KÂDI BEYDÂVÎ

MUHTASAR

BEYDÂVÎ TEFSÎRİ

(ENVÂRU'T-TENZÎL VE ESRÂRÜ'T-TE'VÎL)

3. CİLT

TERCÜME VE DİPNOTLAR

Doç. Dr. ŞADİ EREN

Selsebil
Yayınları

MUHTASAR

BEYDÂVÎ TEFSÎRİ

(ENVÂRU'T-TENZÎL VE ESRÂRÜ'T-TE'VÎL)

III. CİLT

Kâdı Beydâvî

Tercüme ve Dipnotlar: Doç. Dr. Şadi Eren

Sure Adı	Cilt	Sayfa
Abese	4	611
Adiyat	4	737
Ahkaf	4	165
Ahzab	3	549
A'la	4	659
Alak	4	715
Al-i İmran	1	347
Ankebut	3	443
A'raf	2	11
Asr	4	749
Bakara	1	37
Beled	4	681
Beyyine	4	727
Büruc	4	645
Casiye	4	151
Cin	4	523
Cum'a	4	419
Duha	4	699
Duhan	4	135
En'am	1	697
Enbiya	3	67
Enfal	2	121
Fatiha	1	19
Fatır	3	631
Fecr	4	671
Felak	4	791
Fetih	4	205
Fil	4	757
Furkan	3	257
Fussılet	4	53
Gaşiye	4	665
Hacc	3	113
Hadid	4	347
Hakka	4	491
Haşir	4	367
Hicr	2	519
Hucurat	4	225
Hud	2	327
Hümeze	4	753

Sure Adı	Cilt	Sayfa
İbrahim	2	483
İhlas	4	787
İnfitar	4	625
İnsan	4	569
İnşikak	4	639
İnşirah	4	705
İsra	2	625
Kadr	4	723
Kaf	4	241
Kafirun	4	773
Kalem	4	477
Kamer	4	303
Karia	4	741
Kasas	3	395
Kehf	2	689
Kevser	4	769
Kıyame	4	559
Kureyş	4	761
Leyl	4	693
Lokman	3	513
Maide	1	597
Maun	4	765
Mearic	4	503
Meryem	2	745
Mücadele	4	383
Müddessir	4	545
Muhammed	4	185
Mülk	4	463
Mü'min	4	13
Mü'minun	3	159
Mümtehine	4	399
Münafikun	4	427
Mürselat	4	581
Mutaffifin	4	631
Müzzemmil	4	535
Nahl	2	551
Nas	4	797
Nasr	4	777
Naziat	4	601

Sure Adı	Cilt	Sayfa
Nebe	4	591
Necm	4	285
Neml	3	353
Nisa	1	481
Nuh	4	513
Nur	3	201
Ra'd	2	451
Rahman	4	315
Rum	3	481
Sad	3	739
Saff	4	411
Saffat	3	695
Sebe	3	599
Secde	3	533
Şems	4	687
Şuara	3	303
Şura	4	77
Taha	3	13
Tahrim	4	453
Talak	4	443
Tarık	4	653
Tebbet	4	781
Teğabun	4	433
Tekasür	4	745
Tekvir	4	619
Tevbe	2	175
Tin	4	711
Tur	4	273
Vakıa	4	333
Yasin	3	661
Yunus	2	267
Yusuf	2	391
Zariyat	4	259
Zilzal	4	733
Zuhruf	4	105
Zumer	3	773

İçindekiler

TAHA SÛRESİ

210. Ders: Asay-ı Musa 13
211. Ders: Savl-i Leyyîn Metodu 23
212. Ders: Hz. Musa Ve Sihirbazlar 32
213. Ders: Hz. Musa Ve Samiri 39
214. Ders: Kıyamet Manzaraları 48
215. Ders: Yitik Cennet 54
216. Ders: Beş Vakit Namaz 60

ENBİYA SÛRESİ

217. Ders: Peygamber Ve Kitap 67
218. Ders: Helâk Olan Ümmetler 72
219. Ders: Semanın Âyetleri 79
220. Ders: Put Kıran Peygamber 88
221. Ders: Peygamberler Kervanı 95
222. Ders: Rahmet Peygamberi 104

HACC SÛRESİ

223. Ders: Kıyametin Dehşeti 113
224. Ders: İnsanlık Âleminde İki Zümre 119
225. Ders: Hac ve Kurban 125
226. Ders: Kalp Körlüğü 134
227. Ders: Vahiy ve Şeytan 140
228. Ders: Hicret ve Zafer 145
229. Ders: Sinek Mucizesi 152

MÜ'MİNUN SÛRESİ

230. Ders: Kâmil Mü'minler 159
231. Ders: İnsan Peygamber 166
232. Ders: Müşriklerin Şüpheleri 177
233. Ders: Şeytanın Hemzatı 185
234. Ders: Cehennem Ehlinin Feryadı 192

NUR SÛRESİ

235. Ders: Zina ile İlgili Meseleler 201
236. Ders: İfk Olayı 207

237. Ders: Başörtüsü Emri 216
238. Ders: İlâhî Nur 226
239. Ders: Mahlûkâtın Namazı 234
240. Ders: Yeryüzü Mirasçıları 241
241. Ders: Âdab Dersi 245
242. Ders: Ulu'l - Emre İtaat 251

FURKAN SÛRESİ

243. Ders: Nübüvvet Meseleleri 257
244. Ders: Allaha Kavuşmak 270
245. Ders: Hayvandan da Aşağı 278
246. Ders: Gölge Nimeti 284
247. Ders: Rahmanın Kulları 293

ŞUARA SÛRESİ

248. Ders: Hz. Musa 303
249. Ders: Hz. İbrahim 319
250. Ders: Hz. Nuh 327
251. Ders: Hz. Hûd 330
252. Ders: Hz. Salih 334
253. Ders: Hz. Lût 337
254. Ders: Hz. Şuayb 340
255. Ders: Vahyin Unsurları 343
256. Ders: Vahiy ve Şiir 346

NEML SÛRESİ

257. Ders: Hz. Musa ve Dokuz Mu'cize 353
258. Ders: Hz. Süleyman ve Hüdhûd 359
259. Ders: Hz. Salih ve Hz. Lût 374
260. Ders: Arzın Halifeleri 378
261. Ders: Öldükten Sonra Diriliş 384

KASAS SÛRESİ

262. Ders: Musa'nın Annesi 395
263. Ders: Medyen Günleri 401
264. Ders: Mukaddes Vazife 409
265. Ders: Hz. Musa'nın Kıssasından Hisseler 416
266. Ders: Hidayet Allah'tan 421

267. Ders: İnsanın Acizliği 426
268. Ders: Karun Kıssası 433

ANKEBUT SÛRESİ

269. Ders: Cennet Ucuz Değil 443
270. Ders: Hz. İbrahim Ve Hz. Lûd 450
271. Ders: Örümcek Ağına Sığınanlar 460
272. Ders: Allahın Kitabı 465
273. Ders: Hicret Edenlere Müjdeler 472

RUM SÛRESİ

274. Ders: Rumların Galebesi 481
275. Ders: İlâhî Âyetler 486
276. Ders: Allaha Yöneliş 493
277. Ders: Allahın Rahmet Eserleri 499
278. Ders: Ölü - Sağır Ve Kör Olanlar 504

LOKMAN SÛRESİ

279. Ders: Boş Söz Müşterileri 513
280. Ders: Hz. Lokman'ın Oğluna Öğütleri 516
281. Ders: Allahın Kelimeleri 521
282. Ders: Beş Gayp 526

SECDE SÛRESİ

283. Ders: Dönüş Allaha 533
284. Ders: Fasıl Günü 541

AHZAB SÛRESİ

295. Ders: Evlât Edinmek 549
286. Ders: Hendek Savaşı 556
287. Ders: Hz. Peygamberin Aile Hayatı 566
288. Ders: Hz. Zeyd ve Hz. Zeyneb Olayı 573
289. Ders: Peygamberin Görevleri 578
290. Ders: Adab-ı Muaşeret Ve Tesettür 585
291. Ders: Büyük Emanet 592

SEBE' SÛRESİ

292. Ders: İlâhî İcraat Ve Yeniden Diriliş 599
293. Ders: Hz. Davud 604

294. Ders: Sebe Halkı 608
295. Ders: Şirkin Mahiyeti 613
296. Ders: Mü'minler ve Kâfirler 617
297. Ders: Dalalet Nefisten, Hidayet Allah'tan 624

FÂTIR SÛRESİ

298. Ders: Kanatlı Melekler 631
299. Ders: Bütün İzzet Allah'ın 637
300. Ders: Herkes Fakir 642
301. Ders: Kitabın Vârisleri 646
302. Ders: Sünnetullah 653

YASİN SÛRESİ

303. Ders: İmam-ı Mübîn 661
304. Ders: Ashab-ı Karye 665
305. Ders: Ölü Arz'dan Yaşayan Gezegene 672
306. Ders: Kıyamet Sayhası 677
307. Ders: Cennet ve Cehennem Ehli 681
308. Ders: Ölüler Diriliyor 688

SAFFAT SÛRESİ

309. Ders: Mele-i Alâ Sakinleri 695
310. Ders: Cehennem ve Cennetten Birer Tablo 702
311. Ders: Kurbanlık Peygamber 712
312. Ders: Selâm Olsun Enbiyaya 723
313. Ders: Allah'ın Orduları 728

SÂD SÛRESİ

314. Ders: Kâfirlerin Küfürde İnadı 739
315. Ders: Maddî ve Manevi Saltanat 746
316. Ders: Sabır Kahramanı 758
317. Ders: Cennet - Cehennem Mukayesesi 761
318. Ders: İblisin İnadı 765

ZÜMER SÛRESİ

319. Ders: Putların Dostları 773
320. Ders: Sözün En Güzeline Uyanlar 779
321. Ders: Ürperen Kalpler 784
322. Ders: Allah Kuluna Yeter 790

323. Ders: Küçük Ve Büyük Ölüm.....795
324. Ders: Allah'ın Büyüklüğü.....800
325. Ders: Cehennem Ve Cennet Zümreleri.....808

TAHA SÛRESİ

Taha Sûresi Mekkî'dir.
Yüz otuz dört ayettir.

210. DERS

Asay-ı Musa

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- طٰهٰ "Tâ – Hâ."

Ta-ha, iki harf ismidir.

Denildi ki: Bunun manası "ey insan!" demektir.

-Ha-mim'de olduğu gibi, yemin manası taşıyabilir.

2- مَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰٓى "Sana Kur'ân'ı sıkıntıya düşesin diye indirmedik."

Biz bu Kur'anı, muhatabın olan Kureyş kavminin küfrüne karşı şiddetli üzüntü ile yorulman için indirmedik. Çünkü Sana düşen ancak tebliğ etmendir.

Veya mana şöyle olabilir:

Devamlı riyazet, geceleri yoğun ibadet ve uzun süre namazda ayakta durman gibi hâllerle kendini yorman için indirmedik.

Kur'an, Senin üzülmen için değil, onunla mutlu olman için indirildi.

Sebeb-i Nüzûl

Denildi ki: Ayet, kâfirleri red ve yalanlamak içindir. Çünkü onlar Hz. Peygamberin çokça ibadetini görünce şöyle demişlerdi: "Gerçekten de sen dinimizi terk ettiğin için çokça yoruluyorsun. Kur'an sana yorulman için indirilmiş!"

3- اِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشٰى "Ancak (Allah'tan) **ürperen kimse için bir öğüt olarak** (indirdik.)**"**

O Kur'an, kalbinde haşyet ve rikkat olana bir öğüttür, böyle olanlar Kur'andan etkilenirler.

4- تَنْزِيلاً مِمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوَاتِ الْعُلٰى "O, yeri ve yüce gökleri yaratanın katından indirilmiştir."

Burada ve sekizinci ayetin sonuna kadar, Kur'anı indiren Zâtın azameti anlatılarak, indirilen Kur'anın büyüklüğü nazara verilmektedir.

Allahu Teâlâ, önce âlemin asılları olan arz ve semavatın yaratılışını nazara verdi. Bunu ifade ederken de, önce arzı söyledi. Çünkü arz muhatabın duyularına daha yakındır ve o yüce semalara nisbetle daha ziyade gözleri önündedir.

Sonra kainatın meydana getirilmesi ve işlerinin tedbiri cihetine işaret etti, arşa müteveccih olup oradan hükümleri ve mukadderatı icra ettiğini, hikmetinin iktizası ve meşietinin taallukuna uygun bir şekilde bir tertip ve miktar üzere o arştan sebepleri indirdiğini anlattı ve şöyle buyurdu:

5- اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى **"Rahmân, Arş'a istiva etti."**[1]

6- لَهُ مَافِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى **"Göklerde olanlar, yerdekiler, bu ikisinin arasında ve toprağın altında bulunanlar O'nundur."**

Bütün bunlar, O'nun kudret ve iradesinin kemâline delâlet etmektedir.

Kudret, iradeye tâbidir, irade ise ilimden ayrı düşünülemez. Bundan dolayı, devamında ilminin hem açık hem de gizli şeyleri aynı şekilde kuşattığını nazara verip şöyle buyurdu:

7- وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ **"Sen sözü açığa vursan da,** (gizlesen de Allah için birdir.)"

فَاِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفَى **"Çünkü O, gizliyi de bilir, ondan daha gizli olanı da."**

Allahı anarken ve dua ederken, sesli olarak yaptığında şunu bil ki: Allahu Teâlânın sesli olarak söylemene ihtiyacı yoktur. Çünkü O, sır olanı hatta ondan daha gizli olanı da bilir.[2] "**Daha gizli olan**", nefsin içinden geçenlerdir.

---

1 Bununla ilgili A'raf, 54. ayetin açıklamasına bakılabilir.

2 Tasavvufta, bu ayetten hareketle **"sır, hafi ve ahfa"** kavramları geliştirilmiştir. Bunlar kademeli bir şekilde insan ruhunun derinliklerini ifade eder. Bir ağacın gittikçe toprağın derinliklerine kök salması misali, iman dahi ruhun derinliklerine kök salmalıdır. Keza, insan fiil olarak günahlardan elini çektiği gibi, ruhunun derinliklerinde de günahlara meyilden ve günahları sevmekten uzak kalabilmelidir. Günümüzde bu **"şuuraltı"** ifadesiyle anlatılmaktadır. İnsanın gerçek kimliği ve kişiliği şuuraltında gizlidir. Davranışlar, o şuuraltından dışarıya birer yansımadır. Bazan kişi gerçek şahsiyetinden çok farklı fiiller yapabilir. Ama Allah onu sahte fiillerine göre değil, gerçek kişiliğine göre değerlendirecektir.

Sırdan daha gizli olan, nefsin içinden geçenlerdir.

Ayette şu manaya bir tenbih vardır:

Zikir ve duanın emredilmesi ve bu ikisinin cehrî olarak yapılması, Allahı bilgilendirmek için olmayıp nefsi zikirle şekillendirmek, zikrin nefiste kökleşmesini sağlamak, nefsi zikirden başka şeylerle meşguliyetten alıkoymak, gerek hafif sesle, gerekse biraz sesi yükselterek onu terbiye etmek içindir.[3]

Üstteki üç ayette anlatılanlarla, Cenab-ı Hakkın uluhiyetin sıfatlarını cem ettiği ortaya çıkınca, bu sıfatların sadece kendisinde bulunduğunu, bunların muktezasında tek olduğunu beyan ile şöyle dedi:

8- اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ "Allah O'dur ki, kendisinden başka hiçbir ilâh yoktur."

لَهُ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰى "En güzel isimler O'nundur."

İlahi isimlerin "el-Esmaü'l- Hüsna" yani **"en güzel isimler"** olması, en şerefli ve en efdal manalara delâlet etmelerindendir.[4]

9- وَهَلْ اَتٰيكَ حَدِيثُ مُوسٰى "Musa'nın haberi sana geldi mi?"

Burada Hz. Musa'nın kıssasına geçilmesinde, Hz. Peygamberin,

-Nübüvvetin meşakkatlerini yüklenmek,

-Risaleti tebliğ etmek,

-Karşılaşılan zor ve çetin durumlara sabretmekte, Hz. Musayı örnek almasını sağlamak vardır.

Taha sûresi, ilk nazil olan sûrelerdendir.

10- اِذْ رَاٰ نَارًا "Hani o bir ateş görmüştü."

Denildiğine göre, Hz. Musa (as), annesinin yanına gitmek için Hz. Şuayb'tan izin istedi, ailesiyle beraber yola koyuldu. Kendisinde Tur Dağı olan Tuva Vadisine eriştiğinde karlı ve soğuk bir gece vakti bir oğlu dünya-

---

[3] Yani, dua ve zikirde sesi yükseltmek, Allaha bakan yönüyle değil, bize bakan yönüyle değerlendirilmelidir. Çünkü, insan açıktan da söylese, gizliden de yalvarsa Allah zaten işitmektedir. Ama, bazı dua ve zikirleri sesli yapmak, üstte nazara verildiği şekilde pek çok faydaları ihtiva etmektedir.

[4] Cenab-ı Hakkın isimleri, O'nun kemâlâtının ünvanlarıdır. Mesela, "Ğafur ve Rahim" isimlerine bakalım. Affetmek ve merhamet etmek çok güzel iki özelliktir. Böyle ünvanlara sahip olan Zât, elbette bütün kemâlâtın sahibidir.

ya geldi. O gece, Cum'a gecesiydi. Yolu kaybetmiş, hayvanları kendisinden ayrı kalmıştı. Derken Tur canibinden bir ateş gördü.

فَقَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوا **"Ehline dedi: Yerinizde durun."**

Ailesine "Siz burada kalın" dedi.

اِنِّى اٰنَسْتُ نَارًا **"Ben gerçekten bir ateş fark ettim."**

Ayette ateşi görmek ünsiyet kökünden gelen bir kelimeyle ifade edilmiştir.[5]

لَعَلِّى اٰتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ **"Ola ki ondan size bir kor getiririm."**

اَوْ اَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى **"Yahut ateşin yanında bir yol gösterici bulurum."**

Beni yola sevk edecek veya beni dinin kapılarına götürecek bir rehber bulurum. Çünkü iyilerin fikirleri, karşılarına çıkan her durumda dinin kapılarına doğru meyillidir.

O ateşten bir parça getirmek veya orada bir rehber bulmak tam bir kesinlik arz etmediğinden, Hz. Musa bunu ümit ifade eden لَعَلَّ "lealle" ile söyledi. Çünkü kendisi tahkik ehli idi. Ailesini de tahkike alıştırmak için böyle bir üslûbla söyledi.

11- فَلَمَّا اَتٰيهَا نُودِىَ يَا مُوسٰى **"Ateşe vardığı zaman kendisine şöyle nida edildi: Ey Musa!"**

12- اِنِّى اَنَا رَبُّكَ **"Ben şüphesiz senin Rabbinim."**

O ateşe vardığında yemyeşil bir ağaçta yanan parlak bir ateş gördü. (Nâr-ı beyza)

Denildi ki: Kendisine nida edildiğinde "konuşan kim?" dedi. Cenab-ı Hak, "benim, Rabbin" buyurdu. Bunun üzerine şeytan "belki de Sen şu anda şeytanın kelâmını duyuyorsun" şeklinde vesvese verdi. Hz. Musa "hayır, şeytanın kelâmı olamaz, çünkü ben bu sesi her taraftan ve bütün azalarımla işitiyorum" dedi.

Bu, Hz. Musanın Rabbinin kelâmını ruhanî bir şekilde aldığına bir işarettir. Sonra bu kelâm bedenine temessül ile hiss-i müştereke intikal etti. Bir uzuv ve cihetle kayıtlı olmaksızın bu kelâma muhatap oldu.

---

5 Bu şartlarda olan biri için en ünsiyetli hâl, bir ateşin farkına varmaktır.

فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ ۚ **"Hemen ayakkabılarını çıkar."**

Cenab-ı Hakkın böyle emretmesi, yalın ayak olmanın tevazu ve edep sayılmasındandır. Bunun içindir ki, seleften pek çok zât, tavafı çıplak ayakla yapmışlardır.

Denildi ki: Ayakkabısında necaset vardı, tabaklanmamış eşek derisinden yapılmıştı.

Denildi ki: Bundan murat "kalbini çoluk-çocuk ve maldan boşalt."

اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ۔ **"Çünkü sen mukaddes vadi Tuvâ'dasın."**

Emrin illetini belirtir.[6]

13- وَاَنَا اخْتَرْتُكَ **"Ben seni seçtim."**

Seni nübüvvet için seçtim.

فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحٰى **"Şimdi vahyolunacak şeyleri dinle."**

14- اِنَّنِىْٓ اَنَا اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا **"Şüphesiz ben Allah'ım, benden başka hiçbir ilâh yoktur."**

فَاعْبُدْنِىْ ۘ **"Onun için bana ibadet et."**

Ayette, Hz. Musaya vahyedileceklerin başlıca iki esasa dayalı olduğuna işaret vardır. Bunlar da:

-İlmin müntehası olan tevhid.

-Amelin kemâli olan ibadet.

وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرِىْ **"Ve beni zikir için namaz kıl."**

Ayette, önemine binaen namaz müstakil olarak emredilmiş, namazın Allahı hatırlamak için olduğuna da dikkat çekilmiştir.

Zikir,

-Mabudu hatırlamak,

-Kalp ve dili, O'nu anmakla meşgul etmektir.

---

[6] Yani, mukaddes vâdide ayakkabıyla yürünmez. Veya işarî mana ile bakıldığında şu mesajı verir: "Mukaddes vâdiye gelen birinin burada çoluk-çocuk ve mal gibi şeylerle kalbini meşgul etmesi uygun düşmez. Kalbini bunlardan boşalt, tümüyle Hakka yönel."

Denildi ki: **"Beni zikir için namaz kıl"** denilmesi, Cenab-ı Hakkın namazı semavî kitaplarda söylemesi ve onunla emretmesi yönündendir.

Veya bundan murat şu olabilir:

-"Namazı, Seni zikretmem için kıl."

-Veya "Hassaten beni zikir için kıl, onunla riyakârlık yapma! "Onu, benden başkasını zikirle şaibeli hâle getirme!"

-Veya bundan murat namaz vakitleri olabilir. Bu vakitler, Cenab-ı Hakkın anıldığı vakitlerdir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Kim namaz kılmadan uyursa veya namazı kılmayı unutursa, hatırladığında kazasını yapsın. Çünkü Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: **"Beni zikir için namaz kıl."**

إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ **"Şüphesiz kıyamet gelecektir."**

15- أَكَادُ أُخْفِيهَا لِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَىٰ **"Onun vaktini gizli tutuyorum ki, herkes yaptığının karşılığını görsün."**

-Onun vaktini gizlemeyi murat ediyorum.

-Gizleyip de neredeyse "o gelecek" dememeyi diliyorum. Onun gelmesinde mazeretleri kesme ve lütuf gibi özellikler olmasaydı, ondan haber vermezdim.

-Veya mana şöyledir: "Neredeyse onu izhar edeceğim."

16- فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَتَرْدَىٰ **"Sakın ona inanmayıp, kendi hevâsına uyan kimse seni ondan alıkoymasın; yoksa helak olursun."**

"Seni ondan alıkoymasın"

Kıyameti tasdikten veya namazdan sakın Seni alıkoymasın.

Ayetin üslûbunda şunlara işaret vardır:

-Hz. Musanın selim fıtratı kendi hâline bırakıldığında hakkı seçer, ondan yüz çevirmez.

-Keza, kişinin dininde sağlam-köklü olması gerekir. Çünkü kâfirin insanı saptırması, ancak o kimsenin dinde zayıf olmasından kaynaklanır.[7]

Hevâya uymak; nefsini, duyulara hitap eden düşük lezzetlere meylettirip, böylece nazarın ulvi lezzetlerden uzak kalmasıdır.

---

7 Mesela zayıf bir ışık, hafif bir üfürmekle söner. Ama güneş gibi bir ışığı, kimse söndüremez.

17- وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسٰى **"Ey Musa! Sağ elindeki nedir?"**

Cenab-ı Hakkın **"elindeki nedir?"** şeklinde soru sorması, elindeki asada, Ona çok harikalar göstereceğine dikkatini çekmek içindir.

"Ey Musa" şeklinde ismen de hitabı, O'nun ünsiyet etmesini sağlamak ve tenbihte bulunmak için bir tekrardır.

18- قَالَ هِيَ عَصَايَ **"Dedi: O benim asâmdır."**

اَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا **"Ona dayanırım."**

Yorulduğumda veya sürünün başında durduğumda ona dayanırım.

وَاَهُشُّ بِهَا عَلٰى غَنَمِي **"Onunla davarlarıma yaprak silkerim."**

وَلِيَ فِيهَا مَاٰرِبُ اُخْرٰى **"Ve onda başka faydalanacağım şeyler de var."**

-Yolda giderken onu omzuna koyup azığını ve bazı edevatını ona asmak.

-İki tarafına iki kap asmak.

-Üzerine elbise geçirip gölgelik yapmak.

-Kuyudan su alırken ip kısa gelse, onunla suya ulaşmak.

-Yırtıcı hayvanlar sürüye saldırdığında onunla karşılık vermek gibi.

Sanki Hz. Musa sualden maksadın asanın hakikatını ve onda gördüğü faydaları anlatmak olduğunu anladı, ama daha sonra asada bu hakikate aykırı şeyler ve harikulâde özellikler gördü. Mesela,

-Gece vakti asanın lamba gibi ışık vermesi,

-Kuyudan su alırken bir kova gibi olması ve kuyu çok derin de olsa uzaması,

-Bir düşman görüldüğünde Hz. Musanın yerine döğüşmesi,

-Sapladığında, vurduğu yerden su çıkması, geri çekildiğinde suyun kesilmesi,

-Hz. Musanın canı bir meyve isteyip asayı yere batırdığında meyve vermesi.

Şüphesiz bunlar apaçık ayetler, karşı durulmaz mu'cizeler olup, Allah bunları o asada Hz. Musa için yaratmıştır, yoksa asanın kendi özellikleri değildir.

Böylece Hz. Musa asanın hakikatini ve faydalarını hem ayrıntılı, hem de özel olarak zikretti. Bununla, sualden anlamış olduğu maksada uygun ce-

vap olarak, kendi asasının da diğer asalar gibi bir takım faydaları bulunduğunu nazara verdi.

19- قَالَ اَلْقِهَا يَا مُوسٰى **"Dedi: Onu yere bırak Ey Musa!."**

20- فَاَلْقٰيهَا **"Musa da onu bıraktı."**

فَاِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعٰى **"Bir de ne görsün! O bir yılan olmuş, koşuyor."**

Denildi ki: Hz. Musa asayı yere bıraktığında asa, kendi kalınlığında sarı bir yılana dönüştü. Sonra şişti ve büyüdü. Bundan dolayı ayetlerde asanın yılan hâliyle alakalı "cânn, sü'ban" gibi farklı ibareler kullanıldı. Başlangıçtaki hâli için kıvraklığı noktasında "cânn" denildi, son hâlindeki büyüklük itibarıyla ise **"sü'ban"** yani ejderha tabiri kullanıldı. Her iki hâli içine alacak şekilde ise "hayye" yani "yılan" kelimesi tercih edildi.

Denildi ki: Ejderha büyüklüğünde ve cânn kıvraklığında idi. Bundan dolayı ayette **"sanki bir cânn"** denildi.[8]

Hz. Musa, asasının kıvrak bir yılan hâline gelip taşı-ağacı yuttuğunu görünce korktu ve ondan kaçtı.

21- قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ **"Dedi: Al onu, korkma."**

سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا اَلْاُولٰى **"Biz onu yine eski durumuna çevireceğiz."**

Denildi ki: Rabbi böyle söyleyince Hz. Musa'nın nefsi mutmain oldu. Hatta elini yılanın ağzına soktu, çatallı dilinden tuttu.

22- وَاضْمُمْ يَدَكَ اِلٰى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ اٰيَةً اُخْرٰى **"Bir de başka bir mu'cize olmak üzere elini yanına koy ki, hastalık olmaksızın bembeyaz olarak çıksın."**

Ordunun iki cenahı (kanadı) olduğu gibi, insanın yanlarına da "cenah" tabiri kullanılır. Bu kelime, kuşun iki kanadından istiare yoluyla gelmiştir.

"Hastalık olmaksızın"

Bu, bir hastalık, çirkin bir şey olmaksızın Hz. Musanın elinin etrafa ışık saçmasıdır.

23- لِنُرِيَكَ مِنْ اٰيَاتِنَا الْكُبْرٰى **"Bunları sana en büyük mu'cizelerimizden gösterelim diye yaptık."**

24- اِذْهَبْ اِلٰى فِرْعَوْنَ **"Firavun'a git."**

---

8 Bkz. Neml, 10

Bu iki mu'cize ile Firavuna git ve Allaha abd olmaya davet et.

إِنَّهُ طَغَىٰ **"Çünkü o azdı."**

O, isyan etti ve kibirlendi.

25- قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي **"Dedi: Ya Rabbi! Göğsüme genişlik ver."**

26- وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي **"İşimi kolaylaştır."**

Allahu Teâlâ azametli bir hitap ve büyük bir emirle emredince, Hz. Musa Rabbinden göğsüne inşirah vermesini, kalbini genişletmesini istedi. Ta ki bu görevin ağırlıklarını kaldırabilsin, zorluklarına karşı sabredebilsin, kendisine indirilecek olanları alabilsin.

Ayrıca, sebepler meydana getirerek ve manileri kaldırarak işinde kolaylık vermesini istedi.

27- وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي **"Dilimden düğümü çöz."**

28- يَفْقَهُوا قَوْلِي **"Sözümü iyi anlasınlar."**

Tebliğ, ancak beliğ kişiden güzel olur.[9]

Hz. Musa, ağzına kor almıştı, bundan kaynaklanan bir problemi vardı. Şöyle ki: Bir gün çocukluğunda Firavun onu kucağına almış, O da Firavunun sakalını çekmişti. Firavun kızdı ve öldürülmesini emretti. Hanımı Asiye "O bir çocuktur, kor ile yakutu birbirinden ayıramaz" dedi. Bunun üzerine Musanın önüne kor ve yakut getirdiler. Hz. Musa, koru aldı ve onu ağzına koydu. Belki de eline parlaklık verilmesi bunun içindi.

Denildi ki: Hz. Musanın eli yanınca Firavun onun tedavisine çalıştı, ama eli iyileşmedi. Yıllar sonrasında Hz. Musa Firavunu Allaha davet edince Firavun "Hangi Rabbe beni davet ediyorsun?" dedi. Hz. Musa şöyle cevap verdi: "Senin iyileştirmekten aciz kaldığın elimi iyileştiren Allaha davet ediyorum."

Dilindeki düğümün tamamen ortadan kalkıp kalkmaması hususunda ihtilaf edildi. Bazıları "tamamen iyileşti" dediler **"Ey Musa! İsteklerin Sana verildi."** (Taha, 36) ayetiyle delil getirdiler. Tamamen iyileşmediğini söyleyenler ise **"Kardeşim Hârûn lisanca benden daha fasihtir."** (Kasas, 34) ve **"**(Firavun dedi:) **Yoksa ben, nerede ise meramını anlatamayan şu zavallıdan daha hayırlı değil miyim?"** (Zuhruf, 52) ayetlerini nazara verdiler. Bunlar, "tamamen iyileşti" diyenlerin delilini de şöyle değerlendirdiler: Hz. Musa, dilindeki düğümün mutlak çözümünü değil, anlatmaya

---

[9] Anlatımında problem olan biri, dinin gerçeklerini hakkıyla tebliğ edemez.

engel olanın açılmasını istedi. Bundan dolayı "ukde" (düğüm) kelimesini elif-lamsız getirdi, dilindeki düğümün çözülme gayesini de **"sözümü iyi anlasınlar"** şeklinde belirtti.

29- وَاجْعَلْ لِّى وَزِيرًا مِّنْ اَهْلِى **"Ve bana ehlimden bir vezir ver."**

30- هٰرُونَ اَخِى **"Kardeşim Harun'u."**

Ta ki, beni mükellef kıldığın şeylerde bana yardımcı olsun.

Vezire vezir denilmesi, hükümdarın ağır yükünü yüklendiği içindir. Vezir kelimesi "vizr" kelimesinden gelir. Çünkü hükümdar işlerinde ona müracaat eder ve yardım ister.

31- اُشْدُدْ بِهٖٓ اَزْرِى **"Onunla sırtımı kuvvetlendir."**

32- وَاَشْرِكْهُ فِىٓ اَمْرِى **"Onu işimde bana ortak kıl."**

Çünkü yardımlaşma, rağbetleri heyecana getirir, hayrın çoğalmasına ve artmasına vesile olur.

33- كَىْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا **"Ki Seni çok tesbih edelim."**

34- وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا **"Ve Seni çok analım."**

35- اِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا **"Şüphesiz Sen bizi görmektesin."**

36- قَالَ قَدْ اُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسٰى **"Dedi: Ey Musa! İsteklerin Sana verildi."**

211. DERS

Kavl-i Leyyîn Metodu

37- وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرٰى **"Andolsun biz, sana diğer bir defa daha ihsanda bulunmuştuk."**

38- اِذْ اَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اُمِّكَ مَا يُوحٰٓى **"Hani vahyedilmesi gerekenleri annene vahyetmiştik."**

Hz. Musanın annesine gelen vahyin keyfiyeti hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. Şöyle ki:

-İlham olabilir.

-Rüyada söylenmiş olabilir.

-Zamanındaki bir peygamberin diliyle haber verilmiş olabilir.

-Veya melek vasıtasıyla olabilir.

Ona gelen vahiy, Hz. Meryeme vahyedilmesi kabilinden olup, nübüvvet vahyi değildir.

39- اَنِ اقْذِفِيهِ فِى التَّابُوتِ **"Onu sandığın içine koy."**

فَاقْذِفِيهِ فِى الْيَمِّ **"Sonra da denize bırak."**

فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ **"Deniz de onu sahile bıraksın."**

"Deniz onu sahile bıraksın" bir emirdir. İlâhî iradenin taalluku sebebiyle, bunun bu şekilde meydana gelmesi, zorunludur. Denize bu şekilde emir verilmesi, onu sanki temyiz sahibi ve emre itaatkâr olarak göstermektedir.

يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِى وَعَدُوٌّ لَهُ **"Hem bana düşman, hem ona düşman olan biri Onu alsın."**

"Düşman" ifadesinin tekrarı, onun düşmanlığını göstermede mübalağa içindir.

Veya birincisi mevcut düşmanlığını, ikincisi ise beklenen düşmanlığını gösterir.

Denildi ki: Hz. Musanın annesi sandığa pamuk koydu, Musayı da sandığa yerleştirdi, sandığı örtüp denize bıraktı. Oradan Firavunun bahçesine

doğru akan bir akıntı vardı, akıntı O'nu oraya götürdü, bahçe içindeki havuza bıraktı. Firavun oranın başında hanımı Asiye ile birlikte oturmaktaydı. Sandığı görünce adamlarına emretti, sandık açıldı. Baktılar ki sevimli mi sevimli bir çocuk. Cenab-ı Hakkın, ayetin devamında bildirdiği gibi, Onu çok çok sevdi:

وَاَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّى **"Üzerine katımdan bir sevgi bırakmıştım."**

Kalplere sana karşı dayanılmaz bir sevgi ektim. Öyle ki Seni gören Sana muhabbetten kendini alamıyordu. Bunun için Firavun da Seni sevmişti.

وَلِتُصْنَعَ عَلٰى عَيْنِىْ **"Sevilesin ve gözetimimizde yetiştirilesin diye."**

Benim murakabem ve nezaretim altında terbiye edilmen, iyi yetişmen için böyle yaptım.

40- اِذْ تَمْشِىٓ اُخْتُكَ فَتَقُوْلُ هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى مَنْ يَكْفُلُهٗ **"Hani kız kardeşin gidip: "Ona bakacak birini size bildireyim mi? diyordu."**

Bunun sebebi şu idi: Hz. Musa, sütannelerin memesinden emmiyordu. Kız kardeşi, Hz. Musanın durumunu araştırmak için gelmişti. Hz. Musaya sütanne aradıklarını öğrendi. Annesini saraya sütanne olarak teklif etti. Annesi saraya geldiğinde, Hz. Musa ondan emmeye başladı.

فَرَجَعْنَاكَ اِلٰٓى اُمِّكَ كَىْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ **"Böylece seni tekrar annene verdik ki, gözü aydın olsun da kederlenmesin."**

"Biz onu sana geri döndüreceğiz." (Kasas, 7) sözümüze vefa olarak Seni annene döndürdük.

وَقَتَلْتَ نَفْسًا **"Hem bir adam öldürdün."**

İsrailoğullarından birinin yardım talebi üzerine Kıbtiyi öldürmüştün.

فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ **"Biz Seni gamdan kurtardık."**

Hataen olan bu öldürme sebebiyle Allahın ceza vermesinden ve Firavunun kısas uygulamasından korkuyordun. Biz Seni bağışladık ve Medyene hicret ettirdik, böylece gamdan kurtardık.

وَفَتَنّٰكَ فُتُوْنًا **"Seni çeşitli fitnelerle denedik."**

Fitnelerle denemek,

-Çeşitli imtihanlarla denemek,

-Çeşitli belalara mübtela kılmak manalarını ifade eder. Hz. Musa Cenab-ı Hakkın ihsanıyla bunlardan kurtarılmıştır.

Bu ifade,

-Hz. Musanın vatandan hicretini,

-Binlerce dostundan ayrılmasını,

-Yiyecek bir şeyi olmadan ihtiyatlı bir şekilde yaya gitmek zorunda olmasını,

-Sekiz-on yıllığına ücretli olarak Medyende kalmasını ve seferinde karşılaştığı benzeri durumları hülasa etmektedir.

فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِى اَهْلِ مَدْيَنَ **"Böylece Medyen halkı içinde yıllarca kaldın."**

Onlar içinde sekiz veya on yıl kalmak şeklindeki sözünü tutarak, on yıl kalmıştır. Medyen, Mısıra sekiz konak mesafededir.

ثُمَّ جِئْتَ عَلٰى قَدَرٍ يَا مُوسٰى **"Sonra belli bir kadere geldin ey Musa!."**

Sonra Seni kemâle erdirmesi ve nübüvvetle görevlendirmesi için, tam belirlemiş olduğumuz vakitte geldin.

Veya, enbiyaya vahiy geldiği yaşa ulaştın.

Anlatılanların peşinde **"ey Musa"** ifadesinin tekrarlanması, bunları anlatmaktan gayenin ne olduğuna tenbihte bulunmak içindir.

41- وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِى **"Seni kendime seçtim."**

"Seni muhabbetim için seçtim."

Cenab-ı Hak Hz. Musaya yaptığı ikramları bir hükümdarın birini yanına alması ve onu özel görevle görevlendirmesi şeklinde bir üslûbla ifade etmiştir.

42- اِذْهَبْ اَنْتَ وَاَخُوكَ بِاٰيَاتِى **"Sen ve kardeşin ayetlerimle gidin."**

"Ayetler"den murat, mu'cizelerdir.

وَلَا تَنِيَا فِى ذِكْرِى **"Ve beni anmakta gevşeklik etmeyin."**

Nerede olursanız olun, Beni anmakta gevşeklik göstermeyin, kusurda bulunmayın.

Denildi ki: Zikrimi tebliğde ve bana davette ihmalde bulunmayın.

43- اِذْهَبَا اِلٰى فِرْعَوْنَ **"Firavun'a gidin."**

إِنَّهُ طَغٰى "Çünkü o azdı."

Cenab-ı Hak önceki ayette Hz. Musaya Firavuna gitmesini söylemişti. Burada ise kardeşini de hitaba dahil etti. Dolayısıyla, tekrar yoktur.

Denildi ki: Cenab-ı Hak, Hz. Haruna Hz. Musayı karşılamasını vahyetti.

Denildi ki: Hz. Harun, kardeşinin geleceğini duydu, Onu karşıladı.

44- فَقُولاَ لَهُ قَوْلاً لَيِّنًا "Varın da ona kavl-i leyyinle söyleyin."

"Ona de ki: İster misin temizlenesin?" "Seni Rabbine ileteyim de ondan korkasın." (Naziat, 18-19) şeklinde yumuşak bir dille anlatın. Çünkü böyle bir üslûb, arzetmek ve meşveret etmek suretinde bir davettir.

Yumuşak bir dille anlatmazsanız, ahmaklığı sebebiyle üzerinize saldırabilir.

Denildi ki: Cenab-ı Hakkın Hz. Musaya kavl-i leyyinle tebliği hatırlatması, Firavunun kendisi üzerinde olan terbiye hakkına saygı duyması içindir.

Denildi ki: Hz. Musa ve Hz. Harun, Firavunun hoşuna giden lakaplarla hitap ettiler.

لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى "Olur ki öğüt alır, yahut korkar."

Tebliğde bulunurken, sözlerinizin fayda vereceğini, çalışmanızın boşa gitmeyeceğini ümit ederek anlatın. Çünkü ümit ile anlatan gayretli olur, ama ümidini kesen içinden gelmeyerek zoraki yapar.

Allahu Teâlâ Firavunun iman etmeyeceğini bilmesine rağmen Hz. Musa ve Hz. Harunu Firavuna göndermesi ve tebliğde bulunmaları için tahşidat yapması,

-Delil getirmek,

-Mazeret yolunu kesmek,

-Bu olay meydana gelirken, olaylar içindeki mu'cizeleri ortaya koymak içindir.

Ayette geçen **tezekkür ve haşyet** arasında şöyle bir fark vardır:

Tezekkür, gerçekten kabul eden kimse içindir.

Haşyet ise, işin gerçeğini kabul etmemesine rağmen tevehhümle "ya öyleyse" şeklinde bakan kimse içindir. Bundan dolayı tezekkür önce söylendi. Yani, "Şayet Firavun nezdinde doğru olduğunuz tahakkuk etmez ve tezekkürde bulunmazsa, hiç olmazsa tevehhüm içinde olur ve korkar."

45- قَالاَ رَبَّنَآ اِنَّنَا نَخَافُ اَنْ يَفْرُطَ عَلَيْنَآ اَوْ اَنْ يَطْغٰى **"Dediler: Ey Rabbimiz! Onun bizi dinlemeden cezalandırmasından veya taşkınlık yapmasından korkarız."**

"Ya Rabbena, davetin tamamlanmasına ve mu'cizeler gösterilmesine fırsat vermeden bizi cezalandırmasından..."

Veya "cür'etinden, kalp katılığından ve hüsn-ü edepten mahrumiyetinden dolayı tuğyanını artırıp haddini aşarak Senin hakkında uygunsuz şeyler söylemesinden korkuyoruz" dediler.

46- قَالَ لاَ تَخَافَآ **"Dedi: Korkmayın."**

اِنَّنِى مَعَكُمَآ **"Çünkü ben sizinle beraberim."**

Ben, hıfz ve yardımımla sizinle beraberim.

اَسْمَعُ وَاَرٰى **"İşitir ve görürüm."**

Sizinle onun arasında geçen her türlü konuşmayı ve olayı işitir ve görürüm. Bütün bu hâllerde, onun şerrini sizden çeviren ve yardımını size ulaştıran şeyler meydana getiririm.

Veya şöyle denilebilir: "Ben sizin işiten ve gören koruyucunuzum. Koruyucu, işiten ve gören bir kudret sahibi olduğunda, koruma tam olur."

47- فَاْتِيَاهُ فَقُولآَ **"Hemen ona varıp deyin ki:"**

اِنَّا رَسُولاَ رَبِّكَ **"Biz Rabbinin elçileriyiz."**

فَاَرْسِلْ مَعَنَا بَنِٓى اِسْرَآئِيلَ **"Artık İsrailoğulları'nı bizimle gönder."**

وَلاَ تُعَذِّبْهُمْ **"Onlara azab etme."**

Onları serbest bırak. Zor işlerde çalıştırarak ve erkek çocuklarını öldürerek onlara işkence yapma.

Çünkü İsrailoğulları Kıbtîlerin elinde idi. Kıbtiler onları hizmetçi olarak kullanıyorlar ve zor işlerde çalıştırıyorlardı. Hatta bazı yıllar onların erkek çocuklarını öldürüyorlardı.

Ayette, Firavuna varılıp İsrailoğullarının serbestiyetinin istenmesi mü'minleri kâfirlerden kurtarmanın, kâfirleri davetten daha ehemmiyetli olduğuna bir delildir.

Bunun, davette tedriç için olması da caizdir.

قَدْ جِئْنَاكَ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكَ **"Biz sana Rabbinden bir ayet ile geldik."**

Ayet, önceki kelâmın tazammun ettiği risalet davasını takviye etmektedir.

Hz. Musa, asa ve yed-i beyza mu'cizeleriyle gelmişken, ayette **"bir ayet"** şeklinde ifade edilmesi, bundan muradın mu'cize delili ile davayı isbat etmek olmasındandır, yoksa delilin bir veya çok olmasına işaret etmek değildir. Şu ayetlerde de aynı durum vardır:

"(İsa der ki:) **Şüphesiz ki ben size Rabbinizden bir âyet getirdim:"** (Âl-i İmran, 49)

"(Ey Salih) **Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bize bir ayet getir."** (Şuara, 154)

"Musa dedi: Sana apaçık bir şey getirmiş olsam da mı?" (Şuara, 30)

وَالسَّلاَمُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى **"Selam, hüdaya uyanlara olsun."**

Selâmdan murat

-Hidayet üzere olanlara, meleklerin ve cennet görevlilerinin selâmıdır.

-Veya onlara dünya ve ahirette selâmettir.

48- اِنَّا قَدْ اُوْحِىَ اِلَيْنَآ اَنَّ الْعَذَابَ عَلٰى مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى **"Bize kesin olarak vahyolundu ki, azab inkâr edip yüz çevirenleredir."**

Burada nazmın değişmesi, azabın hatırlatılması, bunun te'kid edilmesi şundan olabilir: İşin başında yapılan tehdid, daha önemli ve daha faydalı ve realiteye daha uygundur.

49- قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسٰى **"Firavun dedi: Sizin Rabbiniz kimdir Ey Musa?"**

Hz. Musa ve Harun, Firavunun yanına vardılar, kendilerine emredilenleri söylediler. O zaman Firavun **"Sizin Rabbiniz kimdir Ey Musa?"** diye sordu.

Hz. Musa ve Haruna gerekli talimat verildikten sonra hemen Firavunun sözüne geçilmesi, hâlin delâletinden dolayı olabilir. Çünkü itaatkâr kimseye bir şey emredildiğinde, şüphesiz o emri yerine getirir.

Firavun her ikisine de hitap etmekle beraber, nida ederken Hz. Musayı ismen söylemesi, O'nun asıl ve Hz. Harunun O'nun veziri ve tâbii olmasındandır.

Veya Hz. Musanın anlatımında biraz zorluk ve Hz. Harunda ise fesahat olduğunu bildiğinden, ilzam edebilmek için Hz. Musa ile konuşmayı tercih

etti. "(Firavun dedi:) **Yoksa ben, nerede ise meramını anlatamayan şu zavallıdan daha hayırlı değil miyim?"** (Zuhruf, 52) ayeti de buna delâlet eder.

50- قَالَ رَبُّنَا الَّذِى اَعْطٰى كُلَّ شَىْءٍ خَلْقَهُ "Musa dedi: Bizim Rabbimiz her şeye hilkatini verdi."

Rabbimiz her bir nev'e, mümkün kemâline uygun suretini verdi.

Veya her birine muhtaç oldukları huy ve duyguları verdi.

Denildi ki: Her canlıya yaratılış ve şekilce o cinsten eşini verdi.

Veya "her mahlûka, ona uygun şeyler verdi."

ثُمَّ هَدٰى "Sonra da yolunu gösterdi."

Sonra da iradesiyle veya fıtrî bir şekilde kendi kemalî ve bekasına nasıl ulaşacağını, kendisine verilenleri nasıl kullanacağını bildirdi.

Bu, son derece beliğ bir cevaptır. Çünkü kısa olmakla beraber her varlığı içine almakta, onların hâllerini ifade etmektedir.

Bu ifadede,

-Allahu Teâlânın bizzat ğani ve kadir olmasına,

-Her varlığa nimette bulunmasına,

-Allahın dışında ne varsa kendisine muhtaç olduğuna,

-Her varlığa zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde in'am edildiğine delâlet vardır.

Bundan dolayı, Firavun bu cevap karşısında şaşırıp kaldı, bu konuda bir şey söylemeye cesaret edemeyip, çareyi konuyu değiştirmekte buldu:

51- قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْاُولٰى "Dedi: Öyleyse kurun-u ûlânın durumu nedir?"

Yani önceki devirlerde ölenlerin durumu nedir? Saadette mi yoksa şekavette midirler?

52- قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّى فِى كِتَابٍ ۚ "(Musa) dedi: Onların ilmi Rabbimin katında bir kitaptadır."

Dedi ki: Bu bir gayptır, ancak Allah bilir. Ben de senin gibi bir kulum. Bana bildirdiği dışında, bu konuda bir şey bilemem.

Kitap'tan murat, bunların levh-i mahfuzda yazılı olmasıdır.

Hz. Musa bunu bir temsil olarak ifade etmiş de olabilir. Yani, nasıl ki

bir âlim ezberinde olan bir şeyi yazı ile de muhafaza eder, onun gibi önceki devirlerde gelip geçenler de Allahın ilmindedirler. Ayetin devamı bunu teyid eder:

لاَ يَضِلُّ رَبِّى وَلاَ يَنْسَى **"Rabbim yanılmaz ve unutmaz."**

Dalâl, bir şeyin yerinde hata edip ona ulaşamamak; **nisyan** (unutmak) ise o şeyin nerede olduğunun hatıra gelmemesidir. Hem dalal hem de nisyan, bizzat her şeyi bilen Allah hakkında imkânsızdır.

Firavunun sualinin, Allahın kudretinin her şeyi kuşatması ve Allahın her şeyi muhtelif suretleri ve çeşitli özellikleriyle belirlemesi hususunda bir itiraz olması da caizdir. Çünkü bu, O'nun ilminin eşyanın ayrıntılarını ve cüziyatını bilmesini gerektirir. Hâlbuki önceki devirlerde yaşayanlar,

-Hem sayıca pek çok,

-Hem müddet olarak uzun bir süreye dağılmış,

-Hem de birbirinden uzak iken Allahın ilmi onları, onların cüzlerini ve hâllerini nasıl kuşatır?

Verilen cevap ise şunu bildirmektedir: Allahın ilmi bütün bunları kuşatmıştır, bütün bunlar Allah nezdinde sabittir. O yanılmaz ve unutmaz.

53- اَلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلاَرْضَ مَهْدًا **"O ki arzı sizin için bir döşek yaptı."**

وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلاً **"Orada sizin için yollar açtı."**

Allah, arzda sizin için dağlar, vadiler, sahralar arasında bir yerden bir yere ulaşmanız için yollar kıldı. Bu yollardan gider, menfaatlerinize ulaşırsınız.

وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَآءً **"Ve gökten bir su indirdi."**

فَاَخْرَجْنَا بِهِ اَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتّٰى **"Böylece onunla yerden türlü türlü bitkileri çift çift çıkardık."**

Ayetin evvelinde Cenab-ı Hakkın icraatlarından gıyabî bir şekilde bahsedilirken devamında "biz şöyle şöyle yaptık" diye konuşma sığasına intikal edilmesi, bunlarda Allahın kudret ve hikmetinin kemaline olan delâletin gayet açık olduğuna bir tenbih ve bütün muhtelif eşyanın O'nun meşietine boyun eğdiğine, O'na itaat ettiğine bir hatırlatma olmasındandır.

Benzeri üslûbları şu ayetlerde de görebiliriz:

"Görmedin mi Allah gökten bir su indirdi. Derken biz onunla renkleri başka başka meyveler çıkardık." (Fatır, 27)

"Ve O, gökten size su indirdi. Ardından biz o su ile güzel güzel bahçeler bitirdik." (Neml, 60)

Bu bitkiler farklı şekiller, özellikler ve menfaatler taşır. Bu menfaatlerin bazısı insanlara, bazısı da hayvanlara yöneliktir.

Bundan dolayı şöyle buyurdu:

54- كُلُوا وَارْعَوْا اَنْعَامَكُمْ **"Hem siz yiyin, hem de hayvanlarınızı otlatın."**

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِاُولِى النُّهٰى **"Şüphesiz bunda akıl sahipleri için nice ibretler vardır!"**

Ayet metnindeki **"Ulu'n-nühe"**, akıl sahipleri demektir. Çünkü akıl, batıla uymaktan ve çirkin işler yapmaktan nehyeder.

55- مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ **"Oradan sizi yarattık."**

Çünkü toprak, hem sizin ilk atanızın aslı, hem de bedenlerinizin ilk maddesidir.

وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ **"Yine ona döndüreceğiz."**

Ölümle ve devamında bedeninizi meydana getiren cüzlerin dağılmasıyla sizi toprağa iade edeceğiz.

وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً اُخْرٰى **"Ve de sizi bir kere daha ondan çıkaracağız."**

Toprağa karışmış parçalanmış eczalarınızı önceki suret üzere bir araya getirip, o bedenlere ruhlarınızı geri döndürerek topraktan sizleri çıkaracağız.

56- وَلَقَدْ اَرَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا كُلَّهَا **"Andolsun ki, biz Firavun'a ayetlerimizin hepsini gösterdik."**

Biz o Firavuna ayetlerimizi gösterdik veya onların sıhhatini, gerçek olduğunu ona tanıttırdık.

Cenab-ı Hakkın **"ayetlerimiz"** diye ifade ettiğinden murat, Hz. Musaya has kılınan, bilinen dokuz mu'cizedir. Bu durumda **"ayetlerimizin hepsini"** ifadesi bu ayet türlerinin veya fertlerinin şümulünü te'kid içindir.

Veya Hz. Musa (as) bu mu'cizeleri Firavuna göstermiş, başkasına verilen diğer mu'cizeleri de tek tek saymıştır.

فَكَذَّبَ وَاَبٰى **"O ise onları yalanladı ve kabulden çekindi."**

O ise, şiddetli inadından dolayı Hz. Musayı yalanladı, taşkınlığından dolayı iman ve tâati kabullenemedi.

212. DERS

Hz. Musa ve Sihirbazlar

57- قَالَ اَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ اَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسٰى **"Dedi: Sen sihrinle bizi arzımızdan çıkarmak için mi geldin Ey Musa!?"**

Bu ifadesinden öyle anlaşılıyor ki, Firavun Hz. Musanın hak üzere olduğunu bildi ve saltanatına son vermesinden korktu. Çünkü sihirbaz birinin Firavun gibi bir hükümdarı ülkesinden çıkaramayacağı ortadadır.

58- فَلَنَاْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهٖ **"O halde biz de sihrinin bir benzeriyle sana geleceğiz."**

فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لاَنُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلاَ اَنْتَ مَكَانًا سُوًى **"Şimdi, bizimle senin aranda senin de bizim de caymayacağımız bir vakit ve uygun bir buluşma yeri tayin et."**

59- قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَاَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى **"Musa dedi: Sizinle buluşma zamanımız, zînet günü ve insanların toplanacağı kuşluk vaktidir."**

"Zînet günü" hakkında çeşitli görüşler vardır:

-Aşura günü,

-Nevruz günü,

-Yıllık bayram günü.

Hz. Musanın, Firavunun sihirbazlarıyla karşılaşma günü olarak böyle bir günü seçmesi,

-Herkesin gözü önünde hakkın galip gelmesi ve batılın yok olup gitmesi,

-Bir de olayın her tarafta duyulması içindir.

60- فَتَوَلّٰى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ اَتٰى **"Bunun üzerine Firavun dönüp gitti ve bütün hilesini toplayıp geldi."**

Firavunun hilesinden murat, sihirbazlar ve âletleridir.

61- قَالَ لَهُمْ مُوسٰى وَيْلَكُمْ **"Musa onlara dedi: "Yazıklar olsun size!"**

لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ ۚ **"Allah'a yalan uydurmayın, sonra bir azap ile kökünüzü keser."**

Allahın ayetlerini "sihir" olarak niteleyip iftirada bulunmayın. Yoksa azap ile sizi helâk eder, hepinizin kökünü keser.

وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرٰى **"İftira eden gerçekten hüsrana uğramıştır."**

Firavunun perişan olması üstteki hükme bir misaldir. Çünkü o, saltanatı devam etsin diye Allaha iftira attı, hileler kurdu, ama bunlar kendisine bir fayda vermedi.

62- فَتَنَازَعُوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ **"Sihirbazlar aralarında işlerini tartıştılar."**

Sihirbazlar, Hz. Musanın kelâmını duyunca Onun durumu hakkında aralarında tartıştı, içlerinden bazısı "Bu sihirbaz sözü değil" dedi.

وَاَسَرُّوا النَّجْوٰى **"Ve gizlice konuştular."**

"Şayet Musa bize galip gelirse, O'na uyalım" diye aralarında fısıldaştılar.

Veya aralarında tartıştılar ve Musaya ne ile muaraza edecekleri hususunda ihtilaf ettiler ve gizlice meşverette bulundular.

63- قَالُوْٓا اِنْ هٰذٰنِ لَسٰحِرٰنِ **"Dediler: Bu ikisi muhakkak sihirbazdır."**

يُرِيدٰنِ اَنْ يُّخْرِجٰكُمْ مِّنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيْقَتِكُمُ الْمُثْلٰى **"Sihirleriyle sizi arzınızdan çıkarmak ve de eşsiz dininizi yok etmek istiyorlar."**

Bu ikisi, sizin en efdal olan dininizi ve gidişatınızı, dinlerini galip kılarak ortadan kaldırmak istiyorlar.

Nitekim başka bir ayette Firavunun şu sözü nakledilir:

"Beni bırakın, Mûsâ'yı öldüreyim, Rabbini yardıma çağırsın! Çünkü ben onun, dininizi değiştirmesinden yahut yeryüzünde bozgunculuk çıkarmasından korkuyorum." (Mü'min, 26)

Veya bundan "Sizin dininizin mensupları olan İsrailoğullarını götürmek istiyorlar" manası kastedilmiş de olabilir. Çünkü İsrailoğulları onların arasında ilim erbabı kimselerdi. Hz. Musa, Firavuna vardığında **"İsrailoğullarını bizimle beraber gönder."** (Şuara, 17) demişti.

64- فَاَجْمِعُوْا كَيْدَكُمْ **"Onun için bütün tuzaklarınızı bir araya getirin."**

Tam bir azimle ve yekvücut olarak bütün hilelerinizi bir araya getirin.

ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا ۚ **"Sonra sıra halinde gelin."**

Sonra da saf saf sıra halinde gelin. Çünkü böyle geliş, görenlerin kalbinde çok daha heybete vesiledir.

Denildi ki: Bunların sayısı yetmişbin idi. Her birinin elinde bir ip ve bir asa vardı. Hepsi Hz. Musaya bir kişinin yönelmesi gibi yöneldiler.

وَقَدْ اَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلٰى **"Bugün üstün gelen muhakkak kazanmıştır."**

65- قَالُوا يَا مُوسٰى اِمَّا اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّا اَنْ نَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰى **"Sihirbazlar dediler: Ey Musa! Ya sen at, yahut ilk atan biz olalım?"**

66- قَالَ بَلْ اَلْقُوا ۚ **"Musa dedi: Hayır, siz atın."**

Onlar, bir edep göstergesi olarak tercih hakkını Hz. Musaya verdiler. Hz. Musa da onların edebine edeple mukabelede bulundu, önceliği onlara verdi. Böyle yapmakla, aynı zamanda onların sihirlerine aldırmadığını da gösterdi. Onlar **"yahut ilk atan biz olalım?"** derlerken, kendilerinin başlamasına meyillerini göstermişlerdi. Hz. Musa **"siz atın"** diyerek onların isteğini yerine getirdi.

Hz. Musa öncelik hakkını onlara vermekle, kendilerinde olanları ortaya koyup bütün hünerlerini göstermelerini, ardından ise Allahın delilini izhar edip hakkı batıl üzerine atarak batılın işini bitirmesini diledi.

فَاِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهَا تَسْعٰى **"Bir de ne görsün! Onların ipleri ve değnekleri, yaptıkları sihirden ötürü kendisine sanki koşuyor gibi geldi."**

Sihirbazlar, ellerindeki iplere ve değneklere cıva sürmüşlerdi. Bunların üzerine güneş vurunca kıpırdanma meydana geldi, insanlar bunları hareket ediyor şeklinde algıladı.

67- فَاَوْجَسَ فِي نَفْسِهٖ خِيفَةً مُوسٰى **"Bu yüzden Musa içinde bir korku hissetti."**

Hz. Musaya arız olan bu korku, beşer olmanın fıtri gereği idi.

Veya korkusu, insanların şüpheye düşüp de kendisine tâbi olmamalarından olabilir.

68- قُلْنَا لَا تَخَفْ **"Dedik ki: Korkma!"**

Tevehhüm ettiğin şeyden korkma.

إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَى **"Çünkü en üstün olan muhakkak ki sensin."**

Ayetin bu kısmı, yapılan nehyin illetini ifade eder ve Hz. Musanın galip geleceğini de te'kidli bir şekilde gösterir.

Yapılan te'kidler şöyledir:

-Atıf yerine yeni bir cümle ile başlanması,

-Tahkîk ifade eden إِنَّ "inne" edatı,

-Zamirin tekrarı,

-Açık bir galibiyete delâlet eden "uluv" kelimesinin kullanılması,

-Bu kelimenin "a'lâ" şeklinde en üstünlük mertebesinde ifade edilmesi.

69- وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا **"Elindekini bırak, onların yaptıklarını yutsun."**

Cenab-ı Hakkın "asayı bırak" yerine **"elindekini bırak"** demesinde, asayı tahkir vardır. "Onların iplerinin ve asalarının çokluğuna aldırma. Elindeki odun parçacığını yere bırakıver."

Veya tazim olarak da değerlendirilebilir: "Şu cisimlerin çokluğuna ve azametli görülmelerine önem verme. Çünkü Senin elinde, etki yönünden onlardan çok daha büyüğü vardır. Korkma, onu yere bırak!"

إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ **"Onların yaptıkları ancak bir sihirbaz hilesidir."**

"Bir sihirbaz hilesidir" derken sihirbaz kelimesinin tekil getirilmesi cins ifade eder.

وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى **"Sihirbaz ise, nerede olursa olsun felah bulmaz."**

Sihirbaz ise, nerde olsa ve neye yönelse felâh bulmaz.

70- فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا **"Böylece bütün sihirbazlar secdeye kapandılar."**

Hz. Musa elindeki asayı yere atınca, onların sihirlerini yuttu. O zaman sihirbazlar bunun bir sihir olmadığını, Allahın ayetlerinden bir ayet, mu'cizelerinden bir mu'cize olduğunu anladılar. Bunu anlamaları, yaptıklarına bir tevbe ve gördükleri harika durumdan hoşnutluk ve ona saygı olmak üzere kendilerini yüz üstü secdeye varmaya sevketti.

قَالُوا اٰمَنَّا بِرَبِّ هٰرُونَ وَمُوسٰى **"Harun ve Musa'nın Rabbine iman ettik" dediler."**

Önce Hz. Harunu söylemeleri, yaşının daha büyük olmasındandır.

Veya ayet sonları gözetilerek böyle tercih edilmiştir.

Veya şöyle bir incelik söz konusu olabilir: Hz. Musayı küçüklüğünde Firavun yetiştirmişti. Sadece "Musanın Rabbine iman ettik" deseler veya önce Hz. Musayı zikretselerdi, belki de "Musanın Rabbi" ifadesinden Firavun anlaşılır, Harunun zikrinin de O'na tebaiyetle olduğu tevehhüm edilirdi.

Rivayet edilir ki: Secdeye vardıklarında cenneti ve oradaki menzillerini gördüler.

71- قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ **"Firavun dedi: Size izin vermeden ona iman ettiniz ha?"**

اِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِى عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ **"O, muhakkak size sihir öğreten büyüğünüzdür."**

Bu sanatınızda o sizin büyüğünüz, işi en iyi bileniniz, üstadınızdır.

فَلَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ **"Andolsun ki, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim."**

Sağ el ve sol ayaklarınızı kestireceğim.

وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ فِى جُذُوعِ النَّخْلِ **"Ve muhakkak sizi hurma dallarında astıracağım."**

İlk idam edenin Firavun olduğu söylenir.

وَلَتَعْلَمُنَّ اَيُّنَا اَشَدُّ عَذَابًا وَاَبْقٰى **"Ve hangimizin azabının daha şiddetli ve devamlı olduğunu elbette bileceksiniz."**

"Hangimiz" derken kastettiği kendisi ve Hz. Musadır.

Denildi ki: Kendisini ve sihirbazların iman ettiği Hz. Musanın Rabbini kastetti.

72- قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلٰى مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذِى فَطَرَنَا **"Dediler: Bize gelen bu beyyinat ve bizi yaratana karşı, asla seni tercih edemeyiz."**

"Beyyinat"tan murat, mu'cizelerdir.

فَاقْضِ مَا اَنْتَ قَاضٍ **"Artık ne hüküm vereceksen ver."**

اِنَّمَا تَقْضِى هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا **"Sen, ancak bu dünya hayatına hükmedebilirsin."**

Senin hükmün olsa olsa şu dünya hayatında geçer. **"Oysa ahiret daha hayırlı ve daha daimîdir."** (A'lâ, 17)

Ayetin bu kısmı **"Artık ne hüküm vereceksen ver."** ("elinden geleni yap!") ifadelerinin sebebini beyan ve sonraki sözlerine de bir hazırlık gibidir.

73- اِنَّا اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَمَا اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ **"Doğrusu biz hem günahlarımıza, hem bizi zorladığın sihre karşı, bizi bağışlaması için Rabbimize iman ettik."**

Küfür ve günah hatalarımızı bağışlaması için ve bizi zorladığın sihre karşı Rabbimize iman ettik.

Rivayete göre, sihirbazlarla Hz. Musa arasında müsabaka olmazdan önce, sihirbazlar Firavuna "Bize Musayı uyurken göster" dediler. Yanına vardıklarında, asanın O'na muhafızlık yaptığını gördüler. Dediler "bu bir sihir değil. Çünkü sihirbaz uyuduğunda sihri ibtal olur!" Ama Firavun, mutlaka Hz. Musa ile müsabakaya çıkmalarını istedi.

وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَاَبْقٰى **"Allah daha hayırlı ve daha devamlıdır."**

Allahın vereceği karşılık çok daha hayırlı ve devamlıdır.

Veya Allahın sevabı çok daha hayırlı, cezası ise çok daha devamlıdır.

74- اِنَّهُ مَنْ يَاْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَاِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ **"Her kim Rabbine bir mücrim olarak varırsa, şüphesiz ki ona cehennem vardır."**

لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيٰى **"Orada ne ölür, ne de hayat bulur."**

Yani, her kim küfür ve isyanıyla Rabbine varırsa, O cehennemde ne ölür ki kurtulsun, ne de hoş bir hayat yaşar.

75- وَمَنْ يَاْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلٰى **"Kim de salih ameller işlemiş olduğu halde bir mü'min olarak O'na varırsa, işte onlara en yüksek dereceler vardır."**

76- جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ **"Adn cennetleri vardır ki, altlarından ırmaklar akar."**

"Adn cennetleri", önceki ayetin sonunda geçen **"yüksek dereceler"**den bedeldir.

خَالِدِينَ فِيهَا **"Onlar, orada ebedî kalacaklardır."**

وَذَٰلِكَ جَزَاءُ مَنْ تَزَكَّىٰ **"Ve işte bu, temizlenenlerin mükafatıdır."**

İşte bu, küfür ve günah kirlerinden temizlenen kimselerin mükâfatıdır.

Son üç ayet, sihirbazların sözünün devamı olarak bize nakledilebileceği gibi, doğrudan Allahın kelâmı olarak bize bildirilmiş de olabilir.

213. DERS

Hz. Musa ve Samiri

77- وَلَقَدْ اَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِى **"Andolsun ki Musa'ya şöyle vahyettik: Kullarımla geceleyin yola çık."**

فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِى الْبَحْرِ يَبَسًا ۙ **"Onlara denizde kuru bir yol aç."**

لَاتَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَخْشٰى **"Yetişilmekten korkmazsın ve endişe de etmezsin."**

78- فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهٖ **"Firavun ordularıyla onları takip etti."**

Hz. Musa, İsrailoğullarıyla gecenin evvelinde yola çıkmıştı. Firavuna bu durum haber verilince, ordusuyla beraber peşlerinden takip etti.

فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ۖ **"Derken denizden kendilerini bürüyen bir şey bürüyüverdi."**

Zamir, Firavunun ordusuna veya ordusuyla beraber kendisine racidir.

Ayette onları bürüyen şeyin müphem / belirsiz bırakılmasında "bunun künhünü ancak Allah bilir" manasına bir işaret vardır.

79- وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهٗ **"Ve Firavun kavmini yoldan çıkardı."**

وَمَا هَدٰى **"Ve doğru yola götürmedi."**

Din hususunda onları yoldan çıkardı, onları doğru yola sevketmedi. Hâlbuki Firavun onlara **"Sizi ancak doğru yola sevk ediyorum."** (Mü'min, 29) demişti. Böyle olunca bu ayet, Firavunun o sözüne bakar ve onunla bir tehekkümdür, ince bir alaydır.

Veya şöyle bir mana düşünülebilir:

"Firavun, denizde ordusunu kaybetti ve kurtulamadı."

80- يَا بَنِٓى اِسْرَآئِيلَ **"Ey İsrailoğulları!"**

Cenab-ı Hak, İsrailoğullarını denizden kurtarıp Firavunu helâk ettikten sonra, kendilerine şöyle bildirdi.

Veya hitap Hz. Peygamber devrindeki İsrailoğullarına, atalarına yaptığı ikramları hatırlatmak da olabilir:

قَدْ اَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ **"Sizi düşmanınızdan kurtardık."**

"Düşman"dan murat, Firavun ve kavmidir.

وَوٰعَدْنَاكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْاَيْمَنَ **"Ve Tûr'un sağ yanında sizinle randevulaştık."**

Tur dağının sağ tarafına davet edilmeleri, Hz. Musa'nın burada münacat etmesi ve Tevratın indirilmesi içindi.

Yapılan davet sadece Hz. Musa veya Hz. Musa ile beraber yetmiş kişi için iken hepsine hitap edilmesi, mülabese içindir.[10]

وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى **"Üzerinize de kudret helvası ve bıldırcın indirdik."**

81- كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ **"Size verdiğimiz rızıkların tayyiplerinden yiyin."**

Tayyip olan rızıklardan murat, lezzetli ve helâl olanlardır.

وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِى **"Ve bunda taşkınlık etmeyin, sonra üzerinize gadabım iner."**

Size verdiğimiz rızıklarda

-Şükrünü ihlal ile,

-İsraf ederek,

-Şımarıklık göstererek,

-Ve layık olandan engelleyerek Allahın koyduğu sınırları aşmayın.

وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِى فَقَدْ هَوٰى **"Kimin üzerine de gadabım inerse, muhakkak o mahvolur."**

Gadabımın indiği kimse, düşer, helâk olur.

82- وَاِنِّى لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدٰى **"Şüphe yok ki ben, tevbe eden, iman edip salih amel işleyen, sonra da hak yolda sebat gösteren kimse için çok bağışlayıcıyım."**

---

[10] Her ne kadar bu yetmiş kişiye doğrudan hitap edilmese de, Hz. Musa'ya yapılan hitap bir yönüyle bunlara da yapılmış demektir. Çünkü Ona bildirilen emir ve yasaklara bunlar da muhataptırlar.

83- وَمَا اَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسٰى **"Ey Musa! Seni acele ile kavminden uzaklaştıran nedir?"**

Bu sualde, Hz. Musanın acele edip gelmesinin uygun olmadığını hissettirmek vardır. Çünkü, kavmini problemli bir hâlde bırakıp gelmek,

-Zâtında bir noksanlıktır.

-Hele buna bir de onları ihmal etmek ve onlara karşı üstünlük tavrını çağrıştırır bir durum olursa... Bundan dolayı Hz. Musa iki mesele hakkında da cevap verdi.

84- قَالَ هُمْ اُولَآءِ عَلٰٓى اَثَرِى **"Dedi: Onlar benim izimdeler."**

Kavmini bırakıp gelmesiyle ilgili durum daha önemli olduğundan önce onunla başladı:

Ben onlardan azıcık öndeyim.

Bu, âdeten nazara alınmayacak kadar azdır. Onlarla benim aramda, yol arkadaşı olanlarda görüldüğü şekilde, yakın bir mesafe vardır.

وَعَجِلْتُ اِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضٰى **"Rabbim! Sen hoşnut olasın diye, acele ederek sana geldim."**

Çünkü Senin emrine koşmak, ahdine vefa göstermek rızanı icap ettirir.

85- قَالَ فَاِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ **"Allah dedi: Doğrusu biz senden sonra kavmini imtihan ettik."**

Sen onların arasından çıktıktan sonra buzağıya ibadetle biz onları imtihan ettik.

Bunlar, Hz. Musanın geride bıraktığı kavmi idi. Hz. Musa, onların başına kardeşi Harunu bırakmıştı. Sayıları altıyüzbin idi. Buzağıya tapmaktan kurtulanların sayısı ise oniki bin kişiydi.

وَاَضَلَّهُمُ السَّامِرِىُّ **"Ve Sâmirî onları saptırdı."**

Samiri, buzağıyı ilah edinerek ve onları buzağıya ibadete çağırarak yoldan çıkardı.

Şayet rivayet sahihse, onlar Hz. Musanın gitmesinden sonra yirmi gece dinlerini dosdoğru yaşadılar. Gündüzleri de müstakil sayarak kırka ulaştıklarını zannettiler, "sayıyı tamamladık" dediler. Sonra buzağı olayı gerçekleşti.

Bu hitap Hz. Musaya Tura geldiğinde yapıldı. Çünkü, ayette Allahu

Teâlânın âdeti üzere bazan olması beklenen şeyi olmuş gibi haber verdiğine delâlet eden bir şey yoktur. Çünkü, bir şeyin meydana gelmesinin aslı, Allahın ilminde ve meşietinin gereğine göre olmasıdır.

Samiri, İsrailoğullarından Samira kabilesine mensup biridir.

Denildi ki: Kırman'dan iri-yarı kaba bir adamdı.

Denildi ki: Bacırma ahalisinden idi. İsmi de Musa Bin Zafer olup, münafık idi.

86- فَرَجَعَ مُوسٰى اِلٰى قَوْمِهٖ غَضْبَانَ اَسِفًا **"Böylece Musa öfkeli ve üzgün olarak kavmine döndü."**

Hz. Musa kırk günü tamamlayıp Tevratı aldıktan sonra kavmine döndü.

Onlara öfkeli ve yaptıkları şeyler için üzüntülüydü.

قَالَ يَا قَوْمِ اَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا **"Dedi: Ey kavmim! Rabbiniz size güzel bir vaad ile vaatte bulunmadı mı?"**

Kendisinde bir hidayet ve nur olan Tevratı size vermeyi vaat etmedi mi?

اَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ **"Size bu süre çok uzun mu geldi."**

Ondan ayrılık süresi size çok uzun mu geldi?

اَمْ اَرَدْتُمْ اَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَاَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِى **"Yoksa Rabbinizden size bir gadab inmesini istediniz de bana olan vaadinizden mi caydınız?"**

Gabavette (kıt akıllılıkta) dillere destan olan öküze ibadet etmekle Rabbinizden üzerinize bir gadap inmesini mi istediniz? Öyle ki Allaha iman üzere sebat etmek ve size emrettiklerimi yapmak hususunda söz verdiğiniz hâlde, sözünüzde durmadınız.

87- قَالُوا مَا اَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا **"Dediler: Biz sana verdiğimiz sözden, kendiliğimizden caymadık."**

Eğer Samiri bizi kışkırtmasa ve kendi hâlimize bırakılsaydık, verdiğimiz sözden caymazdık.

وَلٰكِنَّا حُمِّلْنَا اَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا **"Fakat biz o kavmin süs eşyasından bir takım ağırlıklar yüklenmiştik, onları attık."**

İsrailoğulları, Mısırdan çıkmaya niyet ettiklerinde, Kıbtilerden düğün bahanesi ile ödünç olarak zînet eşyaları almışlardı.

Denildi ki: Kendilerinin bir bayramı vesilesiyle bu zînet eşyalarını almışlardı, sonra çıktıkları anlaşılır diye geri vermemişler, yanlarında getirmişlerdi.

Denildi ki: Bunlar, Firavun ve ordusunun denizde boğulmasından sonra, denizin sahile attığı zînet eşyalarıydı, onlar da bunları almışlardı. Belki de bunları **"evzar"** yani "ağırlıklar, günahlar" olarak isimlendirmeleri bu sebeple idi. Çünkü ganimet almak henüz onlarda helâl kılınmadığından, bunları almak onlar için günahtı.

Veya İsrailoğulları müste'men idiler. Müste'men olanın ise küfür ehlinin malını alması caiz değildi.

"Onları attık" demeleri, onları ateşe atmalarını ifade eder..

فَكَذٰلِكَ اَلْقَى السَّامِرِيُّ **"Sâmirî de böylece atmıştı."**

Samiri de, yanında olan süs eşyalarını ateşe atmıştı. Rivayete göre, onlar kendileri için vaat edilen kırk günlük sürenin tamamlandığını zannettiklerinde, Samiri onlara şöyle dedi: "Musanın size verdiği sözde durmaması, sizin yanınızda olan Kıbtilere ait süs eşyalarından dolayıdır. Bunlar size haramdır. Görüşüm o ki, bir çukur kazalım, orada bir ateş yakalım, yanımızda olan bütün zînet eşyalarını oraya atalım." Onlar da Samirinin dediğini yaptılar.

88- فَاَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلاً جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ **"Nihayet** (Sâmirî) **onlara böğüren bir buzağı heykeli ortaya çıkardı."**

Samiri bunlara bu erimiş zînet eşyalarından bir buzağı heykeli meydana getirdi. Bunun, buzağı tarzında sesi vardı.

فَقَالُوا هٰذَآ اِلٰهُكُمْ وَاِلٰهُ مُوسٰى **"Bunun üzerine dediler: İşte sizin de, Musa'nın da ilâhı budur, ama o unuttu."**

Bunu söyleyenler Samiri ve onun fitnesine kapılanlardır. Buzağı heykelini ses verir bir şekilde görünce böyle dediler:

فَنَسِيَ **"Ama O, unuttu."**

Musa, bunu unuttu, Rabbini Turda arıyor.

Veya "unuttu" zamini Samiri'ye racidir.

Yani, yapması gereken iman izhar etmeyi terk etti.

Veya "Böyle cisimlerin yaratılmış olduğunu unuttu." Veya "İlâhın hiçbir şeye hulul etmeyeceğini unuttu."

89- اَفَلاَ يَرَوْنَ اَلاَ يَرْجِعُ اِلَيْهِمْ قَوْلاً **"Onlar görmüyorlar mı ki, o buzağı kendilerine hiçbir sözle karşılık veremiyor."**

Onlar görmüyorlar mı, o buzağı kendilerine bir söz söylemiyor, sorsalar bir cevap veremiyor!?

وَلاَ يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلاَ نَفْعًا **"Ayrıca onlara ne zarar vermeye sahip, ne de yarar vermeye."**

90- وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُونُ مِنْ قَبْلُ **"Andolsun ki Harun daha önce onlara şöyle demişti:"**

Hz. Harun, Samirinin çukur kazdırmasını görür görmez bir şeyler hissedip Samiriden önce veya Hz. Musanın dönmesinden önce şöyle demişti:

يَا قَوْمِ اِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ **"Ey kavmim! Siz bununla imtihan edildiniz."**

Ey kavmim! Siz bu buzağı ile imtihan edildiniz!

وَاِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ **"Sizin Rabbiniz Rahmân'dır."**

فَاتَّبِعُونِى **"Gelin bana uyun."**

وَاَطِيعُوا اَمْرِى **"Ve emrime itaat edin."**

Bana uyun ve dinde sebat hususunda emrime itaat edin!

91- قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتّٰى يَرْجِعَ اِلَيْنَا مُوسٰى **"Dediler: Musa bize dönüp gelinceye kadar, biz ona tapmaya devam edeceğiz."**

92- قَالَ يَا هٰرُونُ **"Dedi: Ey Harun!"**

Hz. Musa döndüğünde kardeşine "Ey Harun!" dedi.

مَا مَنَعَكَ اِذْ رَاَيْتَهُمْ ضَلُّوا **"Bunların saptığını gördüğünde, seni engelleyen ne oldu?"**

Onlar buzağıya ibadetle saptıklarında sana ne engel oldu?

93- اَلاَ تَتَّبِعَنِ **"Neden bana uymadın?"**

Allah için gadap etmek ve O'nu inkâr edenle savaşmak hususunda bana uyman gerekmez miydi?

Veya peşimden gelip bana katılman gerekmez miydi?

اَفَعَصَيْتَ اَمْرِى **"Yoksa emrime karşı mı geldin?"**

Dinde tavizsiz olmak ve dini savunmak hususunda emrime karşı mı geldin?

94- قَالَ يَبْنَؤُمَّ "Harun dedi: Ey anamın oğlu!"

لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِي "Sakalımı ve başımı tutma."

"Anamın oğlu" ifadesinde O'nun şefkatini ve rikkatini celbe çalışmak vardır.

Denildi ki: "Hz. Harun, anne cihetiyle Hz. Musa ile kardeşti." Ancak cumhur (ekser âlimler) onların ana-baba bir kardeş olduklarını söyler.

Hz. Musa Allah için olan şiddetli gayz ve gadabından dolayı kardeşi Harunun saç ve sakalından tutmuş, kendine doğru çekiyordu. Hz. Musa, her şeyde sert, haşin ve tavizsizdi. Kavmini buzağıya tapıyor görünce kardeşine böyle yapmaktan kendini alamamıştı.

إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي "Ben senin 'İsrailoğulları arasında ayrılık çıkardın, sözüme bakmadın' diyeceğinden korktum."

Şayet ben onlarla savaşsam veya bir kısmını bir kısmından ayırsam "İsrailoğullarını birbirinden ayırdın!" **"Kavmim içinde benim yerime geç, ıslaha çalış"** (A'raf, 142) diye talimat vermiştin, "sözümü tutmadın" demenden korktum. Çünkü onları ıslah, birliklerini korumak ve durumlarını idare etmekle olurdu. Ben böyle yaptım ve Senin dönüp de kendi reyine göre gerekeni yapmanı tercih ettim."

95- قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِيُّ "Ey Sâmirî! Senin bu yaptığın nedir?" dedi."

Sonra Hz. Musa Samiriye yöneldi ve yaptığını tenkid ile "Seni buna sevkeden ne oldu?" diye sordu.

96- قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ "Sâmirî dedi: Onların görmedikleri bir şey gördüm:"

Hamza ve Kisâî, ayeti Hz. Musaya hitap olarak okudu. Yani: Ey Musa, Sen onların bilmediklerini bildin, anlamadıklarını anladın. O da şudur: Sana gelen elçi tamamen ruhanidir, izi hangi şeye temas etse onu hayatlandırır.

Veya, ben onların görmediklerini gördüm. Yani, Hz. Cebrailin "hayat atı" üzerinde Sana geldiğini gördüm.

Denildi ki: Samirinin Cebraili tanıması şundandır: O dünyaya geldiğin-

de, annesi Firavunun korkusundan onu bırakmıştı. Tek başına yaşayacak hâle gelinceye kadar Cebrail ona gıda getirdi.

فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ اَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا **"Ben de elçinin izinden bir avuç aldım ve onu attım."**

Ben de elçinin bastığı yerdeki topraktan bir kabza aldım. O rasûlün izinden aldığım bir avuç toprağı erimiş süs eşyalarına veya buzağının içine attım, böylece hayatlandı.

Elçiden murat Cebraildir. Elçinin ismini söylememesi, onun Cebrail olduğunu bilmemesindendir.

Veya olayın vaktine tenbihte bulunmak istemiştir. O da Cebrailin Tura götürmek için Hz. Musaya gönderildiği vakittir.

وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لِى نَفْسِى **"Böyle yapmayı bana nefsim güzel gösterdi."**

Nefsim böyle yapmayı bana hoş gösterdi.

97- قَالَ فَاذْهَبْ **"Dedi: Haydi, defol!"**

فَاِنَّ لَكَ فِى الْحَيٰوةِ اَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ **"Artık senin için hayat boyunca, 'bana dokunmayın' demen var."**

Yaptığına ceza olarak senin için hayat boyu "bana dokunmayın" diyeceksin.

Böyle demesi, biri ona dokunduğunda kendisinde hastalık bulaşması veya kendisinin hastalık bulaştırması yönündendir. Böylece ürkmüş vahşi hayvanlar gibi tek yaşamaya mahkûm edilmiştir.

وَاِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَنْ تُخْلَفَهٗ **"Hem senin için asla kaçamayacağın bir ceza daha vardır."**

Senin için ahirette de vaat edilen bir durum vardır.

Allah, dünyada seni böyle cezalandırdığı gibi, ahirette de cezalandıracak, hakkındaki hükmü uygulayacaktır.

وَانْظُرْ اِلٰى اِلٰهِكَ الَّذِى ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا **"Bir de ibadet edip durduğun ilâhına bak!"**

لَنُحَرِّقَنَّهٗ **"Biz elbette onu yakacağız."**

Biz o batıl mabudunu elbette ateşte yakacağız.

ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِى الْيَمِّ نَسْفًا **"Sonra da kül haline getirip onu denize savuracağız."**

Böylece ondan geriye hiçbir şey kalmayacak.

Bundan maksad, Samirinin cezasını ziyade kılmak ve onun sözleriyle aldananların gabavetini (kıt akıllılığını) ortaya koymaktır. Öyle ki en edna tefekkürü olan bu olaydan ibret alacaktır.

98- اِنَّمَا اِلٰهُكُمُ اللّٰهُ الَّذِى لَآ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ **"Sizin ilâhınız, ancak kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'tır."**

Sizin ibadetinize layık olan ilahınız Allahtır. Çünkü O'na denk hiçbir şey yoktur.

İlim ve kudretin kemâlinde hiçbir şeye O'na yanaşamaz.

وَسِعَ كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا **"Onun ilmi her şeyi kuşatmıştır."**

Onun ilmi, bilinmek şanından olan her şeyi kuşatmıştır.

Durum böyleyken bir kalıba sokulup heykeli yapılan ve sonra da yakılan buzağı heykeli, nasıl Allaha denk olabilir? Faraza, taptığınız buzağı canlı da olsa gabavette darb-ı meseldir!

214. DERS

Kıyamet Manzaraları

99- كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ ۚ "Böylece Sana geçmişin haberlerinden bir kısmını anlatıyoruz."

İşte bu Musa kıssası gibi, biz sana geçmişteki işlerin ve kaybolup giden ümmetlerin haberlerinden anlatıyoruz. Bunlarda,

-Senin için bir ibret,

-İlminin artması,

-Mu'cizelerinin çoğalması,

-Ümmetinden basiret sahiplerine bir tenbih ve hatırlatma vardır.

وَقَدْ اٰتَيْنَاكَ مِنْ لَدُنَّا ذِكْرًا ۚ "Şüphe yok ki sana katımızdan bir zikir verdik."

Zikirden murat Kitap, yani Kur'andır. Bu kitap, tefekküre ve ibrete layık olan bu kıssaları ve haberleri içinde bulundurmaktadır.

"Zikir" kelimesinin elif-lâmsız gelmesi şanına tazim içindir.

Denildi ki: **Hz. Peygambere verilen zikirden murat,**

-Güzel bir şekilde yâd edilmek,

-İnsanlar arasında büyük bir şöhrete nail olmaktır.

100- مَنْ اَعْرَضَ عَنْهُ فَاِنَّهٗ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًا ۙ "Kim ondan yüz çevirirse, şüphesiz o kıyamet günü bir günah yüklenecektir."

"Kim ondan yüz çevirirse" ifadesinde "O" zamirinden murat Kur'andır. Kur'an mutluluk ve kurtuluş cihetlerini cem etmiştir.

Veya murat, Allahtan yüz çevrilmesidir.

Bu günah, küfrüne ağır bir ceza olacak, kendisini ebedi mahcup edecektir.

Ayette teşbih vardır. Ceza olarak ağır yük taşıyan kimse nasıl zorlanır, insanlar içinde mahcup olur, sırtı âdeta çökerse, günahlar da diğer âlemde sahibinin sırtında ağır bir yük olacaktır.

101- خَالِدِيْنَ فِيْهِ ۖ "O azapta daimî kalacaklar."

وَسَاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ حِمْلاً **"Bu, kıyamet günü onlar için ne fena bir yüktür!"**

102- يَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ **"O gün sûr'a üfürülür."**

وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا **"Ve biz suçluları o gün gök gözlü olarak mahşere toplarız."**

"Gök gözlü" denilmesi, böyle bir gözün Arablar nezdinde en çirkin ve istenmeyen bir göz olmasındandır. Çünkü Rumlar onların en ileri derecede düşmanları olup gözleri gök idi. Bunun için şöyle diyorlardı:

Düşmanın sıfatı

-Kara tuzak,
-Sarı ok,
-Mavi göz.

Ayette geçen "zürka" kelimesi "âmâ" anlamına da gelebilir. Yani "...âmâ olarak maşhere toplarız."

103- يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ اِنْ لَبِثْتُمْ اِلاَّ عَشْرًا **"Siz dünyada sadece on gün kaldınız" diye kendi aralarında gizli gizli konuşurlar."**

Kalpleri korku ve dehşetle dolu olduğundan kısık sesle aralarında konuşurlar.

Böyle diyerek, dünya hayatının zevâl bulması sebebiyle dünyada kaldıkları süreyi kısa bulurlar.

Veya, ahiret hayatını uzun bulduklarından, ona nispetle dünya hayatını böyle görürler.

Veya ahiretin çetin hâllerini görüp, şu dünya hayatında kendilerini tatmin etmek ve şehvetlerinin peşinde gitmek sebebiyle bu azaba layık olduklarını bildikleri için, kederlerinden böyle söylerler.

Veya **"(Öyle bir) ateş ki, onlar sabah-akşam ona arz olunurlar. Kıyamet koptuğu günde ise, Âl-i Firavnı azabın en şiddetlisine sokun!"** (Mü'min, 46) ayetinin ve devamının da işaretiyle kabirde böyle konuşurlar.

104- نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ **"Aralarında ne konuştuklarını biz en iyi bileniz."**

Ne kadar kaldıkları hususunda biz onların neler dediklerini iyi biliriz.

اِذْ يَقُولُ اَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً اِنْ لَبِثْتُمْ اِلاَّ يَوْمًا **"Onların yolca en iyileri, "ancak bir gün kaldınız" diyordu."**

"Yolca en iyileri" ifadesinden murat, görüş veya amelce en istikametli olanlarıdır. "**Ancak bir gün kaldınız**" deyip kalma müddetini daha az gösterenlerin görüşünün, diğerlerine üstün olduğu nazara verilmiştir.

105- وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ **"Sana dağları sorarlar."**

Sana dağların akıbetinden soruyorlar.

Sakif kabilesinden bir adam sormuştu.

فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّى نَسْفًا **"De ki: Rabbim onları toz edip savuracak."**

Dedi ki: Rabbim onları un ufak edip sonra da rüzgar göndererek savuracaktır.

106- فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا **"Böylece orayı** (arzı) **dümdüz boş bir halde bırakacak."**

Onların yerleştiği yeri veya arzı dümdüz ve boş bırakacaktır. Ayette **"Şayet Allah insanları zulümleri yüzünden cezalandırsaydı, orada** (yeryüzünde) **tek canlı bırakmazdı."** (Nahl, 61) ayetinde de olduğu gibi, her ne kadar daha evvelinde zikredilmese de, dağlar arzın üzerinde olduğundan dolayı zamirin arza raci kılınması vardır.

107- لاَ تَرٰى فِيهَا عِوَجًا وَلاَ اَمْتًا **"Orada ne bir eğrilik görürsün, ne de bir yumruluk."**

Bu üçü, yani

-Düz

-Eğri

-Yumru, birbirine terettüp eden hâllerdir. Birinci ve ikinci duyular yönüyledir. Üçüncüsü, ölçü itibarıyladır.

108- يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِىَ لاَعِوَجَ لَهُ **"O gün, hiçbir tarafa sapmadan o davetçiye uyarlar."**

O günden murat, dağların un-ufak olacağı gündür.

Veya kıyamet gününden bedel olabilir.

Davetçi, Allahu Teâlâdır.

Denildi ki: Davetçi Hz. İsrafildir.

Beyt-i Makdisin kayasının üzerinde ayakta durur, insanları çağırır. Her taraftan Ona doğru yönelirler. Davet edilenler, hiç muhalefet etmeden, sapmadan O'na uyarlar.

وَخَشَعَتِ الْاَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ **"Rahmân için sesler kısılmıştır."**

O'nun heybetinden sesler kısılmıştır.

فَلاَ تَسْمَعُ اِلاَّ هَمْسًا **"Artık bir hışıltıdan başka hiçbir şey işitemezsin."**

Bu hışıltının, onların mahşere nakli esnasında ayaklarından gelen ses olduğu da söylenir.

109- يَوْمَئِذٍ لاَ تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ اِلاَّ مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَرَضِىَ لَهُ قَوْلاً **"O gün, Rahmân'ın kendisine izin verdiği ve sözünden hoşnud olduğundan başkasının şefaati fayda vermez."**

İstisna şefaattendir. Yani, Ancak Allahın şefaatine izin verdiği ve sözüne razı olduğu müstesna.

Veya mefulden de olabilir. Yani, ancak kendisi için şefaata izin verilen ve kendisi hakkında şefaatçinin sözüne Rahmânın razı olduğu kimse müstesna. Böylesine, şefaat fayda verir.

110- يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ **"O, önlerindeki ve arkalarındakini bilir."**

Allah, onlara tekaddüm eden halleri ve gelecekte kendilerinden sonra olacakları bilir.

وَلاَ يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا **"Onlar ise O'nu ilmen kavrayamazlar."**

Onların ilimleri, Allahın malumatını ihata edemez.

Denildi ki: Onlar, Allahın zâtını ilmen kuşatamazlar.

Veya evveliyle alakalı olarak "onlar öncelerini de sonralarını da tam olarak bilemezler. Bildiklerini de ayrıntılarıyla bilemezler."

111- وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ **"Yüzler, Hayy-ı Kayyum'a boyun eğmiştir."**

Hükmü nâfiz bir hükümdarın elinde, esirlerin boyun eğmesi gibi, yüzler Hayy-ı Kayyuma tam bir itaatle boyun eğmiştir.

Ayetin zahiri, bütün yüzlerin durumunu ifade eder. Ama bununla mücrimlerin yüzlerinin murat edilmesi caizdir. Bu durumda **"yüzler"** anlamın-

daki "el-vücuh" kelimesindeki elif-lâm izafetten bedeldir. Yani, "o mücrimlerin yüzleri" demektir.

Ayetin devamı bunu teyid eder:

وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا **"Bir zulüm yüklenen, gerçekten hüsrana uğramıştır."**

Bu ifade, ayetin evvelinden hâl olabilir: Bir zulüm yüklenen gerçekten perişan olduğu hâlde, yüzler Hayy-ı Kayyuma boyun eğmiştir.

Veya ayetin bu kısmı müstakil cümle de olabilir, yüzlerinin niçin boyun eğdiğini anlatır.

112- وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلاَ يَخَافُ ظُلْمًا وَلاَ هَضْمًا **"Her kim mü'min olarak salih ameller işlerse, artık o, ne zulümden ve ne de hakkının çiğnenmesinden korkar."**

"Mü'min olarak" denilmesi, taatlerin sıhhatında ve hayırlı işlerin kabulünde imanın şart olmasındandır.

Ayette anlatıldığı şekilde olan kimse, kendisine vaat edilen hak ettiği sevabın verilmemesinden ve de hakkının çiğnenmesinden korkmaz.

Veya mana şöyle olabilir: Mü'min olarak salih ameller işleyen kimse, bir zulüm veya hakkı çiğnemek cezası alacağından korkmaz. Çünkü başkasına zulmetmemiş, kimsenin hakkını çiğnememiştir.

113- وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا **"İşte böylece biz onu Arabça bir Kur'ân olarak indirdik."**

Yani, dehşetli bir tehdidi barındıran bu ayetleri indirdiğimiz gibi, Kur'anın tamamını Arabça bir Kur'an olarak indirdik.

وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ **"Ola ki sakınırlar diye onda tehditlerden nicelerini tekrar tekrar açıkladık."**

Onda tehdid ayetlerini tekrar tekrar nazara verdik.

Ola ki günahlardan sakınırlar, takva kendileri için bir meleke hâlini alır.

اَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا **"Yahut onlara bir ibret verir."**

Veya o Kur'anı duyduklarında, Kur'an kendilerine bir öğüt ve ibret verir, bu da onları günahlardan alıkor.

Bu nükte için, takvayı yapılan vaîde, öğüdü de Kur'ana nisbet etti.[11]

114- فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ "Hükmü her yerde geçerli gerçek hükümdar olan Allah yücedir."

Allah, zât ve sıfatlarında mahlukata benzemekten yücedir. Zâtı, onların zâtına benzemediği gibi, kelâmı da onların kelâmına benzemez. O, **Meliktir**; emri ve nehyi nafizdir, vaadi umulmaya ve tehdidi sakınılmaya layıktır. O, **Hak'tır**; Melik olmaya bizâtihi layıktır. Zât ve sıfatları sabittir, gerçektir.

وَلاَ تَعْجَلْ بِالْقُرْاٰنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يُقْضٰى اِلَيْكَ وَحْيُهٗ "Sana vahyedilmesi tamamlanmadan önce Kur'an'ı okumakta acele etme."

Ayet, Hz. Peygamberin Hz. Cebrailden vahyi alırken acele etmesinden ve kıraati tekrarlamasından bir nehiydir.

Denildi ki: Ayet, mücmel olarak gelen bir hükümle alakalı açıklama gelmeden tebliğde bulunmaktan bir nehiydir.

وَقُلْ رَبِّ زِدْنِى عِلْمًا "Rabbim! İlmimi artır" de."

"Vahiyle ilgili acele edeceğine ona bedel Rabbinden ziyade ilim iste. Çünkü, Sana vahyedilenlere zaten nail olacaksın."

---

11 **Vaîd**, ilâhî azap ve ceza ile insanları sakındırmaktır. Buna muhatap olan kimseler, akıllarını başlarına alırlarsa, haramlardan uzak kalmak suretiyle azaptan sakınmış olurlar. Öte yandan Kur'an, bir zikir kitabıdır. Ona muhatap olan kimseler bu öğütlere kulak vermek suretiyle ders almış olurlar.

215. DERS

Yitik Cennet

115- وَلَقَدْ عَهِدْنَآ اِلٰٓى اٰدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِىَ **"Andolsun bundan önce Âdem'den söz almıştık, fakat unuttu."**

İki ayet öncesinde, Kur'anda isyan edenlere tehdid ayetlerinin sıkça yer aldığı nazara verilmişti. Burada da Hz. Âdemin ilâhî emri unutması nazara verildi.

Şöyle bir mana söz konusudur:

Âdemoğullarının temeli isyan üzeredir, onların damarında köklü bir nisyan (unutmak) vardır.

"Fakat unuttu."

Ama Âdem o sözü unuttu, Ona gereken önemi vermedi, böylece ondan gafil oldu.

Veya **"şu ağaca yaklaşmayın"** (Bakara, 35) şeklindeki uyarımızı terketti.

وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا **"Ve biz onda bir kararlılık bulmadık."**

Onu bu hususta kararlı ve sebat sahibi görmedik. Çünkü kararlı ve tavizsiz olsaydı, şeytan onu aldatamazdı.

Belki de bu durum Hz. Âdemin, işlerin tatlısını – acısını henüz tatmadığı ilk acemilik zamanında olmuştu.

Hz. Peygamberden şöyle nakledilir:

"Âdemoğullarının akılları Âdemin aklıyla tartılsa, Âdemin aklı üstün gelir. (Böyle olmakla beraber) Allah Onun hakkında şöyle bildirdi: **"Andolsun bundan önce Âdem'den söz almıştık, fakat unuttu."**

Denildi ki: Ayetin manası şöyle de olabilir:

"Biz Onda günaha karşı bir kararlılık bulmadık"

Çünkü bu günahı kasten değil, hata ile işlemişti.

116- وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا **"Hani meleklere: 'Âdem için secde edin' demiştik de hepsi secde etmişti."**

Bunun açıklaması daha önce yapılmıştı.[12]

اِلاَّ اِبْلِيسَ اَبٰى **"Ancak İblis etmedi, o diretti."**

"O diretti" ifadesi, İblisi secdeden men eden durumu beyan eder.

117- فَقُلْنَا يَا اٰدَمُ اِنَّ هٰذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ **"Biz de demiştik: Ey Âdem! Şüphesiz bu, sana ve eşine düşmandır."**

فَلاَ يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقٰى **"Sakın sizi cennetten çıkarmasın, yoksa bedbaht olursun."**

"Sakın sizi Cennetten çıkarmasın" dedikten sonra, Cenab-ı Hak **"yoksa bedbaht olursun"** diye sadece Hz. Âdeme hitap etmekle yetindi. Bu, ayet sonlarına uygunluk açısından olabileceği gibi, şu manaya da işaret eder: Hz. Âdem, eşi Havvadan da sorumlu olduğuna göre, kendisi zahmete düçar olduğunda, hanımı da aynı çileye düşecektir.

Veya ayetteki "şekavet", "geçim hususunda zahmet çekmek" anlamındadır. Maişeti temin etmek ise, erkeklerin görevidir. Ayetin devamı bu manayı teyid eder:

118- اِنَّ لَكَ اَلاَّ تَجُوعَ فِيهَا وَلاَ تَعْرٰى **"Şüphesiz orada senin için ne aç kalmak vardır, ne de çıplak kalmak."**

119- وَاَنَّكَ لاَ تَظْمَؤُا فِيهَا وَلاَ تَضْحٰى **"Ve orada ne susuzluk çekersin, ne de güneş altında kalırsın."**

Çünkü burada nazara verilenler Cennette konforlu bir hayata vesile olan yemek, içmek, elbise ve çalışmaya ihtiyaç olmamak durumlarını beyan etmektedir. Üstelik bu hâlin bir gün sona ermesi de söz konusu olmayacaktır.

Cenab-ı Hak bunları ifade ederken, Hz. Âdem kendisinin sakındırıldığı zahmetli hallere yabancı kalmasın diye zıtlarını nazara vererek bildirmiştir.

120- فَوَسْوَسَ اِلَيْهِ الشَّيْطَانُ **"Sonunda şeytan ona vesvese verdi."**

قَالَ يَا اٰدَمُ هَلْ اَدُلُّكَ عَلٰى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لاَيَبْلٰى **"Dedi ki: Ey Âdem! Sana sonsuzluk ağacını ve bitmeyen bir saltanatı göstereyim mi?"**

Sonunda şeytan O'na vesvesesini ulaştırdı.

Ona, yiyenin asla ölmeyeceği bir ağaç ve bitmez - zayıflamaz bir saltanat vaadinde bulundu.

---

12 Mesela bkz.Bakara, 34.

121- فَأَكَلَا مِنْهَا "Bunun üzerine ikisi de o ağaçtan yediler."

فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا "Ardından mahrem yerleri kendilerine açılıp görünüverdi."

وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ "Ve üzerlerine cennet yaprağından örtmeye başladılar."

İncir ağacının yapraklarıyla mahrem yerlerini örtmeye çalıştılar.

وَعَصٰى اٰدَمُ رَبَّهُ فَغَوٰى "Âdem Rabbine isyan etti, böylece zarara uğradı."

Yasak ağaçtan yemekle, Âdem Rabbine isyan etti. Ağaçtan yemekle ebediliği talep etmesi itibarıyla, matlubuna eremedi, zarar etti.

Veya düşmanın sözüne kandığından akıldan uzak hareket etti.

Ayette, Hz. Âdemin zellesi küçük olmakla beraber, bu zelleye mukabil O'nun isyan ettiğini, zarar ettiğini bildirmek,

-Velev zelle de olsa bunu büyük görmektir.

-Âdemin evlâdını gayet etkili bir üslûbla benzeri durumdan sakındırmaktır.

122- ثُمَّ اجْتَبٰهُ رَبُّهُ "Sonra Rabbi onu seçti."

Sonra Rabbi O'nu seçti, tevbeye sevketti ve muvaffak kıldı.

فَتَابَ عَلَيْهِ "Tevbesini kabul buyurdu."

Tevbe ettiğinde tevbesini kabul etti.

وَهَدٰى "Ve ona doğru yolu gösterdi."

Tevbede sebata ve günahtan uzak kalmak sebeplerine Onu sevketti.

123- قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ "Allah dedi: Birbirinize düşman olmak üzere hepiniz oradan inin."

Hitap, Âdem ve Havvayadır.

Veya Âdem ve İblisedir.

Âdem ve Havva, insan neslinin iki esası olduğundan, onların şahsında bütün insanları içine alacak şekilde hitap edip **"hepiniz oradan inin"** dedi.

"Birbirinize düşman olmak üzere" ifadesinden murat insanlar olabi-

lir. Çünkü insanlar geçim meselelerinde birbirleriyle rekabet halindedirler, hatta birbirleriyle dövüşürler, savaşırlar.

Veya bu düşmanlık insanlarla İblis arasındaki düşmanlıktır. İblis insan yüzünden makamını kaybettiği gibi, insanlar da onun yüzünden günahlara girerler.

Ayetin devamı, bu düşmanlığın insanlar arasındaki düşmanlık olduğunu teyid eder gibidir:

فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ **"Artık benden size bir hidayet geldiği zaman, kim benim hidayetime uyarsa işte o, yoldan sapmaz ve zahmet çekmez."**

Hidayetten murat, kitap ve peygamberdir.

İlahi hidayete uyan, ne dünyada yoldan çıkar ne de ahirette azap çeker.

124- وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا **"Her kim de zikrimden yüz çevirirse, ona dar bir geçim vardır."**

Beni hatırlatan ve ibadetime sevkeden hidayetten kim yüzünü çevirirse, onun için zor bir hayat vardır. Çünkü bütün himmet ve gayretiyle dünya menfaatlerine yönelir, daha ziyade elde etmek için kendini tehlikeye atar, noksanlaşmasından ise korkar. Ahirete talip olan mü'min ise, böyle değildir.[13]

Öte yandan,

-"Üzerlerine zillet ve meskenet damgası vuruldu ve Allah'tan bir gazaba uğradılar." (Bakara, 61)

-"Şayet onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rableri tarafından kendilerine indirileni (Kur'an'ı) **gereğince uygulasalardı, elbette üstlerinden ve ayaklarının altından** (bol bol rızık) **yerlerdi."** (Maide, 66)

-"O beldelerin halkı iman etseler ve günahlardan korunsalardı, elbette üzerlerine gökten ve yerden bereketler açardık. Lakin yalanladılar, biz de onları yaptıklarıyla kıskıvrak yakaladık." (A'raf, 96) gibi ayetlerde dikkat çekildiği üzere, Allah kâfire, küfrünün şeameti sebebiyle sıkıntı verir, mü'mine de imanın bereketiyle genişlik nasip eder.

Denildi ki:

---

[13] Mü'min için ne bir korku vardır, ne de üzüntü. Dünyaya perestiş edenlerin korktukları yerlerde mü'min korkmaz, bazan kaybetse bile, çok üzülmez.

"Dar bir geçim"den murat, cehennemde darî' ve zakkumdur.[14]

Denildi ki: Bundan murat, kabir azabıdır.

وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَعْمٰى **"Ve kıyamet günü onu kör olarak diriltiriz."**

Bu körlük, gözün ve kalbin kör olmasıdır. Ayetin devamı, maddî körlük olduğunu teyid eder:

125- قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِى اَعْمٰى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا **"Dedi: Ya Rabbi! Beni niçin kör olarak haşrettin, oysa ben gören biriydim."**

126- قَالَ كَذٰلِكَ **"Allah dedi: Böyledir."**

Evet, böyle yaptım.

اَتَتْكَ اٰيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا ۚ **"Ayetlerimiz sana gelmişti de onları unutmuştun."**

Zira, ayetlerimiz sana apaçık bir şekilde geldi. Ama sen onları görmezden geldin, onlara dikkatle bakmadın.

وَكَذٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسٰى **"Bugün de öylece unutulursun."**

Sen o ayetleri terk ettiğin gibi, bugün körlük ve azap içinde bırakılacaksın.

127- وَكَذٰلِكَ نَجْزِى مَنْ اَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِاٰيَاتِ رَبِّهٖ **"İşte haddi aşanları ve Rabbinin âyetlerine inanmayanları biz böyle cezalandırırız."**

Şehevanî şeylere dalarak ve ayetlerden yüz çevirerek taşkınlık yapan, Rabbinin ayetlerine inanmayan, aksine onları yalanlayan ve muhalefet edeni işte biz böyle cezalandırırız.

وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ وَاَبْقٰى **"Ve ahiret azabı ise, daha şiddetli ve daha devamlıdır."**

Ahiret azabından murat,

-Kör olarak haşredilmek,

-Cehennem azabı,

-Kör olarak haşredildikten sonra ateşe atılmak olabilir.

İşte **ahiret azabı**, dünyadaki sıkıntılı hayattan veya bununla beraber kör olarak haşredilmekten daha şiddetli ve devamlıdır.

---

14 **"Dari"** ifadesi Ğaşiye Suresi altıncı ayette geçer. Cehennem ehlinin yiyeceğinden olup, diken gibi aslında hiç de yenilmeyecek bir maddedir.

Muhtemelen, bu kimse cehennem ateşine girdiğinde, mahşerdeki körlüğü zâil olur. Bu zâil olmak, bulunduğu mahalli ve halini görmesi içindir.

Veya ahiret azabı, o kimsenin yapmış olduğu ayetleri terk ve onları inkâr fiilinden daha şiddetli ve daimi olacaktır.

128- اَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِى مَسَاكِنِهِمْ **"Yurtlarında dolaşıp durdukları kendilerinden önceki nice nesilleri helâk etmiş olmamız, onları doğru yola iletmedi mi?"**

"Onları doğru yola ileten"den murat,

-Allahu Teâlâ,

-Hz. Peygamber

-Veya buna delil olan şeydir.

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِاُولِى النُّهٰى ع **"Şüphesiz bunda akıl sahipleri için nice ayetler vardır."**

Akıl, insanı olup bitenleri umursamaz görünmekten ve görmezden gelmekten alıkoyan bir alettir.

216. DERS

Beş Vakit Namaz

129- وَلَوْلاَ كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَاَجَلٌ مُسَمًّى **"Şayet Rabbinden sebkat eden bir kelime ve belirlediği bir süre olmasaydı, hemen azaba uğrarlardı."**

"Kelime"den" murat, bu ümmetin azabının ahirete tehir edilme vaadidir.

Şayet böyle bir vaat olmasa, Âd ve Semud gibi kavimlerin başına gelen toplu azap, bu kâfirler için de kaçınılmaz olurdu.

Onlara azabın hemen gelmemesi için ikinci olarak nazara verilen durum **"ecel-i müsemma"** yani ömürleri için veya azapları için belli bir süre verilmesidir.

Bu süre, kıyamet günüdür veya bundan murat Bedir savaşıdır.

Hz. Peygamberi inkâr eden kâfirlere toplu bir azabın gelmemesi iki sebepledir:

1-Azabın ahirete tehiri vaadi.

2-Kendileri için **"ecel-i müsemma",** yani belli bir ecelin olması.

130- فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ **"O halde, onların sözlerine sabret."**

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا **"Ve güneşin doğmasından önce ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et."**

Rabbinin sana olan hidayet ve tevfik nimetine hamdederek namaz kıl.

Veya O'nu şirkten ve vasfettikleri diğer noksanlıklardan tenzih et, O'nun bütün nimetlerin sahibi olduğunu itiraf ile, Seni hidayetle serfiraz kılmasına hamdet!

"Güneşin doğmasından önce" ifadesi sabah namazına, **"batmasından önce"** ifadesi ise öğle ve ikindiye veya sadece ikindiye işarettir.

وَمِنْ اٰنَاۤئِ الَّيْلِ فَسَبِّحْ وَاَطْرَافَ النَّهَارِ **"Gecenin bir kısım vakitlerinde ve gündüzün etrafında da tesbih et."**

Bu da akşam ve yatsıya işarettir. Ayette, **"gece"**nin cümlede önce yer alması, gecedelerde lütfun ziyadesiyle olmasındandır. Çünkü kalp gece vakti

daha kapasiteli ve huzurlu olur. Nefis ise gece vakti istirahata çok fazla meyillidir. Böyle olunca, gece ibadeti, gündüz ibadetine nispetle daha zordur.

Bunun içindir ki Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz gece ibadetinin etkisi daha fazladır ve (bu ibadetteki) **sözler** (Kur'an ve dua okuyuşlar) **ise daha düzgün ve açıktır."** (Müzzemmil, 6)

"Gündüzün etrafı" sabah ve akşam namazlarına bakar. Bunun tekrarı "özelikle bu ikisine" şeklinde önem verilmesindendir.

"Gündüzün iki tarafı" denilmesi yerine çoğul sığasıyla **"gündüzün etrafı"** denilmesi, bundan sabah ve akşamın anlaşılması açık olduğundandır.

Veya öğle namazına emirdir. Çünkü öğle vakti, gündüzün ilk yarısının bitmesi ve diğer yarısının da başlamasıdır. Çoğul gelmesi, iki yarım şeklinde olmasındandır.

Veya ayet, gündüzün değişik vakitlerinde nafile namazlara işaret eder.

لَعَلَّكَ تَرْضٰى **"Ola ki hoşnutluğa eresin."**

Yani, bu vakitlerde, Allah nezdinde nefsinin razı olacağı şeye nail olmanı ümit ederek namaz kıl, tesbih et.

131- وَلاَ تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهٖٓ اَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ **"Sakın sakın onlardan bazı kesimlere, kendilerini sınamak için dünya hayatının süsü olarak verdiğimiz şeylere gözlerini dikme."**

Sakın ola, kendilerini denemek veya bu sebeple ahirette azaplandırmak için o kâfirlerden bazılarına verdiğimiz dünya hayatının geniş imkânlarına, bunları beğenerek ve yerlerinde olmayı temenni ederek gözlerini dikme.

وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَاَبْقٰى **"Rabbinin rızkı daha hayırlı ve daha devamlıdır."**

Rabbinin Senin için ahirette hazırladığı veya rızk olarak Sana nasip ettiği hidayet ve nübüvvet, dünyada onlara verilenden çok daha hayırlıdır.

Hem daha daimidir, çünkü son bulmaz.

132- وَاْمُرْ اَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ **"Ehline namazı emret."**

"Ehlin" ifadesinden murat,

-Hz. Peygamberin ailesi,

-Veya O'na tâbi olan ehl-i imandır.

Kâfirlerden bazılarına verilen geniş imkânlara göz dikmeyi yasaklamadan sonra namazın emredilmesi, insanların mala ve dünyaya karşı düşkün olmalarını bununla dengelemek, geçim derdiyle sersemlemelerini ve servet ehline benzemeye çalışmalarını önlemek içindir.

وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا **"Sen de ona sabırla devam et."**

Kendinde sabırla namaza devam et.

لَا نَسْئَلُكَ رِزْقًا **"Senden bir rızık istemiyoruz."**

Biz Senden kendini ve aileni rızıklandırmanı istemiyoruz.

نَحْنُ نَرْزُقُكَ **"Biz Seni rızıklandırırız."**

Seni biz rızıklandırırız, onları da. Öyleyse Sen kalbini ahirete yönelt.

وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى **"Akibet takvanındır."**

Rivayete göre Hz. Peygamber (asm) ailesine bir zarar geldiğinde onlara namazı hatırlatır ve bu ayeti okurdu.

133- وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِآيَةٍ مِنْ رَبِّهِ **"Rabbinden bize bir ayet getirse ya" dediler."**

İstemiş oldukları ayet, O'nun nübüvvet iddiasında sadık olduğuna delâlet eden bir mu'cizedir.

Veya getirmiş olduğu ayetleri inkâr ile, kendi talep etmiş oldukları bir mu'cizeyi getirmesini istemektir.

Onların böyle demeleri sırf işi yokuşa sürmek ve körü körüne bir inattır.

Cenab-ı Hak, onların bu talebine karşı Hz. Peygamberin Kur'anı getirmesini nazara vererek kendilerini susturdu. Çünkü Kur'an,

-Bütün mu'cizelerin esasıdır.

-En büyük mu'cizedir.

-Daimi, ebedi mu'cizedir.

Çünkü mu'cizenin hakikatı, nübüvvet iddia eden kimsenin harikulâde bir şekilde bir çeşit ilim veya amele mazhar kılınmasıdır. Şüphe yok ki, amelin esası ilimdir. İlim amelden kıymetçe daha yüksek ve tesirce daha daimidir.

Keza Cenab-ı Hak bu meseleye özel vecihlerden en açık olana dikkat çekti ve şöyle bildirdi:

أَوَلَمْ تَأْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْأُولٰى **"Onlara önceki kitaplarda olanın apaçık delili gelmedi mi?"**

Onlara, Tevrat, İncil ve diğer semavî kitaplarda olanın apaçık bir delili gelmedi mi? Çünkü, gelen Kur'an ayetleri, o semavî kitaplarda yer alan inanç ve küllî hükümleri müştemildir. Hâlbuki bu ayetleri getiren ümmidir, o kitapları görmemiştir, onları bilenlerden de ders almamıştır. İşte bu, apaçık bir mu'cizedir.

Ayette şu manayı da hissettirmek vardır: Kur'an, Hz. Peygamberin nübüvvetine delâlet ettiği gibi, mu'cize olması hasebiyle kendinden önceki kitaplara da bir bürhandır. Diğerleri ise böyle olmayıp, kendi sıhhatlerine şehâdet eden şeye muhtaçtırlar.

134- وَلَوْ اَنَّا اَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِهٖ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَآ اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُولاً فَنَتَّبِعَ اٰيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَذِلَّ وَنَخْزٰى **"Eğer biz onları bundan önce bir azap ile yok etseydik, "Ey Rabbimiz! Bize bir peygamber gönderseydin de, zelil ve rezil olmadan önce âyetlerine uysaydık?" derlerdi."**

"Bundan önce" ifadesi,

-Hz. Peygamber gelmeden,

-Kendilerine delil ve hatırlatma gelmeden,

-Kur'an gelmeden manalarına işaret edebilir.

"Zelil ve rezil olmadan önce" demeleri, "dünyada öldürülerek veya sürgüne gönderilerek zillete düşmelerini, kıyamet günü de cehenneme girerek perişan olmalarını" anlatır.

135- قُلْ كُلٌّ مُتَرَبِّصٌ **"De ki: "Hepimiz beklemekteyiz."**

Biz ve siz, her birimiz bizim ve sizin akıbetinizin ne olacağını gözlüyoruz.

فَتَرَبَّصُوا **"Bekleyin bakalım."**

فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ اَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدٰى **"Yakında kimin dosdoğru yolun sahipleri olduğunu, kimin doğru yolu bulduğunu bileceksiniz!"**

Dosdoğru yolda olan ve dalaletten kurtulanların kimler olduğunu yakında anlayacaksınız.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Kim Taha sûresini okusa, kıyamet günü kendisine Muhacirlerin ve Ensarın sevabı verilir."

ENBİYA SÛRESİ

Enbiya Sûresi Mekkî'dir, yüz on iki ayettir.

217. DERS

Peygamber ve Kitab

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ "İnsanlar için hesap vakti yaklaştı."

Geçen zamana nisbetle, insanların hesap verme vakti yaklaştı.

Veya **"Şüphesiz onlar onu uzak görüyorlar. Biz ise onu yakın görüyoruz."** (Mearic, 6-7) ve **"Bir de senden acele azap istiyorlar. Hâlbuki Allah asla va'dinden caymaz. Şüphesiz Rabbinin nezdinde bir gün, sizin saydığınızdan bin yıl gibidir."** (Hacc, 47) ayetlerinde nazara verildiği gibi, Allaha bakan yönüyle onların hesabı yaklaştı.

Veya böyle denilmesi **"her gelecek yakındır"** esasına göredir. Geride kalan ve geçmiş olan ise, artık uzaktır.

وَهُمْ فِى غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ "Onlar ise bir gaflet içinde yüz çevirmekteler."

Ayetin devamında böyle denilmesi, hesaptan gafil bu insanlardan muradın kâfirler olduğunu gösterir.

2- مَا يَاْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ اِلاَّ اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ "Rablerinden kendilerine gelen her yeni uyarıyı hep eğlenerek dinliyorlar."

Kendilerini gaflet ve cehalet uykusundan uyandıracak yeni bir öğüt geldiğinde, onlar bu öğüdü,

-İleri derecede gafletleri,

-Tefekkürden ve işlerin akıbetini düşünmekten yüz çevirmeleri sebebiyle alay ederek ve dalga geçerek dinliyorlar.

3- لاَهِيَةً قُلُوبُهُمْ "Kalpleri hep eğlencede."

Dinlerken, kalpleri eğlenceye dalmış haldedir.

وَاَسَرُّوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا "Ve o zalimler aralarında şu gizli fısıltıyı yaptılar:"

Onlar, gizli fısıldaşmaları yaparken, zalim kimseler olduğuna bir ima vardır.

هَلْ هٰذَآ اِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ ۚ **"Bu, ancak sizin gibi bir insan."**

Öyle anlaşılıyor ki, önce kendi zihinlerinde "peygamber ancak bir melek olur" şeklinde bir esas benimsediler. Sonra da Hz. Peygamberin risalet iddiasında yalancı olduğunu buna dayandırdılar.

اَفَتَاْتُونَ السِّحْرَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُونَ **"Artık göz göre göre sihre mi gidip uyarsınız?"**

O'nun getirmiş olduğu Kur'an gibi harikaları da, yine bu yanlış esastan hareketle, "sihir" olarak değerlendirdiler.

Bunu, aralarında gizli bir görüşme şeklinde yapmaları, O'nun davasını yıkacak ve bütün insanlara fesadını gösterecek neticeleri meşveret etmek içindir.[1]

4- قَالَ رَبِّى يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِى السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ۖ "(Peygamber) **dedi: Benim Rabbim gökte ve yerde her sözü bilir."**

Söylenen söz ister açıktan ister gizli olsun, Rabbim onu bilir. Onların gizliden fısıldaşmalarını da elbette bilir.

Ayetin bu ifadesi "(Ey Peygamber) **De ki: Onu, göklerin ve yerin sırrını bilen indirmiştir."** (Furkan, 6) ayetinden daha te'kidlidir. Bundan dolayı burada tercih edildi. Ayrıca, onların gizli konuşmalarını da bildiğini nazara vermek için bu ayette "söz" ifadesi de yer aldı.

وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ **"O, Semi' – Alîm'dir."**

Dolayısıyla onların gizledikleri ve içlerinden geçirdikleri de Allaha gizli değildir, hepsini işitir ve bilir.

5- بَلْ قَالُوٓا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ **"Dediler: Hayır, bunlar karışık hayallerdir."**

بَلِ افْتَرٰيهُ **"Yok, onu kendisi uydurdu."**

بَلْ هُوَ شَاعِرٌ ۚ **"Yok, o bir şairdir."**

Ayet, Kur'an hakkında onların şaşkınlıklarını nazara vermektedir. Önce

---

[1] Zaten gizli fesat komiteleri hep böyle yaparlar, kapalı kapılar ardında kafa kaa faya verip ehl-i iman aleyhinde neler yapabileceklerini enine boyuna konuşurlar.

"sihirdir" diye iddia ettiler. Ardından "yok, karışık hayaller" dediler. Sonra "hayır, o uydurulmuş bir kelâm" dediler. Peşinden de "yok, şair sözü" iddiasında bulundular.

Önceki ayette Hz. Peygamberin durumu ve O'na gönderilen ayetler hakkında konuşmaları anlatılmıştı. Burada da Kur'anın durumu hakkında konuşmalarına yer verildi. Önce **"karışık hayaller"** dediler. Ardından **"kendi nefsinden uydurduğu iftiralar"** şeklinde ele aldılar. Burada de durmayıp Kur'anı **"şairane bir söz"** olarak gördüler. Yani, "dinleyene mana dolu gibi görülse de, aslında hakikati yoktur" dediler.

Ayette nazara verilen **"karışık hayaller, iftira ve şair sözü"** isnadlarının, onların tertibine göre değil de, sözlerinin fesadını nazara vermek için taraf-ı ilâhîden bir sıralama olması da caizdir.

Kur'an şiir olamaz. Zira o, hakikatler ve hikmetlerle doludur. Onda, şair sözlerine uygun bir şey yoktur. Bu durumda o, Allaha iftira ile söylenmiş bir söz değildir.

İftira ile söylenmiş bir söz değilse, "karışık hayaller" de olamaz. Çünkü Kur'an vaki'ye mutabık pek çok gaybî haberlere yer verir. İftira eden kimsede ise böyle bir özellik olmaz.

Ayrıca onlar kırk yıl kadar Hz. Peygamberi denediler, ama O'ndan bir tek yalan bile işitmediler.

Onlar, sözlerine devamla şöyle dediler:

فَلْيَاْتِنَا بِاٰيَةٍ كَمَآ اُرْسِلَ الْاَوَّلُونَ **"(Şayet peygamberlerse), öncekilerin gönderildiği gibi, o da bize bir mu'cize getirsin."**

Şayet peygamberse, önceki peygamberlere verilen yed-i beyza, asa, körlerin gözünü açmak ve ölüleri diriltmek gibi bize bir mu'cize getirsin. Çünkü Peygamber olarak gönderilmek, mu'cize getirmeyi tazammun eder.

6- مَآ اٰمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا ۚ **"Onlardan önce helak ettiğimiz hiçbir belde iman etmedi."**

Onlardan önce helâk ettiğimiz hiçbir belde ahalisi, istedikleri mu'cize kendilerine geldiğinde iman etmedi.

اَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ **"Şimdi bunlar mı iman edecekler?"**

Şayet Sen bunlara istedikleri mu'cizeyi getirsen, bunlar mı iman edecekler? Hâlbuki bunlar, öncekilerden daha taşkın kimseler.

Ayette, onların toptan helâk olmaması için talep edilen mu'cizenin gel-

mediğine bir tenbih vardır. Çünkü Hz. Peygamber talep ettikleri mu'cizeyi onlara getirse, şayet iman etmezlerse kendilerinden öncekiler gibi toptan helâk edilmeyi hak edeceklerdir.

7- وَمَا اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ اِلاَّ رِجَالاً نُوحِى اِلَيْهِمْ **"Senden önce de, ancak kendilerine vahyettiğimiz bir kısım erkekleri** (elçi olarak) **gönderdik."**

فَسْئَلُوا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ **"Bilmiyorsanız ehl-i zikre sorun."**

Ayetin bu kısmı, biraz önce **"Ve o zalimler aralarında şu gizli fısıltıyı yaptılar: Bu, ancak sizin gibi bir insan."** (Enbiya, 3) ayetinde nazara verilen iddialarına bir cevaptır.

Cenab-ı Hak, şüphelerinin izale olması için önceki peygamberlerin hâliyle ilgili olarak kitap ehline sormalarını onlara emretti.

Onlara sormalarını istemesi:

-Ya onları ilzam içindir. Çünkü müşrikler Hz. Peygamberin davası hakkında onlarla meşveret ediyorlar ve sözlerine güveniyorlardı.

-Veya şunu nazara vermek içindir: Kâfir bile olsalar, ekseriyetin verdiği haber ilmi gerektirir.

8- وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لاَيَاْكُلُونَ الطَّعَامَ **"Biz onları yemek yemez birer ceset kılmadık."**

وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ **"Ve onlar ölümsüz de değillerdi."**

Peygamberliği meleklerin özelliklerinden kabul edenlere göre, peygamberlerin yiyip içmemeleri ve ölmemeleri gerekirdi. Ayet, birer insan olmaları hasebiyle, böyle özelliklerin onlar için söz konusu olmadığını bildirir.

Denildi ki: Ayet, onların **"Bu nasıl peygamber! Yemek yiyor ve çarşılarda geziyor?"** (Furkan, 7) sözlerine bir cevaptır.

Ayetin son kısmında **"Ve onlar ölümsüz de değillerdi."** denilmesi, onların birer insan olarak yemek de yediklerini te'kid ve takrirdir. Çünkü yemek ile hayatını devam etitrmek, fanilik alametlerindendir. Yemeye muhtaç olanın vücudundan eksilmeler olur, bu da ölüme yol açar.

9- ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَاَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ **"Sonra onlara verdiğimiz sözü yerine getirdik, onları ve dilediğimiz kimseleri kurtardık."**

Sonra o peygamberlere verdiğimiz sözü yerine getirdik, onları ve dilediklerimizi kurtardık.

Burada **"Dilediğimiz kimseleri kurtardık"** ifadesi ile kastedilenler,

-Peygamberlere inananlardır.

-Veya geride kalmasında bir hikmet olanlardır. Mesela, ilerde kendisi veya neslinden bazıları iman edecek olanlar. Bundan dolayı Arablar toptan helâk edilmekten korunmuşlardır.

وَاَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ **"Aşırı gidenleri ise helak ettik."**

Küfürde ve isyanda aşırı gidenleri ise, helâk ettik.

10- لَقَدْ اَنْزَلْنَا اِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ **"Andolsun, size öyle bir kitap indirdik ki, zikriniz ondadır."**

Hitap Kureyşedir. Kitaptan murat Kur'andır.

"Zikriniz" ifadesi,

-Şan ve şerefiniz anlamına gelir. Şu ayette de buna dikkat çekilmiştir:

"Şüphesiz o, sana ve kavmine bir zikirdir." (Zuhruf, 44)

-"Onda size öğüt vardır" manasını ifade eder.

-Veya "yüce ahlakla ilgili talep etmiş olduğunuz yâd-ı cemil ondadır" manasını da taşır.

اَفَلَا تَعْقِلُونَ **"Hâlâ aklınızı kullanmaz mısınız?"**

Aklınızı kullanıp da Ona iman etmez misiniz?

218. DERS

Helâk Olan Ümmetler

11- وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً **"Biz, zalim olan nice beldeyi kırıp geçirdik."**

"Kırıp geçirdik" ifadesi, çok büyük bir gadabın göstergesidir.

وَاَنْشَاْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا اٰخَرِينَ **"Ve onlardan sonra başka kavimler var ettik."**

Onların helakinden sonra, yerlerine başkalarını getirdik.

12- فَلَمَّا اَحَسُّوا بَاْسَنَا اِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ **"Onlar azabımızın şiddetini hissettikleri zaman oradan kaçmaya koyuluyorlardı."**

Helâk edilen o kimseler, azabımızın şiddetini gözleriyle idrak ettiklerinde, bineklerine binip sür'atle kaçmaya başlıyorlardı.

Bu ifade, "ürkmüş hayvanların kaçması gibi kaçıyorlardı" anlamına da gelebilir.

13- لاَ تَرْكُضُوا **"Koşup kaçmayın!"**

Onlara böyle denilmesi bir istihza olup, lisan-ı hâl ile veya söz ile denilmiştir.

Böyle diyen melektir veya orada bulunan mü'minlerdir.

وَارْجِعُوا اِلٰى مَا اُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ **"Size verilen bolluğa ve yurtlarınıza dönün."**

Ne kaçıyorsunuz? Geride refah içinde bıraktığınız bir hayat vardı, oraya ve size ait olan meskenlerinize dönün!

لَعَلَّكُمْ تُسْئَلُونَ **"Çünkü sorguya çekileceksiniz."**

Yarın amellerinizden sorulacaksınız.

Suale çekilmekten murat, azap görecek olmalarıdır. Çünkü suçluların sorgulanması, azabın öncülerindendir.

14- قَالُوا يَا وَيْلَنَا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ **"Onlar da dediler: Yazıklar olsun bize! Biz gerçekten zalimler idik."**

Ancak onların bu itirafı azap geldiğinde gerçekleştiğinden kendilerine bir faydası olmaz.

Denildi ki Yemen beldelerinden Hadûr ahalisine bir peygamber gönderilmişti. Onlar, o peygamberi öldürdüler. Allah da kendilerine Buhtunnasr'ı musallat kıldı, o da hepsini kılıçtan geçirmek kararı verdi. Semada bir melek şöyle nida etti: "İşte, peygamberlerin kısası böyledir." Bunu duyunca pişman oldular **"yazıklar olsun bize! Biz gerçekten zalimleri idik"** dediler.

15- فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوٰيهُمْ حَتّٰى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ **"Biz onları biçilmiş ekin, sönmüş ateş gibi yapıncaya kadar bu feryatları devam etti."**

16- وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ **"Biz göğü, yeri ve aralarındakileri oyun olsun diye yaratmadık."**

Biz gökleri ve yeri,

-Bakanların tefekkür edeceği,

-İbret alacaklar için bir ibret,

-İnsanların dünya ve ahiret işlerini tanzime bir sebep olacak şekilde harikalarla doldurduk. Dolayısıyla, insanların bunlara dikkat edip kemâl elde etmeye çalışmaları ve dünyanın müzahrafatıyla aldanmamaları gerekir. Çünkü dünya ve dünya içindeki zâhiren cazip olan şeyler süratle zevâle mahkumdur.

17- لَوْ اَرَدْنَا اَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا **"Şayet bir eğlence edinmek isteseydik, elbette onu katımızdan edinirdik."**

Şayet bir eğlence edinmek istesek, yüksek tavanlar yapmak ve bunları yaldızlamak, döşekler sermek ve bunları süslemek gibi sizin âdetinize uygun olarak yükseltilmiş cisimler ve yere döşenmiş maddelerle değil, zâtımıza yaraşır mücerret şeylerle yapardık.

Denildi ki: Yemen lügatine göre, eğlenceden murat, çocuktur.

Denildi ki: Eğlenceden murat, zevcedir.

Bu son iki manaya göre ayet, Hristiyanlara bir cevaptır.

اِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ **"Yapacak olsaydık öyle yapardık."**

18- بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ **"Hayır, biz hakkı batılın üzerine atarız da beynini parçalar."**

Bu ifade, Cenab-ı Hakkın zâtını eğlenceden tenzihtir. Yani, biz öyle yapmayız.

Hak cümlesinden olan ciddiyeti, batıl zümresinden olan eğlenceye galip kılmak bizim şanımızdandır.

Ayette şöyle bir tasvir vardır: Hak, bir mermi gibi batıla atılıyor, onun ta beynine işleyip işini bitiriyor.

فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ **"Bir de bakarsın yok olup gitmiştir."**

O zaman onun helâk olup gittiğini, canının çıktığını görürsün.

وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ **"Allah'a karşı yakıştırdığınız nitelemelerden ötürü yazıklar olsun size!"**

Allah hakkında caiz olmayan vasıfları söylemenizden dolayı vay sizin hâlinize!

19- وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ **"Göklerde ve yerde kim varsa, hepsi O'nundur."**

Göklerde ve yerde ne varsa, yaratma ve bunlarda tasarruf yönüyle O'na aittir.

وَمَنْ عِنْدَهُ لاَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلاَ يَسْتَحْسِرُونَ **"Onun nezdinde olanlar O'na ibadetten ne çekinirler ve ne de yorulurlar."**

Bu ifadeden murat, meleklerdir. Melekler, bir hükümdarın yakın çevresinde bulunan kimseler mesabesindedir.

"Onun nezdinde olanlar" ifadesinden murat gökte ve yerde bulunmaktan yüce olan bir çeşit melâike de olabilir.

Melekler, "hayır, biz ibadet etmeyiz" demezler, büyüklenmezler.

"Ve ne de yorulurlar."

Ayetin üslûbunda, aslında ibadetlerinin ağır ve devamlı olup normal şartlarda usanmaya müsait bulunduğuna, ama onların usanmadığına bir tenbih vardır.

20- يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لاَ يَفْتُرُونَ **"Gece gündüz tesbih ederler, usanmazlar."**

Daima Allahı tenzih ederler, tazimde bulunurlar.

21- أَمِ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ **"Yoksa arzdan birtakım ilâhlar edindiler de, ölüleri onlar mı diriltecekler?"**

Ayette, onların yerden ilahlar edinmesini reddetmek vardır.

"Arzdan" denilmesi tahsis için olmayıp tahkir içindir.

Onlar her ne kadar "bizim ilahlarımız ölüleri diriltecek" demeseler de, ilah olduklarını söylemek bunu da gerekli kılar. Çünkü ilah olmanın lazımlarından biri, imkân dairesinde olan her şeye muktedir olmaktır.

Ayette bunun nazara verilmesi, onların cehâletini ortaya koymak ve kendileriyle dalga geçmektir.

Ayette هُمْ "hüm" (onlar) zamirinin ayrıca söylenmesi "yoksa ölüleri diriltmeyi onlar mı yapacak?" şeklinde bir hasr manası verir. Bu da, onların cehâletini ortaya koymada ayrı bir mübalağadır.

22- لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا **"Şayet göklerde ve yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, bunların düzeni bozulurdu."**

O zaman o ilahlar arasındaki ihtilaf ve temanu (birbirine engel olma) sebebiyle, gökler ve yerin nizamı bozulurdu.

Çünkü, ikisi de aynı şeyi yapmak istese, onu yapan ilah olur, diğerini terk ederdi. Farklı şeyler yapmak isteseler, birbirlerine engel olurlardı.

فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ **"Arş'ın Rabbi olan Allah, onların nitelemelerinden münezzehtir."**

Arş, her şeyi kuşatmış olup her türlü tedbirin mahalli ve bütün mukadderatın menşeidir.

Allah, onların niteledikleri ortak edinmek, çocuk ve eş sahibi olmak gibi uluhiyete aykırı nitelemelerden münezzehtir.

23- لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ **"O, yaptığından sual olunmaz."**

-Azameti,

-Saltanatının kuvveti,

-Uluhiyette ve zâtî saltanatta tek olması sebebiyle yaptığından suale tâbi değildir.

وَهُمْ يُسْأَلُونَ **"Onlar ise sorulacaklardır."**

Çünkü onlar, mâlik değil memlüktürler, mabud değil abddirler.

"Onlar" zamiri,

-O batıl ilahlara,

-Veya onlara ibadet edenlere râcidir.

24- أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً **"Yoksa O'ndan başka ilâhlar mı edindiler?"**

Biraz önce yirmi birinci ayette, buna yakın bir ibare geçmişti. Tekrarlanması,

-Küfürlerinin ne büyük bir cinayet olduğunu göstermek,

-Yaptıkları işin çirkinliğini nazara vermek,

-Onları susturmak,

-Cehaletlerini ortaya koymak içindir.

-Veya akıl yönüyle onlara delil olabilecek durumun inkârından sonra, nakil yoluyla kendilerine sened olabilecek şeyi reddetmektir. Yani, bunun tekrarı ile şu manaya dikkat çekilmiştir:

"Yoksa onlar ölüleri dirilten ilahlar buldular da, onlarda bulunan uluhiyet özellikleri sebebiyle onları ilahlar mı edindiler? Veya ilâhî kitaplarda onları Allaha ortak kılmak için emir mi buldular ki, emre uyarak onları ilahlar olarak kabul ettiler?"

Birinci defa **"Yoksa O'ndan başka ilahlar mı edindiler"** denildikten sonra, bunun fesadına aklen delil getirilmesi, ikinci defa aynı cümlenin tekrarından sonra ise naklen delil getirilmesi bu manayı takviye eder.

قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ **"De ki: Kesin delilinizi getirin."**

Ondan başka ilahlar varsa, buna ya akıl veya nakil cihetiyle delilinizi getirin. Çünkü, delili olmayan bir görüşü söylemek muteber değildir. Hâlbuki böyle bir görüşün batıl olduğu hususunda akıl ve nakil delilleri tam bir mutabakat hâlindedir.

هٰذَا ذِكْرُ مَنْ مَعِيَ وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِي **"İşte bu, benimle olanların zikri ve benden öncekilerin zikridir."**

Allahın tek olduğu, hem bana gelende, hem de daha önce inen semavî kitaplarda bildirilmiştir. Onlara bakın, onlarda ancak tevhidin emredildiğini ve şirkten de nehiyde bulunulduğunu bulacaksınız.

Tevhidin sahih olması Peygamberlerin gönderilmesi ve kitapların indirilmesine bağlı olmadığından, bu konuda naklen delil getirmek sahih olur. (Yani, devir lazım gelmez.)

"İşte bu, benimle olanların zikri ve benden öncekilerin zikridir." ifadesinde kastedilenler Hz. Peygamberin ümmeti ve geçmiş ümmetlerdir.

Zikrin onlara izafeti, onlara öğüt olarak gelmesindendir.

بَلْ اَكْثَرُهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ الْحَقَّ **"Hayır, onların çoğu gerçeği bilmezler."**

Onların çoğu hak ile batılı birbirinden ayırt edemezler.

فَهُمْ مُعْرِضُونَ **"Onun için bunlar yüz çeviren kimselerdir."**

Onlar, hakkı bilmedikleri için, tevhidden ve Hz. Peygambere tâbi olmaktan yüz çeviren kimselerdir.

25- وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ اِلاَّ نُوحِى اِلَيْهِ اَنَّهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اَنَا فَاعْبُدُونِ **"Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki, ona şöyle vahyetmiş olmayalım: Gerçek şu ki benden başka ilâh yoktur, öyleyse bana ibadet edin."**

Ayet, tahsisden sonra tamimdir. Çünkü **"bu, benden öncekilerin zikri"** ifadesinde **"bu"** ifadesiyle onların ellerinde mevcut olan üç kitaba işaret edilmiştir. Bu ayette ise, tevhid davasının bütün peygamberlerin ortak davası olduğuna dikkat çekilmiştir.

26- وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا **"Böyle iken dediler ki: Rahmân çocuk edindi."**

Ayet, "melekler Allahın kızlarıdır" diyen Huzaa kabilesi hakkında indi.

سُبْحَانَهُ **"Allah bundan münezzehtir."**

Bu ifade, Allahı çocuk edinmekten tenzihtir:

بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ **"Doğrusu onlar ikrama mazhar kullardır."**

Onlar yaratılmış kullardır, çocuk değillerdir. İkrama mazharlardır, şerefli varlıklardır. Bu ifadede, Rahmâna çocuk nisbet edenlerin görüşlerinin batıl oluşuna bir tenbih vardır.

27- لاَيَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ **"Onlar Onun** (Allah'ın) **sözünün önüne geçmezler."**

Edepli kölelerin âdeti olduğu üzere, melekler de kendilerine izin verilmeden konuşmazlar.

Ayette, meleklerin emir almadan konuşmadıkları nazara verilmek sure-

tiyle, Allah hakkında ileri geri konuşanların ne derece çirkin bir şey yaptığına tenbihte bulunulmuştur.

وَهُمْ بِاَمْرِهٖ يَعْمَلُونَ **"Ve sadece O'nun emriyle hareket ederler."**

28- يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ **"O, onların önlerindekini de, arkalarındakini de bilir."**

Onların yaptıkları ve yapacakları Allaha gizli değildir.

Ayet, meleklerin emir almadan konuşmamalarına bir illet ve devamında gelen hükme de bir hazırlık gibidir. Çünkü onlar bunu bildikleri için kendilerini tutarlar ve hallerini kontrol ederler.

وَلاَ يَشْفَعُونَ اِلاَّ لِمَنِ ارْتَضٰى **"Onlar, Onun hoşnud olduğu kimseden başkasına şefaat etmezler."**

O'ndan korkularından, kimin için şefaate izin vermişse ona şefaatçi olurlar.

وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهٖ مُشْفِقُونَ **"Hepsi de O'nun haşyetinden titrerler."**

Haşyet, saygıyla beraber olan korkudur. Âlimlerin Allahtan korkmaları bu türdendir.

29- وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ اِنِّى اِلٰهٌ مِنْ دُونِهٖ فَذٰلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ **"İçlerinden her kim "Ben, O'ndan başka bir ilâhım" derse, biz onu cehennem ile cezalandırırız."**

"İçlerinden her kim" ifadesi "meleklerden veya mahlûkattan her kim" manasını anlatır.

Ayetten murat, "Allahın çocuğu" olması iddiasının reddidir. Rububiyet iddiasında bulunan meleğe yönelik bu tehdit, aslında müşriklere yöneliktir.[2]

كَذٰلِكَ نَجْزِى الظّٰلِمِينَ **"Zalimleri biz işte böyle cezalandırırız."**

Allaha şirk koşarak ve rububiyet davasında bulunarak zulmedenleri, işte biz böyle cezalandırırız.

---

2 Çünkü melek, böyle bir iddiada bulunmaz. Ama müşrikler bulunuyorlar.

219. DERS

Sema'nın Âyetleri

30- أَوَ لَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا **"O inkârcılar görmediler mi ki, gökler ve yer bitişik idi, biz onları ayırdık."**

"Görmediler mi?" ifadesi "bilmediler mi?" manasına gelir.

Gökler ve yerin bitişik olması, bir bütün halinde ve tek bir hakikat olmasıdır.

Bunların ayrılması, çeşitlere ayrılması ve birbirinden temyiz edilmesidir.

Veya gökler bir bütün hâlinde idi, çeşitli hareketlerle bölümlere ayrıldı, felekler meydana geldi.

Yer de bir bütün hâlinde idi, farklı keyfiyetler ve hâllerle tabakalar ve bölgeler meydana geldi.

Denildi ki: Gökler ve yer, aralarında açıklık yok bir durumda idi, aralarında mesafe meydana geldi.

Denildi ki: Gökler ve yer bitişik idi, ne gökten yağmur iniyor, ne de yerden ot bitiyordu. Biz, yağmur ve bitki ile bunları birbirinden ayırdık. Bu durumda ayetteki **"semavat"** ifadesinden murat, dünya seması olur. Bunun çoğul gelmesi, âfak itibarıyladır.[3]

Kâfirler bunu bilmeseler de, tefekkürle bunu bilme imkânına sahiptiler. Çünkü, bitişik bir şey kendiliğinden ayrılmayacağından, bunu ya doğrudan veya vasıta ile yapan bir müessire ihtiyaç vardır. Kâfirler göklerin ve yerin bu durumunu, alimlere sorarak veya kitapları mütalaa ederek de öğrenebilirler.

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ **"Her canlıyı da sudan yarattık."**

Bu ayet, **"Allah, her hayvanı sudan yarattı."** (Nur, 45) ayetinde de nazara verilen bir durumu anlatır.

Her canlının sudan yaratılması,

---

3 Yani, her mekânın bir seması olduğundan, toplamı itibarıyla çoğul gelmiştir.

-O canlıda suyun çok olmasından,

-Veya suya çok ihtiyacı olması ve bizzat sudan faydalanmasındandır.

-Veya su olmadan hayat da olmaması yüzündendir.

اَفَلاَ يُؤْمِنُونَ **"Hâlâ iman etmezler mi?"**

Ayetler bu kadar açık iken, hâlâ iman etmiyorlar mı?

31- وَجَعَلْنَا فِى الْاَرْضِ رَوَاسِىَ اَنْ تَمِيدَ بِهِمْ **"Onları sarsmasın diye arzda sabit dağlar kıldık."**

وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلاً لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ **"Ve yollarını bulabilsinler diye orada geniş vadiler meydana getirdik."**

"Orada" ifadesinden murat, ya arz veya dağlardır.

Ayette **"geniş"** ifadesinin önce gelmesi, Allah arzı yarattığında böyle yarattığına delâlet eder.

"Yollarını bulabilsinler diye"

Bu yolların var edilmesi, insanların maslahatlarına ulaşmaları içindir.

32- وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا **"Semayı da korunmuş bir tavan yaptık."**

Semayı da belli bir vakte kadar,

-Düşmekten,

-Bozulmaktan,

-Kendisine bir zarar gelmekten korunmuş bir tavan kıldık.

Veya bundan murat "semayı şihablarla cinlerin ve şeytanların kulak hırsızlığı yapmalarından koruduk" manası da olabilir.

وَهُمْ عَنْ اٰيَاتِهَا مُعْرِضُونَ **"Onlar ise, onun ayetlerinden yüz çeviriyorlar."**

"Onun ayetleri" ifadesinden murat, semanın ayetleridir. Sema, kendisindeki hâllerle Saniin varlığına ve birliğine, kudretinin kemâline ve hikmetinin sonsuzluğuna delâlet eder. Tabiat ve Astronomi ilimleri, bu ayetlerin bir kısmını hissetmiş, bir kısmını da araştırmaya devam etmektedir.

Onlar ise, semanın bu ayetleri üzerinde düşünmeyip yüz çevirmektedirler.

33- وَهُوَ الَّذِى خَلَقَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ **"Gece ve gündüzü, güneşi ve ayı yaratan O'dur."**

Bir önceki ayette **"semanın ayetleri"** nazara verilmişti. Burada ise, o ayetlerden bazısı beyan edildi.

كُلٌّ فِى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ **"Bunların her biri bir yörüngede yüzmektedirler."**

Yüzen kimsenin sür'atle suda gitmesi gibi, bunların her biri de belli bir yörüngede yüzerler. Güneş ve ay akıl sahibi olmadıkları halde, akıllılar için kullanılan sığa ile bunların yüzmelerinin anlatılması, su üzerinde yüzme fiilinin akıllılara ait bir fiil olmasındandır.

34- وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ **"Senden önce hiçbir insana ölümsüzlük vermedik."**

اَفَاۡئِنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ **"Şimdi Sen ölürsen onlar ebedi mi kalacak?"**

Onlar **"O bir şairdir; onun zamanın felaketlerine uğramasını** (ölmesini) **bekliyoruz"** (Tur, 30) demişlerdi, bunun üzerine bu ayet nazil oldu.

Soru şeklinde "**Sen ölürsen onlar ebedi mi kalacak?"** denilmesi, onların ebedi kalmayacaklarını ifade etmek içindir.

35- كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ **"Her nefis ölümü tadacaktır."**

Her ruh, cesetten ayrılmanın acısını tadacaktır.

Bu ifade, onların kendilerini ölümsüz zannetmelerine karşı bir delildir.

وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً **"Sizi bir imtihan olarak şerle ve hayırla deneriz."**

Size imtihan muamelesi yapacağız, belalarla ve nimetlerle deneyeceğiz.

وَاِلَيْنَا تُرْجَعُونَ **"Ve bize döndürüleceksiniz."**

Biz de, sizde bulunan sabır ve şükür gibi hâllerinizin karşılığını vereceğiz.

Ayette, bu hayattan maksadın,

-İmtihan edilmek,

-Sevap ve cezaya maruz kalmak olduğuna bir ima vardır.

36- وَاِذَا رَاٰكَ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ يَتَّخِذُونَكَ اِلاَّ هُزُوًا **"O inkârcılar seni gördükleri zaman, seni alaya alıyorlar."**

اَهٰذَا الَّذِى يَذْكُرُ اٰلِهَتَكُمْ **"Ve İlâhlarınızı anıp duran bu mudur?"**

Şöyle diyerek dalga geçiyorlar: "Bu mu sizin ilahlarınızı diline dolayan?"

Ayette **"ilahlarınızı anıp duran"** şeklinde mutlak söylenmesi, hâlin delâleti sebebiyledir. Çünkü düşmanın anmasının kötü bir şekilde olacağı açıktır.

وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمٰنِ هُمْ كَافِرُونَ **"Hâlbuki onlar Rahmân'ın zikrini inkâr eden kimselerdir."**

Böyle olunca, alay edilmeye çok daha layıktırlar demektir.

"Rahmânın zikrini inkâr" ifadesinden murat,

-Tevhidi inkarlarıdır.

-Veya kendilerine bir rahmet olarak peygamberler göndermesini ve kitaplar indirmesini, böylece onları irşad etmesini inkarlarıdır.

-Veya Kur'anı inkâr etmeleridir.

هُمْ "Hüm" (onlar) zamirinin ayette tekrar edilmesi, te'kid ve tahsis içindir. Yani, "Rahmânın zikrini inkâr edenler ise, ancak onlardır."

37- خُلِقَ الْاِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ **"İnsan aceleci olarak yaratılmıştır."**

Ayet, insanın aşırı aceleci olmasını ve sebatının azlığını nazara verir. Aceleci olmak insanın tabiatında vardır. İnsanın aceleci olmasının görüntülerinden biri, aceleyle küfre girmesi ve küfür yolunda giden kimselere yapılan tehditlerin hemen gerçekleşmesini istemektir.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Nadr Bin Harisin "haydi azap hemen gelsin" demesi üzerine bu ayet nazil oldu.

سَاُرِيكُمْ اٰيَاتِى فَلاَ تَسْتَعْجِلُونِ **"Yakında size ayetlerimi göstereceğim, öyleyse acele etmeyin."**

Ben sizlere dünyada Bedir gibi vak'alarla, ahirette de cehennem azabıyla ceza ayetlerimi göstereceğim.

İnsan, fıtraten aceleci olmakla beraber **"acele etmeyin"** denilmesi, nefsin isteklerine karşı durabilmeleri içindir.

38- وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ **"Ve doğru sözlü iseniz bu vaad ne zamandır?" derler."**

Vaatten murat,

-Azap vaadi

-Veya kıyamettir.

Bu sözü, Hz. Peygamber ve ashabına söylediler.

39- لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لاَ يَكُفُّونَ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلاَ عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلاَ هُمْ يُنْصَرُونَ **"Bu kâfirler ateşi yüzlerinden ve sırtlarından men edemeyecekleri ve yardım da göremeyecekleri zamanı bir bilseler!"**

Yani, **"bu vaat ne zaman?"** sözleriyle acele edip istedikleri azabın ne olduğunu bilseler, istemekte acele etmezlerdi. Çünkü azap geldiğinde ateş her taraftan onları kuşatacak, bu ateşi ne kendileri def edebilecek, ne de bunu men edecek yardımcıları olacak!

40- بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ **"Doğrusu o, onlara ansızın gelip kendilerini şaşkına çevirecektir."**

Ansızın onlara gelecek olan,

-Vaat edilen azap,

-Ateş,

-Veya kıyamet olabilir.

فَلاَ يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلاَ هُمْ يُنْظَرُونَ **"Artık ne geri çevirmeye güçleri yetecek, ne de kendilerine mühlet verilecektir."**

Ayette, dünyada onlara mühlet verildiğini hatırlatmak vardır.

41- وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ **"Andolsun ki, senden önce nice peygamberle alay edildi de onlardan alay edenleri, alay ettikleri şey kuşatıverdi."**

Ayet, Hz. Peygambere bir tesellidir.

Ayet, peygamberlerle dalga geçenlerin cezaya maruz kalmaları gibi, Hz. Peygamberle dalga geçenlerin de benzeri akıbete maruz kalacaklarını vaat eder.

42- قُلْ "De ki:"

Ey Peygamber! O istihza edenlere deki:

مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ "Gece ve gündüz sizi Rahmân'dan kim koruyabilir?"

Şayet o Rahmân size ceza vermek isterse, sizi O'nun cezalandırmasından kim koruyabilir?

Ayette Allahu Teâlânın **"Rahmân"** ünvanıyla ifade edilmesinde, O'nun her şeyi kuşatan rahmetinden başka bir şeyin onları kurtaramayacağına bir tenbih vardır.

بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ "Doğrusu onlar Rablerinin zikrinden yüz çevirmektedirler."

Onlar ise, bırakın O'nun cezalandırmasından korkmayı, O'nu hatırlarına bile getirmiyorlar. Böyle olunca kendilerini koruyacak Zatı bilmiyorlar, Ona "bizi koru" şeklinde dua edemiyorlar.

43- اَمْ لَهُمْ اٰلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا "Yoksa onlar için kendilerini bize karşı savunacak ilahlar mı var?"

لاَ يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ اَنْفُسِهِمْ "Onlar kendilerine bile yardım edemezler."

وَلاَهُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ "Katımızdan da dostluk görmezler."

Ayet, onların inancını iptal eder.

Yani, tapmış oldukları bâtıl mabutlar kendilerine bile yardım edemezler, Allahtan bir himaye ve yardım da görmezler. Böyle olunca başkalarına nasıl yardım edebilsinler?

44- بَلْ مَتَّعْنَا هٰؤُلاَءِ وَاٰبَاءَهُمْ حَتّٰى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ "Doğrusu biz şunları da atalarını da faydalandırdık, öyle ki uzun süre yaşadılar."

Ayet, aslında onlar helâk edilebilecek iken niçin hayatlarının devam ettirildiğini açıklıyor. Bu da,

-İstidraç,

-Ve kendileri için takdir edilmiş ömür ile fayda görmeleridir.

Veya ayet, onları gaflete ve dalâlete sevkeden durumu anlatmaktadır. Yani, "Allahu Teâlâ onları dünya hayatıyla faydalandırdı, kendilerine müh-

let verdi, süre tanıdı. Böylece uzun bir ömür sürünce, hep böyle devam edecek zannettiler. Bundan dolayı ayetin devamında, bunun aldatıcı bir emel olduğuna dikkat çekildi:

اَفَلاَ يَرَوْنَ اَنَّا نَاْتِى الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا **"Şimdi, arza varıp etrafından eksilttiğimizi görmüyorlar mı?"**

Görmüyorlar mı, biz Müslümanları saldırtarak onların topraklarını noksanlaştırıyoruz.

Ayet, Allahu Teâlânın Müslümanlar eliyle yaptığı icraatı bir tasvirdir.

اَفَهُمُ الْغَالِبُونَ **"Yoksa galip gelen onlar mı?"**

Yoksa Rasûlullaha ve mü'minlere galip gelenler onlar mı?

45- قُلْ اِنَّمَا اُنْذِرُكُمْ بِالْوَحْىِ **"De ki: Ben sizi ancak vahiyle uyarıyorum."**

Ben ancak bana vahyedilenle sizi uyarıyorum.

وَلاَ يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ اِذَا مَا يُنْذَرُونَ **"Ama sağırlar uyarıldıkları zaman çağrıyı işitmezler."**

Onlara **"sağır"** denilmesi, duymazdan gelmeleri ve duyduklarından fayda görmemeleri yüzündendir.

"Uyarıldıkları zaman işitmezler" denilmesi

-Ya kelamın onları uyarmakla alâkalı olmasındandır.

-Veya onların duymazdan gelmelerini daha etkili anlatmak içindir.[4]

46- وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ **"Andolsun, onlara Rabbinin azabından hafif bir esinti dokunsa, muhakkak şöyle diyeceklerdir:"**

Ayette, çok beliğ bir anlatım vardır.

-Azabın çarpması yerine "dokunmasından" söz edilmesi,

-"Nefha" kelimesiyle azabın azlığına işarette bulunulması. Çünkü bu kelimenin aslı, bir şeyin kokusunun esmesidir. "Nefhatün" şeklinde gelmesi ise "bir defa azıcık bir azap esintisi gelse" manasına işaret eder.[5]

---

[4] Yani, başka şeyleri rahatça duyarlarken işlerine gelmeyenleri duymuyorlar, duymazdan geliyorlar.

[5] Yani, bu kadar az bir azap bile onları feryat ettirmeye yetecektir. Ayette, azıcık

يَا وَيْلَنَا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ **"Vay halimize! Gerçekten biz zalim kimselerdik."**

O zaman "vay başımıza gelenlere" diye feryad ederler ve kendileri zâlim kimseler olduğundan bu cezayı hak ettiklerini söylerler.

47- وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ **"Biz kıyamet günü için adalet terazileri kurarız."**

Amel defterlerinin âdil bir şekilde tartılması için adalet terazileri kurarız.

Adalet terazilerinin konulmasından murat, bunun bir temsil olup yapılan amellere göre adaletle hesap görülmesi ve karşılık verilmesi olduğu da söylendi.[6]

فَلاَ تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا **"Hiç kimse bir haksızlığa uğratılmaz."**

وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَا **"Yapılan amel bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa, onu tartıya koyarız."**

Yapılan iyi amel veya zulüm, hardal tanesi kadar da olsa, onu getirir, terazisine koyarız.

وَكَفٰى بِنَا حَاسِبِينَ **"Hesap görenler olarak biz yeteriz."**

Çünkü bizim ilmimiz ve adaletimizin fevkinde bir ilim ve adalet yoktur.

48- وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى وَهٰرُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا لِلْمُتَّقِينَ **"Andolsun ki, Musa ve Harun'a müttakiler için bir ziya ve bir zikir olan Furkanı verdik."**

Yani, Musa ve Haruna Kitabı verdik. O Kitap:

Furkandır, hak ile batılı ayırt eder.

Ziyadır, hayret ve cehalet karanlıklarında olanları aydınlatır.

Zikirdir, takva sahipleri ondan öğüt alır.

Veya onda muhtaç oldukları hükümler zikredilmiştir.

Denildi ki: Furkandan murat, onlara yapılan yardımdır.

Veya denizin yarılmasıdır.

---

azabın dehşetli etkisi nazara verilerek, azabın tamamının ne kadar dayanılmaz olduğu gösterilmektedir.

6 Bu yoruma göre, ortaya mutlaka teraziler konulması gerekmez.

49- اَلَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ "Onlar görmedikleri halde Rablerinden korkarlar."

O takva sahipleri Rablerini görmedikleri halde veya başkalarının kendilerini görmedikleri yerlerde Rablerinden korkarlar.

وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ "Kıyametten de korkanlar işte onlardır."

Ayetin bu ifadesinde,

-Hem etkili bir anlatım,

-Hem de böyle olmayanlara bir tariz vardır.

50- وَهٰذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ اَنْزَلْنَاهُ "İşte bu, indirdiğimiz mübarek bir zikirdir."

"Mübarek zikirden" murat Kur'andır. Kur'anın mübarek olması, hayrının çok olmasını anlatır.

اَفَاَنْتُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ "Şimdi siz bunu inkâr mı ediyorsunuz?"

Buradaki soru, kınamak içindir.[7]

---

7 Yani, siz onu inkâr ediyorsunuz, ama o inkâr edilecek bir kitap değildir. Nasıl olur da inkâr edersiniz?

220. DERS

Put Kıran Peygamber

51- وَلَقَدْ اٰتَيْنَآ اِبْرٰهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ **"Andolsun ki biz daha önce İbrahim'e rüşdünü vermiştik."**

Hz. İbrahime verilen rüşdden maksat, salah cihetlerine sevkedilmesidir.

Rüşdün Hz. İbrahime nisbet edilmesi, özel bir hidayet olduğuna işaret eder.

"Daha önceden" verilmesi, "Hz. Musa ve Hz. Harundan, veya Hz. Muhammedden önce" demektir. (Aleyhimüsselam)

Veya bu rüşdün nübüvvetten veya büluğdan önce verilmesini anlatır.

وَكُنَّا بِهٖ عَالِمِينَ ۚ **"Ve biz onu biliyorduk."**

Biz O'nun, kendisine verdiklerimize ehil olduğunu biliyorduk.

Veya O'nun güzel vasıfları ve değerli hasletleri kendinde toplayan biri olduğunu biliyorduk.

Ayetin anlatımında,

-Cenab-ı Hakkın fiilinin irade ve hikmetle olduğuna,

-Ve O'nun cüzî şeyleri de bildiğine bir işaret vardır.

52- اِذْ قَالَ لِاَبِيهِ وَقَوْمِهٖ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِى اَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ **"Hani O babasına ve kavmine, "Nedir bu tapınıp durduğunuz heykeller?" demişti."**

Hz. İbrahimin bu sözü, heykellerin durumunu tahkirdir ve onlara saygı gösterilmesini kınamadır. Çünkü heykel bir surettir, ne ruhu vardır, ne de bir fayda veya bir zarar verir.

53- قَالُوا وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا لَهَا عَابِدِينَ **"Onlar da, "Biz atalarımızı bunlara tapar bulduk" dediler."**

Atalarımızı bunlara ibadet ediyor gördük, biz de onları taklid ettik.

Sualde, bu heykellere ibadeti neyin iktiza ettiği ve onları buna sevkedenin ne olduğu zımnî olarak sorulduğundan, bu şekilde cevap verdiler.[8]

---

[8] Yani **"nedir bu tapınıp durduğunuz heykeller?"** ifadesi "neden bu heykellere tapıyorsunuz?" manasını da ihtiva etmektedir.

54- قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ اَنْتُمْ وَاٰبَاؤُكُمْ فِى ضَلاَلٍ مُبِينٍ **"İbrahim dedi: Andolsun ki siz de, atalarınız da apaçık bir dalalet içindesiniz."**

Hem siz, hem de onlar yoldan çıkmışsınız. Bunun böyle olduğu aklı başında herkese malumdur. Çünkü onlar da siz de bir delile dayanmıyorsunuz. Taklid ise, olsa olsa ancak kısmen hak üzere olduğunu bilme durumunda caiz olur.

55- قَالُوا اَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ **"Onlar dediler: Sen bize gerçeği mi getirdin** (Sen ciddi mi söylüyorsun?)**."**

اَمْ اَنْتَ مِنَ اللاَّعِبِينَ **"Yoksa şaka mı ediyorsun?"**

Sanki Hz. İbrahimin kendilerini dalalette görmesini akıldan uzak gördüler, şaka yollu böyle söylediğini zannettiler. Bundan dolayı da "ciddi mi söylüyorsun, yoksa dalga mı geçiyorsun?" dediler.

Hz. İbrahim, iddiasına delil getirerek dalga geçmediğini onlara gösterdi.

56- قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ الَّذِى فَطَرَهُنَّ **"Dedi: Hayır, Rabbiniz göklerin ve yerin Rabbidir ki onları O yaratmıştır."**

Ayette **"onları"** ifadesiyle kastedilen

-Gökler ve yer,

-Veya heykeller olabilir. Zamirin "heykellere" raci kılınması, onların dalaletini gösterme ve aleyhlerinde delil getirmekte çok daha etkilidir.

وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ **"Ve ben de buna şahidlik edenlerdenim."**

Ben de zikrolunan tevhid konusunda işi bilen, delillerini getiren biriyim. Çünkü şahid, bir şeyi tahkik eden, araştıran kimsedir.

57- وَتَاللّٰهِ لَاَكِيدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ **"Ve Allah'a yemin ederim ki, siz arkanızı dönüp gittikten sonra, ben putlarınıza elbette bir tuzak kuracağım."**

Allaha yemin ederim ki, siz o putların yanından ayrılıp bayramınıza gittiğinizde putlarınıza bir oyun oynayacağım.

Hz. İbrahim, muhtemelen bunu gizlice söyledi. Bunu yeminle ve **"tuzak"** anlamında "keyd" kelimesiyle ifade etmesi, işin zorluğundan ve bunu yapabilmenin bir çeşit hileyi gerektirmesindendir.

58- فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا اِلاَّ كَبِيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُونَ **"Derken o, bunları**

parça parça etti. Ola ki ona dönerler diye onların büyüğüne dokunmadı."

Diğer heykelleri parça parça yaptı, onu ise bıraktı. Baltayı da onun boynuna astı.

"Ola ki ona dönerler" ifadesindeki **"o"** zamirinden murat,

1-Hz. İbrahimin kendisi,

2-Büyük heykel,

3-Allahu Teâlâ olabilir.

1-Hz. İbrahim zann-ı galiple, bu işin failini bilmek için kendisine müracaat edeceklerini biliyordu. Çünkü bu konuda tek idi ve onların putlarına düşman olduğu bilinmekteydi. **"Sen mi yaptın?"** diye sorduklarında **"belki onu şu büyükleri yapmıştır..."** diyerek onları ilzam etmek istedi.

2-Veya büyük heykele varıp, ondan bu heykelleri kıranı sorarlar diye düşündü. Çünkü mabud olmak, her türlü problemin çözümünde kendisine müracaatı gerektirir. Bunu yapmaları durumunda da Hz. İbrahim onları ilzam edecektir.

3-Taptıkları batıl mabutların acizliklerini görürler de hak mabut olan Allaha dönerler diye düşündü.

59- قَالُوا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا **"Onlar dediler: Bunu ilahlarımıza kim yaptı!"**

اِنَّهٗ لَمِنَ الظّٰلِمِينَ **"Muhakkak o zalimlerdendir."**

Döndüklerinde böyle dediler:

"İlahlarımıza bunu yapan, gerçekten zalimlerdendir."

Bunu yapanı "zalim" olarak nitelemeleri şu cihetlerden olabilir:

-Kendilerince hürmete şayan ilahlara böyle bir şey yapmaya cüret etmekle zâlimdir.

-Onları parça parça etmekle zulmetmiştir.

-Kendisini helâke maruz kılmakla kendine zulmetmiştir.

60- قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهٗ اِبْرٰهِيمُ **"İbrahim denen bir gencin, onları diline doladığını duymuştuk" dediler."**

61- قَالُوا فَاْتُوا بِهٖ عَلٰٓى اَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ **"Dediler: O halde onu insanların gözleri önüne getirin, ola ki şehadet ederler."**

"Ola ki şehadet ederler" cümlesi

-Onun yaptığına,

-Onun daha önceden putlar aleyhinde konuştuğuna,

-Bizim onu cezalandırmamıza şahit olurlar, manalarına gelebilir.

62- قَالُوا ءَاَنْتَ فَعَلْتَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا يٰٓاِبْرٰهِيمُ **"Dediler: Ey İbrahim! Bunu ilahlarımıza sen mi yaptın?"**

63- قَالَ بَلْ فَعَلَهٗ كَبِيرُهُمْ هٰذَا **"İbrahim dedi: Belki onu şu büyükleri yapmıştır!"**

فَسْـَٔلُوهُمْ اِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ **"Konuşabiliyorlarsa onlara sorun."**

Hz. İbrahim **"Belki şu büyükleri yapmıştır"** ifadesini gerçek anlamda söylemedi. Onların ona olan aşırı saygısına öfkesinden böyle dedi.

Veya tariz üslûbuyla onlarla dalga geçmek ve susturmak için böyle söyledi. Güzel hattı olmayan birisi, zarif bir hatla yazdığın yazıyı görüp "bunu sen mi yazdın?" diye sorsa, "yok sen yazdın!" diye cevap vermen gibi...[9]

Veya bu heykelleri ilah kabul eden muhataplarının inancının bunun cevazını gerekli kıldığını hikâye eder.

Hz. İbrahim'in **"belki şu büyükleri yapmıştır"** ifadesi, sözünün devamında gelen **"konuşabiliyorlarsa"** ifadesine bağlı da olabilir.[10]

Hz. Peygamber, "Hz. İbrahim'in üç yalanı vardır" buyurur. Bunlar aslında yalan olmayıp tevriyeli ifadelerdir. Fakat şeklen yalana benzediğinden, hadiste böyle denilmiştir.

64- فَرَجَعُوٓا اِلٰٓى اَنْفُسِهِمْ فَقَالُوٓا **"Bunun üzerine kendilerine dönüp şöyle dediler:"**

Kendilerine döndüler, akıllarına müracaat ettiler.

اِنَّكُمْ اَنْتُمُ الظّٰلِمُونَ **"Doğrusu asıl sizler zalimlersiniz."**

---

9 Yani, bu durumda "yok, sen yazdın!" ifadesi "elbette sen yazmadın" manasına geldiği gibi, Hz. İbrahim'in bu ifadesi de "elbette o cansız heykel bunu yapacak değil" manası taşır.

10 Yani, bu heykeller konuşabiliyorsa, büyükleri de böyle bir şey yapmıştır. Ama konuşamadıklarına göre, bunların hepsi aciz, cansız varlıklardır, ilah olmaya asla liyakatleri yoktur.

Evvelinde, putlarını kıranı zalim olarak nitelemişlerdi. Ama akıllarını başlarına alınca asıl zalimlerin kendileri olduğunu gördüler.

Kendilerini "zalim" olarak nitelemeleri,

-Böyle bir sual sormakla,

-Veya konuşmayan, zarar ve fayda vermeyen putlara tapmakla zâlimler olduklarını görmelerindendir.

65- ثُمَّ نُكِسُوا عَلٰى رُؤُسِهِمْ "Sonra yine eski kafalarına döndüler:"

Akıllarına müracaatla istikameti bulduktan sonra, tekrar mücadeleye döndüler. Ayette tekrar batıla dönüşleri, bir şeyin altının en üstüne gelmesi üslûbuyla anlatıldı.

لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هٰٓؤُلَآءِ يَنْطِقُونَ "Andolsun ki bunların konuşmayacağını sen de bilirsin."

Dediler ki: Bunların konuşmadığını Sen de bilirsin. Niye onlara sormamızı istiyorsun?

66- قَالَ اَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لاَ يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلاَ يَضُرُّكُمْ "Dedi: O halde, Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar veremeyecek olanlara mı tapıyorsunuz?"

Putların fayda ve zarar vermeyen cansız şeyler olduğunu itiraflarından sonra, bunlara ibadet etmelerinin çok garip olduğunu söyledi. Çünkü bu özellikte olmak, ulûhiyete aykırıdır.

67- اُفٍّ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ "Size de, Allah'ı bırakıp taptıklarınıza da yazıklar olsun."

اَفَلاَ تَعْقِلُونَ "Hâlâ aklınızı kullanmaz mısınız?"

Yaptığınız şeyin çirkinliğini akletmiyor musunuz?

68- قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانْصُرُوا اٰلِهَتَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ "Onlar dediler: Bir şey yapacaksanız, O'nu yakın ve ilahlarınıza yardım edin."

Münazarada mağlup olunca kaba kuvvete yöneldiler, "Eğer ilahlarınıza yardım edecekseniz, verilebilecek en dehşetli cezayı verin, cayır cayır onu yakın" dediler.

Bunu söyleyen Fars Kürtlerinden biri idi. İsmi Heyyun olan bu kişi, yerin dibine geçirilerek cezalandırılmıştır.

Veya bunu söyleyen Nemrud'dur.

69- قُلْنَا يَا نَارُ كُونِى بَرْدًا وَسَلاَمًا عَلَى اِبْرٰهِيمَ **"Ey ateş! İbrahim'e serin ve selametli ol" dedik."**

Ayette ilâhî kudrete musahhar olan ateş, itaatkâr bir memur olarak nazara verilmiştir.

Rivayete göre, büyük bir meydanda büyük bir ateş yaktılar. Sonra Hz. İbrahimi elleri bağlı bir şekilde ateşe attılar. Hz. Cebrail, Hz. İbrahime "bir ihtiyacın var mı?" diye sordu. Hz. İbrahim "Sana ihtiyacım yok" dedi. Cebrail, "öyleyse Rabbinden iste" deyince de "O'nun hâlimi bilmesi, benim istememe lüzum bırakmaz" cevabını verdi. Allahu Teâlâ, sözünün bereketiyle, ateş dolu meydanı bir bahçeye çevirdi. Ateş, sadece Hz. İbrahimi bağlayan ipleri yaktı. Nemrud, saraydan duruma muttali oldu. "Ben Senin ilahına yakınlık istiyorum" dedi, dört bin sığırı kurban etti ve Hz. İbrahime dokunmadı.

Hz. İbrahim bu olay olduğunda onaltı yaşındaydı. Ateşin hoş bir havaya dönüşmesi, inkâr edilecek bir şey değildir. Bu, sıra dışı bir durum olduğundan, Hz. İbrahimin mu'cizelerindendir.

Denildi ki: Ateş, ateş olarak kaldı, lakin Allahu Teâlâ Hz. İbrahimden ateşin ezasını kaldırdı. **"İbrahime serin ve selâmetli ol"** ifadesi de bunu hissettirmektedir.

70- وَاَرَادُوا بِهٖ كَيْدًا **"Ona bir tuzak kurmak istediler."**

فَجَعَلْنَاهُمُ الْاَخْسَرِينَ **"Biz de onları en çok zarar eden kimseler kıldık."**

Biz de onları her cihetle zararda olanlardan kıldık. Çünkü Hz. İbrahime zarar verme çalışmaları kendilerinin batıl üzere, Hz. İbrahim'in ise hak üzere olduğuna katî bir delil oldu.

Bu olay Hz. İbrahim'in derecesini artırdı. Onları da en şiddetli bir azaba layık hâle getirdi.

71- وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا اِلَى الْاَرْضِ الَّتِى بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ **"Onu da, Lût'u da, âlemler için mübarek kıldığımız yere ulaştırıp kurtardık."**

Bu olaydan sonra Hz. İbrahim ve Hz. Lût Irak'tan Şam'a gittiler.

Şam bölgesinin mübarek oluşu, pek çok peygamberin bu bölgede gönderilmesindendir.

Bunların şeriatleri âlemde intişar etti. Şeriat ise, hem dinî, hem de dünyevî her türlü kemâlat ve hayırların esasıdır.

Denildi ki: Buranın mübarek oluşundan murat, verimli topraklara ve çeşitli nimetlere sahip olmasıdır.

Rivayete göre Hz. İbrahim Filistine yerleşti. Hz. Lût ise Mü'tefike'ye... Bu ikisi arasında bir günlük bir mesafe vardır.

72- وَوَهَبْنَا لَهٗ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً **"Ona** (İbrahim'e) **İshak'ı, üstelik bir de Yakub'u ihsan ettik."**

Hz. Yakub, Hz. İshakın oğludur. Hz. İbrahim sadece bir evlât beklerken, Allahu Teâlâ O'na istediğinden çok daha fazlasını ikram etmiştir.

وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ **"Ve herbirini salih kimseler kıldık."**

Bu dördünün her birini salaha muvaffak kıldık, salih olmaya sevkettik. Böylece hepsi salahatta kâmil kimseler oldular.

73- وَجَعَلْنَاهُمْ اَئِمَّةً يَهْدُونَ بِاَمْرِنَا **"Onları bizim emrimizle doğru yolu gösteren önderler yaptık."**

Onları, kendilerine iktida edilen önderler yaptık.

Onlar, emrimizle böyle yaptılar, insanların hidayetine vesile oldular. Sadece kâmil olmakla kalmayıp mükemmil oldular, başkalarını da kâmil olmaya sevkettiler.

وَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَاِقَامَ الصَّلٰوةِ وَاِيْتَاءَ الزَّكٰوةِ **"Kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekat vermeyi vahyettik."**

Onlara hayırlı işleri yapmayı vahyettik. Ta ki diğer insanları da bunlara teşvik etsinler, böylece kemâlleri tam olsun, ilme ameli de katsınlar.

Namaz ve zekâtın, ayetin evvelinde geçen **"hayırlı işler"**e dahil olmakla beraber müstakil olarak zikredilmeleri, faziletlerine dikkat çekmek içindir. Bu tarz atıflara **"özelin genele atfı"** denilir.

وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ **"Onlar sadece bize ibadet eden kimselerdi."**

Onlar sadece bize ibadet ediyorlardı.

221. DERS

Peygamberler Kervanı

74- وَلُوطًا اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا **"Lût'a da bir hüküm ve ilim verdik."**

Hz. Lût'a verilen **hükümden murat**:

-Hikmet,

-Nübüvvet,

-Hasımlar arasında adaletle hükmetmek olabilir.

Ona verilen **ilimden murat ise**, peygamberlerin bilmesi gereken ilimden bir ilim verilmesidir.

وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِى كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَائِثَ **"Ve Onu çirkin işler işleyen beldeden kurtardık."**

اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِقِينَ **"Doğrusu onlar kötü, fasık bir kavimdi."**

Bahsi geçen belde Sedomdur. Buranın ahalisi, homoseksüel idi.

75- وَاَدْخَلْنَاهُ فِى رَحْمَتِنَا **"Ve Onu rahmetimize aldık."**

Bundan murat, Hz. Lûtun rahmete ehil kılınması veya İlahi rahmetin tecelli yeri olan cennete alınmasıdır.

اِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ **"Çünkü O, salihlerdendi."**

Gerçekten O, kendileri tarafımızdan özel inayete mazhar olan salihlerdendi.

76- وَنُوحًا **"Nûh'u da yâd et."**

اِذْ نَادٰى مِنْ قَبْلُ **"Hani daha önce** (bize) **yalvarmıştı."**

Nûh, bu bahsi geçen peygamberlerden önce yaşamış, kavminin helâki için dua etmişti.

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ **"Biz de duasına icabet ettik."**

فَنَجَّيْنَاهُ وَاَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ **"Kendisini ve ehlini büyük sıkıntıdan kurtardık."**

Biz Nûhun duasına icabet ettik, hem Onu hem de O'na inananları çetin bir musibet olan tufandan kurtardık.

77- وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا **"Âyetlerimizi yalanlayan kavme karşı Ona yardım ettik."**

اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ **"Şüphesiz onlar kötü bir kavimdiler."**

فَاَغْرَقْنَاهُمْ اَجْمَعِينَ **"Biz de hepsini suda boğduk."**

Çünkü onlar,

-Hakkı yalanlamış,

-Şerli işlere dalmışlardı. Muhtemelen hangi kavimde bu iki kötü özellik beraber olsa, Allahu Teâlâ o kavmi helâk etmektedir.

78- وَدَاوُدَ وَسُلَيْمٰنَ **"Davud ve Süleyman'ı da an."**

اِذْ يَحْكُمَانِ فِى الْحَرْثِ **"Hani onlar ekin tarlası hakkında hüküm veriyorlardı."**

اِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ **"Hani halkın koyunları o ekine girmişti."**

Hz. Davud ve Hz. Süleyman ekinle alakalı bir davada hüküm veriyorlardı.

Denildi ki: Dava, salkımları sarkan üzüm bağı hakkında idi.

Bir grup insanın koyunları gece vakti başıboş bir şekilde oraya girmiş, mahsule zarar vermişti.

وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ **"Biz onların hükmüne şahittik."**

Biz, hem hüküm verenleri, hem de davacı olarak onlara gelenleri bilmekte idik.

79- فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمٰنَ **"(Bu meselede) hüküm vermeyi Süleyman'a kavratmıştık."**

Rivayete göre Hz. Davud, sürünün tarla sahibine verilmesine hükmetmişti. Onbir yaşındaki oğlu Süleyman ise, "onlara acı, hükmü değiştir" dedi. Şöyle bir çözüm önerdi: Koyunlar tarla sahibine verilmeli. O, bunların sütlerinden, yavrularından, yünlerinden faydalanmalı. Tarla da sürü sahiplerine verilmeli, tarlayı eski hâline getirinceye kadar tarlayla ilgilenmeli. Daha sonra da herkes eski konumuna gelmeli.

Ebu Hanife'ye göre, bir köle cinayet işlediğinde, kölenin sahibi onu ölenin velisine verir.

İmam Şafii'ye göre, birisi başkasının kölesini çalsa, sonra da bu köle kaçsa, durum anlaşıldığında çalan kişi kölenin bedelini öder. Ama ileride köle bulunduğunda, köle sahibine verilir, çalan kişi de köle bulununcaya kadarki geçen zamanın bedelini öder, gerisini alır.

Muhtemelen Hz. Davud ve Hz. Süleyman, görüşlerini bir içtihad olarak söylediler. Birincisi, Ebu Hanifenin cinayet işleyen köle ile ilgili görüşünün bir benzeridir. İkincisi ise İmam Şafinin çalınmış köle kaçtığında çalan kimsenin köle bulununcaya kadarki kaybı ödemesi görüşüne benzer.

Bizim şeriatımızda bunun hükmü, İmam Şafiîye göre gece verilen zararın tazmin edilmesidir. Çünkü, âdeten davarlar gece vakti zabt altında olurlar, salıverilmezler. Hz. Peygamber (asm) şu olayda bu şekilde hükmetmiştir: Bera'nın devesi bir tarlaya girip zarar verince şöyle buyurdu: "Mal sahiplerine düşen görev, mallarını gündüz korumaktır. Davar sahiplerine düşen ise, gece vakti onlara sahip çıkmaktır."

İmam-ı Azam, Hz. Peygamberin hadisinden hareketle ancak korunmuş malın tazmin edilmesi gerektiğini söyler.

وَكُلاًّ اٰتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا **"Ve herbirine hüküm ve ilim vermiştik."**

Ayet müctehidin isabet edememe durumunda ayıplanmayacağına bir delildir.

Bazıları bu ayeti her müçtehidin içtihadında isabet ettiğine bir delil olarak görmüşlerse de, ayetin **"Hüküm vermeyi Süleyman'a kavratmıştık"** kısmı, mefhum-u muhalifiyle bu görüşü reddeder.

Bu konuda üstte gelen rivayet olmasa, **"...Süleyman'a kavratmıştık"** ifadesi, "Hz. Süleymanın daha çocuk iken üstün kılındığı bir meziyeti ortaya koymak içindir" denilir, böylece her iki görüşün birbirine tevafuk etmesi muhtemel olur.

وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ **"Davud'la beraber tesbih etsinler diye, dağları ve kuşları onun emrine verdik."**

Dağlar, Hz. Davudla beraber Allahı takdis ediyorlardı. Dağların bu takdisi,

-Hâl diliyle,

-Hz. Davuda temessül eden bir sesle,

-Veya Allahın onlarda kelâm yaratmasıyla olabilir.

وَكُنَّا فَاعِلِينَ **"Bunları yapan biz idik."**

Bunlar her ne kadar size göre hayret verici şeyler ise de, bize bakan yönüyle bunları ve emsalini yapmak bize garip değildir.

80- وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ **"Ona, sizi savaşta korumak için zırh yapma sanatını öğrettik"**

فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ **"Artık şükreden kimseler misiniz?"**

Ayet, soru şeklinde emirdir. Bu şekilde gelmesi hem mübalağa, hem şükürsüzlüklerini hatırlatmak içindir.

81- وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيحَ عَاصِفَةً **"Süleyman'ın hizmetine de güçlü esen rüzgârı verdik."**

تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا **"Rüzgâr, mübarek kıldığımız yere onun emriyle eser giderdi."**

Cenab-ı Hakkın **"Süleyman'a da rüzgârı** (musahhar kıldık)**."** (Sebe, 12) buyurduğu gibi, şiddetle esen rüzgar Hz. Süleymanın iradesine göre bazan sert, bazan yumuşak esiyordu.

Hz. Süleyman, sabah erkenden uzak yerlere ayrılıyor, akşama Şama dönüyordu.

وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمِينَ **"Ve biz her şeyi hakkıyla bileniz."**

Dolayısıyla rüzgârı hikmetin iktiza ettiği şekilde sevkederiz.

82- وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلاً دُونَ ذٰلِكَ **"Onun için dalgıçlık yapan ve bundan başka işler de gören bazı şeytanları onun emrine verdik."**

Musahhar kılınan bu şeytanlar denize dalıyor, oradan kıymetli şeyler çıkarıyorlardı.

Cenab-ı Hakkın **"Onlar, Ona bir kısım meharîb** (kaleler)**, temasîl** (heykeller)**, havuz gibi çanaklar ve sâbit kazanlardan her ne isterse yaparlardı."** (Sebe, 13) ayetinde nazara verdiği gibi, şehirler ve saraylar bina etmek, ilginç sanatlar ortaya koymak gibi başka işler de yapıyorlardı.

وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ **"Ve onların hepsini biz gözetiyorduk."**

Biz onları Süleyman'ın emrinden çıkmaktan veya fıtratları gereği ortalığı karıştırmaktan dizginliyorduk.

83- وَاَيُّوبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ **"Eyyûb'u da hatırla, hani o Rabbine şöyle nida etmişti:"**

اَنِّى مَسَّنِىَ الضُّرُّ **"Şüphesiz ki zarar bana dokundu."**

وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِينَ **"Sen ise merhametlilerin en merhametlisisin."**

Hz. Eyyûb, kendini rahmete son derece muhtaç olarak gösterdikten sonra, Rabbini de sonsuz rahmet sahibi olarak vasfetti.

İstemede güzel bir tavır örneği sergileyerek, matlubunu açık bir şekilde söylemeden böyle demekle yetindi.

Allah O'nu peygamber olarak seçmiş, ailesi ve malı çoğalmıştı. Çocuklarının üzerine bir ev yıkılıp ölmeleri, mallarının elinden çıkması ve bir de vücudunda meydana gelen hastalıkla Allah O'nu mübtelâ kıldı.

Hastalığının süresi hakkında onsekiz yıl, onüç yıl, yedi ay gibi farklı rivayetler vardır.

Hanımı Hz. Yusufun neslinden idi. Bir gün kocasına "Allaha dua etsen de hastalığına şifa verse" dedi. Hz. Eyyûb, "ben ne kadar sağlıklı yaşadım?" diye sordu. Hanımı "seksen yıl" deyince "hastalık zamanım da sağlık zamanım kadar olmadan Allahtan sağlık istemekten haya ederim." dedi.

84- فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ **"Biz de onun duasına icabet ettik."**

فَكَشَفْنَا مَا بِهٖ مِنْ ضُرٍّ **"Başına gelen musibeti kaldırdık."**

وَاٰتَيْنَاهُ اَهْلَهٗ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ **"Ve Ona** (tekrar) **ehlini ve kaybettiklerinin bir mislini verdik."**

Allah, vefat eden çocuklarının iki katını verdi.

رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرٰى لِلْعَابِدِينَ **"Katımızdan bir rahmet ve kulluk edenlere bir öğüt olmak üzere."**

Bu anlatılan durum, Hz. Eyyüb için bir ilâhî rahmet tecellisi idi. Allaha kul olan kimseler için ise bir öğüttür. Ta ki onlar da O'nun gibi sabretsinler, O'nun mükâfatlandırılması gibi mükâfatlandırılsınlar.

Veya bu durum, bize abd olanlara bir rahmetimiz ve yâd edişimizdir.

Çünkü biz onları lütufla hatırlarız, unutmayız.

85- وَاِسْمٰعِيلَ وَاِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ **"İsmail, İdris ve Zülkifl'i de hatırla."**

Zülkifl'den murat, Hz. İlyasdır. Hz. Yuşa veya Hz. Zekeriya olduğu da söylenir. Hz. Zekeriya Allah tarafından büyük bir yakınlığa mazhardı. Veya ümmetini tekeffül ettiği için böyle denildi. Veya kendi zamanındaki peygamberlerin iki katı amel ve sevabı olduğundan "Zülkifl" denildi.

Kifl kelimesi; nasîb, kefâlet ve bir şeyin iki katı manalarına gelir.

كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ **"Onların hepsi sabredenlerdendi."**

Bütün bu bahsi geçen peygamberler ağır mükellefiyetlere ve çetin musibetlere sabreden kimselerdi.

86- وَاَدْخَلْنَاهُمْ فِى رَحْمَتِنَا **"Ve onları rahmetimize aldık."**

Bundan murat,

-Kendilerine nübüvvet verilmesi,

-Veya ahiret nimetidir.

اِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ **"Onlar gerçekten salihlerdendi."**

Peygamber oldukları için salahatta kâmil kimselerdi. Çünkü onların salahatı, fesat bulanıklıklarından korunmuştu.

87- وَذَا النُّونِ اِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا **"Zünnun'u da an, hani O, öfkelenerek gitmişti."**

Zünnun, Hz. Yunus Bin Metta'dır, "balık sahibi" anlamındadır.

Hz. Yunus, kavmini uzun süre hakka davet etmesine rağmen onların şiddetli muhalefetinden ve batılda ısrarlarından usanmış, onlara kızarak yola çıkmıştı. Hâlbuki oradan ayrılması için kendisine taraf-ı İlâhiden bir emir verilmemişti. Hz. Yunus onlara azabı vaat etmişti. Ancak onların tevbesi sebebiyle azap gelmemişti. Ama o, onların bu hâlini bilmediğinden, onlara vaadinde yalancı çıktığını sanarak öfkeyle ayrılmıştı.

فَظَنَّ اَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ **"Bizim kendisini hiç sıkıştırmayacağımızı sanmıştı."**

Kendisini sıkıştırmayacağımızı veya kendisine ceza vermeyeceğimizi zannetti.

Bu zan, Hz. Yunusa arız olan şeytanî bir vesvese olabilir. Bunun **"zan"** şeklinde ifade edilmesi mübalağa içindir.

فَنَادٰى فِى الظُّلُمَاتِ اَنْ **"Derken karanlıklar içinde şöyle nida etti:"**

Yoğun, şiddetli karanlıkta şöyle nida etti:

Zulümattan murat

-Balığın karnı,

-Deniz,

-Ve gece olabilir.

لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ **"Senden başka ilâh yoktur."**

سُبْحَانَكَ **"Sen Sübhansın** (münezzehsin)**."**

Bir şeyin Seni acze düşürmesinden Seni tenzih ederim.

اِنِّى كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِينَ **"Ben gerçekten zalimlerden oldum."**

Ben, emrin gelmeden hicret etmekle nefsine zulmedenlerden oldum.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Hangi dertli kimse bu dua ile dua etse, kendisine icabet edilir."

88- فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ **"Biz de Ona icabet ettik."**

Hz. Yunus, balığın karnında dört saat kaldıktan sonra, balık onu sahile attı.

Denildi ki: Hz. Yunus, balığın karnında üç gün kaldı.

وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ **"Ve kendisini üzüntüden kurtardık."**

Ayette nazara verilen **Hz. Yunusun üzüntüsü**,

-Balık tarafından yutulmak,

-Veya izinsiz ayrılmasıyla işlediği hata olabilir.

وَكَذٰلِكَ نُنْجِى الْمُؤْمِنِينَ **"İşte biz mü'minleri böyle kurtarırız."**

İhlasla dua ettiklerinde mü'minleri de üzüntülerden işte böyle kurtarırız.

89- وَزَكَرِيَّا اِذْ نَادٰى رَبَّهٗ **"Zekeriyayı da an, hani Rabbine şöyle nida etmişti:"**

رَبِّ لَاتَذَرْنِى فَرْدًا **"Ya Rabbi! Beni tek başıma bırakma."**

Bana varis olacak bir çocuk olmadan, beni tek başıma bırakma.

وَاَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ **"Sen varislerin en hayırlısısın."**

Şayet bana varis olacak bir evlat vermezsen bunu da dert etmem. Çünkü Sen varis olanların en hayırlısısın.

90- فَاسْتَجَبْنَا لَهُ **"Biz de Ona icabet ettik."**

وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيٰى **"Ve kendisine Yahya'yı ihsan ettik."**

وَاَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ **"Ve eşini** (doğum yapmaya) **elverişli hale getirdik."**

Hanımı kısır iken, çocuğu olmaya uygun hâle getirdik.

اِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِى الْخَيْرَاتِ **"Doğrusu onlar hayırlı işlerde yarışıyorlardı."**

"Onlar" zamiri, burada zikrolunan bütün peygamberlere racidir..

وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا **"Umarak ve korkarak bize yalvarıyorlardı."**

Bunlar sevap kazanmayı arzular, dualarının ve ibadetlerinin kabul edilmesini umar, Allahın cezalandırmasından ve günahtan ise korkar bir şekilde bize dua ederlerdi.

وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ **"Ve bize karşı derin saygı duyuyorlardı."**

Yani, onlar taraf-ı ilâhîden nail olduklarına işte bu özellikleriyle nail oldular.

91- وَالَّتِى اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا **"Irzını korumuş olan kadını da hatırla."**

Irzını hem helâlden hem de haramdan korumuş olan Meryemi de an.

فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا **"Ona ruhumuzdan üfledik."**

Biz O'nun içinde İsa'ya hayat verdik, sadece emrimizle veya Cebrail vasıtasıyla ruhumuzu üfledik.

وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا اٰيَةً لِلْعَالَمِينَ **"Onu ve oğlunu, âlemlere bir ayet kıldık."**

Onların kıssasını veya hallerini âlemlere bir ibret kıldık. Çünkü kim onların hâline dikkat etse, Allahu Teâlânın kudretinin kemâlini idrak eder.

92- اِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً **"Şüphesiz bu, tek ümmet** (din) **olarak sizin ümmetiniz** (dininiz)**dir."**

Tevhid ve İslâm yolu sizin de üzerinde olmanız gereken yolunuzdur. Siz de o hâl üzere olun. Bu, peygamberler arasında ihtilaf olmayan tek yoldur. Tâbi olma noktasında bu yola denk başka bir yol yoktur.

وَاَنَا رَبُّكُمْ **"Ben de Rabbinizim."**

Sizin için Benden başka ilah yoktur.

فَاعْبُدُونِ **"O halde bana ibadet edin."**

Öyleyse sadece bana ibadet edin, başkasına tapmayın.

93- وَتَقَطَّعُوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ **"Ama** (din konusunda) **aralarında bölüklere ayrıldılar."**

Ama onlar dinde tefrika çıkardılar, kendi çirkin fiilleriyle onu parça parça yaptılar.

Cenab-ı Hak, bu ayetten önce hitap sığasıyla anlatırken, böyle yapanları kınamak için gayp sığasına intikal etti.[11]

كُلٌّ اِلَيْنَا رَاجِعُونَ **"Hepsi bize döneceklerdir."**

Bu, hizip hâline gelen fırkaların her biri bize dönecekler, biz de yaptıklarının karşılığını vereceğiz.

---

[11] Bu ayetten önce, doğrudan kendilerine hitap edilmekteydi. Ama ihtilafa düşmekle manen de düştüklerine bir işaret olmak üzere, kendilerinden üçüncü şahıslar olarak bahsedilmeye başlandı.

222. DERS

Rahmet Peygamberi

94- فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلاَ كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ ۚ **"Artık her kim mü'min olarak salih amellerden işlerse, çalışması inkâr edilmeyecektir."**

"Çalışması inkâr edilmeyecektir" ifadesinde istiare vardır, "Sevabı men edilmez" demektir.

Benzeri bir şekilde "şükür" kelimesi Allaha nisbet edildiğinde "vermek" manasını ifade eder.

وَإِنَّا لَهُ كَاتِبُونَ **"Biz şüphesiz onu yazmaktayız."**

Biz, onun çalışmasını amel defterinde kaydederiz, hiçbir cihetle o amel zayi olmaz.

95- وَحَرَامٌ عَلَى قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا اَنَّهُمْ لاَ يَرْجِعُونَ **"Helâk ettiğimiz bir belde halkı artık dönmezler."**

Helakine hükmettiğimiz bir belde halkı için artık şöyle bir hâl imkânsız olur, kendilerinden tasavvur edilemez: Onlar tevbeye dönmezler.

Veya şöyle mana verilebilir: Helak ettiğimiz bir belde halkının, yaptıklarının cezasını çekmek üzere bize dönmemeleri söz konusu olamaz, tasavvur edilemez.

Veya şu mana verilebilir: Helâk ettiğimiz bir belde halkına, artık tekrar dünya hayatına dönmek haram olur.

96- حَتّٰى اِذَا فُتِحَتْ يَاْجُوجُ وَمَاْجُوجُ **"Nihayet Ye'cûc ve Me'cûcun önü açıldığı zaman."**

Yani, hakka dönmekten kaçınmaları veya bizim onları helak edişimiz, kıyamet saatine ve kıyametin emareleri ortaya çıkıncaya kadar devam eder.

وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ **"Onlar her tepeden akın edip çıkarlar."**

Ye'cüc ve Me'cüc, kendilerini engelleyen sed açıldığında her tepeden kurtlar gibi akın ederler.

97- وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ **"Ve gerçek vaad yaklaştı."**

Yani, kıyamet yaklaştı.

فَاِذَا هِىَ شَاخِصَةٌ اَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا **"İşte o zaman kâfir olanların gözleri dehşetle açılır."**

يَا وَيْلَنَا **"Eyvah bizlere!"**

قَدْ كُنَّا فِى غَفْلَةٍ مِنْ هٰذَا **"Gerçekten biz bundan gaflet içindeydik."**

Biz bundan gaflet içinde idik, onun hak olduğunu bilmiyorduk.

بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ **"Doğrusu biz zalim kimselerdik."**

Tefekkür etmeyerek ve uyarıcılara önem vermeyerek nefislerimize zulmettik.

98- اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ **"Gerçekten siz ve Allah'dan başka ibadet ettikleriniz cehennem odunusunuz!"**

Allahtan başka ibadet edilenler,

-Putları,

-İblis ve avanelerini de içine alır. Çünkü, bunlara itaat, onlara ibadet hükmündedir.

Sebeb-i Nüzûl

Bu konuda şöyle rivayet edilir: Hz. Peygamber bu ayeti müşriklere okuyunca İbnu Za'beri Hz. Peygambere dedi: "Ka'benin Rabbine yemin ederim, bu defa münazarada işini bitirdim. Yahudiler Hz. Üzeyr'e, Hristiyanlar Hz. İsaya ve Melik oğulları da meleklere ibadet etmiyorlar mı?"

Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: "Onlar, bunlara değil, kendilerine böyle yapmayı emreden şeytanlara tapıyorlar."

Bu olay üzerine **"Şüphesiz kendileri için tarafımızdan güzellik takdir edilenler ise, işte onlar oradan** (cehennemden) **uzak tutulanlardır."** (Enbiya, 101) ayeti indi.

Bir başka rivayette İbnu Za'beri şunu da sorar: "Bu, bizim ilahlarımıza has bir şey mi, yoksa Allah dışında ibadet edilenlerin hepsini içine alıyor mu?" Hz. Peygamber "Allah dışında ibadet edilenlerin hepsi dâhil" buyurdu.

اَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ **"Sizler oraya gireceksiniz."**

99- لَوْ كَانَ هَٰٓؤُلَآءِ اٰلِهَةً مَا وَرَدُوهَا **"Şayet onlar ilâh olsalardı, oraya girmezlerdi."**

Çünkü azaba maruz kalan, ilah olamaz.

وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ **"Ve hepsi orada daimi kalacaktır."**

Onlara oradan bir kurtuluş yoktur.

100- لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ **"Onların orada derin bir iç çekişleri vardır!"**

وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ **"Ve onlar orada hiçbir şey işitmezler."**

Ve onlar dehşetten ve azabın şiddetinden bir şey işitmezler.

Denildi ki: Onlar orada kendilerine sürur verecek bir şey işitmezler.

101- اِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنٰٓى اُولٰٓئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ **"Şüphesiz kendileri için tarafımızdan güzellik takdir edilenler ise, işte onlar oradan** (cehennemden) **uzak tutulanlardır."**

"Güzellik takdiri"nden murat

-Saadet,
-Taate muvaffak kılınmak,
-Cennetle müjdelenmek olabilir.

İşte bunlar, âlâ-yı illiyyine (en yücelere) yükseltilirler.

Rivayete göre Hz. Ali (r.a.) insanlara hitap etti ve bu ayeti okudu. Sonra da "Ben, Ebubekir, Ömer, Osman, Talha, Zübeyir, Sa'd, Saîd, Abdurrahmân Bin Avf ve İbnu Cerrah onlardanız" dedi. Sonra namaz kılındı. Hz. Ali kalktı, ridasını sürüyor ve ayetin devamını okuyordu: **"Bunlar onun** (cehennemin) **hışıltısını bile duymazlar."**

102- لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا **"Bunlar onun** (cehennemin) **hışıltısını bile duymazlar."**

وَهُمْ فِى مَا اشْتَهَتْ اَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ **"Ve canlarının istediği şeyler içinde daimi kalırlar."**

Onlar son derece büyük nimetler içinde daimidirler.

103- لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْاَكْبَرُ **"O en büyük korku** (Fezaul-ekber) **bunları üzmez."**

"Fezaul-ekber"den murat,

-O gün sûr'a üfürülür. Allah'ın diledikleri müstesna, göklerde ve yerde bulunanlar hep dehşete kapılır." (Nahl, 87) ayetinin delâletiyle, sura ikinci üfürülüştür.

-Cehenneme götürülmek,

-Cehennemde daimi kalmak,

-Veya ölümün boğazlanmasıdır.

وَتَتَلَقّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ **"Ve melekler onları şöyle karşılarlar."**

هٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذِى كُنْتُمْ تُوعَدُونَ **"İşte bu, size vaad edilen gününüzdür."**

Onlara şöyle denilir: "Bugün, dünyada size vaat edilen sevap gününüzdür."

104- يَوْمَ نَطْوِى السَّمَآءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ **"O gün yazılı kâğıtların dürülmesi gibi semayı düreriz."**

Sema Âdemoğullarını gölgelemek için neşredilmiş, üzerlerine açılmıştı. Onlar tümüyle şu dünyadan gidince, onun da görevi sona ermiş olacak, yazılı kâğıtların tomar yapılıp dürülmesi misali, vazifesini tamamlamış olacak.

Denildi ki: Sicil, bir melek olup, kendisine gelen amel defterlerini dürer.

كَمَا بَدَاْنَآ اَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ **"Başlangıçta ilk yaratmayı nasıl yaptıysak, onu yine yaparız."**

Ayetten maksat, kıyas yoluyla yeniden yaratılışın kolaylığını göstermektir. Çünkü ilk yaratılış, yaratmanın zâtında mümkün bir şey olduğunu göstererek yeniden yaratılışın sıhhatine delil olur. Cenab-ı Hakk ezeli kudretiyle hem yoktan yaratmaya, hem de iade etmeye kâdirdir, bunlardan biri diğerine nisbetle daha zor veya daha kolay değildir.

وَعْدًا عَلَيْنَا **"Katımızdan verilmiş bir söz olarak."**

اِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ **"Doğrusu biz bunları yaparız."**

105- وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِى الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ **"Andolsun ki, zikirden sonra Zebûr'da şöyle yazmıştık:"**

اَنَّ الْاَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِىَ الصَّالِحُونَ **"Arza ancak salih kullarım mirasçı olur."**

Zikirden murat, Tevrattır.

Denildi ki: Zeburdan murat bütün semavî kitaplardır. Zikirden murat ise levh-i mahfuzdur.

Arzdan murat ise,

-Cennet diyarı

-Veya arz-ı mukaddestir.

Salih kullardan murat,

-Bütün mü'minler,

-Veya arzın doğusunda batısında zulme maruz ehl-i imandır.

-Veya ümmet-i Muhammeddir (asm).

106- إِنَّ فِي هَٰذَا لَبَلَاغًا لِّقَوْمٍ عَابِدِينَ "Şüphesiz bunda ibadet eden kimseler için kâfi bir öğüt vardır."

Zikrolunan haberler, öğütler ve tehditlerde bize kul olan, âdet olarak değil ciddi olarak ibadet eden kimseler için yeterli bir mesaj veya maksada ulaştırıcı bir sebep vardır.

107- وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ "Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."

Çünkü Senin gönderildiğin din, onların saadetlerine bir sebeptir, dünya ve ahiretlerini düzeltmeyi netice verir.

Denildi ki: Hz. Peygamberin kâfirlere de rahmet olması, onların da Hz. Peygamber hürmetine

-Yerin dibine geçirilmekten (Hasf),

-Hayvan hâline çevrilmekten (Mesh),

-Toptan helâk edilmekten güven içinde olmalarıdır.

108- قُلْ إِنَّمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ "De ki: Bana ancak şöyle vahyediliyor: İlâhınız ancak tek bir ilâhtır."

Çünkü Hz. Peygamberin gönderilmesinden asıl maksat, tevhiddir.

فَهَلْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ "Şimdi siz artık hakka teslim oluyor musunuz?"

Artık siz de delille musaddak olan vahyin bildirdiği şekilde sadece Allaha ibadete var mısınız? Ona teslim oluyor musunuz?

109- فَإِن تَوَلَّوْا فَقُلْ آذَنتُكُمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ "Eğer (yine de) **yüz çevirirlerse de ki: Size eşit olarak haber verdim."**

Şayet tevhidden yüz çevirirlerse de ki: Ben, bana emredileni size bildirdim.

Bundan murat,

-Herkese eşit olarak anlattım.

-Size bildirmemle, ben ve siz bunu bilmede eşit hâle geldik.

-Ben bunu size dengeli ve parlak delile dayalı bir şekilde bildirdim.

وَاِنْ اَدْرِىٓ اَقَرِيبٌ اَمْ بَعِيدٌ مَا تُوعَدُونَ **"Bilemiyorum, vaat olunduğunuz şey yakın mı, yoksa uzak mıdır?"**

Yani,

-Müslümanların galebesi,

-Veya haşir yakın mıdır, yoksa uzak mıdır, bilemiyorum. Ama bildiğim bir şey varsa, bu mutlaka olacaktır.

110- اِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ **"Şüphesiz O, açığa vurulan sözü bilir, gizlediklerinizi de bilir."**

O sizin İslâmı tenkid için açıktan söylediklerinizi bilir, Müslümanlar aleyhinde gizlediğiniz düşmanlık ve kinlerinizi de bilir, buna göre ceza verir.

111- وَاِنْ اَدْرِى لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَكُمْ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِينٍ **"Bilemiyorum, belki bu gecikme sizin için bir imtihan ve bir süreye kadar faydalandırmadır."**

Bilemiyorum, belki de cezanızın tehiri sizin için bir istidraçtır, fitnenizin daha ziyade olmasıdır, nasıl yapacağınızın görülmesi için bir imtihandır.

Ve O'nun meşietinin gerektirdiği belli bir süreye kadar sizi faydalandırmaktır.

112- قَالَ رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ **"Peygamber dedi: Ya Rabbi! Aramızda hak ile hükmet."**

"Ya Rabbi, bizimle Mekke ehli arasında adaletle hükmet."

Bu hükmün, onların azabı hemen istemelerine ve azabın şiddetli olmasına bir cevap olsun.

وَرَبُّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ **"Rabbimiz, sizin nitelemelerinize karşı Rahmân, Müstean'dır."**

Rabbimiz **Rahmân**dır, mahlûkatına rahmeti çoktur.

Müsteandır, yardım O'ndan dilenir.

Siz, galibiyetin sizin olacağını, İslâm sancağının biraz dalgalanıp sonra sükûnet bulacağını, vaad edilen azap hak olsa başınıza inmesi gerektiğini söylüyorsunuz. Bütün bu beklentilerinize karşı, Rahmân ve Müstean olan Allah bize yeter.

Allahu Teâlâ Rasûlünün duasına icabet etti, onların heveslerini kursaklarında bıraktı, Peygamberine yardım etti.

Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir:

"Her kim Enbiya sûresini okursa Allahu Teâlâ onu kolay bir şekilde hesaba çeker. Kur'anda adı geçen bütün peygamberler onunla musafaha yapar ve kendisine selâm verir."

Allahu A'lem (Doğrusunu en iyi Allah bilir.)

HACC SÛRESİ

Hacc Sûresi yetmiş sekiz ayettir.
19. ayetten itibaren 6 ayet Medenî, diğerleri ise Mekkî'dir.

223. DERS

Kıyametin Dehşeti

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- يَا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ ۚ **"Ey İnsanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının!"**

اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيْمٌ **"Çünkü kıyamet depremi çok büyük bir şeydir."**

Kıyamet depremi, bütün her şeyi harekete geçirmesiyle çok müthiş bir şeydir.

Denildi ki: **"Kıyamet depremi"**nden murat, güneş batıdan doğmadan az zaman önce meydana gelecek bir depremdir. Bunun kıyamete nisbeti, onun alâmetlerinden olduğu cihetledir.

Cenab-ı Hak, insanlara emrettiği takva'ya illet olarak kıyametin dehşetini gösterdi. Ta ki akıllarıyla onu tasavvur etsinler ve takva zırhı dışında bir şeyin onları emin kılmayacağını bilsinler. Takvaya sarılarak kendilerini korumaya çalışsınlar.

2- يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا اَرْضَعَتْ **"Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirdiğinden geçer."**

Ayet, kıyametin dehşetini tasvir eder.

Öyle dehşetlidir ki, süt emziren anneler, emzirdiğinden vazgeçer.

وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا **"Ve her hamile dişi, karnındakini düşürür."**

وَتَرَى النَّاسَ سُكَارٰى وَمَا هُمْ بِسُكَارٰى **"Ve insanları sarhoş görürsün, hâlbuki sarhoş değillerdir."**

İnsanları sarhoş gibi görürsün, hâlbuki gerçekte sarhoş değillerdir.

وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَدِيْدٌ **"Fakat Allah'ın azabı çok şiddetlidir."**

İşte bu şiddetli azabın dehşeti onların akıllarını uçurmuş, temyiz güçlerini ortadan kaldırmıştır.

3- وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِى اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ **"İnsanlardan bazıları bir ilme dayanmadan Allah hakkında mücadeleye girer."**

Sebeb-i Nüzûl

Nadr Bin Haris hakkında indi. Cedelci biri idi.

-"Melekler Allahın kızlarıdır."

-"Kur'an, öncekilerin masallarıdır."

-"Öldükten sonra dirilmek yoktur" gibi iddialarda bulunuyordu.

Ayet, her ne kadar onun münasebetiyle inmişse de, hem onu, hem de emsalini içine alır.

وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ **"Ve her azılı şeytanın ardına düşer."**

Böyleleri mücadele ederken veya bütün hâllerinde şeytana uyar.

4- كُتِبَ عَلَيْهِ **"Şeytan hakkında şöyle hüküm verilmiştir:"**

اَنَّهُ مَنْ تَوَلاَّهُ فَاَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ اِلٰى عَذَابِ السَّعِيرِ **"Her kim onu dost edinirse, o muhakkak onu saptırır ve dehşetli ateş azabına sevk eder."**

Ona tâbi olanı yoldan çıkarmak onun işidir. Çünkü fıtratı böyledir.

Şeytan, cehennem ateşini netice verecek şeylere sevk etmekle bunu gerçekleştirir.

5- يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِى رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ **"Ey insanlar! Eğer öldükten sonra dirilmekten şüphede iseniz** (bilin ki)**:"**

Öldükten sonra dirilmenin imkânından ve mukadder olmasından bir şüphe içindeyseniz, şuna dikkat edin:

فَاِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ **"Size beyan etmek için biz sizi topraktan, sonra nutfeden sonra bir alakadan, sonra yapısı belli belirsiz bir et parçasından yarattık."**

O zaman ilk yaratılışınıza bakın. Bu bakış sizi yaratanın biz olduğu hususunda şüphenizi ortadan kaldırır.

İnsanın topraktan yaratılışı,

-Hz. Âdemin doğrudan topraktan yaratılması

-Veya meninin topraktan meydana gelen gıdalardan yaratılması yönüyledir.

Alaka, camid kan parçası,

Mudğa, bir çiğnem et parçasıdır.

"Yapısı belli belirsiz bir et parçası."

Bundan murat;

-Noksan ve ayıbı olmadan düzgün yaratılanla, düzgün olmayan,

-Tam olanla, düşük olan,

-Şekil verilenle, verilmeyen gibi durumlardır.

İnsanın bu şekilde merhale merhale yaratılması,

-Allahın kudretini ve hikmetini göstermek,

-Bir defa değişme, bozulma ve meydana gelmeyi kabul edenin, ikinci defa kabul etmesi gerektiğini ortaya koymak,

-Birinci defa değiştirmeye ve şekillendirmeye kadir olanın, ikinci defa aynısını yapmaya elbette gücü yettiğini bildirmek içindir.

Ayette **"size beyan etmek için"** denilip neyin beyan edildiğinin söylenmemesi, bu fiilleri yapan Zâtın, sayılamayacak şekilde kudretini ve hikmetini ortaya koyduğunu gösterir.

وَنُقِرُّ فِي الْاَرْحَامِ مَا نَشَآءُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى **"Dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde tutarız."**

"Belli süre"den maksat, doğumdur. Bu ise, en az süresi altı ay, en fazlası dört senedir.

ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا **"Sonra sizi bir çocuk olarak çıkartırız."**

İnsanların tedrici olarak yaratılmasının iki maksadı nazara verilmiştir:

1-İlahî kudretin bu şekilde gösterilmesi.

2-Doğuma kadar rahimlerde kalmaları, sonra da büyüyüp mükellefiyet çağına gelmeleri.

ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓا اَشُدَّكُمْ **"Sonra olgunluk çağına erişirsiniz."**

Sonra insan kuvvet ve akılda kemâlini bulur.

وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى **"Bununla beraber kiminiz vefat ettirilir."**

Bir kısmınız bu döneme geldiğinde veya daha evvelinde ölür.

وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلاَ يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا **"Kiminiz de bir ilimden sonra hiçbir şey bilmemek üzere, ömrün en fena zamanına ulaştırılır."**

Ömrün en fena zamanı (erzeli- ömür)den murat, yaşlılık dönemidir.

Bu yaşlılık döneminde kişi âdeta çocukluk dönemindeki hâline döner. Aklı noksan, anlayışı az olur. Yaptığını unutur, tanıdığını tanımaz hâle gelir.

Ayet, yeniden yaratılış için ikinci bir delildir. İnsan, ömrünün seneleri içinde, ilâhî tasarrufla böyle birbirinden farklı, hatta birbirine zıd hâllere maruz kalmaktadır. Bunlara kâdir olan Zât, elbette benzerlerini yapmaya da kadirdir.

وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً **"Bir de yeryüzünü kupkuru görürsün."**

فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ **"Fakat biz onun üzerine su indirdiğimiz zaman, harekete geçer, kabarır ve her güzel çiftten bitkiler bitirir."**

Bu da, öldükten sonra dirilmeye üçüncü bir delildir. Gayet açık ve gözler önünde olmasından dolayı, Allahu Teâlâ bunu Kitabında mükerrer bir şekilde nazara vermiştir.

6- ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ **"İşte bunlar gösteriyor ki, Allah şüphesiz haktır."**

Bununla, üstteki ayetlerde nazara verilen

-İnsanın çeşitli tavırlarda yaratılması ve birbirine zıd hâllerde çevrilmesi,

-Arzın ölümünden sonra diriltilmesine işaret edilmiştir.

İşte bunlar, Cenab-ı Hakkın bizzat vacibu'l- vücud olması ve eşyanın onunla vücut bulmasındandır.

وَاَنَّهُ يُحْيِ الْمَوْتٰى **"Ve şüphesiz ölüleri O diriltir."**

İşte bunlar, O'nun ölüleri diriltmeye kâdir olduğunu gösterir. Yoksa ölü nutfeler ve ölü arz hayat bulmaz, canlanmazdı.

وَاَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ **"Ve şüphesiz O her şeye kadirdir."**

Çünkü O'nun kudreti kendi Zâtındandır. Her şeye nisbeti eşittir. Mademki bilmüşahede O'nun bazı ölüleri diriltmeye kudreti görülmektedir. Buradan, O'nun bütün ölüleri diriltmeye kâdir olduğuna hükmedilir.

7- وَاَنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لاَرَيْبَ فِيهَا **"Ve kıyamet muhakkak gelecektir, bunda bir şüphe yoktur."**

Çünkü bir şeyin değişmesi, bütün bütün değişmesinin öncülerinden ve habercilerindendir.

وَاَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِى الْقُبُورِ **"Ve şüphesiz Allah kabirlerde olanları diriltecektir."**

Allah bunu vaat etmiştir, elbette vaadini yerine getirecektir.

8- وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِى اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ **"İnsanlardan bazıları bir ilme dayanmadan Allah hakkında mücadeleye girer."**

Aynı ifade, bu sûrenin üçüncü ayetinde geçmişti. Burada tekrar edilmesi, te'kid içindir.

وَلاَ هُدًى وَلاَ كِتَابٍ مُنِيرٍ **"Ayrıca bir delile ve aydınlatıcı bir kitaba da dayanmaz."**

Bu kimse, bu mücadelesinde ne bir istidlâle dayanır, ne de aydınlatıcı bir vahye.

Üçüncü ayette nazara verilen **mukalled**, burada nazara verilen ise **mukallid** hakkında olabilir.[1]

Ayette geçen **"bir ilme dayanmadan"** ibaresindeki ilimden murat, fitrî ilimdir. Devamında nazara verilen hidayet (rehber) ve Kitabın buna atfının sahih olması için, böyle değerlendirmek gerekir.

9- ثَانِىَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ **"Allah yolundan saptırmak için büyüklük taslayarak** (böyle yapar.)**"**

Ayet metnindeki **"saniye ıtfihi"** "yanını bükmek" demektir. Bundan murat kibirlenmektir veya hakkı küçümseyerek ondan yüz çevirmektir.

Onun bu mücadelesi, Allah yolundan saptırmak içindir.

Kişi, hidayete yönelmekle onu elde edebilir. Ama kibirlenmesi ve hakkı küçümsemesi kendisini hidayetten alıkor, dalalete sevk eder.

لَهُ فِى الدُّنْيَا خِزْىٌ **"Ona dünyada bir rezillik vardır."**

---

[1] Yani Allah hakkında bir ilme dayanmadan mücadeleye girişenlerin bir kısmı önder tabakadır, taklid edilir. Bir kısmı da başkalarını takliden böyle bir mücadelenin içinde yer alırlar.

Sebeb-i nüzulü açısından bakıldığında, Nadr Bin Haris Bedir günü zillete maruz olmuştur.

وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ **"Kıyamet gününde ise ona yakıcı azabı tattıracağız."**

Ahirette de yakıcı ateşle cezasını çekecektir.

10- ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاكَ **"Bunlar, senin ellerinle kazandıkların yüzündendir."**

Kıyamet günü kendisine şöyle denilir: Bu zillet ve azap verme, kendi işlemiş olduğun küfür ve günahlar sebebiyledir.

وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ **"Ve şüphesiz Allah kullara zulmedici değildir."**

Allah kimseye zulmetmez, ancak yaptıklarının karşılığını onlara verir.

224. DERS

İnsanlık Âleminde İki Zümre

11- وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ ۚ **"İnsanlardan kimi de Allah'a kenarından ibadet eder."**

Ordunun kenarında bekleyip de zafer kazanılırsa orda kalan, değilse kaçan kimse misali dinin kenarında kalır, onda bir sebatı yoktur.[2]

فَاِنْ اَصَابَهٗ خَيْرٌ اِطْمَاَنَّ بِهٖ ۚ **"Eğer kendisine bir hayır dokunursa, gönlü onunla hoş olur."**

وَاِنْ اَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهٖ ۚ **"Ve eğer başına bir fitne gelirse, yüzüstü dönüverir."**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, ayet Medineye gelen bedeviler hakkında indi. Onlardan biri bedeni sıhhatli, atı süratli, evladı çok, malı ve davarı ziyade olduğunda "dinime girdiğimden bu yana hep hayır elde ettim" diyor, mutmain oluyordu. Ama durum tersine olursa "ancak bana şer isabet etti" diyor, dinden dönüyordu.

Ebu Saîdden şöyle rivayet edilir: Yahudinin biri İslâma girdi, peşinden bir takım musibetlerle karşı karşıya kaldı, bunları İslâm'dan bilerek Hz. Peygambere vardı, "beni muaf tut (eski dinime döneyim)" dedi. Hz. Peygamber, "İslam'dan dönüş olmaz" buyurdu.

خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَ ۚ **"O dünyayı da kaybetmiştir, ahireti de."**

Dinden irtidad ettiği (döndüğü) için

-Dünyada ismetsizdir, yani kanı hederdir, korumasızdır.

-Ahirette de ameli boşa gitmiştir.

ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِيْنُ **"İşte bu, apaçık hüsranın ta kendisidir."**

Çünkü, böyle bir hüsranın (zararın) misli yoktur.

---

[2] İşine gelirse ayet-hadis okur, ama kendi çıkarı için böyle yapar. Niyeti dini yaa şamak değil, dünyevi çıkarlarını korumaktır.

12- يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَالاَ يَضُرُّهُ وَمَا لاَيَنْفَعُهُ **"Allah'ı bırakır da kendine bir zarar ve bir menfaat vermeyecek şeylere yalvarır."**

Cansız putlara tapar. Bunlar ise bizâtihi zarar ve fayda veremez.

ذٰلِكَ هُوَ الضَّلاَلُ الْبَعِيدُ **"İşte bu, büsbütün yoldan çıkmaktır."**

13- يَدْعُوا لَمَنْ ضَرُّهُ اَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهِ **"Zararı faydasından daha yakın olana tapar."**

Putlara tapan kimseler bunlara ibadetle,

-Şefaat bekliyorlar,

-Ve Allaha bunlarla yakınlık talep ediyorlar. Ama bu ibadetleriyle kendilerini şu dünyada katle, ahirette ise azaba maruz bırakıyorlar.

لَبِئْسَ الْمَوْلٰى وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ **"O, ne kötü yardımcı ve ne fena yoldaştır!"**

Tapmış olduğu o batıl mabut, ne kötü bir yardımcı ve ne kötü bir sahiptir.

14- اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ **"Şüphe yok ki Allah, iman edip salih amelleri işleyenleri altından ırmaklar akan cennetlere koyar."**

اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ **"Şüphesiz Allah dilediğini yapar."**

Salih tevhid ehline sevap verir, şerli şirk ehlini de cezalandırır. Verdiğine karşı çıkacak ve engel olacak yoktur.

15- مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللّٰهُ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ اِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ **"Allah'ın ona dünya ve ahirette asla yardım etmeyeceğini sanan kimse, hemen yukarıya bir ip uzatsın, sonra kendini assın."**

فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ **"Baksın, bu hilesi kendisini öfkelendiren şeyi giderecek mi?"**

Allah, rasûlüne dünyada ve ahirette yardım eder. Her kim kininden dolayı bunun tersini zanneder ve öyle bir beklenti içinde olursa, kin ve şikâyetini gidermek için kin ile dolan veya halinden şikâyetçi olanların yaptığı gibi evinin seması olan tavana bir ip assın ve intihar etsin.

Denildi ki: Dünya semasına bir ip uzatsın, sonra bütün mesafeyi kat edip peygambere gelecek yardımı engellemeye çalışsın.

Denildi ki: Müslümanlardan bazısı aceleciliklerinden ve müşriklere karşı kinlerinden dolayı Allahın yardımının bir an önce gelmesini istiyor, ilâhî yardımın geciktiğini düşünüyorlardı. Ayet, onlar hakkında nazil oldu.

16- وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ **"İşte biz onu böylece, apaçık âyetler olarak indirdik."**

Bunu indirdiğimiz gibi, Kur'anın tamamını apaçık ayetler olarak indirdik.

وَاَنَّ اللّٰهَ يَهْدِى مَنْ يُرِيدُ **"Ve şüphesiz Allah dilediğini doğru yola eriştirir.**

Allah bu Kur'an ile dilediğine hidayet eder veya zâten hidayette olanı da hidayet üzere sabit kılar.

17- اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارٰى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ اَشْرَكُوٓا اِنَّ اللّٰهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ **"Şüphesiz o iman edenler, Yahudi olanlar, Sabiîler, Hristiyanlar, ateşe tapanlar ve Allah'a şirk koşanlar** (yok mu?) **Allah, kıyamet günü bunların arasını şüphesiz ayıracaktır."**

Allah, bütün bunların arasında hükmedecek, hak yolda olanı batıl yolda olandan ayıracak.

Veya ceza yönünden ele alınırsa, Allah onların her birine layık olduğu şeyle karşılık verecek, onun için hazırlamış olduğu yere kendisini gönderecek.

Ayette, tahkik edatı olan اِنَّ **"inne"**nin, cümlenin her iki tarafında yer alması, ziyadesiyle te'kid etmek içindir.

اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ **"Çünkü Allah her şeye şahittir."**

Allah her şeyi bilir, onun hâllerini gözetir.

18- اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَآبُّ وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ **"Görmedin mi, göklerdekiler, yerdekiler, güneş, ay ve yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanlardan birçoğu Allah'a secde ediyor."**

Göklerde ve yerde olanların hepsi, O'nun kudretine musahhardır, O'nun tedbirine göre hareket eder.

Bunların her biri zilletiyle, Müdebbirinin azametine delâlet eder.

Ayette, akıl sahipleri için kullanılan **"men"** ifadesi, tağlip yoluyla diğer varlıkları da içine alabilir. Bu durumda, ayetin devamında gelen varlıklar, üstteki genel ifadeye dâhil fertler olarak nazara verilmiş olur. Bunların ayrıca zikri,

-Bunların bilinen varlıklar olması,

-Secdenin bunlardan uzak görülmesi sebebiyledir.

وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ **"Birçoğunun üzerine de azab hak olmuştur."**

Pek çoğuna ise, küfrü ve taatten kaçınması sebebiyle, azap hak olmuştur.

Ayetin bu kısmı, azabı hak edenlerin çokluğunu göstermek için tek cümle olarak da ele alınabilir: Yani, "İnsanların çoğu ve pek çoğu ise, üzerine azap hak olmuştur."

وَمَنْ يُهِنِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ **"Allahın zelil kıldığını şerefli yapacak biri yoktur."**

Allahın şekavetle zelil kıldığını, saadet vererek şerefli kılacak kimse yoktur.

اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ **"Şüphesiz Allah dilediği şeyi yapar."**

Allah, itibarlı veya zelil kılmak gibi tasarruflarda, dilediğini yapar.

19- هٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِى رَبِّهِمْ **"Şu ikisi Rableri hakkında tartışmaya girmiş iki hasımdır."**

Bu iki hasımdan murat, mü'minler ve kâfirlerdir.

Bunlar, Rableri hususunda

-Onun dini,

-Veya zât ve sıfatlarında birbirleriyle tartıştılar, hasım oldular.

Sebeb-i Nüzûl

Denildi ki: Ayetten murat mü'minler ve Yahudilerdir. Yahudiler şöyle dediler: "Biz Allaha daha yakınız, Kitabımız Kitabınızdan daha eski, Peygamberimiz Peygamberinizden daha önce."

Mü'minler de şöyle dediler: "Biz Allaha daha yakınız. Hem Hz. Muhammede, hem sizin peygamberinize, hem de Allahın gönderdiği bütün

kitaplara iman ettik. Siz ise, bizim Kitabımızı ve Peygamberimizi tanıyorsunuz, ama hased sebebiyle inkâr ettiniz."

İşte, bu tartışma sonucu üstteki ayet nazil oldu.

فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ **"O'nu inkar edenler için ateşten elbiseleri biçilmiştir."**

Ayetteki فَ "fe" fasıl içindir, bu hasımlık sonucunda her iki tarafın durumu beyan edilmeye başlanmıştır. Şu ayette bunun açıktan ifade edildiğini görürüz:

"Şüphesiz o iman edenler, Yahudi olanlar, Sabiîler, Hristiyanlar, ateşe tapanlar ve Allah'a şirk koşanlar (yok mu?) **Allah, kıyamet günü bunların arasını şüphesiz ayıracaktır."** (Hacc, 17)

Elbisenin bedeni kuşatması gibi, cehennem ateşi bunları kuşatır.

يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُؤُسِهِمُ الْحَمِيمُ **"Başlarının üstünden kaynar su dökülür."**

20- يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ **"Bununla karınlarında olanlar ve derileri eritilir."**

Üzerlerine dökülen kaynar su, şiddetli sıcaklığıyla onların derilerini erittiği gibi, iç organlarını da eritecektir.

21- وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ **"Bir de bunlara demirden kamçılar vardır."**

22- كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا **"Maruz kaldıkları bir gamdan dolayı oradan ne zaman çıkmak isteseler, oraya geri döndürülürler."**

Çıkarlar, ama yine o hâle döndürülürler. Çünkü **"geri döndürülmek"** ancak çıktıktan sonra olur.

Denildi ki: Ateşin alevi onlara vurur, kendilerini ateşin üstüne yükseltir.

Orada da kendilerine demirden kamçılarla vurulur, yine aşağıya gönderilirler.

وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ **"Ve tadın yakıcı azabı!"**

23- إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ **"Şüphesiz Allah iman edip salih ameller işleyenleri, altından ırmaklar akan cennetlere koyacak."**

يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا **"Orada altın bilezikler ve inciler takınacaklar."**

Ehl-i imanın akıbeti anlatılırken üslûb değiştirildi. Onları cennete dahil etmeyi Allaha nisbet etti. Ayrıca mü'minlerin hâlini medhetmek ve şanlarını yüceltmek için إِنَّ "inne" ile te'kidde bulundu.

وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ **"Oradaki elbiseleri de ipektendir."**

Üslûbun burada değişmesi, ipeğin cennet ehlinin mutad elbisesi olduğuna delâlet içindir.

Veya ayet sonlarını muhafaza için böyle ifade edilmiş de olabilir.

24- وَهُدُّوا اِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ **"Ve sözün hoş olanına sevk edildiler."**

Bundan murat, **"O Allaha hamdolsun ki bize olan vaadini gerçekleştirdi ve bizi arza varis kıldı."** (Zümer, 74) ayetinde nazara verilen sözleridir.

Veya kelime-i tevhiddir.

وَهُدُّوا اِلَى صِرَاطِ الْحَمِيدِ **"Ve de Hamîd olanın yoluna sevk edildiler."**

Hamîd, çokça hamdedilen anlamında Allahu Teâlâanın bir ismi olarak ele alınırsa, mana şöyle olur: onlar, Hamîd olan Allahın yoluna, yani İslama sevk edildiler.

Hamîd kelimesi "akıbeti güzel" anlamına da gelebilir. O zaman mana "Onlar akıbeti güzel bir yola sevk edildiler" şeklinde olur. O güzel akıbet de, cennettir.

225. DERS

Hac ve Kurban

25- اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِى جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَآءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ **"İnkâr edip Allah'ın yolundan ve içinde yerli ve misafir bütün insanları eşit kıldığımız Mescid-i Haram'dan alıkoyanlar** (azabı hak etmişlerdir.)**"**

"Alıkoyanlar" ifadesi geniş zaman sığasıyla gelmesiyle, onların devamlı böyle yaptıklarını anlatır.

وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِاِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ اَلِيمٍ **"Kim de orada zulmederek haktan sapmak isterse, biz ona elem dolu bir azaptan tattıracağız."**

26- وَاِذْ بَوَّاْنَا لِاِبْرٰهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ **"Hani İbrahim'e Kâbe'nin yerini belirlemiştik:"**

Denildi ki: Ka'be, tufan günlerinde semaya yükseltildi, yeri kayboldu. Allahu Teâlâ Hz. İbrahime gönderdiği bir kokuyla, onun yerini bildirdi. Hz. İbrahim de Ka'benin çevresini temizledi, eski temeli üzere onu bina etti.

اَنْ لَاتُشْرِكْ بِى شَيْئًا **"**(Ve Ona şöyle demiştik:) **Sakın bana hiçbir şeyi ortak koşma!"**

وَطَهِّرْ بَيْتِىَ لِلطَّآئِفِينَ وَالْقَآئِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ **"Ve tavaf edenler, kıyama duranlar, rükû edenler ve secdeye varanlar için Beytimi tertemiz et."**

Yani, Ka'beyi İbrahime "ibadette hiçbir şeyi Allaha ortak koşma, Beytimi onu tavaf eden ve orada namaz kılanlar için putlardan ve kirlerden tertemiz kıl" diye hazırladık.

Ayette namazdan, namazın rükünleri olan "kıyam, rükü ve secde" ile bahsedilmesi, bunların her birinin tek başına Ka'benin hazırlanması için yeterli olduğuna delâlet içindir. Böyle olunca, hepsini birden yapanlar için, elbette böyle bir Ka'be hazırlanması layıktır.

27- وَاَذِّنْ فِى النَّاسِ بِالْحَجِّ **"İnsanları hacca çağır."**

Rivayete göre Hz. İbrahim Ebu Kubeys dağına çıktı, "ey insanlar! Rab-

binizin Beytini haccediniz" diye nida etti. Allahu Teâlâ haccetmesi ilminde mukadder olanlara, dünyanın doğusunda batısında her yerdeki insanlara, babalarının sulbünde ve analarının rahminde bu sesi duyurdu.

Denildi ki: Hitap, Hz. Peygamberedir. Veda haccında bununla emredilmişti.

يَأْتُوكَ رِجَالاً وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ **"Gerek yaya olarak, gerekse derin vadiler aşarak uzak yollardan gelen yorgun binekler üzerinde sana gelsinler."**

Gerek yaya, gerekse bineklerine binmiş bir şekilde, yorgun – argın vaziyette uzun yollar kat ederek gelsinler.

28- لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ **"Ta ki kendilerine ait birtakım menfaatlere şahid olsunlar."**

Dinî ve dünyevî menfaatlerine ulaşsınlar.

"Menfaatler" anlamındaki **"menafi"** kelimesinin elif-lâmsız gelmesi, bundan muradın bu ibadete mahsus bir kısım menfaatler olmasındandır.

وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ **"Kendilerine rızık olarak verdiği hayvanlara karşılık belli günlerde** (kurban ederken) **Allah'ın adını ansınlar."**

Kurbanlıkların hazırlanması ve kesilmesinde Allahın adını ansınlar.

Denildi ki: **"Allahın adını anmak"** hayvanların boğazlanmasından kinayedir. Çünkü, Müslümanlar nezdinde Allah adı anılmayan bir boğazlama düşünülemez. Boğazlamadan böyle söz edilmesi, bundan asıl maksadın Allaha yakınlık olduğuna tenbihte bulunmak içindir.

"Belli günler"den murat, Zilhicce ayının onudur.

Veya kurban günleridir.

"Allah'ın adını ansınlar."

Çünkü, Allahu Teâlânın eti yenilen kurbanlık hayvanları ihsan etmesi, zikri gerektirir.

فَكُلُوا مِنْهَا **"Artık siz de onlardan yiyin."**

Burada **"onlardan yiyin"** emri, "yiyebilirsiniz" anlamında mubahlık ifade eder. Ayrıca, İslam öncesi cahiliye döneminde, hacc günlerinde kurbanlık hayvanların etini yemekten sakınırlardı. Ayetin bu ifadesi, öyle yanlış bir anlayışı da ortadan kaldırmak içindir.

وَاَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ **"Yoksula, fakire de yedirin."**

Buradaki emir ise, vücup ifade eder.

29- ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ **"Sonra kirlerini giderip temizlensinler."**

Sonra, ihramdan çıkarken bıyıklarını kısaltmak, tırnaklarını kesmek, koltuk altını ve kasıklarını traş etmek gibi temizliklerle kirlerini gidersinler.

وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ **"Adaklarını yerine getirsinler."**

Haclarında adamış oldukları iyilikleri yerine getirsinler.

Denildi ki: Bundan murat, haccın gerektirdiği durumlardır.

وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ **"Ve Beyt-i atik'i tavaf etsinler."**

Farz olan tavafı yapsınlar.

Denildi ki: Bundan murat, veda tavafıdır.

Ka'beye **"Beyt-i atik"** yani "eski, kadim Beyt" denilmesi, yeryüzünde ilk mabed olmasındandır.

Veya bu kelime "hür" anlamındadır. Ka'be, zorba hükümdarların saldırısından daima korunmuş, hep hür kalmıştır. Ka'beye yönelip onu yıkmak isteyen nice hükümdar çıkmış, ama Allah bunlara engel olmuştur. Haccacın durumu ise, farklıdır. O, Ka'beye saldırmak için değil, oraya sığınmış olan İbnu Zübeyr'i çıkarmak için gelmişti.

30- ذٰلِكَ **"Durum budur."**

ذٰلِكَ Bu ve emsali edatlar, iki kelâm arasını ayırmak için kullanılır.

وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ **"Kim Allah'ın haramlarına saygı gösterirse; bu, Rabbinin katında kendisi için bir hayırdır."**

Kim, Allahın hükümlerine ve çiğnenmesi caiz olmayan esaslara veya hareme ve hacla ilgili mükellefiyetlere saygı duyarsa, kendisi hakkında hayırlı olur.

Denildi ki: **"Allahın haramları"** ifadesinden murat; Ka'be, Mescid-i Haram, Beled-i Haram, yani Mekke, Haram aylar ve Muharrem ayıdır.[3]

---

[3] Haram ve hürmet aynı kökten gelir. Burada, Allahın önem verdiği şeylere insanların da hürmet etmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Bunlara tazimde bulunmak, o kimse için elbette hayırlıdır. Rabbi nezdinde sevaba ulaşır.

وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ اِلاَّ مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ **"Size bildirilenler dışında diğer hayvanlar helal kılındı."**

Ölü eti ve Allah adına değil de başkası namına kesilenler gibi haram kılınanlar arızi bir durumdan dolayı haram kılınmışlardır. Öyleyse, aslında Allah'ın haram kılmadığı bahira ve saibe gibi hayvanları bu hükümden dışarıya çıkarmayın.[4]

فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ **"O halde putlardan kaynaklanan pislikten kaçının."**

Pislikten kaçar gibi putlardan uzak durun.

Ayet, onları tazimden son derece nehyeder ve onlara ibadetten de uzaklaştırır.

وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ **"Ve yalan sözden kaçının."**

Bu ifade, "tahsisden sonra tamim"dir.[5] Çünkü putlara tapmak, yalanın başı durumundadır.

Kâfirler bahira ve saibe gibi hayvanları haram kılıyor, putlara saygı gösteriyor ve bir de üstelik bunları Allah emretmiş gibi O'na iftira ediyorlardı.

Cenab-ı Hak, saygı gösterilmesi gereken ilâhî hükümlere teşvikte bulunduktan sonra, burada da kâfirlerin durumunu reddetti.

Hz. Peygamber "Yalan söz, Allaha şirk koşmaya denk gelir" buyurdu. Bunu üç kere tekrarladı ve ardından bu ayeti okudu.

Yalan söylemek, realiteden sapmak ve çevrilmektir.

31- حُنَفَاءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهٖ **"Allah'a yönelen, O'na ortak koşmayan kimseler** (olun)**."**

Put pisliklerinden ve yalan sözden kaçınırken, ibadetinizi sırf Allah için yapın, hiçbir şeyi Ona şerik kılmayın.

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ اَوْ تَهْوِى بِهِ الرِّيحُ فِى

---

4 Bunlarla ilgili olarak bkz. Maide, 103. ayetin açıklaması.

5 "Putlar ilahtır" sözü de bir yalandır. Önce putlardan kaçınma emri verilmiş, ardından da genel anlamda her türlü yalandan sakınma emri gelmiştir.

مَكَانٍ سَحِيقٍ **"Allah'a ortak koşan kimse, sanki gökten düşmüş de kuşlar onu kapıyor veya rüzgar onu uzak bir yere sürüklüyor gibidir."**

Allaha ortak koşan kimse, imanın zirvesinden küfür çukuruna düşmüş olur. Bu cihetle **gökten düşen kimseye** benzetilmiştir.

Kuşların onu kapması, süflî arzuların onun fikrini dağıtmasını anlatır.

Rüzgârın onu uzak bir yere sürüklemesi ise, şeytanın onu dalalete sevkiyle bütün bütün yoldan çıkmasıdır.

Ayette geçen **"veya"** ifadesi (Bakara, 19) da olduğu gibi muhayyerlik ifade edebilir.[6]

Veya, şirk koşanların sınıflarını gösterir. Çünkü, müşriklerden bir kısmı için artık bir kurtuluş yolu kalmamıştır. Bir kısmı ise, tevbe ile kurtuluşu mümkün kimselerdir.[7]

Ayette anlatılan durum, **"mürekkep teşbih"** de olabilir. Yani, kim Allaha şirk koşarsa kendini helâk etmiş olur. Onun hâli, bu iki helâkten birine benzer.

32- ذٰلِكَ **"Bu böyledir."**

وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَآئِرَ اللّٰهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ **"Ve kim Allah'ın şeairine saygı gösterirse, şüphesiz o kalplerin takvasındandır."**

Allahın şeairi,

-Allahın dini,

-Haccın farzları ve onunla ilgili belli ibadet yerleri,

-Ka'beye adanmış kurbanlıklardır. Sonrası nazara alındığında en uygunu budur.

Bu kurbanlıkların tazimi; güzel, gösterişli ve pahalı olanı seçmektir.

Rivayet edilir ki, Hz. Peygamber, hacda yüz deve kurban etmişti. Bun-

---

6 Yani, "Allaha şirk koşan birinin hâli şuna benzer... Veya şöyle de bakabilirsin" şeklinde bir anlatımdır.

7 Bu yoruma göre, birinci temsil artık kurtuluşa yol kalmamış olanlara, ikinci temsil ise, kurtulma ihtimali olanlara bakar. Çünkü semadan düşüp parça parça olan ve kuşların parçalarını toplayıp yediği kimsenin tekrar hayata dönmesi düşünülemez. Ama, rüzgarın uzak bir yere götürdüğü kimse, tekrar yola gelebilir.

lar içinde Ebu Cehile ait burnunda altından nişan olan seçkin bir deve de vardı.

Hz. Ömer de, kendisinden üçyüz dinara satın alınmak istenen asil bir deveyi hacda kurban etmişti.

Takvanın kalbe nisbet edilmesi,

-Kalbin, takva ve fücurun kaynağı olmasından,

-Veya bunları emretmesinden dolayıdır.

33- لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى "Sizin için onlarda belli bir süreye kadar bir takım faydalar vardır."

ثُمَّ مَحِلُّهَا اِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ "Sonra varacakları yer, Beyt-i atik'tir."

Bunlar Allah için kurban edilinceye kadar, siz bunların sütünden, yavrulamalarından, yünlerinden, kıllarından istifade edersiniz. Sonra kurban etme vakti gelince, bunlar Ka'beye götürülür.

Yani, kurban edinceye kadar, bunlarda sizin için dünyevî menfaatler vardır. Sonrasında ise dinî menfaatleri çok daha büyüktür.

Beyt-i Atik'den murat, amellerin kendisine yükseldiği veya sevaplarının verildiği Beyt-i Mamur veya cennet de olabilir.

Bununla, onlara yapılan muamelelerin diğer âlemde değerlendirileceği anlaşılır.

34- وَلِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْاَنْعَامِ "Her ümmet için, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanlar üzerine ismini ansınlar diye kurban kesmeyi meşru kıldık."

Biz, her din ehline, başkasını değil yalnızca Allahı ansınlar ve ibadetlerini (kurbanlarını) sırf O'nun rızası için yapsınlar diye kendisiyle Allaha yaklaşacakları bir kurban ibadeti koyduk.

Kurban ve benzeri ibadetlerden maksad, Mabudun hatırlanması, anılmasıdır.

Ayette, kurbanın sadece koyun, sığır, deve gibi hayvanlardan olacağına bir tenbih vardır.[8]

---

[8] Ayette geçen **"behîmetü'l-en'am"** ifadesi bunu anlatır. Dolayısıyla, tavuk, kaz gibi eti yenilen hayvanlardan kurban olmaz.

فَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهٗٓ اَسْلِمُوا **"Öyleyse ilâhınız bir tek ilâhtır. Şu hâlde yalnız O'na teslim olun."**

Öyleyse sırf O'na yakın olmaya çalışın, sadece O'nun ismini anarak kurbanlarınızı kesin, yaptığınız ibadetlere şirk şaibesi karıştırmayın.

وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِيْنَ **"Mütevazi olanları müjdele!"**

İhlaslı, alçak gönüllü kimseleri müjdele.

35- اَلَّذِيْنَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوْبُهُمْ **"Ki onlar, Allah anıldığında kalpleri ürperir."**

Bunlar, Allah zikredildiğinde, celâl şualarının kalplerine doğması sebebiyle, O'nun heybetinden kalpleri ürperir.

وَالصّٰبِرِيْنَ عَلٰى مَآ اَصَابَهُمْ وَالْمُقِيْمِى الصَّلٰوةِ **"Başlarına gelene sabreden, namaz kılan kimselerdir."**

Dinî mükellefiyetler ve musibetler karşısında sabrederler. Namazlarını vaktinde kılarlar.

وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ **"Ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler."**

Onlara rızık olarak verdiklerimizden hayır yollarında harcarlar.

36- وَالْبُدْنَ جَعَلْنٰهَا لَكُمْ مِّنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ **"Kurbanlık büyük baş hayvanları da sizin için Allah'ın şeairinden kıldık."**

Ayet metninde geçen "büdn" "bedene" kelimesinin çoğuludur, develer için kullanılır. Deveye bu isim verilmesi, bedeninin iri olmasındandır.

O develeri, Allahın yol olarak ortaya koyduğu dinin alâmetlerinden kıldık.

لَكُمْ فِيْهَا خَيْرٌ **"Sizin için onlarda hayır vardır."**

Size, bunlarda dinî ve dünyevî menfaatler vardır.

فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَآفَّ **"Onlar saf saf sıralanmış dururken** (kurban edeceğinizde) **üzerlerine Allah'ın adını anın."**

Bunları boğazlarken "Allahu Ekber, Allahu Ekber, La ilahe illallahu Vallahu Ekber. Allahım, bunlar Sendendir, yine Sana gelmektedir." diyerek üzerlerine Allahın adını anın.

فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ **"Yanları üzere yere düştüklerinde onlardan hem siz yiyin, hem de istemeyene ve isteyene yedirin."**

"Yanları üzeri yere düşmek" ölmelerinden kinayedir.

كَذٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ **"Onları böylece hizmetinize verdik, ola ki şükredersiniz."**

Vasfettiğimiz şekilde onları ayakta iken kesebilmeniz gibi, büyük ve kuvvetli olmalarıyla beraber biz onları size musahhar kıldık. Onları alıp götürebiliyor, bağlayabiliyor, ayakta tutabiliyor, sütlerini alabiliyorsunuz.

Bizim bunları size itaatkâr kılmamız, ibadetle ve ihlâsla nimetlerimize şükretmeniz içindir.

37- لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا وَلاَ دِمَاؤُهَا **"Onların etleri ve kanları asla Allah'a ulaşmaz."**

Bu kurban edilen hayvanların, hem sadaka olarak verilen etleri, hem de akıtılan kanları Allaha ulaşmaz, O'nun rızasını ve kabulünü celbetmez.

وَلٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ **"Ancak sizin takvanız O'na ulaşır."**

Lakin, bunları kalplerinizdeki takvanın bir tezahürü olarak yaptığınızda, böylesi Allaha ulaşır. Çünkü kalbinizdeki takva sizi,

-Allahın emrini tazime,

-O'na yakınlık aramaya,

-İbadeti O'nun için yapmaya sevkeder.

Sebeb-i Nüzûl

Denildi ki: Cahiliye insanları kurban kestiklerinde, kurbanın kanını Ka'beye sürer, bunu Allaha yakınlık vesilesi sayarlardı. Müslümanlar da böyle yapmaya niyetlenince ayet nazil oldu.

كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ **"Böylece onları sizin hizmetinize verdi ki, size doğru yolu gösterdiğinden dolayı Allah'ı büyük tanıyasınız."**

Kurban edilen hayvanlar ve özellikle o iri bedenli develerin musahhar kılınması bir önceki ayette nazara verilmişken burada tekrar söylenmesi, nimeti hatırlatmak içindir.

Ve başkasının kâdir olmadığı şeylere O'nun kâdir olduğunu görüp azametini bilmeniz, kibriyanın (büyüklüğün) O'na mahsus olduğunu ilan etmeniz içindir.

Denildi ki: Bundan murat ihramdan çıkışta ve kurban keserken tekbir getirmektir

Allah size bunlardan istifade yolunu ve bunlarla kendisine yakınlık elde edilmesini göstermesine mukabil, siz de O'nu büyük olarak tanıyınız, büyüklüğünü "Allahu Ekber" ile ilan ediniz.

وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ **"Muhsin olanları müjdele."**

Yaptıklarını Allah için yapan, terk ettiklerini de yine Onun için terk eden muhlisleri müjdele!

226. DERS

Kalp Körlüğü

38- اِنَّ اللّٰهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ اٰمَنُوا **"Şüphesiz Allah iman edenleri müdafaa eder."**

Şüphesiz Allah, müşriklerin o hile ve tuzaklarına karşı, iman edenleri müdafaa eder.

اِنَّ اللّٰهَ لاَ يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ **"Çünkü Allah hiçbir hain nankörü sevmez."**

Çünkü Allah, emanetine hıyanet eden hainleri ve kestiği kurbanla putlara yakınlık aramak tarzında nimetine nankörlük edenleri sevmez. Yani onların fiiline razı olmaz ve onlara yardım etmez.

39- اُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِاَنَّهُمْ ظُلِمُوا **"Kendilerine savaş açılanlara, zulme uğramaları sebebiyle** (savaş) **için izin verildi."**

Bunlar, Hz. Peygamberin ashabıdır, müşrikler onlara işkence ediyorlardı. Sahabeler, Hz. Peygamberin yanına kâh vurulmuş, kâh yaralanmış bir vaziyette geliyor, yapılan zulmü anlatıyorlardı. Hz. Peygamber onlara şöyle diyordu: "Sabredin, ben savaşla emrolunmadım." Sonra hicret gerçekleşti ve peşinden bu ayet nazil oldu.

Yetmiş kadar ayette savaş yasaklanmış iken, bu ayet savaşa izin hususunda ilk nazil olan ayettir.

وَاِنَّ اللّٰهَ عَلٰى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ **"Şüphe yok ki Allah onlara yardım etmeğe kadirdir."**

Cenab-ı Hak önceki ayette kâfirlerin ezasını onlardan def etmeyi vaat ettiği gibi, burada da onlara zaferi vaat buyurdu.

40- اَلَّذِينَ اُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ اِلاَّ اَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللّٰهُ **"Onlar "Rabbimiz Allah'tır" demelerinden başka bir sebep olmaksızın haksız yere yurtlarından çıkarıldılar."**

Onlar, diyarları olan Mekkeden hiçbir haklı gerekçe olmadan çıkarıldılar. Tek suçları **"Rabbimiz Allah"** demeleri idi.

Bu üslûb, Nabiğa'nın "Onların tek kusuru, askerlerinin kılıçlarında açılan gediklerdir" dediği tarz bir durumdur.[9]

وَلَوْلاَ دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللّٰهِ كَثِيرًا **"Şayet Allah insanların bir kısmını bir kısmı ile defetmeseydi manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın adı çok anılan mescidler elbette yıkılırdı."**

Şayet Allah, mü'minleri kâfirler üzerine sevk etmeseydi, müşriklerin dindarlara hücumuyla şunlar harap olurdu:

Ruhbanların manastırları, Hristiyanların kiliseleri, Yahudilerin havraları ve Müslümanların mescidleri.

Yahudilerin havralarına ayet metninde **"salâvat"** denilmesi, buralarda namaz kılınmasındandır.

Denildi ki: Aslı İbranice olup, Arabçalaştırılmıştır.

"Allah'ın adı çok anılan..."

Bu kısım, evvelindeki dört mabed türüne de bakabilir.[10]

Veya bundan murat, özellikle Müslümanların mescitleridir, üstünlüğünü göstermek için bu şekilde zikredilmiştir.

وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ **"Şüphesiz Allah kendine yardım edene yardım edecektir."**

Allaha yardımdan murat, dinine yardımdır.

Allahu Teâlâ vaadini yerine getirdi. Muhacir ve Ensarı Arabların reislerine, Acemlerin Kisra ve Kayserlerine saldırttı, onların diyarlarına varis yaptı.

اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ **"Şüphesiz Allah Kavî'dir – Azîz'dir."**

Allah **Kavî'dir**, onlara yardıma gücü yeter.

Aziz'dir, hiçbir şey O'na mani olamaz.

41- اَلَّذِينَ اِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِى الْاَرْضِ اَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ وَاَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ

---

9 Yani, aslında bu hal bir kusur olmayıp onların kemalini gösterir. Onun gibi, **"Rabbimiz Allah"** demek aslında bir suç değil, olması gereken bir özelliktir.

10 O zaman mana şöyle olur: **"Eğer Allah insanların bir kısmını bir kısmı ile defetmeseydi Allah'ın adı çok anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler elbette yıkılırdı."**

وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ **"Onlar öyle kimselerdir ki, kendilerini yeryüzünde iktidar mevkiine getirirsek namazı ikame ederler, zekâtı verirler, iyiliği emredip kötülüğü yasaklarlar."**

Bunlar, diyarlarından çıkarılan Müslümanların vasıflarıdır. Cenab-ı Hak böyle bir hâl gelmezden önce onları sena etmektedir.[11]

Ayette dört halifenin hilafetlerinin sıhhatine bir delil vardır. Çünkü onlar dışında muhacirlerden hiç kimse bu özellikleri kendinde cem etmemiştir.

Denildi ki: Burada anlatılanlar, bir önceki ayette nazara verilen **"Allahın dinine yardım edenler"**den bedel de olabilir.

وَلِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُورِ **"Bütün işlerin sonu Allah'a âittir."**

Çünkü bütün işlerin mercii, O'nun hükmüdür.

Bunda, vaat edileni te'kid vardır.

42- وَاِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ **"Eğer seni yalanlıyorlarsa, bil ki onlardan önce Nûh kavmi, Âd ve Semûd da yalanlamışlardı."**

43- وَقَوْمُ اِبْرٰهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ **"İbrahim'in kavmi ve Lût'un kavmi de."**

44- وَاَصْحَابُ مَدْيَنَ **"Medyen halkı da."**

Ayet, Hz. Peygambere bir tesellidir. Çünkü kavmi Onu yalanlıyorsa, bu ilk defa olan bir şey değildir. İşte bu ayette nazara verilen kavimler de, O'nun kavminden önce kendi peygamberlerini yalanlamışlardı.

وَكُذِّبَ مُوسٰى **"Musa da yalanlandı."**

Burada üslûbun değişmesi, Hz. Musayı yalanlayanların kendi kavmi değil Kıbti'ler olmasındandır.

Ayrıca O'nun yalanlanması en çirkin bir durumdur. Çünkü kendisine büyük ve şüyu bulan mu'cizeler verilmişti.

---

11 Bu, "Belâ'dan önce sena" şeklinde ifade edilmektedir. Yani Allah, onlar daha o hali kendilerinde göstermezden önce sanki göstermişler gibi kendilerini övmüştür. O zamana kadarki tavırları, ilerde geniş imkânlar bulduklarında nasıl davranacaklarının da bir göstergesi gibidir. Kaldı ki Allah, her şeyi kuşatan ilmiyle onların neler yapacaklarını zaten bilmektedir.

فَأَمْلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ **"Ben de o kâfirlere mühlet verdim."**

ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ **"Sonra da onları şiddetle yakaladım."**

فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ **"Onları cezalandırmam nasıl oldu!?"**

Benim onlara cevabım nasıl oldu?!

Nimetlerini mihnete, hayatlarını ölüme, mamurelerini harabeye çevirdim.

45- فَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ **"Nice beldeler vardı ki, zulüm yaparlarken biz onları helak ettik."**

Beldenin helâki ve zâlim olmasından murat, ahalisinin helâki ve zâlim oluşudur.

فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا **"Artık damları çökmüş, duvarları üzerine yıkılmıştır."**

Bunların duvarları tavanlarının üzerine yıkılmıştır.

Bu şöyle olabilir: Binalar atıl kalınca tavanları çöker. Sonra duvarlar yıkılır, yıkılan duvarlar tavanın üzerine düşer.

Veya bu, binaların tavanı olsa ve yıkılmasa bile, onların bomboş olmasını anlatmaktadır.

وَبِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَشِيدٍ "(Geriye kalan) **Terkedilmiş kuyular ve heybetli saraylardır."**

O yerleşim alanlarında şimdi nice âtıl kuyular vardır. Artık oralar terk edildiğinden ve kimse yaşamadığından, bu kuyulardan su içen de yoktur.

Oralarda ıssız kalmış köşkler vardır. Buralar sakinlerinden hâlidir.

46- أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ **"Yeryüzünde dolaşmadılar mı?"**

Ayet, insanları helâk olmuş ümmetlerin yaşadıkları yerlere gidip, o harabelerden ibret almaya teşvik eder.

Ayetin muhatapları her ne kadar oralara daha önce gitmişlerse de, bunun için gitmemişlerdi.

فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا **"Ta ki akledecek kalpleri olsun."**

Ta ki görmüş olduklarından ibret alarak ve istidlâlde bulunarak tevhide ulaşsınlar.

أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا **"Veya işitecek kulakları olsun."**

Kalıntılarını gördüklerinin hâlinden ders alıp vahye kulak versinler, nasihatleri dinlesinler.

فَإِنَّهَا لاَ تَعْمَى الأَبْصَارُ **"Gerçek şudur ki, gözler kör olmaz."**

وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِى فِى الصُّدُورِ **"Lakin sadırlardaki kalpler kör olur."**

Yani, aslında onların duyularında bir problem yok. Lakin akılları,

-Hevâya uyarak,

-Taklide dalarak devre dışı kaldı.

Ayette **"sadırlarda"** kaydının gelmesi,

-Te'kid içindir.

-Mecazi olduğunu düşünmeyi nefyeder.

-Gerçek körlüğün, insanlar içinde bilinen şekliyle körlük olmadığına tenbihte bulunur.

Sebeb-i nüzûl

Denildi ki: **"Kim bu dünyada kör ise ahirette de kördür."** (İsra, 72) ayeti indiğinde, İbnu Ümmi Mektum, "Ya Rasûlallah, ben dünyada âmâyım. Ahirette de mi âmâ olacağım?" diye sorunca, üstteki ayet nazil oldu.

47- وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ **"Bir de senden acele azap istiyorlar."**

وَلَنْ يُخْلِفَ اللهُ وَعْدَهُ **"Hâlbuki Allah asla va'dinden caymaz."**

Onlar, kendilerine vaad edilen azabın bir an önce gelmesini istiyorlar. Allah ise, vaadinde asla hulfetmez. Çünkü O'nun hakkında haber verdiği şeyin tersi olması imkânsızdır. Dolayısıyla tehdit ettiği şeyler, bir müddet sonra da olsa mutlaka kendilerine isabet edecektir.

Lakin O, Sabûrdur, ceza vermekte acele etmez.

وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ **"Şüphesiz Rabbinin nezdinde bir gün, sizin saydığınızdan bin yıl gibidir."**

Ayet, O'nun sabrının ne kadar geniş olduğunu ve acele etmeyişini anlatır. Öyle ki, çok uzun bir zaman dilimi bile, O'na nisbetle bir gün hükmündedir.

Bundan murat, azabının devamını ve günlerinin uzunluğunu haber vermek de olabilir.

Veya zor günlerin, insana çok uzun gelmesi itibarıyla bir değerlendirme de olabilir.

48- وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ اَمْلَيْتُ لَهَا وَهِىَ ظَالِمَةٌ **"Zalim oldukları halde kendilerine mühlet verdiğim nice belde vardır."**

Aslında gelen azap, o beldelerin ahalisine gelmişken doğrudan beldelere nisbet edilmesi, azabın genel olduğunu göstermek ve bununla korkutmaktır.

Size mühlet verdiğim gibi, onlara da mühlet vermiştim.

Onlar da sizin gibi zalimler idi.

ثُمَّ اَخَذْتُهَا ۚ **"Sonunda onları cezalandırdım."**

وَاِلَىَّ الْمَصِيرُ ۚ **"Dönüş ancak banadır."**

Hepsinin dönüp dolaşacağı yer, benim hükmümdür.

227. DERS

Vahiy ve Şeytan

49- قُلْ يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا اَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ **"De ki: Ey insanlar! Ben size ancak apaçık bir uyarıcıyım."**

Sizi uyardığım şeyi size açıklıyorum.

Ayette hitap geneldir, bütün insanlaradır. Ayrıca devamında hem ehl-i iman, hem de ehl-i küfür anlatılmaktadır. Bir de Hz. Peygamber aynı zamanda müjdelemek için de gönderilmişken, ayette uyarıcı olması yönünün nazara verilmesi, kelâmın evvelinin ve sevkinin müşrikler için olmasındandır. Mü'minlerin ve onlara verilecek sevabın zikri, müşriklerin ğayzlarını ziyade kılmak içindir.

50- فَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ **"İşte iman edip salih amel işleyenler için hem bir mağfiret, hem de kerîm bir rızık vardır."**

İman eden ve salih amel işleyenler için, kendilerinden sadır olan hatalar için bir mağfiret vardır.

Ayette geçen **"kerîm bir rızık"**tan murat, cennettir.

Kerîm, her nevin en üstünlerini toplayan demektir.

51- وَالَّذِينَ سَعَوْا فِى اٰيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَحِيمِ **"Ayetlerimizi geçersiz kılmak için gayret gösterenler var ya, işte onlar cehennem ashabıdır."**

Kabul ve tahkik ile ayetlerimizi yaymaya çalışanlara karşı, yarışırcasına red ve ibtal ile aleyhinde koşuşanlar var ya, işte onlar cehennem ashabıdır.

52- وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلاَ نَبِيٍّ اِلاَّ اِذَا تَمَنّٰى اَلْقَى الشَّيْطَانُ فِى اُمْنِيَّتِهِ **"Senden önce hiçbir rasûl ve nebî göndermedik ki, bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese vermiş olmasın."**

Rasûl – Nebi Farkı

Rasûl, Allahın yeni bir şeriatla gönderdiği peygambere denir. Rasûl, insanları o yeni şeriata davet eder.

Nebi ise, hem "rasûl" manasında kullanılabilir, hem de önceki şeriata uymakla mükellef olan peygambere denir. Mesela, Hz. Musa ile Hz. İsa arasındaki İsrailoğullarının peygamberleri böyledirler. Bundan dolayı Hz. Peygamber (asm) ümmetinin âlimlerini onlara benzetmiştir. Bu durumda nebi, rasûlden daha geneldir. Şu rivayet de buna delalet eder:

Hz. Peygambere nebilerin sayısı soruldu. "Yüzyirmidörtbin" diye cevap verdi. "Bunlardan kaçı rasûl" denildi. "Üçyüz onüçü" buyurdu.

Denildi ki: Rasûl, mu'cize sahibi olması yanında, kendisine bir kitap indirilendir. Nebi ise rasûlden farklıdır. Ona kitap inmemiştir.

Denildi ki: Rasûl, meleğin vahiy getirdiğidir. Nebi ise, kendisine söylenen ve kendisine rü'yada vahyedilendir.

O rasûl ve o nebi, iç dünyasında hoşuna giden bir şeyi tasarladığında şeytanın onun dileğine kendisini dünya ile meşgul edecek bir müdahalesi olur. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Kalbime bazı istekler geliyor. Ben de günde yetmiş defa Allaha istiğfar ediyorum."

فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقِى الشَّيْطَانُ **"Ama Allah, şeytanın vesvesesini giderir."**

Allah, şeytanın o müdahalesini iptal eder, peygamberi ismeti ile ona meyletmekten kurtarır, o vehmi izale edecek şeye irşatta bulunur.

ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ اٰيَاتِهٖ **"Sonra Allah, âyetlerini sağlamlaştırır."**

Sonra Allah, ahirete tam yönelmeye sevkeden ayetlerini muhkem kılar.

وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ **"Allah, Alîm'dir – Hakîm'dir."**

Allah **Alîm'dir**, insanların hâllerini bilir. **Hakîm'dir**, onlara hikmetle muamelede bulunur.

Denildi ki: Hz. Peygamber kendi iç dünyasında meskenet hâlinin son bulmasını tasavvur etmişti, bu ayet nazil oldu.

Denildi ki: Hz. Peygamber büyük bir hırsla kavminin imanını istemekteydi, onları imana yaklaştıracak bir şeyin inmesini arzuluyordu. Bu hâlde iken onların meclisinde olduğu bir sırada Necm sûresi kendisine nazil oldu. Onlara sûreyi okumaya başladı. **"**(Süleyman) **kuşları gözden geçirdi ve şöyle dedi: Hüdhüd'ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?"** (Necm, 19-20) ayetine gelince şeytan kendisine vesvese verdi, lisanı sehven "bunlar ulu kuğulardır, bunların şefaatleri umulur" deyiverdi. Müşrikler bunu duyunca sevindiler, hatta Hz. Peygamber sûrenin sonundaki

secde ayeti münasebetiyle secdeye vardığında onlar da secde ettiler. Öyle ki, o mecliste mü'min olsun kâfir olsun secde etmeyen kalmadı.

Sonra Hz. Cebrail Hz. Peygambere durumu bildirdi. Hz. Peygamber çok üzüldü. Allahu Teâlâ bu ayetle peygamberini teselli etti.

Bu rivayet, tahkik ehli nezdinde merduddur, yani reddedilmiştir, sahih değildir.

Faraza sahih de olsa, Allahtan bir imtihan olur. Böyle bir olayla imanda sebat edenle, onda sarsıntı yaşayan birbirinden ayırt edilir.

Hz. Peygamberin ayette nazara verilen ümniyesi, bu rivayete göre Kur'anı okuması olur. Şeytanın buna ilkâsı ise, üstteki ifadeleri yüksek sesle söylemesidir. Öyle ki dinleyenler bunu Hz. Peygamberin kıraatinden zannetmişlerdir.

Üstteki rivayet Kur'ana güveni ihlal etmesi yönünden de reddedilmiştir. Buna, **"Ama Allah, şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah, âyetlerini sağlamlaştırır."** kısmıyla cevap vermek yeterli olmaz. Çünkü, rivayeti kabul ettiğimizde bu kısmın da öyle olması ihtimal dahilinde olur.

Ayet, peygamberler için sehivde bulunmanın ve şeytanın kendilerine vesvese vermesinin cevazına delâlet eder.

53- لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِى الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِّلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ

"Allah, şeytanın ilka ettiğini, kalplerinde bir hastalık bulunan ve kalpleri kaskatı olan kimseler için bir fitne kılar."

Ayetin bu kısmı, şeytana bu imkânın verilmesinin illetini beyan eder. Bu ise, yapılan ilkânın açık olup, hem hak yolda hem de batıl yolda olanın onu bildiğine delâlet eder.

Kalpte olan hastalık, şek ve nifaktır.[12]

Kalbi katı olanlardan murat ise, müşriklerdir.

وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِى شِقَاقٍ بَعِيدٍ **"Şüphesiz o zalimler uzak bir ayrılık içindedirler."**

Zalimlerden murat, kalbinde maraz olanlar ve kalbi katı olanlardır. Bunları zamirle ifade etmek yerine **"zâlimler"** diye nitelemesi, zâlim olduklarını bildirmek içindir.

O zalimler,

---

12 Bu, münafıkların özelliğidir. Zira onlar, gelen vahiyle alakalı şüphe ve tereddütler taşırlar.

-Haktan,

-Veya Hz. Peygamber ve mü'minlerden uzak bir ayrılık içindedirler.

54- وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ **"Bir de kendilerine ilim verilmiş olanlar, onun şüphesiz Rabbinden bir gerçek olduğunu bilsinler."**

Kendilerine ilim verilenler ise, Kur'anın hak olup Allah tarafından indirildiğini bilirler.

Veya şeytana bu ilka imkânının verilmesinin Allahtan sâdır olan bir hak olduğunu bilirler. Çünkü Allahu Teâlânın Hz. Âdem'den beri insanlarda âdeti böyle cereyan etmektedir.

فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ **"Ve ona iman etsinler de kalpleri ona saygı duysun."**

Kalpleri tam bir teslimiyetle ve haşyetle buna inanır.

وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ **"Ve Allah, iman edenleri doğru bir yola eriştirendir."**

Allah, hangi konuda bir müşkile düşseler, ehl-i imana hidayette bulunur.

Burada **"doğru bir yol"**, "sırat-ı müstakim"den murat, o konuda kendilerini hakka ulaştıran sahih bir nazar, yani doğru bir bakıştır.

55- وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ **"İnkâr edenler kendilerine ansızın o saat gelinceye veya akîm bir günün azabı gelinceye kadar, ondan şüphe etmekte devam edip giderler."**

İnkarcıların şek ve tereddütü,

-Kur'an,

-Hz. Peygamber,

-Veya şeytanın Hz. Peygamberin arzusuna müdahalesi hakkında olabilir. İlgili rivayete göre "Önce putları hayırla yâd etti, sonra da onları inkâr etti" demektedirler.

Saatten murat,

-Kıyamet,

-Kıyamet alâmetleri,

-Veya ölümdür.

"Akîm bir günün azabı"

Bu, Bedir harbinde olduğu gibi, katledilecekleri güne işaret eder.

-Bu günden **"yevm-i akîm"** yani "kısır gün" şeklinde bahsedilmesi, kadınların evladı o günde öldürülünce, sanki o kadınlar kısır gibi olur, böylece nesilleri kesilir.

-Veya şundandır: Savaşanlar, savaşın çocuklarıdır. Öldürüldükleri zaman savaşacak kimse kalmaz. Bu vasfın güne nisbet edilmesi mecazendir.

-Veya o günde kendilerine bir hayır olmadığındandır.

-Rüzgâr, yağmura vesile olmaz, ağaçları aşılamazsa, böylesi rüzgâra **"rîh-ı akîm"** yani "kısır rüzgar" denilir.

-Veya Bedir harbinde melekler de savaştığından, o günün misli olmadığı cihetle böyle denilmiştir.

-Veya, önceki ifadede geçen "saat"ten murat kıyametten başkası ile açıklanma durumunda, "akîm gün"den murat da kıyamet günü olur.

56- اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلّٰهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ **"O gün hükümranlık yalnız Allah'ındır, O aralarında hükmünü verir."**

Onların şüphelerinin ortadan kalkacağı günde mülk Allahındır. Allah, o günde mü'minler ve kâfirler arasında hükmeder, yaptıklarının karşılığını verir.

فَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِى جَنَّاتِ النَّعِيمِ **"Artık iman edip salih amel yapanlar naim cennetlerindedir."**

57- وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ **"İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlar ise, işte bunlar için zillet verici bir azap vardır."**

Ayetin üslûbunda, mü'minlere cennet verilmesinin Allahtan bir lütuf iken, kâfirlerin cezalandırılmalarının kendi amelleri sebebiyle olduğuna bir tenbih vardır.

228. DERS

Hicret ve Zafer

58- وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا **"Allah yolunda hicret edip de sonra öldürülmüş veya ölmüş olanlara gelince, elbette Allah, onları güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır."**

Savaşta şehit olan veya normal yolla vefat eden bu muhacirler için cennet ve cennet nimetleri vardır.

Ayette savaşta şehit olanla normal yolla vefat edene aynı vaatte bulunulması, her ikisinin de aynı maksatta olmaları ve aynı ameli yapmalarındandır.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre bazı sahabiler Hz. Peygambere şöyle sordular: "Ya Rasûlllah, savaşta şehit olanlar Allahın vereceği hayrı öğrendik. Onlar cihad ettikleri gibi biz de Seninle beraber cihad ediyoruz. Öldüğümüzde bize ne var?"

Onların bu suallerine cevap olarak üstteki ayet nazil oldu.

وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ **"Çünkü Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır."**

Çünkü O, hesapsız rızık verir.

59- لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلاً يَرْضَوْنَهُ "(Allah) **elbette onları hoşnud olacakları bir yere koyacaktır."**

Sevdikleri her şeyin içinde olduğu cennete onları alacaktır.

وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ **"Şüphesiz Allah Alîm'dir – Halîm'dir."**

Allah **Alîm'dir**, onların hem şimdiki hem de ahiretteki hallerini bilir.

Halîm'dir, ceza vermekte acele etmez.

60- ذَٰلِكَ **"Bu böyledir."**

وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللَّهُ **"Kim kendisine yapılan saldırıya aynı ile karşılık verir de, sonra kendisine zulüm yapılırsa, muhakkak ki, Allah ona yardım eder."**

Her kim kendisine verilen eziyete misliyle mukabele eder, kısasta ileri gitmezse, sonra tekrar kendisine eza ve zulüm vaki olursa Allah elbette ona yardım eder.

إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ **"Şüphesiz Allah Afüvv – Ğafur'dur** (çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır)**."**

Şûra, 43 ayetinde daha efdal olan sabır ve bağışlamak nazara verildi. Ama kişi bunu terk ile, keyfine uyup intikam almada haddini aşsa, Allah bu kimseye affedicidir, bağışlayıcıdır.

Ayette, tarîz yoluyla af ve mağfirete teşvik vardır. Çünkü Allahu Teâlâ sonsuz kudretiyle ve şanının yüceliğiyle beraber mademki af ve mağfiret ediyor. Başkasının böyle bir durumda benzeri şekilde affetmesi evleviyetle sabit olur.

Ayette, o durumda Allahu Teâlânın ceza da verebileceğine bir tenbih vardır. Çünkü af, ancak ceza verebilecek iken vermeyen kimse için söz konusudur.

61- ذٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ **"Çünkü Allah, geceyi gündüzün içine girdirir, gündüzü de gecenin içine girdirir."**

İşte bu yardım şu sebepledir:

Allahu Teâlâ, işlerin bir kısmını bir kısmına üstün kılmaya kadirdir. Onun âdeti, birbirine zıt şeyler arasında münavebeyi esas almıştır. Bunlardan biri de, gece ve gündüzün birbirine girdirilmeleridir. Allah, bunlardan daha önce noksan kıldığını ziyadeleştirir. Veya güneşi batırarak gündüzün ışığının yerine gecenin karanlığını getirir. Güneşi doğdurarak da aksini yapar.

وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ **"Ve şüphesiz Allah, Semî'dir – Basîr'dir."**

Ve şüphesiz Allah **Semi'dir**, hem eziyet edeni, hem de edileni işitir. **Basîr'dir**, her ikisinin fiillerini bilir, hiçbirini ihmâl etmez.

62- ذٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ **"Çünkü Allah, şüphesiz Hak'tır."**

İşte, işaret edilen Allahın mükemmel kudret ve ilmi şundandır:

O, tek Vacibu'l-vücuddur. Çünkü O'nun vacibu'l-vücud ve tek olması, icad edilen her şeyin O'na dayanmasını, O'nun hem zâtını, hem de başka her şeyi bilmesini gerektirir.

Cenab-ı Hakkın "Hak" olması şöyle de değerlendirilebilir: O'nun

ilah oluşu sabittir. Çünkü her şeye gücü yetmeyen ve herşeyi bilmeyen ilah olamaz.

وَاَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ **"O'nu bırakıp tapındıkları ise hep bâtıldır."**

İnsanların O'nun dışında ilah olarak çağırdıkları, hadd-i zâtında madumdur, uluhiyeti batıldır.

وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ **"Ve şüphesiz Allah, Aliyy – Kebîr'dir."**

Ve şüphesiz Allah, mahlûkatına karşı yücedir, kendisine bir şerik olmasından büyüktür. Şanı O'ndan daha yüce, saltanatı O'ndan daha büyük bir şey yoktur.

63- اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْاَرْضُ مُخْضَرَّةً **"Görmedin mi Allah gökten bir su indirdi de yeryüzü bununla yemyeşil oluyor?"**

Burada soru, takrir içindir. Yani, böyle olduğunu gördün.

Yağmurun indirilişi geçmiş zaman sığasıyla anlatılırken, yeryüzünün yeşillenmesi geniş zamanla ifade edildi. Bunda, yağmurun eserinin hemen bitmeyip bir süre devam ettiğine delâlet vardır.

اِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ **"Şüphesiz Allah Latîf – Habîr'dir."**

Şüphesiz Allah **Latîf**'tir, O'nun ilmi veya lütfu büyük – küçük her şeye ulaşır.

Habîr'dir, zâhirî ve batınî, (görülen ve görülmeyen) tedbirlerden haberdardır.

64- لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ **"Göklerde ve yerde ne varsa hep O'nundur."**

Onun olduğu için, onları size itaat ettirdi, menfaatinize uygun hâle getirdi.

وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ **"Ve şüphesiz Allah, Ğanî – Hamîd olan O'dur."**

65- اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِى الْاَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِى فِى الْبَحْرِ بِاَمْرِهِ **"Görmedin mi, Allah bütün yerdekileri ve emriyle denizde akıp giden gemileri emrinize verdi."**

وَيُمْسِكُ السَّمَآءَ اَنْ تَقَعَ عَلَى الْاَرْضِ اِلاَّ بِاِذْنِهٖ **"Göğü de izni olmaksızın yere düşmekten o tutuyor."**

Semanın arza düşmesi, kıyamet günü gerçekleşecektir.

Ayette semanın kendi zâtı itibarıyla durduğunu söyleyenlere bir red vardır. Çünkü sema cisim olmada diğer cisimlere eşittir. Böyle olunca, diğer cisimlerin düşmesi söz konusu olduğu gibi, sema da ilâhî irade olmasa yere düşecek konumdadır.

اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ **"Şüphesiz Allah insanlara çok şefkatlidir, çok merhametlidir."**

Çünkü,

-Onlara âleme bakıp istidlalde bulunma sebeplerini müheyya kıldı.

-Kendilerine fayda kapılarını açtı.

-Zarar verici ne varsa, onlardan def etti.

66- وَهُوَ الَّذِى اَحْيَاكُمْ **"Size hayatı veren O'dur."**

Sizler bir zaman cansız unsurlar ve nutfeler iken, O size hayat verdi.

ثُمَّ يُمِيتُكُمْ **"Sonra sizi öldürür."**

Eceliniz geldiğinde sizi öldürür.

ثُمَّ يُحْيِيكُمْ **"Sonra** (yeniden) **hayat verir."**

Ahirette sizi diriltir.

اِنَّ الْاِنْسَانَ لَكَفُورٌ **"İnsan gerçekten çok nankördür."**

Ama insan, Allahın nimetleri bu kadar aşikar iken, yine de nankörlük yapar, nimetleri inkâr eder.

67- لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ **"Biz her ümmet için kendisiyle amel edecekleri bir ibadet yolu verdik."**

Biz, her dinin ehline bir ibadet tarzı, kendisiyle ibadet edecekleri bir şeriat verdik. Onlar, o şeriata göre dinlerini yaşarlar.

Denildi ki: Ayetten murat, her din ehline verilen özel bayramdır.

فَلاَ يُنَازِعُنَّكَ فِى الْاَمْرِ **"O hâlde, din işinde asla seninle çekişmesinler."**

Öyleyse, diğer din mensupları din hususunda veya ibadetler hakkında Seninle tartışmasınlar. Çünkü çoğu cahil ve inatçı kimselerdir.

Veya mana şu olabilir: Çünkü Senin dinin, tartışma kabul etmeyecek şekilde gözler önündedir.

Denildi ki: Ayetten murat, Hz. Peygamberi onların sözüne iltifat etmekten, kendilerine tartışmayı netice verecek şekilde münazara imkânı vermekten bir nehiydir. Çünkü münazara ancak hakkı araştıran kimselere fayda verir. Bunlar ise, inatçı, mücadele ehli kimselerdir.

Veya ayet, Hz. Peygamberi onlarla tartışmaktan nehyeder.

Sebeb-i Nüzûl

Denildi ki: Ayet, Huzaa kâfirleri hakkında indi. Müslümanlara şöyle demişlerdi: "Size ne oluyor ki, kendi öldürdüğünüzü yiyor, ama Allahın öldürdüğünü yemiyorsunuz?"

وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ **"Ve Rabbine davet et."**

Rabbinin birliğine ve yalnızca ona ibadet etmeye davet et.

اِنَّكَ لَعَلٰى هُدًى مُسْتَقِيمٍ **"Çünkü sen hiç şüphesiz hakka götüren dosdoğru bir yol üzeresin."**

68- وَاِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ **"Eğer seninle tartışırlarsa, de ki:"**

Hak zâhir olmuş, delillerle bilinmiş iken yine de seninle mücadele ederlerse, onlara de ki:

اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ **"Allah yaptıklarınızı en iyi bilendir."**

Allah, yapmış olduğunuz bu bâtıl mücadeleyi ve diğer işlerinizi en iyi bilendir, bunlara göre size karşılık verecek, cezalandıracaktır.

Ayet, şefkat ile onlara bir uyarıdır.

69- اَللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ **"Allah, hakkında ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında kıyamet günü aranızda hüküm verecektir."**

Allah, içinizdeki mü'min ve kâfirler arasında sevap ve ceza ile hükmedecektir.

O, dünyada deliller ve ayetlerle aranızda hüküm verdiği gibi, diğer alemde de din hususunda ihtilafa düştüğünüz şeylerde hüküm verecektir.

70- اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَافِى السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ **"Bilmedin mi Allah, gökte ve yerde ne varsa hepsini bilir."**

Hiçbir şey O'na gizli değildir.

اِنَّ ذٰلِكَ فِى كِتَابٍ **"Şüphesiz bunlar bir kitaptadır."**

"Kitap"tan murat levh-i mahfuzdur. Allah her şeyi daha olmazdan önce orada yazmıştır. Dolayısıyla, (ey peygamber!) bizim ilmimiz ve hıfzımız varken, onların durumu Seni kederlendirmesin.

اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ **"Şüphesiz bunlar Allah'a pek kolaydır."**

O şeyi kuşatmak ve levh-i mahfuzda sabit kılmak veya aranızda hükmetmek Allaha çok kolaydır. Çünkü O'nun ilmi, Zâtının gereğidir, bütün malumatı eşit bir şekilde bilir.

71- وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَالَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهٖ عِلْمٌ **"Onlar Allah'ı bırakıp da O'nun, haklarında hiçbir delil indirmediği ve kendilerinde de bir bilgi bulunmayan şeylere taparlar."**

Onlar, Allahın dışında bir kısım batıl mabutlara,

-Allahtan, bunlara ibadet edilmesini caiz gösteren bir delil olmadan,

-Ve aklın zorunlu olarak bildiği ve delille ulaştığı bir sonuç bulunmadan ibadet ediyorlar.

وَمَا لِلظّٰلِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ **"Ve zalimler için hiçbir yardımcı yoktur."**

Böyle bir zulüm işleyenler için gittikleri yolu doğru gösterecek veya azabı kendilerinden def edecek hiçbir yardımcı yoktur.

72- وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِى وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ **"Âyetlerimiz kendilerine apaçık olarak okunduğunda, o kâfirlerin yüzünde hoşnutsuzluğu hemen fark edersin."**

Onlara Kur'an ayetleri, hak inanca ve ilâhî hükümlere delâleti gayet açık bir şekilde okunduğunda, sen onların yüzlerinde hoşnutsuzluğu hemen tanırsın. Çünkü,

-Hakkı inkarda aşırıdırlar.

-Takliden aldıkları batıl şeylerden dolayı, hakka karşı kin ile doludurlar. Bu ise, cehaletin zirvesidir.

Bunu hissettirmek için ayette "onların yüzünde fark edersin" denilmesi yerine **"o kâfirlerin yüzünde..."** ifadesi kullanıldı.

يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَا **"Neredeyse, onlara âyetlerimizi okuyanlara saldıracaklar."**

قُلْ اَفَاُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكُمْ اَلنَّارُ **"De ki: "Şimdi size ondan daha kötü olanını haber vereyim mi?: Cehennem ateşi!"**

Ayetlerimizi okuyanlara kin duyuşunuzdan ve üzerlerine saldırmanızdan veya onların size okuduklarından dolayı sizde meydana gelen sıkıntıdan daha kötüsünü size haber vereyim mi: Cehennem ateşi!

Ayetin bu kısmı, sanki "o nedir?" sualini sorana karşı mukadder bir cevaptır.

وَعَدَهَا اللّٰهُ الَّذِينَ كَفَرُوا **"Allah onu kâfir olanlara vaad buyurdu."**

وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ع **"O ne kötü bir dönüş yeridir."**

229. DERS

Sinek Mu'cizesi

73- يَا اَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوالَهٗ **"Ey insanlar! Bir misal verilmektedir, şimdi ona iyi kulak verin:"**

Size, sıra dışı bir hâl veya parlak bir kıssa anlatıldı. "Mesel" denilmesi bu cihetledir.

Veya ibadete layık olma hususunda size bir örnek verildi.

Tefekkürle ve dikkatle buna kulak verin.

اِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوالَهٗ **"Sizin Allah'ı bırakıp taptıklarınız bir araya gelseler, bir sinek bile yaratamazlar."**

O taptığınız putlar, batıl mabutlar, küçüklüğüyle beraber bir sineği yaratmaya güçleri yetmez. Hepsi bir araya gelseler yaratamazlar. Nerede kaldı tek başlarına yaratabilsinler!

وَاِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَايَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ **"Sinek onlardan bir şey kapsa onu kurtaramazlar."**

Ayet, müşriklerin cehaletini en beliğ bir şekilde ortaya koymaktadır. Çünkü kendisine şerikler kıldıkları Allah, imkân sahasında her şeye gücü yeter ve bütün varlıkları tek başına yaratır bir ilah iken, Allaha şerik yaptıkları putlar ve heykeller en aciz varlıklardır.

Allahu Teâlâ bu ayetle, bütün o batıl mabutlar bir araya gelse bile, en küçük ve en zelil bir canlıyı yaratmaya kâdir olamayacaklarını beyan etti. Hatta bu en küçük ve en zelil olan sinek, bu putlardan bir şey kapsa, putlar buna karşı koyabilmekten, onun aldığını geri alabilmekten acizdirler.

Denildi ki: Müşrikler putlarına güzel koku ve bal sürüyorlar, sonra da kapıları kapıyorlardı. Sinek ise, delikten giriyor, o balı yiyordu.

ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ **"İsteyen de âciz, istenen de."**

Puta tapan da, aciz, tapılan put da acizdir.

Veya bundan murat, sinek ve puttur. Puttan balı alan sinek aciz olduğu gibi, buna engel olamayan put da acizdir.

Veya talip put, matlup sinek olabilir. Yani, sineğe engel olamayan put da aciz, ondan bir şeyler kapan sinek de acizdir. Şayet araştırsan, putu sinekten çok dereceler daha zayıf bulursun.

74- مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ **"Allah'ı gereği gibi takdir edemediler."**

Ona şerikler koştular, ilah olmaya hiç münasebeti olmayan şeylere ilah namı verdiler.

اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ **"Şüphesiz ki Allah Kavî'dir – Azîz'dir."**

Şüphesiz Allah **Kavî'dir**, bütün mümkinatı yaratmaya gücü yeter.

Azîz'dir, hiçbir şey O'na galebe edemez.

Onların taptığı ilahlar ise, en küçük bir şeyi bile yaratmaktan acizdirler, en zelil bir varlık karşısında bile mağlupturlar.

75- اَللّٰهُ يَصْطَفِى مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلاً وَمِنَ النَّاسِ **"Allah hem meleklerden, hem de insanlardan elçiler seçer."**

Melekler, Allah ile peygamberler arasında vahiyde vasıta olurlar.

İnsanlardan seçilen elçiler, diğer insanları hakka çağırırlar, kendilerine indirilenleri onlara tebliğ ederler.

Öyle görülüyor ki, Allahu Teâlâ önceki ayetlerde ulûhiyette tek olduğunu anlattı, bir başkasının O'na sıfatlarında şerik olmasını nefyetti, burada da risalet için seçtiği kulları olduğunu beyan etti.

Bu elçilere icabetle ve onlara uymakla Allaha ibadet gerçekleşmiş olacaktır. Risalet, mevcudat için mertebelerin en âlâsı ve derecelerin en müntehasıdır.

Bu ayette hem nübüvvetin isbatı, hem de müşriklerin,

-**"Biz onlara ancak bizi Allaha yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz"**(Zümer, 3)

-**"Melekler Allahın kızlarıdır"** gibi iddialarına reddiye vardır. (En'am 100, Nahl 57, Saffat, 149)

اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ **"Şüphesiz Allah Semi' – Basîr'dir** (her sesi işitir, her şeyi görür)**."**

O, her şeyi idrak edendir.

76- يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ **"O, onların önlerinde ne var ve arkalarında ne varsa, hepsini bilir."**

Allah, hem vâki olanı, hem de ilerde olacakları bilir.

وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ **"Bütün işler Allah'a döndürülür."**

Bütün işler O'na râcidir. Çünkü, bizzat hepsinin mâlikidir. Elçileri seç-

mede ve diğer tasarruflarında suale tâbi değildir, ama insanlar yaptıklarından sorulacaklardır.

77- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ **"Ey iman edenler! Rükû edin, secdeye varın, Rabbinize ibadet edin, hayırlı işler yapın."**

Ey iman edenler!

"Rükû edin, secdeye varın"

Namazlarınızda rükû ve secdelerinizi yapın.

Ayette bunun emredilmesi, İslâmın ilk döneminde rükû ve secde olmamasındandır.

Veya bu "namaz kılınız" anlamına gelir. Rükû ve secde, namazın en önemli iki rüknü olduğundan, böyle ifade edilmiştir.

Veya bundan murat "Allaha boyun eğin, secdeye varın" manasıdır.

"Rabbinize ibadet edin"

Ayrıca diğer ibadetlerinizi de yapın.

"Hayırlı işler yapın."

Yaptığınız ve terk ettiğiniz şeylerde en hayırlı, en elverişli olanı araştırın.

Bu cümleden olmak üzere,

-Nafile taatlerde bulunun.

-Sıla-i rahim yapın.

-Ahlakınızı güzelleştirin.

لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ **"Ola ki felaha eresiniz."**

Bütün bunları,

-Kendinizi garantide görmeden felah umarak

-Ve amellerinize güvenmeden yapın.

Ayet, Şafiî mezhebine göre secde ayetlerindendir. Çünkü,

-Açık bir şekilde secde emri vardır.

-Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: "Hacc sûresi iki secde ile üstün kılındı. Bu ayetlerde secde etmeyen, onları okumasın."

78- وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ **"Allah uğrunda hakkıyla cihad edin!"**

Allah yolunda cihad, hem dalalet yolunda giden din düşmanlarına karşı, hem de batınî olarak hevâ ve nefse karşı yapılır.

Hz. Peygamber Tebük Gazvesinden döndüğünde şöyle demişti: "Küçük cihaddan büyük cihada döndük."

Cihadın Allaha nisbet edilmesi, Allah için yapılmasındandır.

هُوَ اجْتَبٰيكُمْ **"O, sizi seçti."**

O sizi dini ve yardımı için seçti.

Bunda cihadı gerektiren ve ona sevkeden duruma bir tenbih vardır.

وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِى الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ **"Ve dinde sizin için bir zorluk kılmadı."**

Dinde Kolaylık

O, yapılması zor gelen bir şeyle sizi mükellef yaparak dinde bir zorluk göstermedi.

Bu ifade, cihadı yapmakta kendilerine bir engel ve onu terk etmekte de bir mazeret olmadığına bir işarettir.

Veya bu ifade dinin ruhsat yönüne bakar, kendilerine zor gelen bazı şeyleri yapmayabileceklerini hatırlatır. Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Ben size bir şeyi emrettiğimde, ondan yapabileceğinizi yapın!"

Veya dinde zorluk kılınmaması, her günahta bir çıkış yolu gösterilmesi yönünden olabilir.

Bu da,

-Zaruret hâlinde bazı şeylerin helal kılınması,

-Tevbe kapısının açık olması,

-Hukukullahta, yani Allah hakkı olan ibadetlerde kefarete ruhsat verilmesi,

-Hukuk-u ibadda (kul haklarında) tazminat ve diyetlere yer verilmesi gibi görünümlere sahiptir.

مِلَّةَ اَبِيكُمْ اِبْرٰهِيمَ **"Atanız İbrahim'in dinine uyun."**

Atanız İbrahimin dininde olduğu gibi...

Hz. İbrahime **"Atanız"** denilmesi, Hz. Peygamberin nesli O'ndan geldiği cihetledir. Hz. Peygamber de ümmetinin babası gibidir. Çünkü,

-Onların ebedi hayatına,

-Ve ahirette kayda değer bir şekilde varlıklarına sebeptir.

Hz. İbrahime **"atanız"** denilmesi, ekser Arabların nesli O'na dayandığı cihetle de olabilir.

هُوَ سَمّٰيكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِى هٰذَا **"O, sizi hem daha önce, hem de bunda** (Kur'an'da) **müslümanlar diye isimlendirdi."**

O, Kur'andan önce, eski kitaplarda sizi "Müslümanlar" olarak isimlendirdi.

Bu Kur'anda da "Müslümanlar" dedi.

Bu isimlendirmeyi yapan Allahu Teâlâdır.

Veya Hz. İbrahimdir. Her ne kadar Kur'anda "Müslümanlar" diye O'nun isim vermesi söz konusu değilse de, Kur'andaki bu isimlendirme de O'nun önceki isimlendirmesine dayandığından O'na nisbet edilmiştir. Çünkü O, **"Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş iki kimse kıl."** (Bakara, 128) diye dua etmişti.

لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ **"Ta ki Peygamber size şahit olsun."**

Ta ki kıyamet günü Peygamber onu size tebliğ ettiği hususunda üzerinize bir şahit olsun.

Veya itaat edenin taatine, isyan edenin de isyanına bir şahit olsun.

وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ۚ **"Ve siz de insanlara şahit olasınız."**

Siz de, "peygamberler kendi ümmetlerine tebliğde bulundular" diye onlara şahitler olasınız.

فَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَآتُوا الزَّكٰوةَ **"Artık namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin."**

وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ ۖ **"Ve Allah'a sarılın."**

Madem ki Allah böyle lütuflarda bulundu, sizleri şereflendirdi, öyleyse siz de namazını kılıp zekâtınızı vererek ve diğer taatleri de yaparak Allaha yakın olmaya gayret edin. Bütün işlerinizde O'na güvenin. Yardım ve zaferi ancak O'ndan talep edin.

هُوَ مَوْلٰيكُمْ ۚ **"O, sizin Mevla'nızdır."**

O sizin yardımcınızdır, işlerinizin velisidir.

فَنِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيرُ **"O ne güzel Mevla ve ne güzel yardımcıdır!"**

Çünkü O'nun velayet ve yardımda misli yoktur. Hatta gerçekte O'ndan başka Mevla ve Nasîr de yoktur.

Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir:

"Kim Hacc sûresini okusa, ona geçmişte ve gelecekte hacc ve umre yapanlar sayısınca hac ve umre yapmış gibi sevap verilir."

MÜ'MİNUN SÛRESİ

Mü'minun Sûresi Mekkî'dir.
Yüz on sekiz ayettir.

230. DERS

Kâmil Mü'minler

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ "Mü'minler, gerçekten kurtuldu."

Mü'minler, hülyalarına kavuştular.

Ayetin başında geçen قَدْ "Qad" kelimesi, geçmiş zamanın başına geldiğinde o şeyin sabit olduğuna, meydana geldiğine delâlet eder.

Mü'minler kurtuluşa ermeyi, muratlarına nail olmayı Allahın lütfundan umdukları için, sûrenin başında müjde olarak onların bu beklentilerinin tahukkuku yer aldı.

2- اَلَّذِينَ هُمْ فِى صَلاَتِهِمْ خَاشِعُونَ "Onlar ki, namazlarında huşû içindedirler."

Allahtan korkarlar, huzurunda boyun eğerler. Namaz sırasında gözlerini secde yerine çevirirler.

Rivayete göre Hz. Peygamberin bazen gözünü semaya çevirip namaz kıldığı olurdu. Bu ayet inince gözünü secde edeceği yere çevirir oldu.

Keza namazda sakalıyla oynayan bir adamı gördü, şöyle buyurdu: "Bu adamın kalbinde huşu olsa, azalarına da yansırdı."

3- وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ "Onlar ki, boş işlerden yüz çevirirler."

Maleyani söz ve fiillerden yüz çevirirler. Çünkü ciddi işlerle meşgullerdir. Ayetin ifadesi "onlar boş işler yapmazlar" ifadesinden çok cihetlerle daha beliğ bir anlatımdır. Bu cümleden olarak şunlar dikkat çekmektedir:

-Cümlenin isim cümlesi olması.

-Hükmün zamire bina edilmesi.

-Hükmün isim olarak gelmesi.

-Öncesinde sıla bulunması.

-"Terkederler" demek yerine **"yüz çevirirler"** denilmesi. Böyle denilmesi, onların maleyani söz ve fiillerden hem doğrudan kendilerinin uzak

olduğunu, bizzat meşgul olmadıklarını anlatır, hem de böyle şeylere sebebiyet vermediklerini, hatta meyil bile etmediklerini ifade eder.

Peşinde gelen ayette de benzeri belağat incelikleri vardır:

4- وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فَاعِلُونَ **"Onlar ki, zekât** (vazifelerini) **yaparlar."**

Cenab-ı Hak kâmil mü'minleri önce namazda huşu ile vasfetti sonra da zekâtı vermelerini nazara verdi. Bununla, onların hem bedenî – hem de mâlî ibadetlerini gayet düzgün yaptıklarını anlattı. **"boş işlerden yüz çevirme"** özellikleriyle de haramlardan ve mürüvvetin kaçınılmasını gerektirdiği hallerden kaçındıklarını nazara verdi.

5- وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ **"Ve onlar ki, iffetlerini korurlar."**

6- اِلاَّ عَلٰى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ **"Ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu** (cariyeleri) **hariç.** (Bunlarla ilişkilerinden dolayı) **kınanmış değillerdir."**

"Onlar ki, boş işlerden yüz çevirirler." (Mü'minun, 3) ayetiyle genel bir çerçeve çizilmişti. Burada nazara verilen eşleri ve cariyeleri dışında ilişkiye girmemek maleyani şeyleri terke dâhil olduğu hâlde müstakil olarak ifade edilmesi, insan nefsinin cinselliğe çok istekli ve bunun tehlikesinin çok büyük olmasındandır.

7- فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعَادُونَ **"Artık kim bunun ötesine gitmeyi isterse, işte bunlar haddi aşan kimselerdir."**

8- وَالَّذِينَ هُمْ لِاَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ **"Onlar ki, emanetlerine ve ahidlerine riayet ederler."**

Onlar gerek Hak, gerek halk cihetinden kendilerine tevdi edilen emanetleri ve ahitleri muhafaza ederler, gözetirler.

9- وَالَّذِينَ هُمْ عَلٰى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ **"Onlar ki, namazlarını muhafaza ederler."**

Onlar namazlarına devam ederler ve vaktinde kılarlar.

Daha öncesinde onların özellikleri anlatılırken "Haşiun, mu'rizun, failun, hâfizun, râun" şeklinde ism-i fâil sığası kullanılmıştı. Burada namaza devamları ise, namaz tekerrür ve teceddüt eden bir ibadet olduğundan geniş zaman sığası ile ifade edildi.

Daha önce namazda huşu içinde olmaları bildirilmişti, burada da namaza devamları anlatıldı.

Çünkü namazda huşu, onu aksatmadan kılmaktan ayrı bir durumdur. Dolayısıyla bir tekrar söz konusu değildir.

Kâmil mü'minlerin vasıfları sayılırken namazla başlanıp namazla bitirilmesi, onun ne büyük bir ibadet olduğunu gösterir.

10- أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ "İşte bunlar varis olanların ta kendileridir."

İşte bu vasıfları cem edenler, **"varis"** denilmeye layık kimselerdir, başkaları değil.

11- الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ "Onlar Firdevs cennetlerine varis olurlar."

Neye varis olduklarını beyan eder, varisliklerini hem büyük göstermek, hem te'kid etmek için mutlak olarak ifadeden sonra onu **"Firdevs cennetlerine varis olmak"** şeklinde kayıtlar. "Cennete alınırlar" gibi bir ifade yerine **"varis olurlar"** denilmesinde, amelleri sebebiyle ona layık olmalarının istiare yoluyla anlatımı vardır.

Denildi ki: Onlar, o Firdevs cennetlerinde kâfirlerin ellerinden kaçırdığı menzillere varis olurlar. Çünkü Allahu Teâlâ, her insan için cennette bir menzil, cehennemde de bir menzil yaratmıştır.

هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ "Onlar orada daimîdirler."

12- وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ "Andolsun biz insanı, çamurdan bir hülasadan yarattık."

"İnsan"dan murat, Hz. Âdem'dir. Hz. Âdem, çamurdan süzülmüş bir hülasadan yaratıldı.

Veya **"insan"**dan murat bütün insanlardır. Çünkü her insan pek çok merhalelerden geçtikten sonra nutfe (sperm) hâline gelen hülasalardan yaratılmıştır.

Denildi ki: **"Çamur"**dan murat Hz. Âdemdir, çünkü ondan yaratılmıştır. "Hülasa" anlamındaki **"sülale"** kelimesi ise, nutfesidir.

13- ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ "Sonra onu emin ve sağlam bir yerde nutfe kıldık."

Sonra da O'nun neslini o hülasadan bir nutfe yaptık.

Veya "sonra o hülasayı bir nutfe yaptık."

"Sülâle" kelimesi müennes iken, ona raci kılınan zamirin müzekker olması, sülâlenin "cevher, süzülen şey veya su" şeklinde te'vil edilmesindendir.

"Sağlam bir yer"den murat rahimdir.

14- ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً "Sonra nutfeyi bir alaka hâline getirdik."

Beyaz nutfeyi kırmızı alakaya çevirdik.

فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً "Derken o alakayı bir mudğa yaptık."

Alakayı bir parça et yaptık.

فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا "Derken o mudğayı kemiklere dönüştürdük."

Ona sertlik vererek bir kemik (iskelet) yaptık.

فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا "Derken o kemiklere bir et giydirdik."

Atıfların bir kısmının ثُمَّ "sümme" (sonra) bir kısmının ise فَ "fe" (böylece) şeklinde yapılması, meydana gelen bu istihalelerin (dönüşümlerin) farklılığındandır.

ثُمَّ اَنْشَاْنَاهُ خَلْقًا اٰخَرَ "Sonra onu başka bir yaratılışla inşa ettik."

Bundan murat,

-Bedenin sûreti,

-Ruh,

-Veya cesede ruhun üflenmesiyle duyuların meydana gelmesi,

-Veya bunların tamamı olabilir. **"Sonra"** ifadesi, önceki merhalelerle bu merhale arasındaki farklılığı gösterir.

Ebu Hanife, ayete dayanarak, "yumurta çalan biri, bu yumurtalardan civciv çıktığında sadece yumurtaların bedelini öder, civcivi geri vermez. Çünkü civciv hâline gelmek başka bir yaratılıştır" yorumunu yaptı.

فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ "Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şânı yücedir!"[1]

Allahın kudreti ve hikmeti yücedir.

---

1 Ayetten –haşa- Allahtan başka yaratıcılar olduğu manasının anlaşılmaması gee rekir. Zira Kur'an baştan sona tevhidi anlatır. Ayetten murat, yarattığı her şeyi, o şeyin mahiyetine en uygun ideal ölçüler içinde yarattığını anlatmaktır.

15- ثُمَّ اِنَّكُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمَيِّتُونَ **"Sonra siz bunun ardından, muhakkak ki öleceksiniz."**

16- ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُونَ **"Sonra siz şüphesiz, kıyamet gününde diriltileceksiniz."**

Sonra siz kıyamet günü hesaba çekilmek ve yaptıklarınızın karşılığını görmek için diriltileceksiniz.

17- وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ **"Andolsun biz, sizin üstünüzde yedi yol yarattık."**

"Yedi yol"dan murat, yedi semadır. Çünkü bunların hepsi birbiri üstünde yer almaktadır.

Veya semanın melekler ve yıldızlar için güzergâh olmasıdır. Çünkü bunların hepsi semada yol alırlar.

وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ **"Biz, yaratmaktan gafil değiliz."**

Biz bu gökleri veya bütün mahlûkatı yaratmaktan gafil değiliz, hiçbirini ihmal etmeyiz. Her varlığı zevalden ve bozulmaktan muhafaza ederiz. Onunla ilgili tedbiri alırız. Ta ki hikmetin iktiza ettiği ve ilâhî iradenin taalluk ettiği şekilde kendisi için takdir olunan kemâl mertebesine ulaşsın.

18- وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ **"Bir kaderle gökten bir su indirdik."**

"Kader"den murat takdir olabilir. Yani, gökten faydası çok, zararı ise az olacak bir takdirle bir su indirdik.

Veya mikdar olabilir. Yani, onlara uygun miktarda bir su indirdik.

فَاَسْكَنَّاهُ فِى الْاَرْضِ **"Ardından onu yeryüzünde tuttuk."**

وَاِنَّا عَلٰى ذَهَابٍ بِهٖ لَقَادِرُونَ **"Bizim onu tamamen gidermeye de gücümüz yeter."**

Biz o suyu indirmeye kâdir olduğumuz gibi,

-Onu bozarak,

-Buharlaştırarak

-Veya ulaşamıyacakları kadar derinlere indirerek ortadan kaldırmaya da kâdiriz.

Ayette suyun ortadan kaldırılmasının elif-lâmsız gelmesi "bir şekilde or-

tadan kaldırmaya kâdiriz" manasını ifade eder ve ortadan kaldırma yollarının çok olduğunu gösterir. Suyun insanlardan uzaklaştırılmasını anlatmada **"De ki: Söyleyin bakalım: Suyunuz çekiliverse, size kim temiz bir akar su getirir?"** (Mülk, 30) ayetinden çok daha şümullüdür.[2]

19- فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ **"Böylece onunla sizin için hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik."**

لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ **"Bunlarda sizin için bir çok meyveler vardır ve siz onlardan yersiniz."**

O bahçelerin sebzelerinden, meyvelerinden hem yersiniz, hem de bunlarla geçiminizi temin edersiniz. "Falanca el emeğini yiyor" dediğimizde elinin emeğiyle geçindiği anlaşılması gibi, ayetteki **"yersiniz"** ifadesi, geçimi de anlatır.

"Onlardan yersiniz" ifadesi "o hurma ve üzümden yersiniz" şeklinde de anlaşılabilir. Yani, o hurma ve üzümü hem taze meyve olarak yer, hem de bunlardan kuru üzüm ve kuru hurma, meyve suyu, pekmez gibi çeşitli gıdalar elde edersiniz.

20- وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْآكِلِينَ **"Tûr-ı Seynâ'da yetişen bir ağaç da meydana getirdik ki, bu ağaç, hem yağ, hem de yiyenlerin ekmeğine katık verir."**

Tur-u Seyna (Sina), Hz. Musanın dağıdır. Mısır'la Eyle arasında yer alır. Filistinde olduğu da söylenmiştir."Tur-u Sinîn"de denilmektedir. "Tur" dağın adı, "Seyna"da o dağda belli bir bölgenin adı olması caizdir.

Ayette bahsedilen ağaç, zeytindir. Bundan elde edilen yağ, lambalarda kullanılmıştır. Ayrıca zeytin, hem fıtrî haliyle, hem de kendisinden çıkarılan yağla, yiyenlere en önemli bir katıktır.

21- وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً **"En'am'da da sizin için elbette ibretler vardır."**

Davarların hâlinden ibret alır, bunlarla Allahın varlığına, hikmet ve rahmeti gibi sıfatlarına istidlalde bulunursunuz.

---

[2] Çünkü orada anlatılan, suyun sadece aşağıya çekilerek insanların oraya ulaşamamasıdır. Buradaki ifade ise; hem bunu, hem başka ortadan kaldırma ihtimallerini içine alır.

نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِى بُطُونِهَا **"Onların karınlarındakilerden size içiririz."**

وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ **"Onlarda sizin için bir çok faydalar vardır."**

Bunların sırtlarında, yünlerinde, kıllarında sizin için pek çok faydalar vardır.

وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ **"Ayrıca onlardan yersiniz."**

22- وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ **"Onların üzerinde ve gemilerde taşınırsınız."**

Çünkü, **"en'am"** içinde deve ve sığır gibi yük taşıyanlar da vardır.

Denildi ki: Bundan murat devedir, çünkü devenin sırtına da binilir. Ayrıca, peşinde nazara verilen gemilere de münasip olur. Zira develer, karaların gemileridir.

Siz bu bineklerle karada ve denizde taşınırsınız.

231. DERS

İnsan Peygamber

23- وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖ **"Andolsun biz, Nûh'u kavmine gönderdik."**

فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ **"O da dedi: Ey kavmim Allah'a ibadet edin."**

Kıssa, insanlara verilen o kadar nimetler varken bunlara nankörlük yapmalarını ve sonunda bu nimetlerin ellerinden alınmasını anlatır.

مَالَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ **"Sizin için O'ndan başka bir ilah yoktur."**

Ayetin bu kısmı, ibadet emrinin illetini anlatır.

اَفَلَا تَتَّقُوْنَ **"Artık sakınmaz mısınız?"**

Ona ibadeti reddedip başkasına ibadet etmeniz ve sayamayacağınız kadar nimetler vermişken bunlara nankörlük yapmanızdan dolayı size olan nimetlerini elinizden alıp sizi helak etmesinden ve azap vermesinden korkmuyor musunuz?

24- فَقَالَ الْمَلَاُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَوْمِهٖ **"Bunun üzerine kavminden inkâr eden ileri gelenler şöyle dediler:"**

Nûhun kavminin önde gelen kâfirleri, avamdan olanlara şöyle dedi:

مَا هٰذَآ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ **"Bu ancak sizin gibi bir beşerdir."**

Nûh da sizin gibi bir insan.

يُرِيْدُ اَنْ يَّتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ **"Size üstünlük taslamak istiyor."**

Size üstün gelmek ve hükmetmek istiyor.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَاَنْزَلَ مَلٰٓئِكَةً **"Şayet Allah dileseydi, bir melek gönderirdi."**

Şayet Allah peygamber göndermek istese, melekleri peygamber olarak gönderirdi.

مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِيْٓ اٰبَآئِنَا الْاَوَّلِيْنَ **"Biz önceki atalarımızdan böyle bir şey duymadık."**

Yani, atalarımızdan O'nun peygamber olduğunu işitmedik.

Veya O'nun demiş olduğu "Allaha ibadet etmek, başka ilahı reddetmek" gibi şeyleri atalarımızdan hiç duymadık.

Veya peygamberlik diye bir şeyi atalarımızdan duymadık.

Böyle demeleri,

-İnatlarından olabilir,

-Veya üzerlerinden uzun bir fetret dönemi geçmesindendir.

25- اِنْ هُوَ اِلاَّ رَجُلٌ بِهٖ جِنَّةٌ **"Bu, ancak cinnet getirmiş bir adamdır."**

Onun böyle şeyler söylemesi, kendisindeki cünundandır.

فَتَرَبَّصُوا بِهٖ حَتّٰى حِيْنٍ **"Öyle ise bir müddet onu bekleyin."**

Dolayısıyla bir süre ona dayanın, bekleyin. Olur ki cünun hâli geçer, normale döner.

26- قَالَ رَبِّ انْصُرْنِى بِمَا كَذَّبُوْنِ **"Rabbim! Beni yalanlamalarına karşı bana yardım et!" dedi."**

Nûh, onların imana gelmesinden ümidini kesince şöyle dua etti:

Ya Rabbi, beni yalanlamalarına karşılık veya yalanlamaları sebebiyle onları helâk ederek veya onlara vaat ettiğin azabı vererek bana yardım et.

27- فَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِ اَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا **"Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: Bizim nezaretimiz altında ve vahyimizle gemiyi yap."**

Biz bu gemiyi nasıl yapacağını Sana öğreteceğiz, hatalı yapmaktan Seni koruyacağız.

فَاِذَا جَآءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّوْرُ فَاسْلُكْ فِيْهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلاَّ مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ **"Bizim emrimiz gelip de tandır kaynayınca, her cinsten birer çift ve bir de içlerinden, daha önce kendisi aleyhinde hüküm verilmiş olanların dışındaki ehlini gemiye al."**

"Bizim emrimiz" ifadesinden murat, gemiye binmeleri veya azabın inişiyle ilgili emirdir.

Rivayete göre Hz. Nûha şöyle denildi: "Su, tandırdan fışkırdığında Sen ve Sana tâbi olanlar gemiye binin."

Hanımı, tandırdan suyun fışkırdığını Hz. Nûha haber verince, gemiye bindiler.

Hz. Nûhun ehlinden murat, aile fertleri olabileceği gibi, O'na iman edenler de olabilir.

Gemiye alınmayanlar, küfrü sebebiyle helâkine önceden hükmedilen kimselerdir.

وَلاَ تُخَاطِبْنِى فِى الَّذِينَ ظَلَمُواۚ **"Zulmetmiş olanlar konusunda bana hiç yalvarma!"**

O zalim olanların kurtulması için bana dua etme.

اِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ **"Zira onlar kesinlikle boğulacaklardır!"**

Çünkü onlar Allaha şirk koşmaları ve günahları sebebiyle zulmetmişlerdir, buna ceza olarak suda boğulacaklardır. Bu durumdaki kimselerle beraber olunmaz, kendilerine şefaat edilmez. Hatta onlardan kurtulmakla Allaha hamdedilir. Ayetin devamı bunu ifade eder:

28- فَإِذَا اسْتَوَيْتَ اَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ **"Sen, yanındakilerle beraber gemiye yerleştiğinde şöyle de:"**

الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى نَجّٰينَا مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِينَ **"Bizi zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun."**

Nitekim bir başka ayette de şöyle denilmektedir:

"Böylece zulmeden kavmin kökü kesildi. Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun." (En'am, 45)

29- وَقُلْ رَبِّ اَنْزِلْنِى مُنْزَلاً مُبَارَكًا **"Ve de ki: Ey Rabbim! Beni bereketli bir yere kondur."**

Dünya ve ahirette daha ziyade hayra vesile olsun.

وَاَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ **"Sen, konuk edenlerin en hayırlısısın."**

Bu, Hz. Nûh'un duasına uygun bir senâdır. Bu şekilde senâ, duaya icabet edilmesine bir vesiledir.

Hz. Nûh yalnız olmadığı halde emrin sadece O'na verilmesi,

-Faziletini ortaya koymak,

-O'nun duasının diğerlerine de yeterli olduğunu hissettirmek vardır. Çünkü duası onları da içine almaktadır.

30- اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ **"Şüphesiz bunda nice ayetler vardır."**

İşte bunda, yani Nûh'a ve kavmine yapılanlarda, basiret sahibi olan ve ibret alanlara istidlalde bulunacakları, ibret alacakları deliller vardır.

وَاِنْ كُنَّا لَمُبْتَلِينَ **"Biz gerçekten** (kullarımızı) **imtihan ederiz."**

Biz Nûhun kavmini büyük bir belâ ile mübtela kıldık.

Veya "biz bu ayetlerle kullarımızı imtihan etmekteyiz."

31- ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِينَ **"Sonra onların ardından bir başka nesil getirdik."**

Bundan murat Âd veya Semud kavmidir.

32- فَاَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولاً مِنْهُمْ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ **"Bunun üzerine, onlar arasından şöyle diyen bir elçi gönderdik: Allah'a ibadet edin."**

Bu kavim Âd kavmi ise, gönderilen Peygamber Hz. Hûd, Semud kavmi ise Hz. Salihtir. Gönderilen peygamber dışarıdan gelmemiştir, içlerinde yaşarken kendisine vahyedilmiştir.

Onlara peygamberin diliyle şöyle dedik: **"Allaha ibadet edin..."**

مَالَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ **"Sizin için O'ndan başka bir ilah yoktur."**

اَفَلاَ تَتَّقُونَ **"Artık sakınmaz mısınız?"**

Allahın azabından sakınmaz mısınız?

33- وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْاٰخِرَةِ وَاَتْرَفْنَاهُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"Onun kavminden, Allah'ı inkâr eden, ahirete kavuşmayı yalanlayan ve dünya hayatında kendilerine bol nimet verdiğimiz ileri gelenler şöyle dediler:"**

"Ahirete kavuşmaktan" murat,

-Ondaki sevap ve cezaya kavuşmaktır.

-Veya haşir yoluyla ikinci hayata gönderilmektir.

مَا هٰذَآ اِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ **"Bu ancak sizin gibi bir insandır."**

يَاْكُلُ مِمَّا تَاْكُلُونَ مِنْهُ **"Sizin yediğinizden yer."**

وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ **"Ve sizin içtiğinizden içer."**

34- وَلَئِنْ اَطَعْتُمْ بَشَرًا مِثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِذًا لَخَاسِرُونَ **"Andolsun, kendiniz gibi bir beşere itaat ederseniz mutlaka ziyana uğrarsınız."**

Size emrettiği şeylerde, sizin gibi bir insana itaat ederseniz, kendinizi böyle bir itaatle zelil yaptığınızdan dolayı, mutlak zararda olursunuz.

35- اَيَعِدُكُمْ اَنَّكُمْ اِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا اَنَّكُمْ مُخْرَجُونَ **"Öldüğünüz, toprak ve kemik hâline geldiğiniz zaman sizin diriltilip çıkarılacağınızı mı vaad ediyor?"**

Böyle bir hâlde iken mi kabirlerden veya yokluktan tekrar varlık sahasına çıkarılacaksınız?

36- هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ **"Heyhât, o size vaad edilen şey ne kadar uzak!"**

Heyhat, o vaat olunduğunuz şey gerçek olmaktan çok çok uzak!

37- اِنْ هِيَ اِلاَّ حَيَاتُنَا الدُّنْيَا **"Hayat, bu dünya hayatımızdan ibarettir."**

نَمُوتُ وَنَحْيَا **"Ölürüz ve yaşarız."**

Bazımız ölür, bazımız dünyaya gelir.

وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ **"Biz tekrar diriltilecek değiliz."**

Biz, ölümden sonra diriltilecek değiliz.

38- اِنْ هُوَ اِلاَّ رَجُلٌ افْتَرَى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا **"Bu ancak Allah'a karşı yalan uyduran bir adam."**

Söylemiş olduğu "ben Allahın elçisiyim. Öldükten sonra diriltileceksiniz" iddialarında Allah adına yalan uyduran biridir.

وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ **"Ve biz ona inanacak değiliz."**

39- قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ **"Dedi: Ya Rabbi, beni yalanlamalarına karşı bana yardım et!"**

Peygamber dedi: Ya Rabbi, onlara karşı bana yardım et. Benim için onlardan intikam al. Çünkü onlar beni yalanlıyorlar, inanmıyorlar.

40- قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ **"Dedi: Pek yakında onlar pişman olacaklar!"**

Allah buyurdu: Az zaman sonra onlar gözleriyle azabı gördüklerinde çok pişman olacaklar!

41- فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ **"Derken hak sayha** (o korkunç ses) **onları kıskıvrak yakalayıverdi."**

Hz. Cebrail, kalpleri parçalayan dehşetli bir sayha ile seslendi, hepsi ölüp gitti.

Sayha ile helâk edilmelerinden hareketle, bu kavmin Hz. Salihin kavmi olduğuna istidlalde bulunuldu.

Bu sayhanın "hak" olması,

-Karşı koyulamaz olması,

-Allah tarafından âdil bir ceza olması,

-Veya doğru bir vaat olması yönünden olabilir.

فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَآءً **"Onları çer çöp yığını hâline getirdik."**

Onları, selin geride bıraktığı süprüntü hâline getirdik.

فَبُعْدًا لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ **"Zalimler topluluğu Allah'ın rahmetinden uzak olsun!"**

Ayet, hem onların hâlini haber vermek, hem de onlara bir beddua manası taşıyabilir. Yani:

-Böylece, zâlimler topluluğu helâk olup gitti.

-Zalimler topluluğunun canı cehenneme!

Ayette "onlar" demek yerine **"zâlimler"** denilmesi, niçin helâk olduklarının illetini beyan eder.

42- ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا اٰخَرِينَ **"Sonra onların ardından başka nesiller getirdik."**

Bunlar, Hz. Lût, Hz. Şuayb gibi peygamberlerin kavimleridir.

43- مَاتَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَاْخِرُونَ **"Hiçbir ümmet ne ecelinin önüne geçer, ne de geri kalır."**

Hiçbir ümmet, kendi helâki için belirlenen vaktin önüne geçemez, geri de kalmaz.

44- ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرًا **"Sonra arka arkaya peygamberlerimizi gönderdik."**

كُلَّمَا جَاءَ اُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ **"Her ümmete peygamberi geldikçe, onu yalanladılar."**

فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا **"Biz de onları birbiri ardından helâk ettik."**

وَجَعَلْنَاهُمْ اَحَادِيثَ **"Ve onları birer ibretli hikâye yaptık."**

Onlardan geriye sadece hikâyeler kaldı, ibret-i âlem için kendilerini dillere destan kıldık.

فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لاَيُؤْمِنُونَ **"Artık inanmayan böyle bir kavim Allah'ın rahmetinden uzak olsun!"**

45- ثُمَّ اَرْسَلْنَا مُوسٰى وَاَخَاهُ هٰرُونَ بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ **"Sonra birtakım âyetlerimiz ve açık bir ferman ile Musa'yı ve kardeşi Harun'u gönderdik."**

Başka ayette, onların "dokuz mu'cizeyle" gönderildikleri bildirilir.[3]

Ayet metnindeki **"sultan-ı mübin"**, "hasmı ilzam eden açık delil" demektir.

Bundan murat asa da olabilir. Ayrıca tek olarak zikredilmesi, Hz. Musanın mu'cizelerinin ilki ve esası olmasındandır. Bununla alakalı olarak,

-Asanın yılana dönüşmesi,

-Sihirbazların sihir aletleriyle meydana getirdiklerini yutması,

-Denizi yarması,

-Vurulduğu taştan su fışkırması

-Bekçilik yapması,

-Işık vermesi,

-Meyveli, yeşil bir ağaç hâline gelmesi,

-İp ve kova hâline gelmesi gibi çok mu'cizeler meydana gelmiştir.

Keza, bundan murat Hz. Musanın bütün mu'cizeleri ve ayetlerden murat ise Ona verilen deliller olabilir.

---

3 Bkz. İsra 101 ve Neml 12.

Veya her ikisinden murat, Hz. Musaya verilen mu'cizelerdir. Çünkü mu'cizeler

-Nübüvvetin alâmetleridir,

-Peygamberin iddiasına apaçık delillerdir.

46- إِلٰى فِرْعَوْنَ مَلَائِهِ **"Firavun'a ve ileri gelenlerine."**

فَاسْتَكْبَرُوا **"Ama onlar kibre kapıldılar."**

Ama onlar imana ve Peygambere uymaya karşı kibirlendiler.

وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ۚ **"Ve kendilerini büyük görüp böbürlenen bir topluluk idiler."**

Onlar, ululuk taslayan mütekebbir bir kavim idi.

47- فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ۚ **"Bu yüzden şöyle dediler: Kavimleri bize kul köle iken, bizim gibi iki insana mı inanacağız?"**

"Beşer" kelimesi hem **"Biz ona** (Meryem'e) **ruhumuzu gönderdik de ona düzgün bir beşer** (insan) **şeklinde temessül etti."** (Meryem, 17) ayetinde olduğu gibi tek kişi için, hem de **"Eğer beşerden** (insanlardan) **birini görürsen şöyle de: Ben Rahmâna bir oruç adadım."** (Meryem, 26) ayetinde olduğu gibi çok kimse için kullanılır.

Gördüğümüz gibi bu kıssalar, beşer olmakta müştereklikleri sebebiyle peygamberlerin hâllerini kendi hallerine kıyasla nübüvveti inkâr eden kimselerin şüphelerinin ne kadar mesnetsiz olduğunu ortaya koyuyor. Basiret sahibi olanlar, en edna bir dikkatle bunu anlayabilirler. Çünkü her ne kadar insanların ruh cevheri duyular ve idrakte müşterek olsa da, bunlardaki mertebeleri çok çok farklıdır.

Nasıl ki, duyu ve idrakte noksan olan kimseler vardır, idraki kıt bir kimse kolayca bir şeyi anlayamaz. Duyu ve idraki keskin olan kimseler ise çoğu şeyde ve çoğu hallerde tefekkür ve taallüme muhtaç olmadan hemen anlayıverirler. Böylece başkalarının idrak etmediklerini idrak ederler, onların bilmediklerini bilirler. Cenab-ı Hak şu ayetle buna işaret eder:

"De ki: Ben de ancak sizin gibi bir beşerim. Bana ilâhınızın ancak bir ilâh olduğu vahyolunuyor." (Kehf, 110)

48- فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ **"Böylece o ikisini yalanladılar, bu yüzden de helâk edilenlerden oldular."**

Böylece denizde boğulmak suretiyle helak edildiler.

49- وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ "Andolsun, Musa'ya kitabı verdik."

Kitaptan murat Tevrattır.

لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ "Ola ki hidayete gelirler."

Ayetteki **"Ola ki hidayete gelirler"** diye bahsedilenler Benî İsraildir. Zamirin Firavun ve kavmine ait olması uygun düşmez. Çünkü Tevrat, onların boğulmasından sonra inmiştir.

Ayette **hidayetten murat**, ilim sahibi olmaları, ilâhî hükümleri bilmeleridir.

50- وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهٗٓ اٰيَةً "Meryemoğlunu ve annesini de bir ayet kıldık."

Hz. Meryemin, hiçbir beşerle teması olmadan Hz. İsa'yı dünyaya getirmesini bir ayet kıldık.

Burada, ikisinin tek ayet olarak nazara verilmesi vardır.

Mana şöyle de olabilir: Hem Meryem oğlu İsa'yı, hem de annesini birer ayet kıldık.

Hz. İsa,

-Yeni dünyaya gelmişken insanlarla konuştu.

-Kendisinden daha nice mu'cizeler zâhir oldu.

Hz. Meryem ise, hiçbir insanla cinsel beraberliği olmadan Hz. İsa'yı dünyaya getirdi.

وَاٰوَيْنَاهُمَآ اِلٰى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَّمَعِينٍ ع "Ve onları, yerleşmeye elverişli, sulu bir tepeye yerleştirdik."

Tepe'den murat, Beyt-i Makdis arazisidir, çünkü yüksek bir yerdir. Veya

-Şam,

-Filistindeki Remle,

-Veya Mısır'da bir tepe de olabilir.

Ayetten öyle anlaşılıyor ki, Hz. Meryem ve oğlu Hz. İsa'nın yerleştirildiği yer, geniş bir alandır, sebzesi-meyvesi boldur. Çünkü insanlar böyle bereketli yerleri mesken olarak seçerler.

Burası aynı zamanda suyu bol bir yerdir, akarsuları vardır, bir yeri güzel kılacak, tenezzühe vesile olacak özellikleri kendinde toplamıştır.

51- يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا **"Ey peygamberler! Temiz ve helal olan şeylerden yiyin ve salih amel işleyin."**

Ayet, bütün peygamberlere bir nida ve bir hitaptır.

Onlara bir defada böyle hitap edilmiş değildir, çünkü birbirinden farklı zamanlarda gönderilmişlerdir. Bu durumda ayet, her peygambere kendi zamanında böyle hitap edildiğini gösterir. Hz. İsa'ya da böyle hitap edildiği evleviyetle sabit olur.

Ayette,

-Bu tarz hoş nimetlerle nimetlenme sebeplerinin sadece Hz. İsa için söz konusu olmadığına,

-Temiz şeylerin peygamberlere mubah kılınmasının eskiden beri devam eden ilâhî bir hüküm olduğuna bir tenbih vardır.

-Ayrıca, helâl-temiz şeylerden yararlanmayan ruhbanlığa karşı da bir delil söz konusudur.

Veya **"ey peygamberler..."** ifadesi, Hz. İsa ve annesi tepeye yerleştirildiklerinde onlara hikâye yoluyla anlatılan bir durumdur. Yani, "biz peygamberlere böyle dedik."

Dolayısıyla siz de onlara uygun, size rızık olarak verilen temiz şeylerden yiyin."

Denildi ki: Hitap Hz. İsa'yadır. Çoğul olarak gelmesi tazim içindir.

Ayet metnindeki **tayyibat**, mübah kılınan şeylerin lezzetli olanlarıdır.

Tayyibatın tarifinde şöyle de denildi: Helâl, sâfi, kıvamlı yiyeceklerdir.

Helâl, kendisinde Allaha isyan olmayandır.

Sâfi, kazanırken kişinin Allahı unutmadan kazandığıdır.

Kıvamlı olan ise, nefsi tutan, aklı muhafaza edendir.

"Salih amel işleyin"

Çünkü sizin varlığınızdan maksad ve Rabbiniz nezdinde fayda veren, salih ameldir.

إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ **"Çünkü ben yaptıklarınızı bilenim."**

Dolayısıyla, ne yapmışsanız onun karşılığını veririm.

52- وَإِنَّ هَٰذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً **"Ve işte bu, tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir** (tek din olarak sizin dininizdir)**."**

İşte böyle, sizin dininiz bir tekdir. İnançta ve dinin asıllarında hep aynıdır.

وَاَنَا۠ رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ **"Ve ben de Rabbinizim, öyleyse benden sakının."**

Öyleyse ayrılığa düşmekten, dine ters şeyler söylemekten sakının!

53- فَتَقَطَّعُوٓا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا ۜ **"(İnsanlar ise, din) işlerini kendi aralarında parça parça ettiler."**

Ama onlar din işlerini parça parça ettiler, her biri bir tarafından tutup çektiler, çeşitli dinler hâline getirdiler.

Veya fırkalara bölündüler, gruplara ayrıldılar.

كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ **"Her grup kendinde bulunan ile sevinmektedir."**

Bu gruplardan her biri kendini beğenir, kendilerinin hak üzere olduklarına inanır.

54- فَذَرْهُمْ فِى غَمْرَتِهِمْ حَتّٰى حِينٍ **"Öyleyse sen onları bir zamana kadar, gaflet ve şaşkınlıklarıyla baş başa bırak!"**

Öyleyse sen, onlar öldürülünceye veya ölünceye kadar kaldıkları cehalet havuzunda onları terk et.

Ayet metninde geçen **"ğamre"** kelimesi, "boyu aşan su" demektir. Cehaletin her taraftan kendilerini kuşatması böyle bir teşbihle ifade edilmiştir.

232. DERS

Müşriklerin Şüpheleri

55- اَيَحْسَبُونَ اَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهٖ مِنْ مَالٍ وَبَنِينَ ۙ **"Sanıyorlar mı ki, onlara verdiğimiz mal ve evlat ile..."**

56- نُسَارِعُ لَهُمْ فِى الْخَيْرَاتِ ۚ **"Kendilerini hayratta koşuşturuyoruz."**

Yoksa onlar kendilerine verdiğimiz ve meded kıldığımız mal ve evlatla kendilerini hayırlı şeylerde koşuşturduğumuzu mu sanıyorlar? Bunlarla onları bir hayra ulaştıracağımızı mı zannediyorlar?

بَلْ لَايَشْعُرُونَ **"Hayır, onlar işin farkında değiller."**

Hayır, öyle değil. Ama onlar hayvanlar gibi, anlayış ve şuurdan mahrumlar. Bu konuda düşünüp de bu imkân vermenin bir istidraç olduğunu, hayırda onları öne geçirmek olmadığını anlayacak durumda değiller.

57- اِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ۙ **"Gerçekten Rablerine olan saygıdan dolayı titreyenler."**

Gerçekten, Rablerinin azabı korkusundan ürperenler,

58- وَالَّذِينَ هُمْ بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ۙ **"Ve Rablerinin âyetlerine inananlar."**

Rablerinin hem tekvinî hem de tenzîlî ayetlerinin delâlet ettiği şeyleri tasdik ile iman edenler,

59- وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَايُشْرِكُونَ ۙ **"Ve Rablerine şirk koşmayanlar."**

Açık veya gizli Rablerine ortak koşmayanlar,

60- وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا اٰتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ اَنَّهُمْ اِلٰى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ۙ **"Ve Rablerine döneceklerini düşünerek vermekte olduklarını kalpleri ürperek verenler."**

Verdikleri sadakaları Rablerine dönme korkusuyla kalpleri titreyerek verenler...

Kalpleri ürpererek vermeleri,

-Kendilerinden kabul edilmemesi korkusundan,

-Veya layıkı vechiyle yapamadıkları düşüncesiyle hesaba çekilmek endişesindendir. Çünkü, Allah, onlara gizli şeyleri de bilmektedir.

61- أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ **"İşte onlar, hayratta** (hayırlı işlerde) **koşuşurlar."**

İşte üstte zikrolunan bu özellikleri taşıyan kimseler, bütün güçleriyle hayırlı işlere, taate rağbet ederler, bunlarda öne geçmeye çalışırlar.

Cenab-ı Hak, üst tarafta gafil kimselere verilen mal ve evlâdın onları bir hayra ulaştırmayacağını, bu imkânların verilmesinin kendilerine bir fayda sağlamayacağını bildirmişti. Burada da, kâmil mü'minlere verilen imkânların onları nice hayırlara sevkettiğini nazara verdi. Bu durum bir başka ayette **"Allah da onlara hem dünya sevabını, hem de ahiret sevabının güzelliğini verdi."** (Âl-i İmran, 148) denilmesi gibidir.

وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ **"Ve bunlar için yarışırlar."**

Onlar, o hayırlara ulaşmak için yarışırlar.

-Veya; taat, sevap veya cennet hususunda insanlarla müsabaka ederler.

-Veya müşrikler hakkında **"Hep onlar için çalışırlar"** (Mü'minun, 63) denildiği gibi, burada anlatılan kamil insanlar, ahiretten önce dünyada da peşin olarak hayırlara nail olurlar.

62- وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا **"Biz hiçbir nefse, gücünün üstünde yük yüklemeyiz."**

Bunda salih kimselerin vasfedildikleri güzel hasletlere bir teşvik ve nefislere kolaylaştırılması vardır.[4]

وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ **"Nezdimizde hakkı söyleyen bir kitap vardır."**

Nezdimizde doğruyu söyleyen bir kitap var. Onda, vakıa muhalif (realiteye ters) bir şey olmaz.

Kitaptan murat,

-Levh-i Mahfuz,

-Veya amel defteridir.

---

[4] Yani, onlar böyle yaptılar ve yapıyorlar. Siz de yapabilirsiniz. Bunları yapmak sizin de gücünüz dâhilindedir.

وَهُمْ لاَيُظْلَمُونَ **"Ve onlar haksızlığa uğratılmazlar."**

Onlar, ceza artırımı veya sevap noksanlaştırılması gibi herhangi bir zulme maruz kalmazlar.

63- بَلْ قُلُوبُهُمْ فِى غَمْرَةٍ مِنْ هٰذَا **"Hayır, onların kalpleri derin bir gaflet içindedir."**

O kâfirlerin kalpleri, bu salih kimselerin vasfedildikleri şeylerden veya her şeyin kaydedilmesinden tam bir gaflet içindeler. Bu gaflet onların kalplerini bürümüş.

وَلَهُمْ اَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ **"Ayrıca onların bundan öte birtakım** (kötü) **işleri vardır."**

Bunların, vasfedilen işlerinden başka kötü işleri vardır.

Veya onların içinde bulundukları şirk dışında başka kötü amelleri de var.

هُمْ لَهَا عَامِلُونَ **"Hep onlar için çalışırlar."**

Onlar, bu kötü işleri yapmaya alışmışlardır.

64- حَتّٰى اِذَا اَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ اِذَا هُمْ يَجْئَرُونَ **"Nihayet, bolluk içinde olanlarını sıkıntıya uğrattığımızda, bakarsın ki feryadı basarlar."**

Azaptan murat

-Bedirde öldürülmeleri,

-Veya açlığa maruz kalmaları olabilir. Şöyle ki: Hz. Peygamber (asm) Kureyş hakkında şöyle beddua etmişti: "Allahım, Mudar üzerine muameleni şiddetlendir. Onlara, Yusuf zamanındaki kıtlık gibi kıtlık yılları ver."

Bu beddua sonucu kıtlığa maruz kaldılar; leşleri, köpekleri, kemikleri yediler.

65- لاَ تَجْئَرُوا الْيَوْمَ **"Boşuna feryat etmeyin bugün!"**

اِنَّكُمْ مِنَّا لاَتُنْصَرُونَ **"Zira bizden yardım göremeyeceksiniz."**

Onlara denilen **"feryat etmeyin bugün"** nehyinin illetini beyan eder. Yani, "boşuna sızlanmayın, çünkü bunun size hiçbir yararı olmayacak. Bizden yana size bir yardım gelmeyecek."

66- قَدْ كَانَتْ اٰيَاتِى تُتْلٰى عَلَيْكُمْ **"Çünkü âyetlerimiz size okunurdu."**

فَكُنْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُونَ ۙ **"Ama siz arkanızı dönerdiniz."**

Size Kur'an ayetleri okunuyor, ama siz,

-Dinlemekten kaçarak,
-Kabule yanaşmayarak,
-Amel etmeyerek onlardan yüz çeviriyordunuz.

67- مُسْتَكْبِرِينَ بِهٖ ۖ سَامِرًا تَهْجُرُونَ **"Kafa tutardınız ve geceleyin hezeyanlar savururdunuz."**

Kureyş müşrikleri "Biz Ka'benin kıvamıyız" diyerek gururlanıyor, kendilerini büyük görme arzusu, Kur'an'ı kabul etmelerine engel oluyordu. Bundan dolayı ilâhî ayetleri yalanlıyorlardı. Kur'an ayetlerini duymak, kendilerinde Müslümanlara karşı büyüklenmek arzusunu harekete geçirmişti. Bunun için geceleri toplanıyor, Kur'an aleyhinde konuşuyorlardı. Ve bu konuşmaları hezeyanlar suretinde oluyordu.

68- اَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ **"Onlar bu sözü hiç düşünmediler mi?"**

O Kur'an hakkında düşünmediler mi ki, onun,

-Lafzının i'cazıyla,

-Medlûlünün açıklığıyla Rablerinden gelmiş hak bir kitap olduğunu bilsinler.

اَمْ جَاۤءَهُمْ مَا لَمْ يَاْتِ اٰبَاۤءَهُمُ الْاَوَّلِينَ ۚ **"Yoksa kendilerine, önceki ataları-na gelmeyen bir şey mi geldi?"**

Yoksa önceki ecdatlarına gelmeyen peygamber ve kitap bunlara mı geldi?

Veya, kendilerine Allahın azabından emin olmak hususunda garanti verildi de, ondan dolayı mı korkmuyorlar? Ecdatlarına azaptan emin olmak hususunda bir garanti yok idi. Hz. İsmail ve peşinden gelen ecdatları, garantileri olmadığını bildiklerinden Allaha, Kitabına, peygamberlerine inanmış ve itaat etmişlerdi.

69- اَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهٗ مُنْكِرُونَ ۚ **"Yoksa peygamberlerini tanımadılar da bu yüzden mi onu inkâr ediyorlar?"**

-Emanet,

-Sıdk,

-Güzel ahlak,

-Eğitim görmemişken ilmin kemâlinde olmak gibi peygamberlere ait vasıfları kendilerine gönderilen elçide görmüyorlar mı ki, O'nu inkâr ediyorlar, davasını kabul etmiyorlar?

Ayetlerde, onların inkârına sebep olabilecek cihetler nazara verilerek, inkara sevkedecek hiçbir haklı sebebe sahip olmadıkları anlatılmıştır. Çünkü kesin veya zanna dayalı olarak bir şeyin inkârı, ancak nev veya şahıs itibarıyla imkansız olduğu ortaya çıktığında veya ona delil olabilecek en ileri şeyin araştırılıp bulunmaması durumunda söz konusudur.[5]

70- أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ "Yoksa O'nda bir delilik olduğunu mu söylüyorlar?"

Yoksa "onda cünun var" deyip sözüne itibar etmiyorlar mı? Hâlbuki Hz. Peygamberin içlerinde en akıllı, en ince bakışa sahip kimse olduğunu bilmekteydiler.

بَلْ جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ "Doğrusu O, kendilerine hakkı getirmiştir."

وَأَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ "Ama onların çoğu haktan hoşlanmamaktadır."

Çünkü O'nun getirdiği şeyler, onların şehvetlerine ve hevâlarına ters geliyor, bundan dolayı inkâr ediyorlar.

Ayette **"Onların çoğu haktan hoşlanmamaktadır"** denilmesi şundandır:

Bir kısmı haktan hoşlanmamaktan değil de,

-Kavminin kınamasından çekinmek,

-Kıt akıllı olmak,

-Düşünmemek gibi sebeplerle inkâr etmişti.

71- وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ "Şayet hak, onların arzularına uysaydı, mutlaka gökler, yer ve bunlarda bulunanlar bozulur giderdi."

---

[5] Yani, nev' (tür) itibarıyla bakıldığında, Hz. Peygamberden önce peygamberler ve Kur'andan önce de semavî kitaplar vardır. Dolayısıyla "bu ilk defa duyulan bir şey" deyip inkâr edemezler. Şahıs olarak bakıldığında, Hz. Peygamberde diğer peygamberlerde olan özellikler kemaliyle mevcut olduğu gibi, ilâhî kitaplardaki özellikler Kur'anda ziyadesiyle bulunmaktadır. Dolayısıyla bu yüzden de inkâr edemezler.

Gerçekte birden fazla ilahlar olsaydı, **"Şayet göklerde ve yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, bunların düzeni bozulurdu."** (Enbiya, 22) ayetinde anlatıldığı üzere gökler, yer ve bunların içinde bulunanlar fesada gider, düzen diye bir şey kalmaz, her şey alt üst olurdu.

Denildi ki: Şayet hak onların hevâlarına uysa ve batıla dönüşse, o zaman âlemi ayakta tutan şeyler kalkar, âlem diye bir şey kalmazdı.

Veya Hz. Peygamberin getirdiği hak onların hevâlarına uysa ve bir şirke dönüşseydi, Allah şiddetli gadabından kıyameti getirir, âlemi helâk ederdi.

Veya şayet Allah, onların arzuladıkları şirk ve günahlara izin veren hükümler indirerek hevâlarına uysaydı, ulûhiyetten çıkardı, gökleri ve yeri tutmaya kâdir olamazdı. Bu son değerlendirme, Mu'tezilenin bir esasına göredir.

بَلْ اَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ **"Hayır, biz onların zikrini getirdik."**

Biz onlara, içi öğütle, nasihatla dolu olan Kitabı getirdik.

Ayetteki **"zikir"**den murat, şan-şeref de olabilir. Yani, "biz onlara şan ve şereflerini getirdik."

Veya "başka bir ayette **"Eğer yanımızda öncekilere verilenlerden bir zikir olsaydı, elbette biz Allahın ihlâslı kulları olurduk."** (Saffat, 168-169) diyerek nazara verdikleri zikri getirdik."

فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ **"Fakat onlar zikirlerinden yüz çeviriyorlar."**

Ama onlar zikirlerinden yüz çeviriyorlar, iltifat etmiyorlar.

72- اَمْ تَسْئَلُهُمْ خَرْجًا **"Yoksa sen onlardan bir vergi mi istiyorsun?"**

Yoksa Sen, yapmış olduğun risalet görevine mukabil onlardan vergi mi istiyorsun?

فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ **"Hâlbuki Rabbinin Sana vereceği daha hayırlıdır."**

Hâlbuki Rabbinin Sana dünyada vereceği rızık veya ahirette vereceği sevap çok daha hayırlıdır; hem boldur, hem daimîdir.

Ayette geçen **"harç ve haraç"** kelimeleri aynı kökten gelir. Harç kelimesi hemen her ödeme için kullanılırken, haraç kelimesi daha çok arazi vergisi anlamında kullanılır. Bunda, Allahın mutlaka vereceği ve bolca vereceğini beliğ bir şekilde hissettirmek vardır. Allahu Teâlânın Hz. Peygambere olan ihsanı mecazen bu kelimeyle anlatılmıştır.

وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ **"Ve O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."**

Ayetin bu kısmı, Allahın vereceği şeylerin daha hayırlı olduğunun bir takriridir.[6]

73- وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ "Gerçek şu ki, sen onları doğru bir yola çağırıyorsun."

Selim akıllar, Senin sevkettiğin yolun dosdoğru bir yol olduğuna, o yolda gidenleri zan altında bırakacak hiçbir eğriliği bulunmadığına şehadet ederler.

Bil ki: Allahu Teâlâ, altmış altıncı ayetten buraya kadar, Kur'anı ve Hz. Peygamberi inkâr eden kimselere onları susturacak deliller getirdi, şüphelerini ortadan kaldıracak açıklamalarda bulundu. Bunu yaparken, onları inkâr ve ithama sevkeden durumları tek tek ele aldı ve bunları birer birer çürüttü.

74- وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ "Şüphesiz ahirete inanmayanlar, ısrarla yoldan çıkmaktadırlar."

Ahirete inanmayanlar, dosdoğru yoldan udûl ediyorlar, sapıyorlar.

Ahiret korkusu, hakkı aramak ve hak yola sülûk etmede en büyük etkenlerdendir.[7]

75- وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلَجُّوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ "Şayet onlara acıyıp da içinde bulundukları sıkıntıyı gidersek, iyice körleşerek azgınlıklarında büsbütün direnirlerdi."

Şayet biz onlara acısak ve maruz kaldıkları kıtlıktan kurtarsak, onlar yine,

-Küfürde taşkınlıklarına,

-Hakkı kabul etmemelerine,

-Peygambere ve mü'minlere düşmanlık yapmaya devam ederlerdi.

Rivayete göre, Kureyş kıtlığa maruz kalmıştı, öyle ki hayvan pisliklerini yer bir hâle geldiler. Sonunda Ebu Süfyan Hz. Peygambere geldi "Allah

---

6 Yani, rızka muhtaç olanın vereceğinden ne çıkar? Ama her varlığa en güzel bir şekilde rızkını gönderen Allah, elbette Sana da en büyük ihsanını gösterecektir.

7 Ahirete inanan kimse, cenneti elde etmek için hayırlı işler yapmaya, cehenneme düşmemek için de kötü işlerden kaçmaya çalışır. Ama, ona inanmayan biri kendini tamamen serbest görür, bir müeyyide altına girmez. Böyle olunca da doğru ve istikametli bir hayat yaşaması düşünülemez.

hakkı ve akrabalık hakkı için söyle, Sen âlemlere rahmet olarak gönderildiğini dava etmiyor muydun?" dedi.

Hz. Peygamber "evet, âlemlere rahmet olarak gönderildim" buyurdu. Bunun üzerine Ebu Sûfyan "Öyleyse bu nasıl oluyor? Babalar kılıçla öldürüldü, oğullar da açlıktan ölüyor?" deyince ayet nazil oldu.

76- وَلَقَدْ اَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ "Andolsun, biz onları azap ile kıskıvrak yakaladık."

Bundan murat, Bedirde mağlup olmaları ve bir kısmının savaşta öldürülmesidir.

فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ "Ama onlar yine Rablerine boyun eğmediler ve O'na yalvarıp yakarmadılar."

Bunu görmelerine rağmen Rablerine boyun eğmediler, taşkınlıklarına ve kibirlenmelerine devam ettiler.

Allaha yalvarmak âdetleri olmadı. Bu ifade, bir önceki özelliklerine de bir şahittir.[8]

77- حَتّٰى اِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيدٍ اِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ "Sonunda onlara şiddetli bir azap kapısı açtığımızda bir de bakarsın o konuda ümitsizliğe düşmüşlerdir."

Azabı şiddetli bu kapıdan murat, kıtlık dolayısıyla maruz kaldıkları açlıktır. Bu, öldürülmekten ve esir edilmekten daha şiddetli bir durumdur.

İşte o zaman onları ne yapacağını bilmez, her türlü hayırdan ümit kesmiş kimseler olarak görürsün.

Öyle ki, en aşırı gidenleri Sana geldi, Senin şefkatini celbe çalıştı.

---

[8] Yani, Hakka boyun eğmemelerine bir şahittir. Şayet boyun eğselerdi, elbette Allaha yalvaracaklardı.

233. DERS

Şeytanın Hemezatı

78- وَهُوَ الَّذِى اَنْشَاَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ **"O ki, sizin için kulak, gözler ve gönüller yarattı."**

Kulak ve gözlerin verilmesi, ortaya konulan ayetleri hissetmeniz içindir.

Kalpler verilmesi ise, bunlar üzerinde düşünmeniz, bunlardan yola çıkarak dinî ve dünyevî menfaatlere istidlalde bulunmanız içindir.

قَلِيلاً مَاتَشْكُرُونَ **"Ne de az şükrediyorsunuz!"**

Çünkü bunların şükründe temel esas, yaratılış gayesine uygun kullanılmalarıdır ve bunları veren Zâtı da, Ona hiçbir şerik kılmadan tanımaktır.

79- وَهُوَ الَّذِى ذَرَاَكُمْ فِى الْاَرْضِ **"O ki, yeryüzünde sizi yaratıp çoğaltı."**

O Allah, yeryüzünde sizi yarattı, tenasül yoluyla yerin her tarafına sizi yaydı.

وَاِلَيْهِ تُحْشَرُونَ **"Ve siz O'nun huzuruna sevk edileceksiniz."**

Böyle her tarafa dağılmanızdan sonra, kıyamet günü O'nun huzurunda bir araya getirileceksiniz.

80- وَهُوَ الَّذِى يُحْيِ وَيُمِيتُ **"O ki hayatı verir ve öldürür."**

وَلَهُ اخْتِلاَفُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ **"Gece ve gündüzün birbirini takibi O'na aittir."**

Gece ve gündüzün birbirini takip etmesi O'nun tasarrufudur, başkası buna güç yetiremez.

Ayet, bunu güneşe verenlere bir reddir.

Gece ve gündüzün ihtilafından murat, peşpeşe gelmeleri olduğu gibi, birbirinden farklı olmaları, biri kısalırken diğerinin uzaması da olabilir.

اَفَلاَ تَعْقِلُونَ **"Hâlâ aklınızı kullanmaz mısınız?"**

Tefekkürle ve teemmülle bunları akletmiyor musunuz?

Ta ki,

-Bunların hepsinin bizden olduğunu,

-Kudretimizin bütün mümkinatı içine aldığını,

-Öldükten sonra sizi diriltmek de imkân dâhilinde olup tahakkuk edeceğini anlayasınız.

81- بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْاَوَّلُونَ **"Hayır, onlar öncekilerin söylediklerinin benzerini söylediler."**

O Mekke kâfirleri, önceki ecdadları ve kendi dinlerinden olanlar gibi dediler.

82- قَالُوا ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ **"Dediler ki: Gerçekten biz, ölüp bir toprak ve kemik yığını hâline geldikten sonra mı tekrar diriltileceğiz?"**

Onların böyle demeleri istib'ad içindir. Yani akıldan uzak görerek yeniden dirilmeyi inkar etmektedirler. **"Gerçekten biz, ölüp bir toprak ve kemik yığını hâline geldikten sonra mı tekrar diriltileceğiz?"** diyorlar. Hâlbuki öncesinde zaten toprak idiler, topraktan yaratıldılar.

83- لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَاٰبَاؤُنَا هٰذَا مِنْ قَبْلُ **"Andolsun, bize de bizden önce atalarımıza da bu vaat yapıldı."**

اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ **"Bu, öncekilerin uydurduğu masallardan başka bir şey değildir."**

84- قُلْ لِمَنِ الْاَرْضُ وَمَنْ فِيهَآ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ **"De ki: Eğer biliyorsanız söyleyin: Arz ve içinde bulunanlar kimindir?"**

Eğer ehl-i ilimden iseniz veya bunu bilenlerden iseniz söyleyin bakalım, yeryüzü ve içindekiler kimindir?

Bu üslûbta onları hafife almak ve çok cahil olduklarını ortaya koymak vardır. Öyle ki böyle açık bir meseleyi bile bilmemektedirler. Hâlbuki zerre miktar ilmi olan birinin Allahı inkârı mümkün değildir. Bunun için, onlar daha cevap vermeden verecekleri cevabı şöyle bildirdi:

85- سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ **"Allah'ındır" diyecekler.**

Çünkü sarih akıl, en edna bir nazarla bile baktığında, arzın ve içinde olanların yaratıcısının Allah olduğunu itirafa onları mecbur bırakır.

قُلْ اَفَلاَ تَذَكَّرُونَ **"De ki: Öyle ise siz hiç düşünüp öğüt almaz mısınız?"**

Onlar "Allah" dedikten sonra kendilerine de: Öyleyse tezekkür etmez misiniz, ta ki arzı ve içindekileri yoktan yaratanın, onlara yeniden vücut vermeye kâdir olduğunu bilesiniz. Çünkü ilk olarak yaratmak, onu yeniden yaratmaktan daha kolay değildir.

86- قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ **"De ki: Yedi kat göklerin Rabbi, büyük Arş'ın Rabbi kimdir?"**

Çünkü bunlar, arzdan daha büyüktürler.

87- سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ **"Allah'ındır" diyecekler.**

قُلْ اَفَلاَ تَتَّقُونَ **"De ki: Öyle ise O'na karşı gelmekten sakınmaz mısınız?"**

Öyleyse, yedi kat göklerin ve o büyük arşın Rabbi olan Zâtın cezasından sakınmanız gerekmez mi? O'ndan sakının, bazı mahlukâtını kendisine şerik yapmayın ve kudretine gayet kolay gelen öldükten sonra yeniden hayat vermek gibi şeyleri inkâr etmeyin.

88- قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَىْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلاَ يُجَارُ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ **"De ki: Eğer biliyorsanız söyleyin: Her şeyin melekûtu elinde olan, kendisi koruyan ama kendisi korunmaya muhtaç olmayan kimdir?"**

Melekûttan murat, her şeyin yönetimidir. Bundan muradın, Allahın hazineleri olduğu da söylendi.

O, dilediğine yardım eder ve korur. Ama O, kimsenin yardımına muhtaç değildir. Yardım ettiğine de kimse mani olamaz.

89- سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ **"Allah'ındır" diyecekler."**

قُلْ فَاَنّٰى تُسْحَرُونَ **"De ki: Öyle ise nasıl büyüleniyorsunuz?"**

Durum bu kadar açık ve deliller bu derece aşikâr iken nereden aldanıyor ve doğru yoldan çevriliyorsunuz?

90- بَلْ اَتَيْنَاهُمْ بِالْحَقِّ **"Doğrusu biz onlara hakkı getirdik."**

Biz onlara tevhid ve öldükten sonra dirilme gibi gerçek şeyleri getirdik.

وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ **"Ama onlar ise yalancıdırlar."**

Ama onlar, bunları inkâr ile yalancı hâle geliyorlar.

91- مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَلَدٍ "Allah hiçbir evlat edinmemiştir."

Çünkü Allah, herhangi birinin kendisine denk olmasından mukaddestir.

وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ اِلٰهٍ "Ve O'nunla beraber hiçbir ilâh da yoktur."

O'na ulûhiyette ortak olacak bir ilah yoktur.

اِذًا لَذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلاَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ "Aksi takdirde her ilâh kendi yarattığını yanına alır ve elbette onlardan bazısı bazısına galip gelirdi."

Yani, şayet dediğiniz gibi O'nunla beraber ilahlar olsaydı onlardan her biri kendi yarattığını sevk ü idare eder, onlar üzerinde hükümran olur, mülkü diğer ilahların mülkünden farklı bulunurdu. Dünya hükümdarlarında görüldüğü gibi, o zaman ilahlar arasında da karşılıklı savaşlar ve üstün gelme mücadelesi meydana gelirdi. O zaman her şeyin melekûtu Allahın elinde olmazdı.

Bu durumda, Allahtan başka ilahlar olması,

-İcma ile,[9]

-İstikra ile,[10]

-Bütün mümkinatın (varlıkların) Vacib-Vahid olan Allaha dayanmasının delillerle sabit olması ile batıldır.

سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَ "Allah, onların yakıştırdıkları şeylerden münezzehtir."

Allah, çocuğu olmak, şeriki bulunmak gibi onların vasfettikleri şeylerden yücedir, münezzehtir.

Onların vasıflarının fasid olduğu geçen delilden anlaşılmıştır.

92- عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ "O, gaybı da, şehadeti de bilir."

Bu da, Allaha şerik olmasını nefyeden bir başka delildir. Çünkü onlar, gaybı ve şehâdeti bilmekte O'nun tek olduğunda ittifak halindedirler.

---

9 **İcma**, ümmetin her hangi bir meselede ittifak halinde olmasıdır.

10 **İstikra**, ayrı ayrı olaylardaki ortak özelliklere dikkat ederek genel bir sonuca varmaktır. "Tümevarım metodu" olarak da isimlendirilir. Mesela, değişik insan fertlerinin ölümünü gördüğümüzde, "bütün insanlar ölümlüdür" şeklinde genel bir sonuca ulaşırız.

فَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ **"Öyleyse O, ortak koştukları şeylerden çok yücedir."**

Bundan dolayı, onların ortak koştukları şeylerden çok yücedir.

93- قُلْ رَبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي مَا يُوعَدُونَ **"De ki: Ya Rabbi! Eğer onlara yöneltilen tehdidi göstereceksen..."**

Ya Rabbi, onlara dünya ve ahirette vaat edilen azabın gerçekleştiğini bana göstereceksen...

94- رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ **"Ya Rabbi! Bu durumda beni, o zalimler topluluğunda bulundurma."**

Ya Rabbi, beni o zâlimlerle azapta arkadaş kılma.

Hz. Peygambere böyle demesinin emredilmesi,

-Nefis terbiyesi için olabilir.[11]

-Veya **"Ve öyle bir fitneden sakının ki, sizden yalnızca zulüm yapanlara dokunmakla kalmaz."** (Enfal, 25) ayetinde nazara verildiği gibi, zâlimlere gelecek bir azabın uğursuzluğunun çevresinde olanları da içine alması ihtimalindendir.

Hasan-ı Basriden şöyle rivayet edilir: Cenab-ı Hak Peygamberine ümmeti içinde bir azap olacağını haber verdi, vaktini ise söylemedi. Böyle bir azaptan sakınması için de bu duayı yapmasını emretti.

Ayette **"Ya Rabbi"** ifadesinin iki defa tekrarı ve başta yer almaları Allaha yalvarmanın, dua etmenin faziletini gösterir.

95- وَإِنَّا عَلَى أَنْ نُرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ **"Biz, onlara vaat ettiğimiz tehdidi sana göstermeye elbette kadiriz."**

Buna kâdiriz, ama tehir ediyoruz. Çünkü biliyoruz ki onların veya onların nesillerinden gelenlerin bir kısmı iman edecekler.

Veya şu mana da olabilir: Sen onların içindeyken de azap vermeye kâdiriz. Ama Sen onların içinde olduğun sürece azap etmeyeceğiz.

Ayetin bu kısmı, onların kendilerine vaat edilen azabı inkârları ve alay ederek bir an önce gelmesini istemelerine bir reddir.

---

[11] Yani, öyle ki, Hz. Peygamber bile kendini garantide görmüyor, kavmine gelecek bir azapta onlarla beraber azap görmekten korkuyor, bundan Allaha sığınıyor.

Denildi ki: Allahu Teâlâ, Hz. Peygambere onlara vaat edilen azabı gösterdi. Bedir'de önde gelenlerinin öldürülmesi ve daha sonra da Mekkenin fethi ile bu gerçekleşmiş oldu.

96- اِدْفَعْ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ السَّيِّئَةَ **"Kötülüğe en güzeliyle karşılık ver."**

Bu da, ona ceza vermemek ve mukabilinde iyi muamelede bulunmakla olur.

Lakin bu, dinde zaafa yol açmayacak şekilde yapılmalıdır.[12]

Denildi ki: İyi karşılıktan murat tevhid, kötülükten murat ise şirktir. Yani, onların şirkine, Sen tevhidi anlatarak mukabelede bulun.

Veya, münkere karşı marûf olanı anlat.

Ayette en üstünlük derecesiyle **"Kötülüğe en güzeliyle karşılık ver"** denilmesi, "kötülüğe iyilikle mukabele et" denilmesinden çok daha beliğdir.

نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ **"Biz onların yakıştırmakta oldukları şeyi çok iyi bilmekteyiz."**

Biz onların Seni ne ile vasıflandırdıklarını, Seni hâlinden farklı bir şekilde anlatmalarını en iyi bileniz ve onları cezalandırmaya da her an muktediriz. Öyleyse, onların işini bize bırak:

97- وَقُلْ رَبِّ اَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ **"Ve de ki: Ya Rabbi! Şeytanların hemezatından sana sığınırım!"**

Şeytanların hemezâtından murat, onların vesveseleridir. **"Hemz"** kelimesi "dürtüklemek" manasına gelir. "Atı mahmuzlamak" da bu kökten gelen bir kullanımdır. Şeytanların insanları günahlara teşvikleri böyle dürtüklemeye benzetilmiştir.[13]

"Hemezât" kelimesinin çoğul gelmesi,

-Şeytanların bir defa değil defalarca vesvese vermelerindendir.

-Veya vesveselerin çeşit çeşit olmasındandır.

---

12 Merhum Mehmet Akif şöyle der:
"Yumuşak başlı isem kim demiş uysal koyunum.
Kesilir belki ama, çekmeye gelmez boyunum."

13 Mahmuzlanan hayvan daha sür'atli gider. Şeytanlar da vesveseleriyle insanları çok daha fazla günah işlemeye sevk ederler. Şimdiki tabirle söylersek "gaz verirler."

-Veya muzaf-ı ileyhin çok olmasındandır.[14]

98- وَاَعُوذُ بِكَ رَبِّ اَنْ يَحْضُرُونِ "Ve onların yanımda bulunmalarından da ya Rabbi sana sığınırım."

Her hangi bir durumda çevremde dolanmalarından da yine Sana sığınırım.

Bazı tefsirlerde,

"Namaz kılarken,

-Kur'an okurken,

-Sekerat hâlinde iken yanımda olmalarından Sana sığınırım" şeklinde açıklanması, bu hâllerin şeytanların vesveselerinden en ziyade sakınılması gereken haller olmasındandır.

---

[14] Çünkü, şeytan bir tane olmayıp, pek çoktur. "İnsan" dediğimizde bir tür olduğu gibi, "şeytan" dediğimizde de bir türü ifade eder. Zaten ayette de "şeytan" değil de, "şeytanlar" denilmiştir.

234. DERS

Cehennem Ehlinin Feryadı

99- حَتّٰى اِذَا جَآءَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ **"Nihayet onlardan birine ölüm gelince, "Rabbim! Beni** (dünyaya) **geri döndürün" der."**

Ayet, daha önce bahsi geçen (90 ve 91. ayetlerdeki) kimselerle alakalıdır.

Bu durumda olan birine ölüm gelip de duruma muttali olunca iman ve taat hususundaki ihmaline pişman olarak şöyle der:

"Rabbim! Beni (dünyaya) **geri döndürün"**

"Döndürün" ifadesinin çoğul sığasıyla gelmesi, saygı içindir.

100- لَعَلِّىٓ اَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ **"Ola ki, dünyada terk ettiğim salih bir amel yapayım"**

"Olur ki imana gelir ve onunla ilgili amel yaparım."

Denildi ki: Kâfir kimse ölüm anında "beni malıma döndürün, beni dünyaya döndürün" der.

Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir:

Melekler ölüm vakti mü'mine geldiklerinde "Seni dünyaya geri döndürelim mi?" diye sorarlar. Mü'min "gam ve hüzün diyarına mı döndüreceksiniz? Hayır, istemem. Beni Allahın huzuruna götürün" der.

Ama melekler aynı şekilde kâfire geldiklerinde, **"Rabbim! Beni** (dünyaya) **geri döndürün"** der.

كَلَّآ اِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَآئِلُهَا **"Hayır! Bu, sadece onun söylediği** (boş) **bir sözden ibarettir."**

"Kella!"

Bu ifade, onların dönüş isteklerinin reddini ve dünyaya dönmelerinin gerçekleşmeyeceğini anlatır.

Bu, tümüyle pişman olması için onun söyleyeceği bir sözdür.

Ayette bu söz, **"kelime"** ile söylenmiştir. Kelime, "birbiriyle alakalı dizilmiş kelâm" anlamındadır.

وَمِنْ وَرَآئِهِمْ بَرْزَخٌ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ **"Onların arkasında, tekrar diriltilecekleri güne kadar bir berzah vardır."**

Önlerinde, kendileriyle dönüş arasında kıyamet gününe kadar bir perde vardır.

Ayet, onların dünyaya dönme ümitlerini bütün bütün ortadan kaldırır. Çünkü dirilme gününde dünyaya dönüş yoktur. O gündeki dönüş, ancak ahiretteki hayatadır.

101- فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَآ أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ **"Sûr'a üfürüldüğü zaman, (işte) o gün aralarında soy-sop yakınlığı kalmaz."**

Kıyamet için sura üfürüldüğünde, artık o zaman kişi kardeşinden, anasından – babasından, hanımından – çocuğundan kaçacak şekilde büyük bir şaşkınlık ve dehşet istilası altında kaldığından, yakınlarıyla kendi arasında birbirini tanıma ve birbirine acıma olmaz, dolayısıyla nesep bağı artık bir fayda vermez.

Veya nesep bağının olmayışı, "ben falan soylu ailedenim" demenin o gün bir fayda vermeyeceğini ifade ediyor da olabilir.

وَلَا يَتَسَآءَلُونَ **"Ve birbirlerini arayıp soramazlar."**

Herkes kendi başının derdiyle meşgul olduğundan, o gün birbirlerinin hallerini soramazlar. Bu durum, **"Birbirlerine dönüp sormaya başladılar."** (Tur, 25) ayetiyle çelişki arzetmez. Çünkü burada anlatılan kıyamet hengâmesidir. Oradaki durum ise, amellerinin muhasebesi yapıldıktan veya ehl-i cennetin cennete, ehl-i cehennemin cehenneme girmesinden sonradır.

102- فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ **"Artık kimin tartıları ağır basarsa, işte kurtuluşa erenler bunlardır."**

Artık her kimin inanç ve amel tartıları ağır gelirse... Yani, kimin Allah katında kadr u kıymeti olan inancı ve salih amelleri varsa, işte onlar kurtulacak ve yüksek derecelere nail olacaklardır.

103- وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ **"Kimin de tartıları hafif gelirse, işte kendilerine yazık edenler bunlardır."**

Bunlar **"İşte onlar, Rabb'lerinin âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr etmişlerdi. Böylece amelleri boşa gitmiştir."** (Kehf, 105) ayetinde nazara verildiği gibi, kâfirlerdir. Bunların tartıya girecek bir şeyleri yoktur.

Çünkü, ruhlarını kemâle erdirme zamanını boşa harcadılar, kemâle ulaşmak için kendilerine verilen kabiliyeti ibtal ettiler.

فِى جَهَنَّمَ خَٰلِدُونَ **"Cehennemde onlar ebedîdirler."**

Bu kısım, **"kendilerine yazık etmekten"** bedel olabileceği gibi, **"işte..."** ifadesinin ikinci haberi de olabilir. Yani, "İşte onlar nefislerine zulmedenlerdir, cehennemde de ebedidirler."

104- تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ **"Ateş yüzlerini yalar."**

وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ **"Ve onlar orada sırıtır kalırlar."**

Yanmanın şiddetinden dudakları büzülür, dişleri sırıtır bir görünüme gelir.

105- اَلَمْ تَكُنْ اٰيَاتِى تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ **"Âyetlerim size okunuyor, ama siz onları yalanlıyordunuz, değil mi?"**

Ayet, onların niçin bu azaba müstehak olduklarını hatırlatmaktadır.

106- قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا **"Onlar da şöyle derler: Ey Rabbimiz! Biz azgınlığımıza yenik düştük."**

وَكُنَّا قَوْمًا ضَّالِّينَ **"Ve yoldan sapan kimseler olduk."**

"Ya Rabbena, dediler. Kötü talihimiz bize galip geldi. Öyle ki, hâllerimiz kötü akıbete sevkedici oldu. Ve Haktan sapan bir topluluk olduk."

107- رَبَّنَا اَخْرِجْنَا مِنْهَا **"Ya Rabbena! Bizi buradan çıkar."**

فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ **"Eğer** (ettiklerimize) **dönersek, artık biz zalimleriz."**

Ya Rabbena, bizi bu ateşten çıkar. Tekrar yalanlamaya dönersek, nefsimize yazık edenler oluruz.

108- قَالَ اخْسَؤُا فِيهَا **"Dedi: Sesinizi kesin orada!"**

Ateşte zillet içinde sesinizi kesin. Çünkü orası istekte bulunulacak bir yer değildir.

Ayette geçen **"sesinizi kesin"** mealindeki ibare, köpeği susturmak için ona bağırılması ve onun da sesini kesmesini anlatır.

وَلَا تُكَلِّمُونِ **"Ve benimle konuşmayın!"**

"Azabın kaldırılması için benimle konuşmayın."

Veya "benimle her hangi bir konuda konuşmayın."

Denildi ki:

Cehennem ehli bin sene **"Ey Rabbimiz! Gördük ve işittik. Artık bizi**

döndür de salih bir amel işleyelim. Biz artık kesin olarak inanmaktayız." (Secde, 12) derler.

Kendilerine **"Eğer dileseydik, herkese hidayetini verirdik. Fakat benim şu sözüm hak olmuştur: Andolsun, cehennemi cinlerden ve insanlardan dolduracağım."** (Secde, 13) ile cevap verilir.

Bin sene **"Ey Rabbimiz! Bizi iki defa öldürdün, iki defa da diriltin. Artık günahlarımızı itiraf ettik. Şimdi çıkmaya bir yol var mı?"** (Mü'min, 11) derler.

Kendilerine **"Bu azab size şu sebeptendir: Siz tek Allaha davet olduğunda inkâr ettiniz. Ama O'na ortak koşulunca inandınız. Artık hüküm, Aliyy – Kebîr olan Allah'ındır."** (Mü'min, 12) ile cevap verilir.

Bin sene **"**(Görevli meleğe şöyle seslenirler:) **"Ey Mâlik! Rabbin bizim işimizi bitirsin."** (Zuhruf, 77) derler.

Kendilerine **"Şüphesiz siz kalacaksınız."** (Zuhruf, 77) ile cevap verilir.

Bin sene **"Ey Rabbimiz! Bizi yakın bir zamana kadar ertele de Senin davetine uyalım ve peygamberlere tâbi olalım."** (İbrahim, 44) derler.

Kendilerine **"Daha önce sizin için bir zeval olmadığına dair yemin etmemiş miydiniz?"** (İbrahim, 44) şeklinde cevap verilir.

Bin sene **"Ey Rabbimiz! Bizleri çıkar, yapa geldiklerimizden farklı salih bir amel yapalım."** (Fatır, 37) derler.

Kendilerine **"Size düşünecek olanın düşüneceği kadar bir ömür vermedik mi?"** (Fatır, 37) ile cevap verilir.

Bin sene **"Ya Rabbena! Bizi buradan çıkar. Eğer** (ettiklerimize) **dönersek, artık biz zalimleriz."** (Mü'minun, 107) derler.

Kendilerine **"Sesinizi kesin orada! Ve benimle konuşmayın!"** (Mü'minun, 108) ile cevap verilir.

Sonra da onlar için o ateşte ancak zefir, şehîk ve feryattan başkası olmaz.[15]

109- إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبَادِي يَقُولُونَ **"Çünkü kullarımdan bir zümre şöyle diyorlardı:**

Bu seçkin kullardan murat,

---

[15] **Zefir ve şehik**, dehşetli bir bela karşısında, insanın nefesini içeriye alırken ve dışarıya verirken çıkardığı inilti seslerini ifade eder.

-Mü'minler,

-Sahabeler,

-Suffe ehli olabilir.

رَبَّنَآ اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرّٰحِمِينَ ۚ **"Rabbimiz! İman ettik; artık bizi bağışla, bize merhamet et. Sen, merhamet edenlerin en hayırlısısın."**

110- فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا **"Ama siz onları alaya aldınız."**

حَتّٰى اَنْسَوْكُمْ ذِكْرِى **"Sonunda bu haliniz beni anmayı size unutturdu."**

Onları alaya almak sizi öyle meşgul etti ki, benim dostlarım hakkında benden korkmaz bir hâle geldiniz.

وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ **"Ve siz onlara gülüyordunuz."**

111- اِنِّى جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوٓا ۙ **"Sabretmiş olmaları sebebiyle, bugün ben onları mükâfatlandırdım."**

Sizin eziyetlerinize sabretmelerine karşılık bu gün ben onları mükâfatlandırdım.

اَنَّهُمْ هُمُ الْفَآئِزُونَ **"Şüphesiz onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."**

Onlar, bütün umduklarını elde ettiler.

112- قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِى الْاَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ **"Dedi: Yeryüzünde kaç yıl kaldınız?"**

"Arzda canlı olarak veya kabirlerde ölü olarak kaç yıl kaldınız?"

Suali soran Allahu Teâlâdır veya onlara sualle görevli olan melektir.

113- قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ **"Onlar dediler: Bir gün, ya da bir günden daha az bir süre kaldık."**

Cehennemde ebedi kalmalarına nazaran, dünyadaki kalma sürelerini gayet kısa olarak gördüler.

Veya bununla sürûr günlerini kastettiler. Sürûr günleri ise kısa olur.

Veya dünya hayatı geçici olduğundan böyle dediler. Geçici olan bir şey, sanki yok hükmündedir.

فَسْـَٔلِ الْعَآدِّينَ **"Hesap tutanlara sor."**

Eğer tahkikini istersen, o günleri sayma imkanı olanlara sor. Çünkü biz azapta olduğumuz için hatırlamaktan ve saymaktan uzağız.

Veya "bize değil, meleklere sor. Onlar insanların ömürlerini saymışlar ve amellerini tek tek kaydetmişlerdir."

114- قَالَ اِنْ لَبِثْتُمْ اِلاَّ قَلِيلاً **"Dedi: Çok az bir zaman kaldınız."**

لَوْ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ **"Keşke bunu** (daha önce) **bilmiş olsaydınız."**

Ayet, onların bu sözlerini bir tasdiktir.

115- اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لاَتُرْجَعُونَ **"Yoksa sizi boş yere yarattığımızı ve Bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?"**

Ayet, onların bilmezden gelmelerini kınamadır. Yani, "Biz sizi sizinle vakit geçirip eğlenmek için yaratmadık. Sizi ancak Bize ibadet etmeniz ve bizim de amellerinize göre karşılık vermemiz için yarattık."

Ayetin bu kısmı, öldükten sonra dirilmeye bir delil gibidir.

116- فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ **"Mutlak hâkim ve hak olan Allah, çok yücedir."**

Mülk ve saltanat ancak O'na layıktır. O'ndan başkaları hadd-i zâtında memlüktür, arızî olarak mâlik görünür. Bu da bir cihetten diğerine, bir hâlden bir başka hâle göre değişir.[16]

لآ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ **"O'ndan başka ilâh yoktur."**

Ondan başka hak Mabud yoktur. Mâadası O'nun kuludur.

رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ **"O, kerem Arş'ının sahibidir."**

Onun kerem arşı ecrâmı kuşatır. O'nun arşından muhkem kaza'lar ve hükümler iner. Bundan dolayı arşını **"kerem"** ile vasfetti.

Veya **"Kerem arşı"** denilmesi, Ekremü'l-Ekremîn'e (yani en cömert olan, keremi her şeyi kuşatana) nisbetledir.

117- وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ لاَبُرْهَانَ لَهُ بِهٖ فَاِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهٖ **"Her kim**

---

16 Mesela, vezir bir cihetle mâliktir, ama padişaha nisbetle memluktür, emir altındadır. Dün âmir olan biri bugün memur olabilir. Dünün zengini bugün sadakaya muhtaç hâle gelebilir. Allah ise, bizâtihi Mâliktir, her şeyin sahibidir. Mülkünde saltanatı dâimîdir, şeriki yoktur

hiçbir delil olmadığı halde Allah ile birlikte başka bir ilah edinirse, o kimsenin hesabı ancak Rabbinin nezdindedir."

"Allah ile beraber başka ilah edinmek",

-Ya sadece o batıl mabudu ilah edinmek,

-Veya onu Allaha ortak kılarak ilah edinmek şeklinde olabilir.

Böyle bir kabulün delili yoktur. Çünkü bâtıl olan bir şeyin delili de olmaz. Bunun ayrıca ifade edilmesi te'kid içindir. Hükmün buna bina edilmesi, yani **"hakkında delil olmayan başka bir ilah"** denilmesinde delili olmayan bir şeyden yola çıkarak bir dine bağlanmanın yasak olduğuna bir tenbih vardır. Nerde kaldı, aleyhinde delil olana bağlanılsın?

"O kimsenin hesabı ancak Rabbinin nezdindedir."

Rabbi, onun müstehak olduğu cezayı verecektir.

إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ **"Şurası muhakkak ki, kâfirler kurtuluşa eremezler."**

Onun hesabının sonucu şu olur: Felah bulmamak.

Sûre, mü'minlerin felah bulduğunu ifadeyle başladı, sonunda da kâfirlerin felah bulmayacaklarını bildirdi.

Sonra da Rasûlüne Allahtan mağfiret ve rahmet istemesini emrederek şöyle buyurdu:

118- وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ **"De ki: "Rabbim! Bağışla, merhamet et. Çünkü sen merhamet edenlerin en hayırlısısın!"**

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Mü'minun sûresini okusa, melekler onu ravh u reyhanla ve ölüm meleğinin gelişinde gözünün aydın olmasıyla müjdelerler."

"Bana on ayet indirildi. Kim onları yerine getirse, Cennete girer."[17]

"Mü'minun sûresinin evveli ve âhiri cennet hazinelerindendir. Her kim bu sûrenin evvelinden üç ayetle amel etse ve âhirinden de dört ayetten öğüt alsa, kurtulur ve felâha erer."

---

17 Bundan murat, Mü'minun suresinin ilk on ayetidir.

NUR SÛRESİ

Nur Sûresi Medenî'dir.
Altmış dört ayettir.

235. DERS

Zina ve İlgili Meseleler

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- سُورَةٌ اَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا **"(Bu), indirdiğimiz ve** (hükümlerini) **farz kıldığımız bir sûredir."**

وَاَنْزَلْنَا فِيهَا اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ **"Ve onda apaçık âyetler indirdik."**

Onda, delâleti apaçık ayetler indirdik.

لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ **"Ola ki düşünüp öğüt alırsınız."**

Ola ki tezekkür eder, haramlardan sakınırsınız.

2- اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِى فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِاءَةَ جَلْدَةٍ **"Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun!"**

Ayette önce **"Zâniye"** yani "zina eden kadın" denilmesi, zinanın daha çok kadının kendini erkeğe arzetmesiyle olmasındandır. Ayrıca erkeğin mefsedeti, kadına nisbetle tahakkuk eder.

Celd, insanın cildine vurulmasıdır. (Sopa cezası)

Evli olanların zina cezası recm olduğundan, yüz sopa cezasının evli olmayan zinakâr kadın ve erkeğe uygulanacağı tahakkuk eder.

İmam-ı Şafiî, Hz. Peygamberin "Zina eden bekârlara yüz sopa ve bir yıl da sürgün vardır" hadisinden hareketle, yüz sopaya ilâve olarak hür kimse için bir yıl sürgünü de ilave etti.

Ayette sadece yüz sopanın geçmesi, ayrıca bir yıl sürgün cezasının verilmesini ortadan kaldırmaz.

Evli kimselerin zina yapması durumunda,

-Hür olmaları,

-Bülûğa ermiş olmaları,

-Akıl sahibi olmaları,

-Sahih bir nikahla evli olmalarına bakılır. Bunlar varsa recm uygulanır.

Hanefiler, recmin tatbiki için Müslüman olma şartını da söylerler. Ama

Hz. Peygamberin iki Yahudiye de bu cezayı uygulamış olması, bunun şart olmadığını gösterir.

وَلاَ تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِى دِينِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ **"Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allahın dinini uygulamada o ikisine karşı sizi acıma duygusu kaplamasın!"**

Allahın dinini tatbik ve hadd cezasını uygulamada gevşeklik edip hükmü atıl hâle getirmeyin.

Hz. Peygamber, böyle meselelerde acımanın yeri olmadığını ifade bâbında şöyle buyurmuştur: "Muhammedin kızı Fatıma da hırsızlık yapsa, elini keserdim."

"Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız"

Çünkü iman,

-Allaha taatte ciddiyeti,

-Ve had ve hükümleri uygulamada gayreti iktiza eder.

Ayette **"eğer inanıyorsanız"** denilmesi, hükmün uygulanmasına teşvik içindir.

وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ **"Ve mü'minlerden bir taife onların azabına şahit olsun."**

Mü'minlerden bir grup kimsenin bu had cezasının uygulanmasına şahit olması, cezayı daha şiddetli kılan bir durumdur. Çünkü bu şekilde rezil rüsvay edilmek, verilen azaptan çok daha fazla etki eder.

"Taife" kelimesi "tavaf" kökünden gelir, "Bir şeyi kuşatan" anlamını ifade eder. Bunun en azı üç kişidir. Bir ve iki olabileceğini söyleyenler de olmuştur. Bundan murat, teşhirin gerçekleşeceği bir topluluktur.

3- اَلزَّانِى لاَ يَنْكِحُ اِلاَّ زَانِيَةً اَوْ مُشْرِكَةً **"Zinakar erkek, zinakar veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenmez."**

وَالزَّانِيَةُ لاَ يَنْكِحُهَآ اِلاَّزَانٍ اَوْ مُشْرِكٌ **"Zinakar bir kadınla da ancak zinakar veya müşrik olan erkek evlenir."**

Çünkü genelde zinaya meyilli kimse, saliha kadınlara rağbet etmez. Gayr-i meşru beraberlik yaşayan kadınlara da salih erkekler ilgi duymazlar. Çünkü, şeklen birbirine benzerlik (müşakele), birbirine ülfet etmek ve beraber olmak için bir illettir. Birbirinden farklı olmak (muhalefet) ise, nefret ve ayrılık için bir sebeptir.

Ayette **"Zinakar erkek, zinakar veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenmez"** denildikten sonra normalde buna mukabil, "Zina eden kadın ise ancak zina eden biriyle veya bir müşrikle evlenir" denilmesi gerekirken, **"Zinakar bir kadınla da ancak zinakar veya müşrik olan erkek evlenir"** denilmiştir. Zira bundan murat erkeklerin onlara rağbette hâllerini beyan etmektir. Çünkü ayet kıt imkânı olan bazı muhacirler hakkında nazil oldu. Bunlar, bazı fahişe kadınlarla evlenmeye niyetlenmişlerdi. Cahiliye âdetlerine göre fahişe kadınlar, gelirlerinden bir kısmını kocalarına veriyorlardı. Bundan dolayı bu ayette **"zina eden erkek"** diye önce erkeğin durumu anlatıldı.

وَحُرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ **"Bu, mü'minlere haram kılındı."**

Çünkü zina ettiği bilinen bir kadınla bir mü'minin evlenmesinde,

-Fasıklara benzemek,

-Töhmete maruz kalmak,

-Aleyhinde konuşulmasına sebebiyet vermek,

-Nesep hususunda tenkid edilmek gibi bir takım mefsedetler vardır.

Bundan dolayı, ziyadesiyle te'kid için **"bu, mü'minlere haram kılındı"** denildi.

"Zinakar erkek, zinakar veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenmez" ayeti "evlenmesin" manasına da gelebilir.

Bir mü'minin zinakâr biriyle evlenme yasağı zâhirine göredir. Hüküm, varid olduğu sebebe özeldir.

Veya **"Sizden bekâr olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden de salih olanları evlendirin."** (Nur, 32) ayetiyle hükmü mensuhtur. Çünkü ayetteki **"bekârlarınız"** ifadesi zina etmiş ama evlenmemiş kimseleri de içine alır.

Şu rivayet de bunu teyid eder: Hz. Peygambere önce zina eden, sonra da zina ettiğiyle evlenenin durumu sorulduğunda "evveli zinadır, sonu nikâhtır. Haram bir şey yapmaları, helâli haram kılmaz" buyurmuşlardır.

4- وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً **"Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getirmeyenlere seksen değnek vurun."**

Birisine "ey fasık!", "ey içki içen" gibi ifadeler kullanmak –isbat edemediğinde- tazîr cezasını gerektirir.

Ayette nazara verilen iftira cezasının uygulanması için, iftira edilende şu şartlar gerekir:

-Hür olmak,

-Büluğa ermiş olmak,.

-Akıllı olmak,

-Müslüman olmak,

-Zina etmemiş olmak.

İftira edilenin kadın veya erkek olması fark etmez. İffetli bir erkeğe **"zinakâr"** diyen birisi, bunu isbat edemediğinde seksen sopa cezasına çarptırılır.

Ayette **"iffetli kadınlar"** diye ifade edilmesi,

-Ya ayetin inmesine sebep olan olayın özelliğinden,

-Veya bu tür isnatların kadınlara yapılmasının hem daha yaygın, hem de daha çirkin olmasındandır.

Şahitlerin hepsinin aynı yerde bulunmaları şart değildir.

Sebebinin zinaya nispetle zayıf oluşu ve aslında meydana gelmiş olması ihtimali dolayısıyla, bu had cezası zinaya nispetle biraz daha hafif olarak uygulanır. Vurulacak sopa sayısı da bu yüzden biraz daha noksan kılınmıştır.

وَلاَ تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً اَبَدًاۚ **"Ayrıca onların şahitliğini asla kabul etmeyin."**

Hangi şehadet olursa olsun onlardan şahitlik kabul etmeyin. Çünkü onlar birer müfteri durumundadır.

Burada **"ebeden"** kaydı "tevbe etmediği sürece" anlamındadır. Ebu Hanifeye göre ömrünün sonuna kadar yasak geçerlidir, tevbe ile bundan kurtulamaz.

وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَۙ **"İşte onlar fâsıkların ta kendileridir."**

Onların fasık olduklarına hükmedilmiştir.

5- اِلاَّ الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُواۚ **"Ancak tevbe edip bundan sonra durumunu düzeltenler müstesna."**

Ancak bu iftira olayından sonra yaptığı iftiradan tevbe eden ve amellerini telafi ile durumlarını düzeltenler bundan müstesnadır.

Amellerini telafiden murat,

-Hadd cezasının uygulanması için teslim olmak,

-Veya iftira ettiği kimseden helâllik almak gibi durumlardır.

Ayetteki istisna, hükmün aslına râcidir. Yoksa bundan dolayı had cezasının düşmesi lâzım değildir.[1]

Denildi ki: İffetli insanlara zina iftirasında bulunan kimse tevbe etse ve durumunu düzeltse, kendisi hakkındaki son hükümden, yani **"işte onlar fasıkların ta kendileridir"** hükmünden kurtulur.

فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Çünkü Allah, Ğafur – Rahîm'dir."**

Ayetin bu kısmı, istisnanın bir illetidir.[2]

6- وَالَّذِينَ يَرْمُونَ اَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ اِلاَّ اَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ اَحَدِهِمْ اَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ اِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ **"Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği, kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesidir."**

7- وَالْخَامِسَةُ اَنَّ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ **"Beşinci defa da, eğer yalan söyleyenlerden ise, Allah'ın lanetinin kendisi üzerine olmasını dilemesidir."**

Sebeb-i Nüzûl

Ayet, Hilal Bin Ümeyye hakkında indi. Yatağında bir adam görmüştü.

Erkek bu şekilde şehadette bulununca, kendisinden iftira haddi cezası düşer. Karı-koca arasında da boşanma gerçekleşir. Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Zina iftirasıyla karı-koca birbiriyle lanetleştiklerinde asla tekrar bir araya gelemezler."

Kadın, erkeğin bu tarz şehadetinden sonra "evet, doğrudur" derse kendisine zina haddi cezası uygulanır.

---

1 Yani, namuslu kimselere iftirada bulunduktan sonra, "ben tevbe ettim" demekle cezadan kurtulamaz.

2 Yani, namuslu kimselere zina iftirasında bulunan kimse çok büyük bir günah işlemiştir. Böyle olmakla beraber bu günah ona tevbe kapısını kapatmış olmaz. Tevbe ettiğinde Allah tevbesini kabul eder. Çünkü O, Ğafurdur, Rahîmdir; mağfireti ve rahmeti boldur.

8- وَيَدْرَؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ اَنْ تَشْهَدَ اَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ اِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ **"Kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi, kadından cezayı kaldırır."**

9- وَالْخَامِسَةَ اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَا اِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ **"Beşinci defa da, eğer** (kocası) **doğru söyleyenlerden ise, Allah'ın gadabının kendisi üzerine olmasını söyler."**

10- وَلَوْلاَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ **"Şayet Allah'ın size lütfu ve rahmeti olmasaydı..."**

Ayette **"Şayet Allah'ın size lütfu ve rahmeti olmasaydı..."** denildiğinde aslında cümle yarım kalmaktadır. Bu, tazim içindir. Yani, "Şayet Allahın size lütfu ve merhameti olmasaydı, sizi rezil ederdi ve cezanızı hemen verirdi."

وَاَنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ **"Ve Allah Tevvab - Hakîm olmasaydı..."**

236. DERS

İfk Olayı

11- إِنَّ الَّذِينَ جَاءُو بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ "O ağır iftirayı uyduranlar, sizin içinizden bir güruhtur."

Ayette geçen **"ifk"**, "ağır iftira" demektir. Hz. Aişeye yapılan iftira münasebetiyle inmiştir. Şöyle ki:

Sebeb-i Nüzûl

Hz. Peygamber (asm) gazvelerden birinde Hz. Aişeyi de yanında götürmüştü. Derken kafileye istirahat molası verildi. Hz. Aişe, ihtiyacı için kafileden biraz ayrılıp geriye dönerken, gerdanlığının kopmuş olduğunu fark etti, geriye dönüp aramaya başladı. Bu arada kafile tekrar yola koyuldu. Hz. Aişeye nezaret eden kişi, O'nu hevdecin içinde zannetmişti. Hevdeci deveye yerleştirdi, diğerleriyle birlikte o da yola çıktı. Hz. Aişe, konaklama yerine döndüğünde orada kimseyi bulamadı. Orada oturup gelmelerini bekledi. Safvan Bin Muattıl, ordunun gerisinden gelirdi, Hz. Aişeyi gördü, onu tanıdı. Kendisi önden yürüdü, O'nu ise devesine bindirdi, beraberce orduya yetiştiler. Münafıklar "Peygamberin hanımının Safvan'la ilişkisi oldu" şeklinde iftira ettiler.

"Usbe", on ile kırk kişi arasındaki topluluğa denilir. **"O ağır iftirayı yapanlar içinizden bir güruhtur"** ifadesinden murat, münafıkların reisi Abdullah Bin Übey, Zeyd Bin Rifâa, Hassan Bin Sabit, Mistah Bin Esase, Hamne Binti Cahş ve bunlara destek olan kimselerdir.

لَاتَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ "Bunu kendiniz için bir şer sanmayın."

Hitabın muhatapları,

-Hz. Peygamber (asm),

-Ebu Bekir, (Hz. Aişe'nin babası),

-Hz. Aişe,

-Ve Safvan'dır. (Radıyallahu anhum)

بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ "Aksine o sizin için bir hayırdır."

Bunun hayır olması,

-Böyle bir olayla pek çok sevap kazanmaları,

-Hz. Aişenin beraatiyle alakalı on sekiz ayet indirilerek, Allah nezdinde bu zâtların kıymetinin gösterilmesi,

-Şanlarının yüceltilmesi ve onlar aleyhinde konuşanlara şiddetli uyarı yapılması,

-İftira olayında "hayır, böyle olamaz" diye tepki gösterenlerin sena edilmesi gibi cihetlerdendir.

لِكُلِّ امْرِىءٍ مِنْهُمْ مَااكْتَسَبَ مِنَ الْاِثْمِ **"Onlardan her biri için, işledikleri günahın cezası vardır."**

Bu iftirayı yapan ve iftiraya kanan kimselerin her birine, ne kadar dalmışsa o nisbette günah yazılıp ceza verilecektir.

وَالَّذِى تَوَلّٰى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ **"İçlerinden** (elebaşılık ederek) **günahın büyüğünü üstlenen için ise, çok büyük bir azap vardır."**

Bundan murat İbnu Übey'dir. Çünkü Hz. Peygambere olan düşmanlığı sebebiyle iftirayı o başlattı ve etrafa yaydı.

Veya bundan murat Hassan ve Mistah da olabilir. Çünkü bunlar açıktan bu iftirayı etrafa duyurdular.

Bunlar için ahirette çok büyük bir azap vardır. Hatta dünyada da vardır.

Bundan dolayı kendilerine seksen sopa cezası uygulandı.

Fitnenin elebaşı İbnu Selül toplumdan dışlandı, münafık olduğu meşhur oldu.

Hassan, hem amâ, hem de elleri felçli oldu.

Mistahın ise gözü kapandı.

12- لَوْلَآ اِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِاَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هٰذَآ اِفْكٌ مُبِينٌ **"Bunu işittiğiniz zaman, erkek ve kadın mü'minler, kendileri hakkında iyi zan besleyip de, "Bu, apaçık bir iftiradır" deselerdi ya!"**

(Hucurat, 11) ayetinde **"Kendi kendinizi ayıplamayın."** derken "mü'min kardeşlerinizi ayıplamayın" kastedildiği gibi, burada da benzeri bir üslûbla **"kendileri hakkında"** ifadesiyle, "iftiraya maruz kalan kimseler hakkında" hüsn-ü zanda bulunmaları gereği anlatılmıştır.

Ayette önce **"Bunu işittiğinizde"** denilerek hitap ile başlanıldı, deva-

mında ise onlardan gıyabî olarak **"erkek ve kadın mü'minler..."** şeklinde söz edildi. Bunda,

-Kınamada bir mübalağa vardır.

-Ayrıca mü'minlere hüsn-ü zanda bulunmanın, onlara saldırıdan el çekmenin, hatta kendilerine böyle bir iftira yapılsa kendilerini savunmaları gibi, iftiraya maruz kimseleri savunmanın imanın bir gereği olduğunu hissettirmek vardır.

"Bu, apaçık bir iftiradır"

Onlara yaraşan, mü'min kardeşleri hakkında hüsn-ü zanda bulunmaları ve duruma yakînen muttali olan kimse gibi **"bu apaçık bir iftiradır"** demeleridir.

13- لَوْلاَ جَآؤُ عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةٍ شُهَدَآءَ **"Bu konuda dört şahit getirmeleri gerekmez miydi?"**

فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَآءِ فَأُولَٰئِكَ عِنْدَ اللهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ **"Madem ki şahit getirip ispat edemediler, öyle ise onlar Allah nezdinde yalancıların ta kendisidirler."**

Delili olmayan şey, Allah nezdinde, yani Allahın hükmünde yalan sayılır. Bundan dolayı, onlara had cezası uygulandı.

14- وَلَوْلاَ فَضْلُ اللهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِى مَآ أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ **"Şayet dünya ve ahirette Allah'ın size lütuf ve rahmeti olmasaydı, daldığınız şeyde size mutlaka çok büyük bir azap dokunurdu."**

Allahın sizin üzerinizde dünya ve ahirette lütfu ve rahmeti vardır. Dünyada lütfuyla size bu kadar nimetler vermiştir. Tevbe için size süre vermesi de bu nimetlerdendir. Ahirette ise rahmetiyle sizin için takdir olunan afv ve mağfiretiyle muamele edecektir.

İşte bu lütuf ve rahmet olmasaydı, dalmış olduğunuz bu olaydan dolayı size çok büyük bir azap isabet ederdi. Öyle ki, maruz kalınan kınama ve sopa cezası bunun yanında çok küçük kalırdı.

15- إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ **"Çünkü siz bu iftirayı, gelişi güzel birbirinizin ağzından alıyor ve hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyi ağızlarınızla söylüyorsunuz."**

وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا **"Ve bunun önemsiz olduğunu sanıyorsunuz."**

Siz, bununla ilgili birbirinizden sual ederek haberler alıyor, kalp desteği olmadan, kesin bir bilgiye dayanmadan ağzınızda geveliyordunuz. Bunu basit bir şey sanıyor, bundan dolayı bir hesap olmadığını düşünüyordunuz.

وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ **"Hâlbuki bu, Allah katında çok büyüktür."**

Hâlbuki bu Allah nezdinde günah yönüyle ve azabı gerektirmesi açısından büyük bir durumdu.

Bu üçü birbirine terettüp eden günahlar olup, büyük bir azabı gerektirdiği ifade edilmiştir.

1-Kendi aralarında birbirlerinden sorarak buna dalmaları,

2-Tahkîk etmeden bu konuda ileri geri konuşmaları,

3-Böyle bir şey Allah nezdinde gayet büyük bir şey iken, bunu küçümsemeleri.

16- وَلَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَآ أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَٰذَا **"Keşke onu duyduğunuzda şöyle deseydiniz: Bunu konuşmamız bize yaraşmaz."**

Şer'an herhangi bir insan hakkında bile iftirada bulunmak haram iken Ebubekir-i Sıddîk'ın kızı ve Hz. Peygamberin eşi olan Aişe-i Sıddîka hakkında ileri geri konuşmak elbette ehl-i iman olanlara yakışır bir durum değildir.

سُبْحَانَكَ **"Seni tenzih ederiz Allah'ım!"**

"Sübhanek" ifadesi hayret edilen şeylerde böyle bir şeyi yapmak Allaha zor gelmeyeceğini ifade için kullanılır. Sonra zamanla hayret verici her durumda kullanımı yaygınlaştı. Burada da, böyle bir iftiradan duyulan hayreti bildirir.

Veya Hz. Peygamberin hanımının zina eden biri olmasından Allahı tenzih içindir. Çünkü böyle bir durum insanları peygamberden ürkütür, evliliğin maksadını ihlal eder. Ama Peygamberin hanımının kâfir olması ise, caizdir.[3]

Bu son manaya göre **"Sübhanek"** ifadesi öncesindeki manayı teyid ve takviye eder, sonrasına da hazırlık yapar:

---

[3] Nitekim Hz. Nûh ve Hz. Lût'un hanımları kocalarına iman etmemişlerdi. Ama zinakâr da değillerdi.

هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ **"Bu, çok büyük bir iftiradır..."**

Bu iftiranın büyük olması, iftira edilenin büyüklüğündendir. Çünkü günahların küçük veya büyük olması, alakalı oldukları şeyler itibarıyladır.

17- يَعِظُكُمُ اللّٰهُ اَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهٖٓ اَبَدًا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۚ **"Eğer mü'min kimselerseniz, Allah bir daha böyle bir şey yapmanızdan sizi sakındırıp uyarıyor."**

Allah, hayatta mükellef bulunduğunuz sürece böyle bir şeye dönmekten sizi uyarıp sakındırır.

Çünkü iman, bundan men eder.

Ayette bir daha yapmamaya kuvvetli bir teşvik ve tekrarlamaları hâlinde de şiddetli bir kınama vardır.

18- وَيُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ ۚ **"Ve Allah âyetleri size açıklıyor."**

Allah öğüt almanız, âdap öğrenmeniz için ilâhî hükümleri anlatan ve güzel âdaba delâlet eden ayetleri beyan ediyor.

وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ **"Allah, Alîm'dir – Hakîm'dir."**

Allah bütün hâlleri bilir. Tedbirlerinde hikmet sahibidir. Peygamberinin zinakâr bir hanım sahibi olmasına cevaz vermez, hikmeti buna müsaade etmez.

19- اِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ اَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِى الَّذِينَ اٰمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ۙ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ **"İman edenler arasında hayâsızlığın yayılmasını arzu eden kimseler var ya; onlar için dünya ve ahirette elem dolu bir azap vardır."**

Böyleleri için dünyada had cezası, ahirette de cehennem azabı gibi azaplar vardır.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ **"Allah bilir, siz ise bilmezsiniz."**

Allah, gönüllerde neler olduğunu bilir. Dolayısıyla siz dünyada zâhirin delâlet ettiği şey neyse ona göre cezalandırın. Allahu Teâlâ ise kalplerde olan "fuhşiyatı yaymayı sevmek" gibi hâllerden de onlara cezalarını verecektir.

20- وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ **"Şayet Allah'ın size lütfu ve rahmeti olmasaydı..."**

Bu ibare aynen daha önce geçmişti. Tekrarlanmasında cürmün büyüklüğüyle beraber Allahu Teâlânın onlara hemen ceza vermemesindeki minneti hatırlatmak vardır. Bunun için devamında şöyle bildirildi:

وَاَنَّ اللّٰهَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ **"Ve Allah Rauf - Rahîm olmasaydı..."**

O'nun lütuf ve rahmetinin onları da içine aldığına işaret edildi. **"Şayet Allahın size lütfu ve rahmeti olmasaydı..."** ifadesinde cümlenin tamamlanmaması, daha öncekinde tam olarak söylenmesindendir.[4] (Nur, 14)

21- يَا اَيُّهَاالَّذِينَ اٰمَنُوا لاَتَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ **"Ey iman edenler! Şeytanın adımlarına uymayın."**

Fahiş şeyleri yayarak şeytanın adımlarına uymayın.

وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَاِنَّهُ يَاْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ **"Kim şeytanın adımlarına uyarsa şunu bilsin ki, o hayasızlığı ve kötülüğü emreder."**

Ayetin bu kısmı, şeytana uyulmasının yasaklanma hikmetini beyan eder.

"Fahşa" son derece çirkin şeyler, **"Münker"** ise, dinin inkâr ile reddettiği şeyler için kullanılır.

وَلَوْلاَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِنْ اَحَدٍ اَبَدًا **"Şayet Allah'ın size lütfu ve rahmeti olmasaydı içinizden hiçbir kimse temize çıkmazdı."**

Şayet Allahın,

-Günahları silen tevbeye muvaffak kılması,

-O günahlara kefaret olarak had cezalarını koyması gibi, sizin üzerinizde lütuf ve rahmeti olmasaydı, sizden hiçbiri kıyamete kadar temize çıkmazdı.

وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ **"Fakat Allah, dilediğini tertemiz kılar."**

Lakin Allah dilediğini tevbeye sevkederek ve tevbesini kabul ederek tertemiz kılar.

وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ **"Ve Allah Semi' – Alîmdir."**

---

4 İlgili ayette **"Şayet dünya ve ahirette Allah'ın size lütuf ve rahmeti olmasaydı, daldığınız şeyde size mutlaka çok büyük bir azap dokunurdu."** denilmektedir.

Allah onların sözlerini işiten, niyetlerini bilendir.

22- وَلاَ يَأْتَلِ أُولُواالْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ اَنْ يُؤْتُوا أُولِى الْقُرْبٰى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ **"İçinizden fazilet ve servet sahibi kimseler yakınlarına, düşkünlere ve Allah yolunda hicret edenlere** (kendi mallarından bir şey) **vermeyeceklerine yemin etmesinler."**

Sebeb-i Nüzûl

Ayet, Ebubekir-i Sıddîk hakkında indi. Teyzesinin oğlu Mistah, fakir muhacirlerden idi, Hz. Ebubekir ona yardım ederdi. Kızına iftira edenler arasında Mistah da olunca ona bir daha infakta bulunmayacağına dair yemin etmişti.

Ayette, Hz. Ebubekirin fazilet ve şerefine bir delil vardır.

Bu üç vasıf, bir tek mevsuf içindir. Yani, içinizden dinde fazilet ve malda genişlik sahibi olanlar bu üç vasfı (akraba, fakirlik ve muhacirliği) cem edenlere vermeme hususunda yemin etmesinler.

وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا **"Onlar affetsinler, vazgeçip iyi muamelede bulunsunlar."**

Onların taşkınlıklarını affetsinler, kusurlarını görmezden gelsinler.

اَلاَ تُحِبُّونَ اَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ **"Allah'ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz?"**

Size kötülük yapanı affetmeniz, bağışlamanız ve iyilikte bulunmanıza mukabil, Allahın sizi mağfiretine mazhar kılmasını istemez misiniz?

وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Allah, Ğafur – Rahîm'dir."**

Allah, sonsuz kudretiyle beraber bağışlar, merhamet eder. Öyle ise siz de O'nun ahlâkıyla ahlâklanınız.

Rivayete göre Hz. Peygamber (asm) bu ayeti Hz. Ebubekire okudu. O da "elbette isterim" dedi ve Mistah'a yardımda bulunmaya devam etti.

23- اِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلاَتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِى الدُّنْيَا وَالاٰخِرَةِ **"Namuslu, bir şeyden habersiz mü'min kadınlara zina isnadında bulunanlar, dünya ve ahirette lanetlenmişlerdir."**

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ **"Onlar için çok büyük bir azab vardır."**

Yaptıkları cürüm büyük olduğundan, bunlara çok büyük bir azap vardır.

Denildi ki: Ayet, tevbe etmeyen her namus iftiracısının hükmünü bildirir.

Denildi ki: Hz. Peygamberin hanımlarına iftirada bulunanlara mahsustur.

Bundan dolayı İbnu Abbas şöyle demiştir: "Peygamber hanımına yapılan iftiranın tevbesi yoktur. Kur'andaki bütün tehdit ayetlerini araştırsan, Hz. Aişeye iftirayla ilgili inenlerden daha şiddetli olan bir ayet bulamazsın."

24- يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ اَلْسِنَتُهُمْ وَاَيْدِيهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ **"O gün dilleri, elleri ve ayakları, yapmış olduklarından dolayı aleyhlerinde şahitlik edecektir."**

Onların bu azaları, kendi iradeleri dışında olarak Allahın konuşturmasıyla bütün yaptıklarını itiraf edeceklerdir.

Veya bundan murat, yaptıkları şeylerin eserlerinin o azalarda görülmesiyledir. Bunda, onlara verilecek azaptan şiddetli bir şekilde korkutmak vardır.

25- يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللّٰهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ **"O gün Allah onlara gerçek cezalarını tastamam verecek."**

وَيَعْلَمُونَ اَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ **"Ve onlar Allah'ın Hakk- Mübin olduğunu bilecekler."**

Ve durumu ayan beyan görünce bilecekler ki:

-Allahu Teâlâ bizâtihi mevcuttur.

-Uluhiyeti zâhirdir, aşikârdır.

-Uluhiyetinde şeriki yoktur.

-Ondan başkası sevap ve ceza vermeye muktedir değildir.

Allahu Teâlânın Hakk-Mübîn oluşu şöyle de açıklanabilir: O Âdildir, adaleti gayet aşikardır. Böyle âdil olan, elbette mazlumun hakkını zâlimden alır.

26- اَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ **"Kötü kadınlar, kötü erkekler içindir."**

وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ **"Kötü erkekler de kötü kadınlar içindir."**

وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ **"Temiz kadınlar temiz erkekler içindir."**

وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ ۚ **"Temiz erkekler de temiz kadınlar içindir."**

İffetsiz olanlar iffetsiz olanlarla evlenirler. Temiz olanlar da temiz olanlarla.

أُولَٰئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ ۖ **"İşte bunlar, iftiracıların söyledikleri şeylerden uzaktırlar."**

"İşte bunlar" ifadesinden murat, Hz. Peygamberin ehl-i beytidir.

Veya bu olayla alakalı olarak Hz. Peygamber, Hz. Aişe ve Hz. Safvandır.

Ayetin evveli bu hükme bir delil gibidir. Çünkü zinâ eden biri Hz. Peygambere eş olma makamına gelemez, böyle bir şey asla tahakkuk etmez.

Denildi ki: Ayette **"habisat – tayyibat"** ifadeleri, söz hakkındadır. Yani, pis sözler habis kimselerden çıkar, temiz sözler ise temiz kimselerden sadır olur. Bu durumda ayette **"İşte bunlar"** ile işaret edilenler, temiz kimselerdir. Yani, "işte bu temiz kimseler, iftira edenlerin sözlerinden müberradırlar."

Denildi ki: **"İşte bunlar"**dan murat habis olanlardır. O zaman mana şöyle olur: "Habis insanlar, temiz insanların söyledikleri gibi temiz şeyler söylemekten uzaktırlar."

لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۖ **"Onlar için bir bağışlanma ve güzel bir rızık vardır."**

Bundan murat, cennettir.

Allahu Teâlâ, dört kimseyi dört şeyle beraat ettirmiştir:

1-Hz. Yusufu, Züleyhanın yakınlarından birinin şehadetiyle,

2-Hz. Musa'yı, Yahudilerin O'nun hakkında söylediği şeyden, elbisesini götüren taş ile,

3-Hz. Meryemi, yeni dünyaya gelen oğlu İsayı konuşturarak,

4-Hz. Aişeyi de bu sûrede inen ayetlerle.

Hz. Aişenin, yapılan iftiradan uzaklığının bu kadar ayrıntılı ve etkili bir tarzda anlatılmasında, Hz. Peygamberin makamını izhar ve konumunu yüceltmek vardır.

237. DERS

Başörtüsü Emri

27- يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَدْخُلُوْا بُيُوْتًا غَيْرَ بُيُوْتِكُمْ حَتّٰى تَسْتَاْنِسُوْا وَتُسَلِّمُوْا عَلٰٓى اَهْلِهَا **"Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip** (izin alıp) **evdekilere selâm vermeden girmeyin."**

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Selâm vermek, kişinin "Selâmün aleyküm, girebilir miyim" demesidir. Duymamışlarsa bunu üç defa tekrarlar. İzin verilirse girer, yoksa geri döner."

ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ **"Bu, sizin için daha hayırlıdır."**

İzin istemeniz veya selâm vermeniz ansızın girmenizden sizin için daha hayırlıdır.

Veya "Selâmün aleyküm" şeklinde selâm vermeniz, cahiliye selamınızdan daha hayırlıdır.

Cahiliyede onlardan biri başkasının evine "iyi sabahlar", "iyi akşamlar" deyip izin almadan giriyor, hatta bazen içeri girdiklerinde karı-koca yatakta olabiliyorlardı.

Rivayete göre adamın biri Hz. Peygambere "annemin evine girerken de izin alacak mıyım?" diye sordu. Hz. Peygamber (asm) "Evet" diye cevap verdi. Adam "Ona benden başka hizmet eden yok. Böyle iken yine her girişimde izin alacak mıyım?" diye sormaya devam edince, Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "anneni çıplak olarak görmek ister misin?" Adam "hayır" deyince şöyle dedi: "Öyleyse izin al, sonra gir."

لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ **"Ola ki düşünüp anlarsınız."**

"Bu hüküm size, ola ki öğüt alırsınız diye indirildi."

Veya "Size böyle denilmesi, tezekkür etmeniz ve size en uygun olanı bilmeniz içindir."

28- فَاِنْ لَّمْ تَجِدُوْا فِيْهَآ اَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوْهَا حَتّٰى يُؤْذَنَ لَكُمْ ۚ **"Orada kimse bulamazsanız, size izin verilinceye kadar oraya girmeyin."**

Eğer orada size izin verecek birini bulamazsanız, size izin verecek biri gelmeden başkasının evine girmeyin. Çünkü girmeye engel olan şey, sa-

dece mahrem durumlara muttali olma ihtimali değildir. İnsanların âdeten gizlemek istedikleri başka durumlar da olabilir. Öte yandan başkasının mülkünde izni olmadan tasarrufta bulunmak yasaklanmıştır.

Ancak, başkasının evinde,

-Yangın,

-Su baskını,

-Münker bir durum olması gibi hâllerde izin şartı aranmaz.

وَاِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا **"Eğer size, "Geri dönün!" denilirse, hemen dönün."**

Size **"geri dönün"** denilirse, ısrar etmeyin, dönün.

هُوَ اَزْكٰى لَكُمْ **"Bu, sizin için daha temizdir."**

"Geri dönün" denildiğinde dönmek, ısrar etmekten ve kapıda beklemekten daha iyidir. Çünkü böyle ısrar veya bekleyiş nahoş bir hâldir ve mürüvvete de aykırıdır.

Veya **"dönün"** denildiğinde dönmek, dininiz ve dünyanız için daha faydalıdır.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ **"Allah, bütün yaptıklarınızı bilendir."**

O, size bildirilen şeylerden neyi yaptığınızı ve neyi terk ettiğinizi bilir, ona göre karşılık verir.

29- لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ **"İçinde size ait bir eşya olan, oturanı bulunmayan evlere girmenizde herhangi bir günah yoktur."**

Tekke, dükkân, han gibi yerlere girmek için izin istemek gerekmez. Böyle yerlere girmekte,

-Sıcaktan – soğuktan korunmak,

-Eşya ve malları koymak,

-Beşerî münasebetler için oturup sohbet etmek gibi maslahatlar olduğunda selâm verilir, girilir.

Önceki ayet, bütün evleri içine almaktaydı. Bu ayetle, öncekinin şümulüne kayıt getirildi.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ **"Allah, açığa vurduklarınızı da, gizlediklerinizi de bilir."**

Ayet, başkasının evine art niyetle ve gizli bazı şeylere muttali olmak için izinsiz girenlere bir tehdittir.

30- قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ اَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ **"Mü'min erkeklere söyle: Gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar."**

Gözlerini harama bakmaktan sakınsınlar ve eşleri ve cariyeleri dışında olanlar ile ilişkiye girmekten kendilerini korusunlar.

Ayette **"ırzlarını korusunlar"** derken gözü sakınmanın hilafına bundan istisna edilen nikahlı eşler ve cariyeler şaz gibi olduğundan mutlak bırakıldı.[5]

Ayette görmekle ilgili kayıt olarak مِنْ "min" edatı gelmiştir.[6]

Denildi ki: Bu ayette erkeklerin "ferc'lerini korumalarından" murat, buraları örtmektir.

ذٰلِكَ اَزْكٰى لَهُمْ **"Bu, onlar için daha temizdir."**

Çünkü, bu şekilde gözüne ve namusuna sahip çıkmak onlar için daha faydalı ve daha temizdir. Böyle yapmakta, şüpheyle bakılmaktan uzak kalmak vardır.

اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ **"Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır."**

-Gözlerini nerelere çevirdikleri,

-Diğer duyularını nasıl kullandıkları,

-Azalarını nasıl hareket ettirdikleri ve bunlarla neler kastettikleri Allaha gizli değildir. Dolayısıyla her hareket ve sükûn hâlinde kendilerine dikkat etsinler, harama düşmesinler.

---

5 Çünkü insan meşru olarak sadece eşi ve cariyesiyle ilişkiye girebilir. Bunlar ise son derece sınırlıdır. Ama gözün helal olarak bakma sahası geniştir. Yasaklanan bakış, başkasının hanımına, kızına art niyetle, haince bakmaktır. Bunların kıyafeti dinî ölçülere uygun olduğunda beşerî münasebetler çerçevesinde, mesela bir bakkalın bayan müşterisini görmesi türünden bakmalar haram değildir.

6 Bu ifade Türkçede "den-dan" yerine kullanılır. Buna göre mana "gözlerini, bakmaları kendilerine haram olan şeylerden sakınsınlar" demek olur. Çıplak bayanlara veya bunların resimlerine bakmak, müstehcen filmler seyretmek gibi.

31- وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ **"Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini haramdan sakınsınlar."**

Erkeklerden kendileri için bakılması helâl olmayan kısımlara bakmasınlar.

وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ **"Irzlarını korusunlar."**

Tesettürle, zinadan kaçınarak ırzlarını korusunlar.

Her iki ayette de, ırzı korumaktan önce gözü haramdan sakınmak nazara verildi. Çünkü, harama bakmak zinanın öncüsü ve habercisidir.

وَلاَ يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلاَّ مَا ظَهَرَ مِنْهَا **"Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zînetlerini göstermesinler."**

Gösterilmesi helâl olmayan kimselere; değil zînet yerlerini, buralardaki süs, elbise, boya gibi zînetlerini dâhi göstermesinler.

Ancak elbise, yüzük gibi açıkta olanlar müstesna. Çünkü bunların gösterilmemesinde sıkıntı vardır.

Denildi ki: **"Zînetlerini göstermesinler"** ifadesi "zînet yerlerini göstermesinler" demektir.

Veya hem fitrî hem de süslenme tarzındaki bütün zînetlerini içine alır.

Ayetteki istisna, yüz ve ellerdir. Çünkü bunlar avret değildir.

Daha zahir olan şudur: Yüz ve ellerin istisna yapılması, namazdadır, yoksa bakmak yönüyle değildir. Çünkü, hür bir bayanın bedeninin her tarafı avrettir.

Kocası ve mahremi olmayan birinin,

-Tedavi için bakması,

-Şahitliğini edada bakması gibi zaruret hâlleri dışında ona nazar etmesi helâl olmaz.

وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوبِهِنَّ **"Baş örtülerini, yakalarının üzerine** (kadar) **örtsünler."**

Boyunlarını örtmek için başörtülerini yakalarının üzerine kadar örtsünler.

وَلاَ يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ **"Zînetlerini göstermesinler."**

Ayetin bu kısmı daha önce geçmişti. Burada tekrar edilmesi, zînetlerini kimlere gösterip kimlere gösteremeyeceklerini beyan etmek içindir.

اِلاَّ لِبُعُولَتِهِنَّ **"Ancak şunlar müstesna: Kocalarına."**

Çünkü, kadının zîneti kocası içindir. Koca, hanımının en mahrem yeri de dâhil her yerine bakabilir.

اَوْ اٰبَائِهِنَّ **"Veya babalarına"**

اَوْ اٰبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ **"Veya kocalarının babalarına"**

اَوْ اَبْنَائِهِنَّ **"Veya kendi oğullarına"**

اَوْ اَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ **"Veya kocalarının oğullarına"**

اَوْ اِخْوَانِهِنَّ **"Veya erkek kardeşlerine"**

اَوْ بَنِى اِخْوَانِهِنَّ **"Veya erkek kardeşlerinin oğullarına"**

اَوْ بَنِى اَخَوَاتِهِنَّ **"Veya kız kardeşlerinin oğullarına"**

Çünkü burada sayılanlarla sıkça beraberlik olur. Ve onlar canibinden bir fitne beklentisi çok çok azdır. Zira, insan fıtraten yakınlarına şehvanî nazarla bakmaz. Burada sayılanların, iş ve hizmet esnasında onları görmeleri haram değildir.

Ayette amca ve dayıların geçmemesi,

-Onların da kadının erkek kardeşi gibi olmasındandır.

-Veya onların kendilerini görüp de oğullarına anlatmamaları için onlara karşı tesettürlü olmak ihtiyata daha uygun olmasındandır.

اَوْ نِسَائِهِنَّ **"Veya kendi kadınlarına"**

Bundan murat, mü'min kadınlardır. Çünkü kâfir kadınlar onları görüp erkeklere anlatmaktan çekinmezler.

Veya ayırım yapmadan tüm kadınlar şeklinde de anlaşılabilir. Âlimler bu noktada farklı görüşler belirtmişlerdir.

اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ **"Veya ellerinin altında bulunan kölelerine"**

Bundan murat sahip oldukları kadın ve erkek kölelerdir. Rivayete göre Hz. Peygamber (asm) kızı Fatıma'ya bir köle getirdi ve onu kendisine hibe etti. Hz. Fatıma elbisesini başına örttüğünde ayakları açıkta kalıyor, ayak-

larını örttüğünde başı açıkta kalıyordu. Hz. Peygamber şöyle dedi: "Rahat olabilirsin. Gelen baban ve kölendir."

Denildi ki: Bundan murat, kadın kölelerdir. Erkek köle, yabancı erkek gibidir.

اَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ اُولِى الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ **"Veya erkeklerden kadına ihtiyacı kalmamış** (cinsî güçten düşmüş) **kimselere"**

Bunlar pir-i fani ihtiyarlar, âmâ erkeklerdir. Cinsel organı kesik veya iğdiş edilmiş erkeklerin durumu hakkında ulema arasında farklı yorumlar vardır.

Denildi ki: Bundan murat aklı kıt kimselerdir. Bunlar insanların peşinden onlardan yiyecek bir şey alabilmek için giderler. Kadınlarla alakalı bir şey bilmezler, kendilerinde böyle duygular yoktur.

اَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلٰى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ **"Veya henüz kadınların mahrem yerlerinin farkında olmayan çocuklara."**

Çünkü henüz büluğa ermemişlerdir, kadınlara karşı bir şehvet taşımamaktadırlar.

وَلاَ يَضْرِبْنَ بِاَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ **"Gizledikleri zînetleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar."**

Halhal takıp da kendilerine dikkat çekmeye çalışmasınlar. Çünkü böyle bir şey erkeklerde kendilerine bir meyil meydana getirir.

Bu, zîneti izhar etmeyi yasaklamaktan daha beliğ, etkili bir anlatımdır. Bu yasak olunca, sesini yükselterek dikkatleri üzerine çekmenin hayli hayli yasak olduğuna kuvvetli bir delâlet vardır.

وَتُوبُوا اِلَى اللّٰهِ جَمِيعًا اَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ **"Ey mü'minler! Hep birden Allah'a tevbe edin."**

Çünkü sizden hiçbiriniz bu meselelerde kusuru olmaktan hâli değildir.

Denildi ki: Yapmış olduklarınızdan tevbe ediniz.

لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ **"Ola ki kurtuluşa eresiniz."**

Ta ki saadet-i dareyne, yani dünya ve ahiret saadetine ulaşasınız.

32- وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَائِكُمْ **"Sizden bekâr**

olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden de salih olanları evlendirin."

Cenab-ı Hak, önce gayr-i meşru beraberlikten insanları sakındırdı, ardından nesebi ihlâl eden zinaya yol açabilecek açık- saçıklıktan nehyetti.

Nesep (aile bağları),

-Ülfeti meydana getirir.

-Güzel bir terbiyeye vesiledir.

-Ziyade şefkate neden olur.

Bu özellikleriyle nev'in bekasına hizmet eder.

Burada da nesebi koruyan nikahı emretti.

Ayetin muhatabı, gençlerin velileri ve kölelerin efendileridir.

Bunda, talep durumunda velinin ve efendinin onları evlendirmelerinin vücubuna bir delil vardır. Aynı zamanda kadının ve kölenin evlilikte müstakil olmadıklarını hissettirmek vardır. Çünkü müstakil olsalardı, veli ve efendiye onları evlendirmek vacip olmazdı.

Ayette **"kölelerinizden ve cariyelerinizden de salih olanları evlendirin"** denilmesi, dindarlıklarını korumak ve kendileriyle ilgilenmenin çok önemli olmasındandır.

Denildi ki: Ayetteki **"salih olmak"** dindarlık anlamında olmayıp "nikâha uygun olan, evliliğin hakkını verebilecek köleleri evlendirin" demektir.

إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ **"Eğer bunlar fakir iseler, Allah lütfu ile onları zenginleştirir."**

Ayetin bu kısmı, evliliğe engel olabilecek bir durumu red içindir. Yani, evlenmeyi isteyen erkeğin veya talib olduğu kadının fakir olması, nikaha mani olmasın. Çünkü Allahın lütfunda mala ihtiyaç hissettirmeyecek bir bereket vardır. Lütf-u ilâhî, ferahlatıcı ve rahatlatıcıdır.

Veya bu ayet, ihtiyaçlarını karşılama hususunda Allahtan bir vaattir. Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Bu ayetle zenginliği taleb edin."

Lakin bu, **"Eğer yoksulluktan korkarsanız, Allah dilerse lütfuyla sizi zengin kılar."** (Tevbe, 28) ayetinde nazara verildiği gibi Allahın meşieti şartına bağlıdır.

وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ **"Allah, Vasi'dir – Alîm'dir."**

Allah **Vasi'dir**, cömerttir, nimetleri bitmez. Çünkü, kudretine bir nihayet yoktur. **Alîm'dir**, hikmeti gereğince rızkı bol verir veya daraltır.

33- وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لاَ يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ **"Evlenme imkânı bulamayanlar ise, Allah lütfundan onların ihtiyacını karşılayıncaya kadar iffetlerini korusunlar."**

-Nikah sebeplerini bulamayanlar,

-Veya evlenecek uygun birini bulamayanlar,

-Veya evlenme imkanı olmayanlar ise iffetlerini korusunlar, şehvetlerini dizginlesinler.

وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ اِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا **"Sahip olduğunuz kölelerden "mükâtebe" yapmak isteyenlere gelince, eğer onlarda bir hayır bilirseniz onlarla mükâtebe yapın."**

Mükâtebe, efendinin köleye "şu kadar bedel ödemen karşısında seni azat edeceğim" demesidir. Belirtilen süre içinde köle taksitleri ödediğinde, hürriyetine kavuşur.

Ekser âlimlere göre, buradaki **"onlarla mükâtebe yapın"** emri, mendubiyet ifade eder. Çünkü böyle bir anlaşma, onlara şefkatten gelen bir muameledir, kendilerine bir imkân sunmaktır, bu ise vacib bir şey değildir.[7]

Kendilerine güvenir ve bir sanat icra ederek talep edilen bedeli ödeyebileceklerine kanaat getirirseniz, onlara bu fırsatı verin.

Ayette **"onlarda bir hayır bilirseniz"**den muradın dindarlık olduğu da söylendi.

وَاٰتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللهِ الَّذِى اٰتٰيكُمْ **"Allah'ın size vermiş olduğu maldan siz de onlara verin."**

Burası da kölelerin efendilerine bir emirdir. Yani, kendi mallarından fedakârlık yapıp biraz onlara vermeleri uygun düşer. Efendinin köleden talep ettiği bedelden indirim yapması da buna dâhildir.

Buradaki emir, ekser âlimlere göre vücub ifade eder. Velev az bir mal da vermiş olsa, emri yapmasında kifayet eder. Hz. Ali "dörtte bir", İbnu Abbas ise "üçte bir" şeklinde açıklama yapmışlardır.

Denildi ki: Ayetteki emir vücup için olmayıp kölelere yardım hususun-

---

7 Yani, böyle bir sözleşme, her ne kadar teşvik edilmişse de, mutlaka yapılması gereken bir hareket değildir.

da bir teşviki ifade eder. Köle, mükatebe bedelini ödeyip hürriyetine kavuştuktan sonra, efendisinin buna bedel olarak aldığı miktarı ona infak etmesine bir teşviktir.

Denildi ki: Emir bütün Müslümanlaradır. Mükatebe yapan Müslümanlar, kölelere yardım etmek ve zekattan onlara paylarını vermekle mükelleftirler. Efendinin, velev zengin de olsa, köleye verilen zekâtı, mükâtebe bedeli olarak alması helâl olur. Çünkü sadaka değil, alacağını almaktadır. Hz. Peygamberin Berîre[8] hadisinde geçen şu ifadesi buna delâlet eder: "Bu, ona bir sadakadır, bize ise bir hediyedir."

وَلاَ تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

"Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde edeceksiniz diye, -eğer namuslu kalmak isterlerse- cariyelerinizi fuhşa zorlamayın."

Abdullah Bin Übey'in (Medinede münafıkların reisinin) altı tane cariyesi vardı, bunları zina yapmaya zorluyordu. Bunların bazısı hâllerini Hz. Peygambere şikâyet yolla anlattı. Bunun üzerine ayet nazil oldu.

Ayette cariyelerin iffetli kalmayı istemeleri "iffetli olmak istediklerinde" şeklinde değil de **"eğer namuslu kalmak isterlerse"** şeklinde söylenmesi, iffetli olmayı istemenin onlarda çok nadir görülen bir durum olmasındandır.

وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَاِنَّ اللّٰهَ مِنْ بَعْدِ اِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Kim onları buna zorlarsa, bilinmelidir ki, zorlanmalarından sonra Allah** (onlar için) **Ğafur – Rahîm'dir."**

Allah, ikraha maruz kalmış bu cariyelere Ğafur – Rahimdir, bağışlar, merhamet eder.

Onları zorlayan da tevbe ettiğinde onu da bağışlar, merhametine mazhar kılar. Ancak birinci mana daha muvafıktır. "Zinaya zorlanan köle zâten günahkâr değildir, bağışlanmaya ihtiyacı yoktur" denilmez. Çünkü zorlama ile yapmak bizzat hesaba çekilmeyi ortadan kaldırmaz. Bunun içindir ki, adam öldürmeye zorlanan birinin bunu yapması haramdır. Yaptığında kendisine kısas uygulanır.

---

[8] Berîre, Hz. Aişenin azadlı kölesidir. Rasûlullah bir gün evine girdi. Tencerede et kaynıyordu. Rasûlullaha ekmek ve evde bulunan bir katık getirildi. "Kaynayan tenceredeki etten bir şeyler yok mu" diye sordu. "Ey Allah'ın Rasûlü, o et Berire'ye sadaka olarak verilen ettir. Sen ise sadaka yemezsin" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah "O et Berire'ye sadakadır, bize hediyedir" buyurdu.

34- وَلَقَدْ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكُمْ اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَمَثَلاً مِنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ع **"Andolsun ki biz size apaçık âyetler, sizden önce yaşayıp gitmiş olanlardan bir mesel ve müttakiler için bir öğüt indirdik."**

Bu ayetler bu sûrede beyan edilmiş ve bunlarda hükümler ve hadler açıklanmıştır.[9]

Bu ayetler **"mübeyyinat"** apaçık ayetlerdir, bunları hem önceki kitaplar, hem de müstakim akıllar tasdik eder.

Veya bu ayetlerin **"mübeyyinat"** olması, ilâhî hükümleri ve hadleri beyan ettikleri cihettendir.

"Mesel"den murat, önceki milletlerin kıssaları gibi acip bir kıssanın bildirilmesidir. O da, Hz. Aişe'nin kıssasıdır. Çünkü O'nun kıssası, Hz. Yusuf ve Hz. Meryemin kıssası gibidir.

Bunların **"müttakiler için"** olması, bunlardan yararlananların onlar olmasından dolayıdır.

Denildi ki: Bu ayette indirildiği bildirilen **"ayetler"**den murat Kur'andır. Bahsi geçen sıfatlar ise, Kur'anın sıfatlarıdır.[10]

---

9 Bu mana, **"mübeyyenat"** şeklindeki kıraate göredir

10 Yani, Kur'an hak ve hakikatleri, hükümleri ve hadleri beyan eder. Önceki dönemlerde yaşanmış ibretli olayları anlatır. Ve o Kur'an müttakiler için bir öğüttür.

238. DERS

İlâhî Nur

35- اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ "Allah, göklerin ve yerin nurudur."

Nur, asıl olarak önce görme kuvvesinin idrak ettiği bir keyfiyettir. Bunun vasıtasıyla diğer görülebilecek eşya idrak olunur. Güneş ve aydan, mukabilindeki kesif cisimlere feyezan eden (akıp gelen) keyfiyet gibi.

Bu mana ile "nur" kelimesinin doğrudan Allah hakkında kullanılması doğru değildir, ancak bir izafetle sahih olur. "Ömer adalettir" dediğimizde "Adaletlidir" manasının kastedilmesi gibi.[11]

Veya Allaha "nur" denilmesini mecaz kabul edip **"Allah göklerin ve yerin nurudur"** ifadesini "Allah göklerin ve yerin münevviridir" şeklinde anlamak lazımdır. Nitekim, kıraatlerden birinde böyle okunmuştur. Çünkü Allahu Teâlâ gökleri ve yeri yıldızlarla ve onlardan gelen nurlarla aydınlattı.

Veya Allah gökleri meleklerle, yeri de peygamberlerle aydınlattı.

"Allahın göklerin ve yerin nuru olması" şu manalarla da açıklanmıştır:

-Allah, göklerin ve yerin müdebbiridir. Tedbiri, idaresi üstün olan reise "kavminin nuru" denilir. Çünkü, işlerinde onun rehberliğinde muvaffak olurlar.

-Allah, göklerin ve yerin Mucidi'dir. Çünkü nur, bizâtihi zâhir, liğayrihi muzhirdir. Yani, kendisi var olduğu gibi başkasını da ortaya çıkarır. Gizli olmanın aslı yokluk olduğu gibi, görülmenin aslı da vücuttur. Allahu Teâlâ da bizâtihî mevcuttur, maadası (kendisinden başkaları) için de muciddir.[12]

Basar ve basîrete de "nur" tabiri kullanılır. Çünkü insan göz nuru ile eşyayı idrak eder. Basîret (akıl) nuru ise göz nurundan çok daha kuvvetlidir. Çünkü akıl nuru,

---

11 "Allah nurdur" dediğimizde de "Nuru yaratandır, nurlandırandır, nuru takdir edendir..." gibi izafetlerle anlamak gerektir.

12 Yani O, bizâtihi vardır, Vacibu'l-vücuttur. Onun dışında olan her mevcudun varlığı O'na dayanır. O olmasa hiçbir şey olmaz, her şey yokluk karanlıklarında kalırdı. Ama O var olduğu için, mahlukatın varlığı izah edilebilmektedir.

-Hem kendini, hem de kendi dışındaki cüziyat, mevcudat, madumatı idrak eder.[13]

-Bunların bâtınlarına (içlerine) dalar, terkip ve tahlîl ile bunlarda tasarrufta bulunur.

Sonra, bu idrakler bizatihi değillerdir, öyle olsaydı idrak sahipleri arasında fark olmaması gerekirdi. Öyleyse bu idrakler, onları feyiz olarak veren bir sebeptendirler. O sebep ise Allahu Teâlâdır. Allahu Teâlâ bu idrak feyizlerini ya doğrudan verir veya melekler ve peygamberler aracılığıyla gönderir. Bundan dolayı bunlara da "nur" denilmiştir.

İbnu Abbasın şu sözü buna yakın bir manayı anlatır: **"Allah göklerin ve yerin nurudur"** ayetinin manası, "Allah onlarda olanlara hidayet eden, yol gösterendir. Onlar, Allahın nuru ile hidayete ererler, yollarını bulurlar."

Ayette ilâhî nurun göklere ve yere izafetle söylenmesi, Allahın işrakının (her şeyi aydınlatmasının) genişliğine delâlet içindir.

Veya göklerin ve yerin, hem duyulara hem de akıllara bakan nurları bünyesinde bulundurmasındandır.

مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكٰوةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ **"O'nun nurunun misali şuna benzer: Duvarda bir hücre; içinde bir lamba."**

O'nun hâli acip nurunun sıfatı şöyledir:

Ayette **"Onun nurunun"** şeklinde Allaha izafetle nurun söylenmesi, Allaha "nur" denilmesinin zâhirine göre olmadığına bir delildir.

Ayet metnindeki **"mişkât"**, lambanın konulduğu kapalı penceredir.

اَلْمِصْبَاحُ فِى زُجَاجَةٍ **"O lamba bir cam fânûs içinde."**

اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّىٌّ **"Fânûs sanki inci gibi parlayan bir yıldız."**

يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لاَ شَرْقِيَّةٍ وَلاَ غَرْبِيَّةٍ **"Mübarek bir ağaçtan, doğuya ve batıya ait olmayan bir zeytin ağacından tutuşturulur."**

Bu mübarek zeytin ağacı, bazen güneşe muhatap olan ağaçlardan olmayıp, bir tepede veya geniş bir sahrada bulunan ve gün boyu güneşe muhatap olan bir ağaçtır. Böyle devamlı güneşe muhatap olan zeytin ağacının meyvesi daha olgun, yağı daha sâfi olur.

Bazı ağaçlar devamlı sabah güneşi alır, güneş bunları yakar, bazıları da

---

[13] Yani insan kendi varlığının farkına vardığı gibi, diğer varlıkların da farkına varır, vücuda gelmeyen ve var olması imkânsız olanları da bilir.

devamlı akşam üzeri güneş alır, bunların da meyveleri olgunlaşmaz. Bir hadiste, sadece sabah veya sadece akşam üzeri güneşine muhatap olan ağaç ve bitkide hayır olmadığı ifade edilmiştir.

يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ **"Bu ağacın yağı, neredeyse ateş dokunmasa bile ışık verir."**

نُورٌ عَلَىٰ نُورٍ **"Nur üstüne nur."**

Temsilde nazara verilen hususların hepsi, lambanın nurunu artıran özelliklerdir.

-Ayette anlatılan özellikteki zeytinden elde edilen yağ, daha aydınlatıcı olur.

-Kandilin parlaklığı ışığını artırır.

-Lambanın kapalı pencere içinde olması, ışığını dağılmaktan kurtarır.

Ayetteki temsilin manası hakkında çeşitli cihetler zikredilmiştir:

-Bu, Kur'anın apaçık ayetlerinin delâlet ettiği hidayet için bir temsildir. Hidayetin ne kadar parlak olduğu, vasfedilen mişkatle anlatılmıştır.

-İnsanların vehimleri ve hayalleri karanlığa benzer. İlahi hidayet ise, bu evham ve hayal karanlıklarını ortadan kaldıran bir lambadır. Burada ilâhî hidayetin güneşle değil de lamba ile anlatılması, bu manayı ifade etmesi yönünden daha muvafıktır.

-Allahu Teâlâ'nın mü'min kulunun kalbinde nurlandırdığı marifet ve ilmi anlatan bir temsildir.[14]

-Bu, Allahu Teâlânın kullarına bahşettiği idrak edici beş kuvveyi anlatan bir temsildir. Dünyayı da ahireti de elde etmek bu kuvveleri kullanmaya bağlıdır. Bunlar, sırasıyla şunlardır:

1-Duyu organları

2-Hayal

3-Akıl

4-Kuvve-i müfekkire

5-Kuvve-i kudsiye

1-Beş duyu organıyla "mahsusat" denilen duyulara hitap eden şeyler idrak edilir.

---

[14] Cehalet karanlığa, ilim de nura benzer. Mü'min kişi, ilim ve marifet nurlarıyla nurlanır. Kâfir ise, cehalet ve küfür karanlıkları içinde kalır.

2-Hayal, beş duyu organıyla idrak edilenlerin suretlerini muhafaza eder, akıl bunları istediğinde ona arzeder.

3-Akıl, küllî hakikatleri idrak eder.

4-Düşünme melekesi makulatı, yani akla hitap eden şeyleri telif eder, bildiklerinden hareketle bilmediklerine ulaşır.

5-Bu kuvve, enbiya ve evliyaya hastır. Bu kuvvede gayb levhaları ve melekût âleminin sırları tecelli eder. **"İşte böylece sana da emrimizle Kur'an'ı vahyettik. Sen, kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola eriştirdiğimiz bir nur kıldık. Şüphesiz ki sen doğru bir yolu göstermektesin."** (Şûra, 52) ayetinde bu kuvveye işaret edilmiştir.

İşte, insandaki bu beş kuvve, temsilde yer alan beş esasla anlatılmaktadır: Bunlar ise, şunlardır:

1-Mişkat

2-Zücace

3-Misbah

4-Şecere

5-Zeyt

Duyu organları mişkat gibidir. Bunların her birinin yeri mişkat, yani kapalı pencere tarzındadır.[15]

Bunların yüzü dışa bakar, maverasında (ötesinde) bir şeyi idrak etmezler. Bunların aydınlatması bizzât olmayıp makulat iledir.[16]

Hayal kuvvesi, etraftan idrak edilen şeylerin suretlerini tutmada züccaceye yani cama benzer. Hayal bunları kendinde tutar ve akıl nurlarına arzeder. Hayalin aydınlatması, makulat iledir.[17]

Akıl ise, küllî idraklerle ve ilâhî marifetlerle aydınlattığı için lambaya benzer.

Müfekkire, sayısız meyveler vermesi itibariyle mübarek ağaç gibidir. Cisimle alâkalı durumlardan mücerred olması cihetiyle, bu müfekkire ağacı

---

15 Lamba, mişkata yerleştirilir. Duyu organları da benzeri bir şekilde vücuda yerleştirilmişlerdir.

16 Yani, akıl olmadan bu duyular bizzat idrak sahibi değillerdir. Mesela göz bir kamera gibi mukabilindeki şeyleri görür, ama bunlar üzerinde yorum yapan akıldır. Veya kulak sesleri duyar, ama kendisi değerlendirme yapamaz.

17 Yani, akıl devreye girmeden sadece hayaldeki suretlerle insan bir şey yapamaz.

doğuya da batıya da ait değildir. Veya suret ve manalar arasında bulunduğu, her ikisinde de tasarruf ettiği ve her iki canipten de faydalanabildiği için ne doğuya ne de batıya aittir.

Kuvve-i kudsiye, zeyt gibidir. Çünkü o, safiliği ve zekâsının keskinliğiyle neredeyse tefekkür veya taallüm olmadan (düşünmeden ve ilim öğrenmeden) marifet nurlarını verir.

Bu ayette verilen misal, aklın mertebelerini göstermek için de olabilir. Çünkü akıl, işin başında ilimlerden boştur, ama onları kabule müstaiddir. Bu hâliyle mişkata benzer.

Sonra cüziyatı hissetmek vasıtasıyla zarurî ilimlerle nakışlanır. Öyle ki nazariyatı (teorik bilgileri) tahsil edebilir. Böylece nurları kabule müsait parlak bir zücace (ayna) gibi olur.

Buna müsait olmak fikir ve içtihad (gayret) yoluyla olmuşsa zeytin ağacı gibidir. Şayet **hads** yani ilham ile olmuşsa zeyt gibidir. Şayet kudsî kuvvet ile olmuşsa **"neredeyse ateş değmeden ışık vermek"** şeklinde gerçekleşmiştir. Çünkü bu duruma geldiğinde neredeyse vahiy ve ilham meleğiyle irtibatı olmadan bilecek durumdadır. Bu meleğin meseli **"ateş"** ile anlatılmış olup akıllar bundan tutuşur. Sonra bu akıllar için, ne zaman dilerse kullanabilecek şekilde ilimler husule geldiğinde lamba misali olur, etrafı aydınlatır. Kullandığında ise **"nurun alâ nur"** olur.

يَهْدِى اللّٰهُ لِنُورِهٖ مَنْ يَّشَآءُ **"Allah, dilediği kimseyi nuruna iletir."**

Çünkü O'nun meşieti (dilemesi) olmadan, sebepler bir işe yaramaz. Sebeplerin iş görmesi, O'nun meşietiyledir.

وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ **"Ve Allah, insanlar için misaller verir."**

Allah, böyle misaller vererek akla hitap eden manaları gözle görülür hâle getirir, vuzuha kavuşturur.

وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ **"Ve Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."**

Allah görülen görülmeyen, açık veya gizli her şeyi bilir.

Bunda, düşünen kimseler için hem bir vaad, hem de vaîd vardır.

36- فِى بُيُوتٍ اَذِنَ اللّٰهُ اَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَااسْمُهٗ **"(Bu lamba) birtakım evlerdedir ki, Allah** (o evlerin) **yücelmesine ve içlerinde isminin okunmasına izin vermiştir."**

Üstte nazara verilen lamba, bazı evlerdedir. Bu da temsilin kayıtlarından biri olup ziyadelik bildirir. Çünkü, mescitlerin kandilleri daha büyük olur.

Ayette "büyut" yani **"evler"** kelimesinin elif-lâmsız gelmesi, bu evlerin şanına tazim içindir.

Allahın adının anılması, O'nun fiillerinden müzakerede bulunmayı ve hükümlerinden bahsetmeyi içine alacak şekilde genel bir ifadedir.

يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ **"Orada sabah akşam O'nu tesbih ederler."**

37- رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ **"Bir kısım rical** (bu evlerde Allahı tesbih ederler), **ne bir ticaret ne de bir alış veriş onları Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekat vermekten alıkor."**

يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ **"Onlar, kalplerin ve gözlerin dehşetle çevrileceği bir günden korkarlar."**

Aslında Allahı anan ve taatte bulunan kimseler olmakla beraber, hesap gününden de korkarlar. O günün dehşetinden, kalpler ve gözler ızdırap içinde halden hale çevrileceklerdir.

Veya o kalp ve gözlerin hâlleri değişecek, kalpler daha önce anlamadıklarını anlayacak, gözler daha önce görmediklerini göreceklerdir.

Veya, o gün kalpler bir yandan kurtuluş umarken öte yandan helâk olmaktan korkacak, gözler ise hangi cihetten cezalandırılacaklarını ve amel defterlerini alacaklarını kolaçan edeceklerdir.

38- لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا **"Çünkü Allah, kendilerine işledikleri amellerin en güzeli ile mükafat verecektir."**

Allah, amellerine mukabil onlara vaat edilenin en güzeli olan cennetle kendilerini mükâfatlandıracaktır.

وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ **"Ve lütfundan fazlasını da bahşedecektir."**

Ve ayrıca amellerine mukabil onlara vaat etmediği ve hatırlarına bile gelmeyen şeylerde özel ikramda bulunacaktır.

وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ **"Ve Allah, dilediğine hesapsız rızık verir."**

Ayetin bu kısmı, daha ziyade vermesini takrir eder.

Ayrıca,

-Kudretinin kemâline,

-Meşietinin nüfuzuna,

-İhsanının genişliğine tenbihte bulunur.

39- وَالَّذِينَ كَفَرُوا اَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ **"İnkar edenlere gelince, onların amelleri ıssız bir çöldeki serap gibidir."**

Kâfirlerin amellerinin durumu ise, üstte anlatılan ehl-i imanın durumunun tam tersidir. Çünkü, salih ve Allah katında fayda verir zannettikleri amellerini diğer âlemde işe yaramaz, serap misali gözden kaybolur bir şekilde bulacaklardır.

Serap, güneşin çok etkili olduğu saatlerde, güneşin parıltılarının çölde su zannedilmesi olayıdır.

يَحْسَبُهُ الظَّمْاٰنُ مَاءً **"Susayan onu bir su zanneder."**

Kâfirin çöldeki serabı gerçek su zanneden son derece susamış kimseye benzetilmesi, son derece muhtaç olduğu bir zamanda en büyük hayal kırıklığını yaşayacak olmasındandır.

حَتّٰى اِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا **"Nihayet ona vardığında orada herhangi bir şey bulamaz."**

وَوَجَدَ اللّٰهَ عِنْدَهُ **"Ancak Allah'ı yanında bulur."**

Orada Allahı bulması,

-Onun cezasını bulması,

-Zebanilerini bulması,

-Veya Allahın onu hesaba çekmesi olabilir.

فَوَفّٰيهُ حِسَابَهُ **"O da onun hesabını eksiksiz görür."**

Allahın, o kafirin hesabını görmesi

-Neler yaptığını sorgulamak,

-Veya doğrudan yaptıklarına karşılık vermek şeklinde olabilir.

وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ **"Allah, hesabı çok çabuk görendir."**

Birinin hesabıyla meşgul olması, diğerleriyle meşguliyetine engel değildir.

40- اَوْ كَظُلُمَاتٍ فِى بَحْرٍ لُجِّيٍّ **"Yahut** (onların hâli) **derin bir denizdeki karanlıklar gibidir."**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre ayet Utbe Bin Rabîa hakkında indi. Cahiliye devrinde (İslâmdan önce) ibadet eder, Allahın dinini ararmış. Ama İslâm dini gelince, onu inkâr etti.

"Veya" ifadesi onların amellerine böyle de bakılabileceğini gösterir. Çünkü onların amelleri boş olması ve işe yaramaması yönüyle serap gibidir. Başka açıdan ise, hakkın nurundan boş olmaları sebebiyle, derin dalgalı ve üstü kara bulutlarla kaplı bir denizdeki karanlıklar gibidir.

"Veya" ifadesi onların amellerinin çeşitliliğine de bakabilir. Çünkü,

-Onların amelleri şayet güzel ameller ise, çöldeki seraba benzer.

-Çirkin ameller ise, karanlıklara benzer.

"Veya" ifadesi vakit itibarıyla amellerini taksim şeklinde de olabilir. Çünkü,

-Onların amelleri dünyada karanlıklar gibidir.

-Ahirette ise serab gibidir.

يَغْشٰيهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهٖ مَوْجٌ **"O denizi dalga üstüne dalga kaplıyor."**

Sakin olmayıp ardı ardına ve üst üste dalgalarla doludur.

مِنْ فَوْقِهٖ سَحَابٌ **"Üstünde de bulut var."**

Dalgaların da üzerinde ay ve yıldızların ışığına engel olan kara bir bulut vardır.

ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ **"Bir biri üstüne karanlıklar."**

اِذَآ اَخْرَجَ يَدَهٗ لَمْ يَكَدْ يَرٰيهَا **"İnsan, elini çıkarsa neredeyse onu bile göremez."**

Öyle ki, bu karanlık denize düşen kimse, en yakınındaki kendi elini bile göremeyecektir.

وَمَنْ لَّمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ لَهٗ نُورًا فَمَا لَهٗ مِنْ نُّورٍ ع **"Allah kime bir nur vermemişse, artık onun için bir nur yoktur."**

Allah kime hidayet takdir etmez, onu hidayet sebeplerine muvaffak kılmazsa, ona hiçbir nur yoktur.

Ayetin bu kısmı, nur ayetinde geçen **"nurun alâ nur"** ifadesinin tam zıddını anlatır.

239. DERS

Mahlûkatın Namazı

41- اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَّاتٍ **"Görmedin mi, göklerde ve yerde kim varsa ve dizi dizi kanat çırpıp uçan kuşlar Allah'a tesbih ederler?"**

"Görmedin mi"

Vahiyle veya istidlal ile sanki görmüş gibi bir yakîn ve güvenle bilmedin mi.

"...Allah'a tesbih ederler?"

Göklerin ve yerin ahalisi, Allahın zâtını her türlü noksan ve afetten tenzih ederler.

Ayette akıl sahipleri için kullanılan مَنْ "men" ifadesi gelmesi

-Ya tağlib içindir.

-Veya bundan murat akıl sahibi olan melekler, ins ve cin taifeleridir.

Bütün varlıklar ya söz ile veya hâlin delâleti ile tesbih ederler.

Ayeti "bütün varlıklar" şeklinde değerlendirdiğimizde kuşların ayrıca zikredilmesi onlarda olan açık san'at ve hayret verici delilden dolayıdır. Bunun için devamında kuşların şu özelliğine dikkat çekildi: O kuşlar sıra sıra dizilmişler, kanatlarını açıp kapatarak uçmaktadırlar. Bu ağır cisimlere onları havada tutacak kanatların verilmesi, kanatlarını yayıp açıp kapatarak uçmaları Sani'in kudretinin kemâline ve tedbirinin güzelliğine katî bir delildir.

كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلاَتَهُ وَتَسْبِيحَهُ **"Her biri kendi salâtını** (duâsını) **ve tesbihini bilmiştir."**

Allah, bahsi geçenlerin hepsine veya kuşların her birine, gerek iradî gerekse fıtrî olarak dua ve tesbih etmesini öğretmiş, onlardan her biri de bu konuda görevini bilmiştir.

Allahu Teâlâ, bu kuşlara maîşetlerini temin hususunda öyle ince ilimler ilham etmiştir ki, akıllı kimseler bile bunları tam anlamaktan aciz bir hâldedir. Dolayısıyla, onlara dua ve tesbihlerini de ilham etmesi akıldan uzak bir durum değildir.

وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ **"Allah, onların yapmakta olduklarını hakkıyla bilendir."**

42- وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۚ **"Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır."**

Çünkü gökleri ve yeri O yaratmıştır.

Göklerde ve yerde olanların, mümkün olmaları yönüyle,

-Zât,

-Sıfat,

-Ve fiilleri Allaha dayanır.

وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ **"Dönüş de ancak Allah'adır."**

Hepsinin mercii Allah'tır.

43- اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُزْجِى سَحَابًا **"Görmedin mi Allah, bulutları sevk eder."**

ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ **"Sonra onları bir araya getirir."**

ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا **"Sonra üst üste yığar."**

فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ **"Görürsün ki yağmur onların arasından çıkar."**

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاۤءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ **"Ve O, semadan, oradaki dağ** (gibi bulut)**lardan dolu indirir."**

Semadan murat, buluttur. İnsanın üstünde olan her şeye "sema" denilebilir. Bulut, büyüklükte veya cümudiyette dağlara benzeyen parçalardan meydana gelmiştir.

Buna birkaç şekilde mana verilebilir:

-Allah, O semadan kendisinde dolu bulunan dağlar indiriyor.[18]

-Allah, o dağ gibi bulutlardan dolu indiriyor.

-Allah, dağ büyüklüğünde ve dolu keyfiyetinde olan bulutlardan dolu indiriyor.

Denildi ki: Arzda taştan dağlar olduğu gibi, semada da buzdan dağlar olmasına aklen bir engel yoktur.

---

[18] Kuvvetli bir dolu yağdığında, sanki gökten bir buz dağı yere indirilmiş gibi olur.

Meşhur olan ise şöyledir: Su buharları yükselip soğuk bir hava tabakasına rastlayınca birbirleriyle birleşip bulut hâline gelirler. Şayet soğuk fazla değilse, yağmur olarak yere düşerler. Şayet soğuk fazla ise, tam birleşmeden inerlerse kar olarak, ama birleşirlerse dolu şeklinde yağarlar.

Bütün bunların vacibu'l-vücud (varlığı zorunlu) bir Hakîmin iradesine dayanması kaçınılmazdır. Ta ki bu olayların mahallini, vakitlerini belirlesin, tasarrufta bulunsun.

Ayetin devamı buna işaret eder:

فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ **"Onu dilediğine isabet ettirir."**

وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَاءُ **"Dilediğinden de geri çevirir."**

Böylece Allah o doluyu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de uzak kılar.

يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ **"Onun şimşeğinin parıltısı neredeyse gözleri alacak."**

Buluttan çıkan şimşeğin parıltısı, güçlü ışığı sebebiyle neredeyse bakanların gözlerini alıverecek.

Burada zıddı zıddından meydana getirmesi itibariyle Allahın kudretinin kemâline en kuvvetli bir delil vardır.[19]

44- يُقَلِّبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ **"Allah gece ile gündüzü evirip çeviriyor."**

Allah gece ve gündüzü ardı ardına getirir.

Veya bunlardan birini noksanlaştırırken diğerini ziyade kılar.

Veya bunların hallerini sıcaklık – soğukluk, karanlık – aydınlık şeklinde değiştirir.

Ayetten murat, bu hâllerin tamamı olabilir.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِأُولِي الْأَبْصَارِ **"Şüphesiz bunda basiret sahibi olanlar için bir ibret vardır."**

Zikri geçen bu hâllerde, basiretine müracaat ile aklını kullanan kimseler için,

-Sani-i Kadîmin varlığına,

---

[19] Yani su buharcıklarından meydana gelen bulut gibi bir maddeden çok kuvvetli bir ışığa sahip şimşeği çıkarmak, Allahın sonsuz kudretinin apaçık bir delilidir.

-Kudretinin kemâline,

-İlminin her şeyi kuşatmasına,

-Meşietinin her şeye nüfuzuna,

-Bir şeye muhtaç olmak veya onu gerektirecek durumlardan münezzeh oluşuna bir delâlet vardır.

45- وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ مِنْ مَآءٍ ۚ **"Allah, her hayvanı sudan yarattı."**

Su, her canlının maddesinin bir parçasıdır. Veya buradaki su'dan maksad, özel bir su olan nutfedir. Canlıların yaratılışında ağırlıklı unsur su olduğundan böyle ifade edilmiştir.

فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلٰى بَطْنِهٖ ۚ **"İşte bunlardan kimi karnı üstünde yürür."**

Bunların kimisi yılan gibi, karnı üzerinde yürür. Burada "sürünür" yerine **"yürür"** kelimesi kullanılması

-Ya istiare olarak kullanılmıştır.[20]

-Veya müşakele üslûbuyla böyle denilmiştir.[21]

وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلٰى رِجْلَيْنِ ۚ **"Kimi iki ayağı üstünde yürür."**

Onlardan bir kısmı da insan ve kuş gibi iki ayak üzerinde yürür.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلٰٓى اَرْبَعٍ ۘ **"Kimi de dört ayağı üstünde yürür."**

Onlardan bir kısmı da, davarlar ve vahşi hayvanlarda olduğu gibi, dört ayak üzere yürür. Örümcek gibi dörtten fazla ayağı olanlar da bu gruba dâhildirler. Çünkü onlar da yürürken dört ayağa dayanırlar.

يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ ۘ **"Allah dilediğini yaratır."**

Allah, gerek bahsi geçenleri, gerekse burada zikredilmeyenleri; suretleri, azaları, heyetleri, hareketleri, tabiatları, kuvveleri, fiilleri farklı bir şekilde, meşietinin iktizasına göre aynı maddeden yaratır.

اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ **"Çünkü Allah her şeye kâdirdir."**

---

20 "Adam sevinçten uçuyordu" dediğimizde, uçmak kelimesi istiare olarak kullanılmış, kuşun bir özelliği emaneten adama nispet edilmiştir. Üstteki ayette de "yürür" kelimesinde istiare vardır. Çünkü, karın üzere yürünmez, sürünülür.

21 **Müşakele**, şeklen benzemektir. "Allah, tuzak kuranlara tuzak kurar" dediğimizde, her iki tuzak kurmak aynı anlamda kullanılmamıştır.

Her şeye kâdir olunca, ne dilerse yapar.

46- لَقَدْ اَنْزَلْنَآ اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ "Andolsun biz gerçekleri açıklayan âyetler indirdik."

Çeşit çeşit delillerle, hakikatleri beyan eden ayetleri indirdik.

وَاللّٰهُ يَهْدِى مَنْ يَّشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ "Ve Allah dilediğini bir sırat-ı müstakime iletir."

Allah,

-Onlara dikkatle bakmaya

-Ve manalarını düşünmeye muvaffak kılarak dilediğine hidâyet eder. O'nu **sırat-ı müstakime,** yani doğru bir yola iletir.

Sırat-ı müstakimden murat, İslâm dinidir.

İslâm dini,

-Hakkı derk ettirir.

-Cennete ulaştırır.

47- وَيَقُولُونَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُولِ وَاَطَعْنَا "Bir de, "Allah'a ve peygambere inandık ve itaat ettik" derler."

Sebeb-i Nüzûl

Ayet, Bişr isimli bir münafık hakkında indi. Bir Yahudi ile davacı-davalı olmuş, hakem olarak Ka'b Bin Eşrefe gitmeye çağırmıştı. Yahudi ise Hz. Peygamberin hakem olmasını istemişti.

Denildi ki: Muğire Bin Vâil hakkında indi. Bir arazi meselesinde Hz. Ali ile tartışınca, Hz. Ali'nin "Peygambere gidelim, o meselemizi halletsin" teklifini kabul etmemişti.

ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيقٌ مِّنْهُمْ مِّنْ بَعْدِ ذٰلِكَ "Sonra bunun arkasından onlardan bir kısmı yüz çevirir."

Böyle demelerinden sonra içlerinden bir fırka, peygamberin hükmünü kabulden kaçınmak suretiyle yüz çevirir.

وَمَآ اُولٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ "Bunlar mü'min değillerdir."

"Bunlar" ifadesi, üstte **"Allaha ve Peygambere inandık ve itaat ettik"** dedikleri bildirilenlerin tamamıdır. Böylece bu ifade, her ne kadar on-

lar dilleriyle iman etseler de, kalblerinin iman etmediğini Allahu Teâlânın bildirmesi olur.

Veya **"bunlar"** ifadesi, onlardan bir kısmına işaret eder.

Bunlardan imanın selbedilmesi, yüz çevirmelerinden dolayıdır.

Ayette **"mü'minîn"** kelimesinin elif-lâmlı gelmesinde şöyle bir manaya delâlet vardır: "Bunlar, senin bilmiş olduğun imanda samimi olan ve onda sebat gösteren mü'minlerden değillerdir."

48- وَاِذَا دُعُوٓا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهٖ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ اِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ **"Aralarında hükmetmesi için Allah'a ve Rasûlüne çağrıldıklarında, bakarsın ki onlardan bir kısmı yüz çevirip dönerler."**

Aslında aralarında hüküm verecek olan ve bunun için kendisine müracaat edilen Hz. Peygamber iken, ayette **"Allah ve rasûlüne çağrıldıklarında"** denilerek Allahu Teâlânın da zikri,

-O'na tazim içindir.

-Ayrıca, Hz. Peygamberin hükmünün, gerçekte Allahın hükmü olmasındandır.

Onlardan bir fırkanın yüz çevirmesi, Hz. Peygamberin onların lehinde hüküm vermeyeceğini bilmelerindendir.

49- وَاِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَاْتُوٓا اِلَيْهِ مُذْعِنِينَ **"Ama gerçek** (verilen hüküm) **kendi lehlerinde ise, boyun eğerek ona gelirler."**

Eğer hüküm lehlerine olacaksa, bunu bilmelerinden dolayı gönül hoşluğuyla Peygambere gelirler.

50- اَفِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ **"Kalplerinde bir hastalık mı var?"**

Hastalıktan murat

-Küfürdür,

-Veya zulme meyildir.

اَمِ ارْتَابُوٓا **"Yoksa şüpheye mi düştüler?"**

Yoksa Sen'den töhmete medar bir şey gördüler de Sana olan yakîn ve güvenleri ortadan mı kalktı?

اَمْ يَخَافُونَ اَنْ يَحِيفَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهٗ **"Yoksa Allah ve Rasûlünün kendilerine haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar?"**

بَلْ أُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ **"Hayır, bunlar zalimlerin ta kendileridir!"**

Burada, onlarla alakalı üç ihtimale yer verildi:

1-Kalplerinde maraz olması,

2-Allah Rasûlünden şüphelenmek,

3-Allah ve Rasûlünün kendilerine haksızlık edecek olmasından korkmak.

"Hayır, bunlar zalimlerin ta kendileridir" denilerek son iki ihtimal devre dışı bırakıldı. Böylece, birinci ihtimalden dolayı onların yüz çevirdikleri gösterilmiş oldu.

Ayette yapılan taksimde şunu görürüz:

Onların Allah Rasûlünün hükmüne yanaşmamaları,

-Ya kendilerinden kaynaklanan bir arızadandır.

-Veya hâkimle ilgilidir.

Hâkimle ilgili arıza ise,

-Ya onlar nezdinde tahakkuk etmiş sabit bir durumdur.

-Veya bir arıza olması muhtemeldir.

Hâlbuki, bunların ikisi de bâtıldır. Çünkü Hz. Peygamberin nübüvvet makamı ve herkesçe malum olan emîn kimse oluşu buna engeldir. Böyle olunca, birinci ihtimal olan arızanın kendilerinden kaynaklanması netleşmiş olur.

Onlar hakkında bildirilen **"zulüm"** hükmü, inançlarındaki bozukluğu ve nefislerinin haksızlığa meylini içine alır.

"Hayır, bunlar zalimlerin ta kendileridir" ifadesinde zulüm, kendileri dışında olanlardan ve özellikle de hükmüne müracaat edilecek Hz. Peygamberden nefyedilmektedir.

240. DERS

Yeryüzü Mirasçıları

51- إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا **"Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Rasûlüne davet edildiklerinde mü'minlerin sözü ancak "işittik ve itaat ettik" demeleridir."**

وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ **"İşte felaha erenler bunlardır."**

Önceki ayetlerde münafıkların tavrı anlatılmıştı. Burada da mü'minlerin tavrına dikkat çekildi. Bu şekilde mukayeseli anlatım, Cenab-ı Hakkın Kur'anda genel bir prensibidir. Burada olduğu gibi, batıl yolda olan nazara verildikten sonra, hak yolda olan hemen peşinde anlatılmıştır. Bunda, uygun olmayan tavrın reddinden sonra, olması gerekene bir tenbih vardır.

52- وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ **"Her kim Allah'a ve Rasûlüne itaat eder, Allah'a saygı duyar ve O'na karşı gelmekten sakınırsa, işte kurtulanlar bunlardır."**

Her kim Allah ve rasûlünün emrettiği farzlara ve sünnetlere itaat etse ve kendisinden sâdır olan günahlardan dolayı Allahtan korksa ve ömrünün geri kalan kısmında O'ndan sakınarak yaşasa, işte böyle olanlar, daimî nimetleri elde ederek kurtuluşa erenlerdir.

53- وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ **"En ağır bir şekilde Allah'a yemin ettiler."**

لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ **"Kendilerine emredersen mutlaka çıkacaklarını söylediler."**

O münafıklar şayet Sen kendilerine diyarlarını ve mallarını bırakıp gitmeyi emretsen mutlaka çıkacakları hususunda olanca güçleriyle Allaha yemin ettiler.

قُلْ لَا تُقْسِمُوا **"De ki: Yemin etmeyin."**

De ki: Yalan üzere yemin etmeyin.

طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ **"Sizden istenen güzelce itaat etmektir."**

Sizden istenen güzelce itaattir, yoksa taat hususunda yaptığınız münafıkça yemin değil.

اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ **"Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."**

Dolayısıyla, gizli hâlleriniz O'na gizli değildir.

54- قُلْ اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُواالرَّسُولَ **"De ki: Allah'a itaat edin, Peygambere de itaat edin."**

Ayette, onları susturma hususunda bir tahşidat vardır.

فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ **"Eğer yüz çevirirseniz şunu bilin ki, O, kendine yüklenenden sorumludur, siz de size yüklenenden sorumlusunuz."**

Şayet yüz çevirirseniz, şunu bilin ki, Peygamberin sorumluluğu kendisine tevdi edilen tebliğdir, sizin sorumluluğunuz da size bildirilenleri yerine getirmenizdir.

وَاِنْ تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا **"Eğer ona itaat ederseniz, doğru yolu bulmuş olursunuz."**

Eğer, hükmünde O'na uyarsanız, hakka ulaşırsınız.

وَمَا عَلَى الرَّسُولِ اِلاَّ الْبَلاَغُ الْمُبِينُ **"Peygambere düşen, ancak apaçık tebliğdir."**

Peygambere düşen görev, ancak sizin mükellef kılındığınız şeyleri tebliğ etmekten ibarettir. O da zaten bunu yaptı. Geriye, size yüklenen görevi yapmanız kaldı. Şayet bunu yaparsanız, kendi yararınızadır. Ama yüz çevirirseniz, zararlı çıkan siz olursunuz.

55- وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ **"Allah, içinizden iman edip de salih ameller işleyenlere şunu vaat etti:"**

Ayet, Hz. Peygambere ve ümmetine veya Hz. Peygamber ve yanındaki sahabelere bir hitaptır.

لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِى الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Kendilerinden**

öncekileri yeryüzünde hakim kıldığı gibi, onları da mutlaka hakim kılacak."

Onlardan önce İsrailoğullarını zulüm üzere kurulan idarelerden sonra Mısır ve Şam'a halife kıldığı gibi, onları arzda tasarrufta bulunan halifeler kılacak. Onlar da, hükümdarların beldelerinde tasarrufları gibi, yeryüzünde tasarrufta bulunacaklar.

وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِى ارْتَضٰى لَهُمْ **"Onlar için razı olduğu dinlerini icra imkanı verecek."**

İslâm dinini kuvvetli ve sabit kılarak uygulama imkânı verecek.

وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا **"Korkularından sonra kendilerini emniyete kavuşturacak."**

Düşmanlardan korkularından sonra, kendilerini emniyete erdirecek.

Hz. Peygamber ve ashabı Mekkede on yıl korku içinde yaşadı. Sonra Medineye hicret ettiler. Orada da silahla yatıyor, silahla kalkıyorlardı. Ta ki Allah vaadini tahakkuk ettirdi. Onları bütün Arablara karşı galip kıldı, şark ve garbın beldelerini fethettirdi.

Ayette, gaybtan verilen bir haberin aynen gerçekleşmesi itibarıyla, Peygamberliğin bir delili vardır. Ayrıca dört halifenin hilafetlerinin makbuliyetine de bir delil vardır. Çünkü ayetin muhatapları içinde bu vaat, icma ile ancak onlarda bir araya geldi.[22]

Ayetin son kısmıyla alakalı şu manaya da dikkat çekilmiştir:

"Onların şu dünyada azaptan korkma halini, ahirette emniyete çevirecek."

يَعْبُدُونَنِى **"Onlar bana ibadet ederler."**

لَا يُشْرِكُونَ بِى شَيْـًٔا **"Hiçbir şeyi bana şerik kılmazlar."**

Onlara yapılan bu vaat, tevhid üzere sebat etmeleri şartıyladır.

Ayette, onların yeryüzüne hâkim kılınmalarının ve korkudan emniyet hâline geçmelerinin gerekçesi nazara verilmektedir.

---

22 Yani, ayette **"sizden"** denildiği için, ayetin müjdelediği hâlin Hz. Peygamber devrindeki muhataplarından tahakkuku lazımdır. Bu ise, Hz. Peygamberin idaresinde ve sonraki dört halife devrinde gerçekleşmiştir.

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ **"Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte onlar fasıkların ta kendileridir."**

Artık her kim dinden dönse veya bu nimete nankörlük yapsa, fıskın kemâli onlardadır. Çünkü bu kadar açık ayetler, deliller varken dinden dönmüşler, bu büyük nimete nankörlük yapmışlardır.

56- وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ **"Ve namazı dosdoğru kılın."**

وَآتُوا الزَّكٰوةَ **"Zekatı verin."**

وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ **"Ve peygambere itaat edin."**

Peygamberin size emrettiği diğer şeylerde de O'na itaat edin.

لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ **"Ola ki rahmete eresiniz."**

57- لاَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِى الْأَرْضِ **"Sakın o inkâr edenlerin** (Allah'ı) **yeryüzünde âciz bırakacaklarını sanma!"**

Ey Peygamber! Sakın sakın o kâfirleri Allahın yakalamasından ve helâk etmesinden kurtulacaklar zannetme!

وَمَأْوٰيهُمُ النَّارُ **"Onların varacağı yer cehennemdir."**

وَلَبِئْسَ الْمَصِيرُ **"Orası ne kötü bir varış yeridir!"**

241. DERS

Âdab Dersi

58- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَٰثَ مَرَّاتٍ **"Ey iman edenler! Ellerinizin altında bulunanlar** (köleleriniz) **ve sizden henüz bulûğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa** (yanınıza girecekleri zaman) **sizden izin istesinler:"**

Üstteki ayetlerde, bahsi geçen hükümlere ve diğerlerine taatin vücubuna delâlet eden ilâhiyat meselelerine temas edildi, itaate vaadde bulunuldu, ondan yüz çevirmenin kötü sonuçlarına dikkat çekildi.

Bu ayetle ise, daha önce bir kısmı bildirilen fer'î hükümlere yeniden dönüldü.[23]

Ayet, hem erkeklere, hem de kadınlara hitap olmakla beraber, tağlip yoluyla erkeklere hitap edildi.[24]

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Esma Binti Übey'in kölesi Mirsed, uygunsuz bir vakitte onun odasına girmişti. Ayet, bu münasebetle nâzil oldu.

Denildi ki: Hz. Peygamber (asm), ensardan bir köle olan Müdlic Bin Amr'ı öğle vakti Hz. Ömeri çağırması için gönderdi. Müdlic, Hz. Ömer uykuda iken içeri girdi. Hz. Ömerin elbisesi biraz açılmış idi. Hz. Ömer şöyle dedi: "Keşke Allahu Teâlâ büyüklerimizi, evlatlarımızı ve hizmetçilerimizi, bu saatlerde izin olmadan yanımıza girmekten yasaklasa..." Sonra Hz. Peygamberin yanına vardı. Ona, bu ayeti inmiş buldu.

Ayette büluğdan ihtilam olarak bahsedilmesi, büluğa ermenin en kuvvetli delili olmasındandır.

مِنْ قَبْلِ صَلٰوةِ الْفَجْرِ **"Sabah namazından önce."**

---

[23] Daha önce, zina, namuslu kimselere iftira, başkasının evine girme adabı, gözlerin ve namusun korunması... ile ilgili ayetler bildirilmişti. Arada tevhid gibi temel konulara girildikten sonra, bu ayetle yeniden fer'î hükümlere temas edildi.

[24] Yani, ayetin lafzında hitap erkeklere olmakla beraber, kadınlar da aynı hükümlere tâbidirler.

Çünkü o vakit yataktan kalkma ve uyku elbisesini atıp normal elbiseyi giyme zamanıdır.

وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ **"Öğleyin elbiselerinizi çıkardığınız vakit."**

Kaylule (öğle uykusu) için normal elbiselerinizi çıkardığınız zaman.

وَمِنْ بَعْدِ صَلٰوةِ الْعِشَاءِ **"Ve yatsı namazından sonra."**

Çünkü yatsı sonrası elbiselerinizi çıkarıp yatağa girme zamanıdır.

ثَلٰثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ **"Bunlar, mahrem halde bulunabileceğiniz üç vakittir."**

Bu üç vakitte tesettürünüz tam olmaz.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلاَ عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ **"Bu vakitlerin dışında ne sizin için, ne de onlar için bir mahzur yoktur."**

Bunun dışındaki vakitlerde izin istemeyi terk etmede, size de onlara da bir günah yoktur.

Ayette evlere izinsiz girilmesini yasaklayan ayete münafi bir şey yoktur ki, onu neshetmiş olsun. Çünkü bu ayet çocuklar ve köleler hakkındadır. Diğer ayet ise, hür ve büluğa ermiş kimseler hakkındadır.

طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَعْضٍ **"Onlar, etrafınızda dolaşan kimselerdir, birbirinizle iç içesiniz."**

Ayetin bu kaydı, bahsi geçen üç vakit dışında köle ve çocukların izin istemeden girip çıkmalarının gerekçesini anlatır. Çünkü içli dışlıdırlar, sıkça girip çıkmalar olmaktadır. Bunda, hükümlerin gerekçesini gösterme hususunda bir delil vardır. Keza bu üç vakitle diğer vakitler arasındaki farkta da, ilgili hükmün illetini göstermek vardır.

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ **"İşte Allah size âyetleri böyle açıklar."**

Allah, burada olduğu gibi ahkâm ayetlerini işte böyle açıklıyor.

وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ **"Ve Allah, Alîm'dir – Hakîm'dir."**

Allah, sizin hâllerinizi bilir, size hüküm olarak bildirdiği şeylerde hikmetle hükmeder.

59- وَإِذَا بَلَغَ الْاَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَاْذِنُوا كَمَا اسْتَاْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

"Çocuklarınız erginlik çağına geldiklerinde, kendilerinden öncekilerin izin istedikleri gibi izin istesinler."

Büluğa erdiklerinde, bütün vakitlerde izinli girsinler.

"Büluğa ermiş erkek kölenin, evin hanımının yanına girerken izin istemesi gerekir" diyen âlimler, bu ayetten delil getirdi.

Elcevap: Ayette üç vakitte izin istemesi gerekenler köleler ve büluğa ermemiş çocuklar şeklinde ifade edilmişti. Burada, çocukların büluğa erdiğinde izin istemelerinin emredilmesi, kölelerin buna dâhil olmadığını gösterir.

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهٖ **"Allah, âyetlerini size işte böyle açıklar."**

وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ **"Ve Allah, Alîm'dir – Hakîm'dir."**

Bunun tekrarı, izin istemekle ilgili emri te'kid etmek ve meselenin önemini vurgulamak içindir.

60- وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الّٰتِى لاَ يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ اَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ **"Artık evlenme ümidi beslemeyen, hayızdan ve doğumdan kesilmiş yaşlı kadınların zînetlerini göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında kendileri için bir günah yoktur."**

Hayızdan, hamile olmaktan kesilmiş yaşlı kadınların, yaşlarının ileri olması sebebiyle nikah ümidi kalmayan bu kimselerin, (manto, pardesü gibi) dış elbiselerini bırakmalarında kendilerine bir günah yoktur.

Ancak bunu yaparken **"Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zînetlerini göstermesinler."** (Nur, 31) ayetinde gizlenmesi emredilen zînetlerini açığa çıkarmadan yapmaları gerekir.

Ayet metninde geçen **"teberrüç"** kelimesi, asıl olan gizli bir şeyi göstermeğe çalışmakta kendini zorlamaktır. Özellikle, kadının zînetini ve güzelliklerini erkeklere açmasında kullanılır.

وَاَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ **"Ama iffetli olmaları kendileri için daha hayırlıdır."**

Bununla beraber iffetlice sakınmaları, kendileri için dış örtülerini çıkarmaktan daha hayırlıdır. Çünkü su-i zanna maruz kalmaktan kurtarır.

وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ **"Allah Semi' – Alîm'dir."**

Allah, onların erkeklere söylediklerini duyar, maksatlarının ne olduğunu bilir.

61- لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ **"A'maya bir sakınca yoktur."**

وَلاَ عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ **"Topala bir sakınca yoktur."**

وَلاَ عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ **"Hastaya bir sakınca yoktur."**

Âmâ, topal veya hasta olanlar, sağlam insanlarla yemek hususunda "belki beraber olmamızdan hoşlanmazlar" şeklinde endişe taşıyorlardı. Ayet, onların bu tarz sıkılmalarına lüzum olmadığını ifade eder.

Savaşa çıkanlar, ayette sayılan kimselere evlerinin anahtarlarını teslim eder, "evin gibi hareket et, evdeki şeylerden ye iç" derlerdi. Onlar ise "belki gönül hoşluğuyla böyle söylememiş olabilirler" mülahazasıyla bundan uzak dururlardı. Ayet, bu endişeye lüzum olmadığını bildirdi.

Veya bunlar babalarının, evlatlarının veya akrabalarının evlerine çağrılıp kendilerine ikram edildiğinde onlara yük olmaktan çekinirlerdi. Ayet, buna gerek olmadığını bildirdi. Ancak, bunun için ev sahibinin rızasının bir izin veya buna delâlet eden bir karîne ile bilinmesi lazımdır.

Veya bu İslâmın ilk döneminde idi, **"Ey iman edenler! Yemek için izin verilmesi dışında, Peygamberin evlerine girmeyin,** (erken gelip) **yemeğin hazırlanmasını beklemeyin."** (Ahzab, 53) gibi ayetlerle neshedildi.

Ayetin cihaddan geri kalmakta onlara bir vebâl olmadığını ifade ettiğini söyleyenler olmuşsa da, ayetin evveli ve sonrası buna uygun görülmemektedir.

وَلاَ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَنْ تَاْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ **"Sizin için de kendi evlerinizden yemenizde bir sakınca yoktur."**

Çoluk-çocuğunuz, eşlerinizin bulunduğu evlerinizden yemenizde bir sakınca yoktur. Buna, çocukların evleri de girer. Çünkü evladın evi, "Sen de malın da babana aitsin" hadisinin delâletiyle babanın sayılır. Keza, Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Mü'minin en temiz ve helâl yiyeceği, kendi çalışmasının ürünü olandır. Çocuğu da onun bir çalışmasıdır."

اَوْ بُيُوتِ اٰبَآئِكُمْ **"Babalarınızın evlerinden."**

اَوْ بُيُوتِ اُمَّهَاتِكُمْ **"Annelerinizin evlerinden."**

اَوْ بُيُوتِ اِخْوَانِكُمْ **"Erkek kardeşlerinizin evlerinden."**

اَوْ بُيُوتِ اَخَوَاتِكُمْ **"Kız kardeşlerinizin evlerinden."**

اَوْ بُيُوتِ اَعْمَامِكُمْ **"Amcalarınızın evlerinden."**

اَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ **"Halalarınızın evlerinden."**

اَوْ بُيُوتِ اَخْوَالِكُمْ **"Dayılarınızın evlerinden."**

اَوْ بُيُوتِ خَالاَتِكُمْ **"Teyzelerinizin evlerinden."**

اَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَفَاتِحَهٗ **"Veya anahtarlarına malik olduğunuz yerlerden."**

Son maddeden murat, vekâlet veya koruma yoluyla kişinin uhdesine ve tasarrufuna verilen bahçe veya davar gibi şeylerdir.

اَوْ صَدِيقِكُمْ **"Yahut dostlarınızın evlerinden** (yemenizde bir sakınca yoktur.)"

Çünkü samimi dost, kendi mallarından istifadenize gönül hoşluğuyla rıza gösterir.

Ancak, bütün bu kimselerin evlerinden yiyebilmenin şartı, ev sahibinin rızası olduğuna dair bir izin veya bir karîne olmasıdır.

Ayette bu yakınların sayılması, onlar arasında böyle şeylerin mutad olmasındandır. Veya bu, İslâmın ilk devrinde böyle iken, sonra neshedilmiş de olabilir.

Hanefiler, bu ayetten delil getirerek, mahremi olan bir yakınından mal çalan kimsenin elinin kesilmeyeceğine delil getirmişlerdir. Ama, mesele mezhepler arasında tartışmalıdır.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَاْكُلُوا جَمِيعًا اَوْ اَشْتَاتًا **"Toplu halde veya ayrı ayrı yemenizde de bir sakınca yoktur."**

Leys oğulları, kişinin tek başına yemek yemesini uygun görmüyorlardı.

Ensardan bazıları kendilerine bir misafir geldiğinde, ancak onunla beraber yemek yiyorlardı.

Bazıları da fıtrat itibariyle hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları yemekler farklı olduğundan, beraber yemekten kaçınıyorlardı.

Ayet, bu gibi durumlara bir cevap olarak nazil oldu.

فَاِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً **"Evle-**

re girdiğiniz zaman birbirinize, Allah katından mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak, selâm verin."

Bahsi geçen bu evlerden birine girdiğinizde dinen ve akrabalık yönüyle sizden olan ev sakinlerine selâm verin.

Böyle bir selâm, O'nun emriyle sabit ve O'nun katından vaz edilmiştir.

Veya şöyle de mana verilebilir: Allah tarafından hoş bir hayat dileğiyle onlara selâm verin.

Çünkü böyle bir selâmla, ziyadesiyle sevap ve hayır umulur.

Verilen selâm, muhatabınızın gönlünü alır.

Hz. Enes'den şöyle nakledilir:

Hz. Peygamber bana şöyle dedi:

"Ümmetimden kime rastlasan, ona selâm ver. Bu, senin ömrünü uzatır. Evine girdiğinde, hane halkına selâm ver, evinin hayrı-bereketi çoğalır. Duha (kuşluk) namazını kıl. Çünkü o, Evvâbin olan (yani Hakka yönelen) iyi kimselerin namazıdır."

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ **"İşte Allah size âyetleri böyle açıklar."**

Cenab-ı Hak, bu sûrede birbirine yakın yerlerde (58-59. ayetlerde ve burada olmak üzere) bu ayeti üç defa tekrarladı. Bunda ziyadesiyle bir te'kid ve bununla biten hükümlerin büyüklüğünü bildirmek vardır. Bunların ilk ikisinin devamında Allahın Alîm ve Hakîm olması nazara verildi. Bu, ayetlerin beyanını iktiza eden durumu bildirir. Yani, Allah Âlîm ve Hakîm olduğu için size ayetleri böyle açıklıyor. Burada ise, açıklamaktan maksadın ne olduğunu bildirdi ve şöyle buyurdu:

لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ **"Ola ki akledersiniz."**

Allahın beyan etmesi, işlerinizde hakkın ve hayrın ne olduğunu akletmeniz içindir.

242. DERS

Ulu'l - Emre İtaat

62- اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ **"Mü'minler ancak, Allah ve Resülüne iman eden kimselerdir."**

Allah ve Rasûlüne samimi bir şekilde inanan imanı kâmil mü'minlerin bir özelliği de şudur:

وَاِذَا كَانُوا مَعَهٗ عَلٰٓى اَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتّٰى يَسْتَاْذِنُوهُ **"Onunla beraber iken önemli bir durum olduğunda, ondan izin almadan bırakıp gitmezler."**

Onlar,

-Cum'a,

-Bayram,

-Savaş,

-Meşveret gibi toplumu ilgilendiren bir meselede Hz. Peygamberle beraber iken peygamberi yalnız bırakmazlar, izin almadan ayrılmazlar.

Böyle durumlarda Peygamberden izin almadan ayrılmamanın imanın kemâlinden sayılması,

-İmanın sıhhatine bir tasdikçi gibi olmasından,

-Ayrıca muhlis olanı münafıktan ayırmasından dolayıdır. Çünkü, münafık olanlar böyle durumlarda sıvışmayı ve ayrılmayı âdet edinmişlerdir.

-Bir de Peygamberin izni olmadan böyle bir durumda ayrılmanın büyük bir günah olmasındandır. Bundan dolayı, peşinden gelen ayette bunu yine nazara vererek daha etkin bir şekilde te'kidde bulundu.

اِنَّ الَّذِينَ يَسْتَاْذِنُونَكَ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ **"Şu senden izin isteyenler, hakikaten Allah'a ve Rasûlüne iman etmiş kimselerdir."**

Çünkü bu, izin isteyenin bir mü'min olduğunu ifade eder. İzinsiz ayrılmak ise, böyle değildir.

فَاِذَا اسْتَاْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَاْنِهِمْ فَاْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ **"Öyle ise, bazı işleri için senden izin istediklerinde, onlardan dilediğine izin ver."**

Ayette, işin önemini göstermek ve sıkı tutulmasını bildirmek vardır. Bu konuda yetki, Hz. Peygamberin görüşüne bırakılmıştır.

Bununla, bazı hükümlerin Hz. Peygamberin reyine bırakıldığına delil getirildi.

Ancak bu kanaatte olmayanlar ayetteki **"dilediğine"** ifadesinden muradın "izin isteyenin gerçekten bir özrü olduğunu bildiğinde, ona izin ver" şeklinde kayıtlı olarak açıkladılar.

وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ **"Onlar için Allah'tan mağfiret dile."**

İzinden sonra onlar için Allahtan mağfiret talep et. Çünkü, velev bir özre dayalı olarak da olsa böyle bir durumda izin istemek bir kusurdur. Çünkü bunda, dünya işini ahiret işinin önüne geçirmek vardır.

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Şüphesiz Allah Ğafur – Rahîm'dir."**

Allah, kulların taşkınlıklarını bağışlar, onlara kolaylık göstererek merhamet eder.

63- لاَ تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا **"Peygamberin** (sizi) **çağırmasını aranızda birbirinizi çağırmanız gibi tutmayın."**

Peygamberin sizi çağırmasını birbirinize yaptığınız çağrıya kıyas etmeyin. Çünkü kendi aranızda yaptığınız çağrılarda,

-Yüz çevirmek,

-İcabette gevşeklik,

-İzinsiz dönmek gibi durumlar olabilir. Ama peygamberin sizi çağırmasında böyle yapmamalısınız. Çünkü O'nun çağrısına icabette bulunmak vaciptir, izni olmadan dönmek ise, haramdır.

Denildi ki: Ayetten murat şudur: "Peygambere nida ederken, sesinizi yükselterek konuşmayın. "Ya Muhammed" şeklinde ismiyle değil, saygıyla "Ya Nebiyyallah, ya Rasûlallah" diyerek lakabıyla hitap edin."

Veya "O'nun Rabbine olan duasını, sizin küçüklerinizin büyüklerinden istekte bulunması, büyüklerin de bazen icabet edip bazen reddetmesi türünden saymayın. Çünkü O'nun duası müstecaptır."

قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا **"İçinizden, birbirini siper ederek sıvışıp gidenleri muhakkak ki Allah bilmektedir."**

Bazıları Hz. Peygamberin bulunduğu topluluktan izin almadan, birbirini siper ederek usulca sıvışmaya çalışıyorlardı.

Veya bazıları, kendisine izin verilen birinin yanında çıkarak sanki kendisine de izin verilmiş havası verdiriyordu.

فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ اَمْرِهٖٓ اَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ **"Bu sebeple, O'nun emrine aykırı davrananlar, başlarına bir bela gelmesinden veya kendilerine çok elim bir azap isabet etmesinden sakınsınlar."**

Emrinin gereğini terk ile ve yolundan başka bir yol tutmak suretiyle O'nun emrine muhalefet edenler kendilerine dünyada bir fitne isabet etmesinden veya ahirette elem verici bir azap isabet etmesinden sakınsınlar.

Bununla, buradaki emrin vücup için olduğuna delil getirildi. Çünkü emrin gereğini terk etmek, iki azaptan birini gerektirmektedir. Zira sakınılmasını emretmek, böyle bir azabı netice verecek durumlardan korkulmasına delâlet eder, bu da sakınmanın vücubunu lüzumlu kılar.

64- اَلَآ اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Bilmiş olun, göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır."**

قَدْ يَعْلَمُ مَآ اَنْتُمْ عَلَيْهِ **"O, sizin ne durumda olduğunuzu çok iyi bilir."**

Ey mükellefler!

Allah sizin içinde bulunduğunuz hâlin dine muhalif veya muvafık, münafıkâne veya samimâne olduğunu muhakkak ki bilir.

وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ اِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا **"Ona döndürülecekleri günde ise, yapmış olduklarını tek tek kendilerine haber verir."**

Münafıklar o gün amellerinin karşılığını görmek üzere O'na döndürülürler. O da hem kınayarak, hem de cezasını vererek onların kötü amellerini kendilerine tek tek haber verir.

وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ **"Allah, her şeyi bilendir."**

Hiçbir gizli hâl, O'na gizli değildir.

Hz. Peygamberden şöyle nakledilir:

"Her kim Nur sûresini okusa, geçmişte ve gelecekteki erkek ve kadın bütün mü'minler sayısınca kendisine mükâfat verilir."

FURKAN SÛRESİ

Furkan Sûresi Mekkî olup,
yetmiş yedi ayettir.

243. DERS

Nübüvvet Meseleleri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا **"Âlemlere bir uyarıcı olsun diye kuluna Furkân'ı indiren Allah'ın şanı yücedir."**

Ayet metnindeki **"Tebâreke"** ifadesi "bereket"ten gelir. Bereket ise "çok hayır" anlamındadır.

Veya bu ibare "Allah her şeyin fevkindedir, sıfatlarında ve fiillerinde her şeyden üstündür" manasını ifade eder. Çünkü bereket, "ziyade" manasını tazammun eder.

Furkanı (hak ile batılı ayıran Kur'anı) indirmesinin bu ibareyle beraber söylenmesi,

-Kur'anda olan çok hayırdan,

-Veya Kur'anın Allahın yüce oluşuna delâletinden dolayıdır.

Denildi ki: "Tebareke" kelimesinde "devam" manası da vardır.

"Tebareke" kelimesi, başka farklı kelime kalıplarında söylenmez ve ancak Allah hakkında kullanılır.

"Furkan" kelimesi "iki şeyi ayıran" anlamındadır, Kur'anın da isimlerinden biridir. İfadeleriyle hak ile batılı veya i'cazıyla hak yolda olanla batıl yolda olanı ayırması sebebiyle böyle isimlendirilmiştir.

Kur'anın "Furkan" olması, fasıl fasıl inmesinden dolayı da olabilir.

Ayette **"kulu"** ifadesi "kulları" şeklinde de okunmuştur. Buna göre, **"Andolsun ki biz size apaçık âyetler, sizden önce yaşayıp gitmiş olanlardan bir mesel ve müttakiler için bir öğüt indirdik."** (Nur, 34) ayetinde olduğu gibi, Hz. Peygamber ve ümmeti kastedilmiş olur.

Veya "Furkan" sadece Kur'anın ismi olmayıp cins isim olarak diğer semavi kitaplara kullanılabildiği için, peygamberlere Furkanın indirildiğini ifade etmiş olur.

"Âlemlere bir uyarıcı olsun diye"

O Furkan veya Furkanın indirildiği kul, cin ve ins âlemlerine uyarıcı olmak içindir.

2- اَلَّذِى لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Ki, göklerin ve yerin mülkü** (hükümranlığı) **Onundur."**

وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا **"O, bir çocuk edinmedi."**

Hristiyanların batıl iddiaları gibi, o bir çocuk edinmiş değildir.

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِى الْمُلْكِ **"Mülkünde de hiçbir ortağı yoktur."**

Mecusilerin iddiası gibi, mülkünde hiçbir şerik de yoktur.

Allahu Teâlâ bu ayette, mülkün mutlak olarak kendisine ait olduğunu bildirdi. Sonra da kendi yerine geçecek veya mülkte kendisine karşı çıkabilecekleri nefyetti. Ardından da buna delâlet eden şeylere dikkat çekip şöyle bildirdi:

وَخَلَقَ كُلَّ شَىْءٍ **"O, her şeyi yarattı."**

Özel bir maddeden belli suret ve şekillerle insanı yaratması gibi, iradesine göre takdirde bulunarak her şeyi meydana getirdi.

فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا **"Yarattığı şeyleri bir ölçüye göre takdir etti."**

Onu takdir etti ve onu dilemiş olduğu özelliklere ve fiillere müheyya kıldı. Mesela, insana

-İdrak sahibi olmak,

-Anlamak,

-Tefekkür edebilmek

-Tedbirde bulunmak,

-Çeşitli sanatları ortaya koyabilmek,

-Farklı farklı işler yapabilmek gibi özellikler verdi.

Veya şu mana da olabilir: Ona, belli bir süreye kadar (ecel-i müsemma) şu hayatta devamı takdir etti. "Yaratma" ifadesi, kelimenin köküne bakılmaksızın bazan "vücuda getirdi" anlamına da gelir. Buna göre, üstteki ayetin manası şöyle olur: Her şeye vücut verdi, bir düzensizlik olmaması için onun icadında takdirde bulundu.

3- وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ اٰلِهَةً **"**(İnkâr edenler), **Allah'ı bırakıp ilâhlar edindiler."**

Önceki ayetler tevhidin isbatını ve nübüvveti tazammun ettiği için, buna muhalif olanları redde yöneldi.

لاَيَخْلُقُونَ شَيْئًا "(Bu batıl mabutlar) **hiçbir şey yaratamazlar."**

وَهُمْ يُخْلَقُونَ **"Zaten kendileri yaratılmışlardır."**

Çünkü, bunlara ibadet edenler o putları yontmakta, şekillendirmektedirler.

وَلاَ يَمْلِكُونَ لِاَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلاَ نَفْعًا **"Üstelik kendilerine bir zarar ve bir fayda veremezler."**

Bu batıl ilahlar, ne kendilerinden bir zararı def edebilirler ne de bir faydayı celb edebilirler.

وَلاَ يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلاَ حَيٰوةً وَلاَ نُشُورًا **"Öldürmeye, yaşatmaya ve ölüleri diriltip kabirden çıkarmaya da güç yetiremezler."**

Ne başlangıçta kimsenin ölümüne ve diriltilmesine hükmedebilirler, ne de yeniden diriltebilirler. Böyle olanlar, elbette ulûhiyetten çok çok uzaktırlar. Çünkü, uluhiyetin gereği olan özellikler kendilerinde bulunmadığı gibi, ona aykırı özelliklere sahiptirler.

Ayette, ilahın öldükten sonra diriltmeye ve amellerin karşılığını vermeye kâdir olması lüzumuna bir tenbih vardır.

4- وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ هٰذَآ اِلاَّ اِفْكٌ افْتَرٰيهُ **"İnkâr edenler dediler: Bu** (Kur'an)**, Onun** (Muhammed'in) **uydurduğu bir yalandan başka bir şey değildir."**

وَاَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ اٰخَرُونَ ۚ **"Başka bir topluluk da bu konuda Ona yardım etmiştir."**

Onların iddiasına göre, Hz. Peygamber Yahudilerden eski ümmetlerle ilgili şeyleri duyuyor, daha sonra bunları kendi ibaresiyle anlatıyordu.

Bununla alakalı **"Şüphesiz biz onların: "Kur'an'ı ona ancak bir insan öğretiyor" dediklerini biliyoruz. Kendisine nisbet ettikleri şahsın dili yabancıdır. Halbuki bu** (Kur'an) **apaçık bir Arapçadır."** (Nahl, 103) ayetinin tefsirinde gerekli açıklama yapıldı.

فَقَدْ جَآءُو ظُلْمًا وَزُورًا ۚ **"Böylece haksız ve asılsız bir söz uydurdular."**

Onlar, böyle mu'cize bir kelâmı, Yahudilerden alınmış yalan bir iftira

kılmakla ona haksızlık ettiler. Hz. Peygambere, berî olduğu şeyi nisbet etmekle iftirada bulundular.

5- وَقَالُوا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ **"Dediler: O, öncekilerin masallarıdır."**

اكْتَتَبَهَا **"Onu başkalarına yazdırdı."**

O, Kur'an diye insanlara söylediğini kendisi yazdı veya yazdırdı.

فَهِيَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَاَصِيلاً **"Bunlar Ona sabah akşam okunmaktadır."**

Onları ezberlemek için sabah akşam kendisine okunur. Çünkü ümmîdir, kitaptan kendisi tekrarlayamaz.

6- قُلْ اَنْزَلَهُ الَّذِى يَعْلَمُ السِّرَّ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"De ki: Onu, göklerin ve yerin sırrını bilen indirmiştir."**

Hepinizi fesahatıyla acze düşüren bir kitap, nasıl **"eskilerin masalları"** olabilir?

Hâlbuki o Kur'anda ancak sırları bilen Zâtın bilebileceği,

-Gelecekle ilgili gaybtan haberler,

-Ve eşya ile ilgili gizli sırlar vardır.

اِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا **"Şüphesiz O, Ğafur'dur – Rahîm'dir."**

Ğafur - Rahîm olduğu için, bu sözlerinize karşılık sizi hemen cezalandırmaz, üzerinize azap yağdırmaya tam bir kudreti varken ve siz de bunu hak etmişken size süre tanır, fırsat verir.

7- وَقَالُوا مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ **"Dediler: Bu nasıl peygamber!"**

Hz. Peygambere **"rasûl"** (peygamber) demeleri, öyle kabul ettiklerinden olmayıp tahkir ve istihza içindir.

يَاْكُلُ الطَّعَامَ **"Yemek yiyor."**

وَيَمْشِى فِى الْاَسْوَاقِ **"Ve çarşılarda geziyor?"**

Bu nasıl peygamber ki, bizim gibi yemek yiyor ve bizim dolaştığımız gibi ihtiyaçlarını karşılamak üzere çarşılarda dolaşıyor.

Yani, "Şayet peygamber olduğu doğruysa, niye O'nun hâli bizden farklı değil?"

Onların bu bakışları, basiretsizliklerinden ve nazarlarını sadece duyu-

lara hitap eden şeylere (mahsusata) çevirmelerindendir. Çünkü, peygamberlerin diğer insanlardan ayrılması, cismanî hususlarda değildir, **"De ki: Ben de ancak sizin gibi bir beşerim. Bana ilâhınızın ancak bir ilâh olduğu vahyolunuyor."** (Kehf, 110) ayetinde işaret edildiği üzere, ruhanî hâllerdedir.

لَوْلاَ أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا **"Ona, beraberinde bulunup uyaran bir melek indirilseydi ya!"**

Ona uyarıcı bir melek inse de, meleği tasdik ile O'nun doğru söylediğini bilsek!

8- أَوْ يُلْقَى إِلَيْهِ كَنْزٌ **"Yahut kendisine bir hazine verilseydi."**

Böyle bir hazinesi olduğunda geçim derdiyle uğraşmazdı.

أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا **"Veya ürününden yiyeceği bir bahçesi olsaydı ya!"**

Hazineden sonra **"bahçesi olsaydı"** demeleri, bir mertebe tenezzüldür. Yani, hiç olmazsa, ağaların, zenginlerin bahçesi olduğu gibi, O'nun da tenezzühde bulunacağı bir bahçesi olmalıydı."

وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلاَّ رَجُلاً مَسْحُورًا **"O zalimler, "Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz" dediler."**

"Onlar" yerine **"O zalimler"** denilmesi, onların bu sözlerinde zulmettiklerinin bir tescilidir.

9- أُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ **"Bak, Senin hakkında nasıl da temsiller getirdiler?"**

Bak, nasıl da Senin hakkında hiç hatıra hayale gelmemesi gereken şeyler söylediler, iftiralar uydurdular!

فَضَلُّوا **"Böylece** (yoldan) **saptılar."**

Böylece peygamberin özelliklerini bilmeye ve O'nunla kendini peygamber gibi göstermeye çalışan kimseyi ayıracak şeylere ulaştıracak yoldan saptılar. Kör gibi hareket ettiler.

فَلاَ يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلاً **"Artık onlar bir yol bulamazlar."**

Dolayısıyla onlar, Senin hakkında Senin nübüvvetini tenkide vesile olabilecek bir yol bulamazlar.

Veya onlar artık doğru yola ve hidayete bir yol bulamazlar.

10- تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَٰلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلْ لَكَ قُصُورًا **"Dilerse sana bundan daha hayırlısını, altından ırmaklar akan cennetleri verebilecek ve sana saraylar kurabilecek olan Allah'ın şanı yücedir."**

Allah, şu dünyada onların demiş olduklarından daha hayırlısını Sana vermeye kâdirdir. Lakin bunları ahirete te'hir etmektedir. Çünkü ahiret daha hayırlı ve daimidir.

11- بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ **"Hayır, onlar o saati** (kıyameti) **yalanladılar."**

Hayır, onlar kıyameti yalanladılar. Böylece nazarları dünyevî menfaatlere odaklandı. Şerefin, itibarın ancak mal ile olduğunu zannettiler. Bunun için de, fakrından dolayı Senin hakkında ileri geri konuştular.

Veya, "işte kıyameti yalanladıkları için Seni yalanladılar. Yoksa birer iftira olarak ("niye yanında melek yok, niye Ona bir hazine indirilmiyor.." gibi) fasit tenkitlerinden dolayı değil.[1]

Veya "onların Seni yalanlamalarına şaşma! Bundan daha hayret verici olanı yapıyorlar, kıyameti yalanlıyorlar!"

وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا **"Biz ise o saati yalanlayana şiddetli bir ateş hazırladık."**

"Saîr" kelimesi şiddetli ateşi ifade eder. Cehennemin isimlerinden biri olduğu da söylenmiştir.

12- إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا **"Ateş onları uzak bir yerden görünce, onun müthiş kaynamasını ve uğultusunu işitirler."**

Cehennemin onları görmesi mecaz olup, onların cehennemi görmelerini anlatır.

Çok çok uzaktan onu gördüklerinde, O'nun öfkeli ve homurtulu sesini işitirler.

"Cehennemin onları görmesi mecazdır" denilebileceği gibi, şöyle de bakılabilir:

-Bizim görüşümüze göre– hayat için illa bir bünye gerekmediğinden,

---

[1] Yani, onların Hz. Peygamberi kabul etmemelerinde en önemli bir unsur, ahirete inanmamalarıdır. Diğer sebepler basit birer bahane gibidir.

Allahu Teâlâ'nın onda bir hayat yaratması, böylece görmesi, öfkelenmesi, homurdanması mümkündür.

-Denildi ki: Cehennemin görmesi, öfkelenmesi, homurdanması, ona görevli zebânilerin böyle yapmasıdır. Bu, muzafın hazfı yoluyla cehenneme nisbet edilmiştir.

13- وَإِذَآ أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُورًا **"Ve elleri boyunlarına bağlanmış, çatılmış olarak cehennemin daracık bir yerine atıldıklarında, orada yok olup gitmeyi isterler."**

Mekânın darlığı, azabın daha ziyade olması içindir. Çünkü insan dar yerde sıkılır, geniş yerde ise ferahlık duyar. Bundan dolayıdır ki, Allahu Teâlâ cenneti eni gökler ve yer genişliğinde şeklinde vasfetti.[2]

Elleri zincirlerle boyunlarına bağlı bir şekildedirler.

Orada helâk olmayı temennî ederler, "Ey helâk, yetiş, neredesin? Şimdi senin zamanın" diye bağırırlar.

14- لَّا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا **"**(Kendilerine) **"Bugün bir kere yok olmayı istemeyin."**

وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا **"Birçok kere yok olmayı isteyin!"** (denir.)**"**

Onlara denilir ki: Bugün bir tek helâk çağırmayın, çok helakler isteyin! Çünkü, azabınız çeşit çeşit olacaktır. Bunlardan her bir çeşit, şiddetinden dolayı bir helâkettir.

Veya bu, **"Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri bir ateşe atacağız. Derileri yanıp döküldükçe, azabı tatmaları için kendilerine başka deriler vereceğiz."** (Nisa, 56) ayetinde olduğu gibi onların azabının yenilenmesini anlatıyor da olabilir.

Veya, bu bir defada bitecek bir azap değildir. Böyle olunca her vakit bir helak demektir.

15- قُلْ أَذَٰلِكَ خَيْرٌ **"De ki: Şu mu daha hayırlıdır?"**

أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِى وُعِدَ الْمُتَّقُونَ **"Yoksa müttakilere va'dedilen cennetü'l-huld** (ebedî cennet) **mi?"**

Ayette,

---

2 Bkz. Hadid, 21 ve Al-i İmran, 133

-Azaba **"şu"** ile işaret edilmesi,

-**"Şu mu daha hayırlı...?"** şeklinde soru üslûbuyla anlatılması,

-Aslında ikisi arasında mukayese bile yapılması mümkün değilken "hangisi daha hayırlı?" şeklinde tafdîl ile sorulması, ince bir alayla beraber, onların hatalarını başlarına vurmak içindir.

"Şu mu daha hayırlı, yoksa cennetü'l-huld (ebedi cennet) **mi?"** ifadesindeki **"şu"** kelimesi, daha önce onların **"Yahut kendisine bir hazine verilseydi." "Veya ürününden yiyeceği bir bahçesi olsaydı ya!"** demelerine bakıyor da olabilir. Yani,

"De ki: Şu hazine mi daha hayırlı, yoksa ebedi cennet mi?"

Veya "De ki: Şu dünya cenneti olan güzel bir bahçe mi daha hayırlı, yoksa ebedi cennet mi?"

Ayette, cennetin **"cennetü'l-huld"** şeklinde gelmesi.

-Medih içindir.

-Veya daimiliğine delâlet içindir.

-Veya dünya cennetlerinden (bahçelerinden) ayırt etmek içindir.

كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا **"Orası onlar için bir mükâfat ve varılacak bir yerdir."**

Bu ebedi cennet, Allahın ilminde veya levh-i mahfuzda onların amellerine bir karşılık ve varacakları bir mahal olacak takdir edilmiştir.

Ayette bunun geçmiş zaman sığasıyla ifade edilmesinde, Allahın vaat ettiği şeyin tahakkukunun vâki gibi olmasına bir işaret vardır.[3]

Müttaki olanlara bu cennet, takvalarına bir karşılık olarak verilmiştir. Başkalarına da onlardan razı olunmasıyla lütuf olarak verilmesine bir engel yoktur. Kaldı ki, müttakilerden murat küfür ve yalanlamadan sakınanlar olması caizdir. Çünkü, küfür ve yalanlama içinde olanlara karşılık "müttakiler" nazara verilmiştir.[4]

---

[3] Yani, aslında bu ilâhî vaat ilerde gerçekleşecektir. Ama vaat eden Allah olunca, buna olup bitmiş nazarıyla bakmak gerekir. Ayette de bundan dolayı **"Orası onlar için bir mükâfat ve varılacak bir yerdir"** denildi.

[4] Bu açıklamalar, "peki, müttaki olmayanlara ebedi cennet yok mu?" sorusuna bir cevaptır. Buna iki cihetle cevap verilmiştir:

1-"Müttaki" kelimesini "takva sahibi olanlar" şeklinde anladığımızda, bunlar o ebedi cennete takvalarına bir mükafat olarak girerler. Ama diğer ehl-i cennetin de lütuf olarak girmesine bir engel yoktur.

16- لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاؤُنَ خَالِدِينَ **"Ebedî olarak, onlar için orada diledikleri her şey vardır."**

Onlar için o cennette diledikleri bütün nimetler var. Belki de cennetteki her taife, kendi mertebesine uygun şeyler isteyecek. Çünkü görülen o ki, noksan mertebede olan biri, kâmil mertebede olanın istediği şeye iştah duyup idrak edemez.[5]

Ayette, bütün isteklere ancak cennette ulaşılabileceğine bir tenbih vardır.

كَانَ عَلَى رَبِّكَ وَعْدًا مَسْؤُلاً **"Bu, Rabbinden bir vaaddir."**

Yani bu, Rabbinden istenmeye ve talep edilmeye layık bir vaaddir.

Veya bu, Rabbinden insanlar tarafından dualarında istenen bir vaattir. Mesela:

"Rabbimiz! Peygamberlerinle bize va'dettiklerini bize ver." (Âl-i İmran, 194)

Veya melekler **"Ey Rabbimiz! Onları ve onların ecdadından, eşlerinden ve nesillerinden salih olanları kendilerine vaad ettiğin Adn cennetlerine koy."** (Mü'min, 8) diyerek bunu ehl-i iman için istemişlerdir.

Ayette, "Bu Rabbine vacip bir vaat oldu" manası vardır. Çünkü vaadini yerine getirmemek Allah için imkânsızdır. Ancak "bu Allaha vaciptir" denilmez.[6]

Çünkü vaat edilenlere ilâhî iradenin taalluku, o vaadlerin yerine getirilmesinden daha öncedir.[7]

2-Öte yandan "müttaki" kelimesi, buradaki kullanımında "küfür ve yalanlamadan sakınan" anlamında kullanılmış olabilir. Bu anlam esas alındığında ebedi cennete alınan herkese şümulü olur. Çünkü, cennete girenlerin hepsi bu anlamda "müttakî"dirler.

5 Öyle anlaşılıyor ki, Cennetteki herkes kendi mertebesine uygun isteklerde bulunacak ve istekleri kendisine verilecek. Ama bu istekler, kişilerin manevî makamlarını yansıtacak şekilde farklı farklı olacak. Şu dünyada da istekler seviyeye göre farklılık arzeder. Resimden anlayan biri resim sergisine gidip hayranlıkla ve zevkle seyrederken, bir başkası horoz dövüşüne gidip seyretmeyi tercih edebilir.

6 Yani, Allahu Teâlâ fâil-i muhtardır, dilediğini yapar. Hiçbir fiilinde "şu Allaha vaciptir" denilmez. Ama o kendisi böyle yapacağını vaat etmiştir, vaadinde hulfetmek ise O'nun hakkında imkânsızdır.

7 Yani, Allah böyle yapmayı, kendisi kendisine vacip kılmış, prensip edinmiştir.

17- وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَقُولُ "O gün Rabbin onları ve Allah'tan başka taptıkları şeyleri toplayıp şöyle der:"

O gün hem kendilerini, hem de Allahın dışında taptıkları ne varsa, hepsini haşrederiz.

Ayette, akıl sahibi olmayanlar için kullanılan مَا "ma" edatı ile onların taptıklarının ifade edilmesi,

-Böyle söylenmesi daha kapsayıcı olmasındandır.

-Veya bununla vasıf murat edilmesinden, yani "onların mabutları" manası kastedilmesindendir.

-Veya tahkir için putların tağlibi söz konusudur.[8]

-Veya putlara tapanların daha çok olması itibarıyladır.

-Veya devamında gelen sual – cevaptan anlaşıldığına göre, burada taptıkları bildirilenler genel olmayıp, melekler, Hz. Üzeyir ve Hz. İsa'dır.

-Veya buradaki batıl mabutlardan murat putlardır, Allah onları konuşturmuştur.

-Veya insanların el ve ayaklarının konuşturulmasında denildiği gibi, hâl diliyle konuşmaları söz konusudur.

ءَأَنتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِي هَٰؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ "Kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa onlar kendileri mi yolu kaybettiler?"

Bu kullarımı siz mi saptırdınız yoksa onlar sahih bir tefekkürle bakmamaları ve nasihat eden mürşidden yüz çevirmeleri sebebiyle kendileri mi yoldan çıktılar?

Buradaki istifham (soru), öğrenmek için olmayıp, o batıl mabutlara tapanların başına vurmak ve kendilerini delilsiz bırakıp susturmak içindir.

18- قَالُوا سُبْحَانَكَ "Onlar dediler: Sübhansın, seni tenzih ederiz."

Mabut yerine konulanlar kendilerine denilene taaccüple "Ya Rabbi, Seni tenzih ederiz" diyecekler. Çünkü, insanların mabut zannettikleri şeyler,

-Ya meleklerdir.

---

[8] Arabçada **"Ma"** hayat ve akıl sahibi olmayanlar için , **"Men"** ise, hayat ve akıl sahibi olanlar için kullanılır. Bazan bazı edebi incelikler sebebiyle birbirlerinin yerine kullanıldıkları da olur. Mesela, taptıkları kişiler için **"Ma"** kullanıldığında, bu kişiler cansız ve akılsız olarak nazara verilir.

-Ya masum peygamberlerdir. (Hz. İsa gibi)

-Ya hiçbir şeye güç yetiremeyen cansız şeylerdir.

Veya bu suale muhatap olanlar, kendileri Cenab-ı Hakkın tesbih ve tevhidiyle nişaneli iken, O'nun kullarını yoldan çıkarmalarının kendilerine yakışmadığını hissettirmek için böyle demişlerdir.[9]

Veya böyle demeleri Allahı şeriklerden tenzih içindir.

مَا كَانَ يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ **"Seni bırakıp da başka dostlar edinmek bize yaraşmaz."**

Masum olduğumuzdan veya gücümüz de olmadığından bizlerin Senin dışında dostlar edinmemiz söz konusu olamaz. Dolayısıyla başkalarını Senden başkasını dost edinmeye nasıl çağırırız?

وَلَٰكِنْ مَتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ **"Fakat sen onlara ve atalarına çok nimetler verdin, sonunda zikri unuttular."**

Lakin Sen bunları ve ecdatlarını çeşit çeşit nimetlerle faydalandırdın, onlar da şehevî şeylere dalıp gittiler.

Seni anmaktan veya nimetlerini hatırlamak ve ayetlerini düşünmekten gafil oldular.

Cevaplarında, yoldan çıkmayı kesb yönüyle müşriklere nisbet ettiler. Allaha isnatları ise, Allahın onlara verdiği nimetlerle onları buna sevk etmiş olması cihetidir.

وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا **"Ve helak olmuş bir kavim oldular."**

Bunlar Senin kendileri hakkındaki hükmünde helâk olan bir kavimdi.

19- فَقَدْ كَذَّبُوكُمْ بِمَا تَقُولُونَ **"(İlâh edindikleriniz) söyledikleriniz konusunda sizi yalancı çıkardılar."**

Burada, müşriklerin ilah kabul ettikleriyle olan konuşmadan, müşriklere hitap edilmesine bir geçiş vardır.[10]

Yani, "işte bak, gördünüz.. Mabut kabul ettikleriniz sizi yalanladılar."

Siz onlar hakkında

---

9 Türkçede bu daha çok "estağfirullah" kelimesiyle ifade edilir. Mesela, "yalan mı söylüyorsun?" dediğimiz biri "estağfirullah" dediğinde böyle bir şeyden uzak olduğunu ifade etmiş olur.

10 Buna "iltifat sanatı" denilir.

"Onlar ilahtırlar."

"İşte onlar bizi yoldan çıkardı" diyordunuz. Ama onlar, bu sözlerinizde yalancı olduğunuzu ortaya koydular.

فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلاَ نَصْرًا ۚ **"Artık ne kendinizden azabı savabilir ve ne de kendinize yardım alabilirsiniz."**

Dolayısıyla ne azabı kendinizden def edebilir, ne de bir yardım temin edebilirsiniz.

وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا **"Ve sizden her kim zulmederse, ona çok büyük bir azap tattırırız."**

Ey mükellefler! Sizden her kim zulmederse çok büyük bir azabı ona tattıracağız.

Büyük azaptan murat, cehennemdir. Ayet, her küfre ve fıska giren hakkında genel olsa da, bir kısım kayıtlarla anlamak gerekir. Yani, her kim küfre ve fıska düşüp tevbe ve taat ile bunları izale etmişse, âlimlerin ittifak ettiği gibi, azaptan kurtulur.

Bize göre zulmü olduğu halde affedilmişse, o da azaptan kurtulur.[11]

20- وَمَا اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ اِلاَّ اِنَّهُمْ لَيَاْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِى الْاَسْوَاقِ ۗ **"Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de şüphesiz yemek yerler, çarşılarda gezerlerdi."**

Ayet, bu sûrenin yedinci ayetindeki sözlerine bir cevaptır.

وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً ۗ **"Sizi birbirinize imtihan sebebi kıldık."**

Ey insanlar! Sizleri birbirinizle imtihan etmekteyiz. Mesela, fakirler zenginlerle denenir, Peygamberler ümmetleriyle denenir. Ümmetlerinden bir kısmı onlara düşmanlık gösterir, eza verir.

Ayet, Hz. Peygambere inanmayıp muhalefet edenlerin sözlerine karşı bir tesellidir.

Ayette kaza ve kadere bir delil vardır.

اَتَصْبِرُونَ ۚ "(Bakalım) **sabredecek misiniz?"**

---

11 Ayetin zâhirinden her zulmedenin büyük azaba maruz kalacağı anlaşılabilir. Yukarda yapılan açıklamalar, bunun bazı kayıtlarla mukayyet olduğuna dikkat çekmektedir.

İmtihanın illetini beyan eder. Yani, "hanginizin sabredeceğini ortaya koyalım diye biz sizi birbirinizle denemekteyiz." Bu ayetin bir benzeri **"O, hanginizin amelce en güzel olduğunu denemek için ölümü ve hayatı yarattı."** (Mülk, 2) ayetidir.

Veya ayet, insanların maruz kaldıkları çetin hâllere karşı sabretmelerine bir teşviktir.

وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ع **"Rabbin, her şeyi hakkıyla görendir."**

Rabbin kimin sabrettiğini görendir.

Veya Rabbin kendisiyle imtihan ettiği şeyde ve gayrisinde doğru olanı görendir.

244. DERS

Allah'a Kavuşmak

21- وَقَالَ الَّذِينَ لَايَرْجُونَ لِقَاءَنَا **"Bize kavuşmayı ummayanlar şöyle dediler:"**

Ayetten murat, öldükten sonra dirilmeyi inkârları sebebiyle Allaha kavuşmayı ummayanlar veya kötü bir şekilde Ona gelmekten korkmayanlar.

Ayet metnindeki **likâ**, bir şeye vasıl olmak ve onu görmektir. Burada likâdan murat Allahın amellere karşılık vermesine kavuşmaktır. Bununla rüyetullahın murat edilmesi de mümkündür.

لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلٰٓئِكَةُ **"Keşke bize melekler indirilseydi."**

Bunlar dediler ki: Keşke bize melekler inse de, Muhammedin doğru söylediğini bildirseler!

Denildi ki: Bundan murat, "keşke bize Peygamber olarak melekler gelse!" manasıdır.

اَوْ نَرٰى رَبَّنَا **"Yahut Rabbimizi görseydik!"**

Veya Rabbimizi görsek de Muhammedi tasdik etmemizi ve O'na uymamızı bize emretse!

لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِٓى اَنْفُسِهِمْ **"Andolsun, onlar kendi iç dünyalarında büyüklük tasladılar."**

Böyle diyerek kendilerini çok yüksekte tuttular. Allahın en mükemmel kulları olan peygamberlere en kâmil vakitlerde verilen hallerin kendilerine verilmesini istediler, hatta "Rabbimizi görsek" diyerek daha da ileri gittiler.

وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا **"Ve büyük bir taşkınlık gösterdiler."**

Zulümde en ileri noktaya ulaştılar. Öyle ki, gözleriyle mu'cizeleri gördüler, ama bunlardan yüz çevirdiler. Kendi habis nefisleri için, kudsî nefislere bile kolayca nasip olmayan şeyleri talep ettiler.

22- يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ لَابُشْرٰى يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ **"Fakat melekleri görecekleri gün, işte o gün mücrimlere hiçbir müjde yoktur."**

Bundan murat, ölüm meleği veya azap meleği olabilir.

Ayette geçen **"mücrimler"** ifadesi ya geneldir, delil yoluyla diğer mücrimlere de o gün bir müjde olmayacağını ifade eder. Ama melekleri görecekleri o günde kendilerine bir müjde olmayacağının söylenmesi, başka bir vakitte af veya şefaatin onlar için söz konusu olmayacağı anlamına gelmez.

Veya buradaki **"mücrimler"** ifadesi, "o mücrimler" anlamında kıssası anlatılan mücrimlere hastır. "Onlar" demek yerine **"O mücrimler"** denilmesi,

-Cürümlerini tescillemek,

-Melekleri görmenin kendileri için müjde sayılmamasının sebebini bildirmek,

-Onları görmenin değil müjde, tam zıddı olacağının sebebini göstermek içindir.[12]

وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَحْجُورًا **"Ve 'hicran mahcura' diyecekler."**

Kâfirler o gün "hicran mahcura" diyecekler. Bu, bir istiaze, yani Allaha sığınma ifadesidir. (Yani, "bizden uzak olun. Sizden Allaha sığınırız" diyecekler.)

Veya bu sözü söyleyenler melekler olabilir. Yani, "cennet size uzak olsun, müjde size haram olsun" diyecekler.

23- وَقَدِمْنَآ اِلٰى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَآءً مَنْثُورًا **"Amel olarak ne yapmışlarsa onlara varır ve onları heba-i mensura** (saçılmış zerrelere) **çevririz."**

Küfürleri sâbit olmakla beraber,

-Misafire ikramda bulunmak,

-Sıla-i rahim yapmak,

-Muhtaçlara yardım etmek gibi yapmış oldukları güzel amellerini boşa çıkarırız. Çünkü, itibara alınması için gereken iman şartı kendilerinde bulunmamaktadır.

Ayette şöyle bir teşbih vardır: Onların hâl ve amelleri, sultanlarına karşı

---

[12] Yani, o mücrimler **"keşke bize melekler indirilseydi"** diyorlardı. Bu temennileri gün gelip gerçek olacak. Ama o gün mücrimler buna sevinemeyecekler. Çünkü gelen ölüm meleği ruhlarını alacak, azap meleği kendilerine azap verecek. Dolayısıyla, mücrim olmaları melekleri görünce sevinmelerine engel olacak. Suçlu kimselerin polisi görünce daralmaları gibi..

gelen bir topluluğa benzer. Sultan, onların mallarına varır, paramparça yapar, hepsini işe yaramaz hâle getirir, geride bir eser bırakmaz.

Hebâ kelimesi, güneş ışığında pencereden sızan ışıkta görülen tozlardır. Onların amellerinin un ufak hâle getirilmesi ve bir işe yaramaması bu kelime ile anlatıldı.

Artık tekrar bir araya getirilememe yönüyle de saçılmış olmalarına dikkat çekildi.

24- أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلاً **"O gün cennet ashabının kalacakları yer daha hayırlı, dinlenecekleri yer daha güzeldir."**

O gün cennet ehli, hoşça vakit geçirmek üzere en hayırlı mekânlarda olurlar, oturup sohbet ederler.

Aileleriyle en güzel dinlenme şartlarına hâiz olarak tatlı tatlı beraber olurlar.

Ayette geçen **"megîl"** kaylule yapılan yer demektir. Onların dinlenme yerleri, mecazen böyle ifade edilmiştir. Çünkü cennette uyku olmayacaktır. Bunun "ahsen" yani en güzel olması, gerek suret, gerekse bir istirahat yerini güzel kılan neler varsa, bu özelliklerin orada mevcut olduğuna bir remizdir. **"Müstekarr ve megîl"** kelimelerinden biriyle masdar veya zaman murat edilmesi muhtemeldir. Bunda, onların mekânlarının ve zamanlarının hayal edilebilecek en hoş şekilde olacağına bir işaret vardır.

Ayette **"daha hayırlı"** ve **"daha güzel"** şeklinde ifade edilmesi,

-Ya mutlak manada ziyadeliği göstermek içindir.

-Veya dünyadaki refah ehline nisbetle çok daha hayırlı ve çok daha güzel yerlerde olduklarını anlatmak içindir.

Rivayete göre, kıyamette yarım gün içinde insanların muhasebesi yapılır. Sonra cennet ehli cennette, cehennem ehli de cehennemde kaylule yapar.[13]

25- وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلاً **"O gün gök bulutlar şeklinde parçalanacak ve melekler bölük bölük indirilecektir."**

Bundan murat **"Onlar bulut gölgeleri içinde Allah'ın ve meleklerin kendilerine gelmesini ve işin bitirilmesini mi bekliyorlar?"** (Baka-

---

[13] **Kaylule**, öğle vakti bir miktar dinlenmektir. Cennettekiler, hesabı düzgün vermenin keyfiyle cennette zevklerine bakarken, cehennem ehli azaplarıyla baş başa kalırlar. Artık cennettekilere bir yorgunluk yoktur, cehennemdekilere de rahat yüzü görmek olmayacaktır.

ra, 210) ayetinde anlatılan durumdur. Melekler bu bulutlar içinde insanların amel defterleriyle inerler.

26- اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذِ الْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِ "O gün gerçek hükümranlık Rahmân'ındır."

O gün mülk ve saltanat, Allah hakkında sabittir. Çünkü o gün her hükümran olanın hükümranlığı bitmiş olur, ancak Onun hükümranlığı kalır.

وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا "Ve kâfirlere zorlu bir gün olacaktır."

27- وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلٰى يَدَيْهِ "O gün zalim kimse ellerini ısıracak."

O gün zâlim kişi pişmanlığının şiddetinden ellerini ısırır. "Ellerini ısırmak," "parmaklarını yemek", "dişlerini gıcırdatmak" gibi ifadeler kin ve pişmanlıktan kinayedirler. Çünkü kin ve pişmanlık hâllerinde bu tarz görünümler meydana gelir.

Ayette geçen "zâlim"den murat, cinstir. Yani, bütün zâlimleri içine alır.

Denildi ki: Bundan murat Ukbe Bin Ebi Muayt'tır. Bu kişi Hz. Peygamberle sıkça beraber bulunurdu. Bir defasında Hz. Peygamberi evine yemeğe davet etti. Hz. Peygamber kelime-i şehadeti getirmeden yemeğinden yemeyeceğini söyledi. Ukbe, kelime-i şehadeti getirdi.

Übey Bin Halef, Ukbe'nin arkadaşı idi. Yaptığı şeyden dolayı Ukbeyi ayıpladı. "Dininden mi döndün?" diye sordu. Ukbe, "hayır", dedi. "Evimde iken kelime-i şehadeti getirmezsem yemeğimden yemeyeceğini yeminle söyleyince kendisinden utandım, söyledim."

Bunun üzerine Übey şu teklifte bulundu: "Onun yanına varıp ensesine vurmadan ve yüzüne tükürmeden dönersen, ben de senden razı olmam."

Ukbe gitti, Hz. Peygamber secdede iken Übeyin dediğini yaptı. Hz. Peygamber kendisine şöyle dedi: "Seninle Mekke dışında karşılaştığımda başını kılıçla vuracağım."

Ukbe, Bedir savaşında esirler arasındaydı. Hz. Peygamber, Hz. Aliye emretti, O da kılıçla Ukbeyi öldürdü.

Hz. Peygamber Uhud'da Übey ile mübarezede bulundu, mızrak ile onu yaraladı. Übey, Mekke'ye döndü ve öldü.

يَقُولُ يَالَيْتَنِى اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلاً "Diyecek Yazıklar olsun bana! Keşke Peygamberin yanında bir yol tutsaydım!"

O zaman o zalim der ki: Keşke peygamberle beraber, ben de kurtuluşa götüren bir yol edinseydim.

Veya, O'nunla beraber olsaydım. O'nun gittiği yoldan gitseydim de dalalet yollarına düşmeseydim.

28- يَا وَيْلَتٰى لَيْتَنِى لَمْ اَتَّخِذْ فُلاَنًا خَلِيلاً "Yazıklar olsun bana! Keşke falanı dost edinmeseydim."

29- لَقَدْ اَضَلَّنِى عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ اِذْ جَاءَنِى "Andolsun, zikir bana geldikten sonra beni ondan o saptırdı."

Zikirden murat,

-Allahın zikri,

-O'nun kitabı,

-Peygamberin nasihati,

-Veya kelime-i şehadettir.

وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلاِنْسَانِ خَذُولاً "Ve şeytan insanı yapayalnız ve yardımcısız bırakır."

Şeytandan murat,

-Kendisini yoldan saptıran kötü arkadaşı,

-Veya İblistir. Çünkü İblis onu zikre muhalefete ve Peygambere karşı gelmeye sevk etmiştir.

-Veya bundan murat, şeytanlık yapan her türlü insî ve cinnî şeytan olabilir.

Şeytan insana dost görünür, ardından da onu helâke sürükler, sonra da sahip çıkmaz, yalnız bırakır, hiçbir fayda vermez.

30- وَقَالَ الرَّسُولُ "Peygamber dedi ki:"

Hz. Peygamber o gün, veya dünyada iken kederini Allaha şöyle arzeder:

يَا رَبِّ اِنَّ قَوْمِى اتَّخَذُوا هٰذَا الْقُرْاٰنَ مَهْجُورًا "Ya Rabbi! Kavmim bu Kur'ân'ı mehcûr yaptılar."

Ya Rabbi, benim kavmim olan Kureyş, bu Kur'anı

-Terkederek

-Ve başkalarını alıkoyarak mehcûr bıraktılar.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Bir kimse Kur'anı öğrense, sonra da

mushafını asıp onu anlamaya çalışmasa, onu okumasa, kıyamet günü boynuna Kur'an asılı olduğu hâlde gelir. Kur'an şöyle der: Ya Rabbi, bu kulun beni mehcûr bıraktı, terk etti. Benimle onun arasında hükmünü ver."

Bundan murat, Kur'anı duyduklarında onu terk etmeleri, insanlar anlamasın diye gürültü yapmaları da olabilir.

Veya onun hakkında "eskilerin masalları" şeklinde iddiada bulunmalarıdır.

Hz. Peygamberin bu serzenişinde, kavmini korkutmak vardır. Çünkü peygamberler kavimlerini Allaha şikayet ettiklerinde, azabın gelmesi uzun sürmez.

31- وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ **"Ve işte biz böyle her peygamber için mücrimlerden bir düşman yapmışızdır."**

Sana mücrim kimselerden düşman olduğu gibi, her peygambere de mutlaka düşman çıktı. Öyleyse, onlar sabrettiği gibi, Sen de sabret.

Ayette, Allahu Teâlânın şerrin de yaratıcısı olduğuna bir delil vardır.[14]

"Düşman" kelimesi hem bir kişi için, hem de çoğul anlamda kullanılır.[15]

وَكَفٰى بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا **"Hidayet verici ve yardımcı olarak Rabbin yeter."**

Onları kahır yoluna sevketmede ve onlara karşı sana yardımda Rabbin Sana yeter.

32- وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً **"Ve inkâr edenler dediler: Kur'ân Ona, toptan bir defada indirilseydi ya!"**

"Önceki üç kitap gibi, Kur'an da bir defada indirilseydi ya" dediler.

Bu, kendilerine fayda vermeyecek bir itirazdır. Çünkü onun mu'cizeliği, bir defada indirilmesi veya parça parça indirilmesiyle farklılık arzetmez. Kaldı ki, parça parça indirilmesinde, ayetin devamında işaret edildiği üzere pek çok faydalar vardır.

---

[14] Mu'tezile mezhebi, şerrin yaratılmasının Allaha nisbet edilmesini uygun görmediklerinden "kul, kendi fiillerinin yaratıcısıdır" deyip kula nisbet ederler. Üstteki ayette olduğu tarzdaki nisbetleri de te'vil cihetine giderler.

[15] Ayette **"her peygamber için mücrimlerden bir düşman kıldık"** derken "düşmanlar" anlamındadır. Nitekim "düşmanı yendik" dediğimizde, onların bir kişi olması gerekmez.

كَذٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهٖ فُؤَادَكَ **"Biz, kalbini pekiştirmek için onu böyle yaptık** (kısım kısım indirdik.)"

Böyle indirişimiz onu daha kolay ezberlemen ve daha iyi anlaman içindir. Böylece, Kur'an kalbine iyice yerleşir, kalbin onunla kuvvet bulur. Çünkü Hz. Peygamberin hâli Hz. Musa, Hz. Davud ve Hz. İsa'dan farklı idi. Onlar okuma yazma biliyorlardı, Hz. Peygamber ise ümmî idi. Kur'an kendisine bir defada indirilseydi, hıfzı yorucu olurdu, belki de gerçekleşmezdi. Çünkü bir şeyi yutmak, peyderpey gerçekleşir.

-Ayrıca, olaylara göre ayetlerin inmesi, daha iyi anlamayı ve manaya dalmayı icap ettirir.

-Peyderpey indiğinde her bir kısmına karşı benzerini getirmelerinde meydan okur, onlar da muarazasından aciz kalınca bu durum Hz. Peygamberin kalbinin kuvvetini ziyade kılar.

-Hz. Cebrailin değişik zamanlarda Kur'an ayetlerini getirmesi, Hz. Peygamberin kalbini takviye eder.

-Kur'anın bir defada inmemesiyle nâsih-mensuh bilinir.

-Ayetler olaylara cevap olarak inince, lafızların manaya olan delâletine mevcut hâlin karineleri de ilâve olur, bu da belağata yardım eder.

وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلاً **"Ve onu ağır ağır okuduk."**

Biz onu Sana yirmi üç sene boyunca peyder pey, parça parça okuduk.

Tertil kelimesi, dişlerin arasının birbirinden ayrılması gibi tane tane olmayı ifade eder.

33- وَلاَ يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ اِلاَّ جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَاَحْسَنَ تَفْسِيرًا **"Onlar sana hiçbir mesel getirmezler ki** (buna karşılık) **sana gerçeği ve en güzel tefsiri getirmiş olmayalım."**

Onlar, Senin nübüvvetini tenkid amacıyla, sanki batıl olmada mesel hâline gelmiş ne gibi hayret verici isteklerde bulunurlarsa bulunsunlar, biz Sana sadra şifa olacak, meseleyi hâlledecek cevabı getirdik.

Ve açıklama olarak, onların taleplerinden daha güzelini açıkladık.

Veya onlar Seninle alakalı "keşke hâli şöyle olsaydı" dedikleri durumlardan daha güzellerini biz sana verdik. Ama bunu hikmetimize uygun ve Senin gönderiliş gayene muvafık bir şekilde yaptık.

34- اَلَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلٰى وُجُوهِهِمْ اِلٰى جَهَنَّمَ **"Yüzüstü cehenneme sürüklenecek olanlar var ya..."**

Onlar, yüz üstü sürüklenerek cehenneme götürülürler.

Bundan murat, kalplerinin süfliyata (süfli şeylere, şehvanî lezzetlere) bağlı olması, yüzlerinin hep böyle seviyesiz hâllere yönelmiş olması da olabilir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "İnsanlar kıyamet günü üç farklı şekilde haşredilir:

-Bir kısım hayvanlar gibi dört ayaklı,

-Bir kısmı iki ayak üzerinde,

-Bir kısmı da yüz üstü sürünerek.

اُولٰٓئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَاَضَلُّ سَبِيلاً **"İşte onlar konumları itibariyle daha kötü, tuttukları yolca daha sapıktırlar."**

Bunların, kendisiyle mukayese edildikleri Hz. Peygamber yanında konumca daha şerli, yolca daha sapmış olmaları **"De ki: Allah katında sevabı! bundan daha kötü olanları size haber vereyim mi?"** (Maide, 60) ayeti tarzında bir üslûbtur.[16] Sanki şöyle denilmiştir: Onları böyle taleplere, suallere sevkeden şey, kendilerine bakmadan Hz. Peygamberin konumunu küçük görmek, yolunun dalâlet olduğunu iddia etmek ise şunu bilsinler ki, kendileri konum itibarıyla daha kötü ve yolca daha sapmış durumdadırlar.

Denildi ki: Ayet, cennet ehlinin durumunu anlatan ayetle muttasıldır: (Furkan, 24)[17]

---

16 **"Ukubet"** kelimesinin şerde kullanılması gibi, aslında ayetteki **"mesûbe"** kelimesi hayırlı şeyler için kullanılır. Burada şerde kullanılması "onların kendi aralarındaki selamlaşmaları, birbirlerine tokat atmalarıdır" deyiminde olduğu gibidir.

17 Yani, cennet ehli en güzel nimetler içinde keyiflerine bakarken, bunlar yüz üstü cehenneme sürükleneceklerdir. Böyle olunca, bunların hâliyle cennet ehlinin hâli mukayese bile girmez.

245. DERS

Hayvandan da Aşağı

35- وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ **"Andolsun ki Musa'ya Kitabı verdik."**

وَجَعَلْنَا مَعَهٗ اَخَاهُ هٰرُونَ وَزِيرًا **"Ve kardeşi Harun'u da Ona yardımcı yaptık."**

Hz. Harun, insanları hakka davette ve dinin yüceltilmesinde Hz. Musa-ya yardımcı oluyor, Onun bir kısım yükünü yükleniyordu. O'na vezir (yardımcı) olması, nübüvvetle müşterek olmalarına aykırı değildir. Çünkü bir şeyde müşterek olanlar, birbirlerine yardımcı konumundadırlar.

36- فَقُلْنَا اذْهَبَا اِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا **"Haydi âyetlerimizi yalanlayan o kavme gidin" dedik."**

Yani, Firavun ve kavmine gidin.

فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا **"Sonunda onları yerle bir ettik."**

Onlar da gittiler. Ama, Firavun ve kavmi, onları yalanladılar. Biz de onları yerle bir ettik.

Burada, maksada uygun bir şekilde Hz. Musa'nın kıssasından çok kısa olarak söz edildi. Bununla,

-Peygamberlerin gönderilmesiyle kavimlerinin artık Allah katında bir mazeretleri kalmadığı anlatıldı.

-Peygamberlerin gönderilmesiyle, kavimlerinin yerle bir edilmeyi hak ettikleri mesajı verildi.

Devamında nazara verilen helâk olan kavimler tarihi seyir itibarıyla olmayıp, hüküm itibarıyla anlatılmaktadır.

37- وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ اَغْرَقْنَاهُمْ **"Nûh kavmini de, peygamberleri yalanladıkları vakit suda boğduk."**

Hz. Nûhun kavminin **"peygamberleri yalanlaması"** şu cihetlerden değerlendirilebilir:

-Ya Hz. Nûhu ve ondan önceki peygamberleri yalanlayanlardır.

-Veya sadece Hz. Nûhu yalanlamışlardır. Ama bir peygamberi yalanla-

mak, hepsini yalanlamak hükmünde olduğundan, ayette böyle ifade edilmiştir.

-Veya Brahmanlarda olduğu gibi "peygamberlere imanı" yalanlamışlardır.

وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ اٰيَةً **"Ve onları insanlara bir ibret yaptık."**

Onların boğulmasını veya kıssasını insanlara bir ibret yaptık.

وَاَعْتَدْنَا لِلظّٰلِمِينَ عَذَابًا اَلِيمًا **"Ve zalimler için çok elim bir azap hazırladık."**

Ayette bahsedilen **"zalimler"** Hz. Nûhun kavmi olabileceği gibi, bu kıssa münasebetiyle genel bir hüküm de olabilir.

Şayet bununla Hz. Nûhun kavmi murat ise, "onlar için" demeyip **"o zalimler için"** şeklinde ifade edilmesi, onların zulmünü ortaya koymak içindir.

38- وَعَادًا وَثَمُودَا وَاَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذٰلِكَ كَثِيرًا **"Ad'ı, Semud'u, Ashab-ı Ress'i ve bunlar arasında daha bir çok nesilleri de** (helak ettik.)**"**

Ashab-ı Ress, putlara tapan bir kavimdi. Allahu Teâlâ kendilerine Hz. Şuaybı gönderdi, ama O'nu yalanladılar. Kendileri Ress denilen kuyunun etrafında iken kuyu çöktü, hem kendileri, hem de diyarları yerin altında kaldı.

Denildi ki: Ress, Yemame tarafında bir beldedir. Burada Semud kavminden geriye kalanlar yaşıyordu. Kendilerine bir peygamber gönderildi, ama O'nu katlettiler, bunun üzerine helâk oldular.

Denildi ki: Ress, Ashab-ı Uhdud'tur.

Denildi ki: Antakya kuyusudur. Orada Habib-i Neccarı öldürmüşlerdi.

Denildi ki: Onlar, peygamber Hanzale Bin Safvanın ashabıdır. Allah onları kendisinde her türlü renk olan bir kuşla mübtela kılmıştı. Boynunun uzunluğu sebebiyle buna "Anka Kuşu" demişlerdi, dağda yaşıyordu. Av bulamadığında çocuklarına saldırıyor, kapıp götürüyordu. Peygamberleri Hanzale, kuşa beddua etti ve isabet eden yıldırımla kuş öldü. Onlar da Hanzaleyi öldürdüler ve bu yüzden helâk edildiler.

Denildi ki: Ress Ashabı peygamberlerini yalanlayan ve onu kuyuya atan bir kavimdir.

"Ve bunlar arasında daha bir çok kurûn'u (nesilleri) (helak ettik.)**"**

Ve burada anlatılanlar arasında, ancak Allahın bileceği daha nice kurun'ları/ nesilleri helâk ettik.

Ayet metninde geçen "**kurûn**", "karn" kelimesinin çoğuludur. Kırk, yetmiş, yüzyirmi yıl gibi devirlere verilen bir isimdir:

39- وَكُلاً ضَرَبْنَا لَهُ الْاَمْثَالَ **"Onların her birine misaller getirdik."**

Onların her birine, öncekilerin hayret verici ibretli kıssalarını açıklamıştık. Bunu hem bir uyarı olarak, hem de bir mazeretleri kalmasın diye yaptık. Ama onlar küfürde ısrar edince helâk edildiler:

وَكُلاً تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا "(Ama öğüt almadıkları için) **hepsini kırdık geçirdik."**

Onların hepsini kırıp geçirdik, mahv u perişan ettik.

40- وَلَقَدْ اَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِى اُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ **"Andolsun, onlar** (Senin kavmin)**, belâ yağmuruna tutulan beldeye uğradılar."**

Kur'anın ilk muhatapları olan Kureyş kavmi, Şama ticarete giderlerken, Lût kavminin yaşadığı yerden geçiyorlardı. Beldeden murat Sedom olup üzerlerine taş yağdırılmıştı.

اَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا **"Yoksa onu görmüyorlar mıydı?"**

Oradan geçerken Allahın azap eserlerini görüp de ibret almıyorlar mı?

بَلْ كَانُوا لاَيَرْجُونَ نُشُورًا **"Hayır!** (Görüyorlardı, fakat) **tekrar dirilmeyi ummuyorlardı."**

Ama kâfir olduklarından yeniden dirilmeyi ve o âlemde azabı beklemiyorlardı. Bundan dolayı da ibret gözüyle bakıp ders alamıyorlardı. Oradan geçerken, üzerine binip gittikleri hayvanlar gibi geçiyorlardı.

Veya mana şöyle olabilir: "Mü'minlerin sevap ümidiyle ahirette umdukları gibi bir umutları yoktu."

-Veya Tühame lügatinde kelimenin manasına göre, tekrar dirilmekten korkmuyorlardı.

41- وَاِذَا رَاَوْكَ اِنْ يَتَّخِذُونَكَ اِلاَّ هُزُوًا **"Onlar Seni görünce ancak eğlenceye alırlar."**

اَهٰذَا الَّذِى بَعَثَ اللّٰهُ رَسُولاً **"Allah'ın bir elçi olarak gönderdiği bu mu?"**

"Bu mu?" derken tahkir için söyledikleri anlaşılmaktadır. Öyle görülüyor ki, onlar son derece ileri bir tehekküm ve alayla böyle demişlerdir.

Yoksa şöyle demeleri gerekirdi: "Allah beni bir rasûl olarak gönderdi" iddiasında bulunan bu kimse mi?"

42- اِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا لَوْلآ اَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا **"Biz, ilâhlarımıza sımsıkı sarılmasaydık neredeyse bizi ilâhlarımızdan uzaklaştıracaktı."**

Yoğun bir gayretle tevhide çağırması ve zihni iknaya yönelik pek çok deliller, mu'cizeler getirmesiyle neredeyse bizi ilahlarımıza ibadetten alıkoyacaktı.

وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ اَضَلُّ سَبِيلاً **"Onlar yakında azabı gördükleri zaman, yolca kimin daha sapık olduğunu bilecekler."**

"Neredeyse bizi ilahlarımızdan uzaklaştıracaktı" ifadelerine bir cevap gibidir. Çünkü onların sözleri, Hz. Peygamberin yolunun sapık olduğunu gerektirir. **"Onlar yakında azabı gördükleri zaman, yolca kimin daha sapık olduğunu bilecekler"** ifadesi ise, Hz. Peygamberin yolunun değil, kendi gittikleri yolun sapık olduğunu bildirmektedir.

Ayette, Allah onlara mühlet verse bile ihmal etmeyeceği hususunda bir uyarı ve delâlet vardır.

43- اَرَاَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهُ هَوٰيهُ **"İlahını hevâsı edineni gördün mü?"**

Ona uymak, dinini ona bina etmek, hiçbir delili işitmemek ve görmemek suretiyle hevâsını ilahı edineni gördün mü?

Ayette "ilahı" kelimesinin hevâ kelimesinden önce gelmesinde özel bir vurgu vardır.[18]

اَفَاَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلاً **"Şimdi ona sen mi vekil olacaksın?"**

Artık hâli böyle olan birini Sen mi şirkten ve günahlardan koruyacaksın?

"İlahını hevâsı edineni gördün mü?" ayetindeki soru hayrete sevketmek içindir.

Buradaki soru ise, inkâr içindir.[19]

44- اَمْ تَحْسَبُ اَنَّ اَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ اَوْ يَعْقِلُونَ **"Yoksa Sen, onların çoğunun gerçekten dinleyeceğini yahut aklını kullanacağını mı sanıyorsun?"**

---

18 Yani, "hevâ'sını ilahı edinmekle", "ilâhını hevâ'sı edinmek" vurgu noktasında farklıdırlar.

19 Yani, böyle birini Sen de koruyamazsın.

Yoksa Sen onların çoğunun dinlediklerini veya akıllarını kullandıklarını sanıp mu'cizeler veya deliller onlara fayda verecek diye kendilerine ihtimam gösteriyor ve imana gelmelerini mi umuyorsun?

Ayetin bu kısmı, onların ilahlarını hevâları edinmelerini kınamaktan daha şiddetli bir kınamadır.

Ayette "onlar" demek yerine **"onların çoğu"** denilmesi,

-Onlardan bir kısmının ilerde iman edecek olmasından,

-Bazılarının hak olanı akletmelerinden,

-Kimisinin kibrinden dolayı kabule yanaşmadığından,

-Kimisinin de riyaset elden gider korkusuyla imana girmediğindendir.

إِنْ هُمْ إِلاَّ كَالْأَنْعَامِ **"Onlar ancak hayvanlar gibidir."**

Onlar,

-Kulaklarıyla ayetleri işittikleri hâlde bunlardan faydalanmamaları,

-Ve o kadar deliller, mu'cizeler gördükleri hâlde düşünmemelerinden dolayı ancak hayvanlar gibidirler.

بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلاً **"Hatta yolca daha sapıktırlar."**

Çünkü hayvan,

-Kendisini kullanan kimseye boyun eğer.

-Kendisine iyi muamele yapanı kötü muamele yapandan ayırır.

-Kendisine fayda verecek şeyin peşinde gider, zarar verecek şeyden ise kaçınır.

Şu kâfirler ise

-Onları yaratan Rabbe boyun eğmiyorlar.

-Onun iyi muamelesini şeytanın kötü muamelesinden ayırt edemiyorlar.

-En büyük menfaat olan sevaba talip olmuyorlar, en şiddetli zarar olan İlâhi cezadan sakınmıyorlar.

-Öte yandan hayvanlar, her ne kadar hakkı bilmese ve sevap kazandıracak bir hayır işlemese bile, hiç olmazsa batıl bir inançları olmuyor ve şer işlemiyorlar. Ama bu kâfirler öyle değiller.[20]

-Keza, hayvanların cehâleti kimseye zarar vermez. Ama bu kâfirlerin cehaleti fitneyi dalgalandırıyor, insanları haktan alıkoyuyor.

---

[20] Hakka inanmadıkları gibi batıla inanıyorlar, sevap kazandıracak işler yapmadıkları gibi günah kazandıracak işler yapıyorlar.

-Ayrıca, hayvanlar için bir kemâl kazanma imkânı söz konusu değildir, bundan dolayı "neden kemâl elde etmediler" diye kusurlu bulunmazlar ve ayıplanmazlar. Ama kâfirler, kemâl mertebeleri elde etmeye kabiliyetleri varken bunları değerlendirmediklerinden dolayı kusurludurlar, bu ihmâllerine karşılık en büyük cezaya layıktırlar.

246. DERS

Gölge Nimeti

45- اَلَمْ تَرَ اِلٰى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ **"Rabbine bakmadın mı gölgeyi nasıl uzattı."**

"Rabbine bakmadın mı" ifadesi, "Rabbinin sanatına bakmadın mı?" demektir.

Mana, "Gölgeye bakmadın mı Rabbin onu nasıl uzattı" şeklinde iken **"Rabbine bakmadın mı, gölgeyi nasıl uzattı?"** denilmesinde aslında akla hitap eden bu delilin, gözle görülür gibi gayet açık olduğunu hissettirmek vardır.

Gölgenin delil oluşu,

-Sonradan meydana gelmiş olması (hudus),

-İmkân dairesindeki bazı sebeplerle, faydalı bir şekilde kendisinde tasarrufta bulunulmasıdır.

Bu hâl gösterir ki, bu durum bir Sani-i Hakîmin fiilidir.

Gölgenin uzatılmasından murat, en hoş bir hâlde, güneşin doğmasına yakın zamanda gölgenin her tarafa uzanması da olabilir.

Çünkü, insan tabiatı karanlıktan hoşlanmaz. Karanlık, görmeyi engeller. Güneşin şuası da havayı sıcak yapar ve gözü kamaştırır. Ama, sabah gün doğmazdan önceki gölgenin her tarafı kuşatmış o latif hâli böyle arızalardan uzaktır. Cennetin vasfında **"orada bir zıll-i memdud** "uzamış gölgeler" **vardır"** denilmesi de bu güzellik yönündendir.[21]

وَلَوْ شَآءَ لَجَعَلَهٗ سَاكِنًا **"Dileseydi onu elbet hareketsiz kılardı."**

Allah şayet dilese, güneşi tek vaziyette tutmakla gölgeyi sabit kılardı.

ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا **"Sonra biz güneşi, ona** (gölgeye) **bir delil kıldık."**

Çünkü güneş olmadan gölge de olmaz. Gölgenin farklı farklı oluşu ve hareketi, güneşin hareketi sebebiyledir.

---

21 Bkz. Vakıa, 30.

46- ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا "Sonra da onu yavaş yavaş kendimize çektik."

Sonra, gölgenin bulunduğu yerlere güneş ışıklarını göndererek azar azar gölgeyi ortadan kaldırırız. Gölgenin uzatılması ve azar azar ortadan kaldırılmasıyla kâinatta nice maslahatlar ve mahlûkat için sayılamayacak kadar menfaatler meydana gelmektedir.

Ayette geçen **"sonra"** ifadesi, her iki yerde de, (zaman itibarıyla olmayıp)

-Ya "sonra" ile ifade edilen her iki durumun, öncesinde belirtilen duruma göre daha ileri olmasından,

-Veya bunların ortaya çıkma vakitlerinin başlangıçlarının daha ileri olmasındandır.

Denildi ki: Allah semayı ışıksız olarak bina ettiğinde, gölgeyi uzattı. Semanın altında arzı yaydı, semanın gölgesini arzın üzerine bıraktı. Dileseydi bu hâl üzere sabit kılardı. Sonra, gölgeye bir delil olmak üzere güneşi yarattı. Yani, yolcunun rehbere tabi olması gibi, gölgeyi güneşe tâbi kıldı. Çünkü gölge güneşin hareketine göre farklılık arzeder, onun değişmesiyle değişir. Sonra peyderpey en noksan hâline ulaşır.

Gölgenin **"kabz-ı yesir"** ile, yani kolayca toplanması kıyamet koptuğundaki duruma da işaret edebilir. Yani, kıyamet koptuğunda gölge yapan ve kendisinde gölge meydana gelen varlıkların ortadan kalkmasıyla, gölge de kolayca ortadan kaldırılmış olur.[22]

47- وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا "O ki geceyi sizin için örtü ve uykuyu bir istirahat kıldı."

Gecenin karanlığı, her şeyi örtmesi cihetiyle elbiseye benzetilmiştir.

Uykuyu da meşguliyetlerden alakanızı keserek bedenleriniz için bir rahatlık kıldı.

Veya **"O Allah ki, gece vakti sizi vefat ettirir** (ölü gibi uyutur)**."** (En'am, 60) ayetinde nazara verildiği gibi, uykuyu ölüm gibi kıldı.

وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا "Gündüzü de nüşur yaptı."

---

[22] Yani, gölge, bizâtihi sabit bir varlığa sahip değildir, nisbî ve izafî bir vücudu vardır. Diğer eşya ortadan kalktığında, artık gölgeden de söz edilemez. Mesela ağaç yoksa, ağacın gölgesi de olmaz.

Gündüzü de maişet temini için insanların her tarafa intişar ettiği bir zaman dilimi yaptı.

Veya, uykudan uyanmayı, ba's-ü badel mevt (ölümden sonra dirilmek) misali kıldı.

Bunda, uyku ve uyanıklığın ölüm ve yeniden dirilmeye nümune olduğuna bir işaret vardır.

Hz. Lokman, oğluna şöyle demişti: Yavrucuğum, uyuyup uyandırıldığın gibi ölecek, sonra haşirde diriltileceksin.

48- وَهُوَ الَّذِى اَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَىْ رَحْمَتِهٖ **"O ki rüzgarları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderdi."**

Allah, yağmurdan önce müjdeleyici rüzgârlar gönderdi.

وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا **"Ve gökten tertemiz bir su indirdik."**

"Sizi tertemiz kılmak için gökten üzerinize yağmur indiriyordu." (Enfal, 11) ayetinden hareketle, tertemiz kılan bir su indirdik.

Hadislerde de **"tahur"** kelimesi "temizleyici" anlamında kullanılmıştır. Mesela:

"Toprak, mü'min için temizleyicidir. Sizden birinin kabına köpek pislerse, bunun temizleyicisi, biri toprakla olmak üzere yedi defa yıkamaktır."

Öte yandan **"tahur"** kelimesi mübalağa için de olabilir. Yani, bununla "tertemiz bir su" indirildiği anlatılmıştır.

Suyun "tertemiz" şeklinde nitelendirilmesinde hem onda olan nimeti hissettirmek, hem de devamında nazara verilen "suyun içilmesi" meselesinde tertemiz olan suların içilmesine bir ihtar söz konusudur. Çünkü tertemiz olan su, kendisine tertemiz olma özelliğini ortadan kaldıracak şeyler karışmış olan suya nisbetle daha hoş ve daha faydalıdır.

Ayrıca şu manaya da bir tenbih vardır: İnsanların dışlarını temiz yapmaları gerektiği gibi, batınlarını (içlerini) temiz yapmaları evleviyetle lazımdır.

49- لِنُحْيِىَ بِهٖ بَلْدَةً مَيْتًا وَنُسْقِيَهٗ مِمَّا خَلَقْنَآ اَنْعَامًا وَاَنَاسِىَّ كَثِيرًا **"Ta ki biz o suyla ölü bir beldeyi canlandıralım ve yarattığımız nice hayvanlara ve insanlara su sağlayalım."**

Burada özellikle çölde, mezralarda yaşayan hayvanlar ve insanlara suyun gönderilmesine dikkat çekilmektedir. **"Hayvanlar ve insanlar"** derken elif-lâmsız kullanılması bundandır. Özellikle bunların nazara verilme-

si, şehirlerde ve beldelerde yaşayan kimselerin su kaynaklarına daha yakın olmaları sebebiyledir.[23]

Bu ayetler, Allahın kudretinin azametine delalet için olduğu gibi, aynı zamanda nimet çeşitlerini saymak içindir. Hayvanlar, insanların bir eşyası gibidir. İnsanların genelde menfaatleri ve maişetleri hayvanlara da bağlıdır. Bundan dolayı ayette hayvanlara su verilmesi insanlardan önce zikredildi. Daha önce de arzın ihyası nazara verilmişti. Arzın ihyası da, hayvanların hayatına ve geçimine bir sebeptir.

50- وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا "Andolsun ki, öğüt almaları için onu aralarında çeşitli şekillerde çevirdik."

Biz bu sözü Kur'anda ve diğer kitaplarda insanlar arasında çeşitli şekillerde çevirdik, anlattık.

Veya zamir yağmura raci olabilir. Yani, yağmuru muhtelif beldelerde ve değişik zamanlarda ve sağanak, çisenti veya başka farklı özelliklerde onlar arasında çevirdik.

İbnu Abbasdan şöyle nakledilir: "Hiçbir sene diğer seneden daha yağmurlu değildir. Lakin Allah yağmuru kulları arasında dilediği tarzda taksim eder." İbnu Abbas, ardından bu ayeti okur.

Veya şöyle de mana verilebilir: "Biz o yağmuru nehirlerde ve insanların menfaatleri olan yerlerde çevirdik."

"Öğüt almaları için"

Bütün bunları, onlar tefekkür etsinler, burada tecelli eden kudretin kemâlini ve nimetin hakkını bilip de şükrünü edâ etsinler diye yaptık.

Veya bu suyun kendilerinden alıkonması veya gönderilmesi durumlarını görüp ibret alsınlar diye böyle çevirdik.[24]

فَأَبَىٰ أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا "Ama insanların çoğu nankörlükte diretti."

Ama insanların çoğu yine de bu nimete karşı nankörlük yaparlar, fazla önem vermezler. Veya "tabiat bize yağmur verdi" gibi sözlerle Allahtan

---

[23] Yani, şehirlerde yaşayanlar bir şekilde suya ulaşabilirler. Ama çölde, mezralarda yaşayanların tek su kaynağı, gökten inen yağmurdur.

[24] Su, güneşin her gün doğup batması gibi belli bir kurala bağlı olsaydı, insanlar ondaki nimet olma cihetini o kadar takdir edemezlerdi. Ama suyun insanlar arasında çevrilmesi her zaman farklılık arz ettiğinden, insanlar ondaki nimeti daha iyi fark ederler, kuraklık olduğunda Allaha yalvarırlar.

olduğunu inkâr ederler. Yağmurları tabiatın eseri görenler kâfirlerdir. Ama "Allah sebepleri kullanarak yağmur yağdırır" diyenler böyle değildir. Sebepler, Allahın yaratmasıyla vardırlar ve O'nun tasarrufuna vasıtalardır.[25]

51- وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِى كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا "Şayet dileseydik her beldeye bir uyarıcı gönderirdik."

Şayet dileseydik her beldeye uyarıcı bir peygamber göndererek Senin nübüvvet yükünü hafifletirdik. Lakin,

-Senin büyüklüğünü ortaya koymak,

-Şanını yüceltmek,

-Seni diğer peygamberlere üstün kılmak için bütün insanlığa gönderdik.

Sen de buna karşılık,

-Sebat ile,

-İnsanları dine çağırmada ve hakkı üstün kılmada tam bir gayretle mukabelede bulun.

52- فَلاَ تُطِعِ الْكَافِرِينَ "Öyleyse kâfirlere itaat etme."

Seni sevk etmek istedikleri yanlış şeylerde o kâfirlere itaat etme.

Bu ifade, hem Hz. Peygambere, hem de mü'minlere tam bir motivedir.

وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا "Ve bununla onlara karşı büyük bir cihad et."

"Bununla cihad et" Yani, Kur'anla veya **"kâfirlere itaat etme"** ibaresinin delâlet ettiği üzere, onlara taati terk ederek cihad et.

Mana şöyledir: Onlar Senin hak yolunu iptal etmek için çalışıyorlar. Sen de onlara muhalefet et ve onların batıl yolunu iptal etmek için gayret göster.

Çünkü, sefih insanlara karşı delil getirerek yapılan bir cihad, düşmanlara kılıçla yapılan bir cihaddan daha büyüktür.

Veya, onların o kadar taşkınlığı ve geniş imkânlar içinde olmasıyla beraber onlara muhalefet etmek, kendilerine karşı çıkmak çok büyük bir cihaddır.

Veya Hz. Peygamber (asm) bütün beldelere gönderilmiş olmasıyla, yapacağı cihad bütün kâfirlere karşıdır ve dolayısıyla çok büyük bir cihaddır.

---

[25] "Bu yazıyı kalem yazdı" demekle "Katip, bu yazıyı kalemle yazdı" demek birbirinden çok farklıdır. Kalem, kendi başına yazı yazamaz, ama yazı yazılmasında kullanılır. Allahın sebepleri kullanması da böyledir. Sebepleri yoktan yaratan O olduğu gibi, sebepleri tasarrufuna bir perde olarak kullanan da O'dur.

53- وَهُوَ الَّذِى مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ **"O ki, iki denizi salıverdi."**

هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ **"Bunlardan birinin suyu lezzetli ve tatlı, diğerininki tuzlu ve acıdır."**

Bu iki deniz birbirine komşu birbirine bitişik iken birbirine karışmamaktadır.

وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَحْجُورًا **"Ve aralarında bir perde ve 'hicran mahcura'** (karışmalarını önleyici bir engel) **bıraktı."**

Allah, aralarına kudretinden bir perde koydu.

"Hicran mahcura" ifadesi "benden uzak ol" anlamında bir deyimdir. Sanki her iki deniz de biri diğerine böyle "benden uzak ol" dercesine birbirine karışmamaktadır.

Denildi ki: Bundan murat, belli bir sınırdır. Mesela Dicle nehri denize karışır, onu yarar, kilometrelerce deniz içinde akar, ama tadı değişmez.

Denildi ki: Tatlı denizden murat, Nil nehri gibi büyük nehirlerdir. Tuzlu denizden murat, büyük denizdir. Aralarındaki berzah da, ikisi arasında olan kara'dır.

Bu durumda bunlardaki kudret tecellisi, her bir unsurun parçalarının tabiatının gereği, birbirine katılmak, birbirine bitişmek ve keyfiyette birbirine benzemek iken birbirlerinden ayrılmaları ve özelliklerinin farklı olmasıdır.

54- وَهُوَ الَّذِى خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا **"O ki, sudan bir insan yarattı."**

Yani, Âdemin tınetini (çamurunu) su ile yoğurdu.

Veya suyu beşerin maddelerinden bir parça kıldı. Bu sayede insan duyu sahibi olur, yumuşar, kolaylıkla çeşitli şekil ve görünümleri kabul eder.

Veya su'dan murat, nutfedir.

فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا **"O sudan nesep ve hısımlık meydana getirdi."**

"Ondan da iki cinsi; erkek ve dişiyi var etti." (Kıyame, 39) ayetinde nazara verildiği üzere, insan neslini erkek ve kız şeklinde ikiye ayırdı. Erkekten nesli devam etti, kızdan da evlendiği taraf itibarıyla akrabalık bağları kuruldu.

وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا **"Rabbin, her şeye kadirdir."**

Bir maddeden beşeri yaratması, o beşerde muhtelif azalar ve birbirin-

den uzak tabiatlar meydana getirmesi ve erkek ve kız şeklinde birbirine mukabil ve birbirini tamamlayan iki kısma ayırması, O'nun kâdir olduğunun bazı görüntüleridir. Hatta bazan aynı nutfeden erkek ve kız olarak ikizler yaratmaktadır.

55- وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَالاَ يَنْفَعُهُمْ وَلاَ يَضُرُّهُمْ **"Allah'ı bırakıp kendilerine fayda ve veremeyen şeylere kulluk ediyorlar."**

Bundan murat, putlardır.

Veya Allahın dışında ibadet edilen her şeydir. Çünkü hiçbir varlık, fayda ve zarar hususunda müstakil değildir.

وَكَانَ الْكَافِرُ عَلٰى رَبِّهٖ ظَهِيرًا **"Kafir, Rabbine karşı zahirdir** (arka çıkmaktadır.)"

Kâfir, Allah düşmanlığı yaparak ve şirk koşarak şeytana arka çıkmaktadır.

Kâfirden murat, genel anlamda bütün inkârcılardır.

Veya bundan murat, Ebu Cehildir.

Kâfirin Rabbine **"zahîr"** olması, şu ayette olduğu gibi O'nun nezdinde bir kıymet ifade etmemesi yönünden de olabilir:

"İman karşılığında küfrü satın alanlar Allah'a hiçbir zarar veremezler." (Âl-i İmran, 177)

56- وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلاَّ مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا **"(Hâlbuki) biz seni ancak bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik."**

Biz Seni ancak mü'minlere müjdeleyici, kâfirlere de uyarıcı olarak gönderdik.

57- قُلْ مَا اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِلاَّ مَنْ شَاءَ اَنْ يَتَّخِذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيلاً **"De ki: Ben, buna karşı sizden bir ücret değil, ancak Rabbine doğru bir yol tutmayı dileyen kimse istiyorum."**

Üstteki ayette **"mübeşşir ve nezir"** kelimeleri tebliğe delâlet eder. Buradan hareketle mana şöyle olur: Ey Peygamber! De ki: Ben, risaleti tebliğime mukabil herhangi bir ücret istemiyorum. Ancak Rabbine bir yol bulup da O'na yaklaşmak, iman ve taatle O'nun nezdinde bir yakınlık elde etmek isteyen kimseye vesile olmaya çalışıyorum.

Hz. Peygamber böyle diyerek, kendisi hakkında hatıra gelebilecek beklenti şüphesini ortadan kaldırdı ve aynı zamanda engin şefkatini ortaya

koydu. Muhataplarının sevap elde etmeleri ve azaptan kurtulmalarını kendisi için yeterli bir ücret olarak gördü, başka bir şey beklemediğini anlattı.

Bunda, onların taati Hz. Peygamberin delâletiyle olduğundan sevap olarak O'na da döneceğini hissettirmek vardır.[26]

58- وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِى لاَيَمُوتُ "Sen, ölmez diri olan Allah'a tevekkül et."

Onların şerlerinden kurtulmak ve onlardan gelecek ecire ihtiyaç duymamak için ölmez diri olan Allaha dayan. Çünkü tevekkül edilmeye layık olan ancak O'dur. Diğer hayat sahipleri ise ölüme mahkûmdurlar. Öldüklerinde ise, onlara dayanan zâyi olur.

وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ "Hamd ile O'nu tesbih et."

Kemâl sıfatlarıyla Onu sena edip, nimetlerine şükür ile daha ziyade nimete mazhar olmayı arayarak O'nu noksan sıfatlardan tenzih et.

وَكَفَى بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا "Kullarının günahlarından Habîr olarak O yeter."

Kullarının görülen ve görülmeyen günahlarına karşı haberdar olarak Rabbin yeter. Dolayısıyla onların iman etmeleri veya küfre düşmeleri Sana ait değildir.

59- اَلَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ "Ki O, gökleri-yeri ve ikisinin arasındakileri altı günde yarattı."

ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ "Sonra Arş'a istiva etti."

Bununla alakalı daha önce açıklama yapılmıştı.[27]

Burada bunların zikri, Allahu Teâlânın her şeyin yaratıcısı ve her şeyde tasarruf eden olduğunu nazara vererek tevekkül edilmeye layık olduğunu ziyadesiyle ifade etmek içindir. Ayrıca, zaten tevekkül edene de, tevekkülde sebat etmeye ve iş yaparken teennî ile yapmaya bir teşviktir. Çünkü Allahu Teâlâ, kudretinin kemâli ve dilediği her şeyde emrinin süratle nüfuzuna rağmen bir anda değil, tedricen yaratmıştır.

---

[26] Çünkü "sebep olan, o işi yapmış gibidir." "Hayra delâlet eden, onun fâili gibidir."

[27] Bkz. A'raf 54 , Yunus 3, Ra'd, 2, Taha, 5...

اَلرَّحْمٰنُ **"Rahmân'dır."**

فَسْئَلْ بِهٖ خَبِيرًا **"Öyleyse haberdar olana sor."**

Zikri geçen yaratmak ve arşa istiva ile ilgili, bunların hakikatini haberdar olana sor.

Haberdar olan,

-Allahu Teâlâdır.

-Hz. Cebraildir.

-Veya önceki kitaplarda bulunan bilgilerdir. Bunlar da Kur'anda yer alan bu bilgiyi tasdik etmektedir.

Denildi ki: Zamir, Rahmâna râcidir. Yani, "Rahmânı bir bilene sor." Şayet onlar "Rahmân" isminin Allaha ıtlak edilmesini inkar ediyorlarsa, onunla alakalı kitap ehlinden Sana haber verebilecek olanlara sor, ta ki Onun müradifinin kendi kitaplarında olduğunu bildirsinler.

60- وَاِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمٰنُ **"Onlara "Rahmân'a secde edin" denildiğinde şöyle dediler: Rahmân nedir?"**

"Rahmân nedir?" demeleri, Allaha Rahmân denildiğini bilmemelerindendir.

Veya **"Rahmâna secde edin"** ifadesinin Allahtan başkasına secdeyi emrettiğini zannetmeleridir. Bunun için şöyle devam ettiler:

اَنَسْجُدُ لِمَا تَاْمُرُنَا **"Senin bize emrettiğine hiç secde eder miyiz?"**

Rahmânın ne olduğunu bilmeden sırf Senin emrinden dolayı ona secde mi ederiz?

Denildi ki: Rahmânı bilmeyişleri, kelimenin muarrep olmasındandır, daha önce duymamışlardı.

وَزَادَهُمْ نُفُورًا **"Ve bu, onların ürkmelerini artırdı."**

Onları imandan ürküten, Rahmânın secde emridir.

247. DERS

Rahmanın Kulları

61- تَبَارَكَ الَّذِى جَعَلَ فِى السَّمَاءِ بُرُوجًا **"Ne yücedir O Zat ki, semada burçlar var etti."**

Burçlardan murat, oniki burçtur. Bunlara "yüksek-âli köşkler" anlamında **"büruc"** denilmesi, gezegenler için birer menzil (konak yeri) hükmünde olmalarındandır.[28]

وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا **"Ve onların içinde bir lamba ve nurlu bir ay kıldı."**

"Görmediniz mi, Allah yedi semayı birbiriyle uyumlu olarak (tabaka tabaka) **nasıl yarattı? Ayı onların içinde bir nur kıldı. Güneşi de bir lamba yaptı."** (Nûh, 15-16) ayetinden anlaşıldığı gibi, semadaki lambadan murat, güneştir.

Ay ise, geceleri aydınlatmaktadır.

62- وَهُوَ الَّذِى جَعَلَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يَذَّكَّرَ اَوْ اَرَادَ شُكُورًا **"O ki, ibret almak veya şükretmek dileyen kimseler için gece ile gündüzü birbiri ardınca getirdi."**

Bunların her biri diğerine halef olur, onun yerine geçer.

Veya **"...Gece ve gündüzün ihtilafında... ayetler vardır."** (Bakara, 164) ayetinde ifade edildiği gibi, bunlar birbirini takip ederler.

Bu şekilde Allahın nimetlerini tezekkür eden ve O'nun sanatı hakkında düşünen kimse, bunları böyle yapanın kullarına merhametli, vacibu'l-vücut bir Sani-i Hakîm olması gerektiğini bilir. Onlarda olan nimetlere karşı şükretmek ister.

Gece ve gündüz, tezekkür ve şükür için iki ayrı vakittirler. Bunlardan birinde virdini yapamayan, diğerinde eksiğini telâfi edebilir.

63- وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا **"Rahmânın kulları o kimselerdir ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler."**

---

[28] Yani, gezegenler uzaydaki seyahatleri esnasında her ay bunlardan birine misafir olurlar.

Burada bahsi geçen zâtlara **"Rahmânın kulları"** denilmesi, tahsis ve tafdil içindir.[29]

Veya bunlar Ona ibadette daha köklü, sağlamdırlar. Rahmânın bu kulları arz üzerinde sekînet ve tevazu ile yürürler.

وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا **"Ve cahiller kendilerine laf attığı zaman "selam" derler** (geçerler)**."**

Onların seviyesiz sataşmalarına muhatap olmazlar, onlara ilişmezler, "aramızda sizinle ne hayır ne de şer yok" derler, selâmetle onları geçiştirirler.

Veya kendilerini eziyetten ve günahtan salim kılacak sağlam söz söylerler.

Bu ayet, savaşı emreden kıtal ayetine münafi değildir, dolayısıyla onunla neshedilmesi söz konusu olamaz. Çünkü bundan murat sefih – seviyesiz kimseleri muhatap almamak ve kendilerine sözlü mukabelede bulunmamaktır.

64- وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا **"Onlar, Rablerine secde ederek ve kıyamda durarak gecelerler."**

Onlar, geceleri Rablerine namazda secde ve kıyamla geçirirler.

Ayette gecenin zikri, gece ibadetinin hem daha zahmetli, hem de riyadan daha uzak olmasındandır.

Kıyamın secdeden sonra gelmesi, ayet sonlarına uygunluk içindir.

65- وَالَّذِينَ يَقُولُونَ **"Onlar ki şöyle derler:"**

رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ **"Ya Rabbena, cehennem azabını bizden uzak kıl!"**

إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا **"Gerçekten onun azabı sürekli bir helâktir!"**

Bunlar insanlarla güzel bir şekilde içli dışlı olmalarına, Hakka ibadetlerine dikkat etmelerine rağmen azaptan korkarlar, Allahın o azabı kendilerinden çevirmesi için yalvarırlar. Çünkü amellerine güvenmezler. İyi hâllerinin devam edeceğini garantide görmezler.

---

[29] Aslında herkes Rahmânın kuludur. (Bkz. Meryem, 93) Ama burada medihle kendilerinden bahsedilen kimseler Rahmânın çok daha özel ve üstün kullarıdırlar.

66- إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا **"Orası ne kötü bir varış yeri ve ne kötü bir yerleşim yeridir."**

Bu ifade, onların sözlerinin devamı olabileceği gibi, taraf-ı ilâhîden bir bildirme de olabilir.

67- وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا **"Ve onlar harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler."**

Cömertlik sınırını aşmazlar. Cimriler gibi ellerini sıkı tutmazlar.

Denildi ki: İsraf, haramlara harcamak, cimrilik ise, farz olanı vermemektir.

وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا **"İkisi arasında orta bir yol tutarlar."**

68- وَالَّذِينَ لاَ يَدْعُونَ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا آخَرَ **"Ve onlar Allah ile beraber başka bir ilaha yalvarmazlar."**

وَلاَيَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِى حَرَّمَ اللّٰهُ إِلاَّ بِالْحَقِّ **"Ve Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar."**

وَلاَيَزْنُونَ **"Ve zina etmezler."**

Önce, taatin esası olan fiilleri yaptıklarını anlatmıştı. Burada da onların ana günahlardan uzak kalmalarını nazara verdi. Bunda,

-Onların imanlarının kemâlini ortaya koymak,

-Vaad edilen mükafatın, bu özellikleri kendinde cem edenler için olduğunu hissettirmek vardır.

-Keza, kâfirlere de bunların zıtları olduğunu tariz yoluyla bildirmek söz konusudur. Bundan dolayı, ayetin devamında onlara tehdîd olarak şöyle denildi:

وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا **"Kim bunları yapsa, günahı**(nın cezasını) **bulur."**

69- يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ **"Kıyamet günü azabı kat kat olur."**

وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا **"Ve orada zelil bir halde daimî kalır."**

Onlara azabın kat kat olması, inkârlarına ilave olarak günah fiilleri işlemeleridir. Ayetin devamı buna delâlet eder.

70- إِلاَّ مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلاً صَالِحًا **"Ancak tevbe eden ve iman edip salih amel yapanlar başka."**

فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ **"İşte, Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir."**

Onların geçmiş günahlarını siler, yerine müstakbel taatlerini sabit kılar.

Veya, nefisdeki günah melekesini taat melekesine değiştirir.

Denildi ki: Onu, önceden yaptığı günah fiillerin zıdlarını yapmaya muvaffak kılar.

Veya, her ikaba bedel bir sevap sabit kılar.

وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا **"Ve Allah Ğafur – Rahîm'dir."**

Ğafur-Rahîm olduğu için seyyieleri siler, hasenelere ise sevap verir.

71- وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا **"Ve her kim tevbe edip salih amel işlese, şüphesiz o, tevbesi kabul edilmiş olarak Allah'a döner."**

-Terk ile ve pişman olmakla günahlardan dönen,

-Ve daha önceden yapmakta kusur ettiği salih amelleri işleyen veya günahla dolu hayattan çıkıp taate giren kimse, Allaha bunlarla döner.

Allah nezdinde kendisinden razı olunmuş, günahları silinmiş, sevapları verilmiş bir durumda olur.

Veya, tevbe edenleri seven ve onlara özel ikramlarda bulunan Allaha döner.

Veya, böyle yapan kimse güzel bir dönüşle Allaha ve O'nun sevabına döner.

Bir önceki ayette belli günahlar nazara verildikten sonra bunlardan tevbe edilmesi anlatılmıştı. Bu ayette ise, genel anlamda tevbe nazara verildi.

72- وَالَّذِينَ لاَ يَشْهَدُونَ الزُّورَ **"Ve onlar yalan yere şahitlik etmezler."**

Onlar, batıl, boş şehadette bulunmazlar.

Veya onlar yalan söylenen yerlerde bulunmazlar. Çünkü batılı görmek, bir nevi ona ortak olmaktır.

وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا **"Ve uygunsuz bir şeye rastladıkları zaman vakar ile geçip giderler."**

Bırakılması, atılması gereken bir durumla karşılaştıklarında güzellikle ondan sıyrılıp yüz çevirirler, ona dalmazlar. Mesela,

-Çirkin şeylerden uzak kalmak,

-Günahları bağışlamak,

-Açıktan söylenmesi çirkin olan şeyleri kinaye yoluyla söylemek gibi.

73- وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا **"Onlar, kendilerine Rablerinin âyetleri hatırlatıldığında, onlara karşı sağır ve kör davranmazlar."**

Bunlar, öğüt veya okumak yoluyla Rablerinin ayetleri kendilerine hatırlatıldığında duymayan, görmeyen bir kimsenin anlamaması, ibret almaması gibi tavır sergilemezler. Aksine, can kulağıyla ve gözlerini dört açarak bu ayetleri anlamaya çalışırlar.

Ayetten murat, hâlin nefyidir, yoksa fiilin nefyi değildir.[30]

"Onlara karşı sağır ve kör davranmazlar."

Denildi ki: Ayetteki zamir, günahlara raci olabilir. O zaman mana şöyle olur: "Onlar, günahlara karşı kör ve sağır gibi vurdumduymaz bir tavır içinde olmazlar."

74- وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ **"Ve onlar derler ki: Ey Rabbimiz! Bize eşlerimizden ve nesillerimizden gözümüzü aydınlatacak kimseler ver."**

"Onları taate muvaffak kılarak ve faziletlerle donatarak medar-ı iftiharımız kıl"

Çünkü mü'min, ailesi Allaha taat içinde olursa kalbi mesrur olur, gözü sevinçle güler. Onları dinde kendine yardımcı görmekle ve ilerde cennette beraber olma ümidiyle sevinçle dopdolu olur.

وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا **"Ve bizi takva sahiplerine önder kıl."**

Bizi ilimde ve amelde muvaffak kılarak din hususunda kendilerine iktida edilen kimseler kıl.

---

[30] Mü'min olan biri genelde bu tavırları sergiler. Onda asıl olan böyle hallerdir. Ama nefsine uyup az da olsa bu hallerden farklı tavırları söz konusu olabilir.

Ayette "önderler" demeyip **"önder"** şeklinde tekil gelmesi,

-Ya cinse delâlet etmesindendir.

-Veya **"Sonra sizi** (ana rahminden) **bebek olarak çıkarır."** (Mü'min, 67) ayetinde "bebek" kelimesinin tekil gelmesi gibi, yanlış anlama ihtimali olmadığından böyle getirilmiştir.

-Veya kelimenin asıl olarak masdar olmasındandır.

-Veya "bizden her birini önder kıl" anlamına te'vil edilmesindendir.

-Veya yollarının bir ve davalarının aynı olması sebebiyle hepsinin tek bir ruh hâlinde bulunmasındandır.

Denildi ki: Şu mana da olabilir: "Bizi müttakilerin yoluna sevket, onlara uyanlardan eyle."

75- أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا **"İşte onlar, sabretmelerine karşılık "ğurfe" ile mükâfatlandırılacaklar."**

Bir başka ayette **"Ve onlar ğurfelerde** (cennet köşklerinde) **emniyet içindedirler."** (Sebe, 37) **"ğurfe"** kelimesi çoğul olarak gelmiştir, burada da çoğul manası murattır. Yani, onlar cennetin en yüksek makamlarıyla mükâfatlandırılacaklardır.

Denildi ki: **"Ğurfe",** cennetin isimlerinden biridir.

"İşte onlar, sabretmelerine karşılık..."

-Taat hususundaki zorluklara dayanmaları

-Şehevî durumlara karşı koyabilmeleri,

-Mücahedeye tahammülleri sebebiyle bu mükafatı elde edeceklerdir.

وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا **"Ve orada hürmet ve selamla karşılanacaklardır."**

Cennette melekler tarafından hürmetle ve selâmla karşılanırlar.

Veya onlar o cennette birbirlerine hep güzel şeyler söylerler, birbirlerine selâm verirler.

Bundan murat, ebedi hayatları ve her türlü afetten selâmette kalmaları da olabilir.

76- خَالِدِينَ فِيهَا **"Orada daimî kalacaklar."**

Onlar orada ölmezler ve oradan çıkarılmazlar.

حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا **"Orası ne güzel bir varış yeri ve ne güzel bir yerleşim yeridir."**

Bu sûrenin 66. ayetinde cehennemle alakalı **"Orası ne kötü bir varış yeri ve ne kötü bir yerleşim yeridir."** denilmişti. Bu ifade, onun tam mukabilidir.

77- قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبِّى لَوْلاَ دُعَآؤُكُمْ **"De ki: Duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin?"**

De ki: Şayet ibadetiniz olmasa Rabbim sizi ne yapsın, niye size ehemmiyet versin? Çünkü, insanın şerefi ve itibarı marifet ve taat iledir. Yoksa o, hayvanlarla müsavidir.

فَقَدْ كَذَّبْتُمْ **"Ama siz yalanladınız."**

Ama siz, size haber verdiklerimi onlara muhalefet etmekle yalan saydınız.

Veya şu mana da olabilir: "İbadette gevşek davrandınız, onun hakkını vermediniz."

فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا **"O halde azap yakanızı bırakmayacaktır!"**

Bu yalan saymanın vebali hiç şüphesiz sizi bulacak, başınıza gelecektir.

Ayette onlara verilecek cezanın müphem bırakılmasında, o azabın tavsif edilemeyecek şekilde şiddetli olduğuna bir tenbih vardır.

Denildi ki: Bu ayet, onların Bedirde öldürülmelerine işaret eder.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Furkan sûresini okusa, iman ile, Rabbine mülaki olur, hiçbir zorlukla, yorgunlukla karşılaşmadan cennete alınır."

ŞUARA SÛRESİ

Şuara Sûresi Mekkî'dir.
Son dört ayetinin Medenî olduğu söylenir.
İki yüz yirmi yedi ayettir.

248. DERS

Hz. Musa

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- طٰسٓمٓ **"Tâ, Sîn, Mîm."**

2- تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ **"Bunlar apaçık kitabın âyetleridir."**

Bunlar, mu'cizeliği ve sıhhati gayet açık olan kitabın ayetleridir.

Kitaptan murat, Bakara sûresinin başında da açıklandığı üzere, bu sûre veya Kur'anın tamamı olabilir.

3- لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ اَلاَ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ **"Onlar iman etmiyorlar diye adeta kendine kıyacaksın!"**

Onlar iman etmiyorlar diye veya iman etmezler endişesiyle neredeyse kendini yiyip bitireceksin.

Böyle yapma, kendine acı, kendine yazık etme.

4- اِنْ نَشَاْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ **"Biz dilersek onların üzerlerine semadan bir âyet indiririz de, ona boyun eğmek zorunda kalırlar."**

Bundan murat, onların reisleri veya cemaatleri olabilir.

Semadan indirilecek ayetten murat,

-Onları imana zorlayacak bir delalet,
-Veya imana mecbur edecek bir bela olabilir.

5- وَمَا يَاْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ اِلاَّ كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ **"Kendilerine Rahmân'dan yeni bir öğüt gelmeyedursun, illa ondan yüz çevirirler."**

Onlara, Rahmânın peygamberine vahyettiği şeylerden yeni bir öğüt veya bir kısım ayetler geldiğinde, yüz çevirdiler ve bulundukları hâl üzerinde ısrar ettiler.

Bunlara yeni öğütler gelmesi, hatırlatmayı tekrarlamak ve anlatılanları değişik yönleriyle bildirmek içindi. Ama onlar her yeni hatırlatmada küfürlerini yenilediler.

6- فَقَدْ كَذَّبُوا "Onlar yalanladılar."

Onlar, yüz çevirmelerinden sonra o öğüdü yalanladılar, yalanlamada o kadar ileri gittiler ki, ayetin devamından anlaşıldığına göre, işi alay etmeye kadar götürdüler.

فَسَيَاْتِيهِمْ اَنْبٰٓؤُا مَاكَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤُنَ "Fakat alay edegeldikleri şeylerin haberleri kendilerine gelecektir."

Bedir günü veya kıyamet günü azap kendilerine dokunduğunda, alay ettikleri şeylerin hak mı yoksa batıl mı, tasdik edilip saygı mı duyulmalı yoksa tekzip edilip dalga mı geçmek gerekir olduğunu bilecekler.

7- اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الْاَرْضِ كَمْ اَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ "Yeryüzüne bakmadılar mı, orada her türden hoş bitkiler bitirdik."

Arzın hayret verici durumlarına bakmadılar mı?

Öyle anlaşılıyor ki, her bitkinin ya doğrudan tek başına veya başkasıyla mutlaka bir faydası bulunmaktadır.

8- اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً "Şüphesiz ki bunda bir âyet vardır."

Bunların böyle bitirilmesinde veya bunların her birinde, bunları topraktan bitiren Zâtın noksansız kudret ve hikmetine, nimet ve rahmetinin her şeye şümûlüne delâlet eden bir alâmet vardır.

وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ "Ama onların çoğu mü'min olmadı."

Ama onların çoğu, Allahın ilminde ve kader proğramında mü'min olmadı. Bundan dolayı böyle büyük ayetler bile onlara bir fayda vermez.

9- وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ "Ve şüphesiz Rabbin, Azîz – Rahîm'dir."

Senin Rabbin **Azîz'dir**, hükümrandır, o kafirlerden intikam almaya kâdirdir. **Rahîm'dir**; onlara mühlet ve fırsat verir.

Veya inkâr edenlerden intikam almakla Azîz, tevbe ve iman edenlere merhamet etmekle ise Rahîmdir.

10- وَاِذْ نَادٰى رَبُّكَ مُوسٰٓى اَنِ ائْتِ الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ "Hani Rabbin Musa'ya nida edip "Git o zalim kavme" demişti."

11- قَوْمَ فِرْعَوْنَ "Firavunun kavmine."

Firavunun kavminin zâlim olması,

-Küfür içinde olmaları,

-İsrailoğullarını köle yapmaları,

-Onların erkek çocuklarını boğazlamaları gibi durumlarındandır.

Ayette **"Firavunun kavmine git"** denilip Firavuna gidilmesi söylenmemesi, ona gitmenin evleviyetle sabit olmasındandır.

اَلاَ يَتَّقُونَ **"Sakınmazlar mı?"**

Bu ifadede onların zulümlerine ve buna cüret etmelerine karşı bir hayret uyandırma vardır.

12- قَالَ رَبِّ اِنِّى اَخَافُ اَنْ يُكَذِّبُونِ **"Musa dedi: Ya Rabbi! Doğrusu beni yalanlamalarından korkarım."**

13- وَيَضِيقُ صَدْرِى **"Ve göğsüm daralır."**

وَلاَ يَنْطَلِقُ لِسَانِى **"Dilim dönmez."**

فَاَرْسِلْ اِلٰى هٰرُونَ **"Onun için Harun'a da elçilik ver."**

Kardeşinin de Peygamber kılınıp görevine yardımcı olması için Hz. Musa üç gerekçe gösterdi:

1-Yalanlamalarından korkması.

2-Bunun etkisiyle kalbinde meydana gelen darlık.

3-Kalbi daraldığında ruhunda meydana gelen inkıbaz sebebiyle dilinin bir şey söyleyemeyecek hâle gelmesi.

Hz. Musa'nın bunları nazara vermesi, kendisinin görevden mazur tutulması için olmayıp, görevini yapmada yardım edecek şeyi Cenab-ı Haktan talep etmektir ve şayet görevinde başarılı olamazsa, işin başında bir mazeret hazırlığıdır.

14- وَلَهُمْ عَلَىَّ ذَنْبٌ **"Hem onların bana isnad ettikleri bir suç var."**

Bundan murat, Hz. Musa'nın bir Kıbti'yi öldürmesidir.

Hz. Musa'nın onu öldürmesi kasden olmadığı hâlde bunu **"suç"** şeklinde ifade etmesi, onların iddiasına göredir. Bu ifade, başka yerlerde ayrıntılı anlatılan kıssasının bir özetidir.[1]

فَاَخَافُ اَنْ يَقْتُلُونِ **"Ondan dolayı beni öldürmelerinden korkarım."**

---

1 Bkz. Kasas, 15-22.

Ben risalet görevini eda etmeden, bu olaydan dolayı beni öldürmelerinden korkarım.

Bu da aynı şekilde görevi kabul etmeme tarzında bir gerekçe göstermek olmayıp, muhtemel bir duruma karşı önceden bir savumadır. Keza, insanları hakka davet hususunda Hak'tan bir yardım ve galebe talebidir.

15- قَالَ كَلَّا "Allah dedi: Hayır!"

فَاذْهَبَا بِاٰيَاتِنَآ "Haydi ikiniz âyetlerimizle gidin."

Bu ayetle Hz. Musa'nın her iki talebine de icabet edilmiştir. Yani, Hz. Musa'yı korkuya sevkeden durumdan kendisine bir zarar gelmeyecektir ve kardeşi de rasûl olarak gönderilecektir.

اِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ "Çünkü biz sizinle beraberiz, konuşmalarınıza kulak veririz."

Biz, sizinle ve Firavunla beraberiz, aranızda geçenleri işitiriz. Firavuna karşı size yardım ederiz.

Cenab-ı Hak, kendini bir kavmin mücadelesinde müstemi olarak bulunan ve dostlarına yardıma her an hazır olan kimse tarzında anlattı. Bunda, Hz. Musa ve Hz. Haruna yardım edeceğini etkili bir üslûbla anlatmak vardır.

Cenab-ı Hakkın, **"konuşmalarınıza kulak veririz"** demesi, Zatı hakkında mecazdır.

16- فَاْتِيَا فِرْعَوْنَ "Haydi Firavun'a varın."

فَقُولَآ اِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ "Sonra da deyin ki: Biz, âlemlerin Rabbinin elçisiyiz."

Ayette **"rasûl"** kelimesi masdardır, bundan dolayı **"biz âlemlerin Rabbinin elçisiyiz"** şeklinde tekil olarak geldi. Bazan her ikisine de bakar şekilde ifade edildiği de olmuştur.[2]

Veya ikisi kardeş olduklarından böyle denilmiştir.

Veya "bizden her birimiz âlemlerin Rabbinin elçisiyiz" manası murat edilmiştir.

17- اَنْ اَرْسِلْ مَعَنَا بَنِٓى اِسْرَٓائِيلَ "İsrailoğullarını bizimle beraber gönder."

---

2 Mesela Taha, 42-50. ayetler arasında bunun nümunelerini görebiliriz.

Bundan murat "onları serbest bırak, bizimle beraber Şam'a gelsinler" manasıdır.

Hz. Musa ve Hz. Harun, Firavuna gidip bunları söylediklerinde Firavun şöyle dedi:

18- قَالَ اَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا "Dedi: Biz seni çocukken himayemize alıp büyütmedik mi?"

Sen daha bir bebek iken biz evimizde seni himayemize alıp yetiştirmedik mi?

وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ "Ayrıca ömrünün nice yıllarını aramızda geçirdin."

Rivayete göre Hz. Musa Firavunun sarayında otuz sene kaldı. Sonra on yıl Medyen'de bulundu. Mısıra döndüğünde otuz yıl onları Allaha davet etti. Firavun ve kavminin boğulmasından sonra ise elli sene daha yaşadı.

19- وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِى فَعَلْتَ "Sen o yaptığını yaptın."

Firavun **"yaptığını yaptın"** derken, Hz. Musa'nın bir Kıbtîyi öldürmesini nazara vermektedir. Böylece, önce O'na olan ihsanını zikretmiş, ardından da adam öldürmesini söyleyerek yaptığı şeyin ne kadar büyük bir cinayet olduğunu bildirdi.

وَاَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ "Ve sen kafirlerdensin."

Böyle seçkin adamlarımdan birini öldürmekle, nimetime nankörlük edenlerden oldun.

Veya şu mana da olabilir: "Sen şimdi bazılarına kâfir diyorsun ya, bu hareketinle aslında Sen kâfirlerden oldun." Çünkü Hz. Musa onlarla muamelesinde takıyye yapmaktaydı.[3]

Keza, ayet "benim ulûhiyetimi inkâr edenlerden oldun" veya "geldin, bana muhalif hareketlerinle üzerinde olan nimetlerimi inkâr eden biri oldun" manalarına da işaret edebilir.

Firavun bu sözü ile, kendi dinlerine göre Hz. Musa'nın kâfirlerden olduğunu ifade etmiş de olabilir.

---

[3] **Takıyye**, hayatî tehlike halinde veya din adına önemli maslahatlar gereği kafire karşı kendini gizlemektir. **"Mü'minler, mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmesin. Kim böyle yaparsa, Allah ile bir ilişiği kalmaz. Ancak onlardan korunmanız başkadır."** (Al İmrân, 28) ayeti, bu bağlamda değerlendirilmiştir.

20- قَالَ فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ **"Mûsâ dedi: Ben onu, şaşkın bir hâlde iken yaptım."**

Yani, ben bunu cahillerden biri olarak yaptım.

Bundan murat, hata ile yaptığına dikkat çekmektir. Çünkü onu kasten öldürmemişti. İki kişi dövüşürlerken araya girmiş, haksız olana attığı bir yumruk, onun ölümüne sebep olmuştu.

21- فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ **"Sizden korkunca da aranızdan kaçtım."**

فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا **"Sonra Rabbim bana hikmet bahşetti."**

وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ **"Ve beni peygamberlerden kıldı."**

Hz. Musa önce nübüvveti hakkında tenkide medar olabilecek adam öldürme meselesinin hakikatini anlattı. Sonra da Firavunun kendisine hatırlattığı nimetlere döndü. Açıktan bunları inkâr etmedi, çünkü doğru idi, ama sarayda Firavunun yanında yetişmesinin hakikatını nazara verip şöyle dedi:

22- وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ **"Senin başıma kaktığın bu nimet,** (gerçekte) **İsrailoğullarını köleleştirmendendir."**

Bana nimet olarak söylediğin ve minnet ettiğin durum, gerçekte İsrailoğullarını köle yapmandan ve onların erkek çocuklarını öldürme kastından dolayı meydana gelmiş bir olaydır.[4]

Benim Senin sarayına gelmem ve terbiyen altında yetişmem bu yüzden olmuştur.

Şöyle de mana verildi: "İsrailoğullarını köle yapmanı mı nimet olarak bana söylüyorsun?"

Hz. Musa, onlardan kaçmasını çoğul olarak, ama Firavunun minnette bulunmasını ise sadece Firavunla alakalı söyledi. Çünkü minnette bulunan Firavun idi. Ama Hz. Musa'nın hataen adam öldürmesinden sonra korkusu ve kaçması, hem Firavundan, hem de adamlarından idi.

23- قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ **"Firavun dedi: Âlemlerin Rabbi nedir?"**

Firavun, Hz. Musa'ya yönelttiği soruya verilen cevabı işitip itiraz edecek

---

4 Dolayısıyla, bu beni değil, seni mahcup edecek bir durumdur.

bir şey bulamayınca, O'nu rasûl olarak gönderenin hakikati ile ilgili sormaya başladı.

24- قَالَ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا **"Musa dedi: O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin Rabbi'dir."**

Fert olan bir şeyin tarifinin imkânsız olup ancak sıfat ve fiilleriyle yapılabileceğinden, Hz. Musa da Cenab-ı Hakkı en zâhir özellik ve eserleriyle tarif edip tanıttı.

اِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ **"Eğer gerçekten inanırsanız** (bu böyledir)**."**

Yani, şayet eşyayı yakînen biliyor, tahkik ediyorsanız şunu anlarsınız: Şu görülen varlıklar,

-Terkip hâlinde olmaları,

-Sayıca pek çok bulunmaları,

-Hallerinin değişime uğramaları ile kendileri için Vacibu'l-vücud bir yaratıcı olduğunu gösterirler. Bu yaratıcı, bütün mümkinatın mebdeidir, hepsinin varlığı O'ndandır ve O'na dayanır. Yoksa, Vacibu'l-vücud olanların taaddüdü lazım gelirdi. Veya bazı varlıkların vücud sahasına gelmelerinde O'na muhtaç olmamaları gerekirdi. Hâlbuki bunların her ikisi de imkânsızdır.

Ayrıca, Vacibu'l-vücudun zâtı ile tarifi mümkün olmayıp, ancak haricî levazımı ile tarif edilebilir. Zâtında terkip olmadığından bir şeyi ona dâhil olan şeylerle tarif etmek tarzında da tarif edilemez.[5]

25- قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ اَلَا تَسْتَمِعُونَ **"Firavun, etrafındakilere** (alaycı bir ifade ile) **"dinlemez misiniz?" dedi."**

"Şunun verdiği cevaba bakın. Ben, "âlemlerin Rabbi" diye haber verdiği şeyin hakikatini soruyorum, O ise O'nun fiillerini zikrediyor."

Veya "O'nun semavatın Rabbi olduğunu iddia ediyor. Hâlbuki gökler bizatihi vacip ve müteharriktir."[6]

Bu, dehrîlerin (tabiatçıların) görüşüdür.

---

5 Su, iki hidrojen ve bir oksijenin bir araya gelmesinden meydana gelen bir terkiptir. Onu tarif ederken, onu meydana getiren unsurlarla tarif edebiliriz. Ama Allah –haşa- bazı şeylerden meydana gelmiş bir terkip değildir. Dolayısıyla, Onu eserleri ile ve fiilleri ile bir derece tanıyabiliriz, zatıyla ise bilemeyiz.

6 Yani, bunları yaratan yoktur, kendi kendine hareket etmektedirler.

Veya "göklerin bir müessire muhtaç oluşu malum değildir" manasını kastetmiş de olabilir.

26- قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَائِكُمُ الْاَوَّلِينَ **"Musa dedi: O, Rabbiniz ve önceki atalarınızın Rabbidir."**

Hz. Musa, Firavunun mutmain olmayışı karşısında, benzeri bir vehme kapılmayacağı ve hikmet sahibi bir Musavvire ihtiyacı inkâr edemeyeceği başka ilâhî sıfat ve fiillere dikkat çekti, **"O, Rabbiniz ve önceki atalarınızın Rabbidir"** dedi. Burada nazara verdiği delil, nazar eden kimse için anlaması daha kolay ve düşünen kimse için daha açıktır.

27- قَالَ اِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِٓى اُرْسِلَ اِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ **"Firavun dedi: Şüphesiz size gönderilen peygamberiniz bir mecnun** (deli)**."**

Ben ona bir şeyi soruyorum, O bana başka şeyi anlatıyor.

Firavunun Hz. Musa'dan **"size gönderilen peygamberiniz"** diye bahsetmesi, alay etmek içindir.

28- قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَآ **"Mûsâ dedi: O, doğunun ve batının, ayrıca bu ikisi arasında olanların Rabbidir."**

Her gün güneşi doğudan getirir, her gün farklı bir yörüngeden onu batıya götürür. Onun bu hareketiyle kâinatın işleri tanzim edilir, çok faydalar elde edilir.

اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ **"Eğer aklınızı kullanıyorsanız** (bu böyledir.)**"**

Eğer aklınız varsa, sorunuzun cevabına bunun fevkinde bir cevap olmadığını bilirsiniz.

Hz. Musa, onlara önce yumuşak davrandı. Sonra onların inadını görünce sertleşti ve sözlerine misliyle mukabele etti.

29- قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ اِلٰهًا غَيْرِى لَاَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ **"Firavun dedi: Eğer benden başka bir ilâh edinirsen, andolsun seni zindana atılanlardan ederim."**

Firavun, münazara bitince işi tehdide vardırdı. Zaten münazarada mağlup olan inatçı kimselerin âdeti böyledir.

Bununla Firavunun ulûhiyet iddia ettiğine ve Sanii inkâr ettiğine delil getirildi.

Hz. Musa, **"O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin**

Rabbi'dir" deyince, Firavunun etrafındakilere **"dinlemez misiniz?"** deyişinden de rububiyet dava ettiğine istidlâlde bulunuldu. (Şuara, 25)

Muhtemelen Firavun dehrî idi.[7]

Veya bir bölgenin hükümdarı veya idarecisi olanın, orada yaşayanların ibadetine (kendisine kul-köle olmasına) layık olduğunu zannediyordu.

"Seni zindana atarım" demek yerine **"Seni zindana atılanlardan ederim"** deyişinde daha etkili bir tehdit vardır. Çünkü Hz. Musa daha önce sarayda yaşadığı için, zindandaki mahkûmların perişan hâlini biliyordu. Zira Firavun mahkûmları derin bir çukura atıyor, ölünceye kadar da onları çıkarmıyordu.

30- قَالَ اَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَىْءٍ مُبِينٍ **"Musa dedi: Sana apaçık bir şey getirmiş olsam da mı?"**

"Şayet davamın doğruluğunu açıkça gösteren bir şey getirmişsem yine de böyle yapar mısın?"

Bundan murat mu'cizedir. Çünkü mu'cize,

-Hem Saniin varlığına ve hikmetine delâlet eder.

-Hem de peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin doğruluğunu gösterir.

31- قَالَ فَاْتِ بِهٖٓ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ **"Firavun dedi: Haydi getir onu bakayım, doğrulardan isen."**

"Rasûl olduğuna veya iddia ettiğin şeylere bir delilin varsa, hiç durma, getir, görelim. Çünkü 'ben peygamberim' diyenin delili olması gerekir."

32- فَاَلْقٰى عَصَاهُ **"Bunun üzerine** (Musa) **asâsını yere bıraktı."**

فَاِذَا هِىَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ ۚ **"Bir de ne görsünler, asa açıkça kocaman bir yılan olmuş."**

33- وَنَزَعَ يَدَهُ **"Elini koynundan çıkardı."**

فَاِذَا هِىَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ ۚ **"Bir de ne görsünler, bakanlara bembeyaz olmuş."**

Rivayete göre Firavun birinci mu'cizeyi görünce "başka da var mı?" dedi. Bunun üzerine Hz. Musa elini çıkardı.

---

7 Âlemin yaratıldığını kabul etmiyor, dolayısıyla bir yaratıcının olması gerektiğine inanmıyordu.

Firavun "onda ne var ki?" dedi. Hz. Musa elini koltuğunun altına alıp tekrar çıkarınca eli gözleri kamaştıran, ufku örten bir ışıkla parladı.

34- قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهٗٓ اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيْمٌ **"Firavun çevresinde bulunan ileri gelenlere dedi: Bu, çok bilgili bir sihirbaz!"**

Sihir ilminde çok ileri gitmiş.

35- يُّرِيْدُ اَنْ يُّخْرِجَكُمْ مِّنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهٖ **"Sihriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor."**

فَمَاذَا تَاْمُرُوْنَ **"Şimdi ne emredersiniz?"**

Mu'cizenin kuvveti Firavunu dehşete düşürdü. Öncesinde onlara rububiyet dava ederken **"ne emredersiniz?"** diyecek duruma geldi. Bu sözüyle, onları Hz. Musa'dan ürkütmeye çalıştı. Sihir yoluyla galip gelmeye çalıştığını, ülkesini ele geçirip halkını sürgüne göndermek istediğine dikkat çekti.

36- قَالُوْٓا اَرْجِهْ وَاَخَاهُ **"Dediler: Onu ve kardeşini beklet."**

"Onu ve kardeşini beklet" ifadesi, "hapiste beklet" manasına da gelebilir.

وَابْعَثْ فِى الْمَدَآئِنِ حٰشِرِيْنَ **"Şehirlere de dellallar gönder."**

37- يَّاْتُوْكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيْمٍ **"Bütün usta sihirbazları sana getirsinler."**

38- فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِيْقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُوْمٍ **"Böylece sihirbazlar belli bir günün tayin edilen vaktinde bir araya getirildi."**

"Belli bir gün"den murat onların bayramındaki kuşluk vaktidir.

39- وَّقِيْلَ لِلنَّاسِ هَلْ اَنْتُمْ مُّجْتَمِعُوْنَ **"İnsanlara da 'toplanmış mısınız?' denildi."**

Halka **"toplanmış mısınız?"** denilmesinde işi ağırdan aldıklarını hatırlatmak ve "haydi, bir an önce toplanın" diye acele etmelerine bir teşvik vardır.

40- لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ اِنْ كَانُوْا هُمُ الْغٰلِبِيْنَ **"Galip gelenler sihirbazlar olursa, herhalde onlara uyarız."**

"Galip gelenler sihirbazlar olursa, herhalde onlara uyarız" demeleri, kinaye yoluyla Hz. Musaya uymayacaklarını bildirmek içindir, yoksa

sihirbazların dinine uyacaklarını söylemek değildir. Çünkü onlara uyduklarında Hz. Musaya uymamış olacaklardır.[8]

41- فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ اَئِنَّ لَنَا لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ **"Sihirbazlar gelince, Firavun'a, "Eğer biz üstün gelirsek, gerçekten bize bir mükâfat var mı?" dediler."**

42- قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ اِذًا لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ **"Firavun dedi: Evet, hem o takdirde mutlaka bana yakın kimselerden olacaksınız."**

Firavun, galip gelmeleri halinde hem onların talep ettiği ücreti vereceğini, hem de ilâve olarak kendisi nezdinde gözde-seçkin kimseler olacaklarını söyledi.

43- قَالَ لَهُمْ مُوسٰى اَلْقُوا مَا اَنْتُمْ مُلْقُونَ **"Mûsâ onlara, "Ne atacaksanız atın" dedi."**

Başka ayette nazara verildiği gibi, **"Ey Musa! Sen mi atarsın, yoksa atan biz mi olalım?"** (A'raf, 115) demişlerdi.

Hz. Musanın onlara **"ne atacaksanız atın"** demesinde, onlara "haydi sihrinizi gösterin" manası değil, yapacaklarını yapmalarını istemesi vardır. Çünkü onların ortaya koyacakları şey, netice itibarıyla hakkın galip gelmesine vesile olacaktır.

44- فَاَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ **"Bunun üzerine iplerini ve değneklerini attılar."**

وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ اِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ **"Ve "Firavun'un izzeti hakkı için elbette bizler galip geleceğiz" dediler."**

Kendilerine o kadar güveniyorlardı ki, Firavunun izzetine yeminle galibiyetin kendilerinin olduğunu baştan ilan ettiler. Onları böyle demeye sevk eden, sihirde yapılabilecek en ileri bir şeyi yapmaları olabilir.

45- فَاَلْقٰى مُوسٰى عَصَاهُ **"Ardından Musa asâsını attı."**

فَاِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَاْفِكُونَ **"Bir de ne görsünler, onların uydurduklarını yutuyor!"**

Onlar, bir takım hile ve illüzyonlarla ellerindeki ipleri ve değnekleri ha-

---

[8] Burada halkın peşin hükümlü olduklarını görüyoruz. Şayet insafla hareket etseler "kim galip gelirse ona uyarız" demeleri gerekirdi.

reketli yılanlara çevirmişlerdi. Hz. Musa'nın asası, bunları birer birer yutmaya başladı.

46- فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ **"Sihirbazlar derhal secdeye kapandılar."**

Çünkü sihirbazlar böyle bir şeyin sihirle olmayacağını biliyorlardı.

Bunda, sihrin nihayetinin bir illizyon ve yaldızlama olup gerçek olmadığına ve her fen ve sanatta derinleşmenin faydalı olduğuna bir delil vardır.

Sihirbazların ellerindeki ip ve değnekleri yere atmalarıyla, secde için kendilerini yere atmalarının ayette aynı kelimelerle anlatılmasında müşakele üslûbu vardır.

Ayrıca, Hz. Musa'nın mu'cizesini görür görmez kendilerine hâkim olamadıklarına bir delâlet vardır. Sanki onlar gördükleri karşısında tutuldular, yüz üstü yere kapaklandılar. Cenab-ı Hak kendilerine tevkifiyle böyle bir imanı nasip etti.

47- قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ **"Dediler: Âlemlerin Rabbine iman ettik."**

48- رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ **"Musa ve Harun'un Rabbine!"**

"Musa'nın ve Harun'un Rabbi" ifadesini **"âlemlerin Rabbi"** ifadesinden bedel olarak söylediler. Bunu demeleri, bazılarının "âlemlerin Rabbi" ifadesinden Firavunu anlamalarını engellemek içindi.

Bu ifadelerinde, kendilerini imana getiren durumun, bu iki peygamberin eliyle meydana gelen durumlar olduğunu hissettirmek vardır.

49- قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ **"Firavun dedi: Ben size izin vermeden O'na iman ettiniz ha!"**

إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ **"Mutlaka O size sihri öğreten büyüğünüzdür!"**

"O sizin hocanız olduğundan size bazı şeyleri eksik öğretti, bundan size galip geldi."

Veya "Böyle yapmanız için size vaatte bulundu, siz de ona muvafakat ettiniz, böyle oldu."

Firavunun böyle demesi, kavminin sihirbazlarla alakalı olarak "onlar basiretle ve hakkın zuhuru sebebiyle iman ettiler" şeklinde bir inanç taşımalarını engellemek içindi.

فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ **"Ama yakında bileceksiniz:"**

"Yaptığınızın vebâlini bileceksiniz."

Ayetin devamı ise bunun beyanıdır.

لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ **"Andolsun, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim."**

وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعِينَ **"Hepinizi astıracağım!"**

50- قَالُوا لَا ضَيْرَ **"Dediler: Zararı yok."**

Bize yapacağın şeyden bize bir zarar gelmez.

اِنَّا اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ **"Nasıl olsa Rabbimize döneceğiz."**

Biz, Rabbimizin bize vaat ettiğine kavuşacağız.

Senin bize yapacağına sabretmek,

-Günahları siler.

-Sevap kazandırır.

-Allah'a yakınlığa sebeb olur.

Veya "Alâ külli hâl elbette herhangi bir sebeple ölüp, Rabbimize döneceğiz. Böyle katledilerek ölmek, ölümün en faydalı ve en ziyade sevap umulmaya uygun şeklidir."[9]

51- اِنَّا نَطْمَعُ اَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَا اَنْ كُنَّا اَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ **"İlk inananlar biz olduğumuz için, Rabbimizin hatalarımızı bağışlayacağını umuyoruz."**

Firavunun etbaından ilk iman edenler veya şehit olarak ilk ölenlerden olduğumuzdan, Rabbimizin hatalarımızı bağışlamasını ümit ederiz.

Bu cümle, ölümü gülerek karşılamalarının ikinci bir gerekçesidir.

Veya birinci gerekçenin bir açılımıdır.

52- وَاَوْحَيْنَا اِلٰى مُوسٰى اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِى **"Musa'ya: "Kullarımı geceleyin yola çıkar" diye vahyettik."**

Bu, üstte anlatılan kısımdan seneler sonrası meydana gelen bir durumu anlatmaktadır.

Hz. Musa, Firavun kavmi içinde tebliğde bulundu. Onları hakka davet

---

9 Yani, madem öleceğiz. Şehit olarak ölmek en faydalı ve sevaplı bir ölüm şeklidir.

ediyor, kendilerine mu'cizeler gösteriyordu. Ama bütün bunlar ancak onların azgınlığını ve fesadını artırıyordu. Bunun üzerine Allahu Teâlâ, İsrailoğullarını bir gece vakti Mısırdan gizlice çıkarmayı Hz. Musaya vahyetti.

إِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ **"Çünkü takip edileceksiniz."**

Bu, gece çıkma emrinin illetini bildirir. Yani, peşinize düşecekleri için gece vakti onlar farkında olmadan çıkın. Sabah farkına vardıklarında ise, hayli yol almış olursunuz. Siz denize varmadan size yetişemezler. Denize girdiğinizde onlar da sizin girdiğiniz yere girerler. Ben de denizi birleştirir, onları gark ederim.

53- فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ۚ **"Ardından Firavun şehirlere dellallar gönderdi."**

Firavun, onların gece vakti Mısır'ı terk ettiklerini haber alınca, şehirlerdeki askerlerine onları takip etmeleri için ulaklar saldı.

54- إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ ۖ **"Dedi ki: Bunlar pek az ve önemsiz bir topluluktur."**

İsrailoğulları altıyüz yetmişbin kişi civarında idiler. Firavun, ordusuna nisbetle onları **"küçük bir topluluk"** olarak gördü. Çünkü rivayete göre kendi ordusunun öncü birliği yediyüz bin kişi idi.

55- وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَائِظُونَ ۖ **"Şüphesiz onlar bizi öfkelendiriyorlar."**

Sayıları az olmakla beraber bizi öfkelendirecek bir iş yapmışlardır.

56- وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ ۖ **"Biz ise, uyanık ve tedbirli bir topluluğuz."**

Biz ise, güçlü kuvvetli bir topluluğuz. İhtiyatlı olmak, işlerimizi tedbirli yapmak âdetimizdir.

Firavun bu sözleriyle,

-Evvela, güçlü kuvvetli olmaları nedeniyle onları takibe bir engel olmadığına dikkat çekti.

-Sonra da bu takibin olmasını gerektiren şiddetli düşmanlıklarını ve onlar hakkında uyanık olmak lüzumunu nazara verdi.

-Veya böyle demek suretiyle, halkının "Firavunun saltanatı acaba bitiyor mu?" şeklinde bir zanna kapılmalarının önüne geçmek istedi.

57- فَاَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ **"Böylece biz onları bahçelerden, pınarlardan çıkardık."**

58- وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ **"Hazinelerden ve şerefli makamlardan da."**

Bu sebeple onların çıkmalarına bir gerekçe yarattık ve onları buna sevkettik.

59- كَذٰلِكَ وَاَوْرَثْنَاهَا بَنِى اِسْرَائِيلَ **"Ve böylece onlara İsrailoğullarını mirasçı yaptık."**

60- فَاَتْبَعُوهُمْ مُشْرِقِينَ **"Derken** (Firavun ve adamları) **gün doğarken onların ardına düştüler."**

61- فَلَمَّا تَرَاءَ الْجَمْعَانِ قَالَ اَصْحَابُ مُوسٰى اِنَّا لَمُدْرَكُونَ **"İki topluluk birbirini görünce, Musa'nın ashabı "Eyvah, yakalandık! dediler."**

Birbirlerine yakın olup, her bir taraf diğer tarafı görür hâle gelince endişelendiler.

62- قَالَ كَلَّا **"Musa: "Hayır, aslâ! dedi."**

Hz. Musa dedi: "Hayır, asla onlar sizi yakalayamaz. Çünkü Allau Teâlâ size onlardan kurtulmayı vaat etti."

اِنَّ مَعِىَ رَبِّى **"Rabbim şüphesiz benimledir."**

Rabbim hıfz ve yardımıyla benimledir.

سَيَهْدِينِ **"Bana yol gösterecektir."**

Onlardan bir kurtuluş yoluna sevk edecektir."

Rivayete göre, Firavun hanedanından iman etmiş olan zât, Hz. Musanın yanındaydı. Dedi ki: Önün deniz. Âl-i Firavun da arkadan kuşatmış vaziyette. Bunlardan hangisine doğru gitmeyi emrediyorsun?"

Hz. Musa, "denize doğru gitmeyi emrediyorum. Ve umarım yaptığım şeyle emrolunurum" dedi.

63- فَاَوْحَيْنَا اِلٰى مُوسٰى اَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ **"Bunun üzerine Mûsâ'ya, "Asan ile denize vur" diye vahyettik."**

فَانْفَلَقَ **"Deniz derhal yarıldı."**

Hz. Musa asasını denize vurdu, deniz yarıldı. Aralarında yol olan oniki kola ayrıldı.

فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ ۚ **"Her parçası koca bir dağ gibiydi."**

Böylece, İsrailoğullarının her bir kabilesi, bir koldan denizde açılan yollara girdi.

64- وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ الْآخَرِينَ ۚ **"Ötekileri de oraya yaklaştırdık."**

Firavun ve kavmini onlara yaklaştırdık, İsrailoğullarının girdikleri yerlerden onlar da denize girdiler.

65- وَأَنْجَيْنَا مُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ أَجْمَعِينَ ۚ **"Musa ve beraberindekilerin hepsini kurtardık."**

Onlar geçinceye kadar denizi bu şekilde muhafaza ettik.

66- ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ **"Sonra da ötekileri suda boğduk."**

Sonra, suları onların üzerine kapatarak diğerlerini garkettik.

67- إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً **"Şüphesiz bunda bir âyet vardır."**

Hem de ne ayet/ ibret vardır!

وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ **"Ama onların çoğu iman etmiş değillerdir."**

Onların çoğu bu ayete rağmen yine de intibaha gelmedi. Çünkü Mısırda geride kalan Kıbtilerden hiçbiri, bu ibretlik olaya rağmen iman etmedi.

İsrailoğulları ise, kurtulduktan sonra ibadet edecekleri bir sığır istediler ve buzağıyı ilah edindiler. Ayrıca **"Ey Musa, biz Allah'ı açıkça görmedikçe sana asla inanmayacağız"** (Bakara, 55) dediler.

68- وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۚ **"Ve şüphesiz Rabbin, Azîz – Rahîm'dir."**

Senin Rabbin **Azîz'dir**, düşmanlarından intikam alır. **Rahim'dir**, dostlarına merhamet eder.

249. DERS

Hz. İbrahim

69- وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ اِبْرٰهِيمَ **"Onlara İbrahim'in kıssasını da oku."**

Ey peygamber! Arab müşriklerine İbrahimin haberini oku!

70- اِذْ قَالَ لِاَبِيهِ وَقَوْمِهٖ مَا تَعْبُدُونَ **"Hani O, babasına ve kavmine, "Neye tapıyorsunuz?" dedi."**

"Neye tapıyorsunuz?" diye sorması, onların taptıkları şeylerin ibadet edilmeye layık olmadıklarını göstermek içindi.

71- قَالُوا نَعْبُدُ اَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ **"Putlara tapıyoruz ve onlara tapmağa devam edeceğiz" demişlerdi."**

Sadece sualin cevabını vermekle yetinmediler **"tapmaya devam edeceğiz"** diyerek bu yaptıklarıyla gururlandılar, iftihar ettiler.

Denildi ki: Putlara gündüz tapar, gece tapmazlardı.

72- قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ اِذْ تَدْعُونَ **"İbrahim dedi: Yalvardığınızda onlar sizi işitirler mi?"**

73- اَوْ يَنْفَعُونَكُمْ اَوْ يَضُرُّونَ **"Veya size fayda veya zarar verirler mi?"**

Onlara ibadetinizden dolayı size bir faydaları olur mu?

Veya ibadet etmeyenlere zarar verebilirler mi?

74- قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا اٰبَاءَنَا كَذٰلِكَ يَفْعَلُونَ **"Hayır, ama biz atalarımızı böyle yaparken bulduk" dediler."**

Sorulan soruya cevap vermek yerine taklide sığındılar, babalarının da böyle yaptığını söylediler.

75- قَالَ اَفَرَاَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ **"İbrahim dedi: Taptığınız şeyleri gördünüz mü?"**

76- اَنْتُمْ وَاٰبَاؤُكُمُ الْاَقْدَمُونَ **"Sizin ve geçmiş atalarınızın."**

Çünkü, bir şeyin eskiden beri yapılıyor olması onun sıhhatine delâlet etmez, batıl onunla hakka dönüşmez.

77- فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّي "Şüphesiz onlar benim düşmanımdır."

Hz. İbrahim **"onlar benim düşmanımdır"** demekle, o putların kendilerine ibadet edenlere düşmanlığını nazara verdi. Çünkü o putlara tapanlar, düşmanları cihetinden gelen zarardan çok daha fazlasını onlardan görmektedirler. "O putlar sizin düşmanlarınızdır" demek yerine "benim düşmanımdır" demesinde onlara bir tariz vardır. Bu tarz nasihat, açıktan söylemekten daha faydalıdır.

Hz. İbrahim bunu söylerken önce nefsinden başlamasında, sözünün kabulünü kolaylaştıran bir durum söz konusudur.

إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ "Ancak âlemlerin Rabbi müstesna."

Buradaki istisna munkatıdır. Ama muttasıl da olabilir. Çünkü onların ecdadı içinde Allaha ibadet eden de vardı. Yani, sizin ve ecdadınızın ne kadar taptıkları varsa, - âlemlerin Rabbi müstesna- hepsi benim düşmanımdır.

İstisna munkatı olduğunda ise mana şöyle olur: "Sizin ve ecdadınızın ne kadar taptıkları varsa hepsi benim düşmanımdır. Ancak âlemlerin Rabbi benim düşmanım değildir.

78- الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ "O ki, beni yarattı ve bana yolu gösterir."

"O ki, takdir edip yol gösterdi." (Â'lâ, 3) ayetinin bildirdiği gibi Cenab-ı Hak her mahlûku, dünyevî ve uhrevî yaratılış gayesine uygun şeye sevk etmektedir. Bu hidayet, (sevk) yaratılışının buşlangıcından eceli gelinceye kadar tedrici bir şekilde kendini göstermektedir. O mahlûk bütün hâllerinde ilâhî sevk sayesinde menfaatlerini celp eder ve zararlardan da kurtulur. Mesela insan açısından baktığımızda, ona yapılan ilâhî sevkin başlangıcı cenin hâlinden başlar, cenin ana rahminde büyüyeceği yere sevk edilir. Bu ilâhî hidayet ve sevk, onu cennet yoluna ulaştırmaya ve nimetleriyle lezzetlendirmeye kadar devam eder.

Ayetteki فَ "fe" harfi sebebiyet bildirir. Yani, o âlemlerin Rabbi beni yarattı, yarattığı için de bana hidayet ediyor, yol gösteriyor.[10]

79- وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ "O beni yedirir ve içirir."

Hz. İbrahimin Cenab-ı Hak ile ilgili nazara verdiği; yaratması, hidayet

---

[10] Allah, hiçbir mahlûku kendi hâline bırakmaz, her mahlûka fayda ve zarar göreceği şeyleri de tanıttırır. İlhamlarla onları yönlendirir. İnsanlara peygamberler göndererek ve kitaplar indirerek hidayet eder.

etmesi, yedirip içirmesi, şifa vermesi, öldürüp yeniden diriltecek olması hususları, Onun hak mabud olduğunun delilleridir.[11]

80- وَاِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ "Hastalandığım zaman O bana şifâ verir."

"O beni yedirir ve içirir" dedikten sonra **"hastalandığım zaman O bana şifa verir"** demesi yeme-içmenin sıhhat ve hastalıkla alakasından dolayıdır. Çünkü sıhhat ve hastalık genelde yeme-içmenin peşinde gerçekleşir.

Hz. İbrahim **"hastalandığım zaman ..."** ifadesinde hastalığı kendine nisbet etti, "Allah beni hasta ettiğinde" demedi. Çünkü maksadı nimetleri saymaktır.

Sözlerinin devamında ölümü Allaha nisbet etmesi buna aykırı değildir. Çünkü ölümün bizzat kendisinde bir zarar yoktur, onun evvelindeki hastalıklar sebebiyle ölüm meydana gelmektedir. Öte yandan ehl-i kemâl için ölüm Allaha kavuşmaktır. Bu ise öyle bir lezzettir ki, dünya hayatı bu nimetin yanında çok basit kalır.

Keza ölüm çeşit çeşit meşakkat ve belâlardan bir kurtuluştur.

Hz. İbrahimin hastalığı kendisine nisbet etmesi bir de şundandır: Hastalık çoğu zaman insanın yeme-içmesindeki dengesizliklerden ve dengesiz beslenmesinden kaynaklanır. Sıhhat ise, bunların tamamına dikkat etmekle ve bunların dengeli olmalarıyla gerçekleşir. Böyle olunca hasta olmak insanın fiili, ama sıhhatli olmak doğrudan Azîz- Alîm olan Allahın bir lütfudur.

81- وَالَّذِى يُمِيتُنِى ثُمَّ يُحْيِينِ "O beni öldürür ve sonra da diriltir."

Ahirette diriltecektir.

82- وَالَّذِى اَطْمَعُ اَنْ يَغْفِرَ لِى خَطِيٓـَٔتِى يَوْمَ الدِّينِ "Hesap gününde hatalarımı bağışlamasını da Ondan umarım."

Hz. İbrahimin, peygamber olarak masum iken Allahtan bağışlanmayı umduğunu söylemesi,

-Bir nefis terbiyesidir.

-Ümmete günahlardan kaçınma dersi vermek ve dikkat etmelerini öğretmektir.

-Onların hatalarının bağışlanmasını taleptir.

---

[11] Yani bunları yapan Zat, ibadet edilmeye layıktır. Ama, onların taptıkları putlar, bunların hiçbirini yapamaz. Öyle ise onlar mabut olamazlar.

-Kendisinden de sadır olmuş küçük günahlar varsa, bunların bağışlanması için bir istiğfardır.

Bazı zâtlar, Hz. İbrahimin ayette geçen hatasını şu üç misalle açıkladılar:

1-Kavmine **"ben hastayım"** demesi. (Bkz. Saffat, 89)

2-**"Onların büyüğü yapmıştır"** demesi. (Bkz. Enbiya, 63)

3-Hanımı hakkında "kız kardeşimdir" demesi.[12]

Ancak bu üçünü hata olarak görmek uygun değildir, çünkü Hz. İbrahim buralarda yalan söylememiş, tariz ve tevriye ile konuşmuştur.

83- رَبِّ هَبْ لِى حُكْمًا **"Ya Rab! Bana hikmet ver."**

İlim ve amelde bana hikmet ver, bununla Hakkın hilafetine ve halkın riyasetine müstaid hâle geleyim.

وَاَلْحِقْنِى بِالصَّالِحِينَ **"Ve beni salihler zümresine kat."**

Ve amelde kemâle beni muvaffak kıl. Böylece salahatlerine ne büyük ne de küçük günah şaibesi bulaşmayan kâmil salihler zümresine katılayım.

84- وَاجْعَلْ لِى لِسَانَ صِدْقٍ فِى ٱلْاٰخِرِينَ **"Sonra gelecekler içinde benim için lisan-ı sıdk nasip eyle!"**

"Lisan-ı sıdk"tan murat, dünyada makam ve eserini kıyamete kadar sürdürecek hoş bir yâd-ı cemildir.

Hz. İbrahimin duası makbul olmuştur. Her ümmet O'na muhabbet eder, kendisini senâ ile yâd eder.

Veya bundan murat, zürriyetinden dininin aslını tecdid edecek, insanları Hz. İbrahimin davet ettiği şeylere davet edecek sadık birini talep etmektir. Bu mananın tecellisi, Hz. Muhammed ile olmuştur (asm).

85- وَاجْعَلْنِى مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ **"Ve beni Naîm cennetinin varislerinden eyle!"**

Ahirette de beni Naim cennetinin varislerinden kıl.

Cennete varis olmanın manası daha önce geçmişti.

86- وَاغْفِرْ لِاَبِى **"Babamı da bağışla."**

---

12 Hz. İbrahim'in böyle demesi, "din kardeşim" anlamında te'vil edilebilir. Böyle demesi, bir hükümdarın verebileceği bir zarardan uzak kalmaya yöneliktir.

Hidayetle ve imana muvaffak kılmakla babamı da bağışla.

اِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّيْنَ **"Çünkü o yolunu şaşıranlardandır."**

Çünkü o, hak yoldan sapanlardan oldu.

Şayet bu dua babasının ölümünden sonra ise, Nemrudun korkusundan babasının imanını gizlemesi ihtimaline karşı olabilir. Bunun için babasına istiğfar vaadinde bulunmuştu. (Meryem, 47)

Veya Hz. İbrahim henüz kâfirlere istiğfardan men edilmeden önce bu duayı yapmıştır.

87- وَلاَتُخْزِنِى يَوْمَ يُبْعَثُوْنَ **"İnsanların diriltilecekleri gün beni utandırma."**

-Kusurlarımdan dolayı beni ayıplayarak,

-Cennet varislerinden bir kısmından manevi mertebemin noksan olmasıyla,

-Akıbet gizli olmasından ve aklen de azap vermenin cevazı nedeniyle, bana azap vererek,

-Veya babamı azaba maruz bırakarak,

-Onu dalalette olanlarla beraber haşrederek beni mahcup etme, zillete düşürme.

88- يَوْمَ لاَيَنْفَعُ مَالٌ وَلاَ بَنُوْنَ **"O gün ne mal fayda verir ne evlat!"**

89- اِلاَّ مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيْمٍ **"Ancak kalb-i selimle Allah'a gelenler kurtulur."**

Kalb-i selim,

-Küfürden,

-Günahlara meyilden,

-Ve arız olabilen diğer afetlerden uzak olan kalptir.

İnsanların diriltilecekleri günde mal ve evlat fayda vermez. Ancak Allaha selim kalp ile gelenler bir fayda bulur.

Mana şöyle de olabilir: O günde mal ve evlat fayda vermez, ancak selim kalbe sahip olanın mal ve evladı fayda verir. Şöyle ki: Bu kimse malını iyilik yolunda infak eder. Evladını hakka irşad eder, onları hayra teşvikte bulunur.

Hz. İbrahim böyle olan evladın Allahın itaatkâr kulları olarak kıyamet günü şefaatçi olabileceklerini nazara vermiştir.

90- وَاُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ **"**(O gün) **Cennet müttakilere yaklaştırılmıştır."**

Takva ehli olanlar, henüz cennete alınmadan onu görürler, oraya sevkedilecekleri için heyecan ve sevinçle beklerler.

91- وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ **"Cehennem de azgınlara gösterilir."**

Haddi aşan azgın kimseler ise cehennemi önlerinde görürler, oraya sevk edilecekleri için pişmanlıkla yanar, kavrulurlar.

92- وَقِيلَ لَهُمْ اَيْنَ مَاكُنْتُمْ تَعْبُدُونَ **"Ve onlara denilir: "Nerede o tapmakta olduklarınız?"**

93- مِنْ دُونِ اللّٰهِ **"Allah'ın dışındakiler."**

Size şefaatçi olduklarını iddia ettiğiniz ilahlarınız nerede?

هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ **"Size yardım ediyorlar mı?"**

Azabı sizden def ederek size fayda verebilirler mi?

اَوْ يَنْتَصِرُونَ **"Veya kendilerini kurtarabiliyorlar mı?"**

Veya o azabı kendilerinden def ile kendilerine bir fayda verebilirler mi?

Çünkü, ayetin devamında nazara verildiği üzere, hepsi beraberce cehenneme gireceklerdir.

94- فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُنَ **"Arkasından onlar** (putlar) **ve azgınlar o cehenneme ardarda fırlatılır."**

95- وَجُنُودُ اِبْلِيسَ اَجْمَعُونَ **"İblisin bütün ordusu da."**

İblisin ordusundan murat,

-Cin ve insten ona uyan âsi kimselerdir.

-Veya ona tâbi şeytanlardır.

96- قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ **"Orada onlar taptıklarıyla çekişerek şöyle derler:"**

97- تَاللّٰهِ اِنْ كُنَّا لَفِى ضَلَالٍ مُبِينٍ **"Vallahi, gerçekten biz apaçık bir dalalet içindeymişiz."**

Allahu Teâlâ putları konuşturur. Putlar, kendilerine ibadet edenlerin aleyhinde şehadet ederler, böylece orada birbirlerine hasım olurlar.

98- اِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ "Çünkü biz sizi, âlemlerin Rabbi ile bir seviyede tutuyorduk."

Putlara tapanlar pişmanlıkla **"biz sizi âlemlerin Rabbi ile bir seviyede tutuyorduk"** derler.

99- وَمَا اَضَلَّنَا اِلاَّ الْمُجْرِمُونَ "Bizi ancak mücrimler saptırdı."

100- فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ "Artık bizim için hiçbir şefaatçi yok."

Mü'minler için peygamberler ve meleklerin şefaati var, ama bize hiçbir şefaatçi yok.

101- وَلاَ صَدِيقٍ حَمِيمٍ "Candan bir dost da yok."

Çünkü o günde müttakiler dışındaki dostlar, birbirlerine düşman olurlar.

Veya şefaatçi olacak zannettiklerimiz, sıcak dost bildiklerimiz vardı, ama şefaatçi olamadılar, dostlukları bir fayda vermedi. Veya, öyle bir helâkete maruz kaldık ki, bizi ne bir şefaatçi kurtarır, ne de bir dost bu helâketten.

Ayette **"şefaatçilerin"** çoğul, **"sıcak dostun"** ise tekil gelmesi, âdeten şefaatçi kimselerin çok, ama samimi dostun az olmasındandır.

Veya bir tek samimî dostun, pek çok şefaatçiden daha fazla fayda vermesindendir.

Veya "düşman" denildiğinde çoğul anlamda kullanılabildiği gibi, "dost" kelimesinin de çoğul manası taşımasındandır.

102- فَلَوْ اَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ "Ah keşke dünyaya bir kere daha dönebilsek de, mü'minlerden olsak."

103- اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً "Şüphesiz bunda bir âyet vardır."

Hz. İbrahimin zikrolunan bu kıssasında görmek ve ibret almak isteyen kimse için bir delil ve öğüt vardır. Çünkü bu kıssa, en düzgün bir tertib ve en güzel bir anlatımla gelmiştir.

Çünkü dikkatle bu kıssaya bakan kimse, bunda,

-Dinî ilimlerin usulüne bir işaret,

-Bunların delillerine bir tenbih,

-Hz. İbrahimin, kavmini en güzel bir şekilde hakka davet etmesi,

-Onlara en güzel bir şekilde muhalefet,

-Kavmine Hz. İbrahimin şefkatini göstermek,

-Nasihat ederken işe kendinden başlamak, doğrudan anlatmak yerine dolaylı anlatım,

-Hikâye yoluyla vaat ve vaîd yapıp bu şekilde onlara talim ve ikazda bulunmak, böylece onların dinlemesini ve kabulünü sağlamak gibi çok önemli mesajlar bulacaktır.

وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ **"Ama onların çoğu mü'min değillerdir."**

104- وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ **"Ve şüphesiz Rabbin, Azîz – Rahîm'dir."**

Senin Rabbin **Aziz'dir**, onlardan hemen intikam almaya kâdirdir. **Rahim'dir**, onların veya onların nesillerinden gelecek bazı kimselerin iman etmesi için mühlet verir, fırsat tanır.

250. DERS

Hz. Nuh

105- كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ۚ **"Nûh'un kavmi peygamberleri yalanladı."**

Nûh kavminin "peygamberi" değil de **"peygamberleri"** yalanlamasının izahı daha önce geçmişti.

106- اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوهُمْ نُوحٌ **"Hani kardeşleri Nûh onlara şöyle demişti:"**

"Kardeşleri" denilmesi, o kavimden olmasındandır.

اَلاَ تَتَّقُونَ ۚ **"Allah'tan korkmaz mısınız?"**

Allahtan korkup ta başkasına ibadeti terk etmez misiniz?

107- اِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌ ۙ **"Şüphesiz ben sizin için emin bir peygamberim."**

Ben içinizde **"emîn"** olmakla bilinen biriyim.

108- فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ۚ **"Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."**

Allahtan korkun ve size emretmiş olduğum tevhid ve Allaha taat hususunda bana itaat edin.

109- وَمَا اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ۚ **"Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum."**

Yaptığım davet ve nasihat karşılığında sizden herhangi bir ücret istemiyorum.

اِنْ اَجْرِىَ اِلاَّ عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَ ۚ **"Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir."**

110- فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ۖ **"Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."**

Bunu biraz önce söylemiş iken burada tekrar etmesi, te'kid içindir. Ayrıca, davet ettiği şeye uyma hususunda emin oluşu ve bir beklenti taşımamasından sadece biri bile kendisine uymayı gerektirirken, bunların her ikisi

içtima ettiğinde uymanın lüzumunu daha kuvvetli bir şekilde gerektirdiğine bir tenbihtir.

111- قَالُوا اَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْاَرْذَلُوْنَ ۜ "Dediler: Sana seviyesiz kimseler uymuş iken, hiç sana inanır mıyız?"

Sayıca az, makam ve malca düşük kimseler sana uymuşken hiç sana inanır mıyız?

Böyle demeleri kıt akıllı olmaları ve sadece dünyevî menfaati düşünmelerindendir. Öyle ki onların sayıca az olmasını, onlara uymaya ve Peygamberin davet ettiğine iman etmeye engel kıldılar, o davetin batıl oluşuna delil saydılar.

Böyle diyerek, onların Hz. Nûha tâbi olmalarının tefekkür ve basirete dayanmadığına, bir mal ve makam beklentisiyle olduğuna işaret ettiler. Buna mukabil Hz. Nûh onlara şöyle cevap verdi:

112- قَالَ وَمَا عِلْمِى بِمَا كَانُوا يَعْمَلُوْنَ ۚ "Dedi: Onların yaptıkları hakkında bir bilgim yoktur."

Onlar buna samimi mi uydular yoksa bir beklentileri mi var, bilemem. Bana düşen zahire itibar etmektir.[13]

113- اِنْ حِسَابُهُمْ اِلَّا عَلٰى رَبِّى "Onların hesabı ancak Rabbime aittir."

Onların içyüzlerinin hesabı bana düşmez, bu Allaha aittir.

Çünkü kalplere muttali olan O'dur.

لَوْ تَشْعُرُوْنَ ۚ "Bir anlayabilseniz!"

Şuurunda olsanız, bunun böyle olduğunu bilirdiniz. Lakin siz cahilce hareket ediyor, bilmediğiniz şeyleri söylüyorsunuz.

114- وَمَا اَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ "Ben mü'minleri kovacak değilim."

Onlar **"Sana seviyesiz kimseler uymuşken hiç Sana inanır mıyız"** derken "onları yanından kovarsan Sana uyarız" manasını hissettirmişlerdi. Hz. Nûh **"Ben mü'minleri kovacak değilim"** diyerek onlara cevap verdi.

115- اِنْ اَنَا اِلَّا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ۜ "Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım."

---

13 Din, zâhire hükmeder. Hüküm verirken kalplerdeki niyetlere göre değil, zahire göre hüküm veririz. Ama Allahın muamelesi, kalplerdeki niyetlere göredir.

Bu da, onları niçin kovmayacağının illeti gibidir. Yani, ister aziz ister zelil kimseler olsunlar, ben ancak mükellefleri uyarmak için gönderilmiş bir kimseyim. Zenginler bana uysunlar diye fakirleri kovmak bana yakışmaz.

Veya, bana düşen ancak apaçık bir şekilde kati delillerle sizi uyarmaktır. Yoksa sizin gönlünüz hoş olsun diye onları kovmak bana ait bir görev değildir.

116- قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ **"Dediler: Ey Nûh! Eğer vazgeçmezsen, taşlananlardan olacaksın!"**

"Taşlananlardan olacaksın" demelerinden murat, sözle veya doğrudan taş ile taşlanmayı ifade edebilir.

117- قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ **"Dedi: Ya Rabbi! Kavmim beni yalanladı."**

Hz. Nûh, bu ifadesiyle niçin onlara beddua ettiğini ortaya koydu. O da, hakkı yalanlamalarıdır. Yoksa onu korkutmaları ve kendisiyle dalga geçmelerinden dolayı beddua etmiş değildir.

118- فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا **"Artık benimle onların arasını aç."**

وَنَجِّنِي وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ **"Beni ve beraberimdeki mü'minleri kurtar."**

Beni ve mü'minleri, onların kötü maksatlarından ve kötü amellerinden kurtar.

119- فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ **"Biz de Onu ve o dolu gemide beraberinde olanları kurtardık."**

120- ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ **"Sonra da geride kalanları suda boğduk."**

121- إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً **"Şüphesiz bunda bir âyet vardır."**

Şüphesiz bunda şüyu bulan ve mütevatir hâle gelen bir ibret vardır.

وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ **"Ama onların çoğu mü'min değillerdir."**

122- وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ **"Ve şüphesiz Rabbin, Azîz – Rahîm'dir."**

251. DERS

Hz. Hûd

123- كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ۚ **"Âd kavmi de peygamberleri yalanladı."**

Âd, aslında bu kavmin ecdadının ismidir. Ayette müennes fiil kullanılması, kabile itibarıyla olmuştur.

124- اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوهُمْ هُودٌ **"Hani kardeşleri Hûd onlara şöyle demişti:"**

اَلاَ تَتَّقُونَ ۚ **"Allah'tan korkmaz mısınız?"**

125- اِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌ ۙ **"Şüphesiz ben sizin için emin bir peygamberim."**

126- فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ۚ **"Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."**

127- وَمَا اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ۚ **"Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum."**

اِنْ اَجْرِىَ اِلاَّ عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَ ۖ **"Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir."**

Bu sûrede anlatılan kıssaların aynı kalıp ifadelerle başlatılması; peygamberliğin,

-Hakkın marifetine,

-Ve Hakka itaate davetten ibaret olduğuna delâlet eder.

Hakka itaate davet ise,

-Davet edileni sevap olan şeylere yaklaştırmak,

-Günah olan ve cezayı gerektiren şeylerden uzaklaştırmak şeklindedir.

Peygamberler, basit-seviyesiz beklentilerden ve dünyevî gayelerden uzak kimseler olarak, her ne kadar bazı füruatta ihtilafları olsa da, bu temel esaslarda müttefik idiler.

128- اَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ اٰيَةً تَعْبَثُونَ ۙ **"Siz her yüksek yere bir alamet bina yapıp boş şeylerle mi eğleniyorsunuz?"**

Bunların her tepeye alâmet olarak yaptıkları binadan murat,

-Yolculuk esnasında yolu kaybetmemek için yaptıkları binalar,
-Güvercin kaleleri,
-Yoldan geçenlerle eğlenmek için toplandıkları binalar,
-Veya kendileriyle iftihar ettikleri köşkler olabilir.

129- وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ۚ **"İçlerinde daimî kalma ümidiyle sağlam yapılar mı ediniyorsunuz?"**

Bundan murat da,

-Su mahzenleri,
-Köşkler,
-Kaleler olabilir.

130- وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ۚ **"Tutup yakaladığınız zaman da zorbaca yakalıyorsunuz."**

Kılıç veya kamçı ile ceza verirken de,

-Acımasız,
-Terbiye maksadı olmadan,
-Ve sonunu hiç hesaba katmadan zorbaca tutuyor, ceza veriyorsunuz.

131- فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ۚ **"Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."**

Böyle şeyleri terk ile Allahtan korkun.

Davet ettiğim hususlurda bana itaat edin. Çünkü bu sizin için en faydalı olandır.

132- وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ۚ **"Size o bildiğiniz şeyleri verenden korkun."**

Allahtan korkmayı burada tekrarladı. Buna gerekçe olarak da Allahın onlara vermiş olduğu ve kendilerinin de aslında bildikleri çeşit çeşit nimetleri hatırlattı. Allahtan korkup emirlerine itaat ettiklerinde bu ilâhî nimetlerin devam edeceğine, ama itaati terk ettiklerinde bunların son bulacağına tenbihte bulundu.

Sözlerinin başında **"Allahtan korkun"** diyerek onların bazı kötü hâllerine mücmel olarak işaret etmiş, sonra da bu kötü hâlleri açıklamıştı. Burada da nimet yönüne önce mücmel olarak dikkat çekti, ardından da ziyadesiyle bir ikaz ve takvaya teşvik için bazı ayrıntıları nazara verdi ve şöyle dedi:

133- أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ ۙ **"Davarlar ve evlatlar verdi."**

134- وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ۚ **"Ayrıca bağlar ve pınarlar."**

Ardından da şu uyarıyı yaptı:

135- اِنِّيٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ۖ **"Gerçekten ben sizin hakkınızda büyük bir günün azabından korkarım."**

Ben sizin hakkınızda dünya ve ahirette büyük bir günün azabından korkarım.

Çünkü Rabbiniz olan Allah nimet vermeye kadir olduğu gibi, intikam almaya da kadirdir.

136- قَالُوا سَوَٓاءٌ عَلَيْنَآ اَوَعَظْتَ اَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ ۙ **"Dediler ki: Sen ister öğüt ver, ister öğüt verenlerden olma, bize göre birdir."**

Çünkü biz, hâlimizi değiştirecek değiliz. Normalde "öğüt versen de vermesen de bizim için birdir" demeleri gerekirken, **"Sen ister öğüt ver, ister öğüt verenlerden olma, bize göre birdir"** demeleri, O'nun öğüdüne önem vermediklerini kuvvetli bir şekilde ifade etmek içindir.

137- اِنْ هٰذَآ اِلَّا خُلُقُ الْاَوَّلِينَ ۙ **"Bu, öncekilerin âdetinden başka bir şey değildir."**

Bundan muradın ne olduğu çeşitli şekillerde ifade edilmiştir:

-Bize getirdiğin din, öncekilerin yalanlarından ibarettir.

-Bizim şu anda bulunduğumuz hâl, öncekilerin hâlidir, onlar gibi yaşar ve ölürüz. Dirilmek yoktur, hesap yoktur!

-Şu an bizim bulunduğumuz din, öncekilerin bir devamıdır. Biz onlara uymuş kimseleriz.

-Şu an bizim için söz konusu olan hayat ve ölüm, kadîm bir âdettir. Böyle gelmiş, böyle devam edip gidecektir.

138- وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ۚ **"Biz azaba uğratılacak da değiliz."**

Biz, üzerinde bulunduğumuz hâlden dolayı azaplandırılacak değiliz.

139- فَكَذَّبُوهُ **"Böylece Hûd'u yalanladılar."**

فَاَهْلَكْنَاهُمْ ۗ **"Biz de onları helâk ettik."**

Onlar, Hûd'u yalanladılar, biz de yalanlamaları sebebiyle kasıp kavuran şiddetli bir rüzgarla onları helâk ettik.

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً **"Şüphesiz bunda bir âyet vardır."**

وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ **"Ama onların çoğu mü'min değillerdir."**

140- وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۧ **"Ve şüphesiz Rabbin, Azîz – Rahîm'dir."**

252. DERS

Hz. Salih

141- كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ۚ **"Semud kavmi peygamberleri yalanladı."**

142- اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوهُمْ صَالِحٌ **"Hani kardeşleri Salih onlara şöyle demişti:"**

اَلَا تَتَّقُونَ ۚ **"Allah'tan korkmaz mısınız?"**

143- اِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌ ۙ **"Şüphesiz ben sizin için emin bir peygamberim."**

144- فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ۚ **"Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."**

145- وَمَا اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ۚ **"Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum."**

اِنْ اَجْرِىَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَ ۖ **"Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir."**

146- اَتُتْرَكُونَ فِى مَا هٰهُنَا اٰمِنِينَ ۙ **"Siz burada güven içinde mi bırakılacaksınız?"**

Bu ifadede "hayır, böyle bırakılmazsınız" manası vardır.

Veya Allahın onları bu nimetler ve refah sebepleri içinde güven içinde bırakmasını bir hatırlatmak söz konusudur.

147- فِى جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ۙ **"Bağların, pınarların içinde."**

148- وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ۚ **"Ekinlerin, salkımları sarkmış hurmaların arasında."**

Ayette hurmanın müstakil olarak nazara verilmesi diğer bahçe ağaçlarına üstün olmasındandır.

Hurmanın **"salkımları sarkmış"** ifadesiyle tavsif edilmesi, meyvelerinin latîf-hoş olmasını anlatır.

Veya, "nahl" dişi hurmadır, bunun tomurcukları olduğunda çok çok latîf olur.

Veya ayette tavsif edilen durum, hurmanın meyvelerinin bolluğundan dallarının sarkmış, kırılmış hâlidir.

149- وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ ۚ **"Bir de dağlardan şımarık bir halde evler yontuyorsunuz."**

150- فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ۚ **"Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."**

151- وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ ۙ **"Haddi aşanların emrine itaat etmeyin."**

152- الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ **"Onlar, yeryüzünde fesat çıkarırlar, ıslah etmezler."**

"Haddi aşanların emrine itaat etmeyin" denildikten sonra **"onlar yeryüzünde fesat çıkarırlar..."** denilmesi, onların aşırılıklarını açıklayan bir vasıftır. Devamında **"onlar ıslah etmezler"** denilmesi ise, onların bütün işlerinin fesat olduğuna delâlet eder.[14]

153- قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ۚ **"Dediler: Sen ancak büyülenmişlerdensin."**

Sen iyice büyülenip aklını kaybetmiş birisin.

154- مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا ۚ **"Sen ancak bizim gibi bir insansın."**

فَأْتِ بِآيَةٍ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ **"Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bize bir ayet getir."**

Şayet davanda sadık isen, bize bir mu'cize getir.

155- قَالَ هَٰذِهِ نَاقَةٌ **"Salih dedi: İşte bir dişi deve!"**

Onlar "şu kayadan bize dişi bir deve çıkar" diye mu'cize talep ettiler. Hz. Salihin duasıyla kayadan dişi bir deve çıktı.

لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ۚ **"Onun** (belli bir gün) **su içme hakkı var, sizin de belli bir gün su içme hakkınız vardır."**

Dolayısıyla kendi içme gününüzle yetininiz, onun içme gününde kendisine ortak olmayınız.

---

14 Bazı müfsitler zaman zaman iyi işler de yapabilirler. Ama burada nazara verilenlerin bütün işleri fesattır, onların âleminde salaha yer yoktur.

156- وَلاَ تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ "Sakın ona bir kötülük yapmayın, yoksa büyük bir günün azabı sizi yakalayıverir."

Ona vurmak veya onu boğazlamak gibi bir kötü iş yapmayın.

"Günün büyüklüğü" o günde başa gelen şeyin büyüklüğü demektir. Bununla, gayet beliğ bir şekilde azabın büyüklüğü ifade edilmiştir.

157- فَعَقَرُوهَا "Derken onu kestiler."

Aslında deveyi boğazlayan bir kişi iken hepsine nisbet edilmesi, hepsinin rızasıyla boğazlama işinin yapılmasındandır. Bundan dolayı toptan cezalandırılmışlardır.[15]

فَأَصْبَحُوا نَادِمِينَ "Ama pişman oldular."

Tevbe etme tarzında değil, ama başlarına gelecek azap sebebiyle yaptıklarına pişman oldular.

Veya azabı gördüklerinde pişman oldular. Bunun için bu pişmanlık kendilerine bir fayda vermedi.

158- فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ "Böylece azap kendilerini yakalayıverdi."

Vaat edilen azap onları yakaladı.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً "Şüphesiz bunda bir âyet vardır."

وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ "Ama onların çoğu mü'min değillerdir."

Ayette onların çoğunun iman etmediğinin söylenmesi, şayet onların çoğu veya yarısı iman etseydi bu azaba çarpılmayacaklarına bir imâdır. Kureyş kavmi, içlerinden iman edenlerin bereketiyle, böyle genel bir azaptan kurtuldu.

159- وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ "Ve şüphesiz Rabbin, Azîz – Rahîm'dir."

---

15 Zira, zulme rıza zulümdür.

253. DERS

Hz. Lût

160- كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ۚ **"Lût kavmi de peygamberleri yalanladı."**

161- اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوهُمْ لُوطٌ **"Hani kardeşleri Lût onlara şöyle demişti:"**
اَلاَ تَتَّقُونَ ۚ **"Allah'tan korkmaz mısınız?"**

162- اِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌ ۙ **"Şüphesiz ben sizin için emin bir peygamberim."**

163- فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ۚ **"Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."**

164- وَمَا اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ۚ **"Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum."**
اِنْ اَجْرِىَ اِلاَّ عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَ ۖ **"Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir."**

165- اَتَاْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ ۙ **"İnsanlar arasından erkeklere mi yanaşıyorsunuz?"**

Âlemde sizden başka kimse böyle bir şey yapmazken, siz tutup erkeklerle şehvetinizi tatmine mi çalışıyorsunuz? Kadın kıtlığı mı var?

166- وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ ۖ **"Rabbinizin, sizin için yarattığı eşlerinizi ise bırakıyorsunuz."**

Ayetteki مِنْ "min" beyaniyyedir veya baziyet bildirir.

Birinciye göre mana: "Rabbinizin sizin için yarattığı eşlerinizi bırakıyorsunuz."

İkinciye göre mana: "Rabbiniz sizin için eşlerinizden yarattığı helâl kısmı bırakıp arkadan temas ediyorsunuz!"

Bu ikinci manaya göre, ayette onlara bir tariz vardır. Çünkü, hanımlarıyla da haram temasları oluyordu.

بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ **"Doğrusu siz haddi aşan bir topluluksunuz."**

Doğrusu siz, şehvet sınırını aşmış kimselersiniz. Diğer insanların, hatta hayvanların yapmadığını yapıyorsunuz.

Veya haddi aşmaları genel olup, bu hâlleri de taşkınlıklarına bir misaldir.

Veya "böyle bir cürmü işlemekle "azgınlar" denilmeye layık kimselersiniz.

167- قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَالُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ **"Dediler: Ey Lût! Şayet vazgeçmezsen sürülenlerden olacaksın."**

Ey Lût, bu iddialarına veya bizi sakındırmaya ve yaptığımız işi kınamaya son vermezsen sürgüne gönderilenlerden olacaksın, içimizden çıkarılacaksın.

Muhtemelen çıkardıklarını perişan hâle getirip çıkarıyorlardı.

168- قَالَ اِنِّى لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ **"Lût dedi: Doğrusu ben sizin bu işinize buğzedenlerdenim."**

Ben gerçekten sizin bu yaptığınıza son derece buğz edenlerdenim. Beni sürgüne gönderme tehdidinize karşı, bu yaptığınızı inkârdan vaz geçecek değilim.

Hz. Lûtun "Ben sizin bu işinize buğz eden biriyim" demek yerine **"buğzedenlerdenim"** demesi, çok daha beliğdir. Çünkü diğer buğzedenlerin de varlığına dikkat çeker, kendisinin de onlardan biri olduğunu gösterir.

169- رَبِّ نَجِّنِى وَاَهْلِى مِمَّا يَعْمَلُونَ **"Yâ Rabbi! Beni ve ehlimi onların yaptıklarından kurtar."**

Ya Rabbi, beni ve ehlimi onların yaptığı amelin şeametinden ve azabından kurtar.

170- فَنَجَّيْنَاهُ وَاَهْلَهُ اَجْمَعِينَ **"Bunun üzerine biz de onu ve bütün ehlini kurtardık.**

Hz. Lûtun ehlinden murat, ailesinden ve diğer insanlardan ehl-i iman olanlardır. Allahu Teâlâ bunları, Lût kavminin başına azap vakti geldiğinde onların aralarından çıkardı, kendilerine selâmet verdi.

171- اِلاَّ عَجُوزًا فِى الْغَابِرِينَ **"Geri kalanlar arasındaki yaşlı kadın hariç."**

"Yaşlı kadın"dan murat Hz. Lûtun hanımıdır. O, azapta kalanlar arasında takdir edilmişti. Yola koyulma esnasında kendisine bir taş isabet etti, helâkine sebep oldu. Çünkü kavminin yaptığı çirkin işe meyil duyardı ve onların fiiline rıza gösterirdi.

Denildi ki: Beldede kalanlardan idi. Çünkü Hz. Lûtla beraber çıkmamıştı.

172- ثُمَّ دَمَّرْنَا الْاٰخَرِينَ ۚ **"Sonra geridekilerin hepsini helak ettik."**

173- وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا ۚ **"Ve üzerlerine yağmur** (gibi taş) **yağdırdık."**

فَسَاۤءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ **"Bu uyarılanların yağmuru ne kadar da kötü idi!"**

Denildi ki: Allah, bu taşkın fiilleri sebebiyle semadan üzerlerine yağmur gibi taş yağdırdı, onları helâk etti.

174- اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً ۖ **"Şüphesiz bunda bir âyet vardır."**

وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ **"Ama onların çoğu mü'min değillerdir."**

175- وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۧ **"Ve şüphesiz Rabbin, Azîz – Rahîm'dir."**

254. DERS

Hz. Şuayb

176- كَذَّبَ اَصْحَابُ لْئَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ۚ **"Eyke ashabı da peygamberleri yalanladı."**

Eyke, Medyen yakınlarında ormanlık bir bölgedir. Cenab-ı Hak, Medyene Hz. Şuaybı gönderdiği gibi, O'nu bu bölgenin de peygamberi kılmıştı.

177- اِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ **"Hani Şuayb onlara şöyle demişti:"**

Onlardan biri değildi. Bundan dolayı önceki ayetlerde Hz. Nûh, Hz. Hûd ve Hz. Salihle alakalı **"onların kardeşi"** ifadesi kullanılırken, burada "onların kardeşi Şuayb" denilmedi, Hz Şuaybın sadece ismi geçti.

اَلَا تَتَّقُونَ ۚ **"Allah'tan korkmaz mısınız?"**

178- اِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌ ۙ **"Şüphesiz ben sizin için emin bir peygamberim."**

179- فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ۚ **"Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."**

180- وَمَا اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ۚ **"Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum."**

اِنْ اَجْرِىَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَ ۖ **"Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir."**

181- اَوْفُوا الْكَيْلَ **"Ölçüyü tam yapın."**

وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ۚ **"Eksik verenlerden olmayın."**

Eksik ölçüp tartarak insanların haklarını noksan vermeyin.

182- وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ۚ **"Ve doğru terazi ile tartın."**

183- وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَاءَهُمْ **"İnsanların eşyalarını değerinden düşürmeyin."**

Onların haklarından herhangi bir şeyi noksanlaştırmayın.

وَلاَ تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ ۚ **"Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın."**

Adam öldürmek, talan yapmak ve yol kesmek gibi şeylerle yeryüzünde müfsitler olarak ortalığı karıştırmayın.

184- وَاتَّقُوا الَّذِى خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْاَوَّلِينَ ۖ **"Sizi ve sizden önceki nesilleri yaratandan korkun."**

185- قَالُوا اِنَّمَا اَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ۙ **"Dediler: Sen ancak büyülenmişlerdensin."**

186- وَمَا اَنْتَ اِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُنَا **"Sen ancak bizim gibi bir insansın."**

Hz. Şuaybta, kendilerince risalete aykırı iki vasıf olduğunu söylediler:

1-Büyülenmiş olmak.

2-Kendileri gibi bir insan olmak.

وَاِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ۚ **"Ve biz seni ancak yalancılardan biri sanıyoruz."**

Biz Seni davanda yalancı sanıyoruz.

187- فَاَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ۖ **"Şayet doğrulardan isen, üstümüze gökten bir parça düşür."**

Şayet davanda sadık isen, böyle yap!

"Üstümüze gökten bir parça düşür" demeleri, O'nun **"Allahtan korkun"** demesinden hissettirdiği tehdide bir cevaptır.

188- قَالَ رَبِّى اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ **"Dedi: Rabbim, yaptıklarınızı en iyi bilendir."**

Dolayısıyla size vaat ettiği azap, mukadder vaktinde hiç şüphesiz üzerinize gelecektir.

189- فَكَذَّبُوهُ **"Böylece Onu yalanladılar."**

فَاَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ ۚ **"Sonunda o gölge gününün azabı kendilerini yakaladı."**

Neticede, istemiş oldukları azap kendilerine geldi çattı. Allahu Teâlâ yedi gün boyunca şiddetli harareti onlara musallat kıldı, öyle ki, nehirlerde

su kalmadı. Sonra bir bulut üzerlerine geldi, onun altında toplandılar. Ama buluttan kendilerine ateş yağdı, hepsi yanıp kül oldu.

إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ **"O, cidden büyük bir günün azabı idi!"**

190- إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً **"Şüphesiz bunda bir âyet vardır."**

وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ **"Ama onların çoğu mü'min değillerdir."**

191- وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ **"Ve şüphesiz Rabbin, Azîz – Rahîm'dir."**

Bu, bu sûrede muhtasar olarak zikrolunan yedi kıssanın sonuncusudur.

Bunlar, Hz. Peygambere teselli ve O'nu yalanlayanlara da tehdit için zikredilmiştir.

Görüldüğü üzere, Allahu Teâlâ önce peygamberleri gönderip insanları uyarmakta, onların peygambere aldırmayıp kendisiyle istihza etmeleri ve yalanlamaları üzerine başlarına azap vermektedir. Bu durum, bu olayların tesadüfî sebeplerle olmasını veya yalanlamalarına bir ceza değil de sadece bir imtihan olmasını reddeder.

255. DERS

Vahyin Unsurları

192- وَاِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ **"Ve muhakkak ki bu** (Kur'ân) **âlemlerin Rabbinin tenzilidir** (indirdiği bir kitaptır)**."**

193- نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْاَمِينُ **"Onu Rûhu'l-emin indirdi."**

194- عَلٰى قَلْبِكَ **"Kalbinin üzerine."**

Bu ifadeler, bu kıssaların hak oluşunu takrîrdir, Kur'anın i'cazına ve Hz. Peygamberin nübüvvetine bir tenbihtir. Çünkü okuması olmayan ümmî bir Zâtın bunları haber vermesi, ancak Allahtan bir vahiyle olur.

Ayette, **kalpten murat** ruh olabilir. Şayet bundan belli bir uzuv murat ise, bunun tahsisi şu sebepledir: Ruhanî manalar önce ruha iner, sonra aralarında bulunan bir alâka sebebiyle kalbe intikal eder. Sonra kalpten dimağa yükselir. İnsandaki hayal levhası, bunlarla nakışlanır.

Ruhu'l-Emin Hz. Cebraildir. Çünkü O, Allahın vahyine karşı emindir.

لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ **"Uyarıcılardan olasın diye."**

Yapılması ve terk edilmesi azaba yol açan şeylerle uyarman için Kur'anı Sana indirdik.[16]

195- بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ **"Apaçık Arabça bir lisan ile."**

Bunu, manası açık bir şekilde indirdik. Ta ki insanlar "anlamadığımız şeyi ne yapalım?" demesinler.

196- وَاِنَّهُ لَفِى زُبُرِ الْاَوَّلِينَ **"O, şüphesiz daha öncekilerin kitaplarında da vardır."**

Bunun zikri veya manası, önceki kitaplarda vardır.

197- اَوَ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ اٰيَةً اَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمٰٓؤُا بَنِى اِسْرَائِيلَ **"İsrailoğulları âlimlerinin onu bilmesi, onlar için bir âyet** (delil) **değil midir?"**

Kur'anın sıhhatine veya Hz. Muhammedin (asm) nübüvvetine karşı de-

---

16 Bazı şeyleri yapmak günahtır, bazı şeyleri de terk etmek. Mesela içkiyi içmek günahtır, namazı ise terk etmek günah olur.

lil olarak İsrailoğullarının âlimlerinin Hz. Peygamberi kendi kitaplarında zikrolunan vasıflarıyla tanıyor olmaları yetmez mi?

198- وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلٰى بَعْضِ الْاَعْجَمِينَ **"Şayet biz onu Arab olmayan birine indirseydik."**

199- فَقَرَاَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ مُؤْمِنِينَ **"O da bunu kendilerine okusaydı, yine iman etmezlerdi."**

O Kur'anı Arab olmayan birine indirseydik ve o da kendilerine okusaydı aslında daha harika olurdu, mu'cizeliğini daha ziyade gösterirdi, ama onlar şiddetli inat ve kibirleri yüzünden yine de iman etmezlerdi.

Veya o Kur'anı Arabça dışında bir dille indirseydik de kendilerine okunsaydı anlamadıklarından ve Arab olmayan birine tâbi olmak kendilerine zor geldiğinden ona inanmazlardı.

200- كَذٰلِكَ سَلَكْنَاهُ فِى قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ **"Böylece biz onu mücrimlerin kalplerine soktuk."**

Önceki ayette onların iman etmeyecekleri bildirilmişti. Buradan hareketle bu ayetteki zamir küfre racidir.

Yani, "Biz o küfrü mücrimlerin kalplerine soktuk." Böylece ayet, küfrün de Allahın yaratmasıyla olduğuna delâlet eder.

Denildi ki: Zamir, Kur'ana racidir. Yani, "Biz o Kur'anı mücrimlerin kalplerine soktuk. Böylece onun manalarını ve mu'cizeliğini anladılar. Ama sırf inat yüzünden yine de iman etmediler."

201- لَا يُؤْمِنُونَ بِهٖ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيمَ **"Elîm azabı görünceye kadar ona iman etmezler."**

İmana zorlayan elîm azabı görmeden ona inanmazlar.

202- فَيَاْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ **"İşte bu, onlar farkında olmadan ansızın geliverecektir."**

O azap kendilerine dünya ve ahirette ansızın gelecektir.

203- فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُونَ **"O zaman, "acaba bize mühlet verilir mi?" diyeceklerdir."**

O zaman pişmanlık ve teessüfle "acaba bize süre verilir mi?" diyecekler.

204- اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ **"Onlar bizim azabımızı mı acele istiyorlar?"**

Azap kendilerine geldiğinde mühlet isterler, ama evvelinde de "gökten başımıza taş yağdır." "Bize vaat ettiği getir de görelim" gibi laflar ederler.

205- أَفَرَأَيْتَ إِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ **"Gördün ya, artık onlara senelerce zevk ettirsek."**

206- ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ **"Sonra da kendilerine vaad edilen** (azab) **gelip çatsa."**

207- مَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يُمَتَّعُونَ **"O yaşadıkları zevk kendilerine hiçbir faydası olmaz."**

Kendilerine uzun süre nimet verilmesi, azabı onlardan def etmeyecek ve hafifletmeyecektir.

208- وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ **"Bununla birlikte, biz hangi beldeyi helak ettikse muhakkak onu uyaranlar olmuştur."**

Helâk edilen her beldeye mutlaka uyarıcılar gelmiştir. Bu, Allah katında "bize bir uyarıcı gelmedi" diyememeleri içindir.

209- ذِكْرَىٰ **"Bu, bir hatırlatmadır."**

Gelen uyarıcılar, öğüt vermek üzere gelmişlerdir.

وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ **"Ve biz zalim değiliz."**

Biz zâlim değiliz, dolayısıyla ancak zâlimleri helâk ederiz.

Veya uyarmadan ceza vererek zulmetmeyiz.

256. DERS

Vahiy ve Şiir

210- وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ **"Onu şeytanlar indirmedi."**

Müşrikler Kur'an hakkında "O, şeytanların kâhinlere indirdiği türden bir şeydir" diye iddia ediyorlardı. –Haşa- Kur'an şeytanların indirmesi değildir.

211- وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ **"Bu onlara yaraşmaz."**

Şeytanların böyle bir şey indirmesi onlara uygun bir şey değildir.[17]

وَمَا يَسْتَطِيعُونَ **"Ayrıca güçleri de yetmez."**

212- إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ **"Şüphesiz onlar** (vahyi) **işitmekten uzaklaştırılmışlardır."**

Onlar, meleğin kelamını duymaktan uzak tutulmuş, azledilmişlerdir. Çünkü gelen vahyi duyabilmek,

-Melek gibi safi bir zâta sahip olmak,

-Haktan gelen feyzi kabul etmek,

-Ve melekutî suretlerle nakışlanmak şartlarıyla gerçekleşir.

Hâlbuki şeytanların nefisleri bizzat zulmanî ve şerirdir, gelen vahyi kabul edemez. Kur'anda nice hakikatler ve gaybî haberler vardır, bunları almak ancak melekten olur, başka şekilde olamaz.

213- فَلاَ تَدْعُ مَعَ اللهِ إِلٰهًا آخَرَ **"O halde, Allah ile beraber başka bir ilaha yalvarma!"**

فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ **"Yoksa azaba uğratılanlardan olursun."**

Ayet, bu üslûb ile Hz. Peygamberi daha ziyade ihlâsa sevk eder, diğer mükellefler için de bir lütuftur.[18]

---

17 Şeytanın "Tek Allaha ibadet edin! Adil olun..." gibi hükümler söylemesi, şeytanın tabiatıyla bağdaşmaz.

18 Yani, Hz. Peygambere verilen bu emir, aslında diğer bütün mükelleflere de verilmiştir. Hz. Peygambere bakan yönüyle, O zâten tek Allaha ibadet ettiğinden,

214- وَاَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْاَقْرَبِينَ **"(Önce) en yakın hısımlarını uyar."**

En yakınlardan başlayarak uyar. Çünkü onlara ihtimam göstermek çok ehemmiyetlidir. Rivayete göre, bu ayet nazil olduğunda Hz. Peygamber Safa tepesine çıktı. Yakın akrabalarını tek tek oraya çağırdı. Hepsi orada toplandılar. Dedi ki: "Bu dağın ardında düşman atlıları var desem beni tasdîk eder misiniz?" "Evet" dediler. Hz. Peygamber şöyle devam etti: "Ben, önünüzdeki şiddetli bir azaptan sizi uyarıyorum.."

215- وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ **"Ve sana uyan mü'minlere kanadını indir."**

Ayetteki مِنْ "min" beyaniye olabilir veya baziyet bildirebilir.

Birinciye göre mana: "Sana uyan mü'minlere kanadını indir."

İkinciye göre mana: "Mü'minlerden imana yakın olan veya dil ile tasdik edenlere kanadını indir."

216- فَاِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ **"Şayet sana karşı gelirlerse, de ki:"**

اِنِّى بَرِىٓءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ **"Ben gerçekten sizin yaptıklarınızdan uzağım."**

Şayet isyan eder ve Sana tâbi olmazlarsa, onlardan beri olduğunu söyle.

217- وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ **"Ve Azîz – Rahîm olana tevekkül et!"**

Ki o Allah, düşmanlarını kahretmeye ve dostlarına da yardımda bulunmaya kâdirdir. Onlardan Sana isyan edenlere ve diğerlerine karşı Sana yeter.

218- اَلَّذِى يَرٰيكَ حِينَ تَقُومُ **"O ki,** (gece namaza) **kalktığın zaman seni görür."**

Sen teheccüde kalktığında Seni görür.

219- وَتَقَلُّبَكَ فِى السَّاجِدِينَ **"Ve secde edenler arasında dolaşmanı da."**

Rivayete göre gece namazının farz olması neshedildiğinde Hz. Peygamber (asm) o gece ashabının ne yaptığına bakmak için Medineyi şöyle bir dolaştı. Onların taatlerini çok çok istiyordu. Ve Allahın zikri ve Kur'an tilaveti sesleriyle, evleri birer arı kovanı gibi buldu, memnun oldu.

---

yaptığı ibadeti daha ziyade ihlasla yapmaya bir emir olur. Diğer insanları ise şirkten, riyadan men eder.

Veya mana şöyledir: Sen, ümmetine imam olarak namaz kıldırdığında, kıyam, rükû, sücud ve kuud ile namaz kılanlar arasındaki tasarrufunu Rabbin görüyor.

Önceki ayette Cenab-ı Hakkın Azîz-Rahîm olmasıyla düşmanlarına kahretmenin ve dostlarına da yardım etmenin kendisinin şanından bulunduğuna dikkat çekilmişti. Burada da Hz. Peygamberin Allahın sevgili kulu olmasına sebep olan hâllerinden biri nazara verildi. Bunda, O'na emredilen tevekkülün tahkîki ve kalbinin de mutmaîn kılınması vardır.

220- إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ **"Çünkü O Semi' – Alîm'dir."**

O, Senin söylediklerini işitir, niyetlerini bilir.

221- هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ **"Şeytanlar kime iner, size haber vereyim mi?"**

222- تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ **"Onlar, iftiraya - günaha düşkün olan herkesin üzerine iner."**

Cenab-ı Hak, Kur'anın şeytanların indiremeyeceğini beyandan sonra, Hz. Peygambere şeytanların inmesinin söz konusu olamayacağını iki cihetle beyan ederek te'kide bulundu:

1-Şeytanlar ancak şerîr, yalancı, günahlara dalmış kimselere inerler. Çünkü insanın gözle görülmeyen habis ruhlarla ittisali, aralarında bir tenasüp ve sevgiyi gerektirir. Hz. Peygamberin hâli ise, buna aykırıdır.

223- يُلْقُونَ السَّمْعَ **"Onlar, onlara kulak verirler."**

وَأَكْثَرُهُمْ كَاذِبُونَ **"Ve onların çoğu yalancıdır."**

2-Şerîr, yalancı, günahlara dalmış kimseler şeytanlara kulak verirler, onları dinlerler. Kendi ilimlerinin nakıs olmasından dolayı onlardan bir takım zanlar ve emareler alırlar, kendi hayallerini de katarak bunlara ilavelerde bulunurlar. Hâlbuki bunların çoğu gerçeğe mutabık değildir.

Hadiste şöyle bildirilmiştir:

"Cinnî, gayb âleminden bir şeyler alır, kendi dostu olan kimsenin kulağına bunu bırakır. O da buna yüzden fazla yalan katarak başkalarına söyler."

Hz. Peygamber ise, şeytanın telkinleriyle gaybtan haber verenler gibi değildir. Çünkü kendisi sayısız gaybî haberler vermiştir, ama bunların hepsi gerçeğe mutabıktır.

Şeytanlara kulak veren bu kimselerin yalancı, iftiracı olduklarının ayette ifade edilmesinden hareketle, ayetteki **"onların çoğu"** ibaresi "onların tamamı" şeklinde tefsir edilmiştir. Ancak daha açık olan durum, bu ekseriyetin onların sözleri itibarıyla olmasıdır. Yani, bunların cinnîden hikâye ettikleri şeylerde doğru olanları çok çok azdır.

Denildi ki: Zamirler şeytanlara aittir. Yani, şeytanlar recmedilmezden evvel mele-i âlâya kulak verir, dinlerler. Oradan bazı gaybî şeyleri alırlar. Bunları, kendi dostlarına fısıldarlar. Veya, mele-i âlâdan duyduklarını kendi dostlarına ilka ederler. Ama, bu ilka ettikleri şeylerin çoğunda yalancıdırlar. Çünkü, meleklerin konuştuğu şeylerin aynını aynen duyamazlar. Bunun sebebi:

-Kendilerinin şerîr varlıklar olmaları,
-Anlayışlarının noksan olması,
-İyi zabt edememeleri,
-Veya anlatırken iyi anlatamamaları gibi nedenlerdir.

224- وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُۥنَ **"Şairler**(e gelince)**, onlara yoldan sapanlar uyar."**

Öte yandan, tâbi olanlar açısından bakıldığında, vahye uyanlarla şeytanların telkinlerine uyanlar farklı kimselerdir. Şeytandan ilham alan şairlere kendini bilmez kimseler tabi olurlar. Hz. Muhammede (asm) tâbi olanlar ise böyle değillerdir.

Bu cümle, Hz. Peygamberin bir şair olmasını iptal eder. Devamında gelen şu ifadelerle de, bu takrîr edilir:

225- اَلَمْ تَرَ اَنَّهُمْ فِى كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَۙ **"Görmedin mi onlar her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar!"**

Çünkü, onların dayandıkları esasların çoğu hayalî şeylerdir, hakikat değillerdir. Onların çoğu sözleri aşkla ilgilidir. Haram ilişkilerden, sevgilinin göz kamaştırıcı hâllerinden, namusların pay-i malinden, nesepleri ayıplamaktan, yalan vaatten, boş iftihardan, layık olmayanı aşırı medihten, mübalağadan meydana gelir.

Bu manaya işareten Cenab-ı Hak şöyle bildirdi:

226- وَاَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَالاَ يَفْعَلُونَۙ **"Ve onlar yapmadıkları şeyleri söylerler."**

Kur'anın mu'cizeliği hem lafız, hem de mana yönündendir. Mana yönüyle "şeytanlar onu indirdi" diye iftira etmek istediler. Lafız yönüyle de

Kur'anı şairlerin kelâmı cinsinden göstermeye çalıştılar. Ayetlerde her ikisiyle alakalı konuşuldu ve Kur'anın şeytanî bir vahiy ve şair sözü olamayacağı ve Hz. Peygamberin hâlinin şeytan dostu olanlara zıd olduğu açıklandı.

227- اِلاَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا **"Ancak iman edip salih ameller işleyenler, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar müstesna."**

Ayette, mü'min – salih şairler, üstteki hükümden müstesna kılındı. Bunlar, Allahı çokça zikrederler ve şiirlerinin çoğu

-Tevhid,

-Allahı medih,

-Allaha taate teşvik hususundadır. Şayet hicivde de bulunsalar, bunu kendilerini hicvedenlere ve Müslümanları acımasızca eleştirenlere bir cevap olarak yaparlar. Abdullah Bin Raveha, Hassan Bin Sabit ve Ka'b Bin Malik gibi...

Hz. Peygamber, Hassan Bin Sabite şöyle demişti: "Söyle, Ruhu'l-Kudüs de seninle!"

Ka'b Bin Malike de şöyle demişti: "Onları hicvet! Allaha yemin ederim ki, senin hicivlerin onlara oktan daha etkili!"

وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا اَىَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ **"Ve o zulmedenler, hangi akıbete döndürüleceklerini yakında bilecekler."**

Ayette şiddetli bir tehdîd vardır. Şöyle ki:

-**"Yakında bilecekler"** ifadesinde etkili bir vaîd,

-**"O zulmedenler"** ifadesinde ıtlak ve tamim,

-**"Hangi akıbete döndürüleceklerini"** ifadesinde vehmi harekete geçirmek ve korkutmak bulunmaktadır.

Hz. Ebubekir, Hz. Ömeri halife olarak nasbettiğinde bu ayeti okumuştu.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Şuara sûresini okusa Nûh, Salih, Şuayb ve İbrahimi tasdik ve tekzip edenler sayısında, ayrıca İsayı tekzip eden ve Muhammedi tasdik edenler sayısınca kendisine haseneler verilir."

NEML SÛRESİ

Neml Sûresi Mekkî olup doksan üç ayettir.

257. DERS

Hz. Musa ve Dokuz Mu'cize

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- طٰسٓ **"Tâ, Sîn."**

تِلْكَ اٰيَاتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُبِيْنٍ **"Bunlar, Kur'ân'ın ve kitab-ı mübinin âyetleridir."**

"Bunlar" ifadesi sûrenin ayetlerine işarettir.

Kitab-ı Mübin ya levh-i Mahfuzdur veya Kur'an-ı Kerîmdir.

Levh-i Mahfuzun "mübîn" olması, olacak her şeyin orada yazılması ve kendisine bakanlara bunu beyan etmesi yönündendir.

Burada Kitab-ı Mübînin tehiri, ilmimizin ona taalluku itibarıyladır. Hicr sûresinin başında başta zikredilmesi ise, vücut itibarıyladır.

Kur'anın "mübîn" olması ise, kendisinde bulunan hikmetler ve hükümler yönündendir. Veya mu'cize olmasının apaçık gözler önünde olmasındandır.

Kitab-ı Mübîni "Kur'an" olarak açıkladığımızda, bunun Kur'ana atfedilmesi, iki sıfattan birinin diğerine atfı şeklinde olur. "Kitab-ı Mübin" ifadesinin elif-lâmsız gelmesi, onun azametini göstermek içindir.

2- هُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ **"Mü'minler için rehber ve müjde olmak üzere."**

3- اَلَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ **"Onlar namazı dosdoğru kılarlar."**

وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ **"Zekatı verirler."**

وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوْقِنُوْنَ **"Ve ahirete de yakinen iman ederler."**

"Ahirete de yakinen iman ederler" ifadesi, onların yakînlerinin kuvvetine ve sebatına, hatta yakînîn kendilerine mahsus oluşuna delâlet eder.

Bu ifade bir cümle-i muteriza da olabilir. Yani, "bu iman eden ve namazı kılmak, zekâtı vermek gibi salih amelleri işleyenler, ahirete yakinen inanan kimselerdir." Çünkü zorluklara dayanmak, ancak akıbetten korkmak ve hesaba çekileceğine inanmakla olur.

4- اِنَّ الَّذِينَ لَايُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ اَعْمَالَهُمْ **"Şüphesiz ahirete inanmayanların amellerini biz kendilerine güzel gösterdik."**

Bunlara, yaptıkları kötü amellerin süslü kılınması, fıtraten bunlara istek duymaları, nefis itibarıyla bunları sevmeleri noktasındandır.

Veya şöyle bir mana olabilir: "Biz, yapmaları gereken salih amellere sevap terettüp ettirerek, onlara amellerini süslü kıldık."

فَهُمْ يَعْمَهُونَ **"Bu yüzden bocalayıp dururlar."**

Ama onlar basiretleri körelmiş bir hâlde bocalar dururlar, bu amellere terettüp eden zarar veya menfaati derketmezler.

5- اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ **"İşte bunlar, kendileri için kötü azap olan kimselerdir."**

وَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ الْاَخْسَرُونَ **"Ve ahirette en çok ziyana uğrayacaklar kimseler de işte onlardır."**

Dünyada onlara Bedir'de öldürülmeleri veya esir edilmeleri gibi kötü azap vardır. Diğer âlemde ise onlar,

-Sevabı kaçırmaları,

-Ve cezaya müstehak olmalarıyla insanların en zararda olanlarıdırlar.

6- وَاِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْاٰنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ **"Şüphesiz bu Kur'an sana Hakîm – Alîm** (hikmet sahibi ve hakkıyla bilen Allah) **tarafından verilmektedir."**

İlim, hikmete dâhil olmakla beraber daha geneldir.[1]

Hikmet, fiilin mükemmelliğine delâlet eder.

Burada bu iki ilâhî vasfın beraber gelmesi, Kur'andan bir kısmının –akaid ve şeriat gibi- hikmetle alakalı, bir kısmının da –kıssalar ve gaybî haberler gibi– ilimle alakalı olmasındandır.

Cenab-ı Hak, daha sonra bu ilimlerden bir kısmını anlatmaya başlayıp şöyle buyurdu:

7- اِذْ قَالَ مُوسٰى لِاَهْلِهٖٓ **"Hani Musa, ehline şöyle demişti:"**

اِنِّى اٰنَسْتُ نَارًا **"Gerçekten ben bir ateş gördüm."**

---

1 Yani, her ilim hikmetli olmayabilir; ilimdir ama hikmet değildir.

سَاٰتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ **"Size ondan bir haber getireceğim."**

Hz. Musa, yanındakilerle birlikte yolu kaybetmişti. Şayet yanında sadece hanımının olduğu rivayeti sahihse, çoğul zamiri kullanılması **"ehli"** ifadesinden kinaye olarak hanımının kastedilmesindendir.

Hz. Musanın gelecek zaman sığasıyla **"Size ondan bir haber getireceğim"** demesi, ateşe olan mesafenin uzaklığına ve velev biraz gecikse de bir haber getirme vaadine delâlet eder.

اَوْ اٰتِيكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ **"Yahut bir kor ateş getiririm."**

لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ **"Umarım ki ısınırsınız."**

Hz. Musanın, gördüğü o ateşten yol hakkında bir bilgi veya ısınmaları için bir parça ateş getirme vaadi, zanna dayalı olduğundan Taha Sûresinde **"Ola ki"** kaydıyla söyledi. (Taha, 10) Hz. Musanın **"Size ondan bir haber getireceğim. Yahut bir kor ateş getiririm. Umarım ki ısınırsınız"** demesinde, ikisini beraber elde edemese bile, en azından birini elde edeceğine delâlet vardır.

Hz. Musa,

-Ya zâhir durumdan böyle bir sonuca ulaşmıştır.

-Veya Allahu Teâlânın kuluna iki mahrumiyeti birden yaşatmayacağına güveni sebebiyle böyle söylemiştir.

8- فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ اَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا **"Oraya geldiğinde şöyle seslenildi: Ateşte olan ve çevresindekiler mübarek kılındılar!"**

"Ateşte olan"dan murat, (Kasas, 30) da anlatılan mübarek mekânda olan(lar)dır. Çevresinde olanlar ise, o mübarek mekânın etrafında olanlardır. Görülen o ki, bu alanda olanların hepsine şümûlü vardır.

Eymen Vadisi ve bunun çevresi, Şam bölgesindedir. Buraların mübarek kılındığı ayetlerde ifade edilmiştir. Çünkü buralar,

-Peygamberlerin sıkça ve çokça gönderildiği yerlerdir.

-Buralardan elde edilen mahsuller çok çok bereketlidir. Ve özellikle de Allahu Teâlânın Hz. Musa ile konuştuğu yer, çok daha mübarek kılınmıştır.

Denildi ki: "**Ateşte olan ve çevresindekiler**"den murat, Hz. Musa ve o sırada orada hazır olan meleklerdir.

"Ateşte olan ve çevresindekiler mübarek kılındılar" denilirken, geçmiş zaman sığasıyla mübarek kılındıklarını söylemek, Hz. Musa'ya bü-

yük bir görevin verildiğini ve bunun bereketinin Şam bölgesine yayılacağını müjdelemektir.

وَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ **"Âlemlerin Rabbi olan Allah münezzehtir!"**

Ayetin bu kısmı da, nida edilen şeye dâhildir. Bu kaydın getirilmesi, duyduğu ilâhî kelam karşısında Hz. Musanın Cenab-ı Hakkı yaratılmışlara benzetmemesi içindir. Ayrıca, bu durumun azametinden hayretini artırmak içindir.

Veya bu kelam, Hz. Musanın hayretini ifade eden bir söz olabilir. Durumun azameti karşısında böyle söylemiştir.

9- يَا مُوسٰى اِنَّهٗ اَنَا اللّٰهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ **"Ey Musa! İyi bil ki, ben, Azîz – Hakîm olan Allah'ım!"**

Azîz ve Hakîm, Allahın iki vasfıdır. Burada bu ikisinin zikri, Allahu Teâlânın ortaya koymak istediği şeye uygun olmalarındandır. Yani, "Ben, asayı yılana çevirmek gibi şeyleri yapmaya kâdirim, böyle şeyleri yapmak bana zor gelmez. Ve yaptığım her şeyi de hikmet ve tedbirle yaparım"[2]

10- وَاَلْقِ عَصَاكَ **"Asânı at!"**

فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَانٌّ وَلّٰى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ **"(Asâyı atıp) onu yılan gibi deprenir görünce dönüp ardına bakmadan kaçtı."**

Hz. Musanın korkması, yılanın kendisine zarar vermesi tevehhümündendir. Ayetin devamı buna delâlet eder:

يَا مُوسٰى لَاتَخَفْ **"Ey Musa, korkma!"**

Ya Musa, bana güven, benden başkasından korkma.

"Korkma!" ifadesi mutlak da olabilir. Çünkü ayetin devamında şöyle denilir:

اِنِّى لَايَخَافُ لَدَىَّ الْمُرْسَلُونَ **"Çünkü benim huzurumda peygamberler korkmaz."**

Peygamberler Allahtan en çok korkan kimselerdir. Ama vahiy geldiğinde, buna tam müstağrak olmaları sebebiyle korkmazlar.

---

2 Yani, "birazdan göreceğin "asayı yılana çevirmek" gibi sıra dışı harika fiillerde "acaba bu gördüğüm bir hayal midir?" şeklinde vehme düşme. Senin Rabbin Azîzdir, Hakîmdir."

Veya, "onlar için benim nezdimde kötü bir akıbet yoktur ki ondan korksunlar."

11- إِلاَّ مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ **"Ancak kim zulmeder, sonra kötülüğünü bir iyiliğe çevirirse, bilsin ki ben Ğafur - Rahîmim."**

Burada istisna munkatıdır.

Cenab-ı Hak **"Benim huzurumda peygamberler korkmaz"** deyince, Hz. Musanın sadrında meydana gelen heyecana açıklık getirdi. Çünkü Hz. Musa, bir Kıbtiyi hataen öldürmesi sebebiyle içinde bir korku duymaktaydı.

Yani, o peygamberlerden bazı küçük günahlar sadır olabilir. Onlar, her ne kadar böyle hataları olsa da, peşinden bunu ibtal ettirecek ve kendilerini Allahtan bir mağfiret ve rahmete layık kılacak işler yaparlar. O zaman, böyle küçük bir günahı işleyen de benim huzurumda korkmaz.

İstisnanın muttasıl olduğu da söylenmiştir. Yani, bu peygamberlerden hatası sebebiyle korkanlar da olur. Ama onlar da hatasını tevbe ile affettirirler, o zaman onlar da korkmaz.

12- وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ **"Elini koynuna sok; Firavun'a ve onun kavmine gönderilen dokuz mu'cizeden biri olarak, kusursuz bembeyaz olarak çıksın."**

Dokuz mu'cize şunlardır:

1-Deniz sularının ayrılması.

2-Tufan.

3-Çekirge istilası.

4-Haşerelerin istilası.

5-Kurbağa istilası.

6-Suların kana dönüşmesi.

7-Sihirbazların sihrini bozmak.

8-Kuraklık.

9-Kıtlık.

Üstteki ayetlerde nazara verilen asa ve yed-i beyza mu'cizelerini de bu dokuza dahil edenler, son iki maddeyi bir olarak saydılar ve denizin yarıl-

masını Firavuna gösterilen bir mu'cize olmadığı cihetle bu dokuza dahil etmediler.

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ **"Çünkü onlar fasık bir kavimdir."**

Ayetin bu kısmı, Hz. Musa'nın gönderilme hikmetini beyan eder.

13- فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ۚ **"Nitekim âyetlerimiz kendilerine gerçeği gösterecek biçimde gelince, "Bu apaçık bir sihirdir" dediler."**

Ayet metninde mu'cizelerin **"mubsıra"** şeklinde nitelendirilmesi, onların son derece açık ve gerçekleri gözler önüne serici olmasını ifade eder.

Veya, hidayete sevk edici olması cihetiyle böyle denilmiştir. Âmâ olan biri, kendi kendine yolu bulamaz, nerde kaldı başkasına yol göstersin. İşte bu mu'cizeler ikinci türden olup yol göstermektedirler.

Veya kendilerine bakan ve dikkat eden herkese kendilerini göstermektedirler.

14- وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا **"Ve vicdanları bunlara tam bir kanaat getirdiği halde, zulüm ve kibirlerinden ötürü onları inkâr ettiler."**

Vicdanları bunlara tam bir kanaat getirdiği hâlde, nefislerine zulmederek ve imana gelmekten kibirlenerek, bile bile inkâr ettiler.

فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ۝ **"Müfsitlerin akıbetinin nasıl olduğuna bir bak!"**

O müfsitlerin akıbeti,

-Dünyada boğulmak

-Ahirette yanmak oldu.

258. DERS

Hz. Süleyman ve Hüdhûd

15- وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ عِلْمًا ۚ **"Andolsun ki biz Davud'a ve Süleyman'a bir ilim verdik."**

Bundan murat, kendilerine verilen hüküm ve şeriat bilgisidir.

Veya şu anlam da olabilir: "Davud ve Süleymana bir ilim verdik, ama ne ilim verdik!"

وَقَالَا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِىْ فَضَّلَنَا عَلٰى كَثِيْرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِيْنَ **"Onlar: "Bizi mü'min kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamd olsun" dediler."**

Allaha hamdetmelerinin atıf vavıyla gelmesinde şu manayı hissettirmek vardır: Onlar da bu nimete şükür olarak çok şeyler yaptılar ve "Elhamdülillah" dediler.

Ayette, ilmin üstünlüğüne ve ilim ehlinin şerefine bir delil vardır. Şöyle ki: Hz. Davud ve Hz. Sülaymana, başkalarına verilmeyen bir saltanat verilmişken buna itibar etmeyip ilimden dolayı hamdettiler ve kendilerine verilen ilmi, üstün kılınmalarının esası olarak gördüler.

Ayet, aynı zamanda âlim olanları kendilerine ilâhî lütufla verilen ilimden dolayı Allaha hamdetmeye teşvik eder.

Ayrıca bir tevazu dersi verir. Çünkü kendisi her ne kadar pek çok kimseden ilim yönüyle üstün olsa bile, pek çok kimse de ondan daha üstün bir durumdadır.

16- وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوٗدَ **"Süleyman Davud'a varis oldu."**

Hz. Süleymanın Hz. Davuda varis olması,

-Nübüvvet,

-İlim

-Veya saltanat yönüyle olabilir. Çünkü ondokuz kardeş idiler, kardeşleri içinde saltanat makamına kendisi getirildi.

وَقَالَ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ **"Ve dedi ki: Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi."**

وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ **"Ve her şeyden bize verildi."**

Hz. Süleyman, bunları

-Allahın nimetlerini teşhir,

-O nimetleri tazim,

-Kendisine verilen kuşları konuşturma ilmi ve diğer büyük mu'cizeleri zikrederek insanları tasdike davet için söylemiştir.

Nutk ve mantık, meşhur tarife göre vicdanda olanı müfred veya mürekkep olarak ifade eden her lafızdır. Teşbih yoluyla, çıkarılan her ses için de kullanılır. Mesela "güvercin konuştu" denilir. Çünkü hayvanların çıkardığı sesler hayallerindeki manalara tâbi olduğundan, bir nevi konuşma sayılır. Özellikle de bunların çıkardıkları seslerin, maksada göre farklılık arzetmesi, birbirleriyle bu şekilde bir nevi konuşmaları sayılır. Bu seslerin manasını, kendi cinsinden olanlar anlamaktadır.

Muhtemelen Hz. Süleyman ne zaman bir hayvan sesi işitse, kendisindeki kudsî kuvvetle bu sesin temsil ettiği manayı ve bununla kastedilen maksadı bilmekteydi.

Onunla alakalı şöyle hikâye edilir:

Hz. Süleyman, neşeyle öten ve rakseden bir bülbüle uğradı. Onun şöyle dediğini nakletti:

"Bir hurmanın yarısını yediğimde, geri kalanı dünyaya kalsın."

Sonra yabanî bir güvercin sesi geldi. Hz. Süleyman dedi: "Güvercin şöyle söylüyor: Keşke mahlukat yaratılmasaydı."

Muhtemelen bülbülün karnı tok, gönlü rahattı, ötüşü de ona göreydi. Güvercin ise şiddetli açtı, kalbi elem içindeydi, sesi de buna göre çıktı.

"Bize öğretildi" ve **"Bize verildi"** ifadelerindeki zamir, Hz. Süleyman ve Hz. Davuda racidir.

Veya sadece Hz. Süleymana racidir. Çünkü böyle bir üslûb hükümdarların âdetidir. Hz. Süleyman da siyasetin kurallarına müraatla böyle demiş olabilir.

"Her şeyden bize verildi" denilmesinden murat

"Herkes falana gidiyor ve o her şeyi biliyor" cümlesinde olduğu gibi verilen şeylerin çokluğudur.

إِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ **"Doğrusu bu, apaçık bir lütuftur."**

Öyle ki, bunun açık bir lütuf olduğu kimseye gizli değildir.

17- وَحُشِرَ لِسُلَيْمٰنَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ وَالطَّيْرِ **"Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı."**

فَهُمْ يُوزَعُونَ **"Hep birlikte düzenli olarak sevk ediliyorlardı."**

18- حَتّٰٓى اِذَآ اَتَوْا عَلٰى وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ **"Nihayet karınca vâdisine geldikleri zaman, bir karınca şöyle dedi:**

"Karınca Vadisi", Şam Bölgesinde karıncası çok bir vâdidir.

Vadiye varmalarının عَلٰى "ale" harf-i ceriyle ifade edilmesi, yüksek bir yerden oraya gelmeleri açısından olabilir.

يٰٓاَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ **"Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin!"**

Sanki bu karınca onları vâdiye müteveccihen geliyorlar görünce, onların kendisini çiğnemeleri korkusuyla kaçtı. Diğerleri de ona tâbi oldular.

Bunlar, durumu diğer karıncalara da haber verdiler. Bu, akıllı varlıkların birbiriyle konuşması ve birbirlerine nasihatine benzediğinden, onlarla ilgili anlatım sığasıyla ifade edildi.

Öte yandan Allahın onlarda akıl ve konuşma özelliği yaratması da imkânsız değildir.

لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٰنُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ **"Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!"**

Farkına varsalar sizi çiğnemezler, ama burada durmayın ki sizi bilmeyerek çiğnemesinler.

Karınca, peygamberlerin zulmetmek ve eza vermekten masum olduklarını sanki hissetmiş gibi konuşmuştur.

19- فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا **"Süleyman, onun bu sözüne tebessüm ile güldü."**

Hz. Süleyman, karıncanın bu sözleri karşısında gülerek tebessüm etti. Bu tebessümü,

-Karıncanın ihtiyatlı oluşu ve arkadaşlarını uyarması, maslahatlı olan fiile yönelmesi,

-Bir de onun konuşmasını idrak etmek ve maksadını anlamak gibi Alla-

hın özel bir nimetine mazhar olmasındandır. Bundan dolayı, nimetin şükrüne muvaffak kılması için Cenab-ı Hakka şöyle dua etti:

وَقَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِىٓ اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِىٓ اَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلٰى وَالِدَىَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰيهُ **"Ve dedi ki: Ey Rabbim! Beni; bana ve ana-babama verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın salih amel işlemeye sevk et."**

Anne-babasına olan nimetleri de burada söylemesi, nimetin çokluğunu veya umumî olmasını gösterir. Çünkü anne-babaya verilen nimet, evlâda verilmiş demektir. Evlada verilen nimetin, özellikle de dinî nimetin faydası anne-babaya döner.

"Şükrün tamamlayıcısı olmak ve nimetin devamını sağlamak için salih amel işlemeyi nasip et."

وَاَدْخِلْنِى بِرَحْمَتِكَ فِى عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ **"Ve beni rahmetinle salih kullarının arasına kat!"**

Beni onlarla beraber cennete alınanlardan eyle.

20- وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ **"Ve kuşları gözden geçirdi."**

Kuşları teftiş etti, onlar içinde Hüdhüdü göremedi.

فَقَالَ مَالِىَ لَآ اَرَى الْهُدْهُدَ **"Ardından şöyle dedi: Hüdhüd'ü niçin göremiyorum?"**

اَمْ كَانَ مِنَ الْغَآئِبِينَ **"Yoksa kayıplara mı karıştı?"**

Sanki Hüdhüdün orada olduğunu, ama arada onu örten bir şey veya başka bir sebep dolayısı ile göremediğini zannetti. Sonra ihtiyatla meseleye yaklaşıp hatırına onun orda olmama ihtimali geldi, **"Yoksa kayıplara mı karıştı?"** diye hatırına gelen ihtimalin doğru olup olmamasını sorguladı.

21- لَاُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا اَوْ **"Kesinlikle onu ağır bir şekilde cezalandıracağım."**

Hüdhüde verilecek şiddetli azap,

-Tüylerini yolup güneşe veya yemeleri için karıncaların olduğu yere bırakmak

-Veya ona zıd bir hayvanla aynı kafese koymak gibi şeylerdir.

أَوْ لَأَاْذْبَحَنَّهُ **"Veya onu boğazlayacağım."**

Veya diğer kuşlara ibret olsun diye onu boğazlayacağım.

أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ **"Ya da bana** (mazeretini gösteren) **apaçık bir delil getirir."**

Veya bana mazeretini ortaya koyan açık bir delil getirir, serbest bırakırım.

22- فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ **"Derken çok beklemedi,** (Hüdhüd çıkageldi)**."**

Hüdhüdün çok geçmeden gelmesi, Hz. Süleyman'dan korkusundandır.

فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ **"Ve şöyle dedi: Senin bilmediğin bir şey öğrendim."**

Hüdhüdün böyle deyişinde,. Allahın en edna bir mahlûkunda bile Hz. Süleymanın bilmediği bazı şeyleri bilme özelliğine dikkat çekmek vardır. Ta ki Hz. Süleyman nefsini küçük görsün, ilmiyle mağrur olmayıp ilminin azlığının farkına varsın.[3]

وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ **"Sebe'den sana sağlam bir haber getirdim."**

Rivayete göre Hz. Süleyman Beyt-i Makdisin yapımını bitirince hacca niyetlendi ve Mescid-i Harama geldi. Orada bir süre kaldı. Sonra Yemene müteveccih olup sabahleyin Mekkeden çıktı. Öğle vakti San'a'ya geldi. Arazinin nezihliği hoşuna gitti, orada konakladı. Ama konakladığı yerde su bulamadı. Hüdhüd, O'nun ordusunda öncü birlikte yer alıyordu, çünkü su aramada uzmandı. Hz. Süleymanın Hüdhüdü araması bundan dolayı idi, ama onu bulamadı. Çünkü Hz. Süleyman konakladığında Hüdhüd başka bir hüdhüd kuşu gördü. Hüdhüdün vasfettiği şeyleri görmek üzere beraberce uçtular. İkindiden sonra Hüdhüd, konaklama yerine döndü ve gördüklerini Hz. Süleymana anlattı.

Belki de Allahın kudretinin hayret verici acaibi ve seçkin kullarına gösterdiği şeyleri içinde bunlardan çok daha ziyade hayrete medar hâller bu-

---

[3] Bu surenin onaltıncı ayetinde Hz. Süleymanın **"Her şeyden bize verildi"** demesine yer verilmişti. Hz. Süleymana verilenler çok büyük nimetler olmakla beraber, Hüdhüdün de dikkat çektiği gibi, Hz. Süleymanın bilmediği çok şeyler vardır. Ona çok şeyler verilmiş, ama her şey verilmemiştir.

lunmaktadır. Bunları bilen **"Allahu ekber"** ile mukabele eder, inkâr eden ise anlaşılmaz şeyler olarak değerlendirir.

23- إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ **"Ben, onlara** (Sebe halkına) **hükümdarlık eden bir kadın gördüm."**

Bu kadın, Sebe halkının melikesi olan Belkıs'tır.

وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ **"Kendisine her şeyden verilmiş."**

Kendisine hükümdarların ihtiyaç duyduğu her şey verilmiştir.

وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ **"Ve onun büyük bir tahtı var."**

Hüdhüdün, Belkısın tahtını büyük görmesi,

-Ya kadına nisbetle,

-Veya emsalinin tahtına nisbetledir.

Denildi ki: Tahtı otuzar arşın en ve boya sahip idi. Altın ve gümüşten yapılmış olup, etrafı mücevherle çevrilmişti.

24- وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ **"Onu ve kavmini, Allah'ı bırakıp güneşe secde eder gördüm."**

Sanki güneşe tapıyorlardı.

وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ **"Şeytan, kendilerine yaptıklarını süslü gösterdi de onları doğru yoldan alıkoydu."**

Şeytan, güneşe tapmayı ve yaptıkları diğer çirkin işleri onlara süslü gösterdi. Böylece hak ve doğru yoldan onları alıkoydu.

فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ **"Bu yüzden de onlar doğru yolu bulamıyorlar."**

Bunun için hak yola giremiyorlar.

25- أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ **"Göklerde ve yerde gizli olanı ortaya çıkaran, sizin gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz şeyleri bilen Allah'a secde etmesinler diye** (şeytan onları yoldan çıkardı.)**"**

Şeytanın böyle yapması, onların Allaha secde etmelerine engel olmak içindi.

Hüdhüd, kâmil kudret ve her şeyi kuşatan ilmiyle secde edilmeye tek layık olanın Cenab-ı Hak olduğunu bu şekilde nazara verdi.

Bu ifadesiyle

-Ona secde etmeye teşvikte bulundu

-Başkasına secde edenleri reddetti.

Cenab-ı Hakkın **"göklerde ve yerde gizli olanları ortaya çıkarması"**,

-Yıldızların doğması,

-Yağmurların inmesi,

-Bitkilerin bitmesi gibi şeyleri genel olarak ifade eder. Hatta bilkuvve olanları bilfiile çıkarmak şeklinde inşa tarzında yaratmayı, imkân dairesinde ve yoklukta olanları vücub ve vücud dairesine çıkarmak şeklinde ibda, yani (yoktan yaratmayı) da içine alır. Bilindiği gibi bu şekilde yaratmak, Vacibu'l-vücuda hastır.

26- اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ "Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır."

رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ "Büyük Arş'ın Rabbidir."

İlahî Arş, ecramın ilki ve en büyüğüdür, bütün ecramı kuşatmıştır. Böyle olunca Belkısın arşının büyük olmasıyla, Allahın arşının büyük olması, birbirine kıyas edilemez, aralarındaki fark o derece büyüktür.

27- قَالَ سَنَنْظُرُ اَصَدَقْتَ اَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ "Dedi: Bakacağız, doğru mu söyledin, yoksa yalancılardan mısın?"

"Bakacağız, doğru mu söyledin" denilmesinden sonra normalde "yoksa yalan mı söyledin?" denilmesi gerekirken **"yoksa yalancılardan mısın?"** denilmesi,

-Ya mübalağa içindir.

-Veya ayet sonlarının uygunluğu açısından böyle ifade edilmiştir.

28- اِذْهَبْ بِكِتَابِى هٰذَا فَاَلْقِهْ اِلَيْهِمْ "Benim şu mektubumu götür, onlara bırak."

ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ "Sonra da yanlarından ayrıl."

فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ "Ve ne sonuca varacaklarına bak."

Hüdhüd mektubu götürüp Belkısın odasına bıraktı.

29- قَالَتْ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَاُ اِنِّٓى اُلْقِىَ اِلَىَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ **"Dedi: Ey ileri gelenler! Bana kıymetli bir mektup bırakıldı."**

Ayet metninde, mektubun **"kerîm"** sıfatıyla ifade edilmesi

-Muhtevasının kıymetli oluşundan,

-Veya gönderenin itibarından,

-Veya mühürlü olmasından,

-Veya durumunun garabetindendir. Çünkü kapıları kapalı olduğu halde, içeriye bırakılmıştı. Hüdhüd pencereden girip, istirahat hâlinde olan Belkısın koynuna hissettirmeden bırakmıştı.

30- اِنَّهُ مِنْ سُلَيْمٰنَ **"Mektup, Süleyman'dandır."**

Ayet bu kısmı, "Mektup kimden?" şeklinde mukadder bir suale cevap gibidir.

وَاِنَّهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ **"Ve o, 'Bismillâhirrahmânirrahîm' diye başlamaktadır."**

31- اَلَا تَعْلُوا عَلَىَّ **"Bana karşı diklenmeyin."**

وَاْتُونِى مُسْلِمِينَ **"Müslim kimseler olarak bana gelin"** (yazmaktadır)**."**

"Müslim kimseler bana olarak gelin" ifadesinden murat,

-İman etmiş olarak,

-Veya boyun eğmiş bir şekilde gelmeleridir.

Ayet vecizliğiyle beraber, mükemmel bir şekilde maksada delâlet eden bir kelâmdır. Çünkü bunda:

-Başında Allahın Zât ve sıfatına açıktan veya iltizam tarzında delaleti olan besmele vardır.

-Rezâletlerin anası olan diklenmekten, başkaldırmaktan yasaklama yapılmıştır.

-Bütün faziletlerin esasını içine alan İslâm emredilmiştir.

Burada ilk bakışta, Hz. Süleymanın peygamberliğine ortada bir delil yokken taklit ile emredip boyun eğmelerini istediği zannedilebilir. Hâlbuki böyle garip bir tarzda mektubun bırakılması, Onun risaletine en büyük delillerdendir.

32- قَالَتْ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَاُ اَفْتُونِى فِٓى اَمْرِى **"Belkıs dedi: Ey ileri gelenler! Bu işimde bana bir fikir verin."**

Sizlere sunduğum bu durum karşısında tasvip ettiğiniz, doğru bulduğunuz hareket tarzını bana bildirin.

مَاكُنْتُ قَاطِعَةً اَمْرًا حَتّٰى تَشْهَدُونِ **"Size danışmadan hiçbir işi kestirip atmış değilim."**

33- قَالُوا نَحْنُ اُولُوا قُوَّةٍ وَاُولُوا بَاْسٍ شَدِيدٍ **"Dediler: Biz güçlü kimseleriz ve çetin savaşçılarız."**

Biz hem bedenen, hem de sayıca kuvvetli bir topluluğuz. Cesur, savaşçı kimseleriz.

وَالْاَمْرُ اِلَيْكِ **"Emir ise senindir."**

فَانْظُرِى مَاذَا تَاْمُرِينَ **"Artık ne emredeceğine sen karar ver."**

Artık savaşmak ve barış yapmaktan hangisini tercih edersen, biz sana itaat ederiz, görüşüne uyarız.

34- قَالَتْ اِنَّ الْمُلُوكَ اِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً اَفْسَدُوهَا **"Dedi: Krallar bir memlekete girdi mi, orayı harap ederler."**

Hükümdarlar şiddet kullanarak ve galip gelerek bir beldeye girdiklerinde orayı perişan ederler.

Belkıs, onların zâtî ve arizî kuvvet iddialarıyla savaşmaya meyillerini hissedince, böyle diyerek onların görüşünün isabetsiz olduğunu nazara verdi. Kendisinin ise

-Hz. Süleyman şayet onların planlarını anlarsa, mallarını ve mamurelerini kırıp geçirir endişesi taşıdığını,

-Ve ayrıca harbin kaypak olup akıbetinin bilinmemesi sebebiyle barışa taraftar olduğunu ihsas etti.

وَجَعَلُوا اَعِزَّةَ اَهْلِهَا اَذِلَّةً **"Ve aziz halkını zelil yaparlar."**

Hükümdarlar bir beldeye girdiklerinde, oradaki insanların mallarını talan ve diyarlarını harap etmek, onları zillete ve esarete maruz bırakmak gibi icraatlarla, oranın aziz insanlarını zelil hâle getirirler.

وَكَذٰلِكَ يَفْعَلُونَ **"İşte böyle yaparlar."**

Bu ibare, hükümdarlar bir beldeye girdiklerinde yaptıkları icraatlarla ilgili hükmü bir te'kiddir ve bunun onların sâbit, daimî âdetlerinden olduğunu bildirmektir.

Veya "evet, böyle yaparlar" manasında Cenab-ı Haktan Belkıs'ı bir tasdiktir.

35- وَاِنِّى مُرْسِلَةٌ اِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ "Ben onlara bir hediye göndereceğim."

Ayetin bu kısmı, Belkısın musalaha hususunda ilk adım olarak ne yapmayı düşündüğünü beyan eder. Yani, "ben onlara elçilerle hediyeler gönderip bu şekilde saltanatımı koruyacağım."

فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ "Elçilerin ne ile döneceklerine bakacağım."

"Elçilerden O'nun durumunu öğrenip, ona göre hareket edeceğim."

Rivayete göre Belkıs, Münzir Bin Amrı bir heyetle beraber elçi olarak gönderdi. Onlarla beraber cariye elbisesi içinde erkek ve erkek elbisesi içinde cariye vardı. Ayrıca hediyeler içinde deliksiz bir inci ve delikleri eğri bir akik vardı. Belkıs dedi: Şayet bir peygamberse erkek ve kadın hediyeleri birbirinden ayırır, inciyi dümdüz bir şekilde deler, delikleri eğri akikten de ipliği geçirir.

Heyet Hz. Süleyman'ın kışlasına varınca O'nun saltanatının azametini gördüler, kendilerinin çok geride olduğunu fark ettiler. Cebrail, Hz. Süleyman'a onların durumunu bildirmişti. Huzura geldiklerinde Hz. Süleyman onları hakka davet etti ve durumlarını kendilerine haber verdi. Sonra meyve kurduna emretti, o da bir kıl ile inciyi deldi. Beyaz bir ipekböceğine emretti, o da ipi aldı, onu eğri delikli akîke geçirdi. Ve Hz. Süleyman su istedi. Cariye suyu eliyle tutuyor, ardından diğerine koyuyor, sonra da yüzüne suyu vuruyordu. Cariye elbisesi içinde olan erkek ise suyu alıyor ve yüzüne vuruyordu.[4]

36- فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمٰنَ قَالَ "Süleymana gelince, dedi:"

Elçi veya hediye olarak gönderilenler gelince, Hz. Süleyman elçiye ve yanındakilere dedi:

اَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ "Mal ile bana yardım mı ediyorsunuz?"

فَمَا اٰتٰنِىَ اللّٰهُ خَيْرٌ مِمَّا اٰتٰيكُمْ "Hâlbuki Allah'ın bana verdiği, size verdiğinden daha hayırlıdır."

Allahın bana verdiği nübüvvet ve daha ziyadesi olmayan saltanat, sizin bana vereceğinizden çok daha hayırlıdır. Dolayısıyla sizin vereceğiniz hedi-

4 Yani Hz. Süleyman böyle bir taleple onların erkek kıyafetinde kadın ve cariye kıfayetinde erkek olduğunu ayırt etti.

yeye benim ihtiyacım yoktur. Böyle bir hediye benim nezdimde bir kıymet ifade etmez.

بَلْ اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ **"Doğrusu siz, hediyenizle şımarmaktasınız."**

Çünkü sizler dünya hayatından ancak bir dış görünüş biliyorsunuz. Bundan dolayı da size bir hediye verildiğinde "malımız arttı" diye seviniyorsunuz.

Veya verdiğiniz hediye sebebiyle emsalinize karşı iftihar şeklinde şımarıyorsunuz.

Hz. Süleyman onların verdikleri malı reddedip bunun az bir şey olduğunu nazara vermiş, ardından da **"siz, hediyenizle şımarmaktasınız"** diyerek onları bu tarz harekete sevk eden sebebi söylemiştir. Bu da, himmeti dünyaya sarfetmek ve onda ziyadeye çalışmak hususunda, kendi hâlini onların hâline kıyas etmesidir.

37- اِرْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَنَاْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لاَ قِبَلَ لَهُمْ بِهَا **"Onlara dön** (ve de ki:) **Andolsun, kendilerine asla karşı koyamayacakları ordularla varırız."**

Ey elçi! Sen Belkıs ve kavmine dön ve şunu anlat: Biz onlara direnmeye takat getiremeyecekleri ve karşı koymaya güç yetiremeyecekleri ordularla varırız.

وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا اَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ **"Ve muhakkak surette, onlar küçülmüş oldukları halde zelil bir vaziyette oradan çıkarırız!"**

Ve onları Sebe'den esir olarak zillet içerisinde çıkarırız.

38- قَالَ يَا اَيُّهَا الْمَلَاُ اَيُّكُمْ يَاْتِينِى بِعَرْشِهَا قَبْلَ اَنْ يَاْتُونِى مُسْلِمِينَ **"Dedi: Ey ileri gelenler! Onlar teslimiyet gösterip bana gelmeden önce, hanginiz onun tahtını bana getirebilir?"**

Hz. Süleyman, Belkısın tahtını getirterek kudretinin büyüklüğüne ve nübüvvet davasında doğruluğuna delâlet eden, Allahın kendisine lutfettiği hayret verici şeylerden bir kısmını göstermek istedi.

Ayrıca, Belkısın tahtını biraz değiştirerek tanıyıp tanımayacağını gözlemleyip, akıl seviyesini ölçmeyi murat etti. Çünkü, Belkıs iman ederek geldiğinde, onun tahtını ancak rızasıyla alması helâl olur, zorla alamazdı.

39- قَالَ عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ **"Cinlerden bir ifrit dedi:"**

İfrit, cinlerin habis, ele avuca sığmaz bir taifesidir.

اَنَا اٰتِيكَ بِهٖ قَبْلَ اَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ **"Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm."**

Hz. Süleyman, günün yarısını idarî işlere ayırıyordu. Yani, Sen günlük idarî işlerini daha bitirmeden, ben onun tahtını sana getiririm.

وَاِنِّى عَلَيْهِ لَقَوِىٌّ اَمِينٌ **"Şüphesiz ben, buna güç yetirecek güvenilir biriyim."**

Ben o tahtı taşıma hususunda kuvvetli ve eminim; ondan bir şey düşürmem ve bir şey değiştirmem.

40- قَالَ الَّذِى عِنْدَهٗ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ **"Yanında Kitaptan bir ilim olan kimse dedi:"**

"Kitaptan bir ilim olan kimse",

-Hz. Süleymanın veziri Asaf Bin Berhiya,

-Hz. Hızır,

-Hz. Cebrail,

-Allahın teyid ettiği bir melek,

-Veya Hz. Süleymanın bizzat kendisi olabilir. Bundan murat Hz. Süleyman olduğunda isim verilmeyip bu harika işi yapanın "kitabın ilmine sahip olduğunun" nazara verilmesi, ilmin şerefine delâlet etmek ve bu ikramın ilim sebebiyle olduğunu bildirmek içindir.

اَنَا اٰتِيكَ بِهٖ قَبْلَ اَنْ يَرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرْفُكَ **"Gözünü açıp kapamadan, ben onu sana getiririm."**

Bu durumda bu hitap ifrite yönelik olur. Yani, "Sen bana öğleye kadar getirebileceğini söylüyorsun. Bu çok uzun bir süre. Ben ise göz açıp yumuncaya kadarki bir anlık zamanda onu sana getiririm."

Veya Hz. Süleyman Belkısın tahtını getirme hususunda bir mu'cize göstermek istedi ve önce onlara meydan okudu, sonra da bırakın başkalarını, ifritlerin bile yapamayacağını kendisinin yapabileceğini gösterdi.

Kitaptan murat,

-Semavî kitaplar,

-Veya levh-i mahfuzdur.

"Gözünü açıp kapamadan" ifadesi, son derece sürati ifade eden bir meseldir.

فَلَمَّا رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهٗ قَالَ **"Onu yanıbaşına yerleşivermiş görünce dedi:**

Hz. Süleyman, tahtı önünde bulunca, Allahın samimi kullarının genel tavrı ile, nimeti şükürle karşılayarak şöyle dedi:

هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّيْ **"Bu, Rabbimin lütfundandır."**

Ben buna layık olmamakla beraber, buna mazhar oluşum tamamen Rabbimin bir lütfudur.

"Bu" ile işaret edilen ise, iki aylık mesafeden göz açıp yumuncaya kadar kısa bir zaman diliminde ya bizzat kendisi veya bir başkası vasıtasıyla tahtın hazır edilmesidir. Böyle şeylerin imkân dairesinde olduğu konusunda İsra sûresinin başında açıklama yapmıştık.

لِيَبْلُوَنِيْٓ ءَاَشْكُرُ اَمْ اَكْفُرُ **"Şükür mü edeceğim yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni deniyor."**

Allah bununla beni deniyor. Bakalım bunu kendimden bilmeyip hakkını vermeye mi çalışacağım, yoksa kendime nisbet edip gereken şükrü edada kusur mu işleyeceğim?

وَمَنْ شَكَرَ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ **"Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur."**

Kim şükrederse, kendisi için etmiş olur. Çünkü şükür ile,

-Nimetin devamını kendine celbeder.

-Nimeti kendisi hakkında ziyadeleştirir.

-Görevini yapmış olur.

-Nankörlük ayıbından kendini muhafaza eder.

وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ رَبِّيْ غَنِيٌّ كَرِيْمٌ **"Kim de nankörlük ederse** (bilsin ki) **Rabbim Ğani'dir – Kerim'dir."**

Kim de nankörlük yaparsa, şüphesiz benim Rabbim Ğanî-Kerîmdir, Onun şükrüne ihtiyacı yoktur, onun nankörlüğüne rağmen, dilerse ikinci defa tekrar in'am eder.

41- قَالَ نَكِّرُوْا لَهَا عَرْشَهَا **"Süleyman dedi: Tahtını tanınmaz hâle getirin."**

Hey'et ve şeklini değiştirerek onun tahtını tanınmaz hâle getirin.

نَنْظُرْ اَتَهْتَدِى اَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لاَيَهْتَدُونَ **"Bakalım hidayet bulacak mı, yoksa hidayete ermeyenlerden mi olacak?"**

Ayetteki **"hidayet"ten murat,**

-"Bakalım tahtını tanıyabilecek mi?

-Bakalım doğru cevap verebilecek mi?

-Bakalım kapalı kapılar arasında ve özel muhafızlarla korunan tahtını, kendinden önce Şama gelmiş görünce Allah ve rasûlüne iman edip hidayete gelecek mi" manalarına işaret edebilir.

42- فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ اَهٰكَذَا عَرْشُكِ **"Belkıs gelince "Senin tahtın böyle mi?" denildi."**

Hz. Süleymana Belkısın aklının kıt olduğu söylenmişti. Tahtını tanınmaz hâle getirerek onun aklını ölçmek istedi.

قَالَتْ كَاَنَّهُ هُوَ ۚ **"Dedi: Sanki o!"**

Belkıs, tahtının bir benzeri olması ihtimali sebebiyle "bu odur" demedi, **"sanki o"** diyerek ihtiyatlı bir cevap verdi. Bu ise onun aklının kemâlindendir.

وَاُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا **"Bize daha önce bilgi verilmişti."**

وَكُنَّا مُسْلِمِينَ **"Ve biz teslimiyet göstermiştik."**

Bu ifade hem Belkısa, hem de Hz. Süleymana ait olabilir.

Belkısa göre olunca şöyle olur:

Sanki Belkıs bununla Hz. Süleymanın akıl seviyesini denemek istediğini ve bir mu'cize göstermek istediğini anladı ve şöyle dedi:

"Bu hâlden önce Allahın kudretinin kemâline ve Senin de nübüvvetinin sahih olduğuna dair bize ilim verildi. Hakka boyun eğen, teslim olan kimselerdik."

Hz. Süleymana göre ise şöyle bir manayı anlatır:

Belkısın cevabında **"sanki o"** ifadesi, tahtının orda olmasının mümkün olduğunu ve o uzak mesafeden getirilmesinin ancak Allahın kudretiyle ve peygamberin eliyle mümkün olduğunu bir nevi kabullenme olmasıyla Allaha ve Rasûlüne imanına delâlet eder. Hz. Süleyman ve yanındakiler, onun cevabına atıfla **"bize daha önce bilgi verilmişti"** dediler. Yani, "böyle bir mu'cizeden önce de Allaha ve kudretine, ayrıca O'ndan gelenin sahih olduğuna dair bize ilim verilmişti. Biz O'nun hükmüne boyun eğmiş kimselerdik ve hâlen de O'nun dini üzere devam etmekteyiz."

Buna göre, bu ifadeden onların maksadı, Allaha şükür olmak üzere Bel-

kıstan önce kendilerine nasip edilen iman nimetine tahdis-i nimette bulunmaktır.

43- وَصَدَّهَا مَاكَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ **"O'nu, Allah'tan başka taptığı şeyler alıkoymuştu."**

Belkısın daha önce Allaha teslim olmasına engel olan hâl, güneşe tapmasıydı.

Veya fiil Allaha raci kılınıp şöyle de mana verilebilir: "Allah onu imana muvaffak kılarak, Allahın dışında tapmış olduğu şeylerden alıkoydu."

اِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ **"Çünkü o, kafir bir kavimdendi."**

44- قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ **"Ona "köşke gir!" dendi."**

Bundan muradın köşkün bahçesi olabileceği de söylendi.

فَلَمَّا رَاَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا **"Belkıs onu görünce derin bir su sandı ve eteğini çekti."**

Rivayete göre Hz. Süleyman Belkısın gelmesinden önce şöyle bir köşk yapılmasını emretti:

-Avlusu beyaz camdan olsun.

-Beyaz camın altından sular aksın.

-O suda deniz hayvanları bulunsun.

Kendisi, tahtını cam üzerine koydurdu ve üzerine oturdu. Belkıs, avluyu görünce, oradaki suyu durgun su zannedip paçalarını sıvadı.

قَالَ اِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ **"Süleyman, "Bu billurdan yapılmış, şeffaf bir saraydır" dedi.**

قَالَتْ رَبِّ اِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي **"Belkıs dedi: Rabbim! Ben gerçekten nefsime zulmetmiştim."**

Güneşe tapmakla nefsime zulmettim.

Denildi ki: "Süleyman hakkında "beni suda boğacak" zannederek kendime zulmettim."

وَاَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمٰنَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ **"Süleyman'ın maiyyetinde, âlemlerin Rabbine teslim oldum."**

Hz. Süleymanın Belkısla evlenmesi veya onu Hemedan meliki Zi Tübba ile evlendirmesi ihtilaflı bir konudur.

259. DERS

Hz. Salih ve Hz. Lût

45- وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا اِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ **"Andolsun ki Semud'a 'Allah'a ibadet edin' diye kardeşleri Salih'i gönderdik."**

فَاِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ **"Derken, birbirleriyle çekişen iki zümre oluverdiler."**

Hz. Salihin gönderilmesiyle, aralarında ayrılık ve düşmanlık çıktı, bir fırka iman etti, bir fırka da inkarcı oldu.

46- قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ **"Dedi ki: Ey kavmim! İyilik dururken niçin kötülüğe koşuyorsunuz?"**

Ey kavmim! Tevbe etmek varken niye "haydi bize vaad ettiğin azabı getir" diyerek hemen cezalandırılmanızı istiyor, onu cezanın geldiği vakte bırakıyorsunuz?

Çünkü kavmi, "eğer bizi kendisiyle korkuttuğu azap doğruysa, o azap geldiğinde tevbe ederiz" diyorlardı.

لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللّٰهَ **"Ne olur Allah'a istiğfar etseniz."**

Azap gelmeden istiğfar edip Allahtan mağfiret dileseniz ya!

لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ **"Ola ki rahmete ulaşırsınız."**

Şayet tevbeyi tehir etmez hemen yaparsanız, Allahın mağfiretine kavuşmanız umulur. Yoksa azap geldiğinde tevbe etseniz de kabul edilmez.

47- قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ **"Dediler: Sen ve beraberindekiler yüzünden uğursuzluğa uğradık."**

Başımıza gelen çetin hâller, Senin ve Sana tâbi olanlar yüzünden!

Veya yeni bir dinle çıktığınızdan bu yana aramızda ayrılık meydana geldi, sen bize bir hayır getirmedin!

قَالَ طٰٓئِرُكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ **"Dedi: Uğursuzluğunuz Allah katındadır."**

Başınıza gelen musibetin sebebi, Allah nezdinde yazılı olan amelinizdir.

بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ **"Doğrusu siz imtihan edilen bir kavimsiniz."**

Doğrusu siz peşpeşe gelen tatlı ve acı olaylarla denenmektesiniz.

"Doğrusu" ifadesiyle başlarına gelen çetin hallerin asıl sebebine dikkat çekilmiştir.

48- وَكَانَ فِى الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ **"Şehirde dokuz kişilik bir çete vardı."**

يُفْسِدُونَ فِى الْاَرْضِ وَلاَ يُصْلِحُونَ **"Bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar, ıslaha hiç yanaşmıyorlardı."**

Yani, onların bütün yaptıkları ortalığı karıştırmaktı, işe yarar bir şeyler yapmaları söz konusu değildi.

49- قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللّٰهِ **"Allah'a and içerek birbirlerine şöyle dediler:"**

لَنُبَيِّتَنَّهُ وَاَهْلَهُ **"Gece ona ve ehline baskın yapalım."**

ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ اَهْلِهِ **"Sonra da velisine şöyle diyelim: Biz ehlinin helaki sırasında orada değildik."**

Biz, bırakın bu işi yapmak, orda bile değildik.

"Mehlik" kelimesi, "helâk" kökünden gelir, masdar, zaman veya mekân için olabilir.[5]

وَاِنَّا لَصَادِقُونَ **"Ve inanın ki doğru söylüyoruz."**

50- وَمَكَرُوا مَكْرًا **"Onlar böyle bir tuzak kurdular."**

Onlar böyle bir komplo ile tuzak kurdular.

وَمَكَرْنَا مَكْرًا **"Biz de bir tuzak kurduk."**

Biz de onların bu taşkınlığını kendi helâklerine sebep yaparak onlara tuzak kurduk.

وَهُمْ لاَيَشْعُرُونَ **"Onlar farkında değillerdi."**

Ama onlar, bunun farkında değillerdi.

Rivayete göre Hz. Salihin vâdide bir mescidi vardı, orda namaz kılardı. Kavminden inkârcı olanlar şöyle dediler: "Bizim üç güne kadar helâk ola-

---

5 Buna göre mana şöyle olur: "Biz o âilenin,
-Helâk edilişini görmedik.
-Helâk edildiği zaman orda değildik.
-Onların helâk edildiği yerde değildik.

cağımızı söyleyip, kendisinin bizden, bizim de O'ndan ve ehlinden fariğ olacağımızı iddia ediyor."

Ardından, O'nu öldürmek için vâdiye gittiler, oraya vardıklarında üzerlerine bir kaya yuvarlandı, vadinin girdikleri kısmını kapattı. Onlar burada, diğerleri de bulundukları yerde, ayetin işaret ettiği gibi sayha ile (şiddetli bir sesle) helâk olup gittiler.

51- فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ **"İşte bak! Tuzaklarının akibeti nice oldu?"**

اَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ اَجْمَعِينَ **"Onları da, kavimlerini de toptan helak ettik."**

52- فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا **"İşte zulümleri yüzünden çökmüş evleri!**

"Haviye" kelimesi, bir şeyin içi boş olmasını veya düşmesini ifade eder.

Birinciye göre mana: İşte onların bomboş kalmış evleri!

İkinciye göre mana: İşte onların çökmüş evleri!

Onların helâk edilişleri, zulümleri yüzünden olmuştur.

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ **"Bilen bir kavim için elbette bunda bir ibret vardır."**

53- وَاَنْجَيْنَا الَّذِينَ اٰمَنُوا **"İman edenleri ise kurtardık."**

Hz. Salih ve beraberinde olan ehl-i imanı kurtardık.

وَكَانُوا يَتَّقُونَ **"Onlar sakınıyorlardı."**

Onlar, küfür ve günahlardan sakınan kimselerdi. Bundan dolayı, helâk olmadılar, kurtuldular.

54- وَلُوطًا **"Ve Lût'u da."**

"Lût'u da an."

Veya, biraz önce kırkbeşinci ayette **"Semuda Salih'i gönderdik"** ayetine atıfla "Lûtu da gönderdik" manası verilebilir.

اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ **"O, kavmine şöyle demişti:"**

اَتَاْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُونَ **"Göz göre göre o hayasızlığı yapacak mısınız?"**

Göz göre göre, çirkinliğini bildiğiniz hâlde o hayâsızlığı yapacak mısınız?

Bir şeyin çirkinliğini bilen kimsenin o şeyi yapması, bilmeden yapana nisbetle çok daha çirkindir.

Ayetteki **"ibsar"** fiili "göstermek" anlamını da ifade edebilir. Çünkü onlar bu çirkin fiili aleni olarak yapmaktaydılar. Zâten çirkin olan bir fiilin bir de açıktan yapılması daha fahiş bir durumdur.

55- اَئِنَّكُمْ لَتَاْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ **"Siz kadınları bırakıp şehvetle erkeklere mi varıyorsunuz?"**

Ayetin bu kısmı, onların yaptığı hayâsızlığın beyanıdır. Normalde erkeğin kadına şehvet duyması gerekirken, onların erkeğe şehvet duymaları, yaptıkları şeyin çirkin oluşunu gösterir. Ayrıca, insana verilen şehvetten gayenin neslin devamını sağlamak olup, sadece şehveti tatmin etmek olmadığına bir tenbihte bulunmaktır.

بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ **"Doğrusu siz ne yaptığını bilmez bir topluluksunuz."**

Doğrusu siz bu işin çirkinliğini bilmeyen veya güzel ve çirkini ayırt edemeyen kıt akıllı kimse gibi hareket ediyor, bu işin sonunu düşünmüyorsunuz!

56- فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّآ اَنْ قَالُٓوا **"Bunun üzerine kavminin cevabı ancak şöyle demek oldu:"**

اَخْرِجُوا اٰلَ لُوطٍ مِنْ قَرْيَتِكُمْ ۚ **"Lût'un ehlini memleketinizden çıkarın."**

اِنَّهُمْ اُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ **"Çünkü onlar temiz kalmak isteyen insanlarmış(!)"**

57- فَاَنْجَيْنَاهُ وَاَهْلَهٗٓ اِلَّا امْرَاَتَهٗ ۖ **"Biz de onu ve karısı dışındaki ehlini kurtardık."**

قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ **"Onu geride kalanlar içinde takdir ettik."**

Yani, onu azapta kalanlar arasında takdir ettik.

58- وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا ۚ **"Onların üzerine bir yağmur** (taş yağmuru) **yağdırdık."**

فَسَاۤءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ۚ **"Uyarılanların yağmuru ne kötüydü!"**

260. DERS

Arzın Halifeleri

59- قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ "De ki: Hamd olsun Allah'a."

وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفٰى "Ve selam olsun seçmiş olduğu kullarına."

Allahu Teâlâ üstteki ayetlerde,

-Kudretinin kemâline ve şanının azametine delâlet eden kıssaları,

-Ve peygamberlerine özel olarak verdiği en büyük ayetleri ve düşmanlarına karşı yardımını Rasûlüne anlattıktan sonra, onlara verdiği nimetlere bir şükür olmak üzere, Hz. Peygambere hamdetmeyi ve seçmiş olduğu kullarına selam etmeyi emretti.

Emredilen bu hamd ve selam, Hz. Peygamberin onlarla ilgili önceden bilmediği şeyleri bilmesi, onların üstün yönlerini tanıması ve dinde öncü ve gayret içinde olmaları yönünden de olabilir.

Veya ayetteki emir, kâfir olan kavminin helâk edilmesi ve ilâhî hıfz sayesinde hayasız fiillerden korunması ve helâk olmaktan kurtulması sebebiyledir.

Veya ayetteki bu emirler Hz. Lûta verilmiş de olabilir. Çünkü Allahu Teâlâ

-Onun küfür içinde olan kavmini helak ettiği için hamdetmesini,

-Fuhşiyattan koruduğu ve helâk olmaktan kurtardığı seçkin kullarına da selam etmesini istemiştir.

آللّٰهُ خَيْرٌ اَمَّا يُشْرِكُونَ "Allah mı hayırlı, yoksa O'na koşmakları ortaklar mı?"

Bu ifadede,

-Onları ilzam,

-Kendileriyle ince bir istihza (tehekküm)

-Ve görüşlerinin seviyesizliğini göstermek vardır. Çünkü, onların Allaha ortak kıldıkları şeylerde hiçbir hayır olmadığı meydandadır. Böyle olunca, bu batıl mabutların her hayrın sahibi olan Allahu Teâlâ ile muvazeneye gelmesi mümkün değildir.

60- أَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ **"(Onlar mı hayırlı) Yoksa, gökleri ve yeri yaratan mı?"**

Onlar mı hayırlı, yoksa bütün kainatın usûlü ve menfaatlerin esası olan gökleri ve yeri yaratan Zat mı daha hayırlıdır?

وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً **"Ve O, gökten size bir su indirdi."**

فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ **"Ardından biz o su ile güzel güzel bahçeler bitirdik."**

Burada, Cenab-ı Hak önce kendisinin icraatlarını gıyabî olarak anlatmakta iken, **"Biz o su ile güzel güzel bahçeler bitirdik"** şeklinde anlatmaya geçti. Bunda,

-Bu fiillerin Allaha mahsus olduğunu te'kid etmek,

-Birbirine benzer maddelerden birbirinden gayet uzak farklı tabiatta muhtelif bitki türlerini bitirmeye O'ndan başkasının güç yetiremeyeceğine tenbihte bulunmak vardır. Ayetin devamında buna işaret edilmektedir:

مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا **"O bahçelerin ağacını yetiştirmeye sizin gücünüz yetmez."**

أَإِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ **"Allah ile beraber başka bir ilâh mı var!?"**

O, yaratmada ve meydana getirmede tek iken, Ona yakın ve kendisine şerik olacak başka bir ilah mı var?

بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ **"Hayır, doğrusu onlar haktan sapan bir kavimdir."**

Doğrusu onlar tevhid olan haktan udûl eden (sapan) bir kavimdirler.

61- أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا **"(Onlar mı hayırlı) yoksa, yeryüzünü oturmaya elverişli kılan mı?"**

Arzın bir kısmı su iken, Allahu Teâlâ onu tanzim etti, üzerinde insanların ve hayvanların yerleşebilmesine zemin hazırladı.

وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا **"Ve O, içinde nehirler akıttı."**

وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ **"Ve yeryüzünde sabit dağlar meydana getirdi."**

Öyle ki, bu dağlarda madenler meydana gelmekte, içlerinden sular nebean etmektedir.

وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا **"Ve iki deniz arasına bir engel koydu."**

İki denizden murat, tatlı ve tuzlu denizlerdir.

Veya Fars ve Rum körfezleridir.

Bununla alâkalı açıklama Furkan sûresi elli üçüncü ayette geçmişti.

ءَإِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ **"Allah ile beraber başka bir ilâh mı var!?"**

بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ **"Hayır, onların çoğu bilmiyorlar."**

Doğrusu onların çoğu Hakkı bilmezler, O'na ortak koşarlar.

62- أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ **"(Onlar mı hayırlı) yoksa kendine yalvardığında muzdara cevap veren ve ondaki sıkıntıyı gideren, ayrıca sizi yeryüzünün halifeleri kılan mı?"**

Muzdar, darda kalıp Allaha sığınan kimsedir. Bunun elif-lâmlı gelmesi cins içindir, istiğrak için değildir. Dolayısıyla ayetten hareketle her muzdarın duasına mutlaka icabet etme lüzumu söz konusu olamaz.[6]

Arza halife olmak, daha öncekilerin yerine,

-Onda yerleşmek,

-Ve onda tasarrufta bulunmaktır.

ءَإِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ **"Allah ile beraber başka bir ilâh mı var!?"**

Bu umumî ve hususî nimetleri size veren Allah ile beraber başka bir ilah mı var?

قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ **"Ne de az düşünüyorsunuz!"**

---

[6] Ayetin zâhirinden her muzdarın duasına icabet edildiği anlaşılabilir. "İcabet etmek, kabul etmekten ayrı bir durumdur. Her muzdara icabet vardır, ama bu, duasının aynen kabul edilmesi demek değildir. Âdeta her dua Allaha bir dilekçedir, her dilekçeye cevap vardır. Ama dilekçede isteneni vermemenin de bir cevap olduğu unutulmamalıdır" denildiğinde bir problem kalmaz.

Ancak Beydavî, böyle bir suale meydan vermemek için "el-muzdar" kelimesindeki elif-lamın istiğrak için olmayıp cins için olduğunu söylemiştir. Mesela "arayan bulur" dediğimizde mutlaka her arayanın aradığını bulması lâzım gelmez. Bundan anlaşılması gereken, bulanların arayanlar olmasıdır. Dolayısıyla "madem arayan bulur, öyleyse falanca kimse aradığı hâlde neden bulmadı?" denilmez. Bu cümleden, bulmak için aramak lâzım geldiğini anlamak yeterlidir.

Bundan murat, ya hiç düşünmemektir veya faydayı ortadan kaldıran azıcık bir düşüncedir.

63- اَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِى ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَىْ رَحْمَتِهِ "(Onlar mı hayırlı) **yoksa, karanın ve denizin karanlıkları içinde size yol gösteren, rahmetinin önünde rüzgarları müjdeci olarak gönderen mi?**

Allahın karada ve denizde yol göstermesi yıldızlarla ve arzdaki alâmet olan şeylerledir. **"Karanlıklardan"** murat, gecelerin karanlığıdır. Bunun **"karanın ve denizin karanlıkları"** şeklinde kara ve denize nisbet edilmesi, mülabeset içindir.[7]

Veya bundan murat, birbirine karıştırılan yollardır.

Rahmetten murat, yağmurdur. Rüzgârın meydana gelmesi için bazı sebepler olmakla beraber, şüphesiz hem fail olan, hem de fail olandan etkilenen sebepler, Allahın yaratmasıyladır. Sebebi yaratan, fiili de yaratandır.

ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ **"Allah ile beraber başka bir ilâh mı var!?"**

Allah ile beraber bunun bir benzerini yapmaya kâdir olan başka bir ilah mı var?

تَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ **"Allah onların koştukları ortaklardan çok yücedir, münezzehtir."**

Her şeye gücü yeten ve her şeyi yaratan Allah, hem aciz hem de mahlûk olan eşyanın kendisine ortak olmasından yüce ve münezzehtir.

64- اَمَّنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ "(Onlar mı hayırlı) **yoksa, önce yaratan, sonra yaratmayı tekrar eden ve sizi gökten ve yerden rızıklandıran mı?"**

Kâfirler, her ne kadar yeniden yaratılmayı inkâr etseler de, buna delâlet eden delillerle onların batıl davaları çürütülmüştür.

Allahın insanı rızıklandırması, semavî ve arzî sebeplerledir.

ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ **"Allah ile beraber başka bir ilâh mı var!?"**

Allah ile beraber bunları yapan bir ilah mı var?

---

7 Yani, insan bu karanlıklara ya karada veya denizde iken muhatap olur.

قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ **"De ki: Eğer doğru söylüyorsanız, haydi kesin delilinizi getirin."**

O'ndan başkasının bunları yapmaya kâdir olduğuna dair deliliniz varsa, getirin görelim.

Allaha şerik kılmada sadık iseniz, buna ait delilinizi getirin. Çünkü kudretin kemâli, ulûhiyetin levazımındandır.

65- قُلْ لاَيَعْلَمُ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلاَّ اللّٰهُ **"De ki: Göklerde ve yerde Allah'tan başka kimse gaybı bilmez."**

Allahu Teâlâ her şeyi içine alan, her şeyin fevkinde olan noksansız kudretin kendisine has olduğunu beyan ettikten sonra, bunun lâzımı gibi olan gayb ilmini de sadece kendisinin bildiğini peşinde nazara verdi.

Buradaki istisna, munkatı'dır.[8]

İstisna muttasıl da olabilir. bu durumda "göklerde ve yerde olanlara" Allahu Tealâ da dahildir. Ama her şeye ilmi taalluk eden, her şeyin yanında hazır olup durumuna muttali olan ancak O'dur.

وَمَا يَشْعُرُونَ اَيَّانَ يُبْعَثُونَ **"Onlar, ne zaman diriltileceklerinin de şuurunda değillerdir."**

"Onlar"dan murat, göklerde ve yerde olanlardır.

"Bundan murat kâfirlerdir" de denilmiştir.

66- بَلِ ادّٰارَكَ عِلْمُهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ **"Doğrusu onların ahiret hakkındaki bilgisi peş peşe gelmiştir."**

Cenab-ı Hak, onlardan gayb ilmini (gaybı bilmeyi) nefyetti ve gelecekleri-nin ne olacağını bilmemelerini nazara vererek bunu te'kid etti. Bu ayetle de onlara kıyametin gelmesiyle ilgili deliller ve ayetlerle ilim sebepleri gelmiş olmakla beraber, kendilerinin onu gereği gibi bilmediklerini beyan etti.

بَلْ هُمْ فِى شَكٍّ مِنْهَا **"Doğrusu onlar bu konuda şüphe içindedir."**

Doğrusu onlar, bir meselede delil bulamayıp ne yapacağını, ne hüküm vereceğini bilmeyen kimse gibi şaşkın ve müterediddirler.

بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ **"Hatta onlar ahiretten yana kördürler."**

---

8 Yani gökler ve yerde olanların hiç biri gaybı bilemez. Ancak, Allah gaybı bilir.

Basiretleri köreldiğinden, ahiretin delillerine karşı kördürler, onu idrak edemezler.

Nazara verilen bu mana, müşriklere has kılındığında bu şekildedir. Çünkü onlar da "göklerde ve yerde bulunanlara" dâhildirler. Bazılarına ait olan fiil, hepsine nisbet edilebildiği gibi, burada da müşriklerin gaybı bilemeyişi bu şekilde nazara verilmiştir. Devamında gelen üç cümle ve bu cümlelerde ifade edilen "**doğrusu onlar şöyledir... Hatta böyledir... Yok yok hatta böyledir"** denilmesi, onların hâllerini kademeli bir şekilde aşağıya doğru çekmektir.[9]

Denildi ki: Birinci cümle şu anlamı ifade eder: "Onların ahiretle ilgili bilgisi son buldu, bir işe yaramadı."

Veya "Onlara ahiretle ilgili ardı ardına bilgiler geldi, muhkemleşti."

---

[9] Çünkü önce ahiret hakkında kendilerine yeterli bilginin aslında geldiği nazara verildi. Peşinde, onların bu konuda şek içinde oldukları anlatıldı. Sonrasında ise, ahirete karşı kör gibi hareket edip, onun delillerini idrak edemedikleri bildirildi.

261. DERS

Öldükten Sonra Diriliş

67- وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا ءَاِذَا كُنَّا تُرَابًا وَاٰبَاؤُنَآ اَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ **"O inkâr edenler dediler ki: Sahi, biz ve atalarımız toprak olduktan sonra gerçekten diriltilip çıkarılacak mıyız?"**

Ayetin bu kısmı, onların manevî körlüklerinin beyanı gibidir.

"Çıkarılmaktan" murat,

-Ya kabirlerden çıkarılmalarıdır.

-Veya ölümden hayata çıkarılmalarıdır.

68- لَقَدْ وُعِدْنَا هٰذَا نَحْنُ وَاٰبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ **"And olsun ki, bu vaat bize yapıldığı gibi, daha önce atalarımıza da yapılmıştı."**

Muhammedin vaadinden önce de bu bize ve ecdadımıza vaad olarak söylenmiş.

اِنْ هٰذَآ اِلاَّ اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ **"Bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir."**

69- قُلْ سِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ **"De ki: Yeryüzünde gezin de, mücrimlerin akıbeti nasıl oldu oldu, bir bakın!"**

Ayet, müşriklerin tekzibine karşılık onlara bir tehdittir ve kendilerinden önce dini yalanlayanların başlarına gelenlerin kendi başlarına gelecek olmasıyla korkutmaktır.

Onlardan **"mücrimler"** yani "suçlular" şeklinde bahsedilmesi, suç olan şeyleri terk hususunda mü'minlere bir lütuf olması içindir.

70- وَلاَ تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ **"Onlara üzülme."**

Onların yalanlamalarına ve yüz çevirmelerine üzülme.

وَلاَ تَكُنْ فِى ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ **"Ve kurmakta oldukları tuzaklardan ötürü de sıkıntı duyma!"**

Çünkü Allah Seni insanların kötülüklerinden koruyacaktır.

71- وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ **"Ve "Eğer doğru söylüyorsanız bu vaad ne zaman?" derler."**

Vaatten murat, onlara vaat edilen azaptır.

72- قُلْ عَسٰى اَنْ يَكُونَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِى تَسْتَعْجِلُونَ **"De ki: Belki de acele gelmesini istediğiniz şeyin bir kısmı size çok yaklaşmıştır."**

Bundan murat, Bedir günü başlarına gelen mağlubiyet azabıdır.

Ayette, onların başına gelecek azabın, ihtimal bildiren عَسٰى ibaresiyle gelmesi şundandır:

Hükümdarların üslûbunda "ola ki", "umulur ki," "Sonra şöyle yapacağım" gibi ifadeler kesinlik ifade eder. Böyle söylemeleri,

-Vakarlarını ortaya koymak,

-Kendilerinin böyle bir işaretinin başkalarının açıktan söylemesi gibi olduğunu hissettirmek içindir.

Allahu Teâlânın vaat ve vaîdlerinde **"ola ki..." "umulur ki..."** demesi de böyle bir üslûbtur.

73- وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ **"Şüphesiz Rabbin, insanlara karşı lütuf sahibidir."**

Onların günahlarına hemen ceza vermez, kendilerine süre tanır.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لاَيَشْكُرُونَ **"Fakat insanların çoğu şükretmezler."**

Lakin insanların çoğu kendisine olan nimetin hakkını bilmez, şükretmezler. Hatta cehaletlerinden dolayı bir an önce azabın gelmesini isterler.

74- وَاِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَاتُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ **"Ve Rabbin elbette onların sinelerinin gizlediklerini de, kendilerinin açığa vurduklarını da bilir."**

Bilir ve ona göre karşılık verir.

75- وَمَا مِنْ غَآئِبَةٍ فِى السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اِلاَّ فِى كِتَابٍ مُبِينٍ **"Gökte ve yerde gizli hiçbir şey yoktur ki kitab-ı mübinde bulunmasın."**

Kitab-ı mübin'den murat levh-i mahfuzdur.

Veya istiare yoluyla kaderi anlatmaktadır.

76- إِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَقُصُّ عَلٰى بَنِىٓ إِسْرَائِيلَ اَكْثَرَ الَّذِى هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ **"Şüphesiz bu Kur'an, İsrailoğullarına hakkında iihtilafa düştükleri şeylerin çoğunu anlatıyor."**

Onların ihtilafa düştükleri meseleler,

-Teşbih, (Allahı mahlukata benzetmek)

-Tenzih, (Allahı mahlukata benzemekten yüce kılmak)

-Cennet ve cehennemin hâlleri,

-Hz. İsa ve Hz. Üzeyirin durumları gibi konulardır.

77- وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ **"Ve o, mü'minler için gerçekten bir hidayet ve rahmettir."**

Çünkü, Kur'andan istifade edenler onlardır.[10]

78- إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِۦ **"Şüphesiz Rabbin, onların arasında hüküm verecektir."**

Allah, İsrailoğulları arasında hak ile hükmeder.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ **"O, Azîzdir – Alîmdir."**

O **Azîz'**dir, hükmü geri çevrilemez.

Alîm'dir, hükmettiği şeyin hakîkatını bilir, bilerek hükmeder.

79- فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ **"Öyle ise Allah'a tevekkül et."**

Sen Allaha tevekkül et, onların düşmanlığına aldırma.

إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ **"Çünkü sen apaçık bir hak üzeresin."**

Hak üzere olan kimsenin, Allahın hıfzına ve yardımına güvenmesi uygun düşer.

80- إِنَّكَ لَاتُسْمِعُ الْمَوْتٰى **"Şüphesiz sen, ölülere işittiremezsin."**

Ayet, Hz. Peygamberin onların kendisine taraftar olmaları ve desteklemeleri beklentisini bütünüyle keserek, O'na emredilen Allaha tevekkül

---

10 Aslında Kur'an bütün insanlara hidayet ve rahmet olmak üzere gönderilmiştir. Ama ondan istifade edenler özellikle mü'minler olduğundan, bu ayette meselenin bu yönüne dikkat çekilmiştir.

emrinin bir başka sebebini beyan eder.[11] Onların ölülere benzetilmeleri, kendilerine okunandan istifade etmemeleri yönündendir. Ayetin devamında ise, sağır kimselere benzetilmişlerdir. Çünkü ölü olan biri aynı zamanda sağır demektir, bir şey duymaz.

وَلاَ تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ اِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ **"Ve arkasını dönüp kaçmakta olan sağırlara da daveti duyuramazsın."**

81- وَمَا اَنْتَ بِهَادِى الْعُمْىِ عَنْ ضَلاَلَتِهِمْ **"Körleri yanlış yoldan vazgeçirip doğru yola getiremezsin."**

Çünkü, yolda düzgün gidebilmek görmekle mümkün olur, bunlar ise manen kör kimselerdir.

اِنْ تُسْمِعُ اِلاَّ مَنْ يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ **"Sen ancak âyetlerimize iman edip de hakka teslim olanlara duyurabilirsin."**

Sen ancak Allahın ilminde ayetlerimize iman edeceklere duyurabilirsin, sözlerin onlara bir fayda verir.

82- وَاِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ اَخْرَجْنَا لَهُمْ دَآبَّةً مِنَ الاَرْضِ **"Söylenen başlarına geleceği vakit, bunlar için yerden bir "dâbbe" çıkarırız."**

Onlara vaat edilen ahiret ve azabın vakti yaklaşınca onlara bir dâbbe çıkarırız. Kaçan ondan kurtulamaz, yetişmek isteyen de ona yetişemez.

Hz. Peygambere dâbbenin nereden çıkacağı soruldu. "Allah nezdinde mescitlerin en hürmete şayan olanından" şeklinde cevap verdi. Yani, Mescid-i Haramdan çıkacağını söyledi.

Rivayete göre, dâbbe çıktığında yanında Hz. Musa'nın asası ve Hz. Süleymanın mührü olur.

Asa ile mü'minin secde mahalli olan alnına dokunur, onun yüzü bembeyaz olur. Mühür ile de kâfirin burnuna siyah bir nokta koyar, bununla onun yüzü simsiyah olur.

تُكَلِّمُهُمْ اَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِاٰيَاتِنَا لاَيُوقِنُونَ **"Bu onlara, insanların âyetlerimize kesin bir iman getirmemiş olduklarını söyler."**

Dâbbenin çıkması ve diğer hâlleri de Allahın ayetlerindendir.

Veya ayetlerden murat, Kur'an ayetleri olabilir.

---

[11] Yani, onlar manen ölüdürler, onlardan ne yardım bekleyebilirsin?

83- وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِاٰيَاتِنَا **"O gün her ümmetten âyetlerimizi yalanlayanları birer grup hâlinde toplarız."**

Kıyamet günü her ümmetten, ayetlerimizi yalanlayanları fevc fevc bir araya getiririz.

فَهُمْ يُوزَعُونَ **"Bunlar** (topluca hesap yerine) **sevk edilirler."**

Bunların hepsi bir nizama sokulur, bölük bölük mahşer meydanına sevkedilir.

Ayet, onların sayıca çokluğunu ve bu grupların en önde olanlarıyla en geride olanlarının birbirinden gayet uzak olduklarını anlatmaktadır.

84- حَتّٰٓى اِذَا جَآءُو قَالَ اَكَذَّبْتُمْ بِاٰيَاتِى وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا **"Hesap yerine geldiklerinde** (Allah) **der: Siz ilmen kavramamışken âyetlerimi yalanladınız, öyle mi?"**

Mahşer meydanına geldiklerinde kendilerine böyle denilir.

Ayette geçen و vav hâl bildirebilir veya atıf olabilir.

Birinciye göre mana: İlminiz, o ayetlerin künhünü kuşatmadığı hâlde, sathî bir nazarla bakıp ayetlerimi inkar mı ettiniz?!

İkinciye göre mana: Ayetlerimi yalanladınız ve onların hakikatini öğrenmeye yanaşmadınız, öyle mi?

اَمَّاذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"Yoksa ne yapıyordunuz?!"**

"Veya bundan başka ne yapıyordunuz?"

Bu ifade onları susturmak, delilsiz bırakmak içindir. Çünkü, cehaletlerinden dolayı, ilâhî ayetleri yalanlamaktan başka bir şey yapmadılar. Dolayısıyla "biz bundan başka bir şey yaptık" demeye tâkatleri yoktur.

85- وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا **"Zulümlerinden dolayı sözü edilen azap başlarına iner."**

Bu sorgulamadan sonra, kendilerine vaat edilen ateşte yanma azabı başlarına gelir. Bunun da sebebi, Allahın ayetlerini yalanlamaları yüzünden zulme düşmeleridir.

فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ **"Artık onlar konuşamazlar."**

Azapla meşguliyetlerinden dolayı bir mazeret söylemeye de fırsat bulamazlar, bir şey söyleyemezler.

86- اَلَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا الَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا **"Görmediler mi, geceyi içinde rahat etsinler diye, gündüzü de gösterici** (aydınlık) **olarak yarattık."**

Şayet bunları görüp de düşünselerdi tevhide ulaşır, haşrin gelmesinin zor olmadığını anlar, peygamberlere kulak verirlerdi. Çünkü nur ve zulmetin peşpeşe ve sabit olmayan bir tarzda gelmesi ancak bunlara hükmeden bir kuvvetle olur. Aynı maddeden zulmeti nura çeviren, ölmüş bedenlerden hayatı çıkarmaya da kâdirdir. Gündüz etrafı aydınlık yapıp insanların maişetlerini temini sağlayan Zat, onların dünya ve ahiret maslahatlarını temin eden ahireti de getirir, peygamberleri de gönderir.

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ **"Şüphesiz bunda iman eden bir topluluk için ayetler vardır."**

İşte bunda, inanan kimseler için tevhid, nübüvvet ve haşre deliller vardır.

87- وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ **"O gün sûr'a üfürülür."**

Denildi ki: Ayet, ölülerin dirilmesini, "kalk" borusuyla uyanıp ayağa kalkan bir ordunun hâline benzeten bir temsildir.

فَفَزِعَ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ اِلاَّ مَنْ شَاءَ اللّٰهُ **"Allah'ın dilediklerı müstesna, göklerde ve yerde bulunanlar hep dehşete kapıldı."**

Bunun mazi ile ifade edilmesi, vukuunun tahakkukundan dolayıdır.

Ayette istisna edilenler,

-Cebrail, Mikail, İsrafil ve Azraildir.

-Veya huriler, cehennem bekçileri ve hamele-i arş melekleridir.

-Şehitlerdir.

-Hz. Musadır. Çünkü O, bir kere o dehşetli hâli yaşamıştı.[12]

Murat, bunların tamamı olabilir.

وَكُلٌّ اَتَوْهُ دَاخِرِينَ **"Ve hepsi boyunları bükük olarak O'na geldiler."**

Onların hepsi, sura ikinci üfürülüşten sonra zelil bir hâlde mahşer meydanına gelirler.

---

12 Tur'da Cenab-ı Hakkın rüyetini isteyince Cenab-ı Hak dağa tecelli etmiş, dağ parça parça olurken Hz. Musa da dehşetten baygın olarak yere düşmüştü.

88- وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً **"Dağları görür, onları camid sanırsın."**

Sen onları yerlerinde sabit zannedersin.

وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ **"Hâlbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler."**

Hâlbuki onlar bulutlar gibi süratli bir şekilde geçip gitmektedir. Çünkü, büyük cirimler aynı hızla hareket ettiklerinde hareketlerinin farkına varılmaz.

صُنْعَ اللهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ **"Bu, her şeyi mükemmel yapan Allahın sanatıdır."**

إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ **"Şüphesiz O, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."**

Allah, yaptığınız fiillerin hem dış görünüşlerini, hem de iç yüzlerini bilir, ona göre size karşılık verir. Ayetin devamı bunu açıklamaktadır:

89- مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا **"Kim iyilikle gelirse, ona daha hayırlısı vardır."**

Çünkü, yaptığı bu iyiliğe karşılık kendisine verilen sevapla,

-Kıymetsiz bir şey kıymettar olanla,

-Fani olan bâki olanla değiştirilmiş,

-Yaptığı bir iyiliğe yediyüz kat mükafat verilmiştir.

-Veya bu iyiliğine mukabil, cennet gibi bir ödül verilmiştir.

وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ **"Ve onlar o gün korkudan da emin kalırlar."**

Onlar, o kıyamet gününün azap korkusundan güven içindedirler. Seksen yedinci ayette bildirilen korku ise, mü'min – kâfir herkesi içine alan bir korkudur. Çünkü dehşetli bir hâli gören herkes, fıtrî olarak ondan korkar.

90- وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ **"Her kim de kötülükle gelirse, yüzleri ateşte kavrulur."**

Denildi ki: Seyyieden murat, şirktir.

(Bakara, 195) ayetindeki elden murat onların bizzat kendileri olduğu gibi, burada da yüzden murat da onların kendileri olabilir.[13]

هَلْ تُجْزَوْنَ اِلاَّ مَاكُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"Başka değil ancak yaptığınız amellerin cezasını çekeceksiniz."**

91- اِنَّمَا اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ رَبَّ هٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِى حَرَّمَهَا **"Ben ancak burayı mukaddes kılan bu beldenin Rabbine ibadet etmekle emrolundum."**

Cenab-ı Hak, dünya – ahiret ve kıyamet hâllerinin şerhinden sonra, Hz. Peygambere, muhatabı olan kimselere böyle demesini emretti. Çünkü hakka davet tamamlanmış ve kemâlini bulmuştur. Artık peygambere düşen görev kendi kendine yönelmek ve Rabbinin ibadetine müstağrak olmaktır.

Cenab-ı Haktan **"burayı mukaddes kılan bu beldenin Rabbi"** şeklinde söz etmek, Mekke için bir teşriftir ve şanına bir tazimdir.

وَلَهُ كُلُّ شَىْءٍ **"Ve her şey ancak Onundur."**

Yaratma ve tasarruf yönüyle her şey O'nundur.

وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ **"Ayrıca, müslümanlardan olmam bana emredildi."**

Ve ben İslâma teslim olan, boyun eğenlerden olmakla emrolundum.

Bundan murat "İslâm dini üzere sebât etmekle emrolundum" manası da olabilir.

92- وَاَنْ اَتْلُوَا الْقُرْاٰنَ **"Ve Kur'ân'ı okumam emredildi."**

Ve Kur'an okumaya devam etmekle emrolundum. Ta ki onu parça parça okurken hakikatleri bana açılsın, inkişaf etsin.

"Kur'an okumaktan" murat, ona tâbi olmak da olabilir.

فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهٖ **"Artık kim doğru yola gelirse, yalnız kendisi için gelmiş olur."**

Kim bana ittiba ile doğru yola gelirse, menfaati kendisine ait olacaktır.

وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ اِنَّمَا اَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ **"Kim de yoldan saparsa, de ki: Ben ancak uyarıcılardanım."**

---

13 Buna **"zikr-i cüz, irade-i küll"**, yani "bir parçayı söyleyerek onun bağlı olduğu bütünü murat etmek" denilir.

Kim de bana muhalefetle yoldan çıkarsa, onun dalaletinin vebâli bana ait değildir. Çünkü, peygambere düşen ancak tebliğdir. Ben, bana ait olan görevi yaptım.

93- وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ **"Ve de ki: Elhamdülillah** (Hamd, Allah'a mahsustur.)"

De ki: Nübüvvet nimetine veya bana öğrettiği, kendisiyle amele muvaffak kıldığı şeylerden dolayı Allaha hamdolsun.

سَيُرِيكُمْ اٰيَاتِهٖ فَتَعْرِفُونَهَا **"O, âyetlerini size gösterecek, siz de onları görüp tanıyacaksınız."**

Allah size dünyada Bedir Vakası ve dâbbetü'l-arzın çıkışı gibi büyük ayetlerini gösterecektir.

Gösterileceği bildirilen ayetler, ahiretteki dehşetli durumlar da olabilir.

Siz de bunların Allahın ayetleri olduğunu tanıyacaksınız. Lakin bunu bilmeniz, iş işten geçtikten sonra olacaktır.

وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ **"Rabbin, yaptıklarınızdan gafil değildir."**

Dolayısıyla, azabınızı tehir etmesini, yaptığınızdan gafil olduğundan dolayı sanmayınız.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Neml sûresini kim okusa, Süleyman, Salih, İbrahim ve Şuayb peygamberleri tasdik eden ve yalanlayanlar sayısınca ecre nâil olur. Kabrinden "La ilâhe ilallah" diyerek çıkar."

KASAS SÛRESİ

Kasas Sûresi Mekkî'dir.
Seksen sekiz ayettir.

262. DERS

Musa'nın Annesi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- طٰسٓمٓ "Tâ, Sîn, Mîm."

2- تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ "Bunlar, kitab-ı mübinin âyetleridir."[1]

3- نَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَبَإِ مُوسٰى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ "İman edecek bir kavim için, Musa ve Firavun'un haberlerinden sana gerçek olarak okuyoruz."

Cebrailin kıraati ile Sana okuyoruz.

"İman edecek bir kavim için" denilmesi, bundan istifade edenlerin mü'min kimseler olmasındandır.

4- اِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِى الْاَرْضِ "Gerçekten Firavun, arzda büyüklük tasladı."

Arz'dan murat, Mısır diyarıdır.

وَجَعَلَ اَهْلَهَا شِيَعًا "Ve halkı sınıflara ayırmıştı."

-Onları sınıflara ayırmıştı. Her bir sınıfı belli bir işte kullanıyordu.

-Veya bundan murat onları birbirine düşman hizipler hâline getirmesidir. Aleyhinde ittifak etmelerine fırsat vermiyordu.

يَسْتَضْعِفُ طَآئِفَةً مِنْهُمْ يُذَبِّحُ اَبْنَآءَهُمْ وَيَسْتَحْيٖ نِسَآءَهُمْ "Onlardan bir taifeyi eziyor, oğullarını boğazlayıp, kadınlarını ise sağ bırakıyordu."

Bu taife, İsrailoğullarıdır.

Böyle yapması şundandı: Bir kâhin firavuna "İsrailoğullarında bir çocuk doğacak, senin saltanatın O'nun eliyle son bulacak" demişti.

Firavunun, böyle bir tedbire müracaat etmesi son derece ahmak oldu-

---

[1] **Kitab-ı Mübin**, "manası apaçık olan, gerçekleri beyan eden kitap" demektir. Kur'ân hakkında kullanıldığı gibi, kainat kitabı hakkında da kullanılır. Bu ayette, Kur'ân'ın bir özelliği olarak ifade edilmiştir.

ğunu gösterir. Çünkü, kâhin eğer doğru söylüyorsa, öldürmekle bu akıbetten kurtulamaz. Yalan söylüyorsa da, sözüne itibar etmemek gerektir.

اِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ **"Şüphesiz o, müfsitlerdendi."**

Ortalığı fesada verenlerden olduğu için, fasit bir hayal yüzünden peygamber torunlarından nice kimseleri öldürmeye cür'et edebildi.

5- وَنُرِيدُ اَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِى الْاَرْضِ **"Biz ise, istiyorduk ki arzda ezilmekte olanlara lütufta bulunalım."**

وَنَجْعَلَهُمْ اَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ **"Ve onları önderler yapalım ve onları varisler yapalım."**

Biz ise, onları Firavunun baskısından kurtararak kendilerine lütufta bulunmak, din hususunda onları öncüler kılmak ve Firavun ve kavminin saltanatına mirasçılar yapmak istiyoruz.

6- وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِى الْاَرْضِ وَنُرِىَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَاكَانُوا يَحْذَرُونَ **"Ve arzda onları hâkim kılalım, Firavun ile Hâmân ve ordularına, onlardan çekinmekte oldukları şeyi gösterelim."**

Arz'dan murat Mısır ve Şam bölgesidir.

Firavuna, Hamana ve bunların askerlerine,

-Saltanatlarının bitmesini gösterelim.

-Ve İsrailoğullarından gelen birinin eliyle helâk olma endişelerini gerçek kılalım, korktuklarını başlarına getirelim.

7- وَاَوْحَيْنَا اِلَى اُمِّ مُوسَى اَنْ اَرْضِعِيهِ **"Musa'nın annesine şöyle vahyettik: Onu emzir."**

Hz. Musa'nın annesine gelen vahiy,

-Ya ilham şeklindedir.

-Veya rüyada gerçekleşmiştir.

فَاِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَاَلْقِيهِ فِى الْيَمِّ **"Ona zarar geleceğinden kaygılandığında denize** (Nil nehrine) **bırak."**

Belirgin bir şekilde Ona zarar verilmesinden korktuğunda ise, onu Nil nehrine bırak.

وَلاَ تَخَافِى وَلاَ تَحْزَنِى **"Korkma ve üzülme."**

Çocuğunun zayi olmasından korkma. Onun ayrılığından da üzülme.

إِنَّا رَآدُّوهُ إِلَيْكِ **"Biz onu sana geri döndüreceğiz."**

Yakında biz O'nu sana güvenli bir şekilde geri vereceğiz.

وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ **"Ve onu peygamberlerden kılacağız"**

Rivayete göre Hz. Musa'nın annesine doğum sancıları geldiğinde İsrailoğullarının hâmile kadınlarına bakan ebeyi çağırdı. Ebe, onun doğumuyla ilgilendi. Hz. Musa dünyaya geldiğinde, kadın onun gözlerindeki nurdan çok etkilendi, mafsallarını bir titreme aldı, kalbi bebeğe muhabbetle doldu, onu Firavunun adamlarına vermedi.

Hz. Musanın annesi onu üç ay emzirdi. Bu arada Firavun yeni doğan bebeklerle ilgili uygulamasını ısrarla sürdürüyor, onun casusları Musa'nın annesinin hâlini de araştırıyorlardı. Bunun üzerine Musa'nın annesi bir sandığa bebeğini yerleştirip Nil nehrine bıraktı.

8- فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا **"Nihayet al-i Firavun kendilerine düşman ve keder kaynağı olacak o çocuğu bulup aldı."**

Aslında düşman ve keder olsun diye almadılar. Ama olaylar öyle gelişti, netice itibariyle onlara bir düşman ve keder oldu.

إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ **"Şüphesiz Firavun, Hâmân ve onların askerleri hata yapıyorlardı."**

Onlar her şeylerinde hatalı idiler. Bu, onların ilk hatası değildi. Kendi saltanatlarına son verecek çocuk için binlerce masumu öldürdüler, ardından da tutup O'nu kendi elleriyle büyüttüler. O da sonunda korktuklarını başlarına getirdi.

Onların hatalı olmaları, günahkâr olmaları yönünden de olabilir. Allah, günahlarına ceza olarak düşmanları olan çocuğu onların eliyle büyüttü.

9- وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ **"Firavun'un hanımı şöyle dedi:"**

Firavunun hanımı, Musayı sandıktan çıkarınca şöyle dedi:

قُرَّتُ عَيْنٍ لِي وَلَكَ **"Bana da, sana da göz aydınlığı** (bir çocuk)**!"**

Sandıktan çıkan bebeği görünce her ikisi de ona muhabbet duymuşlardı.

Hadiste şöyle anlatılır: Firavunun hanımı **"Bana da, sana da göz ay-**

dınlığı (bir çocuk)**!"** deyince Firavun "Senin gözün aydın olsun, benim değil" dedi. Şayet "ikimizin de gözü aydın olsun" deseydi, Allah Firavunun hanımına hidayet nasip ettiği gibi Firavuna da ederdi.

Veya rivayete göre Firavunun cüzzamlı bir kızı vardı. Doktorlar onu bir deniz hayvanının salyasıyla tedavî etmişlerdi.

Firavunun hanımını bu kanaate sevk eden şey, Hz. Musa'nın gözlerindeki parlayan nur ve ağzından çıkan akıntıdan cüzzamlıya sürüldüğünde iyileşmesi idi.

لاَتَقْتُلُوهُ **"Sakın onu öldürmeyin. "**

Firavunun hanımı, kocasına hitap ederken çoğul sığasıyla "onu öldürmeyin" demesi, saygı içindir.

عَسٰى اَنْ يَنْفَعَنَآ اَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا **"Belki bize faydası dokunur, ya da onu evlat ediniriz."**

Çünkü onda mübareklik alâmetleri ve faydalı olma emâreleri var.

وَهُمْ لاَيَشْعُرُونَ **"Oysaki onlar** (olacak şeylerin) **farkında değillerdi."**

Onlar bebek Musa ile ilgili böyle söylerken, ilerde neler olacaklarının farkında değillerdi, işin sonunu sezemiyorlardı.

Veya ayetin son kısmı Firavunun hanımının sözü de olabilir: Yani, "insanlar farkına varmadan onu evlât ediniriz. Kimse bunun bizden başkasına ait olduğunu, onu evlât edindiğimizi bilmez."

10- وَاَصْبَحَ فُؤَادُ اُمِّ مُوسٰى فَارِغًا **"Mûsâ'nın anasının gönlü bomboş kaldı."**

Çocuğunun Firavunun elinde olduğunu öğrenince korku ve şaşkınlıktan dolayı Musa'nın annesinin aklı başından gitti. Benzeri bir manayı şu ayette görürüz:

"Ve gönülleri bomboştur." (İbrahim, 43) Yani orda akıl kalmamıştır.

Musa'nın annesinin maruz kaldığı bu şok, Allahın vaadine güvenmesi karşısında ilk anda maruz kaldığı kederden veya Firavunun ona ilgi duyup evlat edinmesinden de olabilir.

اِنْ كَادَتْ لَتُبْدِى بِهٖ لَوْلآ اَنْ رَبَطْنَا عَلٰى قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ **"Şayet inananlardan olması için kalbine güç vermeseydik, neredeyse bunu açıklayacaktı."**

Şayet biz onun kalbine sabır ve sebatı netice veren itminan vermeseydik, o çocuğun kendi oğlu olduğunu söyleyiverecekti.

Bunu söylemek istemesi,

-Ya şiddetli sıkıntısından,

-Veya Firavunun evlât edinmesini öğrenince ferahından olabilir.

Bizim ona itminan verişimiz,

-Allahın vaadini tasdik edenlerden,

-Firavunun evlât edinmesi ve ilgi duymasına değil, Allahın hıfz ve inayetine güvenenlerden olması içindi.

11- وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ "Annesi, Musa'nın ablasına, "Onun izini takip et" dedi."

Musa'nın annesi, kızına "Onun izinden git, neler olup bittiğini öğren" demişti.

فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ "O da, onlar farkına varmadan uzaktan kardeşini gözetledi."

Onlar, bu kızın onu takip ettiğini veya onun Musa'nın kız kardeşi olduğunu bilmiyorlardı.

12- وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ "Biz daha önce, süt annelerin sütünü kabulüne izin vermedik."

فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ "Sonra da ablası, "Onun bakımını sizin namınıza üstlenecek, hem de ona iyi bakacak bir aile göstereyim mi?" dedi."

O aile, çocuğun emzirilmesinde ve terbiyesinde görevlerini tam yaparlar.

Rivayete göre, Firavunun veziri Haman Musa'nın kız kardeşinin dediklerini duyunca "kız bunu ve ailesini tanıyor. Onu getirin, durumuna bir bakalım" dedi. Musa'nın kızkardeşi saraya alınınca "ben ancak onların hükümdara faydalı olmalarını istedim" dedi. Bunun üzerine Firavun sütanneyi getirmesini istedi. Musanın kız kardeşi, annesini saraya getirdi. O sırada Musa, Firavunun kucağındaydı ve ağlıyordu. Annesinin kokusunu hissedince rahatladı, onun memesinden emmeye başladı. Firavun "Kimseden emmedi, ama senden emdi. Sen bunun nesi oluyorsun?" diye sordu. Musa'nın annesi "ben kokusu hoş, sütü hoş bir kadınım. Hangi çocuk bana

getirilse benden emer" diye cevap verince Firavun emzirmesi için Musayı annesine verdi, bunun için de bir ücret takdir etti. Böylece Musa'nın annesi aynı gün içinde çocuğuyla eve döndü. Ayetin devamı bunu bildirir:

13- فَرَدَدْنَاهُ اِلٰٓى اُمِّهٖ كَىْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ اَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ **"Böylece biz onu, gözü aydın olsun, gam çekmesin ve Allah'ın vaadinin gerçek olduğunu bilsin diye annesine geri verdik."**

Gerçi Hz. Musa'nın annesi Allahın vaadinin hak olduğuna inanıyordu. Ama bu şekilde bizzat görmesini sağladık.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ **"Fakat yine de pek çoğu** (bunu) **bilmezler."**

Ama onların çoğu O'nun vaadinin hak olduğunu bilmezler, bundan şüpheye düşerler.

Veya mana şöyle de olabilir: Bizim ona Musa'yı geri döndürmemizden asıl maksat, Allahın vaadinin hak olduğunu bilmesi idi. Diğerleri tebeî durumlardı.

Bu manaya göre değerlendirildiğinde, çocuğunun Firavunun elinde olduğunu duyunca maruz kaldığı şok hâline bir tariz söz konusudur.

263. DERS

Medyen Günleri

14- وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهُ وَاسْتَوٰٓى اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا **"Mûsâ, olgunluk çağına ulaşıp gelişimini tamamlayınca, biz ona hüküm ve ilim verdik."**

Bundan murat, otuz-kırk yaş arasıdır. Çünkü, akıl o dönemde kemâle erer. Rivayette şöyle gelmiştir: "Her peygamber kırk yaşında iken kavmine elçi olarak gönderildi."

Hükümden murat nübüvvet, **ilimden murat** dinî ilimlerdir.

Veya bundan murat, nübüvvet öncesi sarayda kendisine öğretilen hükema, ulema ve benzerlerinin ilmidir. Dolayısıyla, bilmediği şeyi söylemez ve yapmazdı.

Bu mana, kıssanın nazmına daha uygundur. Çünkü kendisine peygamberlik, Mısırdan Medyene hicretinden sonra Mısıra geri dönüşünde verilmiştir.

وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ **"İyilik edenleri biz işte böyle mükâfatlandırırız."**

Musa'ya ve annesine yaptığımız gibi, iyi işler yapanların iyiliğine mukabil biz işte böyle karşılık veririz.

15- وَدَخَلَ الْمَدِيْنَةَ عَلٰى حِيْنِ غَفْلَةٍ مِّنْ اَهْلِهَا **"Musa, halkının gaflet halinde olduğu bir sırada şehre girdi."**

Firavunun sarayından çıkıp şehre girmişti. O vakitte Onu şehirde pek görmezlerdi. Bu vaktin insanların genelde istirahatta olduğu öğle sıcağı vakti veya akşam- yatsı arası olduğu söylenir.

فَوَجَدَ فِيْهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلٰنِ ۖ **"Orada, iki adamı birbirleriyle dövüşür buldu."**

هٰذَا مِنْ شِيْعَتِهٖ وَهٰذَا مِنْ عَدُوِّهٖ ۚ **"Bunlardan biri kendi tarafından, diğeri düşmanı tarafındandı."**

Bunlardan biri kendi milleti olan İsrailoğullarından, diğeri ise muhalifi olan Kıbtî'lerden idi.

فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِى مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِى مِنْ عَدُوِّهِ **"Kendi tarafından olan, düşmanından olana karşı ondan yardım istedi."**

فَوَكَزَهُ مُوسٰى فَقَضٰى عَلَيْهِ **"Musa da ötekine bir yumruk indirip onun ölümüne sebep oldu."**

قَالَ هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ **"Dedi: Bu, şeytanın amelindendir."**

Çünkü Hz. Musa'ya kâfirleri öldürmek emredilmemişti.

Bu öldürme hatâen olduğundan, Hz. Musa'nın ismetine (masum oluşuna) zarar vermez.

Hz. Musa'nın bu hata ile öldürme olayını şeytanın ameli sayması, bunu zulüm olarak görmesindendir.

اِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ **"O, gerçekten saptırıcı, apaçık bir düşmandır."**

16- قَالَ رَبِّ اِنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى فَاغْفِرْ لِى **"Mûsâ, "Rabbim! Şüphesiz ben nefsime zulmettim, beni affet" dedi."**

Bundan dolayı Allahın bağışlamasını istemesi, büyük zâtların kendilerinden sadır olan küçük hataları bile büyük saymaları âdetindendir.

فَغَفَرَ لَهُ **"Allah da onu affetti."**

اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ **"Şüphesiz O, Ğafur'dur – Rahîm'dir."**

Çünkü Allah kullarının günahlarına karşılık bağışlayıcıdır, onlara merhamet edendir.

17- قَالَ رَبِّ بِمَا اَنْعَمْتَ عَلَىَّ فَلَنْ اَكُونَ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ **"Musa, "Rabbim! Bana lutfettiğin nimetlere andolsun ki, artık mücrimlere asla arka olmayacağım" dedi."**

Ayetin bu kısmı, cevabı hazfedilmiş bir yemindir. Yani, "Beni bağışlaman ve daha diğer nimetlerle bana in'amda bulunmana yemin ederim ki, mutlaka tevbe edeceğim."

Veya Hz. Musa'nın bu ifadeleri, Cenab-ı Hakkın merhametini talep de olabilir. Yani, "Bana olan nimetlerin hakkı için beni muhafaza et, ta ki yardım ettiğim kişi yüzünden günaha girmeyeyim, böyle kimselere yardım etmeyeyim."

İbnu Abbas şöyle der: "Hz. Musa böyle dediğinde "inşaallah" demediğinden aynı hâl ile bir daha mübtelâ kılındı."

Denildi ki: Mana şöyle de olabilir: "Bana verdiğin kuvvetle Senin dostlarına yardım edeceğim, Senin düşmanlarına yardımda bu kuvveti asla kullanmayacağım."

18- فَاَصْبَحَ فِى الْمَدِينَةِ خَآئِفًا يَتَرَقَّبُ **"Şehirde korku içinde etrafı gözetleyerek sabahladı."**

فَاِذَا الَّذِى اسْتَنْصَرَهُ بِالْاَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ **"Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen yine feryat ederek ondan yardım istiyor."**

قَالَ لَهُ مُوسٰى اِنَّكَ لَغَوِىٌّ مُبِينٌ **"Mûsâ da ona, "Belli ki sen azgın bir kimsesin" dedi."**

Çünkü birinin ölümüne sebep oldun, bugün de bir başkası ile dövüşmektesin.

19- فَلَمَّا اَنْ اَرَادَ اَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِى هُوَ عَدُوٌّ لَهُمَا قَالَ **"Mûsâ, ikisinin de düşmanı olan adamı yakalamak isteyince, adam dedi:"**

Her ikisi, yani Hz. Musa ve İsrailoğullarından olan kimse için düşman olması,

-Onların dininden olmamasından,

-Veya Kıbtî'lerin İsrailoğullarına düşman olmalarındandır.

يَا مُوسٰى اَتُرِيدُ اَنْ تَقْتُلَنِى كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْاَمْسِ **"Ey Mûsâ! Dün birini öldürdüğün gibi, beni de mi öldürmek istiyorsun."**

Bunu söyleyen İsrailoğullarından olandır. Çünkü Hz. Musa ona "azgın" deyince kendisini yakalayacak zannetti.

Veya Kıbtî de bunu söylemiş olabilir. Onun sözünden, Hz. Musa'nın bu adamdan dolayı dün bir Kıbtiyi öldürdüğünü, bugün de kendisini öldürmeyi düşündüğünü tevehhüm etmiş olabilir.

اِنْ تُرِيدُ اِلَّآ اَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِى الْاَرْضِ **"Sen ancak yeryüzünde bir zorba olmak istiyorsun."**

Sen ancak yeryüzünde insanlara üstten bakmak istiyor, işin sonuna bakmıyorsun.

وَمَا تُرِيدُ اَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ **"Islah edenlerden olmak istemiyorsun."**

İnsanlar arasında muslih kimselerden olmak istemiyorsun. Yoksa böyle hareket etmez, düşmanlığı en güzel şekilde bertaraf etmeye çalışırdın.

Kıbtî'nin bu sözleri etrafta duyuldu, ta Firavuna ve çevresindeki adamlarına kadar gitti. Bunun üzerine Hz. Musa'yı öldürmeye niyetlendiler. Firavun hanedanından, onun amcaoğlu olan kişi, Hz. Musaya haber vermek için saraydan çıktı.[2] Ayetin devamında onun gayreti ifade edilir:

20- وَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ اَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعٰى ۟ **"Şehrin öbür ucundan koşarak bir adam geldi."**

قَالَ يَامُوسٰى اِنَّ الْمَلَاَ يَاْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ **"Dedi ki: Ey Musa! İleri gelenler seni öldürmek için hakkında müzakere ediyorlar, durma** (buradan) **çık!"**

اِنِّى لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ **"İnan ki ben senin iyiliğini isteyenlerdenim."**

21- فَخَرَجَ مِنْهَا خَآئِفًا يَتَرَقَّبُ ۟ **"Musa korka korka, etrafı gözetleyerek oradan çıktı."**

قَالَ رَبِّ نَجِّنِى مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِينَ ۧ **"Rabbim! Beni zalimler güruhundan kurtar" dedi."**

"Beni onlardan kurtar, yetişip yakalamalarından koru!"

22- وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَآءَ مَدْيَنَ قَالَ **"Medyen'e doğru yöneldiğinde şöyle dedi:"**

Medyen, Hz. Şuaybın kavmidir. Medyen ismi Hz. İbrahimin oğullarından birinin adı olup, zamanla bir kavmin ismi olarak kalmıştır.

Medyen, Firavunun idaresi altında değildi. Mısırla Medyen arasında sekiz konaklık mesafe vardı.

عَسٰى رَبِّى اَنْ يَهْدِيَنِى سَوَآءَ السَّبِيلِ **"Umarım Rabbim beni doğru yola iletir."**

---

[2] Bu zat, Mü'min suresinde 28. ayetten itibaren uzun bir şekilde kıssası anlatılan kimsedir. Hz. Musa bir peygamber olarak Mısıra döndüğünde gizlice Ona iman etti, yardımcı oldu.

Hz. Musa, Allaha tevekkülle ve O'nun hakkında hüsn-ü zanla böyle dedi. Yolu bilmiyordu. Derken önüne üç yol çıktı, o orta yolu tercih etti. Onu arayanlar ise diğer iki yoldan gittiler, kendisini bulamadılar.

23- وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ **"Musa, Medyen suyuna varınca, orada** (hayvanlarını) **sulayan bir çok insan buldu."**

Burası bir kuyu idi, insanlar bundan su alıyorlardı.

Bu insanlar, hayvanlarını suluyorlardı.

وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَاَتَيْنِ تَذُودَانِ **"Onların gerisinde de** (hayvanlarını suyun olduğu yerden) **geri çeken iki kadın gördü."**

Onların aşağı kısmında da iki kadın gördü, bunlar hayvanları diğerlerinin hayvanlarıyla karışmasın diye onlara engel olmaya çalışıyorlardı.

قَالَ مَا خَطْبُكُمَا **"Onlara "Durumunuz nedir?" dedi."**

قَالَتَا لَا نَسْقِى حَتّٰى يُصْدِرَ الرِّعَآءُ **"Dediler: Çobanlar sulayıp çekilinceye kadar biz hayvanlarımızı sulamayız."**

Bizler erkeklerle karışmamak için çobanların işlerini bitirip ayrılmalarını bekliyoruz.

وَاَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ **"Babamız ise çok yaşlı bir adamdır."**

Babamız çok yaşlı olduğu için hayvanları sulamaya kendisi gelemiyor, mecburen bizi gönderiyor.

24- فَسَقٰى لَهُمَا **"Bunun üzerine, onların davarlarını suladı."**

Hz. Musa onların hâline acıdı, hayvanlarını suladı.

Denildi ki: Çobanlar kuyunun üzerine ağır bir taş koyuyorlardı. Bunu yedi adam ancak kaldırabiliyordu. Hz. Musa yorgun, aç, ve ayakları yaralı olmasına rağmen bunu tek başıyla kaldırdı.

Denildi ki: Üzerinde kaya olan başka bir kuyu vardı, Hz. Musa o kayayı kaldırıp ordan çıkardığı suyla hayvanları suladı.

ثُمَّ تَوَلّٰى اِلَى الظِّلِّ فَقَالَ **"Sonra gölgeye çekildi ve şöyle dedi:"**

رَبِّ اِنِّى لِمَآ اَنْزَلْتَ اِلَىَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ **"Rabbim! Doğrusu bana indireceğin her hayra muhtacım."**

Denildi ki: Manası şöyledir: "Bana ikram ettiğin din sebebiyle dünyada fakîr oldum."

Çünkü Firavunun yanında geniş imkânlara sahipti.

Bunu söylemekten maksadı, sevinmek ve buna şükretmekti.

25- فَجَاءَتْهُ اِحْدٰيهُمَا تَمْشِى عَلَى اسْتِحْيَاءٍ **"Derken, kızlardan biri utana utana ona geldi."**

قَالَتْ اِنَّ اَبِى يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ اَجْرَ مَاسَقَيْتَ لَنَا **"Dedi: Bizim için hayvanlarımızı sulamanın ücretini vermek üzere babam seni çağırıyor."**

Muhtemelen Hz. Musa yaşlı zâtı görüp ziyaret etmek ve marifetinden destek almak için gitti, yoksa mükafat olarak yiyecek elde etmek için değil. Hatta rivayete göre kendisine yemek getirildiğinde yemeyip "biz ehl-i beytiz, dinimizi dünya ile satmayız" dedi. Hz. Şuayb da O'na şöyle dedi: "Bu, Sana bir ücret değildir. Evimize gelen herkese ikramda bulunmak bizim âdetimizdir."

Bir iyilik yapan kimseye bu yüzden hediye verilse, bunu almak haram değildir.

فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ **"Musa, ona gelip başından geçeni anlatınca, o dedi:"**

لَاتَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ **"Korkma, o zalim kavimden kurtuldun."**

"Zalim kavim"den murat, Firavun ve kavmidir.

26- قَالَتْ اِحْدٰيهُمَا يَا اَبَتِ اسْتَاْجِرْهُ **"Kızlardan biri dedi: Babacığım, onu ücretle tut."**

Hz. Musayı çağırmak için giden kız, babasına "Babacığam, hayvanlarımızı kollayıp bakması için ücretle Onu çoban olarak tut."

اِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَاْجَرْتَ الْقَوِىُّ الْاَمِينُ **"Çünkü ücretle tuttuklarının en hayırlısı, güçlü ve güvenilir olan bu adam olacaktır."**

Hz. Şuaybın kızı, Hz. Musa'yı **"hem güçlü, hem de güvenilir biri"** olarak niteledi. Böyle nitelemesi, niçin O'nu teklif ettiğini açıklamak içindir.

Rivayete göre Hz. Şuayb, kızına "Onun güçlü olduğunu nerden biliyor-

sun?" diye sordu. Kızı, Hz. Musa'nın kuyunun taşını nasıl kaldırdığını anlattı. Emin oluşuyla ilgili olarak, yolda gelirken kendisine "arkamdan gel" dediğini söyledi.

27- قَالَ اِنِّیٓ اُرِیدُ اَنْ اُنْكِحَكَ اِحْدَى ابْنَتَیَّ هَاتَیْنِ عَلٰٓى اَنْ تَاْجُرَنِی ثَمَانِیَ حِجَجٍ ۖ

"Dedi ki: "Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum."

فَاِنْ اَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ ۚ **"Eğer on yıla tamamlarsan, o da senden bir lütuf olur."**

Şayet on yıla tamamlarsan, bu da Senden bir lütuf olur, yoksa ben Seni on yıla zorlamam.

Bu, yapılacak akde bir hazırlıktır, yoksa akdin kendisi değildir.[3]

Muhtemelen belli bir ücret ve mehirle ilgili olarak da başka bir madde ile aralarında akit yapıldı.

Veya Hz. Musa sekiz yıl üzerinden akdi kabul etti, şayet şartlar uygun olursa on yıl olarak kalacağını akit öncesi söyledi.

Bununla beraber, şeriatlarda bu konuda farklılıklar olması da mümkündür.

وَمَآ اُرِیدُ اَنْ اَشُقَّ عَلَیْكَ ۚ **"Yoksa sana zorluk çıkarmak istemem."**

On yıl olarak tamamlamanı isteyerek veya hayvanlara çobanlık yapma vakitleri hususunda tartışarak veya işin hakkını tam verme hususunda Sana zorluk çıkarmak istemiyorum.

سَتَجِدُنِیٓ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّالِحِینَ **"İnşaallah beni salihlerden bulacaksın."**

İnşaallah beni,

-Hüsn-ü muamelede,

-Yumuşak yüzlülükte,

-Ahde vefada salihlerden bulacaksın.

28- قَالَ ذٰلِكَ بَیْنِی وَبَیْنَكَ ۖ **"Mûsâ dedi: Bu, benimle senin arandadır."**

---

3 Çünkü akitte bu gibi ayrıntıların ihtimalli değil, açık ve net olarak yazılması lâzımdır.

أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ **"İki süreden hangisini tamamlarsam bana bir kınama yok."**

Uzun ya da kısa, hangi süreyi tamamlarsam benden daha ziyadesini istemeyeceksin.

Veya mana şöyle olabilir: Hangi süreyi tamamlasam, ziyade olanı terkimden dolayı bana bir kınama olmayacak.

Böyle ifade edilmesi, "kısa olanı yaparsam bana söz söylenmeyecek" denilmesine nisbetle,

-Muhayyerliği göstermede,

-Ve iki müddetin de hükümde eşit olduğunu bildirmede çok daha beliğdir.

وَاللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ **"Ve Allah, söylediklerimize vekildir."**

Allah, ortaya koyduğumuz bu karşılıklı şartlara şahiddir, hafîzdir.

264. DERS

Mukaddes Vazife

29- فَلَمَّا قَضٰى مُوسَى الْاَجَلَ وَسَارَ بِاَهْلِهٖٓ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا **"Musa, süreyi doldurup ehliyle yola çıkınca, Tûr tarafından bir ateş gördü."**

Rivayete göre Hz. Musa, iki müddetten uzun olanı miktarı (on seneyi) tamamladı. Sonra bir on yıl daha Medyende Hz. Şuaybın yanında kaldı, sonra dönmeye niyetlendi, hanımıyla beraber yola çıktı.

قَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوٓا **"Ehline dedi:** (Burada) **bekleyin."**

اِنِّٓى اٰنَسْتُ نَارًا **"Ben bir ateş gördüm."**

لَعَلِّٓى اٰتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ **"Ola ki oradan size bir haber, yahut ısınmanız için o ateşten bir parça getiririm."**

30- فَلَمَّٓا اَتٰيهَا نُودِىَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْاَيْمَنِ فِى الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ اَنْ يَا مُوسٰٓى اِنِّٓى اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ **"Oraya varınca, o mübarek yerdeki vâdinin sağ kıyısından, ağaç tarafından kendisine şöyle seslenildi: "Ey Musa! Bil ki ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'ım."**

Burada lafızlar Taha ve Neml sûresinde geçenlerden biraz farklı olsa da, maksad yönüyle aynısıdır.

31- وَاَنْ اَلْقِ عَصَاكَ **"Ve "Asânı at!"** (denildi)."

فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَآنٌّ وَلّٰى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ **"Musa** (attığı) **asâyı yılan gibi hareketli görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı."**

يَا مُوسٰٓى اَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ **"Ey Musa! Beri gel, korkma."**

اِنَّكَ مِنَ الْاٰمِنِينَ **"Çünkü sen emniyette olanlardansın."**

Sen korkulan şeylerden emniyet içinde olanlardansın. **"Çünkü benim huzurumda peygamberler korkmaz."** (Neml, 10)

32- اُسْلُكْ يَدَكَ فِى جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ **"Elini koynuna sok,**

(alaca hastalığı gibi) **bir hastalık sebebiyle olmaksızın bembeyaz bir hâlde çıksın."**

وَاضْمُمْ اِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ **"Korkudan açılan kolunu kendine çek** (toparlan)**."**

Korkan ve ürperen biri gibi, yılandan sakınmak için açtığın kollarını kendine çek. Sağ elini sol pazuna, sol elini de sağ pazuna koy.

Veya onları koynuna koy.

Bu son manaya göre, bu hareket başka bir maksat için yapılmış olur. Bu da, düşman karşısında cüretini ortaya koymak ve bir mu'cize zuhuru için bir başlangıç olur.

Nasıl ki kuş korktuğunda kanatlarını açar, ama güvende olduğunda ve sükûnet hâlinde kanatlarını kapatır. Onun gibi, ayet istiare üslûbuyla asanın yılana dönüşmesi esnasında heyecana kapılmamak ve sebat göstermek manasını emrediyor olabilir.

Yani, Sana korku arız olduğunda heyecana kapılmamak ve kendini kontrol edebilmek için böyle yap.

فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهٖ **"İşte bu ikisi, Firavun ve ileri gelen adamlarına karşı Rabbin tarafından sana verilen iki delildir."**

اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِيْنَ **"Çünkü onlar fasık bir kavimdirler."**

33- قَالَ رَبِّ اِنِّى قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا **"Musa dedi: Rabbim! Ben onlardan birini öldürmüştüm."**

فَاَخَافُ اَنْ يَقْتُلُوْنِ **"Dolayısıyla beni öldürmelerinden korkarım."**

34- وَاَخِى هٰرُوْنُ هُوَ اَفْصَحُ مِنِّى لِسَانًا **"Kardeşim Hârûn lisanca benden daha fasihtir."**

فَاَرْسِلْهُ مَعِىَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِىٓ **"Onu da benimle birlikte, beni tasdik eden bir yardımcı olarak gönder."**

Onun tasdiki,

-Hakkı ortaya çıkarsın.

-Başkalarına delil olsun.

-Şüpheleri ortadan kaldırsın.

إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ **"Çünkü ben, onların beni yalanlamalarından korkuyorum."**

Dilim ise münazara esnasında bana tam yardımcı olmaz.[4]

Denildi ki, Hz. Musa'nın kardeşi Harun için **"Beni tasdik etsin"** demesinden maksadı kavminin tasdik etmesidir. Hz. Harun da yaptığı anlatımlar ve açıklamalarla O'na yardımcı olacaktır. Burada, fiilin sebebe isnadı vardır.[5]

35- قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ **"Allah dedi: Kardeşinle pazunu güçlendireceğiz."**

"Kardeşinle pazunu güçlendireceğiz" ifadesinden murat, "Onunla Seni takviye edeceğiz" anlamındadır. Çünkü iş yaparken şahsın kuvveti elinin kuvvetine göredir. Bundan dolayı kişinin kuvveti elinin kuvvetiyle anlatılır ve şiddeti de pazusunun şiddetiyle ifade edilir.

وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا **"Ve size bir kudret vereceğiz."**

فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِآيَاتِنَا **"Ayetlerimizle, onlar size erişemeyecekler."**

Size öyle bir galebe veya delil vereceğiz ki, onlar istila veya delil getirmek suretiyle size erişemeyecekler.

"Ayetlerimizle" ifadesi şu manaları ifade edebilir:

"Ayetlerimizle gidin!"

"Sizi, ayetlerimizle onlara galip kılacağız."

"Ayetlerimizden dolayı size erişemeyecekler."

"Ayetlerimize yemin ederim, onlar size erişemeyecekler."

"Siz ikiniz ve size tâbi olanlar ayetlerimizle onlara galip geleceksiniz"

أَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ **"Siz ve size tabi olanlar galip geleceksiniz."**

36- فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُفْتَرًى **"Musa onlara apaçık âyetlerimizi getirince şöyle dediler: Bu, olsa olsa uydurulmuş bir sihirdir."**

"Bu, misli daha önce görülmemiş bir sihirdir" dediler.

---

4 Hz. Musa konuşmada zorluk çekiyordu. Bkz. (Şuara, 13)

5 Yani Hz. Harun'un O'nu tasdik etmesi Hz. Musa'nın risalet görevine yardımcı olacak ve kavminin kendisini tasdik etmesine sebebiyet verecektir.

Veya bundan murat şudur: "Bu, Senin yaptığın bir sihirdir. Ama iftira ile Allaha nisbet ediyorsun!"

Veya "bu da diğer sihir nevileri gibi iftira ile nitelenen bir sihirdir."

وَمَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِى اٰبَائِنَا الْاَوَّلِينَ **"Biz önceki atalarımızdan bunu işitmemiştik."**

"Bunu" ifadeleriyle işaret ettikleri

-"Bu sihri"

-Veya "bu nübüvveti" manası olabilir.

37- وَقَالَ مُوسٰى رَبِّى اَعْلَمُ بِمَنْ جَاءَ بِالْهُدٰى مِنْ عِنْدِهٖ وَمَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ **"Musa şöyle dedi: Kendi katından kimin hidayet getirdiğini ve güzel akıbetin kime nasip olacağını Rabbim en iyi bilendir."**

Böyle olunca benim hak yolda, sizin de batıl yolda olduğunuzu bilir.

"Onlar şöyle dedi", "Musa da böyle dedi..." şeklinde anlatılması, her iki tarafa nazar eden kimsenin, onların aralarında mukayesede bulunabilmesi ve böylece o ikisinden doğru olanı fasid olandan ayırabilmesi içindir.

Ayet metnindeki **"Akıbetü'd-dâr"**dan murat "güzel akıbet"tir. Çünkü dâr'dan murat dünyadır, onun aslî akıbeti ise cennettir. Zira, dünya ahirete bir geçiş yeri olarak yaratılmıştır. Dünyadan bizzat maksut olan sevaptır. Ceza ise ancak arızî bir durumdur.[6]

اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظّٰلِمُونَ **"Doğrusu zalimler felah bulmazlar."**

Zalim olanlar ne dünyada hidayeti ne de ahirette güzel akıbeti elde edemezler.

38- وَقَالَ فِرْعَوْنُ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَاُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرِى **"Firavun dedi: "Ey ileri gelenler! Sizin için benden başka bir ilâh bilmedim."**

Ayette Firavunun "Sizin için benden başka ilah yok" demek yerine **"Sizin için benden başka bir ilah bilmedim"** demesi, bu konuda kesin bir kanaate varmadığına işaret eder. Bundan dolayı, ayetin devamında yüksek bir kule yapılmasını emretmesi nazara verildi. Bu kuleye çıkıp, semada bir ilah olup olmadığına bakacaktır.

---

6 Mesela, okullar insanların yetişmesi için açılır. Ama orada bozulanlar, sınıfta kalanlar da olur. Ama bu ikinci durum bizzat maksut olmayıp arızî bir neticedir.

فَاَوْقِدْ لِی یَا هَامَانُ عَلَی الطِّینِ **"Benim için bir ateş yakıp tuğla pişir Ey Hâmân!"**

فَاجْعَلْ لِی صَرْحًا **"Sonra da bana bir kule yap!"**

لَعَلِّی اَطَّلِعُ اِلَی اِلٰهِ مُوسٰی **"Belki Mûsâ'nın ilâhına çıkar bakarım(!)"**

وَاِنِّی لَاَظُنُّهُ مِنَ الْکَاذِبِینَ **"Ben onun mutlaka yalancılardan olduğunu sanıyorum."**

Sanki Firavun şöyle bir tevehhüm içindeydi: Şayet başka bir ilah varsa semada bir cisim olur, ona da yüksek bina ile ulaşılabilir.

Veya Firavunun bundan maksadı kendisine bir rasathane kurulması olabilir. Bu rasathane ile yıldızların durumlarını rasat edecek ve onlarda bir peygamberin gönderilmesine veya yeni bir devletin zuhuruna delâlet eden bir şey olup olmadığına bakacaktır.

Denildi ki: Firavunun **"Sizin için benden başka bir ilah bilmedim"** demesi, **"De ki: 'Siz Allah'a göklerde ve yerde O'nun bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?"** (Yunus, 18) ayetinde olduğu gibi ilmin nefyiyle malumun nefyidir, yani başka bir ilahın olmadığını bildirmektir. Çünkü bundan murat, "onlarda olmayan bir şeyi mi Allaha haber vereceksiniz" demektir. Bu, fiille ilgili ilimlerin özelliklerindendir. Çünkü eşyanın tahakkuku için bilinmeleri şarttır. Böyle olunca, bunlarla ilgili bilgi yoksa kendileri de yok demektir. Ama infialî ilimler böyle değillerdir.[7]

Denildi ki: Kiremit işini ilk defa uygulayan Firavundur. Bundan dolayı Haman'a "benim için bir ateş yakıp tuğla pişir" derken, bu sanatı öğretir bir üslupla emir verdi. Bunu söylerken de kendini büyük gösterir şekilde ifade etti. Önce yapacağı işin bir kısmını söyledi, ardından da söz ortasında ismiyle nida etti.

---

[7] Yani, bizim fiilimizle meydana gelen şeylerde bilgimiz onların varlığını belirleyicidir. Mesela, bir ev bina etmişsek onun varlığını biliriz. Bizim bilmemiz, aynı zamanda onun var olması demektir. Ama fiil sahamıza girmeyen hususlarda bilgimiz gerçekle tam örtüşmeyebilir. Faraza, Kaf Dağı diye bir dağın varlığını bilmemiz onun varlığını gerektirmez. Veya bazılarının Ağrı Dağının varlığını bilmemeleri onun yokluğu anlamına gelmez. Allahu Teâlânın ilmi her şeyi kuşatmış olduğundan Onun bilgisi haricinde bir şey tasavvur edilemez. Böyle olunca **"Allahın varlığını bilmediği bir şey"** ifadesi, "olmayan bir şey" anlamına gelir. Yani, siz göklerde ve yerde olmayan bir şeyi mi O'na haber vereceksiniz?

39- وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ **"O ve ordusu, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar."**

وَظَنُّوا اَنَّهُمْ اِلَيْنَا لَايُرْجَعُونَ **"Ve bize döndürülmeyeceklerini sandılar."**

Öldükten sonra huzurumuza getirilmeyeceklerini zannettiler.

40- فَاَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِى الْيَمِّ ۚ **"Biz de onu ve ordusunu yakaladık, onları denize attık."**

Bunun beyanı daha önce geçmişti. Ayetin üslûbunda bu cezayı verenin azamet ve tazimi, ceza verilenlerin de tahkiri vardır. Sanki, sayıları çok olmasına rağmen hepsini avucuna alıp denize atıvermiştir. Benzeri bir üslûbu şu ayette görürüz:

"Allah'ı hakkıyla takdir edemediler. Hâlbuki yeryüzü kıyamet gününde bütünüyle O'nun kabzasındadır. Gökler de O'nun sağ eliyle dürülmüştür." (Zümer, 67)

فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ **"Zalimlerin sonunun nasıl olduğuna bak!"**

Ey peygamber! O zâlimlerin akıbetine bak ve kavmini benzeri bir akıbetten sakındır.

41- وَجَعَلْنَاهُمْ اَئِمَّةً يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ ۚ **"Onları ateşe çağıran öncüler kıldık."**

Biz onları, insanları yoldan çıkarmaya sevketmeleriyle dalaletin önderleri yaptık.

Denildi ki: **"Rahmân'ın kulları olan melekleri de dişi saydılar."** (Zuhruf, 19) ayetinde kullanıldığı tarzda, "ceale" fiili "isim vermek" anlamında da kullanılır. Böyle olunca "onları ateşe çağıran öncüler kıldık" ayeti "onları ateşe çağıran öncüler olarak isimlendirdik" manasını ifade eder. [8]

وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ لَايُنْصَرُونَ **"Kıyamet günü onlar yardım görmeyeceklerdir."**

---

[8] Bu, Mu'tezilenin görüşüdür. Allahın onları böyle kılması, zahirine göre yanlış anlaşılabileceğinden böyle bir te'vile gittiler. Zaten Mu'tezile "insanlar kendi fiillerinin yaratıcısıdır" görüşünü esas almıştır.

Kıyamet gününde azabın kendilerinden kaldırılması şeklinde bir yardım da görmeyeceklerdir.

42- وَاَتْبَعْنَاهُمْ فِى هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً **"Bu dünyada arkalarına lanet taktık."**

Lanet, Allahın rahmetinden uzak kılmaktır. Bu lanet, Allah tarafından olabileceği gibi melekler ve mü'minler tarafından da olabilir.

وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ ع **"Ve onlar, kıyamet gününde de çirkin hale getirilenlerdendir."**

Kıyamet günü de onlar tardedilenlerden veya yüzü çirkin kılınanlardan olacaklardır.

265. DERS

Hz. Musa'nın Kıssasından Hisseler

43- وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا اَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْاُولٰى بَصَائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً **"Andolsun, kurun-u ûla'yı helak ettikten sonra, insanların kalp gözünü açan deliller ve bir hidayet ve bir rahmet olarak Mûsâ'ya Kitab'ı verdik."**

Kitaptan murat Tevrattır.

Nûh, Hûd, Salih ve Lût kavimlerini helâk ettikten sonra Musaya Kitabı verdik.

"Kalp gözünü açan deliller"

O kitap, insanların kalplerini nurlandırır, hakikatler o nur ile görülür, hak ile batıl birbirinden ayrılır.

"Ve bir hidayet"

Ve o kitap insanları Allahın yolları olan ilâhî hükümlere sevk eder.

"Ve bir rahmet olarak"

Ve bir rahmettir. Çünkü onunla amel etseler Allahın rahmetine nail olurlar.

لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ **"Ola ki düşünüp ibret alırlar."**

Bu özelliklere sahip olan Kitabı gönderdik, ola ki tezekkür ederler. Böyle bir Kitap gönderilmesinden sonra, kendilerinden tezekkür ümit edilir.

"Ola ki..." ifadesi, böyle yerlerde "olmaları için" manasını ifade eder. Bunda daha önce öğrendiğin bir incelik vardır.[9]

44- وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ اِذْ قَضَيْنَا اِلٰى مُوسَى الْاَمْرَ **"Musa'ya emrimizi vahyettiğimiz sırada sen batı canibinde bulunmuyordun."**

Bundan murat, Mukaddes Vadi veya Tur dağıdır. Çünkü Hz. Musa'nın konumuna göre Batı tarafındaydı.

Ayette hitap Hz. Peygamberedir.

---

9 Allah'ın bu kıssalara yer vermesi, insanların düşünüp ibret almaları içindir. Bunun **"ola ki"** şeklinde ifade edilmesi, üslûpta nezaketi gösterir.

Musa'ya bildirmesini murat ettiğimiz şeyleri vahyettiğimizde Sen orda hazır değildin.

وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ **"Ve şahitlerden de değildin."**

Ve O'na gelen vahyi veya O'na vahiy geldiğini görenlerden de değildin.

Burada nazara verilen **"şahitler"**, Hz. Musa'nın Tur'a gidişinde seçmiş olduğu yetmiş kişidir.

Ayetten murat, Hz. Peygamberin bunları haber vermesinin **"gaybtan haber vermek"** kabilinden olduğunu, bunun ise ancak vahiyle bilinebileceğine delâlette bulunmaktır. Bundan dolayı, Cenab-ı Hak istidrakte bulunarak şöyle devam etti:[10]

45- وَلٰكِنَّا اَنْشَاْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ **"Lakin biz birçok devirler meydana getirdik de, bunların üzerlerinden uzun zaman geçti."**

Lakin Biz Sana vahyettik. Çünkü Biz Musa'dan sonra muhtelif nesiller var ettik, bunların üzerinden uzun bir zaman geçti. Bundan dolayı bu konuda gelen haberler tahrife maruz kaldı, şeriatlerde değişiklikler yapıldı, ilimler kaybolup gitti. Cenab-ı Hak ayette istidrakte bulunulan durumu hazfetti, onun yerine sebebini ikame etti.[11]

وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا فِى اَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَا **"Sen Medyen halkı arasında yaşayıp da âyetlerimizi onlardan öğreniyor da değildin."**

Sen, Medyen ehli olan Hz. Şuayb ve O'na inananların arasında da yaşamıyor, bir taallüm olarak onlardan bu ayetlerimizi öğrenmiyordun.

وَلٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ **"Fakat biz elçiler göndermekteyiz."**

Lakin Biz Seni peygamber olarak gönderdik, vahiyle bunları Sana haber verdik.

46- وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ اِذْ نَادَيْنَا **"Musa'ya seslendiğimiz zaman da, Tûr canibinde değildin."**

Muhtemelen bundan murat, Cenab-ı Hakkın Hz. Musa'ya Tevratı ver-

---

10 **İstidrak**, evvelki sözden kaynaklanan bir tevehhümü kaldırmak için yapılan ara açıklamaya denir.

11 Yani, doğrudan "bunları vahiyle bildiriyoruz" demedi, onun yerine "**Lakin biz birçok devirler meydana getirdik de, bunların üzerlerinden uzun zaman geçti**" ifadesiyle vahyin lüzumuna dikkat çekti.

diği vakittir. Biraz önce kırkdördüncü ayette nazara verilen **"Batı canibinden"** murat ise, Hz. Musaya nübüvvet görevinin verildiği vakittir.

وَلٰكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ **"Lakin Rabbinden bir rahmet olarak..."**

Lakin, Rabbinden bir rahmet eseri olarak biz bunları Sana öğrettik.

لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَا اَتٰيهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ **"Senden önce kendilerine bir uyarıcı gelmeyen bir kavmi uyarman için** (orada geçenleri sana bildirdik)**."**

Hz. İsa ile Hz. Peygamber arasında beşyüz elli senelik bir fetret dönemi yaşanmıştı.

Arablar açısından bakıldığında, Hz. İsmail'den itibaren Hz. Peygambere kadar olan dönem de düşünülebilir. Çünkü Hz. Musa ve Hz. İsa'nın (aleyhime's- selâm) daveti İsrailoğullarına ve çevrelerindekilere has idi.

لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ **"Ola ki düşünüp öğüt alırlar."**

47- وَلَوْلَآ اَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَآ اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُولاً فَنَتَّبِعَ اٰيَاتِكَ وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ **"Kendi yaptıkları sebebiyle başlarına bir musibet gelip de, "Ey Rabbimiz! Bize bir Peygamber gönderseydin de âyetlerine uysaydık ve mü'minlerden olsaydık" diyecek olmasalardı,** (peygamber göndermezdik)**."**

Ey Peygamber! Seni,

-Böyle diyerek mazeret ileri sürmelerinin önüne geçmek,

-Kendilerini delilsiz bırakmak için gönderdik.

48- فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا **"Onlara katımızdan hak gelince, şöyle dediler:**

لَوْلَآ اُوتِىَ مِثْلَ مَا اُوتِىَ مُوسٰى **"Musa'ya verilenlerin benzeri ona da verilseydi ya!"**

"Musaya Kitabın bütün olarak bir defada verilmesi, asa, yed-i beyza ve diğer mu'cizeler gibi, keşke sana da mu'cizeler verilseydi" dediler.

Böyle demeleri, zor durumda bırakmak ve işi yokuşa sürmekten başka bir şey değildi.[12]

---

12 Yani, Musa'ya verilenler kendilerine verilse iman etmeyeceklerdi.

اَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَآ اُوتِىَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُ **"Daha önce Musa'ya verileni de inkâr etmemişler miydi?"**

Bu inkâr edenlerden murat, Hz. Musa zamanındaki onlar gibi görüş ve gidişata sahip olan kâfirlerdir.

قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا **"Bu ikisi, birbirlerine destek olan iki sihir" dediler."**

"Bu ikisi" ifadesinden murat

-Hz. Musa ve Hz. Harun'dur.

-Veya Hz. Musa ve Hz. Muhammeddir. (Aleyhimüs selâm)

"Birbirlerine destek olan iki sihir" iki kitabın birbirine uygunluğudur.

Veya her iki kitabın mu'cizelerle desteklenmesidir.

وَقَالُوا اِنَّا بِكُلٍّ كَافِرُونَ **"Ve biz onların her birini inkâr ediyoruz" dediler."**

"Onların her biri" ifadesinden murat,

-Hz. Musa ve Hz. Peygamberdir.

-Veya genel anlamda bütün peygamberlerdir.

49- قُلْ فَاْتُوا بِكِتَابٍ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ هُوَ اَهْدٰى مِنْهُمَآ اَتَّبِعْهُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ **"De ki: Eğer sadık iseniz, Allah katından bu ikisinden daha doğru bir kitap getirin de, ona uyayım!"**

Ayetin bu kısmı, **"birbirlerine destek olan iki sihir"** ifadesiyle, Hz. Musa ve Hz. Peygamberi kastettiklerini teyid eder.

Böyle bir şeyi gerçekleştiremeyecekleri için, ayetten murat onları ilzam ve susturmaktır. **"Eğer sadık iseniz"** ifadesindeki **"eğer"** kelimesi, onlarla tehekküm için olabilir.

50- فَاِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ اَنَّمَا يَتَّبِعُونَ اَهْوَآءَهُمْ **"Eğer sana cevap vermezlerse, bil ki onlar sırf hevâ'larına uymaktadırlar."**

Çünkü delile tâbi olsalar, o delili getirir, gösterirlerdi.

وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوٰيهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللّٰهِ **"Allah'tan bir yol gösterici olmaksızın kendi hevâ'sına uyandan daha sapık kim olabilir?"**

Buradaki soru nefiy içindir. Yani, böylesinden daha ziyade dalâlette olanı yoktur.

Hevâ'ya uymanın **"Allahtan bir yol gösterici olmadan"** kaydıyla söylenmesi, te'kid içindir.

Ama takyîd için de olabilir. Çünkü nefsin hevâsının (isteğinin) bazan hakka muvafık olması mümkündür.

إِنَّ اللَّهَ لاَ يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ **"Elbette Allah zalim kavmi doğru yola iletmez."**

Allah, hevâ'ya uymayı âdet hâline getirerek kendine zulmeden kimseleri doğru yola iletmez.

51- وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ **"Andolsun, o sözü onlara peş peşe ulaştırdık."**

Öğüt vermede bir kopukluk olmaması için, biz ardı ardına vahiyler gönderdik.

Veya bundan murat, Kur'anda ardı ardına deliller getirilmesi, uyarıcı öğütlerin ve ibretli nasihatlerin yer alması olabilir.

لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ **"Ola ki düşünüp öğüt alırlar."**

Ola ki bu şekilde inanırlar ve itaat ederler.

266. DERS

Hidayet Allah'tan

52- اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهٖ هُمْ بِهٖ يُؤْمِنُونَ **"Ondan** (Kur'ân'dan) **önce kendilerine kitap verdiklerimiz, ona iman ederler."**

Sebeb-i Nüzûl

Ayet, ehl-i kitaptan iman edenler hakkında nazil oldu.

Denildi ki: Hristiyanlardan kırk kişi hakkında indi. Bunlardan otuz ikisi Hz. Caferle beraber Habeşistandan, sekizi de Şamdan gelmişlerdi.

53- وَاِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُوٓا اٰمَنَّا بِهٖٓ **"O kendilerine okunduğu zaman şöyle dediler: "Ona iman ettik"**

اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَآ **"Şüphesiz o Rabbimizden gelen gerçektir."**

اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهٖ مُسْلِمِينَ **"Biz ondan önce de müslümandık."**

Yani, onların imanı yeni bir şey değildir. Daha önceki kitaplarda Kur'andan behsedildiğini görmüşler, daha Kur'an inmeden İslâm üzere olmuşlardı.

Veya mana şöyle olabilir: Daha evvelinde Kur'anın Allahtan geldiğine az çok kanaatleri vardı, bizzat okununca bu kanaatleri pekişti, hakka teslim oldular.

54- اُولٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا **"İşte onlara, sabretmelerinden ötürü mükâfatları iki defa verilecektir."**

Birincisi, kendi kitaplarına imanları, diğeri ise Kur'ana imanlarıdır. Her iki imanda da sabır ve sebat göstermeleri yüzünden, bunlar iki defa mükafat alacaklardır.

Veya bundan murat, Kur'ana hem inmeden, hem de indikten sonra imanlarında sabır ve sebat göstermeleridir.

Veya hem müşriklerin ezasına, hem de eski dinlerinden olan kimselerin bunları dışlamalarına sabır ve sebat göstermeleridir.

وَيَدْرَؤُنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ **"Bunlar kötülüğü iyilikle savarlar."**

Bunlar, masiyetin peşinde taat yaparlar.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Kötülüğün peşinden onu ortadan kaldıracak iyilik yap."

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ **"Ve onlara rızık olarak verdiklerimizden infak ederler."**

Ve bunlar, kendilerine rızık olarak verdiklerimizden hayır yolunda harcarlar.

55- وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ **"Onlar, boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler."**

Onlar, boş söz işittiklerinde güzellikle ondan yüz çevirirler.

وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ **"Ve şöyle derler: Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz de size."**

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ **"Size selam olsun."**

Ayrılırken selâm ile ayrılırlar.

Veya muhatapların içinde bulundukları kötü hâlden dolayı onlara "Allah selâmet versin" şeklinde dua ederler.

لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ **"Biz cahilleri istemeyiz."**

"Biz kendini bilmezlerle sohbet etmeyiz, böyle bir sohbeti arzulamayız" derler.

56- إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ **"Sen sevdiğini hidayete eriştiremezsin."**

Sen sevdiğini İslama sokmaya güç yetiremezsin.

وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ **"Lakin Allah dilediğine hidayet verir."**

Lakin Allah dilediğine hidayet eder ve onu İslâma dâhil kılar.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ **"Ve O, hidayete girecek olanları en iyi bilendir."**

Allah buna ehil olanları en iyi bilendir.

Sebeb-i Nüzûl

Cumhura göre, ayet Ebu Talib hakkında inmiştir. Vefatına yakın Hz. Peygamber onun yanına vardı ve "amca, La ilâhe illallah de, Allah katında seni savunayım" dedi. Ebu Talib, "kardeşimin oğlu, biliyorum Sen doğru

bir insansın, lâkin "ölümü anında boyun eğdi" demelerinden hoşlanmam" cevabını verdi.

57- وَقَالُوا اِنْ نَتَّبِعِ الْهُدٰى مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ اَرْضِنَا **"Onlar, "Seninle beraber yol tutarsak, kendi yurdumuzdan koparılıp çıkarılırız" dediler."**

Sebeb-i Nüzûl

Ayet, Abdi Menaf oğullarından Hars Bin Osman hakkında indi. Hz. Peygamberin yanına gelip şöyle demişti: "Senin hak üzere olduğunu biliyoruz. Lakin biz bir avuç insanız, Sana tâbi olsak ve Arab müşriklere muhalefet etsek bizi diyarımızdan sürüp çıkarmalarından korkarız."

Allahu Teâlâ, şöyle buyurarak cevap bildirdi:

اَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا اٰمِنًا **"Biz onları emin bir hareme yerleştirmedik mi?"**

Harem içinde yer alan Ka'be hürmetine, çevrede insanlar birbirini boğazlasa bile, Mekkede güven içinde yaşamakta idiler.

يُجْبٰى اِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَىْءٍ رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا **"Tarafımızdan bir rızık olarak, her türlü mahsul oraya sevk olunur."**

Onlar putlara taptıkları hâlde Ka'be hürmetine durumları böyle ise, Ka'benin hürmetine ilave olarak tevhidin hürmetini de katarlarsa nasıl biz onları korkuya mübtela kılar, diyarlarından çıkartırız!?

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَايَعْلَمُونَ **"Lakin onların çoğu bilmezler."**

Lakin onların çoğu cahildirler, bunu anlamazlar, bilmek için tefekkür etmezler.

Denildi ki: Onlardan çok azı düşünür ve bu rızkın Allahtan olduğunu bilir. Çoğu ise, bilmezler. Çünkü şayet bilseler, başkasından korkmazlardı.

Ama onlar Allahtan değil de insanlardan korkarlarsa, bu hâllerinden dolayı Allahın ceza vermesinden korkmaları gerekir. Ayetin devamı bunu anlatır:

58- وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا **"Biz, maişetleriyle şımarmış nice beldeyi helak ettik."**

Onlar gibi güven içinde ve geçimi rahat olan, bundan dolayı şımaran nice belde insanlarını Allah helâk etti ve diyarlarını harabeye çevirdi.

فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ **"İşte onların meskenleri!"**

İşte şunlar onların ıpıssız meskenleri...

لَمْ تُسْكَنْ مِنْ بَعْدِهِمْ اِلاَّ قَلِيلاً **"Kendilerinden sonra pek az oturuldu."**

Onların yaşadıkları yerlerde artık kimse yaşamıyor, ancak bir gün veya daha az olacak şekilde insanlar gelip geçiyor.

Veya onların günahlarının uğursuzluğundan, onların helâkinden sonra o diyarlarda oturacak kimse kalmadı, dağılıp gittiler.

وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ **"Onlara varis olan Biz olduk."**

Çünkü yerlerinde onlar gibi tasarrufta bulunacak kimse kalmadı.

59- وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى حَتّٰى يَبْعَثَ فِى اُمِّهَا رَسُولاً يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَا **"Rabbin, beldelerin merkezî yerlerine, kendilerine âyetlerimizi okuyan bir elçi göndermedikçe oraları helâk edici değildir."**

Peygamberin ana yerleşim merkezlerinde gönderilmesi, oralarda yaşayanların daha zeki ve daha asil olmasındandır.

Peygamberin gönderilmesi,

-Allahın onlara karşı delili olması,

-Ve onların mazeretleri kalmaması içindir.

وَمَا كُنَّا مُهْلِكِى الْقُرٰى اِلاَّ وَاَهْلُهَا ظَالِمُونَ **"Ve biz, ahalisi zalim olmadıkça beldeleri helâk etmeyiz."**

Onlar,

-Peygamberleri yalanlayarak,

-Küfür içinde taşkınlıklar yaparak zulmettiklerinde helâk edildiler.

60- وَمَا اُوتِيتُمْ مِنْ شَىْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا **"Size verilen her şey, dünya hayatının meta'ı ve zînetidir."**

Size, dünyayı güzelleştiren şeylerden ne verilmişse, bunlar geçici dünya hayatınız süresince faydalanacağınız, kendilerini süs olarak kullanacağınız şeylerdir.

وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَاَبْقٰى **"Allah katında olan ise, daha hayırlı ve daha kalıcıdır."**

"Allah katında olan"dan murat, Allahın vereceği sevaptır. İşte bu,

kendi zâtında geçici dünya menfaatlerinden çok daha hayırlıdır. Çünkü özel bir lezzettir ve mükemmel bir mutluluktur. Ebedî olduğu için de daha devamlıdır.[13]

أَفَلَا تَعْقِلُونَ **"Hâlâ aklınızı kullanmaz mısınız?"**

Aklınızı kullanmıyor musunuz ki, ednâ (değersiz) olanı hayırlı olanla değiştiriyorsunuz?

---

13 Allahın vereceği sevap bizâtihi hayırdır. Geçici dünya malı ve zînetine göre **"daha hayırlıdır"** denilmesi, "okyanus dereden daha büyüktür" denilmesi gibi bir manayı ifade eder. Çünkü, ebedî ve daimi olanla, geçici ve fanî olan kıyasa girmez.

267. DERS

İnsanın Acizliği

61- اَفَمَنْ وَعَدْنَاهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيهِ كَمَنْ مَتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ **"Kendisine güzel bir vaadde bulunduğumuz ve o vaad edilen şeye kavuşacak olan kimse, dünya hayatının menfaatlerinden yararlandırdığımız, sonra da kıyamet günü** (hesaba çekilmek için) **huzura getirilecek kimse gibi midir?"**

Güzel vaadden murat, cennettir. Çünkü vaadin güzelliği, vaad edilenin güzelliğiyledir.

Allah vaadinde hulfetmiyeceği için o kimse bu vaad edilen cennete hiç şüphe yok kavuşacaktır. Bunun katiliğini ifade için atıf, sebebiyet manası veren فَ "fe" ile yapılmıştır.

Dünya hayatının menfaatleri,

-Elemlerle karışık,

-Yorgunluklarla bulanık,

-Geçici olması sebebiyle, sonu hep pişmanlıktır.

Dünyada keyfine göre yaşayan bu kimse, sonra kıyamet günü hesaba çekilmek veya azaba sevkedilmek için kayıtlı– kelepçeli olarak huzurumuza getirilecektir.

Bu ayet, önceki ayetin bir neticesi gibi olduğundan فَ "fe" ile ona atfedilmiştir.[14]

62- وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَآئِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ **"O gün** (Allah) **onlara nida ile 'Benim ortaklarım olduklarını iddia ettikleriniz hani nerede?' diyecektir."**

---

[14] Önceki ayette dünya hayatının gelip geçiciliği, ahiret sevabının ise daha hayırlı ve daimi olduğu anlatılmıştı. İşte, durum böyle olunca, ilerde kendisine cennet verilecek olan kimse, elbette ve elbette şu dünya hayatında refah içinde yaşamakla beraber diğer âlemde azap görecek olan kimseye kıyas edilemez. Bu kimse şu hayatta çileler çekse bile, madem önünde daimi bir mükâfat, bitmez bir saadet var, o çileleri hoş karşılamalıdır.

Bu ayet, bir önceki ayette geçen "kıyamet günü" ifadesine atfedilmiştir. Veya "şu günü hatırla" tarzında yeni bir cümledir.

63- قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ "Haklarında azap hükmü gerçekleşenler şöyle dediler."[15]

Bundan murat, **"Rabbinin, 'Andolsun ki cinlerden ve insanlardan cehennemi dolduracağım' sözü tamam oldu."** (Hûd, 119) ayetinde ve vaîd ayetlerinde anlatılan durumdur. Bu sözün muktezası sabit olmuş, gereği meydana gelmiştir.

رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ الَّذِينَ اَغْوَيْنَا "Ey Rabbimiz! İşte şunlar bizim azdırdıklarımızdır."

اَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَا "Kendimiz azdığımız gibi onları da azdırdık."

تَبَرَّاْنَآ اِلَيْكَ "Onların suçlarından beri olduğumuzu sana arzederiz."

مَا كَانُوٓا اِيَّانَا يَعْبُدُونَ "Onlar bize tapmıyorlardı."

Onlar bize tapmıyorlardı, ancak kendi hevâ'larına ibadet ediyorlardı.

64- وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَآءَكُمْ "Onlara, "Haydi şeriklerinizi çağırın!" denildi."[16]

فَدَعَوْهُمْ "Onlar da çağırdılar."

فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ "Fakat şerikleri onlara cevap vermedi."

Onlar, şaşkınlık içinde şerik kabul ettiklerini çağırırlar. Ama o şerikler, icabetten ve yardım etmekten aczleri dolayısıyla cevap veremezler.

وَرَاَوُا الْعَذَابَ "Ve azabı gördüler."

لَوْ اَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ "Keşke onlar doğru yola gelselerdi."

Azabı gördüklerinde "ah keşke hidayet üzere olsaydık" diye temenni ederler.

Veya "ne olurdu, dünyada iken doğru yol üzere olsalardı!"

---

15 Öyle anlaşılıyor ki, bu ilâhî hitap, insanlardan ve ruhanî varlıklardan putlaştırılanlara yapılacaktır. Her ne kadar bu açıktan ifade edilmemiş olsa da, ayetin devamından böyle olduğu görülmektedir.

16 Buradaki hitap ise, bazı insanları ve ruhanî varlıkları putlaştırılanlaradır.

Veya "ah, şu azabı def etmeye bir yol bulsalardı..."

65- وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَآ اَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ "O gün Allah onlara seslenip "Peygamberlere ne cevap verdiniz?" der."

Bu, üstteki altmış ikinci ayete atfedilmiştir. Allahu Teâlâ önce kendisine şirk koşulmasından sormuş, sonra da peygamberleri yalanlamalarını sorgulamıştır.

66- فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْاَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ "O gün onlara karşı bütün haberler kapanmıştır."

O gün haberler kendilerine kör gibi olmuştur, o haberler onlara bir türlü ulaşamaz. Bununla, "onlar bütün haberlere karşı kör oldular, kendilerine hiçbir yerden haber gelmedi" manası kastedilmiştir. Lakin onların çaresizliğini daha kuvvetli anlatmak için böyle ifade edilmiştir. Bunda şöyle bir delâlet de vardır:

Zihin, böyle meselelerde ancak hariçten gelenlerle işlem yapar. Hariçten bir haber olmayınca, zihin onunla alakalı bir fonksiyon icra edemez.

"Haberlerden" murat, Peygamberlere verdikleri cevaplardır veya hem onu hem de diğerlerini içine alan haberlerdir.

Peygamberler bile böyle dehşetli bir günün hesabında cevap verirken zorlanıp durumu Allahın ilmine havale ederlerken, ümmetlerinden olup da dalalette gidenlerin hâli nice olur, kıyas edebilirsin!

فَهُمْ لَا يَتَسَآءَلُونَ "Artık birbirlerine de soramazlar."

Hem durumun dehşetinden, hem de onların da kendileri gibi aciz olduklarını bildiklerinden birbirlerine de cevabı soramazlar.

67- فَاَمَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسٰٓى اَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ "Artık kim tevbe ederek, iman edip iyi işler yaparsa, ümit edilir ki o, kurtuluşa erenlerdendir."

Ama her kim şirkten dönse, iman ve salih ameli cem etse, felaha erer.

"Ümit edilir ki" ifadesi Allaha nisbet edildiğinde katiyet bildirir. Böyle bir üslûb, büyük zâtların âdet edindikleri bir ifade tarzıdır.

"Ümid edilir ki" ifadesi tevbe edene nisbet edildiğinde ise gerçek anlamında kullanılmış olur. Tevbe eden kimse, felah bulmayı ümit eder bir hâlde olmalıdır.

68- وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَايَشَآءُ وَيَخْتَارُ "Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer."

Allahın herhangi bir şeyi yapmasını zorunlu kılacak bir güç olmadığı gibi, yaptığını engelleyecek bir şey de yoktur.

مَاكَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ "Onların seçim hakkı yoktur."

Ayetin zahiri, insanlardan irade kuvvetini tamamen nefyetmektedir. Tahkik edildiğinde de durumun böyle olduğu anlaşılır. Çünkü kulların iradesi, Allahın tercihiyle yaratılmış olup bir kısım sebeplere bağlıdır. İnsanların ise, bu sebeplerde bir iradesi söz konusu değildir.[17]

Denildi ki: Ayetten murat, mahlûkattan hiçbirinin Allaha "şu şöyle olsun" diye bir dayatması olamadığını bildirmektir. Ayetin **"Bu Kur'an, iki şehrin birinden bir büyük adama indirilseydi ya!"** (Zuhruf, 31) demeleri üzerine indiği rivayeti de bu manayı te'yid eder.

Denildi ki: Ayetin bu kısmı, öncekinin devamı olup, buradaki "Ma" edatı nefiy için değil, mevsul olarak gelmiştir. Yani, "Allah her ne dilerse yaratır ve her ne şey onlar için daha hayırlı ise onu seçer."

سُبْحَانَ اللّٰهِ "Allah, münezzehtir."

Bu ifade, Allahı tenzihtir. Hiç kimse yaratmada O'na hissedar olamaz, O'na müdahale edemez. Hiçbir irade, O'nun seçimine karışamaz.

وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ "Ve onların ortak koştuklarından şanı yücedir."

Allah, onların şerik kılmasından veya şerik kıldıkları şeylerle beraber olmaktan yücedir.

69- وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ "Rabbin, onların sinelerinde gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir."

Senin Rabbin, peygambere düşmanlık ve kin gibi onların içinden geçenleri bilir. Onu tenkid etmek gibi açığa vurduklarını da bilir.

70- وَهُوَ اللّٰهُ "O, Allah'tır."

O, ibadete layık olan Allahtır.

---

[17] Bu ifadeler, insanın fiillerinde tamamen kaderin mahkûmu olduğu şeklinde anlaşılmamalıdır. İnsan, var olup olmama, cinsiyet, huy, saçının rengi gibi şeyleri seçemez, ama kendi yaptığı fiillerde tercih hakkına sahiptir. Yürümeyi yaratan Allahu Teâlâdır, ama camiye veya meyhaneye gitmeyi isteyen insanın iradesidir.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ **"O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."**

İbadete, O'ndan başka layık olan yoktur.

لَهُ الْحَمْدُ فِى الْاُولٰى وَالْاٰخِرَةِ **"Başta da sonda da hamd O'na mahsustur."**

Çünkü hem şimdiki, hem de ilerde gelecek olan nimetlerin sahibi O'dur. Mü'minler dünyada O'nun nimetlerine hamdettikleri gibi, lütfundan dolayı sevinerek ve hamdetmekten lezzet alarak, ahirette de **"Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun."** (Fatır, 34) ve **"O Allaha hamdolsun ki bize olan vaadini gerçekleştirdi ve bizi arza varis kıldı. Cennette istediğimiz yerde oturuyoruz."** (Zümer, 74) ifadeleriyle yine hamd edeceklerdir.

وَلَهُ الْحُكْمُ **"Hüküm yalnızca O'nundur."**

Her şeyde nâfiz olan hüküm O'nundur.

وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ **"Ve siz O'na döndürüleceksiniz."**

Öldükten sonra diriltilerek O'na döndürüleceksiniz.

71- قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَاْتِيكُمْ بِضِيَآءٍ **"De ki: Haber verin bakayım, eğer Allah üzerinizde geceyi tâ kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka size bir ziya getirecek ilah kimdir?"**

Allah güneşi yerin altında tutarak veya kaybolduğu ufuk etrafında hareket ettirerek kıyamete kadar daimî gece yapsa, size kim bir ziya getirir?

"Allahtan başka ilah" ifadesi onların zannına göre kullanılmıştır. Çünkü onlar O'ndan başka ilah olduğunu iddia ediyorlardı.

اَفَلَا تَسْمَعُونَ **"Hâlâ işitmez misiniz?"**

Düşünerek ve basiretle işitmez misiniz?

72- قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَاْتِيكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ **"De ki: Haber verin bakayım, eğer Allah üzerinizde gündüzü ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka size istirahat edeceğiniz bir geceyi getirecek ilah kimdir?"**

أَفَلَا تُبْصِرُونَ **"Hâlâ görmez misiniz?"**

Allah güneşi semanın ortasında tutarak veya ufkun üzerindeki yörüngesinde hareket ettirerek kıyamet gününe kadar daima gündüz yapsa meşguliyet yorgunluklarından dinlenmeniz için Allahtan başka hangi ilah size geceyi getirir?

Ayette önce **"kim size bir ziya getirir?"** denildi. Burada ise sadece "kim size bir gece getirir?" denilmek yerine **"istirahat edeceğiniz bir gece"** denildi. Bunda şöyle bir incelik vardır: Çünkü ziya zâtında bir nimettir, bizâhiti istenilir. Ama gece öyle değildir.

Keza, ziyanın faydaları, gecenin faydalarından daha çoktur. Bundan dolayı ziya nimetinden bahsedildikten sonra **"Hâlâ işitmez misiniz?"** denildi. Gece nimetinden sonra ise, **"Hâlâ görmez misiniz?"** denildi. Çünkü aklın işitmekten olan istifadesi, görmekten gelen istifadesinden daha fazladır.

73- وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ **"Rahmetinden dolayı, Allah geceyi ve gündüzü hem dinlenmeniz hem de O'nun lütfundan rızkınızı aramanız için var etti."**

İnsan, gecede istirahat eder, gündüzde ise çeşitli işler yapar.

وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ **"Ve ola ki şükredersiniz."**

Allahın size bunları vermesi, bu hususdaki ilâhî nimetleri bilip onlara şükretmeniz içindir.

74- وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ **"O gün Allah onları çağırarak, "Benim ortaklarım olduklarını iddia ettikleriniz, hani nerede?" diyecektir."**

Bu ibare, altmış ikinci ayette de geçmişti. Burada tekrarı, onların şirklerini tekrar be tekrar başlarına vurarak en ziyade Allahın gadabını celbeden şeyin O'na ortak koşmak olduğunu hissettirmektir.

Veya birinci ibare onların görüşlerinin bozukluğunu anlatmak, ikincisi ise bu görüşün bir senede dayanmayıp ancak bir arzu ve hevâ'dan çıktığını beyan etmektir.

75- وَنَزَعْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا **"Her ümmetten bir şahit çıkarırız."**

Her ümmetten çıkarılacak şâhit, o ümmete gönderilen peygamberdir. Peygamber, onların ne hâlde bulunduklarına şehâdet eder.

فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ **"Ve** (kâfirlere) **"Kesin delilinizi getirin" deriz."**

Bulunduğunuz dininizin sıhhatine dair delilinizi getirin bakalım.

فَعَلِمُوا اَنَّ الْحَقَّ لِلّٰهِ **"Onlar da gerçeğin Allah'a ait olduğunu bilirler."**

O zaman ulûhiyette hakkın sadece Allaha ait olduğunu, hiçbir şeyin O'na şerik olmadığını bilirler.

وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ **"Ve uydurdukları şeyler kaybolup gitmişlerdir."**

Ve Allaha şerik olarak uydurdukları batıl ilahların hepsi onlardan kaybolup gider.

268. DERS

Karun Kıssası

76- إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسٰى **"Karun, Musa'nın kavminden idi."**

Karun, Hz. Musa'nın amcaoğlu olup O'na inananlardan idi.

فَبَغٰى عَلَيْهِمْ **"Onlara karşı taşkınlık etmişti."**

Onlara üstünlük tasladı, onların emri altında olmalarını istedi.

Veya onların üzerinde kibirlendi. Veya onlara zulmetti.

Denildi ki: Karunun bu durumu, Firavunun onu İsrailoğullarına idareci yaptığında oldu.

Veya bundan murat onun hasedidir. Rivayete göre Karun Hz. Musa'ya şöyle demişti: "Sana risalet verildi, Haruna da âlimlik. Ben ise bir şey değilim. Ne zamana kadar sabredeceğim?"

Hz. Musa ona şöyle cevap verdi: "Bu, Allahın işi, böyle takdir etmiş."

وَاٰتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا اِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوأُ بِالْعُصْبَةِ اُولِى الْقُوَّةِ **"Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarlarını güçlü kuvvetli bir topluluk zor taşırdı."**

Ayet metnindeki **"mefatih"** kelimesi hem anahtar hem de hazineleri ifade edebilir. Birinciye göre O'nun hazinelerinin anahtarlarını güçlü – kuvvetli topluluğun taşıdığı anlaşılır. İkinciye göre ise, hazinelerini güçlü kuvvetli bir topluluğun taşıdığı anlaşılır.

اِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ **"Kavmi ona demişti ki:"**

لَا تَفْرَحْ **"Şımarma!"**

Dünya ile şımarmak mutlak olarak kınanmıştır. Çünkü böyle bir şımarma,

-Dünyayı sevmenin,

-Ona razı olmanın,

-Geçici olmasından gafletin bir neticesidir. Onda olan lezzetlerin geçici olduğunu bilmek ise, üzülmeyi icab ettirir. Bunun içindir ki Allahu Teâlâ şöyle buyurdu:

"Ta ki elinizden çıkana üzülmeyesiniz ve Onun size verdikleriyle şımarmayasınız." (Hadîd, 23)

Ayetin devamı, şımarmanın yasaklanmasını Allahın muhabbetine mani olması yönünden açıklayıp şöyle bildirdi:

اِنَّ اللّٰهَ لاَ يُحِبُّ الْفَرِحِينَ **"Çünkü Allah şımaranları sevmez."**

Çünkü Allah, dünyanın geçici yaldızlarıyla şımaranları sevmez.

77- وَابْتَغِ فِيمَا اٰتٰيكَ اللّٰهُ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ **"Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara."**

Allahın sana vermiş olduğu zenginliği, sana ahireti kazandıracak şeylerde sarfederek ahiret yurdu için harca. Çünkü zenginlikten maksat, ahireti kazandırmak olmalıdır.

وَلاَ تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا **"Dünyadan da nasibini unutma."**

Dünyadan nasip, onunla ahireti kazanmaktır. Ayrıca, dünyadan kişinin kendisine yetecek kadarını almasıdır.

وَاَحْسِنْ كَمَا اَحْسَنَ اللّٰهُ اِلَيْكَ **"Allah sana ihsanda bulunduğu gibi sen de ihsanda bulun."**

Allah sana verdiği nimetlerle ihsanda bulunduğu gibi, sen de Allahın kullarına iyilik yap.

Denildi ki: Allah sana nimetle ihsanda bulunduğu gibi, sen de şükür ve taat ile iyilikte bulun.

وَلاَ تَبْغِ الْفَسَادَ فِى الْاَرْضِ **"Ve yeryüzünde bozgunculuk arama."**

Zulüm ve haksızlığa yol açacak bir emir vererek arzda fesat arzulama.

Bu, Karunun işlemiş olduğu zulüm ve haksızlıktan sakındırmadır.

اِنَّ اللّٰهَ لاَ يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ **"Çünkü Allah, bozguncuları sevmez."**

Allah, kötü fiillerinden dolayı bozguncuları sevmez.

78- قَالَ اِنَّمَا اُوتِيتُهُ عَلٰى عِلْمٍ عِنْدِى **"Kârûn, "Bunlar bana bendeki bir ilimden dolayı verilmiştir" dedi."**

Dedi ki: Ben, bende olan ilimle insanlara üstün kılındım, bununla onların fevkinde makam ve mala kavuştum.

"Onda olan ilim",

-Tevrat olabilir. İçlerinde Tevratı en iyi bilen idi.

-Kimya ilmi olabilir.

-Ticaret ve kazanç ilmi olabilir.

-Denildi ki: Yusufun hazinelerinin bilgisine sahipti.

اَوَ لَمْ يَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ اَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَاَكْثَرُ جَمْعًا **"O, Allah'ın kendinden önceki devirlerde, ondan daha kuvvetli ve daha çok mal biriktirmiş kimseleri helâk etmiş olduğunu bilmedi mi?"**

Karun, bu gerçeği aslında Tevrat'ta okumasına ve tarihî menkıbeleri anlatanlardan duymasına rağmen kuvvetiyle ve malının çok olmasıyla aldanmıştı. Ayet, onun bu hâline karşı bir taaccüptür ve halini kınamaktır.

Veya bu ilmin kendisinden nefyi ile ilim iddiasına ve bununla büyüklük taslamasına bir reddir. Yani, "Bunu bilmedikten sonra, iddia ettiği gibi kendisini helâk olanların maruz kaldığı hâllerden koruyacak bir ilmi mi var?"

وَلاَ يُسْئَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ **"Mücrimlerden günahları sorulmaz."**

Buradaki sualden murat, öğrenmek amacıyla onların günahlarından sorulmamasıdır. Çünkü Allahu Teâlâ, onların günahlarına muttalidir.

Veya ayıplama tarzında sorulmayacaklardır. Çünkü buna lüzum kalmadan, günahları sebebiyle ansızın cezalandırılacaklardır.

Sanki Allahu Teâlâ, önceki devirlerde kendisinden daha kuvvetli ve daha zengin olanların helakini zikrederek Karunu tehdit edince, onun Allahın onlara has kıldığı cezalara muttali olmadığını, Allahın ise mücrimlerin bütün günahlarına muttali olduğunu ve hiç şüphesiz buna göre ceza vereceğini bildirerek te'kidde bulundu.

79- فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ فِى زِينَتِهٖ **"Derken Karun, ihtişam içinde kavminin karşısına çıktı."**

قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا يَالَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ اُوتِىَ قَارُونُ **"Dünya hayatını arzulayanlar şöyle dediler: Keşke Karun'a verilenin benzeri bizim de olsaydı."**

Hasedden sakınmak için bizzat onun malını değil, benzerini temenni ettiler.

اِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ **"Gerçekten o, çok büyük devlet sahibidir."**

"Onun dünyadan çok büyük bir payı var" dediler.

80- وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ "Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise, şöyle dediler:"

Ahiretin hâllerini bilenler, Karun gibi servete kavuşmayı temennî edenlere şöyle dediler:

وَيْلَكُمْ "Yazıklar olsun size!"

"Veyl" ifadesi, razı olunmayan şeylerden sakındırmak için kullanılır.

ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا "İman edip salih amel yapanlar için Allah'ın sevabı daha hayırlıdır."

Allahın ahirette vereceği karşılık, Karuna verilenden, hatta dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır.

وَلَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ "Ona, ancak sabredenler kavuşurlar."

Böyle bir karşılığa, ancak taatte ve günahlardan kaçınmada sabredenler nâil olurlar.

81- فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ "Derken, onu da, sarayını da yerin dibine geçirdik."

Rivayete göre, Karun her zaman Hz. Musayı incitir, O ise yakınlığından dolayı durumunu idare ederdi. Derken zekât hükmü bildirildi. Karun malının binde birini vermeyi kabul etti. Ama hesaplayınca çıkan miktar kendisine çok geldi.

İsrailoğulları O'nu terk etsinler diye, Hz. Musa'yı onların nazarında küçük düşürecek bir plan yaptı. "Musa benimle ilişkiye girdi" demesi için fahişe bir kadını ayarladı. Bayram günü Hz. Musa insanlara hitap etmek üzere ayağa kalktı. Şöyle konuştu: "Hırsızlık yapanın elini keseriz. Bekâr olarak zina yapana sopa cezası uygularız. Evli olarak zina yapanı ise recmederiz."

Bunun üzerine Karun "Sen de bu hükümlere dâhil misin?" diye sordu.

Hz. Musa "evet, dâhilim" dedi.

Karun, "İsrailoğulları Senin falan kadınla ilişkin olduğunu iddia ediyorlar!" dedi.

Bu söz üzerine o kadın getirildi. Hz. Musa ondan Allah hakkı için doğru söylemesini istedi. Kadın, bir ücret karşılığında böyle iftira etmesi için Ka-

run tarafından tutulduğunu anlattı. Hz. Musa, gerçeğin anlaşılması üzerine secdeye vardı, Karunun helâki için Allaha yalvardı.

Allahu Teâlâ, "yere dilediğini emret" diye O'na vahyetti. Hz. Musa da "ey arz! Onu içine al!" dedi. Arz onu dizlerine kadar içine aldı. Hz. Musa "onu içine al" dedi. Arz, Karunun vücudunun yarısını içine aldı. Sonra Hz. Musa "Onu içine al!" dedi, arz Karunu boynuna kadar içine aldı. Sonra Hz. Musa tekrar "onu içine al" deyince, arz Karunu tümüyle içine aldı. Bütün bu merhalelerde Karun Hz. Musaya yalvarıyordu. Ama Hz. Musa ona acımadı.

Allahu Teâlâ O'na vahyen şöyle bildirdi: "Ne kadar katısın ki, defalarca Senden merhamet istedi, ama Sen ona merhamet etmedin! İzzetime ve celâlime yemin ederim ki, bir kere bana dua etseydi, kendisine icabet ederdim."

Bu olaydan sonra İsrailoğullarından "mirasına konmak için böyle yaptı" diyenler olunca Hz. Musa Allaha dua etti, bu dua neticesinde Allah O'nun sarayını ve mallarını yerin dibine geçirdi.

فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ **"Allah'a karşı ona yardım edebilecek adamları da yoktu."**

وَمَاكَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِينَ **"Kendisini savunup kurtarabileceklerden de değildi!"**

82- وَاَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْاَمْسِ يَقُولُونَ **"Daha dün onun yerinde olmayı arzu edenler şöyle demeye başladılar."**

وَيْكَاَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ **"Vay! Demek ki Allah, kullarından dilediği kimselere rızkı bol verir ve kısarmış."**

Demek ki Allah meşietine göre rızkı bol veriyor, veya daraltıyormuş, yoksa bu durum bol vermeyi gerektiren bir itibar veya daraltmayı gerektiren düşük bir hâlden değilmiş.

لَوْلَآ اَنْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا **"Allah, bize lütfetmiş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi."**

Bizim de öyle malımız olsa, Karunun akıbetine biz de maruz kalırdık. Allah bizi de yerin dibine geçirirdi. Demek ki, bize verilmemesi bir nimet imiş.

وَيْكَأَنَّهُ لاَيُفْلِحُ الْكَافِرُونَ **"Vay! Demek ki kâfirler iflah olmayacak."**

Ayette "kâfirlerden" murat küfran-ı nimette bulunan nankörler veya Peygamberleri ve kendilerine vaat edilen ahiret sevabını yalanlayanlar da olabilir.

83- تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لاَ يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِىالْاَرْضِ وَلاَ فَسَادًا **"İşte şu ahiret yurdu! Biz onu yeryüzünde büyüklenmeyi ve bozgunculuğu istemeyen kimselere veririz."**

Ayetteki **"işte şu"** ifadesi bir tazim işaretidir. Sanki şöyle demiştir: Haberini işittiğin ve vasfı sana ulaşan şu ahiret yurdu...

İşte biz onu, Firavun ve Karunun yaptığı gibi insanlara zorla hükmetmeye çalışan ve zulmedenlere değil, onların aksine hareket edenlere nasip edeceğiz.

وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ **"Akıbet, müttakilerindir."**

Güzel akıbet, Allahın razı olmadığı şeylerden sakınan kimseler içindir.

84- مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا **"Kim bir iyilikle gelirse, ona bundan daha hayırlısı vardır."**

Kim iyilikle gelirse, ona zât, miktar ve vasıf olarak daha hayırlısı vardır.

وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلاَ يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ اِلاَّ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ **"Kim de kötülükle gelirse, bilsin ki, kötülük işleyenler ancak yapmakta olduklarının cezasına çarptırılırlar."**

Ayette **"kim de kötülükle gelirse"** denildikten sonra "onlara.." denilebileceği halde **"kötülük işleyenlere..."** denilmesinde, kötülüğün kendilerine nisbetinin tekrarlanmasıyla, onların hâllerini ayıplamak vardır. "Onlara yaptıklarının misli vardır" yerine **"ancak yapmakta olduklarının cezasına çarptırılırlar"** denilmesi, kendilerine verilecek cezayı ifade etmede daha etkili bir anlatımdır.

85- اِنَّ الَّذِى فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لَرَادُّكَ اِلٰى مَعَادٍ **"Kur'an'ı sana farz kılan** (Allah)**, şüphesiz seni dönülecek bir yere döndürecektir."**

Sana Kur'anı okumayı ve tebliği ve onda olanlarla ameli vacip kılan Allah, elbette Seni, Sana vaat etmiş olduğu makam-ı mahmuda vardıracaktır.

Veya bundan murat, Hz. Peygamberin tekrar Mekkeye döndürülmesini vaat etmektir. Nitekim, Mekkenin fethi gününde bu vaat gerçekleşmiştir.

Allah, akıbetin müttakiler için olduğunu bildirdi ve bunu iyilik yapanlara daha güzeliyle iyilik, kötülük yapanlara da benzeri bir kötülük vaadiyle te'kid etti. Devamında da Hz. Peygambere dünya ve ahirette güzel akıbet vaadinde bulundu.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Hz. Peygamber (asm) hicret esnasında Cuhfe denilen yere ulaştığında kendisinin ve ecdadının doğduğu Mekkeye özlem duydu, bunun üzerine bu ayet nazil oldu.

قُلْ رَبِّى اَعْلَمُ مَنْ جَآءَ بِالْهُدٰى وَمَنْ هُوَ فِى ضَلاَلٍ مُبِينٍ **"De ki: Rabbim hidayetle geleni ve apaçık bir dalalet içinde olanı en iyi bilendir."**

Kimin sevaba ve yardıma layık olduğunu en iyi bilir

Apaçık bir dalâlette olup ta azabı ve zilleti hak edeni de bilir.

Bundan murat, Hz. Peygamber ve müşriklerdir. Ayetin bu kısmı, önceki ayette yer alan vaadin takriridir. Bundan sonraki ayet de öyledir:

86- وَمَا كُنْتَ تَرْجُوا اَنْ يُلْقٰى اِلَيْكَ الْكِتَابُ **"Sen, sana kitap vahyolunacağını ummuyordun."**

Sen, nasıl ki Sana Kitabın vahyedilmesini hiç ummazken Kitabı Sana indirdi. Onun gibi, vatanın olan Mekkeye de Seni geri döndürecektir.

اِلاَّ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ **"Bu ancak Rabbinden bir rahmettir."**

Allahın Sana Kitabı vermesi, Rabbinden bir rahmettir.

Şöyle de mana verilebilir: "Allah Kitabı Sana ancak bir rahmet olarak verdi."

فَلاَ تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ **"O halde sakın kâfirlere arka çıkma!"**

Onlara mudara yaparak, kendilerine tahammül ederek ve taleplerini yerine getirerek sakın sakın kâfirlere arka çıkma!

87- وَلاَ يَصُدُّنَّكَ عَنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ بَعْدَ اِذْ اُنْزِلَتْ اِلَيْكَ **"Allah'ın âyetleri sana indirildikten sonra, sakın onlar seni bu âyetlerden alıkoymasınlar."**

Sakın sakın onlar Seni Allahın ayetlerini okumaktan ve uygulamaktan alıkoymasınlar.

وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ **"Rabbine davet et."**

Sen Rabbinin ibadetine ve tevhidine davet et.

وَلاَ تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ **"Ve sakın müşriklerden olma!"**

Onlara yardım ile sakın müşriklerden olma.

88- وَلاَ تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ **"Allah ile beraber başka bir ilâh çağırma."**

Bu ve bundan önceki ayet tehyiç kabilindendir.[18]

Aynı zamanda bu ifadeler, müşriklerin tolerans ve yardım beklentilerini kesmek içindir.

لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ **"O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."**

كُلُّ شَىْءٍ هَالِكٌ اِلاَّ وَجْهَهُ **"O'na bakan cihet dışında, her şey helak olucudur."**

Onun zâtı dışında her şey helâk olucudur. Onun dışında olanlar mümkindir, helâke mahkûmdur. Hadd-i zâtında madumdur.

لَهُ الْحُكْمُ **"Hüküm yalnızca O'nundur."**

Mahlukatta nafiz hüküm O'nundur.

وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ **"Ve O'na döndürüleceksiniz."**

Hak ettiğinizi görmek üzere O'na döndürüleceksiniz.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Kasas sûresini okusa, Hz. Musayı tasdik eden ve yalanlayanlar sayısınca mükâfat alır. Göklerde ve yerde ne kadar melek varsa, bunların hepsi kıyamet gününde o kimsenin sadık olduğuna şahitlik yapar."

---

18 Yani, Hz. Peygamberin bunları yapması zâten söz konusu olamaz. Ama böyle ifade edilmesi, ümmete bir ders ve irşaddır. "Sakın sakın böyle yapmayın" mesajını vermektedir.

ANKEBUT SÛRESİ

Ankebut Sûresi Mekkî'dir.
Altmış dokuz ayettir.

269. DERS

Cennet Ucuz Değil

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- الٓمٓ "Elif, Lâm, Mîm."

Bununla ilgili açıklama, Bakara sûresinin başında geçti.

2- اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُتْرَكُوا اَنْ يَقُولُوا اٰمَنَّا وَهُمْ لاَ يُفْتَنُونَ "İnsanlar, sadece "âmenna" (iman ettik) **demeleriyle imtihan edilmeden bırakılıverecekleri mi sandılar?"**

"Âmenna" demeleri yeterli olmayacak, Allah onları

-Hicret,

-Cihad,

-Şehveti terk etmek,

-Bir takım emirler,

-Nefis ve mallarına gelecek çeşitli musibetler gibi zor durumlarla imtihan edecektir. Böylece,

-Muhlis münafıktan,

-Dinde sebat eden kimse, dinde tereddüt gösterenden ayrılacak, imtihanın hakkını verip bu zorluklara sabredenler en yüksek derecelere ulaşacaklardır. Çünkü hâlis de olsa mücerret iman, azapta daimi kalmaktan kurtarmak dışında bir şeyi netice vermez.[1]

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, sahabeden bazı kimseler müşriklerin eziyet etmesinden sızlanınca, bu ayet nazil oldu.

Denildi ki: Ammar Bin Yasir hakkında indi, Allah yolunda işkenceye maruz kalmıştı.

---

[1] Yani, iman etmiş ama salih amelle bunu desteklememiş, maruz kaldığı imtihanlarda imtihanın gereğini yapamamış kimse bu haliyle yüksek derecelere ulaşamaz. İmanında samimi olduğunda, bu azıcık iman onu cehennem ateşinde daimî kalmaktan kurtarır, ama bir miktar ateşte ceza görmesine engel olamaz.

Denildi ki: Ayet, Hz. Ömerin kölesi Mihca münasebetiyle indi. Amir Bin Hadrami, Bedir savaşında ok ile onu şehit etmişti. Anne-babası ve hanımı, onun ölümü üzerine çok feryat edip sızlanınca, ayet nazil oldu.

3- وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Andolsun ki, biz onlardan öncekileri de imtihan ettik."**

Yani, bu bütün ümmetlerde devam edegelen kadim bir ilâhî kanundur. Dolayısıyla, bunun hilafının beklenmemesi gerekir.

فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ **"Allah, sadık olanları mutlaka bilir, yalancıları da mutlaka bilir."**

Allahın onları bilmesinden murat, bu bilgiye göre sevaplarını ve cezalarını vermesidir. Bunun için ayetin manasında "Allah elbette onları birbirinden ayırt edecek, bulundukları hale göre karşılık verecektir" denilmiştir. Ayetin şu manalarına da dikkat çekilmiştir:

"Allah elbette onları diğer insanlara bildirecektir."

"Allah elbette kıyamet gününde onları yüzlerinin beyazlığı ve siyahlığı gibi bazı alametlerle ortaya çıkaracaktır."

4- اَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ اَنْ يَسْبِقُونَا **"Yoksa kötü ameller yapanlar, bizden kaçıp kurtulacaklarını mı sandılar?"**

Bundan murat, küfür ve günahlardır. Çünkü "**yapmak**" ifadesi hem kalbin hem de azaların fiillerini içine alır. İşte, o kötü işleri yapanlar bizden kaçıp kurtulacaklarını, o kötü işlerine ceza veremeyeceğimizi mi sanıyorlar?

سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ **"Ne kötü hükmediyorlar!"**

5- مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ **"Her kim Allah'a kavuşmayı umuyorsa bilsin ki, Allah'ın tayin ettiği o vakit elbette gelecektir."**

"Allaha kavuşmak"tan murat,

-Cennettir.

-Veya O'nun sevabına ulaşmaktır.

-Veya ölüm, yeniden diriltiliş, hesaba çekilmek ve amellerin karşılığının verilmesi şeklindeki akıbet kastedilmektedir.

Burada, efendisinden uzak kalmış bir kölenin durumu temsil olarak getirilmiştir. Efendisi, köle yanında değilken neler yaptığını bilmektedir.

Köle, huzuruna getirilince ya yaptığı işlerden razı olduğunu müjdeleyecek veya kötü işler yapmışsa öfkelenip cezalandıracaktır.

Şüphesiz, Allaha kavuşmak için belirlenen vakit mutlaka gelecektir. Kavuşma vakti gelince de, hiç şüphesiz kavuşma gerçekleşecektir. Öyleyse, Allaha kavuşmayı umanlar

-Emellerini tahakkuk ettirecek,

-Ümitlerini doğru çıkaracak,

-Veya Allaha yakınlığı ve rızayı gerektirecek şeyler yapsınlar,

وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ **"O, Semi' – Alîm'dir."**

O, kullarının sözlerini işitir, inanç ve fiillerini bilir.

6- وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ **"Cihad eden ancak kendisi için cihad etmiş olur."**

Her kim, tâatin zahmetine sabrederek ve şehevî şeylerden elini çekerek nefsiyle cihad etse, kendisi için etmiş demektir. Çünkü bunun faydası kendinedir.

إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ **"Şüphesiz Allah, âlemlerden müstağnidir."**

Allahın onların tâatine ihtiyacı yoktur. İnsanları mükellef kılması, sırf onlara bir rahmet ve faydalarına olan şeyi gözetmektir.

7- وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ **"İman edip salih amel işleyenlerin kötülüklerini elbette örteceğiz."**

Biz onların küfür seyyielerini imanla, günah seyyielerini ise günahın peşinden yaptıkları tâatler ile örteceğiz.

وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ **"Ve onları işlediklerinin en güzeliyle mükâfatlandıracağız."**

Amellerinin karşılığının en güzeliyle onları mükafatlandıracağız.

8- وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا **"Biz insana, ana-babasına güzellik tavsiye ettik."**

"Güzel davranma"tan murat, güzel muamelede bulunmaktır.

Veya yapılması istenen muamele, güzelliğinin ziyade olması sebebiyle sanki zâtında güzeldir.

"Tavsiye ettik" ifadesi, "emrettik" anlamında kullanılmıştır.[2]

وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلاَ تُطِعْهُمَا **"Şâyet onlar, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi bana ortak koşman için zorlarlarsa, bu takdirde onlara itaat etme."**

"Hiçbir bilgin olmayan şeyi bana ortak koşmanı..." ifadesinde şöyle bir manayı hissettirmek vardır: Doğruluğu bilinmeyen bir şeye uymak caiz değildir. Nerde kaldı bâtıl olduğu bilinen bir şeye tâbi olunsun! Bu hususta onlara itaat etme. Çünkü "Halık'a isyan olan yerde, mahlûka itaat edilmez."

إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ **"Dönüşünüz ancak banadır."**

Sizden iman eden de, şirke düşen de; anne – babasına iyilik yapan da, onlara zulmeden de Bana dönecektir.

فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"Ve ben yapmakta olduklarınızı size tek tek haber veririm."**

Yaptıklarınızın karşılığını vermek suretiyle, onları birer birer size haber veririm.

Sebeb-i Nüzûl

Ayet, Sa'd Bin Ebi Vakkas ve annesi hakkında indi. Annesi, Sa'dın Müslüman olduğunu işitince hep güneş altında bekleyeceğine, oğlu İslamdan dönmedikçe yiyip içmeyeceğine yemin etti. Bu şekilde üç gün kaldı.

Lokman ve Ahkaf sûresindeki ilgili ayetler de bu münasebetle nazil olmuştur.[3]

9- وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ **"İman edip de salih amel işleyenler var ya, biz onları mutlaka salihlere dâhil edeceğiz."**

Salâhatte kemâl, mü'minlerin en üst dereceleridir. Allahın gönderdiği peygamberler de salihlerden olmayı Allahtan dilemişlerdir.[4]

---

2 Mesela "rica etmek" ifadesi üstten alta söylendiğinde "emretmek" manası taşır.

3 Bkz. Lokman,14-15 ve Ahkaf, 15

4 Mesela bkz. Yusuf, 101; Şuara, 83; Neml, 19.

Ayetin manası şöyle de olabilir: İman eden ve salih amel işleyenleri biz salihlerin girdiği cennete dâhil edeceğiz.

10- وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ **"İnsanlardan öyleleri vardır ki, 'Allah'a inandık' der."**

فَاِذَآ اُوذِىَ فِى اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللّٰهِ **"Ama Allah uğrunda bir ezaya uğratılınca, insanların fitnesini Allah'ın azabı gibi tutar."**

"İnsanların fitnesi", dinden dönmesi için işkence yapmaları gibi durumlardır.

İşte bazı kimseler, imandan dönmesi için insanlardan kendisine isabet eden eziyeti, küfre dönse Allahın vereceği azap gibi tutar.

وَلَئِنْ جَآءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ اِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ **"Andolsun, Rabbinden bir yardım gelecek olsa mutlaka, "Biz de sizinle beraberdik" der."**

Rabbinden bir zafer ve ganimet geldiğinde, "biz de dinde sizinleyiz, ganimete bizi de ortak edin" derler.

Burada bahsi geçenler münafıklardır veya müşriklerin ezasını görünce dinden dönmüş bazı imanı zayıf kimselerdir. Ayetin devamı, birinci manayı teyid ile şöyle der:

اَوَ لَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِمَا فِى صُدُورِ الْعَالَمِينَ **"Allah, herkesin kalbinde olanı en iyi bilen değil midir?"**

Allah elbette, insanların kalplerinde olan ihlâsı ve nifakı en iyi bilendir.

11- وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ **"Allah, elbette iman edenleri bilir ve elbette münafıkları da bilir."**

Allah elbette kalpleriyle samimi iman edenleri de, münafıkları da bilir, her iki grubun amellerinin karşılığını verir.

12- وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ **"İnkâr edenler iman edenlere, "Yolumuza uyun da sizin hatalarınızı yüklenelim" derler."**

"Siz de din hususunda bizim gittiğimiz yoldan gidin, şayet bu yol hata ise veya gerçekten öldükten sonra diriltilme ve hesaba çekilme varsa, biz sizin hatalarınızı yüklenelim."

وَمَاهُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ **"Hâlbuki onların hatalarından hiçbir şey yüklenecek değillerdir."**

إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ **"Şüphesiz onlar kesinlikle yalancılardır."**

13- وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالاً مَعَ أَثْقَالِهِمْ **"Andolsun, onlar mutlaka kendi yüklerini ve kendi yükleriyle beraber nice ağır yükleri yüklenecekleridir."**

Gerçek şu ki, kendi yaptıkları hataların ağırlıklarını yüklenecekler. Ayrıca,

-Yoldan saptırma,

-Günaha teşvik ile saptırdıkları kimselerin günah ağırlıklarını da yüklenecekler. Ama, onların diğerlerinin günahlarını yüklenmesi, onlara uyan kimselerin günahlarından bir şey eksiltmeyecek.

وَلَيُسْئَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ **"Uydurmakta oldukları şeylerden de kıyamet günü şüphesiz sorguya çekileceklerdir."**

Kıyamet günü de kendisiyle yoldan saptırdıkları batıl şeylerden tek tek suale çekilecekler. Bu suale çekilme, durumlarını öğrenmek için olmayıp onların başına vurmak ve susturmak için olacaktır.

14- وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ **"Andolsun, biz Nûh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik."**

فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلاَّ خَمْسِينَ عَامًا **"O da elli yıl müstesna, bin sene onların arasında kaldı.**

Burada nazara verilen 950 sene, peygamberlik sonrasını içine alır. Rivayete göre kırk yaşında peygamber olarak gönderildi. Kavmini 950 sene boyunca Allahın dinine çağırdı. Tufandan sonra da atmış sene yaşadı.

Ayette **"dokuzyüz elli sene" "elli yıl müstesna, bin sene"** şeklinde ifade edilmiştir. Böyle bir ibarenin seçilmesi, bu adedin takrîbî olmayıp tam olduğunu ifade etmek için olabilir. Çünkü "950 sene" bazan buna yakın bir zamanı ifadede kullanılabilir.

Öte yandan **"bin"** kelimesi, muhataba çok uzun bir müddeti hayal ettirir. Bunun nazara verilmesi, Hz. Peygambere bir tesellidir ve kâfirlerden maruz kaldığı zorluklara mukabil kendisine sebat kazandırmaktır.

Aynı anlama gelen **"sene ve yıl"** ifadelerinin kullanılması, edebî yönden çirkin sayılan tekrardan sakınmak içindir.

فَاَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ **"Neticede onlar zalim oldukları halde tûfan kendilerini yakalayıverdi."**

Onlar, küfre girmekle zâlim idiler.

15- فَاَنْجَيْنَاهُ وَاَصْحَابَ السَّفِينَةِ **"Ama biz onu ve gemidekileri kurtardık."**

Böylece Nûh'u ve Onunla beraber gemiye binen evlat ve etbaını kurtardık. Bunlar, seksen kişi idiler.

Ayrıca "yetmiş sekiz" ve "on kişi" şeklinde rivayet de vardır.

وَجَعَلْنَاهَا اٰيَةً لِلْعَالَمِينَ **"Ve bunu âlemlere bir ayet yaptık."**

Gemiyi, veya bu olayı âlemlere bir ibret yaptık. Onunla öğüt alırlar, istidlâlde bulunurlar.

270. DERS

Hz. İbrahim ve Hz. Lût

16- وَاِبْرٰهِيمَ "İbrahim'i de."

Bu ifade, iki ayet öncesine atıfla "İbrahimi de gönderdik" anlamına gelir.

Veya "İbrahimi yâd et" şeklinde mana verilebilir.

Veya "Peygamberlerden biri de İbrahimdir" anlamında değerlendirilebilir.

اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللّٰهَ "Hani o, kavmine şöyle demişti: Allah'a ibadet edin."

وَاتَّقُوهُ "O'na karşı gelmekten sakının."

Hz. İbrahim, aklı kemâle erip tefekkürü tamam olduğunda hakkı tanıdı ve insanlara da hakka uymalarını söyledi.

ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ "Eğer bilirseniz, bu sizin için çok daha hayırlıdır."

Allaha ibadet etmeniz ve O'na karşı gelmekten sakınmanız, sizin için içinde bulunduğunuz hâlden çok daha hayırlıdır.

"Eğer bilirseniz"

Şayet hayrı ve şerri biliyor, hayır olanı şer olandan ayırabiliyorsanız.

Veya siz meselelere cehâlet nazarıyla değil de ilim nazarıyla bakabiliyorsanız, bu böyledir.

17- اِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَوْثَانًا "Siz Allah'ı bırakıp sadece birtakım putlara tapıyorsunuz."

وَتَخْلُقُونَ اِفْكًا "Ve yalan uyduruyorsunuz."

Allahtan başka taptığınız şeylere "ilah" namını vererek ve onlardan Allah nezdinde şefaat bekleyerek yalan söylüyorsunuz.

Veya, o putları Allaha bir iftira ve yalan olmak üzere yapıyor, yontuyorsunuz.

Bu, yalan ve batıl olması itibarıyla içinde bulundukları durumun kötülüğüne bir istidlâldir.

إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ لاَيَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا **"Allah'ın dışında taptıklarınız, size bir rızık veremezler."**

Durumlarının kötülüğüne ikinci bir delildir. Yani, o taptıkları, kendilerine bir rızık veremeyecekler, bir faydaları olmayacaktır.

Ayette "**rızık**" kelimesinin elif-lamsız gelmesi, tamim içindir. Yani, hiçbir rızık veremezler.

فَابْتَغُوا عِنْدَ اللهِ الرِّزْقَ **"O halde rızkı Allah katında arayın."**

Öyleyse rızkın tamamını Allahtan isteyin. Çünkü, rızkın mâliki O'dur.

وَاعْبُدُوهُ **"O'na ibadet edin."**

Ona ibadetinizi matlubunuza ulaşmaya vesile yapın.

وَاشْكُرُوا لَهُ **"Ve O'na şükredin."**

Şükrünüzle de sizi kuşatan nimetleri muhafaza edin.

Veya ibadet ve şükür ile O'na kavuşmaya hazır hâle geliniz. Çünkü

إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ **"Ancak O'na döndürüleceksiniz."**

18- وَإِنْ تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ **"Eğer yalanlarsanız, bilin ki, sizden önce birtakım ümmetler de yalanlamışlardı."**

Eğer beni yalanlarsanız, benden önceki peygamberleri de bir takım ümmetler yalanlamışlardı. Ama onların yalanlaması, o peygamberlere bir zarar vermedi. Onlar, ancak kendilerine zarar verdiler. Bu yalanlamalarıyla başlarına azabın inmesine sebep oldular. Sizin yalanlamaniz da öyle olacaktır.

وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلاَّ الْبَلاَغُ الْمُبِينُ **"Peygambere düşen, ancak apaçık tebliğdir."**

Peygambere düşen görev, kendisiyle şekkin zâil olacağı şekilde apaçık tebliğde bulunmaktır. Tasdik edilmesi veya yalanlanması peygamberi ilgilendirmez.

Bu ayet ve yirmi dördüncü ayete kadar olan kısım Hz. İbrahim'in kıssasına dahil olup, O'nun cümlelerini anlatmaktadır.

Ancak bu kısmın Hz. Peygamberle Kureyşin durumunu anlatan ara

cümleler olması da muhtemeldir. Bu anlatımla, onların gidişatının yanlış olduğu nazara verilmekte ve yaptıkları kötü şeylere mukabil vaîdde bulunulmaktadır. Kıssanın ortasında bu şekilde yer alması,

-Hz. Peygambere teselli vermek

-Ve O'nu rahatlatmak için sevk edilmiş olmasındandır.

Hz. Peygamberin atası Hz. İbrahim Halilullah da Hz. Peygamber gibi müşrik bir kavme muhatap olmuş, onların yalanlamasıyla karşı karşıya kalmıştı. Böyle olunca, Hz. Peygamberin Kureyş içindeki hâli, Hz. İbrahim'in kavmi içindeki hâline benzemektedir.

19- اَوَ لَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللّٰهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهٗ "Görmediler mi Allah başlangıçta nasıl yaratıyor, sonra da iade ediyor?"

اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ "Şüphesiz bu, Allah'a gayet kolaydır."

Görmediler mi, Allah maddeden ve gayrisinden yaratmaya nasıl başladı?

Sonra da, ölüm sonrası iâde edecek.

Gerçi insan ölüm sonrası dirilmeyi görmemiştir. Ancak her sene yaratılan bitki ve meyvelerin bir önceki senede yaratılanların iâdesi gibi olması, buna bir misâl olarak düşünülebilir.

"Bu" ile işaret edilen, "yeniden yaratmak" veya "hem bidayeten hem de yeniden yaratmak" şeklinde olabilir. Çünkü Allah, fiilinde hiçbir şeye muhtaç değildir.

20- قُلْ سِيرُوا فِى الْاَرْضِ "De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın."

Bu kısım, Allahın kelâmının Hz. İbrahim veya Hz. Muhammedi (aleyhime's-selâm) hikaye etmesidir.

فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَاَ الْخَلْقَ "Öyleyse başlangıçta yaratmayı nasıl yaptığına bakın."

Allah nasıl da muftelif cins ve hâllerde mahlûkatı yaratmaya başladığına nazar edin.

ثُمَّ اللّٰهُ يُنْشِئُ النَّشْاَةَ الْاٰخِرَةَ "Sonra Allah diğer yaratmayı da yapacaktır."

İlk yaratılıştan sonra Allah ikinci defa yaratıyor. Çünkü hem ilk yaratış

hem de ikinci yaratışın her biri yoktan yaratmak ve ademden çıkarmak olduğundan müstakil birer yaratmadır.

Allah lafza-i celâlinin ilk yaratılışı ifade ederken değil de ikinci yaratılışta açıktan söylenmesi, burada asıl nazara verilmek istenenin ikinci yaratılış olduğuna delâlet etmek içindir.

Keza, bunda ilk yaratılışı gerçekleştiren kudrete, yeniden yaratmanın zor olmadığına bir işaret vardır. Çünkü, bir şeyi ilk defa yapan kimse için yeniden benzerini yapmak daha kolaydır. İkinci yaratılışın birinci yaratılışa atfındaki incelik, bir önceki ayette anlatıldığı gibidir.[5]

إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۚ **"Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.**

Çünkü Allahın kudreti Zâtındandır ve Allahın zâtının bütün mümkinata nisbeti eşittir. Böyle olunca, ilk yaratılışa kâdir olduğu gibi, yeniden diriltmeye de kâdirdir.

21- يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ ۚ **"O, dilediğine azab eder, dilediğine rahmet eder."**

O, azabı isteyene azap eder, rahmetini dileyeni de rahmetine mazhar kılar.

وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ **"Ve O'nun huzuruna götürüleceksiniz."**

22- وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ۖ **"Siz yerde de gökte de** (Allah'ı) **aciz bırakamazsınız."**

Sizler, yerde gizlenerek veya mağara gibi yerlere giderek; semada korunarak veya sağlam kalelere sığınarak Rabbinizin sizi yakalamasından kurtulamazsınız.

Şöyle de mana verildi: Siz Rabbinizi âciz bırakamazsınız. Semada olanlar da âciz bırakamazlar.

وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ۝ **"Sizin için Allah'tan başka bir dost ve yardımcı da yoktur."**

Arzdan zuhur edecek veya semadan inecek bir belâdan sizi koruyacak veya onu sizden def edecek hiç kimse yoktur.

---

[5] Yani, Allahın nasıl yarattığına bakabiliriz. Ama ikinci yaratılışı görmedik, zira o daha sonra olacaktır. Ama her yıl yenilenen bitki ve ağaçlarda bunun nümunelerini görmekteyiz.

23- وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَٰئِكَ يَئِسُوا مِن رَّحْمَتِي **"Allah'ın âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler var ya, işte onlar rahmetimden ümitlerini kesmişlerdir."**

Allahın ayetlerinden murat, O'nun birlik delilleri veya kitaplarındaki ayetleridir.

Allaha kavuşmayı inkâr ise, ahireti inkârdır.

"İşte onlar rahmetimden ümitlerini kesmişlerdir."

Bunun ayette geçmiş zaman sığasıyla ifade edilmesi, hem tahakkukunu bildirmek, hem de daha etkili olarak anlatmak içindir.

Veya, "onlar dünya hayatında ahireti ve amellerinin karşılığının verilmesini inkâr ettiklerinden, rahmetimden ümitlerini kesmişlerdi" manasını ifade eder.

وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ **"Ve onlar için çok elîm bir azap vardır."**

Küfürleri sebebiyle, onlar için çok elîm bir azap vardır.

24- فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ **"Kavminin** (İbrahim'e) **cevabı ise, "Onu öldürün yahut yakın!" demelerinden ibaret oldu."**

Bu, bazılarının sözü idi. Lakin onların içinde söylenip diğerleri de buna rıza gösterince, onların tamamına nisbet edildi.

فَأَنجَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ **"Ama Allah onu ateşten kurtardı."**

Onlar, Hz. İbrahimi ateşe attılar. Allah ise ateşi O'na soğuk ve selâmetli kılarak O'nu kurtardı.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ **"Doğrusu bunda, iman eden bir kavim için ibretler vardır."**

Hz. İbrahimi ateşten kurtarmasında,

-O'nu ateşin ezasından korumak,

-Ateş çok büyük olmakla beraber, az bir zamanda söndürmek,

-O ateşin yerine bir bahçe meydana getirmek gibi ayetler vardır.

Bu ayetler, **iman edenler** içindir. Çünkü bunu araştıran ve bunun üzerinde düşünenler, onlardır.

25- وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا **"Dedi:**

Sırf aranızda dünya hayatına mahsus bir sevgi (ve çıkar) **uğruna Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz."**

Yani, Allahı bırakıp, şu dünya hayatında birbirinizi sevmenizi ve ibadet vesilesiyle bir araya gelmenizi sağlamaları için putları ilah edindiniz.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا **"Sonra kıyamet gününde kiminiz kiminizi inkâr edip tanımayacak; kiminiz kiminize lânet edecektir."**

Kıyamet günü geldiğinde ise, aranızda birbirinizi inkâr ve birbirinize lanet okuma meydana gelir.

Veya **"Hayır, hayır!** (Taptıkları)**, onların ibadetlerini tanımayacaklar ve onlara hasım olacaklar."** (Meryem, 82) de nazara verildiği üzere, putlar ve onlara tapanlar arasında böyle bir inkâr ve lanetleşme gerçekleşir. Bu durumda hitap şeklinde gelmesinde tağlîb vardır.

وَمَاْوٰيكُمُ النَّارُ **"Barınağınız cehennemdir."**

وَمَالَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ **"Ve sizin için hiçbir yardımcı da yoktur."**

Sizi o ateşten kurtaracak bir yardımcı da yoktur.

26- فَاٰمَنَ لَهُ لُوطٌ **"Bunun üzerine Lût Ona iman etti."**

Hz. Lût, Hz. İbrahimin kardeşinin oğludur ve O'na ilk iman edendir.

Denildi ki: Hz. Lûtun iman etmesi, ateşin O'nu yakmadığını görmesi üzerine oldu.

وَقَالَ اِنِّى مُهَاجِرٌ اِلٰى رَبِّى **"(İbrahim) dedi: Ben Rabbime hicret edeceğim."**

Ben, kavmimden ayrılıp, Rabbimin bana emrettiği yere gideceğim.

اِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ **"Şüphe yok ki O Azîz'dir – Hakîm'dir."**

O **Azîz'dir**, düşmanlarımdan beni korur. **Hakîm'dir**, bana ancak hayrıma olan şeyleri emreder.

Rivayete göre Hz. İbrahim ve hanımı Sare, Hz. Lût ile beraber Kûfe taraflarından Harrana, oradan da Şama hicret etti. Filistine yerleşti. Hz. Lût ise Sedom'a yerleşti.

27- وَوَهَبْنَا لَهُ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ **"O'na İshak ve Yakub'u hibe ettik."**

Cenab-ı Hak, Hz. İshakı çocuk olarak, Hz. Yakubu da torun olarak Hz. İbrahime nasip etti. Ayette bunun **"hibe"** olarak ifade edilmesi, kendisinin yaşlı, hanımının da kısır olduğu halde Hz. İshakın verilmesindendir. Bundan dolayı Hz. İsmail burada zikrolunmadı.[6]

وَجَعَلْنَا فِى ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ **"Onun neslinden gelenlere peygamberlik ve kitab verdik."**

Onun neslinden pek çok peygamber geldi.

Kitaptan murat, kitap cinsidir. Böyle olunca dört semavî kitabı da içine alır.

وَاٰتَيْنَاهُ اَجْرَهُ فِى الدُّنْيَا **"Ona dünyada ecrini verdik."**

Bize olan hicretine karşılık, ecrini dünyada Ona verdik.

Bu cümleden olarak,

-Normal şartlar altında çocuğu olmayacak iken kendisine çocuk verdik.
-Neslini temiz kıldık.
-Neslinde nübüvveti devam ettirdik.
-Semavî dinden olanları O'na mensup kıldık.
-Kıyamete kadar kendisine sena ve salât edilmesini sağladık.

وَاِنَّهُ فِى الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ **"Şüphesiz o, ahirette de salihlerdendir."**

Ve O, ahirette de salahatda kâmil olanlardandır.

28- وَلُوطًا **"Lût'u da** (gönderdik)**."**

اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اِنَّكُمْ لَتَاْتُونَ الْفَاحِشَةَ **"O kavmine şöyle demişti: Gerçekten siz hayasızlık yapıyorsunuz!"**

Ayet metnindeki **"fahişe"**, "son derece çirkin iş" anlamındadır.[7]

مَاسَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ **"Âlemlerde sizden önce hiçbir toplum böyle bir şey yapmadı."**

Bu müstakil cümle, onların yaptığı işin çirkinliğini ortaya koymaktadır. Öyle ki, böyle bir fiilden insan tabiatı tiksinmekte, nefisler bundan kaçınmaktadır. Ama Lût'un kavmi, karakterlerinin habisliği yüzünden böyle bir fiile yeltenmişlerdir.

---

6 Hz. İsmail, Hz. İbrahim'in diğer hanımı Hacer'den dünyaya geldi.

7 Bundan murat, homoseksüel olmalarıdır.

29- اَئِنَّكُمْ لَتَاْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ وَتَاْتُونَ فِى نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ **"Siz hâlâ erkeklere yanaşacak, yol kesecek ve toplantılarınızda münker şeyler yapacak mısınız?"**

"Yol kesmekten" murat, yolculara saldırıp öldürmeleri ve mallarını almalarıdır veya böyle bir cinsel sapıklıkla neslin çoğalmasının önüne geçmeleridir.

"Münker şeyler"den murat şudur: Bunlar, toplandıkları yerlerde açıktan fuhuş, yellenme, uçkurunu çözmek gibi çirkin işler yapıyorlar, bunlara hiç aldırmıyorlardı.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّآ اَنْ قَالُوا **"Kavminin cevabı şöyle demekten ibaret oldu:"**

ائْتِنَا بِعَذَابِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ **"Doğru söyleyenlerden isen, Allah'ın azabını bize getir!"**

Bunları çirkin görmekte veya nübüvvet davasında sadık isen, Allahın azabını bize getir de görelim.

30- قَالَ رَبِّ انْصُرْنِى عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ **"Ey Rabbim! Şu müfsit kavme karşı bana yardım et" dedi."**

Hz. Lût, "Ya Rabbi, müfsit kavme azabı indirmek suretiyle bana yardım et" dedi.

Onların **müfsit olmaları**,

-Homoseksüel duygularına uymaları,

-Ve bunu kendilerinden sonra gelenlere kötü bir âdet olarak bırakmalarıdır.

Hz. Lûtun onları **"müfsit kavim"** diye nitelemesi azabın başlarına inmesini daha etkili olarak istemek ve bir de onların hemen azaba müstehak olduklarını hissettirmek içindir.

31- وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَآ اِبْرٰهِيمَ بِالْبُشْرٰى قَالُوٓا **"Elçilerimiz İbrahim'e müjdeyi getirdiklerinde şöyle dediler:"**

Bundan murat, meleklerin Hz. İbrahime gelip oğlu ve torunu olacağını müjdelemeleridir.

اِنَّا مُهْلِكُٓوا اَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ **"Biz bu belde halkını helak edeceğiz."**

Belde'den murat, Sedom'dur.

إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ **"Çünkü oranın halkı zalim kimselerdir."**

Onların bu ifadesi niçin helak edeceklerinin illetini gösterir. Çünkü Sedom halkı küfür ve çeşit çeşit günahlardan ibaret olan zulümlerinde ısrar ediyor, asla dönmüyorlardı.

32- قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا "(İbrahim) **dedi ki: Ama orada Lût var!"**

Hz. İbrahim, onlar içinde zâlim olmayan Lûtun da olduğunu nazara verip onlara itiraz etti.

Veya onların helâkine engel olacak bir durumu nazara verdi:

"Onların içinde Lût da var. O ne olacak?"

قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا **"Dediler: Orada kimlerin bulunduğunu biz çok iyi biliyoruz."**

لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ **"Onu ve ehlini elbette kurtaracağız.**

Böyle diyerek, "evet, doğru dersin, orada Lût var, hatta Ona tâbi olan başkaları da var. Ama biz O'nu ve O'na uyanları mutlaka kurtaracağız. Orada olanlardan gafil değiliz" manasını ifade ettiler.

إِلَّا امْرَأَتَهُ **"Yalnız karısı müstesna."**

كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ **"O, geride kalacaklardandır."**

O, azapta veya beldede kalanlardan olacak.

33- وَلَمَّا أَنْ جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ **"Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde, onlar sebebiyle tasalandı."**

Kavmi, gelenlere bir kötülük yaparlar korkusuyla üzüldü, endişe duydu.

وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا **"Ve onlar hakkında eli kolu daraldı."**

Onların durumu ve onlar hakkında ne yapabileceği hususunda eli kolu daraldı.

İnsan bir şeyi yapabileceği zaman "eli rahat" denildiği gibi, çaresiz kaldığında da "eli dar" deyimi kullanılır. Çünkü kolu uzun olan, kolu kısa olanın ulaşamadığına ulaşır.

وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ **"Dediler: Korkma ve üzülme."**

Melekler, Hz. Lûtun sıkıldığını görünce "Onların bize gelmelerinden korkma ve üzülme" dediler.

إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلاَّ امْرَأَتَكَ **"Biz, seni ve hanımın dışında ehlini kurtaracağız."**

كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ **"O, geride kalacaklardandır."**

34- إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَى أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ **"Şüphesiz biz, bu belde halkı üzerine, fıskları sebebiyle gökten bir azap indireceğiz."**

Fıskları sebebiyle, biz bunlara semadan feci bir azap indireceğiz.

35- وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ **"Andolsun, aklını kullanan bir kavim için o beldeden apaçık bir ayet bıraktık."**

"Apaçık ayet"ten murat, bunların her tarafta şüyu' bulan hikâyeleri veya harabe hâline gelen beldelerinden geriye kalanlardır.

Denildi ki: Bundan murat, semadan gönderilen taşlardır. Bunlar, bugün de orada bulunmaktadır.

Denildi ki: Bundan murat, bu olaydan sonra siyahla karışık olarak akan nehirleridir.

"Aklını kullanan bir kavim için"

Bu ayet, akıllarını basîret ve ibrette kullananlar içindir.

271. DERS

Örümcek Ağına Sığınanlar

36- وَإِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا **"Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı** (gönderdik)**."**

فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ **"Dedi: Ey kavmim! Allah'a ibadet edin."**

وَارْجُوا الْيَوْمَ الْاٰخِرَ **"Ve ahiret gününe ümit bağlayın."**

Kendisinden sevap umduğunuz fiilleri yapın.

"Ahiret gününe ümit bağlayın" denilmesinde neticenin sebep yerine konulması vardır.[8]

Denildi ki: Buna "Ahiret gününden korkun" manası da verilebilir.

وَلَا تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ **"Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın!"**

37- فَكَذَّبُوهُ **"Ama onu yalanladılar."**

فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ **"Bunun üzerine sarsıntı onları yakaladı."**

Ayet metninde geçen **"racfe",** "şiddetli zelzele" anlamında olabileceği gibi, Hz. Cebrailin sayhası da olabilir. Çünkü kalpler o şiddetli sesle sarsılır.

فَاَصْبَحُوا فِى دَارِهِمْ جَاثِمِينَ **"Böylece yurtlarında diz üstü çöke kaldılar."**

Ölü bir hâlde, dizleri üzerine çöküp kaldılar.

38- وَعَادًا وَثَمُودَا **"Âd ve Semûd'u da."**

"Âd ve Semudu da zikret" veya "Âd ve Semudu da helak ettik" şeklinde takdir yapılabilir.

وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَسَاكِنِهِمْ **"Bu, oturdukları** (harap olmuş) **yerlerden size apaçık belli olmuştur."**

---

8 Yani, o günde iyi bir karşılık görmeyi ummak, ancak iyi işler yapmakla olur. Öyleyse, iyi işler yapmak suretiyle ahiret gününe ümitle bakın.

Yani, onların meskenlerinden bir kısmı gözler önünde durmakta. Sizler, oradan geçerken bu meskenlere bakmak suretiyle onları helâk ettiğimizi görebilmektesiniz.

وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ **"Şeytan, onlara amellerini süsledi."**

Şeytan, onların küfür ve isyanlarını kendilerine süslü kılmıştı.

فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ **"Böylece onları doğru yoldan alıkoydu."**

Böylece onları peygamberlerin açıkladığı dosdoğru yoldan çevirmişti.

وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ **"Hâlbuki onlar bakıp görebilecek durumdaydılar."**

Aslında bu kimseler tefekkür edebilecek, ibret alabilecek kapasitede idiler. Lakin böyle yapmadılar.

Veya bunlar peygamberlerin haber vermesiyle azabın kendilerine geleceğini bilmekteydiler. Lakin inat ettiler, sonunda helâk oldular.

39- وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ **"Kârûn'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da** (helâk ettik)**."**

Kârunun önce nazara verilmesi, nesebinin şerefi yönündendir.

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسٰى بِالْبَيِّنَاتِ **"Andolsun, Mûsâ kendilerine apaçık mu'cizeler getirmişti."**

فَاسْتَكْبَرُوا فِى الْاَرْضِ **"Ama onlar yeryüzünde büyüklük tasladılar."**

وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ ۚ **"Oysa bizi geçip** (azabımızdan) **kurtulamadılar."**

Onlar, kaçmakla azaptan kurtulamadılar. Bilakis Allahın emri onları buldu, cezalarını verdi.

40- فَكُلًّا اَخَذْنَا بِذَنْبِهِ ۚ **"Böylece onların her birini günahıyla yakaladık."**

Bahsi geçenlerin hepsini günahıyla yakalayıp cezalandırdık.

فَمِنْهُمْ مَنْ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا ۚ **"Onlardan kimine taş yağdırdık."**

Bunlardan bir kısmına kendisinde taş bulunan şiddetli bir fırtına gönderdik.

Veya kendilerine gökten taş yağdıran melek gönderdik. Lût kavminin helâki gibi.

وَمِنْهُمْ مَنْ اَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ **"Kimini o korkunç ses yakaladı."**

Semud ve Medyen gibi.

وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْاَرْضَ **"Kimini yerin dibine geçirdik."**

Karun gibi.

وَمِنْهُمْ مَنْ اَغْرَقْنَا **"Kimini suda boğduk."**

Nûh kavmi, Firavun ve kavmi gibi.

وَمَاكَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ **"Allah, onlara zulmediyor değildi."**

Allah onlara suçsuz yere ceza veren zâlim kimse gibi muamele etmiş değildir. Çünkü böyle bir şey asla Allahın âdeti değildir.

وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ **"Fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı."**

Lakin onlar kendilerini azaba maruz bırakarak, kendi nefislerine zulmediyorlardı.

41- مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اِتَّخَذَتْ بَيْتًا **"Allah'ın dışında dostlar edinenlerin durumu, kendine bir ev edinen örümceğe sığınanlara benzer."**

Allahtan başka dostlar edinip onlara dayanan ve güvenenlerin hâli, örümceğin son derece zayıf ve gevşek evine sığınan kimselerin hâline benzer. Hatta onların dayandıkları ve güvendikleri, örümceğin evi kadar da onları koruyamaz, kendilerine bir fayda sağlamaz. Çünkü, örümceğin evinin bir hakikati ve bir şekilde faydası vardır, ama onların fayda umduklarının hiçbir faydası olmaz.

Veya şöyle de düşünülebilir: Allahtan başka dostlar edinenlerle, tek Allaha inanıp güvenenlerin hâli şöyledir: Onlar, örümceğin evine sığınan kimselere benzer. Tek Allaha inanıp güvenen ise, sağlam bir ev yapan kimse misalidir.

Ankebut, hem tek örümceği hem de birden fazla örümceği ifade eder. Ayrıca hem erkek, hem de dişi örümcek için kullanılır. Sonundaki "t" harfi "tağut" kelimesinin son harfindeki "t" harfi gibidir.

وَاِنَّ اَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ **"Evlerin en gevşeği ise şüphesiz örümceğin evidir."**

Sıcak ve soğuğu hissettirmede, onun evinden daha gevşeği, daha az koruyanı yoktur.

لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ **"Keşke bilselerdi!"**

Şayet ilme müracaat etseler, hâllerinin böyle olduğunu ve dinlerinin örümcek evinden daha zayıf olduğunu elbette bilirlerdi.

"Örümceğin evi" ile, onların dinlerinin murat edilmesi de caizdir. Dinlerinin böyle isimlendirilmesi, temsil için bir tahkîk olmasıdır. Mana şöyle olur: Dinde kendisine dayanılacak en gevşek şey, onların dinidir.

Ey Peygamber! Kâfirlere şöyle de:

42- إِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ **"Şüphesiz Allah, onların kendini bırakıp da ne tür şeylere taptıklarını biliyor."**

Ayette, hem onların cehaletlerini ortaya koymak, hem de kendilerine bir vaîd vardır.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ **"O, Azîz'dir – Hakîm'dir."**

Ayetin bu kısmı, üstte ifade edilen her iki mananın illetini beyan eder. Çünkü böyle her şeyi bilen, Azîz ve Hakîm olan bir Zâta, böyle aciz şeyleri şerik kılmak son derece akılsızlıktır.

Ayrıca, her şeye gücü yeten ve her şeye hükmeden, her şeyi ilmen kuşatan ve her fiilini mükemmel yapan bir Zâta nispetle, o cansız putlar sanki yok hükmündedir.

Keza, bu vasıflara sahip olan Zât, elbette onları cezalandırmaya da kâdirdir.

43- وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ **"İşte bu temsilleri biz insanlar için getiriyoruz."**

Üstte anlatılan mesel ve benzerlerini biz insanların fehimlerine yaklaştırmak için getiriyoruz.

وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ **"Onları ancak alimler anlarlar."**

Bunların güzelliğini ve faydasını, ancak eşya üzerinde gereği gibi düşünenler anlar.

Hz. Peygamber (asm) bu ayeti okur ve ardından şöyle buyurur: "Akıllı kimse Allahın anlattığını anlayıp da emredileni yapan ve Allahın gadabına maruz kalmaktan sakınan kimsedir."

44- خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ **"Allah gökleri ve yeri hak olarak yarattı."**

Allah, gökleri ve yeri hak gayelerle yarattı, bunlarla batıl bir şey kastetmedi. Çünkü bunların yaratılışından bizzat maksut olan, hayrı netice vermek ve ayetin devamında işaret edildiği üzere, Allahın Zât ve sıfatlarına delâlette bulunmaktır.

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ ع **"Şüphesiz bunda, mü'minler için bir ayet bulunmaktadır."**

Çünkü bunlardan faydalananlar onlardır.

272. DERS

Allahın Kitabı

45- اُتْلُ مَآ اُوحِىَ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ **"Kitaptan sana vahyolunanı oku."**

-Kıraatıyla Allaha kurbiyet aramak,

-Lafızlarını ezberlemek,

-Ve manalarını anlamaya çalışmak suretiyle Kitaptan Sana vahyedileni oku.

Manasına dikkat ederek Kur'anı okuyan kimse, onu tekrar be tekrar okuduğunda, ilk okuduğunda dikkatini çekmeyen nice manalar zamanla kendisine açılır.

وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ **"Namazı da dosdoğru kıl."**

اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ **"Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkor."**

Çünkü insan namazla meşgul olduğunda günahlardan uzak kalır. Namaz ona Allahı hatırlattığı ve nefse Allahtan korkmayı ders verdiği için, namaz dışı zamanlarda da onu günahlardan korur.

Rivayete göre Ensardan bir genç namazlarını Hz. Peygamberin arkasında kılıyor, ama bir türlü günahlardan da uzak kalmıyordu. Onun bu hâli Hz. Peygambere anlatıldı. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Namazı onu günahlardan alıkoyacaktır." Gerçekten de çok geçmeden bu genç günahları terk etti.

وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ **"Allah'ın zikri elbette en büyüktür."**

Allahın zikrinden murat namazdır. Namaz, diğer ibadetlerden çok daha büyüktür. Namazdan "**zikir**" olarak bahsedilmesi, onun kötülüklerden korumasının sebebini beyan etmek içindir. Çünkü namazda Allahın zikri temel umdedir. Bu yönüyle o, diğer iyiliklerden üstün kılınmıştır, kötülüklerden de alıkoyucu olmuştur.

"Allahın zikri elbette en büyüktür" ifadesi şu anlamı da ifade eder: Allahın rahmetiyle sizi anması, sizin O'nu taat ile anmanızdan daha büyüktür.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَاتَصْنَعُونَ **"Allah, ne yaparsanız hepsini bilir."**

Allah sizin O'nu anmanızı ve yaptığınız diğer taatleri bilir, bu yaptıklarınıza en güzel şekilde mükâfat verir.

46- وَلاَ تُجَادِلُوا اَهْلَ الْكِتَابِ اِلاَّ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ **"Ehl-i kitapla ancak en güzel bir yolla mücadele edin."**

Onlarla,

-Sertliğe yumuşaklıkla,

-Öfkeye sükunetle,

-Kavga çıkarmak isteyene nasihatle mukabele etmek gibi, en güzel şekilde mücadele edin.

Denildi ki: Bu ayet, seyf ayetiyle neshedilmiştir. Çünkü, kılıçla mukabeleden daha sert bir mukabele yoktur.

Elcevap: Kılıçla mukabele etmek **ahirü'd-deva**, yani son çaredir.

Denildi ki: Bundan murat, "ahit yaptığınız ehl-i kitapla en güzel bir şekilde mücadele edin" demektir.

اِلاَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ **"Ancak içlerinden zulmedenler hariç."**

-Haddi aşmakta ve inatta ifrat edenler,

-Allaha çocuk isnat edenler ve **"Allah'ın eli bağlıdır"** (Maide, 64) gibi iddiada bulunanlar,

-Ahdi bozan ve cizyeyi vermeyenler gibi zulmedenler müstesna.

وَقُولُوا اٰمَنَّا بِالَّذِى اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَاُنْزِلَ اِلَيْكُمْ **"Ve deyin ki: Bize indirilene de, size indirilene de iman ettik."**

Ayetin bu kısmı, onlarla yapılacak en güzel mücadelenin bir açılımıdır. Yani, böyle diyerek mücadelenizi yapınız.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Ehl-i Kitabı tasdik de etmeyin tekzip de.. Deyin ki: "Biz Allaha kitaplarına, peygamberlerine iman ettik." Böyle yapmakla bâtıl bir şey söylemişlerse tasdik etmemiş, doğru bir şey söylemişlerse de yalanlamamış olursunuz."

وَاِلٰهُنَا وَاِلٰهُكُمْ وَاحِدٌ **"İlâhımız ve ilâhınız birdir."**

وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ **"Ve biz sadece O'na teslim olmuş kimseleriz."**

Biz hassaten O'na itaat etmiş kimseleriz.

Bu ifadede, onların keşiş ve ruhbanlarını Allahın dışında Rab edindiklerine bir tariz vardır.[9]

47- وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ **"İşte böylece sana kitabı indirdik."**

İşte bu inzâl gibi, Biz Sana diğer ilâhî kitapları tasdik eden bir kitabı vahiy ile indirdik.

فَالَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهٖ **"İşte, kendilerine kitap verdiklerimiz ona iman ediyorlar."**

Abdullah Bin Selâm ve benzerleri ona iman ederler.

Veya bundan murat, Hz. Peygamber devrinden önce Kur'ana iman eden ehl-i kitaptır.

وَمِنْ هٰٓؤُلَآءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِهٖ **"Şunlardan da ona iman eden kimseler vardır."**

Arabdan, Mekke ehlinden ve Hz. Peygamber devrindeki kitap ehlinden o Kur'ana iman edenler var.

وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَآ اِلَّا الْكَافِرُونَ **"Bizim âyetlerimizi ancak kâfirler inkâr eder."**

Ayetlerimiz bu kadar açık ve hak olduklarına dair nice deliller varken, küfürde ileri gidenler onları inkâr ederler. Çünkü yanlış ön kabulleri, O Kur'anın Hz. Peygamberin bir mu'cizesi olduğunu, hükümlerinin doğruluğunu gösteren şeyleri düşünmelerine engel olur.

Ayetin devamı buna işaret eder:

48- وَمَا كُنْتَ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهٖ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهٗ بِيَمِينِكَ **"Sen bundan önce ne bir yazı okur, ne de sağ elinle onu yazardın."**

Çünkü nice kıymettar ilimlerin envaını içine alan bu Kitabın okuma yazma bilmeyen ümmî bir insandan zuhuru harikulâde bir durumdur.

Ayette **"sağ el"** ifadesinin geçmesi, Hz. Peygamberin yazı bilmediğini ziyadesiyle tasvîr etmek ve bu isnadın mecazî olma hâlini red içindir.

اِذًا لَارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ **"Öyle olsaydı, batıla uyanlar kuşku duyarlardı."**

---

9 Yani, "biz sadece Allaha teslim olduk. Ama siz, kendi din adamlarınızı bir nevi rabler edindiniz. Onların emirlerini ilâhî birer hüküm gibi uyguladınız.

Şayet okuyan – yazan biri olsaydın şöyle derlerdi: Belki de bu Kur'anı başkalarından öğrendi veya öncekilerin kitaplarından derleyip toparladı.

Ayette onlara **"mubtılûn"** denilmesi inkârlarından dolayıdır veya Kur'anın pek çok i'caz yönleri varken, bunlardan bir yönün ortadan kalkmasıyla şüpheye düşmelerindendir.[10]

Denildi ki: Ehl-i Kitap Seni kitaplarında ümmî peygamber olarak bildiklerinden, şayet Sen okuma-yazma bilen biri olarak zuhur etsen, onlar kitaplarındaki özelliğine aykırı bulduklarından şüpheye düşerlerdi. Bu durumda onların ibtali ve inkârı, mukadder bir duruma göre değil, vâki'deki durum itibarıyla olurdu.

49- بَلْ هُوَ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِى صُدُورِ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ **"Hayır, o** (Kur'ân)**, kendilerine ilim verilenlerin sinelerinde apaçık âyetlerdir."**

Ehl-i ilim olanlar onu ezberlerler, kimse onun tahrifine güç yetiremez.

وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَا اِلاَّ الظَّالِمُونَ **"Ve bizim âyetlerimizi ancak zalimler inkâr eder."**

Bizim ayetlerimizin mu'cize olduğuna dair deliller o kadar açık iken, onları yalanlayanlar, ancak göz göre göre onları red ile onlara kıymet vermeyen zulme dalmış kimselerdir.

50- وَقَالُوا لَوْلاَ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ **"Dediler ki: "Ona Rabbinden ayetler indirilse ya!"**

"Ona Salihin devesi, Musa'nın asası ve İsa'nın sofrası gibi mu'cizeler indirilse ya" dediler.

قُلْ اِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ اللّٰهِ **"De ki: Ayetler ancak Allah katındadır."**

Allah o mu'cizeleri dilediği gibi indirir. Böyle mu'cizeler benim kudretimle olmayacak ki, siz istediğinizde mu'cize göstereyim.

وَاِنَّمَا اَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ **"Ve ben ancak apaçık bir uyarıcıyım."**

Benim hâlim, ancak uyarmak ve bana verilen ayetleri apaçık bir şekilde beyan etmektir.

---

[10] Yani, Hz. Peygamber faraza okuma-yazma bilseydi bu durum O'na gelen Kur'anın mu'cizeliğine, Allahtan gelmesine mâni olmazdı.

51- اَوَ لَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ **"Onlara okunmakta olan kitabı sana indirmemiz kendilerine yetmedi mi?"**

Onların talep ettikleri mu'cizelere bedel kendilerine okunan Kitabı Sana indirmemiz onlara yetmiyor mu? Bu kitap devamlı onlara tilavet olunuyor, "haydi bir benzerini getirin!" diye bununla kendilerine meydan okunuyor. Diğer mu'cizeler gelip geçici iken, bu sabit bir mu'cize olarak önlerinde duruyor.

Veya şu manayı da ifade edebilir: Bu kitap, Yahudilerin ellerinde olan Senin özelliğin ve dininin özelliği ile ilgili şeyleri teyid eder bir şekilde onlara okunuyor.

اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُؤْمِنُوْنَ **"Bunda iman edecek bir kavim için elbette bir rahmet ve öğüt vardır."**

Şüphesiz daimî bir mu'cize ve apaçık bir delil olan bu kitapta, işi yokuşa sürmek değil, gerçekten iman etmek isteyenler için büyük bir nimet ve öğüt vardır.

Sebeb-i Nüzûl

Denildi ki: Bazı Müslümanlar, ellerinde Yahudilerin söyledikleri bazı şeyleri yazan kitaplarla Hz. Peygamberin yanına geldiler. Hz. Peygamber onlara şöyle dedi: "Bir kavmin dalâleti için, kendi peygamberlerinin getirdiğinden yüz çevirip peygamberlerinden başkasının getirdiğine yönelmeleri kâfidir." Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.

52- قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنِىْ وَبَيْنَكُمْ شَهِيْدًا **"De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter."**

Benim doğruluğuma şahit olarak Allah yeter. Çünkü mu'cizelerle beni tasdik etti.

Veya mana şöyle olabilir: Benim size gönderildiğim şeyleri tebliğ ettiğime ve nasihatte bulunduğuma, sizin de yalanlama ve işi yokuşa sürmekle mukabele ettiğinize şahit olarak Allah yeter.

يَعْلَمُ مَافِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ **"O, göklerde ve yerde ne varsa bilir."**

Dolayısıyla benim ve sizin hâlleriniz O'na gizli değildir.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوْا بِاللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُوْنَ **"Batıla inanıp Allahı inkâr edenler var ya, işte ziyana uğrayacaklar onlardır."**

Batıla inanmak, Allahın dışında tapılan batıl mabutlara inanmaktır:

Bunlar, imanı verip küfrü satın aldıklarından bu ticaretlerinde zararda olan kimselerdir.

53- وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ **"Senden azabı hemen getirmeni istiyorlar."**

"Semadan üzerimize taş yağdır" demişlerdi.[11]

وَلَوْلاَ أَجَلٌ مُسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ **"Şayet bir ecel-i müsemma** (belirlenmiş bir süre) **olmasaydı, azap onlara mutlaka gelirdi."**

Her azap veya her kavm için belli bir ecel olmasaydı, azap kendilerine hemen gelirdi.

وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لاَ يَشْعُرُونَ **"Ve farkında değillerken, elbette azap ansızın onlara gelecektir."**

Onlar, azabın gelişinin farkına varmadıkları bir hâlde,

-Dünyada Bedir Savaşında olduğu gibi

-Veya sonunda ölümün kendilerine inmesi gibi, azap ansızın onlara gelecektir.

54- يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ **"Senden azabı hemen getirmeni istiyorlar."**

وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ **"Hâlbuki cehennem, şüphesiz kâfirleri kuşatmıştır."**

Azabın onlara geleceği gün, cehennem onları kuşatacaktır.

Veya bundan murat, cehennemi netice verecek küfür ve günahların şimdi onları kuşatmasıdır. Bunların onları kuşatması, cehennemin kuşatması gibidir.

"Cehennem onları kuşatmıştır" yerine **"kâfirleri kuşatmıştır"** denilmesi, cehennemin niçin onları kuşattığına delâlet içindir. Yani, küfür ve küfranları sebebiyle, cehennem onları ihata etmiştir.

"**Kâfirler**" ifadesinin elif-lâmlı olması,

-Ya belirlilik ifade eder. Yani, cehennem, o belli kâfirleri kuşatmıştır.

-Veya cins ifade eder. Yani, cehennem bütün kâfirleri kuşatmıştır. Bu durumda, üstteki ayetlerde durumu anlatılan kâfirlerin diğer kâfirlerle ben-

---

[11] Bkz. Enfal, 32.

zeri akıbeti paylaşacakları anlaşılır, kâfirlere verilecek cezadan bunlara verilecek cezaya istidlalde bulunulur.

55- يَوْمَ يَغْشٰيهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ **"O günde azap, onları hem üstlerinden, hem ayaklarının altından bürür."**

Yani, azap onları o günde her taraftan bürür.

وَيَقُولُ ذُوقُوا مَاكُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"Onlara der: Tadın yaptıklarınızın cezasını!"**

Bunu diyen ya Allahu Teâlâdır veya O'nun emriyle bir melektir.

273. DERS

Hicret Edenlere Müjdeler

56- يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا **"Ey iman eden kullarım!"**

اِنَّ اَرْضِي وَاسِعَةٌ **"Şüphesiz benim arzım geniştir."**

فَاِيَّايَ فَاعْبُدُونِ **"O halde yalnız bana ibadet edin."**

Ey kullarım! Bir beldede ibadetinizi yapamaz ve dininizi orada açıktan yaşayamaz hâle geldiğinizde, bunları kolaylıkla yapabileceğiniz yerlere hicret edin.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim dininden dolayı –velev bir karış da olsa- bir yerden başka bir yere kaçsa, cennet ona vacip olur. İbrahimin ve Muhammedin (aleyhimesselâm) refiki olur."

Ayetteki فَ "fe" harfi mahzuf bir şartın cevabıdır. Çünkü mana şöyledir: "Benim arzım geniştir. Eğer bir yerde bana kolayca ibadet edemezseniz, o zaman başka bir yerde bunu yapınız."

57- كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ **"Her nefis ölümü tadacaktır."**

ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُونَ **"Sonra bize döndürüleceksiniz."**

Sonra, yaptığınız amellerin karşılığını almak üzere bize döndürüleceksiniz. Sonu ölüm ve Allaha döndürülmek olan kimsenin buna hazırlık yapması gerekir.

58- وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّءَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا **"İman edip salih ameller yapanları, elbette cennet köşklerine yerleştireceğiz."**

تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ **"Onların altlarından ırmaklar akar."**

خَالِدِينَ فِيهَا **"Orada ebedî kalacaklardır."**

نِعْمَ اَجْرُ الْعَامِلِينَ **"İyi işler yapanların mükafatı ne güzeldir!"**

59- اَلَّذِينَ صَبَرُوا **"Ki onlar, sabretmişlerdir."**

Cenneti hak eden bu kimseler, müşriklerin eziyetlerine, din için hicrete ve diğer çile ve meşakkatlere sabretmiş kimselerdir.

وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ **"Ve yalnız Rablerine tevekkül ederler."**

Ve onlar sadece ve sadece Rableri olan Allaha tevekkül ederler.

60- وَكَاَيِّنْ مِنْ دَآبَّةٍ لاَتَحْمِلُ رِزْقَهَا **"Nice canlı var ki, rızkını taşıyamaz."**

اَللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَاِيَّاكُمْ **"Allah hem onları, hem de sizi rızıklandırır."**

Nice canlı vardır ki, zaafından dolayı rızkını taşıyamaz veya onu biriktiremez. Sabaha, yanında yiyecek hiçbir şey olmadığı hâlde çıkar. O, zaafiyetine rağmen Allaha tevekkül eder. Sizler ise kuvvet ve çalışmanıza rağmen rızıkta onunla eşit olursunuz. Onları da sizi de rızıklandıran ancak Allahtır. Çünkü her canlının rızkı sebeplerledir. O sebepleri hazırlayan ise sadece Allahtır. Öyleyse hicretten dolayı maişetiniz hususunda korkmayınız.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, sahabelere hicret emri geldiğinde, içlerinden bazıları "maişetimiz için hiçbir imkâna sahip olmadığımız bir yere nasıl hicret ederiz" demişlerdi. Bu münasebetle bu ayetler indi.

وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ **"Ve O, Semi' – Alîm'dir."**

Allah, bu sözünüzü işitir, içinizden neler geçtiğini bilir.

61- وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اَللّٰهُ **"Andolsun ki onlara, "Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı musahhar kılan kimdir?" diye sorsan, elbette 'Allah' derler."**

Ayette bahsi geçenler Mekke ehlidir.

"Allah" derler."

Çünkü, imkân dairesinde olan şeylerin bir Vacibu'l-vücuda dayanması akıllarda kabul görmüştür.

فَاَنّٰى يُؤْفَكُونَ **"O halde nasıl çevrilip döndürülüyorlar?"**

Bunu ikrar ettikten sonra, nasıl da Allahın birliğinden (tevhidden) çevriliyorlar?

62- اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ **"Allah, kullarından dilediğine rızkı bol verir ve kısar."**

Burada medar-ı bahs olan rızkı genişletilen ve daraltılan aynı kimse olması muhtemeldir. Yani, Allah aynı kimseye sırayla hem genişlik verir, hem de daraltır.

Veya "Allah kimi kullarına genişlik verir, kimi kullarına da rızkı daraltır" manası vardır.

إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ **"Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.**

Allah, kullarının maslahatlarını ve onlara zarar verecek şeyleri bilir.

63- وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللَّهُ **"Andolsun ki onlara, "Gökten bir su indirip, onunla ölümünden sonra yeryüzünü canlandıran kimdir?" diye sorsan, mutlaka, "Allah " derler."**

Onlara bu sorulduğunda bütün mümkinatın (varlığı ve yokluğu eşit olan, kendi kendini var edemeyip varlıklarında ve varlıklarının devamında Allaha muhtaç olan varlıkların) usûl ve füruunu yaratanın Allah olduğunu itiraf ederler. Ama ardından bu ilâhî tasarruflardan hiçbirine gücü yetmeyen varlıklardan bazısını O'na şerik yaparlar.

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ **"De ki: Elhamdülillah."**

Seni böyle bir dalaletten koruduğu için "Elhamdülillah" de.

Veya seni tasdik ettiği ve delilini galip kıldığı için "Elhamdülillah" de.

بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ **"Fakat onların çoğu akıllarını kullanmazlar."**

Akletmediklerinden dolayı çelişkili hâllere düşüyorlar. Hem her şeyi yoktan yaratanın O olduğunu ikrâr ediyorlar, hem de putları O'na şerik kılıyorlar.

Denildi ki: Mana şöyle de olabilir: Sen onlarla konuşurken "Elhamdülillah" dediğinde ne murat ettiğini akıl etmiyorlar.

64- وَمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ **"Şu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundur."**

Ayetteki **"şu"** ifadesi tahkîr içindir. Nasıl olmasın ki, şu dünya Allah katında (ahirete nisbetle) bir sivrisineğin kanadı kadar kıymete haiz değildir.[12]

---

12 Çünkü dünya geçici, ahiret ise ebedidir. Böyle olunca kafirlerin dünyadaki saltanatları, rüyadaki saltanata benzer.

İşte şu dünya hayatı, çocukların oynadığı, eğlendiği bir oyun ve eğlence gibidir. Oynamak için toplanırlar, bir müddet hoşça vakit geçirirler, sonra yorgun argın dağılırlar.

وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ **"Ahiret yurduna gelince, işte asıl hayat odur."**

Ahiret hayatı, gerçek hayattır, orada insanlara ölüm arız olmayacaktır.

Veya orası hadd-i zâtında hayattır.[13]

"Hayvan" kelimesi **"hayat"** kelimesiyle aynı kökten gelmekle beraber, ona nisbetle daha etkili bir ifadedir. Çünkü bu kelimede hayatın lâzımı olan hareket ve çalkantı manası vardır ve bunun için burada kullanımı tercih edilmiştir.

لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ **"Keşke bilselerdi."**

Şayet bunu bilselerdi, dünyayı ahirete tercih etmezlerdi. Çünkü dünyanın zatında hayat yoktur, şu anda var olan hayat da ârızî olup sür'atle zevâle doğru gitmektedir.

65- فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ **"Gemiye bindikleri zaman, dini yalnız O'na has kılarak** (ihlâsla) **Allah'a yalvarırlar."**

Onlar, üstte vasfedildiği şekilde Allaha şirk koşar bir hâlde iken gemiye bindiklerinde, Allahı anan mü'minler gibi dinî Allaha hâlis kılarak dua ederler, O'ndan başkasına yalvarmazlar. Çünkü, denizde karşılaşılan zorlukları ancak Allahın açacağını bilirler.

فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ **"Fakat onları salimen karaya çıkarınca, bir bakarsın ki,** (Allah'a) **ortak koşmaktadırlar."**

Ama karaya çıktıklarında bir de bakarsınız tekrar şirke dönerler.

66- لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا **"Kendilerine verdiklerimize nankörlük etmek ve safâ sürmek için** (böyle yaparlar.)**"**

Onlar bu hareketleriyle, kurtulma nimetine şirk ile mukabelede bulunmuş olurlar.

"Safâ sürmek için"

---

[13] Yani her şeyiyle hayattardır. Oranın dağı-taşı da hayat sahibidir.

Bu şirkleri ile, putlara ibadet ve onlara sevgi üzere bir araya gelmelerinden bazı faydalar elde etmeye çalışırlar.

Ayetteki lâm harfi emir de ifade edebilir. Bu durumda tehdîd manasını taşır.[14]

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ **"Ama sonra bilecekler."**

Cezalandırıldıklarında, bunun akıbetini bilecekler!

67- اَوَ لَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا اٰمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ **"Çevrelerinde insanlar kapıp götürülürken** (Mekke'yi) **güvenli bir harem yaptığımızı görmediler mi?"**

Mekke ahalisi görmediler mi, biz onların beldesini yağmalama ve saldırıdan korunmuş kıldık. Ehlini de katledilmekten ve sürgüne gönderilmekten emin yaptık.

Hâlbuki çevrelerindeki yerlerde yaşayan insanlar hem öldürülüyor, hem de sürgüne gönderiliyorlar. Çünkü Mekke çevresinde yaşayanlar birbirlerine saldırıyor, birbirlerinin mallarını talan ediyorlardı.

اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَكْفُرُونَ **"Artık batıla inanıp Allah'ın nimetini inkar mı ediyorlar?"**

Ancak Allahın kudretiyle meydana gelen bu kadar açık bir nimet ve daha diğer nimetler varken tutup puta veya şeytana inanıyorlar, Allahın nimetini ise inkâr mı ediyorlar? Öyle ki başka şeyleri O'na şerik kılıyorlar?!

"Batıla inanmak" ve **"Allahın nimetini inkâr etmek"** ifadelerinde, ayetin metninde batıl ve nimet kelimelerinin öne alınması ihtimam veya mübalağa yoluyla hâssaten bunlara dikkât çekmek içindir.[15]

68- وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُ **"Allah'a karşı yalan uyduran, yahut kendisine hak gelmişken onu yalan sayandan daha zalim kim olabilir?"**

Allahın şeriki olduğu iddiasıyla O'na iftira edenden daha zâlim kim olabilir?

Veya kendisine gelen hakkı yalanlayandan?

---

[14] Yani, verdiğimiz nimetlere nankörlük yapsınlar ve biraz faydalansınlar bakalım.

[15] Yani, insan iman eder ama batıla iman etmez ve etmemeli. İnkâr eder ama Allahın nimetini inkâr etmez ve etmemeli!

Burada **hak**'tan murat Peygamber veya Kitap'tır.

Ayetteki لَمَّا "lemma" ifadesinde onların akılsızlıklarını göstermek vardır. Çünkü onlar hak kendilerine geldiğinde "hele durumuna bir bakalım" demediler, onun hakkında düşünmediler. Aksine, daha duyar duymaz yalanlamaya koşuştular.

اَلَيْسَ فِىْ جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِيْنَ **"Cehennemde kâfirlere yer mi yok?"**

Buradaki soru üslûbu, onların cehennemi hak ettiğini göstermek içindir. Yani, onlar bu şekilde bir yalanla Allaha iftira etmiş ve kendilerine gelen hakkı yalanlamış iken, cehennemde kalmayı hak etmezler mi? Evet, hak ederler.

Veya bu üslûb, onların cür'etlerini ifade içindir. Yani, onlar cehennemde kâfirler için böyle bir yer olduğunu bilmiyorlar mı ki böyle bir şeye cür'et edebiliyorlar?!

69- وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا **"Uğrumuzda cihad edenleri mutlaka yollarımıza sevk edeceğiz."**

Bizim için cihad edenleri, bize ulaştıran yollara sevk edeceğiz.

Veya onları hayır yoluna gitmede ziyadesiyle muvaffak kılacağız. Şu ayette de bu manaya dikkat çekilmektedir:

"Hidayete erenlere gelince, Allah onların hidayetini artırdı." (Muhammed, 17).

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Kim bildiğiyle amel etse, Allah ona bilmediğini de öğretir."

Ayette cihadın mutlak ifade edilmesi zâhirî ve batınî (görülen ve görülmeyen) bütün düşmanlara karşı mücadeleyi içine alması içindir.

وَاِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِيْنَ **"Şüphesiz Allah, iyilik yapanlarla beraberdir."**

Allah, iyi işler yapanlarla, zafer ve yardımıyla beraber olur.

Hz. Peygamber şöyle der: "Kim Ankebut sûresini okusa, ona bütün mü'min ve münafıkların sayısınca mükâfat verilir."

RUM SÛRESİ

Rum Sûresi Mekkî'dir.
Altmış ayettir.

274. DERS

Rumların Galebesi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- الٓمّٓ **"Elif, Lâm, Mim."**

2- غُلِبَتِ الرُّومُ **"Rumlar yenildi."**

3- فِيٓ اَدْنَى الْاَرْضِ **"En yakın yerde."**

Rumlar, Arablara en yakın yerde mağlup oldular.

وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ **"Onlar, bu yenilgilerinden sonra galip gelecekler."**

4- فِي بِضْعِ سِنِينَ **"Bid'a sinîn içinde."**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre İranlılar Rumlara karşı savaş açtı ve onlara galip geldiler. Haber Mekkeye ulaşınca müşrikler sevindiler ve bu durumu Müslümanların aleyhine yorumladılar. "Siz ve Hristiyanlar kitap ehlisiniz. Biz ve İranlılar ise ümmiyiz. Dostlarımız dostlarınıza galip geldiler, biz de muhakkak ve muhakkak size galip geleceğiz" dediler. Bunun üzerine bu ayetler nazil oldu.

Hz. Ebubekir onlara dedi: "Allah gözünüzü aydın etmesin! Allaha yemin ederim ki Rumlar İranlılara yakın bir zamanda galip gelecekler."

Bunun üzerine Übey Bin Halef O'na dedi: "Yalan söylüyorsun. Bunun için bir süre belirle, seninle bahse girelim." Hz. Ebubekir, bu teklif üzerine üç yıl süre koyup on devesine bahse girdi. Durumu Hz. Peygambere söyleyince, Hz. Peygamber "ayetteki **bid'a sinîn** ifadesi üç ile dokuz yıl arasını ifade eder. Deveyi artır, süreyi de uzat" dedi.

Hz. Ebubekir, Übey Ben Halefle konuştu, deveyi yüz ve süreyi de dokuz yıl yaptılar. Übey Bin Halef, Uhud Savaşında Hz. Peygamber tarafından yaralanmıştı. Savaş dönüşü öldü. Rumlar ise Hudeybiye Seferi yılında İranlılara galip geldiler. Hz. Ebubekir, bahse konu olan yüz deveyi Übey

Bin Halefin varislerinden aldı, Hz. Peygambere getirdi. Hz. Peygamber, bunları tasadduk etmesini söyledi.

Hanefî âlimleri, bu olayla dâr-ı harpte fasit akitlerin cevazına delil getirdiler. Caiz görmeyenler ise, bu olayın kumarın haram kılınmasından önce olduğuna dikkat çektiler.

Ayet, peygamberlik delillerindendir. Çünkü ilerde olacak bir durumu söylemekle gaybtan haber vermektedir.

Bir kıraate göre ise şöyle bir mana vardır: Rumlar İranlılara Şam yakınlarında galip geldiler. Ama ilerde Müslümanlar onlara galip gelecekler, Rumlar ise mağlup olacaklar. Ayetin nüzulünün dokuzuncu yılında Müslümanlar Rumlara karşı savaştılar ve onların bazı beldelerini fethettiler.

لِلّٰهِ الْاَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ **"Önce de, sonra da emir Allah'ındır."**

Yani, hem galibiyetlerinde hem de mağlubiyetlerinde tasarruf Allahındır.

Galibiyet de, mağlubiyet de Allahın hükmüyle gerçekleşir.

وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ **"Ve o gün mü'minler sevinecekler."**

Rumların galip geldiği günde mü'minler sevinirler.

5- بِنَصْرِ اللّٰهِ **"Allah'ın yardımıyla."**

O günde, kitap ehli olanlar, kitapsızlara karşı Allahtan yardıma mazhar olurlar. Çünkü devran, kitap ehli olanların lehine döner. Ayrıca müşriklere söylemiş oldukları haberin doğruluğu ortaya çıkar. Karşılıklı bahiste kazanırlar, dinlerinde sebat ve yakînleri artar.

Ayette şu mana da vardır: Allah, mü'minlere yardım etti ve onların doğruluğunu ortaya koydu.

Veya Allah, onların düşmanlarını birbirlerine musallat kıldı, böylece her iki taraf da zayıfladı, sonunda mağlup oldular.

يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ **"Dilediğine yardım eder."**

Allah bazan şunlara, bazan da diğerlerine galibiyet verir.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ **"O Azîz – Rahîm'dir."**

Bazı kavimleri mağlup kılmakla onlardan intikam alır, diğerlerine galibiyet vermekle lütufta bulunur.

6- وَعْدَ اللّٰهِ **"Allah, bir vaatte bulunmuştur."**

لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ وَعْدَهُ **"Allah, vaadinden dönmez."**

Çünkü Allah için vaadinde yalancı olmak imkânsızdır.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ **"Fakat insanların çoğu bilmezler."**

Lâkin insanların çoğu cehaletleri ve düşüncesizliklerinden O'nun vaadini ve vaadinin doğruluğunu bilmezler.

7- يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"Onlar dünya hayatından ancak bir zahir bilirler."**

Onlar, dünya hayatından gözleriyle gördükleri ve ziynetleriyle faydalandıkları şeyleri bilirler.

وَهُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ **"Ahiret konusunda ise tamamen gafildirler."**

Ama dünyanın gayesi ve ondan maksut olan ahirete gelince, ondan gafildirler, onu hatırlarına getirmezler.

Bu şekilde ifade edilmesinde, onların cehâletini ortaya koymak ve onları dünyadan ancak bazı şeyleri idrak edebilen hayvanlara benzetmek vardır.

Ayette **"zâhiran"** (bir zahir) ifadesinin elif-lâmsız gelmesi, dünyanın çok zâhirleri olmasındandır. Mesela, dünyanın hakikatlerini, sıfatlarını, özelliklerini, fiillerini ve bunların sebeplerini bilmek, bunların meydana gelme keyfiyetini ve dünyada tasarrufun keyfiyetini bilmek gibi hususlar da, dünyanın zâhirine dâhildir.

Dünyanın bâtını (görülmeyen yüzü) ise,

-Ahirete bir geçiş,

-Ve ona kavuşmaya vesile,

-Ve ondaki hâllere bir nümune olması gibi durumlardır.

Ayette, dünyayı hiç bilmemekle sadece zâhirini bilmek arasında bir fark olmadığı da hissettirilmektedir.

8- اَوَ لَمْ يَتَفَكَّرُوا فِى اَنْفُسِهِمْ **"Onlar, kendi nefisleri hakkında hiç düşünmediler mi?"**

Onlar, nefislerinde "tefekkür" diye bir şey meydana getirmediler mi?[1]

---

[1] Yani, insan aslında düşünen bir varlıktır. Ama bunlar niye bu melekelerini kullanmıyorlar? Kullansalardı, gerçekleri görürlerdi.

Veya, onlar kendi nefislerinin durumu hakkında niye düşünmediler? Çünkü nefis,

-Kendilerine en yakın şeydir.

-Bütün mümkinat âleminde tecelli edenlerin kendisinde tecelli ettiği bir aynadır.[2]

Onlar şayet nefislerinin durumu hakkında düşünseler, onları yoktan yaratanın diğer âlemde iade etmeye kâdir olduğunu anlarlardı.

مَا خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا اِلاَّ بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُسَمًّى **"Allah, gökler ile yeri ve ikisi arasındakileri ancak hikmetle ve belirli bir süre için yaratmıştır."**

وَاِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ بِلِقَاۤئِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ **"Şüphesiz insanların birçoğu Rablerine kavuşacaklarını inkâr ediyorlar."**

İnsanların çoğu, o belli sürenin bitiminde veya kıyamet geldiğinde Rab'lerine kavuşmayı inkâr ederler, dünyanın daimî olduğunu ve ahiretin hiç gelmeyeceğini sanırlar.

9- اَوَلَمْ يَسِيرُوا فِى الْاَرْضِ **"Onlar, yeryüzünde gezmediler mi?"**

فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Ta ki, kendilerinden öncekilerin akıbeti nasıl olmuş baksınlar?"**

كَانُوا اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً **"Onlar, kendilerinden daha güçlüydüler."**

O helâk olan kavimlerin bir kısmı, Âd ve Semud gibi, onlardan çok daha kuvvetli idiler.

وَاَثَارُوا الْاَرْضَ **"Ve toprağı sürüp işlediler."**

Yerin altındaki suya ulaşmak, madenleri çıkarmak, tohumları serpmek gibi gayelerle toprağı kazdılar, alt üst ettiler.

وَعَمَرُوهَا اَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا **"Ve onu, bunların imar ettiklerinden daha çok imar ettiler."**

Ve Mekke ehlinin mamur kılmasından çok daha ileri boyutta arzı mamure yaptılar. Çünkü Mekke ahalisi, mahsul almaya pek de elverişli olma-

---

[2] Nefis, bazan "ruh" manasına da kullanılır. İnsanın zâtı ve cevheri olan ruh, Allah'a en parlak bir aynadır.

yan bir vâdide yaşamaktaydı. Bulundukları yer, mamure yapmaya imkân vermiyordu.

Onlar şu dünyada en zayıf bir hâlde iken yine de ona aldanmaları ve kendi dünyalarıyla iftihar etmeleri yönünden, ayette onlarla bir tehekküm (ince bir alay) vardır. Çünkü dünya saltanatı,

-Geniş topraklara sahip olmak,

-İnsanlara hükmetmek,

-Ve çeşitli imaretlerle arzın aktarında tasarrufta bulunmakla olur. Hâlbuki Mekke ahalisi bu cihetlerde gayet zayıftı, kendilerine fayda vermeyen bir yere sıkışıp kalmışlardı.

وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ **"Peygamberleri onlara delillerle gelmişlerdi."**

Peygamberleri onlara mu'cizelerle veya apaçık ayetlerle gelmişti.

فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ **"Demek Allah onlara zulmediyor değildi."**

Zâlim kimseler, hiçbir suç olmadan ve bir uyarıda bulunmadan beldelere gider, oraları harap eder. Ama Allahın insanları helâk etmesi –haşa– zulmen değildir.

وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ **"Lakin onlar, kendilerine zulmediyorlardı."**

Onlar, kendilerini helâke sürükleyecek şeyleri yapmakla nefislerine zulmediyorlardı.

ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ اَسَاۤؤُا السُّوۤاٰى اَنْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِؤُنَ ۚ 10- **"Sonra, Allah'ın âyetlerini yalanladıkları ve onlarla alay etmekte oldukları için, kötülük işleyenlerin akıbeti çok kötü oldu."**

Ayette, "onların" demek yerine **"kötülük işleyenlerin"** denilmesi, kötü akıbetlerinin gerekçesine delâlet eder: Kötülük yaptılar, ceza olarak da kötülük buldular.

Ayetin son kısmı, ilk kısmının illeti olabilir. Yani Allahın ayetlerini yalanlamaları ve onlarla istihza etmeleri yüzünden, kötü bir akıbete maruz kaldılar.

Veya, orada nazara verilen kötü akıbeti beyandır. Yani, kötülük yapmalarına ceza olarak Allahın ayetlerini yalanladılar, onlarla alay ettiler.

Veya "onlar Allahın ayetlerini yalanlamak ve onlarla alay etmek şeklinde kötü işler yaptılar" manası da düşünülebilir.

275. DERS

İlâhî Âyetler

11- اَللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ "Allah, baştan yaratır, sonra onu iade eder."

ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ "Sonra O'na döndürüleceksiniz."

Sonra, yaptıklarınızın karşılığını görmek üzere, Ona döndürüleceksiniz.

Ayetin evvelinde gıyabî bir şekilde onların durumu anlatılırken burada hitaba geçilmesi, ayetin sevkediliş maksadını daha kuvvetli yapmak içindir.

12- وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ "Kıyamet koptuğu günde, mücrimler hayal kırıklığı içinde ümitsizliğe düşer."

Kıyamet koptuğu zaman o mücrimler; sessiz, şaşkın ve ümitsiz bir hâlde olurlar.

13- وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَائِهِمْ شُفَعَٰٓؤُا "Onların, Allah'a koştukları ortaklardan kendileri için şefaatçiler de olmadı."

Onların şerik edindikleri şeyler, onları Allahın azabından kurtaramayacaklardır.

Ayette bunun geçmiş zaman sığası ile anlatılması, tahakkukunu ifade içindir.

وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ "Ve artık onlar ortak koştukları şeyleri de inkâr ederler."

Ve onlar da, batıl ilahlardan ümitlerini kesince, onları inkâr ederler.

Denildi ki: Ayetin manası şöyle de olabilir: Onlar şu dünyada o şeriklerinden dolayı kâfir olmuşlardı.

14- وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ "Kıyamet koptuğu günde, o gün insanlar ayrılırlar."

Kıyamet koptuğunda, mü'minler ve kâfirler birbirlerinden ayrılırlar.

Ayetin devamı bunu tafsil etmektedir:

15- فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ **"İman eden ve salih ameller işleyenlere gelince, onlar cennet bahçesinde neşelenirler."**

Ayet metnindeki **ravza**, içinde çiçekler ve nehirler olan güzel yerdir.

16- وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ **"İnkâr edip âyetlerimizi ve ahirete kavuşmayı yalanlayanlara gelince, işte onlar azapta kalmak üzere getirilmişlerdir."**

17- فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ **"Öyle ise akşama girdiğinizde, sabaha kavuştuğunuzda Allah'ı tesbih edin."**

18- وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ **"Göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur."**

وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ **"Gündüzün sonunda ve öğle vaktine girdiğinizde de** (Allah'ı tesbih edin)**."**

Ayet, "bu vakitlerde Allahı tenzih edin ve O'na hamd ü senada bulunun" manasında bir ihbardır.[3]

Bu vakitlerin özellikle nazara verilmesi, bu vakitlerde Allahın kudretinin daha zâhir görülmesinden ve nimetlerinin yenilenmesindendir.

Veya ayetten murat şudur: Bu vakitlerde meydana gelen **"konuşan şahitler"**, Allahın münezzehiyetine ve gök ve yer ehlinden temyiz gücüne sahip olanların hamdine layık olduğuna delâlet eder.[4]

Ayette tesbihin akşam ve sabah için özel olarak tahsisi, bu iki vakitte kudret ve azamet eserlerinin çok açık olmasındandır.

Hamdin gün sonuna ve ortasına tahsisi, nimetlerin yenilenmesinin o iki vakitte daha zâhir olmasındandır.

Ancak bu iki vaktin diğer iki vakte atfedilmesi de caizdir. Bu durumda **"Göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur"** kısmı, bir cümle-i mu'teriza yani ara cümle olur.

İbnu Abbastan şöyle nakledilir: Ayet, beş vakit namazı cem eder. **"Ak-**

---

3 Yani, şeklen bir durumu haber vermek olmakla beraber, aslında emirdir.

4 Konuşmak, hem sesli bir şekilde hem de hâl diliyle olabilmektedir. Sabah, akşam gibi vakitlerde âlemde meydana gelen değişikliklerin her biri, "hâl diliyle konuşan birer vahdaniyet şahididir."

şama girdiğinizde" ifadesi, akşam ve yatsı namazlarına, **"sabaha kavuştuğunuzda"** ifadesi sabah namazına, **"aşiyyen"** ifadesi ikindi namazına, **"öğle vaktine girdiğinizde"** ifadesi de öğle namazına işaret eder.

Bundan dolayı Hasan-ı Basri ayetin Medenî olduğunu iddia etti. Ona göre Mekkede namaz iki rekat olup herhangi bir zamanda kılınabiliyordu. Beş vakit şeklinde farz olması Medinededir. Ekser âlimler ise, beş vakit namazın Mekkede farz kılındığını söylerler.

Hz. Peygamberden şöyle nakledilir: "Her kim bolca sevap almak isterse **"Öyle ise akşama girdiğinizde, sabaha kavuştuğunuzda Allah'ı tesbih edin..."** ayetini okusun."

Keza, yine O'ndan şöyle rivayet edilir:

"Her kim sabaha girdiğinde bu ayeti okursa gece kaçırdıklarını telâfi eder. Her kim de akşama bu ayeti okursa gündüz kaçırdıklarını telâfi eder."

19- يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ **"O, ölüden diri çıkarır."**

Mesela insanı nutfeden, kuşu yumurtadan çıkarır.

وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ **"Ve diriden ölü çıkarır."**

İnsan ve kuştan da nutfe ve yumurta çıkarır.

Veya hayatın peşinde ölüm gelir. Ve ölümü hayat takip eder.

وَيُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا **"Ve ölümünden sonra arzı diriltir."**

Arzı da kupkuru iken bitkilerle hayatlandırır.

وَكَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ **"Sizler de işte böyle çıkarılacaksınız."**

İşte, kabirlerinizden de böyle çıkarılacaksınız. Çünkü bu da, ölümün peşinde hayatın gelmesidir.

20- وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ **"Sizi topraktan yaratması, O'nun ayetlerindendir."**

Çünkü, insanın aslı toprağa dayanır.

ثُمَّ اِذَآ اَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ **"Sonra bir de görürsünüz ki, beşer olmuş** (çoğalıp) **yayılıyorsunuz."**

21- وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوٓا اِلَيْهَا **"Kendile-**

riyle sükûnet bulmanız için nefislerinizden eşler yaratması O'nun âyetlerindendir."

Çünkü Hz. Havva, Hz. Âdemin kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Diğer kadınlar da erkeklerin nutfelerinden yaratılmışlardır.[5]

Veya ayetten murat, kadınların başka bir cinsten değil de, erkekle aynı cinsten olmalarıdır.

Böyle olması, onlara meyletmeniz, kendilerine ülfet etmeniz içindir. Çünkü aynı cinsten olmak birbirine meyletmeye sebeptir. Farklı cinsten olmak ise, birbirinden uzak olmaya yol açar.

وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً **"Ve O, aranıza bir sevgi ve merhamet koydu."**

Bundan murat kadın ve erkek veya genel anlamda insan cinsinin fertleridir.

İki taraf, hayvanlardan farklı olarak sadece cinsel beraberlik hâlinde değil, maişet meselelerinde de bir ve beraber olurlar, aralarında sevgi ve merhamet vardır.

Veya şöyle de bakılabilir: İnsanın hayatını devam ettirmesi, birbirlerini tanımaya ve birbirlerine yardım etmeye bağlıdır. Bu ise, karşılıklı sevgi ve merhameti gerektirir.

Denildi ki: Ayette geçen sevgi, cinsel beraberlikten; rahmet ise **"Tarafımızdan bir rahmet..."** (Sad, 43) ayetinde olduğu gibi, çocuktan kinayedir.

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ **"Şüphesiz ki bunda düşünecek bir kavim için nice ayetler vardır."**

Onlar düşünürler ve bunlarda olan hikmetleri bilirler.

22- وَمِنْ اٰيَاتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ **"Göklerin ve yerin yaratılışı, dillerinizin ve renklerinizin farklı oluşu da O'nun âyetlerindendir."**

Dillerin farklılığından murat, her milletin farklı diller konuşmasıdır. Allah bu dillerin esasını ilham etmiş ve insanları farklı dillerle konuşmaya muktedir kılmıştır.

---

5 Bu, mecazî bir anlatım da olabilir. Bkz. Nisa, 1.

Veya bundan murat her insanın farklı konuşmasıdır. Çünkü neredeyse aynı keyfiyette konuşan iki kişiye rastlamak mümkün değildir.

Renklerin farklılığından murat, siyah ve beyaz gibi ırklardır.

Veya insanların azalarının şekil ve görünümlerinin farklı farklı olmalarıdır. Böylece insanlar arasında birbirinden ayrı olmak ve birbirini tanımak tahakkuk eder. Hatta ikizler arasında bile birini diğerinden ayırt edecek çok noktalar vardır. Hâlbuki her ikisinin yaratılış maddeleri, içinde bulundukları sebepler ve karşılaştıkları durumlar birbirine benzemektedir.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالِمِينَ **"Şüphesiz ki bunda âlimler için nice ayetler vardır."**

Âlim olanlara bu ayetler gizli kalmaz. Şu ayet de bunu teyid etmektedir:

"İşte bu temsilleri biz insanlar için getiriyoruz. Onları ancak alimler anlarlar." (Ankebut, 43)

23- وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُم مِّن فَضْلِهِ **"Gece ve gündüzde uyumanız ve lütfundan nasip aramanız da O'nun âyetlerindendir."**

İnsanın hem gece, hem de gündüz uyuması, ruhun kuvvelerinin istirahati ve tabiî kuvveleri takviye etmek içindir.[6]

Bu durumda, **"lütfundan nasip aramanız..."** kısmı da gece – gündüz rızık aramayı ifade eder.

Veya şöyle de mana verilebilir: **"Gece uyumanız, gündüz de O'nun lütfundan rızık aramanız O'nun ayetlerindendir."**

Bu durumda her iki zaman ve her iki fiil arasında belli bir tertib vardır. Bu şekilde ifade edilmesi, bu zamanlardan her biri her ne kadar bu fiillerden biri için tahsis edilmişse de, ihtiyaç anında diğer fiile de elverişli olduğunu gösterir.[7]

Bu konuda gelen diğer ayetler bu manayı teyid eder.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ **"Şüphesiz ki bunda dinleyecek bir kavim için nice ayetler vardır."**

Anlamak ve ibret almak için dinleyenlere, bunda ayetler vardır. Çünkü, bundaki hikmet gayet açıktır.

---

6 Uyku için asıl vakit, gece vaktidir. Ama gün ortasında da yarım saat kadar uyumak (kaylule) çok faydalıdır, aynı zamanda sünnettir.

7 Günümüzde gece mesaisinde çalışanlar, gündüz uyur, gece çalışırlar.

24- وَمِنْ اٰيَاتِهٖ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا **"Korku ve umut olarak size şimşeği göstermesi O'nun âyetlerindendir."**

Seferde olan şimşeği görünce korkar, mukîm olan ise, yağmur yağacak diye sevinir.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا **"Ve O, gökten bir su indirir de, onunla ölümünden sonra yeryüzüne hayat verir."**

Arz, kupkuru bir hâlde iken, Allah gökten indirdiği su ile bitkiler bitirir, böylece yeryüzünü hayatlandırır.

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ **"Şüphesiz ki bunda aklını kullanan bir kavim için nice ayetler vardır."**

İşte bunda, bunun sebeplerini ve meydana geliş keyfiyetini araştırmak suretiyle aklını kullananlar için ayetler vardır. Onlar, bunları araştırarak Sâniin kudret ve hikmetinin kemâlini anlarlar.

25- وَمِنْ اٰيَاتِهٖ اَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْاَرْضُ بِاَمْرِهٖ **"Sema ve arzın emriyle durması da O'nun âyetlerindendir."**

Gökler ve yerin bu şekilde durmaları Allahın onları kudret eliyle tutmasıyladır. Yoksa gözle görülür bir şekilde onları tutan bir şey bulunmamaktadır. Allah, her biri için belli mekânlar belirlemiş ve onları bu şekilde yapmayı irade etmiştir.

Ayetteki **"emriyle durması"**, Allahın kudretinin kemâlini ve alete muhtaç olmayışını daha etkin bir şekilde anlatmak içindir.

ثُمَّ اِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الْاَرْضِ اِذَآ اَنْتُمْ تَخْرُجُونَ **"Sonra arzdan bir çağırışla sizi çağırdığı zaman bir de bakarsınız ki** (diriltilmiş) **çıkıyorsunuz."**

Yani, göklerin ve yerin O'nun emriyle ayakta durması ve sonra "ey ölüler! Çıkınız!" demek suretiyle bir davetle sizi çağırdığında kabirlerinizden çıkmanız O'nun ayetlerindendir.

Bundan murat, bir şeye çağrılan neferin, o davete hiç tereddüt etmeden süratle icabet etmesi gibi, ilâhî irade karşısında eşyanın tam bir itaatle emirber nefer hükmünde olduğunu anlatmaktır.

Ayetteki **"sonra"** ifadesi,

-Ya zaman itibarıyla bir tertibi

-Veya onda olan şeyin büyüklüğünü anlatmak içindir.

26- وَلَهُ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Göklerde ve yerdekilerin hepsi yalnızca O'na âittir."**

كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ **"Hepsi O'na boyun eğmektedirler."**

Göklerde ve yerde olanların hepsi O'nun kendilerinde tasarrufta bulunmasına boyun eğerler, imtina edip kaçınmazlar.

27- وَهُوَ الَّذِى يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ **"Başlangıçta yaratmayı yapan, sonra onu iade edecek olan O'dur."**

Onlara, ölümlerinden sonra yeniden hayat verir.

وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ **"Bu, O'na daha kolaydır."**

Bu ifade, insanların kudretine ve usullerine kıyasladır. Yoksa Allah için "daha kolay" yoktur, hepsi kolaydır. Hatta bundan dolayı zamiri mahlûkata râci kılanlar da oldu. Yani, "yeniden iâde etmek, mahlukâta nisbetle daha kolaydır."

Denildi ki: Burada ism-i tafdîl değil, "kolaydır" manası vardır.

وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Göklerde ve yerde en yüce mesel O'nundur."**

En yüce mesel O'na aittir. O'ndan başkası için O'na denk veya O'na yakın bir vasıf söz konusu değildir.

Burada medar-ı bahs olan **en yüce mesel**,

-Her şeyi içine alan bir kudret,

-Her şeye şümullü bir hikmet gibi hayret verici özelliklerdir. Böyle vasıflar, sadece Allaha aittir.

Bundan muradın "lailâhe illallah" olduğunu söyleyenler, bununla vahdaniyet vasfını murat etmişlerdir.

Göklerde ve yerde olanlar, o en yüce sıfata delâlet ederek ve onu konuşarak tavsifte bulunurlar.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ **"O, Azîz'dir – Hakîm'dir."**

O **Aziz'dir**, imkân dairesinde olan bir şeyi yoktan yaratmak veya iâde etmekten aciz değildir, hepsine gücü yeter. **Hakîm'dir**, bütün fiilleri hikmetinin muktezası üzere cereyan eder.

276. DERS

Allaha Yöneliş

28- ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلاً مِنْ اَنْفُسِكُمْ **"Allah, size kendinizden bir misâl verdi:"**

هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَآءَ فِى مَا رَزَقْنَاكُمْ فَاَنْتُمْ فِيهِ سَوَآءٌ **"Hiç size rızık olarak verdiğimiz şeylerde elleriniz altındaki kölelerinizden ortaklarınız bulunur da sizler o rızıkta onlarla eşit olur musunuz?"**

Sahip olduğunuz köleler, size rızık olarak verdiğimiz mal ve benzeri şeylerde sizinle eşit olup da sizin o mallarda tasarrufunuz gibi tasarruf edebilirler mi?

Hâlbuki onlar da sizin gibi insandır ve size rızık olarak verdiğimiz mallar sizin gerçek malınız olmayıp sizde emanettir.

Ayetteki soru, nefiy içindir. Yani, eşit değillerdir.

تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ **"Birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekinir misiniz?"**

Hiç onlarla eşit olur da, hür insanların birbirinden korkması gibi, onların sizin mallarınızı alacağından korkar mısınız?

كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ **"İşte biz, aklını kullanan bir kavim için âyetleri böyle açıklıyoruz."**

İşte bunun gibi, akıllarını meselleri anlamakta kullananlara ayetleri beyan ediyor, açıklıyoruz. Çünkü tafsil etmek, manaları açığa çıkaran ve vuzuha kavuşturan durumlardandır.

29- بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا اَهْوَآءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ **"Fakat zulmedenler bilgisizce hevâ'larına uydular."**

Doğrusu şirk koşmak suretiyle zulmedenler, bir ilme dayanmadan cahilcesine kendi hevâlarına uydular. Bundan dolayı hiçbir şey onları bundan el çektiremez. İlim sahibi kimse hevâsına uyduğunda ise, ilmi onu alıkoyabilir.

فَمَنْ يَهْدِى مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ **"Allah'ın saptırdığını kim doğru yola iletir?"**

وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ **"Onların hiçbir yardımcıları da yoktur."**

Ve onlar için kendilerini dalâletten kurtaracak ve dalâletin afetlerinden koruyacak bir yardımcı da yoktur.

30- فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا **"Hanif olarak yüzünü dine çevir."**

Hiç sağa-sola yönelmeden dosdoğru bir şekilde yüzünü dine çevir.

Ayet, bir şeye yönelmek, ondan sapmamak ve ona ihtimam göstermek hususunda bir temsildir.

فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّتِى فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا **"Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fitrata yönel."**

Fıtrattan murat, yaratılıştır. Yani, Sen Allahın yarattığı fıtrata yönel. Çünkü Allah insanları hakkı kabule müheyya ve onu idrake güç yetirebilecek şekilde yaratmıştır.

Veya bundan murat İslâm dinidir. Çünkü, şayet insanlar fıtratlarıyla baş başa bırakılsalar, İslâma yöneleceklerdir.

Denildi ki: Bundan murat, Hz. Âdem ve neslinden alınan ahiddir.

لَاتَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ **"Allah'ın yaratmasında hiçbir tebdil olmaz."**

Yani, hiç kimse bu fıtratı değiştirmeye güç yetiremez.

Veya bu fıtratın değiştirilmemesi uygun olur.

ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ **"İşte bu, dosdoğru dindir."**

"İşte bu" ifadesinden murat, yüzün yönelmesi istenen dindir veya fıtrattır. İşte bu, kendisinde hiç eğrilik olmayan dindir.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَايَعْلَمُونَ **"Fakat insanların çoğu bilmezler."**

Lakin insanların çoğu, düşünmemeleri nedeniyle onun dosdoğru din olduğunu bilmezler.

31- مُنِيبِينَ اِلَيْهِ **"Yüzünüzü ona çevirin."**

Ayet, devamından da anlaşıldığı üzere Hz. Peygambere ve ümmete hitap olduğundan, ayetin bu kısmı da "hepiniz O'na dönün" manası taşır.

وَاتَّقُوهُ **"O'na karşı gelmekten sakının."**

وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ **"Namazı dosdoğru kılın."**

وَلاَ تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ **"Ve müşriklerden olmayın."**

Ayetin tekil emirle başlayıp çoğul emir ve yasakla devam etmesi, Hz. Peygamberin şanına tazim içindir.

32- مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ **"Onlar, dinlerini parça parça ettiler."**

Müşriklerin tefrikaya düşmesi, hevâ'larının farklı farklı olmasına göre, taptıkları şeylerdeki ihtilaflarıdır.

وَكَانُوا شِيَعًا **"Grup grup oldular."**

Bunlardan her biri, kendisini yoldan çıkaran öndere taraftardır.

كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ **"Her grup kendilerinde olanla sevinmektedir."**

Fırkalardan her biri, kendi fırkasını hak zannederek hâlinden memnundur.

33- وَاِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ اِلَيْهِ **"İnsanlara bir zarar dokunduğu zaman, Rablerine yönelerek O'na dua ederler."**

O zaman başkasına duadan dönerler, sadece Rablerine yönelirler.

ثُمَّ اِذَآ اَذَاقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً اِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ **"Sonra, onlara kendinden bir rahmet tattırınca da, bir bakarsın ki içlerinden bir grup, Rablerine ortak koşarlar."**

Sonra Onların Rabbi, bir rahmet tecellisi olarak bu şiddetten onları kurtardığında, bakarsın ki onlardan bir fırka, kendilerine afiyet veren Rab'lerine şirk ile mukabelede bulunurlar.

34- لِيَكْفُرُوا بِمَآ اٰتَيْنَاهُمْ **"Bunu, kendilerine verdiklerimize nankörlük için yaparlar."**

Onların bu şirk koşmaları, bizim onlara verdiklerimize nankörlük yapmak içindir.

Ayete tehdid manası da verilebilir:

"Kendilerine verdiklerimize nankörlük etsinler bakalım!"

Nitekim, ayetin devamı da bu manayı kuvvetlendirmektedir:

فَتَمَتَّعُوا **"Haydi** (şimdilik) **yararlanın."**

"Öyleyse, safa sürün bakalım!"

Ancak burada daha etkili olması için gıyabî olarak değil de, doğrudan hitap şeklinde onlara seslenildi.

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ **"Yakında bileceksiniz."**

Bu safa sürmenizin akıbetini sonra bileceksiniz!

35- اَمْ اَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهٖ يُشْرِكُونَ **"Yoksa biz onlara bir delil indirdik de, O'na ortak koştukları şeyi mi söylüyor?"**

"Konuşan delil"

"İşte kitabımız, size karşı gerçeği konuşuyor." (Casiye, 29) ayetindeki gibi olabilir.

Veya ifade ettiği mana yönüyle böyle denilmesi de mümkündür:

Yani, "yoksa biz onlara böyle bir delil indirdik de, şerîk kıldıkları şeylerin birer ilâh ve kendi yaptıklarının sıhhatli olduğunu mu söylüyor?"

Veya o **"konuşan delil"** yüzünden mi Allahın ulûhiyetinde şerikler ediniyorlar?

36- وَاِذَآ اَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا **"İnsanlara bir rahmet tattırdığımız zaman bununla sevinirler."**

Biz insanlara sıhhat ve maddî genişlik gibi bir nimet tattırdığımızda bununla ferahlanırlar, şımarırlar.

وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ اِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ **"Eğer kendi işledikleri şeyler sebebiyle başlarına bir kötülük gelirse, bir de bakarsın ki ümitsizliğe düşerler."**

Şayet kendilerine günahları yüzünden kötü bir durum isabet etse, bakarsın ki, Onun rahmetinden ümitlerini kesmişlerdir.

37- اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ وَيَقْدِرُ **"Onlar görmediler mi ki, Allah dilediği kimseye rızkı genişletir ve daraltır."**

Durum böyleyken, niye onlar da mü'minler gibi genişlik ve darlık hâllerinde şükretmiyorlar, Allahtan bir sevap ummuyorlar?!

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ **"Şüphesiz ki bunda iman eden bir kavim için ayetler vardır."**

İnanan kimseler, Allahın rızkı genişletmesi veya daraltmasını görürler, bundan O'nun kudret ve hikmetinin kemâline istidlâlde bulunurlar.

38- فَاٰتِ ذَاالْقُرْبٰى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ **"Öyleyse akrabaya hakkını ver, yoksula ve yolcuya da..."**

Sıla-i rahimde bulunmak gibi, yakın akrabanın hakkını ver.

Miskine ve yolcuya da zekâttan paylarını ver.

Hanefiler, bu ayetle yakın akrabalara nafaka vermenin vücubuna delil getirmişlerse de, delâlet yönüyle bu o derece açık değildir.

Ayetteki hitap, Hz. Peygamberedir veya geniş rızka mazhar kılınan herkesedir. Bundan dolayıdır ki, "ver" emrinin başında فَ "fe" harfi de yer almıştır.[8]

ذٰلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللّٰهِ **"Bu, Allah'ın vechini dileyenler için daha hayırlıdır."**

"Allahın vechi"nden murat, O'nun zâtı veya O'na bakan cihettir. Yani, Allahın rızasını kastederek vermek veya bununla başka ciheti değil, O'na yaklaşma cihetini esas almak, bunlar için çok daha hayırlıdır.

وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ **"Felaha erenler de işte onlardır."**

Ve kendilerine verilen geniş imkânlarla daimi nimetleri kazandıkları için, asıl felaha erenler de bunlardır.

39- وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَا۟ فِىٓ اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللّٰهِ **"İnsanların malları içinde artsın diye riba ile her ne verirseniz, Allah katında artmaz."**

Burada **"ribâ"**dan murat, muamelede haram olan faiz veya kendisiyle menfaat beklenilen herhangi bir bağıştır.

Bu, Allah nezdinde artmaz, bereketlenmez.

وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِنْ زَكٰوةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ **"Ama Allah'ın vechini** (rızasını) **isteyerek zekât olarak her ne verirseniz; işte onlar kat kat arttıranlardır."**

---

8 Yani, Allahın dilediğine rızkı bol vermesi ve dilediğine de daraltması anlatıldıktan sonra "Öyleyse akrabaya hakkını ver, yoksula ve yolcuya da..." emrinin gelmesi, bu emrin önceki cümleye terettüp eden bir netice olduğunu gösteriyor.

İşte bunlar kat kat sevap alan kimselerdir. Bunlar, zekâtın bereketiyle sevap ve mal yönünden kat kat kazanırlar.

Ayetin başı Allahın rızasını esas alarak zekât verenlere yönelik bir hitap iken, ayetin sonunun üçüncü şahıslara yönelik olması, bu kimselerin hâlini ve sevaplarını daha azametli anlatmak içindir. Sanki Cenab-ı Hak burada, o zekât verenlerin hâlini meleklere ve mahlûkatından seçkin olanlara hikâye etmektedir.

Veya buradaki durum, hükmün genel olduğunu bildirmek içindir. Sanki şöyle demiştir: Kim böyle yapsa, işte onlar kat kat sevaba nail olanlardır.

40- اَللّٰهُ الَّذِى خَلَقَكُمْ **"O Allah ki, sizi yarattı."**

ثُمَّ رَزَقَكُمْ **"Sonra da size rızık verdi."**

ثُمَّ يُمِيتُكُمْ **"Sonra sizi öldürür."**

ثُمَّ يُحْيِيكُمْ **"Sonra sizi diriltir."**

هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِنْ شَىْءٍ **"Hiç sizin ortak koştuklarınızdan, bunlardan birini yapacak olan var mı?"**

Cenab-ı Hak bu ifadelerle kendisinde ulûhiyetin gereği olan durumların var olduğunu anlattı, onların şerik edindikleri putlarda ve diğerlerinde ise bunların olmadığını bildirdi. Bürhanın ve gözle müşahedenin delâlet ettiği duruma, inkâr anlamında soru üslûbuyla te'kidde bulundu.[9]

Sonra buradan, kendisinin şerikleri olmasından mukaddes olduğu sonucunu bildirip şöyle buyurdu:

سُبْحَانَهُ **"O, münezzehtir."**

وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ **"Ve onların ortak koştuklarından yücedir."**

---

9 Yani, **"Hiç sizin ortak koştuklarınızdan, bunlardan birini yapacak olan var mı?"** derken, bu sorudan murat, olup olmadığını öğrenmek olmayıp, olmadığını ikrâr ettirmektir.

277. DERS

Allahın Rahmet Eserleri

41- ظَهَرَ الْفَسَادُ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِى النَّاسِ **"İnsanların kendi ellerinin yaptıkları şeyler yüzünden karada ve denizde fesat ortaya çıktı."**

Kuraklık, taun, çokça yangın çıkması, bereketin kalkması, zararlı şeylerin çok olması veya dalâlet ve zulmün yaygınlaşması gibi durumlar, bu fesatlardan bazılarıdır.

Denildi ki: Denizdeki fesattan murat, sahil beldeleridir.[10]

Denildi ki: Karada çıkan fesattan murat, Kâbilin kardeşini öldürmesi, denizde çıkan fesattan da murat Amman hükümdarının gemilere zulmen el koyması olayıdır.

لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِى عَمِلُوا "(Allah), **yaptıklarının bir kısmının cezasını onlara tattıracaktır."**

Bu fesadın çıkmasıyla, Allah onlara yaptıkları hataların bir kısmının cezasını tattıracaktır. Tamamı ise, ahirette verilecektir.

Ayetin bu kısmı, illet veya akıbet bildirir.[11]

لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ **"Ola ki dönerler."**

Ola ki bu azabı görür de, bulundukları hâlden dönüş yaparlar.

42- قُلْ سِيرُوا فِى الْاَرْضِ **"De ki: Yeryüzünde gezin."**

فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ **"Öncekilerin akıbeti nasıl olduğuna bakın."**

---

[10] Beydavî'nin tefsiri yedi yüz küsur yıl öncesinde yazıldığından böyle bir manaya da dikkat çekmektedir. O zamanda şimdiki gibi deniz kirliliği yoktu, hatta hayal bile edilemezdi. Ama ayetin mu'cizane beyanı, âdeta günümüzde denizlerde gördüğümüz korkunç kirliliği gözler önüne sermektedir.

[11] Birinciye göre mana, karada ve denizde fesat çıkması, Allahın onlara bir cezaa sıdır. İkinciye göre ise mana, bu fesadın akıbetini bildirir. Yani bu fesadın sonunda, Allah insanlara bir kısım cezaları tattırmaktadır.

Yeryüzünde gezin, dolaşın. Ta ki üstte bildirilenin doğruluğunu gösteren durumları görüp, sıdkını tahkik edin!

كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ **"Onların çoğu müşrik idiler."**

Ayetin bu kısmı, onların kötü akıbetinin, şirkin yayılması ve onlara hükmetmesi sebebiyle olduğuna delâlet eder.

Veya mana şöyle olabilir: Şirk, onların çoğunda görülen bir durumdu. Onun aşağısında yer alan diğer günahlar, onların azında vardı.

43- فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِىَ يَوْمٌ لاَ مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللّٰهِ **"Öyleyse, Allah tarafından kimsenin geri çeviremeyeceği bir gün gelmeden önce yüzünü dosdoğru dine çevir.."**

Allah o günü getirdiğinde, kimsenin gücü geri çevirmeye yetmez.

Ayetin manası şöyle de olabilir: Allah tarafından o günün gelmesine bir engel yoktur. Çünkü, O'nun ezeli iradesi, böyle bir günün gelmesine taalluk etmiştir.

يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ **"O gün insanlar birbirlerinden ayrılırlar."**

O gün insanlar, fırka fırka ayrılırlar.

"Bir grup cennette, bir grup ise cehennem ateşindedir." (Şura, 7)

Ayetin devamı da bu manayı teyid eder:

44- مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهٗ **"Her kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhinedir."**

Küfrünün vebâli ona aittir. Bu da ebedi cehennemdir.

وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِاَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ **"Kim de salih amel işlerse, onlar ancak kendileri için rahat bir yer hazırlamış olurlar."**

Onlar da kendileri için cennette bir menzil hazırlarlar.

45- لِيَجْزِىَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهٖ **"O, iman edip salih amel işleyenlere lütfundan mükâfat verecektir."**

Onların bu şekilde fırka fırka olmaları veya salih amel işleyenlerin cennette kendileri için menzil hazırlamaları, Allahın onlara lütfundan mükâfat vermesi içindir.

Ayette sadece mü'minlerin mükâfatının anlatılması, maksud-u bizzâtın bu olmasındandır.[12]

Veya, ayetin devamı onların akıbetine bir cihetle işaret ettiğinden, bununla iktifa edilmiştir.

إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ **"Çünkü O, kâfirleri sevmez.**

Çünkü bu ifadede, kâfirlere karşı Allahın buğzetmesi ve mü'minleri ise sevmesi bildirilmektedir.

Ayrıca, "Allah onları sevmez" demek yerine **"kâfirleri sevmez"** denilmesinde, Allahın onları niçin sevmediğinin illetini beyan etmek vardır.[13]

Bununla, salah hâlinin mü'minlere has olduğu da anlaşılmaktadır.

Ayette, iman eden ve salih amel işleyenlere verilecek mükafatın Allahın fazlı olduğunun bildirilmesi, verilen karşılığın tamamen bir lütuf olduğunu anlatır. Bunu, Allahtan bir bağış veya sevaba ilâve bir şey olarak te'vil etmek, zâhirden sapmak olur.

46- وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ **"Müjdeci olarak rüzgârları göndermesi, O'nun ayetlerindendir."**

Bundan murat, Kuzey, Saba ve Güney rüzgârlarıdır. Debûr (Batı rüzgârı) ise, azap rüzgârıdır. Hz. Peygamber şöyle dua etmiştir:

"Allahım, bu rüzgârı hakkımızda rahmet rüzgârı kıl, azap rüzgârı yapma."

وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ **"O, bununla size rahmetinden tattırır."**

Rahmet rüzgârları yağmurun müjdecisi olarak eser. Yağan yağmurla beraber, ona bağlı olarak bolluk ve bereket gibi başka rahmet tecellileri meydana gelir.

Hatta bizzat o rüzgârın esmesi bile insanları ferahlatan bir rahmet tecellisidir.

وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِأَمْرِهِ **"Ve emriyle gemiler yol alır."**

وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ **"Ve O'nun lütfundan rızkınızı ararsınız."**

---

[12] Yani, kainatın çarkları, ehl-i imanın cenneti kazanmaları için dönmektedir. Ehl-i küfrün cehenneme gönderilmeleri ise, bir gaye olmayıp sadece bir neticedir. Mesela okullar öğrencilerin yetişmesi için açılır, ama okullarda serseri kimseler de çıkabilir, sınıfta kalanlar da olur. Öğrencilerin yetişmesi bir gayedir. Serseri öğrencilerin çıkması ve kalanların olması ise, gaye olmayıp imtihanın bir sonucudur.

[13] Yani, Allah küfür ve küfranlarından dolayı onları sevmez.

İnsanlar, esen rüzgârlar sayesinde yelkenli gemilerle seyahat ederler, deniz ticareti yoluyla Allahın lütfundan rızık ararlar.

وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ **"Ve ola ki şükredersiniz."**

47- وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلاً اِلٰى قَوْمِهِمْ **"Andolsun biz, senden önce birçok peygamberi kavimlerine gönderdik."**

فَجَآؤُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ **"Onlar kavimlerine apaçık delillerle vardılar."**

فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ اَجْرَمُوا **"Sonunda mücrim olanlardan intikam aldık."**

Ayetin ifadesinde, bu intikamın mü'minler için alındığını hissettirmek ve Allahın onlara yardımına layık kılınmalarını ifade ile de şereflerini izhar etmek vardır.

وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ **"Mü'minlere yardım etmek üzerimizde bir haktır."**

Hz. Peygamber "Her kim Müslüman kardeşinin namusunu korursa, cehennem ateşinden onu korumak Allahın üzerine bir haktır" demiş ve ardından da üstteki ayeti okumuştur.

Ayetteki **"hakkan"** kelimesinde durulursa, mana şöyle olur:

"O mücrimlerden intikam aldık ve bu bir haktı. Mü'minlere yardım etmek bizim üzerimizedir."

48- اَللّٰهُ الَّذِى يُرْسِلُ الرِّيَاحَ **"O Allah ki, rüzgârları gönderir."**

فَتُثِيرُ سَحَابًا **"Onlar da bir bulutu harekete geçirir."**

فَيَبْسُطُهُ فِى السَّمَآءِ كَيْفَ يَشَآءُ **"Derken onu gökyüzünde nasıl dilerse öyle yayar."**

Allah dilerse o bulutları seyahat ettirir, dilerse de sabit tutar. Dilerse parçalı bulutlu yapar, dilerse semayı bulutlarla kaplar...

وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا **"Ve parça parça eder."**

Başka bir zaman da, parça parça yapar.

فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلاَلِهِ **"Nihayet yağmurun onların arasından çıktığını görürsün."**

فَاِذَآ اَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ **"Derken onu kulla-**

rından dilediklerine isabet ettirdiğinde, bir de bakarsın yüzleri gülmektedir."

Bundan murat, onların belde ve arazilerinin ilâhî rahmetten nasibini almalarıdır.

Onlar, yağmur yağdığında, peşinden gelecek bolluğu düşünerek neşeyle dolarlar.

49- وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهٖ لَمُبْلِسِينَ **"Oysa önceden onlar, kendilerine yağmur yağdırılmadan önce ümidi kesmişlerdi."**

Ayette **"önce"** ifadesinin iki defa geçmesi, uzun süredir yağmuru beklediklerine ve artık ümitsiz hâle geldiklerine delâlet etmek içindir.

50- فَانْظُرْ اِلٰٓى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ **"Şimdi bak Allah'ın rahmet eserlerine!"**

Yağmur yağdıktan sonra bitkiler, ağaçlar, sebzeler canlanır. Yağmurun etkisi bunların hepsinde birden görüldüğünden **"Allahın rahmet eserleri"** şeklinde çoğul olarak gelmiştir.

كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا **"Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor?"**

اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتٰى **"Şüphe yok ki O, ölüleri de diriltendir."**

Ölümünden sonra arzı diriltmeye kâdir olan, elbette o insanları da diriltmeye kâdirdir. Çünkü yeryüzünün diriltilmesi, orada bulunan nebatî kuvveleri yeniden meydana getirmek olduğu gibi, insanların diriltilmesi de onların bedenlerindeki hayvanî kuvveleri yeniden ihdas etmektir.

Ayette nazara verilen durum, geçmiş yıllarda ölmüş bir kısım bitki türlerinin tamamen paramparça ve un ufak hâle geldikten sonra, yeniden diriltilmeleri de olabilir.

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ **"Ve O, her şeye kâdirdir."**

Çünkü Allahın kudretinin bütün mümkinata nisbeti aynıdır.[14]

---

[14] Yani, Allah için büyük – küçük, az- çok fark etmez. Bir çiçeği yarattığı gibi bütün çiçekleri de yaratır. Bir bahçeyi meydana getirdiği gibi, koca cenneti de aynı kolaylıkla meydana getirir.

278. DERS

Ölü - Sağır ve Kör Olanlar

51- وَلَئِنْ اَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَاَوْهُ مُصْفَرًّا لَظَلُّوا مِنْ بَعْدِهٖ يَكْفُرُونَ **"Andolsun ki biz, bir rüzgâr göndersek de onu sararmış görseler, mutlaka onun arkasından nankörlüğe başlarlar."**

Bir rüzgâr göndersek de, o ekini veya yağmurun eseri olan yeşilliği sararmış görseler nankörlük ederler.

Veya bundan murat, bulutun rengi de olabilir. Çünkü böyle buluttan yağmur gelmez.

Ayet, kâfirlerin sebatının azlığını, düşüncesiz olduklarını, tefekkür etmemeleri ve kötü görüşleri sebebiyle kendilerinde süratli bir şekilde kanaat değişiklikleri meydana geldiğini ilan eder.

Hâlbuki yağmurun gönderilmediği zamanlarda istikametli bir bakış,

-Allaha tevekkül etmeyi,

-İstiğfar ile O'na sığınmayı,

-O'nun rahmetinden ümit kesmemeyi gerektirir.

Böyle bir bakış, ilâhî rahmetin gelmesi hâlinde ise,

- Hemen şükre yönelmeyi,

- Taate devam etmeyi,

- Sevinçte taşkınlık yapmamayı iktiza eder.

Öte yandan Allah onların mahsulünü verimsiz kıldığında ise, bu bakışa sahip kimselerin,

-Bu belâya sabretmeleri,

-Allahın nimetlerine nankörlük etmemeleri lazım gelir.

52- فَاِنَّكَ لاَ تُسْمِعُ الْمَوْتٰى **"Gerçekten de sen ölülere işittiremezsin."**

Onlar, hakka karşı duyularını kapadıklarından dolayı sanki ölüler gibidirler.

وَلاَ تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَآءَ اِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ **"Arkalarını dönüp gittiklerinde, sağırlara o daveti duyuramazsın."**

Ayette **"arkalarını dönüp gittiklerinde"** şeklinde bir kayıtla söylenmesi, onların hakka dönmelerinin muhal oluşunu daha şiddetli bir tarzda bildirmek içindir. Çünkü, konuşana doğru yönelmiş olan sağır bir kimse, her ne kadar söyleneni duymasa da, konuşanın hareketleri (jest ve mimikleri) vasıtasıyla bir şeyler anlar.

53- وَمَا اَنْتَ بِهَادِ الْعُمْيِ عَنْ ضَلاَلَتِهِمْ "Sen, körleri de dalaletlerinden doğru yola iletemezsin."

Ayette onlara **"kör"** denilmesi, görmekten hakiki maksudu kaybetmelerindendir.[15]

Veya onlara "kör" denilmesi, kalp gözlerinin kör olmasındandır.

اِنْ تُسْمِعُ اِلاَّ مَنْ يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا "Sen, ancak âyetlerimize iman edenlere duyurursun."

Çünkü onların imanı, kendilerini lafzı almaya ve manayı düşünmeye sevkeder.

Ayette, mü'minden muradın iman etmeye yaklaşmış kimse olması da caizdir.

فَهُمْ مُسْلِمُونَ "Böylece onlar, hakka teslim olan kimselerdir."

İşte bu kimseler, Senin onlara emrettiğin şeylere teslimiyet gösteren kimselerdir.

54- اَللّٰهُ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ "O Allah ki, sizi güçsüz olarak yarattı."

Bundan murat **"Ve insan çok zayıf yaratılmıştır."** (Nisa, 28) ayetinde de olduğu gibi, insanın bidayette (çocukluk döneminde) zayıflığı ve zafiyetin o insanda bir esas olmasıdır.

Veya bundan murat, insanın zayıf bir asıldan, yani nutfeden yaratılmasıdır.

ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً "Sonra güçsüzlüğün arkasından kuvvet verdi."

Bu, bülûğ dönemidir.

Veya insan bedenine ruhun gönderilmesidir.

---

15 Yani eşyayı görmekten maksat, Allaha ulaşmaktır. Zira her bir varlık, Allahtan bir mektuptur. Allah namına kâinata bakmayan kimse, gerçekleri görememesi nedeniyle, sanki kör kimse gibidir.

ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً **"Sonra kuvvetin arkasından güçsüzlük ve ihtiyarlık verdi."**

Ayette, **"kuvvet"** kelimesi birincide elif-lâmsız iken ikincide yine elif-lâmsız gelmesi, ikinci "kuvvet" kelimesinin birincisiyle aynı olmamasındandır.[16]

يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ **"O dilediğini yaratır."**

Allah; zaaf ve kuvvet, gençlik ve ihtiyarlık yönünden ne dilerse yaratır.

وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ **"Ve O, Alîm'dir – Kadîr'dir** (her şeyi bilir, her şeye gücü yeter)**."**

Çünkü, başka şekilde olması mümkün iken çeşitli hâller arasında meydana getirmesi, ilim ve kudretinin bir delilidir.

55- وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ **"Kıyametin koptuğu gün o mücrimler** (dünyada) **bir saatten fazla kalmadıklarına yemin ederler."**

Ayette kıyamet **"saat"** kelimesiyle ifade edilmiştir. Böyle isimlendirilmesi,

-Dünya saatlerinin en son saati olmasındandır.

-Veya, ansızın meydana gelecek olmasındandır.

"Saat" kelimesi, "kevkeb" (yıldız) kelimesinin Zühre yıldızına alem olması gibi, kıyamete bir alem olmuştur.

Kıyamet koptuğunda o mücrimler,

-Dünyada,

-Veya kabirlerde,

-Veya dünyanın ölümüyle diriltilmeleri ve azaplarının kesilmesi arasında çok az bir zaman dilimi kaldıklarına yemin ederler.

Hadiste şöyle bildirilir: "Dünyanın ölümüyle yeniden diriltilme arasında kırk vardır."

Hadisteki "kırk" ifadesi

---

16 Normalde, bir kelime birincide elif-lâmsız gelmişse, ikinci defa tekrarlandığında elif-lâmlı kullanılır. Ama burada her iki kuvvet aynı olmadığından her ikisi de elif-lâmsız gelmiştir. Buna Türkçeden şunu örnek verebiliriz: Bir adam geldi. Adam, etrafa dikkatle baktı.

-Kırk saat,

-Kırk gün,

-Kırk sene olabilir.

كَذٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ **"Onlar işte böyle döndürülüyorlardı."**

Onlar, böyle diyerek, ahiretteki azaplarına nispetle önceki kalışlarını çok az buldular.

Veya unuttukları için böyle dediler.

Onlar, doğruluk ve tahkikten böyle çevrilmeleri gibi, dünyada da haktan çevriliyorlardı

56- وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ **"Kendilerine ilim ve iman verilenler de şöyle dediler:**

Melekler ve insanlardan ilim ve iman ehli olanlar şöyle dediler:

لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَىٰ يَوْمِ الْبَعْثِ **"Andolsun ki, Allah'ın kitabındaki dirilme gününe kadar kaldınız."**

"Allahın kitabı" ifadesinden murat,

-O'nun ilmindeki veya O'nun hükmündeki yazıdır.

-Veya "sizin için yazdığı" manasınadır.

-Veya levh-i mahfuzdur,

-Veya Kur'andaki **"Onların arkasında, tekrar diriltilecekleri güne kadar bir berzah vardır."** (Mü'minun, 100) ayetinde bildirilen durumdur.

Böyle diyerek onların söyledikleri ve yemin ettikleri şeyi reddettiler.

فَهٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ **"İşte bu, dirilme günüdür."**

İşte bu, o inkâr etmiş olduğunuz yeniden diriltiliş günüdür.

وَلٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ **"Fakat siz bunu bilmiyordunuz."**

Lakin siz, tefekkürde noksan oluşunuz sebebiyle bu günün hak olduğunu bilmiyordunuz.

Ayette geçen فَ "fe" harfi şuna işaret eder:

"Eğer öldükten sonra dirilmeyi inkâr ediyorsanız, işte bu, onun günüdür. Yani, inkârınızın batıl olduğu ortaya çıkmıştır."

57- فَيَوْمَئِذٍ لاَ يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ **"O gün zulmedenlere mazeretleri fayda sağlamaz."**

وَلاَهُمْ يُسْتَعْتَبُونَ **"Allah'ı razı edecek ameller yapmaları da istenmez."**

Yani, dünyada onlardan tevbe etmeleri ve tâatte bulunmaları isteniyordu. Ama, diğer âlemde onları cezadan kurtaracak şeyleri yapmaya çağrılmayacaklar.[17]

58- وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِى هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ **"Andolsun ki, insanlar için bu Kur'ân'da her türlü meseli getirdik."**

Biz bu Kur'anda insanlara garabet yönüyle "emsâl" gibi olan her çeşit sıfatları anlattık. Mesela, kıyamet günü diriltilenlerin neler söylediklerini, onlara neler denildiğini, mazerette bulunamayacaklarını, kendilerine yeni fırsat verilmeyeceğini... anlattık.

Veya şu mana olabilir: "Biz onlara, kendilerini tevhide, yeniden diriltilişe ve peygamberin doğruluğuna tenbihte bulunan her türlü meseli beyan ettik."

وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِاٰيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ اَنْتُمْ اِلاَّ مُبْطِلُونَ **"Andolsun, sen onlara bir âyet de getirsen o kâfirler yine, "Siz ancak boş şeyler uyduran kimselersiniz" diyeceklerdir."**

Şayet Sen onlara Kur'an ayetlerinden bir ayet getirecek olsan, o inkârcılar aşırı inatları ve kalplerinin katı olması sebebiyle, **"Siz ancak boş şeyler uyduran kimselersiniz"** diyecekler.

"Siz" ifadelerinden muratları, Hz. Peygamber ve mü'minlerdir.

59- كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الَّذِينَ لاَيَعْلَمُونَ **"İşte bilmeyenlerin kalplerini Allah böyle mühürler."**

Onlar ilim öğrenmek istemiyorlar ve inanmış oldukları hurafelerde ısrar ediyorlar. Çünkü **cehl-i mürekkeb**, hakkı idrake mani olur ve o haklı olanı yalanlamayı netice verir.[18]

---

[17] Çünkü imtihan bitmiş, ceza mahalline gidilmiştir. Tekrar dünyaya dönüp kendilerini affettirmeleri söz konusu değildir.

[18] **Cehl-i mürekkeb,** bilmediğini bilmemek halidir. Cehalet, ilmin zıddı olup, bilmeme halini ifade eder. İki şekilde görülür:

1. Cehl-i basit
2. Cehl-i mürekkep.

60- فَاصْبِرْ "Öyleyse sabret."

إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ "Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır."

Öyleyse Sen, onların ezasına sabret. Allahın Sana yardım etme ve dinini bütün dinlere üstün kılma vaadi haktır, mutlaka gerçekleşecektir.

وَلاَ يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لاَيُوقِنُونَ "Sakın imanı sağlam olmayanlar seni gevşekliğe sevketmesin."

Sakın sakın, yakîni olmayan o kimseler, yalanlamaları ve eziyet vermeleriyle Seni endişeye sevk etmesinler. Çünkü onlar şek içinde ve yoldan sapmış kimselerdir. Bu, onlardan hiç de yadırganacak bir durum değildir.[19]

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Rum sûresini okusa, sema ve arz (gök ve yer) arasında Allaha tesbih eden melekler sayısınca kendisine haseneler verilir ve o günde ve gecede zayi ettiği şeyleri elde eder."

Cehl-i basit, bilmemektir. **Cehl-i mürekkep** ise, bilmediğini de bilmemektir, Birincisinin tedavisi kolay, ikincisinin tedavisi hayli zordur. Çünkü, böyleleri hem bilmiyorlar, hem de bilmediklerini bilmiyorlar. Cehaleti bir hastalığa benzetirsek, cehl-i mürekkep, kendini sağlıklı zannetme halidir

19 Yani onlar böyle bir durumda olduklarından, sizi bâtıl yolda görmeleri garipsenecek bir durum değildir. Farz-ı misal, köpek havladığında "bu neden havlıyor?" demediğiniz gibi, bunların da inkârlarından müteessir olmayınız. Herkes kendi mizacına göre hareket eder.

LOKMAN SÛRESİ

Lokman sûresi Mekkîdir, otuzdört ayettir.

Namaz ve zekâtın Medine döneminde farz kılınması sebebiyle, bunlardan bahseden üçüncü ayetin Medenî olduğu söylenmişse de, bu zayıf bir değerlendirmedir. Çünkü Medine'de farz kılınması, bu iki esasın Mekke'de iken de yapılmasına aykırı değildir.

27-28-29. ayetlerin Medenî olduğu da söylenir.

279. DERS

Boş Söz Müşterileri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- الٓمٓ **"Elif, Lâm, Mîm."**

2- تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ **"Bunlar, o hikmetli kitabın âyetleridir."**

Bununla ilgili Yunus sûresinde açıklama yapılmıştı.

3- هُدًى وَرَحْمَةً لِلْمُحْسِنِينَ **"O, muhsin olanlar için bir hidayet ve rahmettir."**

4- اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ **"Onlar, namazı dosdoğru kılarlar."**

وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ **"Ve zekatı verirler."**

وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ **"Ahirete de onlar yakînen inanırlar."**

Ayetin bu kısmı, onların **muhsin** (iyi işler yapan) kimseler olmasının açıklamasıdır veya önemine binaen, yaptıkları iyi işlerden üç tanesinin nazara verilmesidir.

Ayette **"ahirete de onlar yakînen inanırlar"** ifadesinde **"onlar"** zamirinin ayrıca zikri te'kid içindir.

5- اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ **"İşte onlardır Rab'lerinden bir hidayet üzere olanlar."**

وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ **"Ve işte onlardır felaha erenler."**

Gerçek akîdeyi ve salih ameli cem ettikleri cihetle, felaha erenler de ancak onlardır.

6- وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِى لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا **"İnsanlardan öylesi vardır ki, bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve o yolu eğlenceye almak için, boş sözlere müşteri olur."**

Ayet metnindeki **"lehve'l-hadîs"**,

-Aslı olmayan sözler,

-Kendisinde bir ibret olmayan, itibar edilmemesi gereken hurafe olaylar,

-Sırf güldürmek için anlatılanlar,

-Ve lüzumsuz konuşmalar gibi insanı oyalayan malayani sözlerdir. Bunlar, insanı aslında yönelmesi gereken güzel sözlerden alıkoyar.

Sebeb-i Nüzûl

Denildi ki: Ayet, **Nadr Bin Haris** hakkında indi. Bu, acemlerin kitaplarından satın almıştı. Bunlardaki şeyleri Kureyşe anlatıyor ve "Şayet Muhammed size Âd ve Semud'u anlatıyorsa, ben de size Rüstemin, İsfandiyarın ve Bizans krallarının durumlarını anlatıyorum" diyordu.

Denildi ki: Adı geçen şahıs şarkıcı kadınları satın alıp İslâma yönelenlere gönderiyor, onları İslâmdan alıkoymaya çalışıyordu.

"Allah yolundan saptırmak..."

"Allahın yolu", O'nun dinidir.

Veya bundan murat, Allahın kitabını okumaktan alıkoymak da olabilir.

"Bilgisizce"

Bunu, satın aldığı "lehve'l-hadîsin" hâlini bilmeden yapar.

Veya bu kimse, ticareti bilmeyen biridir. Çünkü, Kur'an okuma yerine boş söze müşteri olmuştur.

"Ve o yolu eğlenceye almak için"

Bu kimse, Allahın yoluyla dalga geçer.

أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ **"İşte onlar için zillet verici bir azap vardır."**

Batılı hakka tercih ederek ona ihanet ettiklerinden, bu kimseler için zillet verici bir azap vardır.

7- وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا **"Ona âyetlerimiz okunduğu zaman, sanki onları işitmemiş, sanki kulaklarında bir ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak yüz çevirir."**

Kendisine ayetlerimiz okunduğunda kibirli bir şekilde yüz çevirir, o ayetlere önem vermez.

فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ **"İşte onu, elem verici bir azab ile müjdele!"**

Ayette **"müjdele!"** ifadesi tehekküm ifade eder.

8- إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ **"Şüphesiz iman eden ve salih amel işleyenlere gelince, onlar için Naîm cennetleri vardır."**

9- خَالِدِينَ فِيهَا **"Onlar orada daimîdirler."**

وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا **"Bu, Allah'ın gerçek bir vaadidir."**

"Onlar için cennetler vardır" denildiğinde, bu Allahtan bir vaattir. Günlük hayatta her vaat gerçek olmayabilir. Ama Allahın vaadi hak bir vaattir.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ **"O, Azîz – Hakîm'dir."**

O, **Azîz'dir**; hiçbir şey O'nu galip gelemez ki vaadini ve vaîdini yerine getirmekten alıkoysan. **Hakîm'dir**, bütün işleri hikmetledir, abes iş yapmaz.

10- خَلَقَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا **"Gökleri görebileceğiniz direkler olmaksızın yarattı."**

وَاَلْقٰى فِى الْاَرْضِ رَوَاسِىَ اَنْ تَمِيدَ بِكُمْ **"Yeryüzüne de, sizi sarsmasın diye sabit dağlar yerleştirdi."**

Bunun açıklaması, Ra'd sûresinin başında geçmişti.

وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَآبَّةٍ **"Ve orada her türlü canlıyı yaydı."**

وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً **"Gökten bir su indirdik."**

فَاَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ **"Bununla yerde her türden hoş bitkiler bitirdik."**

Sanki bu ayetle Cenab-ı Hak kudretinin kemâli olan izzetine ve ilminin kemâli olan hikmetine delil getirdi ve bununla tevhidin kuralına bir hazırlık yaptı, devamında gelen şu ayetle de bunu takrîr buyurdu:

11- هٰذَا خَلْقُ اللّٰهِ **"İşte Allah'ın yarattıkları!"**

Bu zikrolunanlar Allahın yarattığı şeylerdir.

فَاَرُونِى مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ **"Haydi, Onu bırakıp da taptıklarınızın neyi yarattığını bana gösterin!"**

Sizin ilahlarınız neyi yarattılar da, Allaha şerik olmaya hak kazandılar?

بَلِ الظَّالِمُونَ فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ **"Hayır, o zalimler apaçık bir dalalet içindedirler."**

Bu ifadede, onların susturulmasından sonra, bakan kimseye gizli kalmayacak şekilde dalâlet üzere olduklarını tescil etmek vardır. "Onlar apaçık bir dalâlettedirler" yerine **"o zalimler..."** denilmesi, onların Allaha şirk koşmakla zâlim kimseler olduklarına delâlette bulunmak içindir.

280. DERS

Hz. Lokman'ın Oğluna Öğütleri

12- وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ اَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ **"Andolsun ki biz, Lokman'a "Allah'a şükret!" diye hikmet verdik."**

Hz. Lokman Hz. Eyyûbun kızkardeşi veya teyzesinin oğlu olan Azer'in evlatlarından Bauranın oğludur. Hz. Davud'a yetişti ve O'ndan ilim öğrendi. Cumhur'a (ekser âlimlere) göre nebi değildi, ama bilge bir insandı.

Hikmet, ulema örfünde "teorik bilgileri öğrenerek insanın ruhunun kemâle ermesi ve gücü yettiğince faziletli fiilleri noksansız yapacak şekilde meleke hâline getirmesidir."

Onun hikmetiyle ilgili şöyle anlatılır:

Hz. Lokman, Hz. Davudun yanında aylarca kaldı. Hz. Davud zırh yapıyordu. Bu süre zarfında zırhla ilgili bir şey sormadı. Hz. Davud zırhı bitirdi ve onu giyip şöyle dedi: "Sen ne güzel bir savaş elbisesisin!" Hz. Lokman da şöyle mukabele etti: "Susmak bir hikmettir, ama yapanı çok azdır!"

Hz. Davud, Hz. Lokmana bir koyun kesip en hoş iki yerini kendisine getirmesini emretti. Hz. Lokman, koyunun dilini ve kalbini getirdi. Günler sonra, koyunun en nahoş iki yerini getirmesini emretti. Hz. Lokman yine koyunun dilini ve kalbini getirdi. Hz. Davud bunun hikmetini sorunca şöyle cevap verdi: Bu ikisi hoş olduğunda en güzel iki şey olurlar. Ama nahoş olduklarında da en çirkin iki şey haline gelirler.

وَمَنْ يَّشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ۚ **"Kim şükrederse kendi iyiliğine şükreder."**

Çünkü, şükretmesinin faydası, kendisinedir. Şükrün faydası ise

-Nimetin devam etmesi,

-Daha da artmasına layık kılmasıdır.

وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ **"Kim de nankörlük ederse, şüphesiz ki Allah Ğani – Hamîd'dir."**

Ğanî'dir, şükre muhtaç değildir. **Hamîd'dir**, kendisine hamd ü senada bulunan olmasa da, zâtında hamd ü senaya layıktır.

Hamîd, "Mahmûd" yani "kendisine hamdedilen" anlamına da gelir. Bütün mahlukat hâl diliyle O'na hamdederler.

13- وَاِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِهٖ وَهُوَ يَعِظُهٗ **"Hani Lokman, oğluna öğüt vererek şöyle demişti:"**

يَا بُنَيَّ لَاتُشْرِكْ بِاللّٰهِ **"Yavrucuğum! Allah'a şirk koşma!"**

اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ **"Çünkü şirk, elbette çok büyük bir zulümdür."**

Çünkü şirk, bütün nimetler kendisinden gelenle, kendisinden hiçbir nimet gelmeyeni eşit kılmaktır.

14- وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ **"Biz insana, anne ve babasını** (onlara itaati) **tavsiye ettik."**

حَمَلَتْهُ اُمُّهٗ وَهْنًا عَلٰى وَهْنٍ **"Annesi onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşıdı."**

Çünkü hamilelik döneminde kadının zafiyeti gittikçe artar.

وَفِصَالُهٗ فِى عَامَيْنِ **"Onun sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur."**

Ayet, emme müddetinin en çok iki yıl olduğuna bir delildir.

اَنِ اشْكُرْ لِى وَلِوَالِدَيْكَ "(İşte onun için insana şöyle emrettik): **"Bana şükret, anne babana da."**

"Biz insana anne-babasını (onlara itaati) **tavsiye ettik"** denildikten sonra gelen **"Annesi onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşıdı. Onun sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur"** kısmı ara cümledir. Ara cümle ile annesinin durumunun anlatılması, anne-babaya ve özellikle anneye iyilik yapılmasının illetini beyan eder. Bundandır ki, Hz. Peygamber (asm) "kime iyilik yapayım" diyene üç defa "annene" diye cevap vermiş, "Sonra da babana" demiştir.

اِلَىَّ الْمَصِيْرُ **"Dönüş ancak banadır."**

Bana döndüğünde şükrüne ve nankörlüğüne mukabelede bulunur, karşılığını veririm.

15- وَاِنْ جَاهَدَاكَ عَلٰى اَنْ تُشْرِكَ بِى مَالَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا **"Bununla beraber eğer onlar bilmediğin bir şeyi bana ortak koşman hususunda seni zorlarlarsa, onlara itaat etme."**

Şayet onlar, bana şerik olmaya istihkakını bilmediğin bir şeye, onları takliden şerik kılman için seni zorlarlarsa, bu konuda onlara itaat etme.

Denildi ki: **"Bilmediğin şeyi"** ifadesinden "olmayan bir şey" manası murat edilmiştir.

وَصَاحِبْهُمَا فِى الدُّنْيَا مَعْرُوفًا **"Fakat dünyada onlarla iyi geçin."**

Ama yine de onlara şu dünyada dinin belirlediği ve kerem sahibi olmanın da gerektirdiği marûf bir şekilde muamelede bulun.

وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ اَنَابَ اِلَىَّ **"Ve bana yönelenin yoluna tabi ol."**

Din hususunda tevhidle ve taatte ihlâsla bana yönelen kimsenin gittiği yoldan git.

ثُمَّ اِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ **"Sonra dönüşünüz ancak banadır."**

Sonra hem senin, hem de anne-babanın dönüşleri banadır.

فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"O zaman ben de yaptıklarınızı size birer birer haber veririm."**

Senin imanının ve onların da küfür ve küfranlarının karşılığını veririm.

Bu iki ayet, Hz. Lokmanın tavsiyeleri arasında ara cümle (cümle-i mu'teriza) olarak zikredilmiştir. Bu ikisi, Hz. Lokmanın oğluna söylediği **"Allah'a şirk koşma!"** manasını te'kid ederler. Cenab-ı Hak, sanki şöyle demiştir: "Biz de Lokmanın tavsiye ettiği gibi tavsiyede bulunduk."

Ayette anne-babanın şirk koşma konusunda dediklerine itaat edilmesinin yasaklanması, şirk konusunda çok hassas davranılması gerektiğini göstermek içindir. Yani, her ne kadar anne-baba saygıda ve sözlerine itaat edilmesinde Allahtan hemen sonra gelseler de, kendilerinin Allaha şerik kılınmasına layık olmaları caiz değildir. Nerede kaldı diğerleri O'na şerik kılınsınlar.

Rivayete göre bu iki ayet Sa'd Bin Ebi Vakkas ve annesi hakkında inmiştir. Annesi oğlu Müslüman oldu diye üç gün bir şey yememişti.[1]

Sebeb-i nüzûle göre bakıldığında **"Ve bana yönelenin yoluna tabi ol."** ifadesi Hz. Ebubekire bakar. Çünkü, Sa'd Bin Ebi Vakkas O'nun davetiyle Müslüman olmuştu.

---

[1] Yani, anne-baba "oğlum, İslâmdan dön, yoksa biz yemeyeceğiz, içmeyeceğiz" de deseler onların rızası için dinden dönülmez. Ama şu dünyada kendilerine saygıda bir kusur da gösterilmez.

16- يَا بُنَيَّ **"Yavrucuğum!"**

اِنَّهَا اِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِى صَخْرَةٍ اَوْ فِى السَّمٰوَاتِ اَوْ فِى الْاَرْضِ يَاْتِ بِهَا اللّٰهُ **"Haberin olsun ki, yaptığın bir hardal tanesi ağırlığınca olsa da, bir kaya içinde veya göklerde, yahut yerin dibinde gizlense, Allah onu getirir,** (mizanına kor)**."**

Yapılan iyilik veya kötülük hardal tanesi kadar da olsa, ister bir kayanın içi gibi en gizli ve korumalı bir yerde veya göklerin tepesi gibi en üst bir yerde veya yerin derinliği gibi en alt bir yerde olsun, bir şey fark etmez, Allah onu bilir ve karşılığını verir.

اِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ **"Çünkü Allah Latîf'tir – Habîr'dir."**

Şüphesiz Allah **Latîf'tir**, O'nun ilmi bütün gizli şeylere ulaşır. **Habîr'dir**, o şeyin künhünü bilir.

17- يَا بُنَيَّ اَقِمِ الصَّلٰوةَ **"Yavrucuğum! Namazı dosdoğru kıl."**

Nefsini olgunlaştırmak için namazı kıl.

وَاْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ **"İyiliği emret, kötülükten sakındır."**

Başkasını kemâle erdirmek için de iyi şeyleri emret, kötü şeylerden sakındır.

وَاصْبِرْ عَلٰى مَا اَصَابَكَ **"Başına gelenlere sabret."**

Sana isabet eden zorluklara, özellikle iyiliği emretmek ve kötülüğü nehyetmek esnasında karşılaşacağın sıkıntılara sabret.

اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ **"Çünkü bu, azmi gerektiren işlerdendir."**

"Bu" ifadesi, sabra işaret olabileceği gibi, emredilenlerin tamamına bir işaret de olabilir.

İşte bunlar, Allahın katî bir şekilde uyulmasını istediği işlerdir.

18- وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ **"Küçümseyerek insanlardan yüzünü çevirme."**

وَلَا تَمْشِ فِى الْاَرْضِ مَرَحًا **"Ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme!"**

Kibirli, kendini beğenmiş insanların yaptığı gibi, yüzünü insanlardan çevirme.

إِنَّ اللّٰهَ لاَ يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ۚ **"Çünkü Allah, böbürlenen kibirlenenleri sevmez."**

Ayetin bu kısmı, üstteki iki yasağın illetini anlatır. Ayette **"muhtâl"** kelimesi yeryüzünde çalımla yürüyene, **"fehûr"** kelimesi de yüzünü insanlardan çevirene bakar.

19- وَاقْصِدْ فِى مَشْيِكَ **"Yürüyüşünde mutedil ol."**

Yürüyüşünde ne çok yavaş ne de hızlı ol, orta hâlli yürü.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Hızlı yürümek mü'minin vakarını giderir."

Hz. Aişe'nin Hz. Ömer hakkında söylemiş olduğu "sür'atli yürürdü" ifadesinden murat, yavaş yürümenin fevkinde bir yürüyüşü olduğunu anlatmaktır.

وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ ۚ **"Sesini de alçalt."**

إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ۚ **"Çünkü seslerin en çirkini, elbette eşeklerin sesidir."**

Eşek, özellikle sesi yönünden kınamada bir meseldir. Mesela birisine "uzun kulaklı" denilerek kinaye yoluyla hakaret edilir. Yüksek perdeden konuşmanın, eşek sesiyle temsil edilmesi ve sonra bunun istiare yoluyla ifadesinde, şiddetli bir anlatım gücü vardır.

Ayette **"eşeklerin sesidir"** derken "sesin" çoğul gelmeyişi, fertler yerine eşek türünün sesine dikkat çekilmesidir.

281. DERS

Allahın Kelimeleri

20- اَلَمْ تَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ **"Görmediniz mi, Allah göklerde ne var ve yerde ne varsa hepsini sizin hizmetinize verdi."**

Göklerdekilerin musahhar kılınması, insanların menfaatlerini netice veren sebepler yapılmaları, yerdekilerin musahhar kılınması ise, yerde olanlardan dolaylı veya doğrudan faydalanma imkânının insanlara verilmesidir.

وَاَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً **"Gizli ve açık olarak nimetlerini üzerinize yaydı."**

Allah size, göze görülen ve akılla anlaşılan, bildiğiniz ve bilmediğiniz nimetlerini bolca ihsan etti.

Nimetin açıklaması ve tafsili, Fatiha sûresinde yapılmıştır.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِى اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلاَ هُدًى وَلاَ كِتَابٍ مُنِيرٍ **"İnsanlar içinde kimi de var ki, ne bir ilme, ne bir yol göstericiye ve ne de aydınlatıcı bir kitaba dayanmaksızın Allah hakkında mücadele eder."**

İnsanlardan bir kısmı Allahın birliği ve sıfatları hususunda,

1-Delile dayanan bir ilim,

2-Peygambere râci bir hidayet,

3-Allahın indirdiği aydınlatıcı bir Kitaba dayanmadan, sadece taklid ile Allah hakkında mücadele yapar. Ayetin devamı, onların taklid içinde olduklarını anlatır:

21- وَاِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَاءَنَا **"Kendilerine, "Allah'ın indirdiğine uyun" denildiği zaman, "Hayır, biz babalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız" derler."**

Ayet, dînin usûlüyle ilgili meselelerde açık bir şekilde taklîdden men etmektedir.[2]

---

[2] **Dînin usûlü**, inanç esaslarıdır, bunlarda körü körüne taklîd caiz değildir. Ama, içtihadî meselelerde, insanlar İmam-ı Azam, İmam-ı Şafiî gibi âlimleri taklîd ederler.

اَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ اِلٰى عَذَابِ السَّعِيرِ **"Ya şeytan, onları cehennem ateşi azabına çağırıyor olsa da mı..?"**

Buradaki zamir hem onlara, hem de taklid ettikleri ecdatlarına râci olabilir. Böyle meselelerde taklîdin ve şirkin sonu böyle bir ateştir.

"Ya şeytan..." ifadesinin cevabı hazfedilmiştir. "Yine de onlara mı uyacaklar?" şeklinde takdîr edilebilir.

Ayetteki soru üslûbu, inkâr ve taaccüp içindir.[3]

22- وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهٗ اِلَى اللّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى **"Kim muhsin olarak işini O'na havale edip, bütün benliğiyle O'na yönelirse, şüphesiz en sağlam kulpa tutunmuştur."**

"Muhsin olarak"

Bundan murat, "güzel amel işler olduğu hâlde" manasıdır.

"En sağlam kulp"

Bir kimse dağın tepesine çıkmak istediğinde, nasıl ki üstten uzatılan sağlam bir ipe tutunur, öyle çıkar, Onun gibi Allaha taat içinde olup O'na dayanan biri de, o kimse gibi hiç kopmayacak sağlam bir ipe tutunmuş olur.

وَاِلَى اللّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُورِ **"Bütün işlerin sonu Allah'a dayanır."**

Çünkü, bütün işler sonunda O'na döner.

23- وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنْكَ كُفْرُهٗ **"Kim de inkâr ederse, artık onun küfrü seni üzmesin."**

Çünkü Onun küfrü dünyada da, ahirette de Sana bir zarar vermez.

اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ **"Onların dönüşü bizedir."**

Dünya ve ahirette onların dönüşü bizedir.

فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا **"O zaman onlara bütün yaptıklarını tek tek haber veririz."**

Biz onları helâk ederek ve azaplandırarak yaptıklarını kendilerine haber veririz.

اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ **"Şüphesiz Allah, kalplerde olanları bilendir."**

---

[3] Yani, şeytanın onları alevli bir azaba çağırdığında şüphe yoktur. Dolayısıyla bu üslûbta onları şeytana uymaktan sakındırmak ve göz göze ateşe gitmelerine de hayret etmek vardır.

Allah, değil sadece zâhirde görülenleri, kalplerde olanları da bilir ve ona göre karşılık verir.

24- نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلاً "Biz, onları (dünyada) **biraz yararlandırırız."**

Biz onları az bir zaman diliminde nimetlerle faydalandırır, keyiflendiririz.

Bunun **"biraz"** olması geçici olması yönündendir. Çünkü geçici olan devam edene nisbetle, az bir şey sayılır.

ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ اِلٰى عَذَابٍ غَلِيظٍ "Sonra da onları ağır bir azaba sürükleriz."

Sonra onları kendilerine çok ağır gelecek bir azaba mahkûm ederiz.

25- وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ "Andolsun, eğer onlara, "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, mutlaka "Allah" derler."

Mahlûkatı bir başkasına isnad etmeğe engel olan delillerin apaçık olması yüzünden "Allah" demeye mecbur kalırlar.

قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ "De ki: Elhamdülillah (Hamd, Allah'a mahsustur.)**"**

Sen de, onları ilzam ettiği ve kendi inançlarının bâtıl olmasını gerektiren böyle bir itirafa onları mecbur kıldığı için Allaha hamdet, "elhamdülillah" de.

بَلْ اَكْثَرُهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ "Doğrusu onların çoğu bilmezler."

Ama onların çoğu, böyle demelerinin kendilerinin ilzamı olduğunu bilmezler.

26- لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ "Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır."

Göklerde ve yerde O'ndan başkası ibadet edilmeye layık değildir.

اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِىُّ الْحَمِيدُ "Şüphesiz Allah, Ğanî – Hamîd olan sadece Odur."

Şüphesiz Allah **Ğanî'dir**, hamdedenlerin hamdine muhtaç değildir.

Hamîd'dir, kendisine hamd eden olmasa da hamde layık olandır.

27- وَلَوْ اَنَّ مَا فِى الْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلاَمٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ اَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللّٰهِ "Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mü-

rekkep olsa, arkasından yedi deniz daha ona katılsa, Allah'ın kelimeleri (yazmakla) **tükenmez."**

Yerdeki bütün ağaçlar kalem olsa, büyük okyanus gibi yedi okyanus daha olup bunların hepsi mürekkep hâline gelse, yine de Allahın kelimelerini yazmakla bitiremezler.

Ayetteki **"kelimât"** "kelimeler" anlamında olup cem-i kıllet vezninde gelmiştir. Bunda, bu kadar kalem ve mürekkebin az olan ilâhî kelimeleri bile yazmaya yetmeyeceğini hissettirmek vardır. Azı yazamazlarsa, çoğu nasıl yazsınlar?![4]

إِنَّ اللهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ **"Şüphesiz Allah Azîz'dir – Hakîm'dir."**

Allah **Azîz'dir**, hiçbir şey O'nu acze düşüremez.

Hakîm'dir, ilim ve hikmetinden hiçbir şey hâriç olamaz.

Sebeb-i Nüzûl

Ayet, Rasûlullaha soru soran Yahudilere bir cevaptır.

Veya Yahudiler kendilerine gelen Kureyş heyetine şöyle dediler: Muhammede şunu sorun: "Allah Tevratı indirdi, onda her şeyin ilmi var. Ama Kur'anda **"Ve size ilimden ancak az bir şey verildi."** (İsra, 85) deniliyor. Bu ikisi birbirine zıt olmuyor mu?"

Bu münasebetle üstteki ayet nazil oldu.

28- مَا خَلْقُكُمْ وَلاَ بَعْثُكُمْ إِلاَّ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ **"Sizin yaratılmanız ve sonra diriltilmeniz, ancak bir tek insanı yaratmak ve diriltmek gibidir."**

Çünkü, bir iş onu başka bir işten alıkoymaz. Her şeyi vücud sahasına getirmeye O'nun zâtî kudretiyle beraber olan iradesinin taalluku yeter. Nitekim şöyle bildirmiştir:

"Biz bir şeyi dilediğimiz zaman, ona sözümüz sadece "ol" dememizdir, o da hemen oluverir." (Nahl, 40)

إِنَّ اللهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ **"Şüphesiz Allah Semi'dir – Basîr'dir."**

Şüphesiz Allah bütün sesleri işitir, her şeyi görür. Bazılarını idraki, diğerlerini idrakine mâni olmaz. İşte, yaratması da böyledir.

---

[4] **Cem-i kıllet**, azlık bildiren çoğul şekline denilir.

29- اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ **"Görmedin mi, Allah geceyi gündüze sokuyor, gündüzü geceye sokuyor."**

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ **"Güneş ve ayı da emrine boyun eğdirdi."**

Güneş ve ayın her biri belli bir yörüngede hareket eder. Güneş için bir yıllık, ay için de bir aylık belli bir süre vardır.

كُلٌّ يَجْرِى اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى **"Her biri belirli bir süreye kadar akıp gider."**

Denildi ki: Bundan murat, kıyamete kadar hareketlerinin devam etmesidir.

وَاَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ **"Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."**

Yaptıklarınızın künhüne vâkıftır.

30- ذٰلِكَ **"Bu böyledir."**

"Bu" ifadesi, daha önce zikredilen

-Allahın ilminin genişliği,

-Kudretinin şümûlü,

-Hayret verici sanatları, tasarrufları olmasına işarettir.

بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ **"Çünkü Allah hakkın ta kendisidir."**

İşte, Allahın bütün bunları yapması, zâtında sâbit ve her cihetten vâcibu'l-vücud olmasındandır.

Veya Allahın hak olması, ilâh oluşunun sabit olmasını ifade eder.

وَاَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ **"Onu bırakıp da taptıkları ise batıldır."**

Ama onların ilah kabul ettikleri, hadd-i zâtında madumdur, (yoktan yaratılmış ve yok olmaya mahkumdur.) Çünkü o batıl mabutlar bir şey icad edemezler. Herhangi bir özellik kazanmaları, ancak Allahın vermesiyledir.

Veya mana şu olabilir: Sizin ilah zannettiklerinizin ilah olmaları bâtıldır.

وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِىُّ الْكَبِيرُ **"Şüphesiz Allah Aliyy – Kebîr olan ancak O'dur."**

Allah her şeyden yücedir, her şeye hükmeder.

282. DERS

Beş Gayp

31- اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِى فِى الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللّٰهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ اٰيَاتِهٖ **"Görmedin mi, âyetlerinden bir kısmını size göstersin diye gemiler Allah'ın nimetiyle denizde akıp gidiyor."**

Denizde akıp giden gemiler, Allahın müheyya kıldığı sebepler ile yol alırlar.

Bu da Allahın göz kamaştırıcı kudretine, hükmünün kemaline ve nimetlerinin şümûlüne başka bir şahittir.

Allahın ihsanı ile gemilerin denizde akıp gitmeleri, size delillerini göstermek içindir.

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ **"Şüphesiz bunda çok sabredenler, çok şükredenler için nice ayetler vardır."**

Ama bu ayetler zorluklara sabredip de nefsini âfâk ve enfüste tefekkürle yoran ve nimetleri bilip, onları vereni tanıyan kimseler içindir.

Veya kısa ifade ile, bu ayetler mü'minler içindir. Çünkü iman iki parçadan meydana gelir: Yarısı sabır, yarısı da şükür.

32- وَاِذَا غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ **"Onları,** (denizde) **dağlar gibi bir dalga kapladığında, dini Allah'a has kılarak O'na yalvarırlar."**

Gemiyle giden kimseleri dağ gibi veya üstlerindeki bulutlar gibi bir dalga bürüdüğünde, maruz kaldıkları şiddetli korku, fıtratlarına ârız olan hevâ ve taklid gibi şeyleri ortadan kaldırdığından, gayet samimî bir şekilde Allaha dua ederler.

فَلَمَّا نَجّٰيهُمْ اِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ **"Onları kurtarıp karaya çıkarınca, onlardan bir kısmı orta yolu tutar."**

Allah onları kurtarıp karaya çıkardığında, içlerinden bir kısmı doğru yol olan tevhid üzere olur.

Veya bundan murat, denizdeki karşılaştığı ilâhî uyarı sayesinde küfürde taşkınlıktan vazgeçip orta halli olmasıdır.

وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَآ اِلاَّ كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ **"Âyetlerimizi ancak son derece kaypak, son derece nankör olanlar inkâr eder."**

"Hattâr", "gadirde bulunan, ahdini bozan" demektir.

Kâfir, Allah ile olan fitrî ahdini bozmuş kimsedir.

"Kefûr" ise, nimetlere nankörlük eden demektir.

33- يَآ اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ **"Ey insanlar! Rabbinizden korkun."**

وَاخْشَوْا يَوْمًا لاَيَجْزِى وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهٖ وَلاَ مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهٖ شَيْئًا **"Ve öyle bir günden korkun ki, baba çocuğuna hiçbir fayda veremez, çocuk da babasından bir şeyi giderici değildir."**

"Çocuk da babasından bir şeyi giderici değildir" derken nazmın değişmesi, çocuğun o günde babasına fayda vermekten daha uzak olduğuna delâlet etmek ve ahirette kâfir babasına fayda vermeyi uman mü'minlerin beklentisini kesmek içindir.

اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ **"Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır."**

Allahın sevap ve ceza ile ilgili vaadi haktır, olmaması mümkün değildir.

فَلاَ تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا **"O halde sakın dünya hayatı sizi aldatmasın."**

وَلاَ يَغُرَّنَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ **"Sakın o çok aldatıcı** (şeytan) **da sizi Allah hakkında aldatmasın."**

Şeytan sakın sakın size tevbeyi tehir ettirip Allahın bağışlayıcı olduğunu nazara verdirerek günahları işlemeye karşı cesaretlendirmesin.

34- اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗ عِلْمُ السَّاعَةِ **"Şüphesiz ki, kıyametin ilmi Allah katındadır."**

Kıyametin ne zaman kopacağını O bilir.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Hars Bin Amr Hz. Peygambere gelip

-"Kıyamet ne zaman kopacak?

-Tohumları toprağa serptim, sema ne zaman yağmur verecek?

-Hanımım hamile. Çocuğum erkek mi, yoksa kız mı?

-Yarın ne amel yapacağım?

-Nerede öleceğim?" diye sorar, bunun üzerine bu ayet nâzil olur.

Hz. Peygamber **"Gaybın anahtarları** beştir" deyip ardından da bu ayeti okumuştur.

وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ **"Yağmuru O indirir."**

Yağmuru, ilminde takdir edilen zamanda ve yerde O indirir.

وَيَعْلَمُ مَا فِى الْاَرْحَامِ **"Rahimlerde olanı bilir.**

Ana rahminde olanın erkek mi kız mı, tam mı noksan mı olduğunu O bilir.

وَمَا تَدْرِى نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا **"Hiçbir nefis yarın ne kazanacağını bilmez."**

Hiçbir nefis, yarın hayır mı yoksa şer mi kazanacağını bilemez. Bir şeyi yapmaya kesin niyetlenir, ama tam tersini yapabilir.

وَمَا تَدْرِى نَفْسٌ بِاَىِّ اَرْضٍ تَمُوتُ **"Hiçbir nefis nerede öleceğini de bilemez."**

Hiçbir nefis ne zaman öleceğini bilmediği gibi, nerede öleceğini de bilmez.

Rivayete göre ölüm meleği Hz. Süleymanın yanına uğrar, beraberindeki kimselerden birine uzun süre dikkatle bakar. Baktığı kişi Hz. Süleymana "bu bana bakan kim?" diye sorar. Hz. Süleyman, onun ölüm meleği olduğunu söyler. Adam "Sanki bana kastetmiş bir hâli var. Rüzgâra emret de beni Hindistana bırakıversin" der.

Hz. Süleyman, adamın isteğini yerine getirir. Sonra durumu ölüm meleğine sorar. O da şöyle der: Benim ona dikkatle bakışım hayretimdendi. Çünkü bana onun ruhunu Hindistanda almam söylenmişti. Senin yanında görünce şaşırmıştım."

Allahu Teâlâ kendisi hakkında bilmek (ilim), insan hakkında ise anlamak (dirayet) fiilini kullandı. Bunda, Allahın ilmi ile insanın bilgisi arasında fark olduğunu hissettirmek vardır. Bu, şöyle bir inceliğe de delalet eder: İnsan her ne kadar çalışsa, elinden gelen gayreti gösterse de çalışmasının ve akıbetinin ne olduğunu bilemez. Nerede kaldı, kendisine hiçbir delil bırakılmamış şeyleri bilebilsin?

اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ **"Şüphesiz Allah Alîm'dir – Habîr'dir."**

Allah, şüphesiz eşyanın hepsini bilir.

Eşyanın zâhirlerini (dış görünüşlerini) bildiği gibi, batınlarını (iç yüzlerini) de bilir.

Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir: Her kim Lokman sûresini okusa, Hz. Lokman kıyamet günü ona refik olur. Emr-i bil-marûf ve nehy-i ani'l-münkerde bulunan kimseler sayısınca kendisine haseneler verilir."

SECDE SÛRESİ

Secde Sûresi Mekkî olup otuz ayettir.

283. DERS

Dönüş Allaha

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- الٓمٓ **"Elif, Lâm, mim."**

2- تَنْزِيلُ الْكِتَابِ لَارَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ **"Kitabın indirilişi, hiç şüphesiz âlemlerin Rabbindendir."**

3- اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ **"Yoksa 'onu uydurdu' mu diyorlar?"**

"Onu uydurdu..."

Onların bu sözü, Kur'anın âlemlerin Rabbinden olmasını inkâr etmeleridir.

بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّا اَتٰيهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ **"Hayır, o senden önce kendilerine bir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi uyarman için, Rabbinden gelen bir haktır."**

Kelâmın bu şekilde nazmında şöyle bir incelik vardır:

Allah önce Kur'anın i'cazına işaret etti. Sonra buna Kur'anın âlemlerin Rabbinden olmasını terettüp ettirdi.[1] Onda şüphe olmasını red ile bunu takrir etti. Sonra buradan intikalle, kâfirlerin Kur'an hakkındaki sözlerine yer verdi, **"yoksa..."** diyerek durumun onların dediği gibi olmadığına dikkat çekti, onların böyle demelerine muhatapları hayrete sevketti.[2]

Sonra yine isbatına yöneldi, Kur'anın Allah tarafından indirilmiş hak bir kitap olduğunu bildirdi, onun indirilmesinden maksadın ne olduğunu beyanla şöyle söyledi:

"Senden önce kendilerine bir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi uyarman için..."

Hz. Peygamberin muhatapları, Onun gönderilmesinden önce **"fetret ehli"** idi.[3]

---

1 Yani, mu'cize ise Allah kelâmıdır.

2 **"Yoksa..."** ifadesinde "nasıl böyle derler?! Bu ne cür'et, bu ne haddini bilmemek, bu ne seviyesizlik!?" gibi manalar kendini hissettirmektedir.

3 Peygamber davetinin ulaşmadığı dönemlere **fetret** ve bu dönemlerde yaşa-

لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ **"Ola ki, hidayeti kabul ederler."**

Ola ki onları uyarmanla doğru yolu bulurlar, hidayete ererler.

4- اَللّٰهُ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ **"O Allah ki, gökleri- yeri ve bu ikisi arasındakileri altı günde yarattı."**

ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ **"Sonra da Arş'a istiva etti."**

Bunların açıklaması A'raf sûresinde geçmişti.[4]

مَالَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلاَ شَفِيعٍ **"Sizin için O'ndan başka ne bir dost vardır, ne de bir şefaatçi."**

Allahın rızasını esas maksat yapmadığınızda size yardım edecek ve şefaatçi olacak hiç kimse yoktur.

Veya mana şöyle olabilir: Sizin için Allahtan başka dost ve şefaatçi yoktur. Sizin bütün maslahatlarınızı üstlenen ve yardım gereken yerlerde size yardım eden O'dur.

Bu ikinci manada, **"şefaatçi"** ifadesi "yardım eden" anlamında mecazen kullanılmıştır. Dolayısıyla sizden elini çektiğinde sizin için ne bir dost olur, ne de bir yardımcı.

اَفَلاَ تَتَذَكَّرُونَ **"Hâlâ düşünüp öğüt almaz mısınız?"**

Allahın öğütlerinden ders almaz mısınız?

5- يُدَبِّرُ الْاَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ اِلَى الْاَرْضِ **"Gökten yere işleri O yürütür."**

Allah, dünyadaki icraatını melekler ve melekler dışındaki semavî sebeplerle yapar. Bu semavî sebeplerin eserleri arza nazil olur.

ثُمَّ يَعْرُجُ اِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهٗٓ اَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ **"Sonra bu işler, süresi sizin hesabınızla bin yıl olan bir günde O'na yükselir."**

Sonra O'na yükselir ve ilminde mevcut olarak sabit olur.

---

yan kimselere de **fetret ehli** (ehl-i fetret) denilir. **"Her ümmet için bir elçi vardır." "Her kavim için bir yol gösterici vardır"** gibi ayetler, bütün ümmetlere, kavimlere peygamber gönderildiğini ifade eder. (Yunus, 47 ve Ra'd, 7) Bununla beraber, Hz. İsa'dan Peygamberimize gelinceye kadarki dönemde olduğu gibi, peygambersiz dönemler de olmuştur. Fetret denilince öncelikle bu dönem akla gelir. Ama fetret ehli bunlarla sınırlı değildir.

4 Bkz. A'raf, 54

"Bin yıl olan bir günde"

Bundan murat, semada bunun tedbiri ile arzda vukuu arasındaki zamanın uzunluğudur.

Denildi ki: Allah, icraatını levh-i mahfuzda takdir eder, melek bunu yere indirir, sonra bin sene gibi bir zamanda bu Allaha yükselir. Çünkü Sema ile arz arasındaki mesafe, beşyüz senelik olduğundan iniş ve çıkış bin sene olur.

Denildi ki: Allah, bin senelik mukadderata hükmeder, melek bununla yere iner. Sonra, bin yıllık dönem bitince, başka bir bin yıl için melek semaya yükselir.

Denildi ki: Allah, kıyamete kadar olacak bütün işleri takdir eder, sonra bütün işler kıyamet gününde O'na yükselir.

Denildi ki: Allah, yapılması emredilen şeyleri vahiy yoluyla semadan arza indirir. Sonra bunların O'nun razı olacağı halis bir şekilde kendisine yükselmesi, ihlaslı olanların ve halis amellerin azlığı sebebiyle, ancak uzun bir zamanda gerçekleşir.

6- ذٰلِكَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ **"İşte O, gaybı ve şehadeti bilendir."**

İşte, bunu yapan Allah, görüleni de görülmeyeni de bilendir. Her ikisinin tasarrufunu, hikmetine muvafık bir şekilde yapar.

الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ **"Azîz – Rahîm'dir."**

O, **Azîz'dir**, yapmak istediğini yapar.

Rahîm'dir, icraatında kullarına rahmetle muamele eder.

Bunda, Cenab-ı Hakkın bir lütuf ve ihsan olarak maslahatları gözettiğine bir imâ vardır.

7- اَلَّذِىٓ اَحْسَنَ كُلَّ شَىْءٍ خَلَقَهُ **"O ki, yarattığı her şeyi güzel yaptı."**

Allah hikmet ve maslahata uygun olarak her şeye kabiliyetli olduğu şeyi verdi.

وَبَدَاَ خَلْقَ الْاِنْسَانِ مِنْ طِينٍ **"Ve insanı yaratmaya da çamurdan başladı."**

İnsandan murat, Hz. Âdem'dir.

8- ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ **"Sonra da onun neslini, değersiz bir sudan süzülmüş bir hülasadan meydana getirdi.**

9- ثُمَّ سَوّٰيهُ "Sonra onu düzgün bir şekle soktu."

Sonra, onun azalarını gerektiği şekilde tasvir ile ona bir kıvam verdi.

وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ "Ve ona ruhundan üfledi.

"Ruhundan" ifadesindeki izafet, insanın şerefini izhar içindir ve insanın çok hayret verici bir yaratılışı olduğunu ve bu insanın Cenab-ı Hakkın rububiyeti ile münasebeti olacak şekilde bir şanı bulunduğunu hissettirmek içindir.

Denildi ki: Bundan murat, şu ifadede kastedilen manadır: "Nefsini bilen Rabbini bilir."

وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ "Sizin için işitme, gözler ve gönüller var etti."

Bunları size vermesi, duymanız, görmeniz ve aklınızı kullanmanız içindir.

قَلِيلاً مَا تَشْكُرُونَ "Ne de az şükrediyorsunuz!"

10- وَقَالُوا ءَاِذَا ضَلَلْنَا فِى الْاَرْضِ ءَاِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ "Dediler: Biz toprakta kaybolduğumuzda, yeniden mi yaratılacakmışız?"

Yerin toprağına karışıp ondan ayırt edilmez bir hâle geldiğimizde mi yeniden diriltileceğiz?

Böyle diyen kimse, Übey Bin Haleftir. Bunun hepsine isnadı, onların da bu söze taraf olmalarındandır.

بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ "Doğrusu onlar, Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler."

Onlar, yeniden dirilişi veya ölüm meleğinin onları almasını ve devamındaki hayatı inkâr eden kimselerdir.

11- قُلْ يَتَوَفّٰيكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِى وُكِّلَ بِكُمْ "De ki: Size görevlendirilen ölüm meleği sizi vefat ettirecek."

Ölüm meleği, ruhlarınızı kabzederek ve ecellerinizi sayarak hepinizi zamanı geldiğinde vefat ettirir, kimseyi geride bırakmaz.

ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ "Sonra Rabbinize döndürüleceksiniz."

Sonra, yaptıklarınızın hesabını vermek ve karşılığını almak üzere Rabbinize döndürüleceksiniz.

12- وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُؤُسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ **"O mücrimleri, Rablerinin huzurunda başları öne eğilmiş olarak şöyle derlerken bir görsen!:"**

Rablerine karşı suçlu olan bu kimselerin başları önde olması, utanmalarından ve rezil olmalarındandır.

رَبَّنَآ اَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا **"Ey Rabbimiz! Gördük ve işittik."**

Onlar şöyle derler: Ey Rabbimiz, bize vaat ettiğinin doğru olduğunu gördük ve elçilerinin tasdikini Senden işittik.

فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا **"Artık bizi döndür de salih bir amel işleyelim."**

Bizi dünyaya döndür, salih amel yapalım.

اِنَّا مُوقِنُونَ **"Biz artık kesin olarak inanmaktayız."**

Çünkü, gördüklerimizden dolayı bizde en küçük bir şek kalmadı.

Ayette, **"Bir görsen..."** denilmesinin cevabı hazfedilmiştir. Şöyle takdir edilebilir: "Elbette çok dehşetli bir durum görürdün."

"Bir görsen" ifadesinin temenni için olması da caizdir.[5]

Ayette, ilerde olacak bu durumun geçmiş zaman sığasıyla anlatılması, Allahın ilminde sabit olanın, olmuş hükmünde sayılmasındandır.

13- وَلَوْ شِئْنَا لَاٰتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدٰيهَا **"Eğer dileseydik, her nefse hidayetini verirdik."**

Ayetteki hitap Hz. Peygamberedir veya muhatap olan herkesedir.

Şayet biz istesek, imana ve salih amele yol bulacak şekilde muvaffakiyet vererek her nefse hidayet ederdik.

وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّى **"Fakat benim** (şu) **sözüm hak olmuştur:"**

Lakin, hükmüm şöyle sabit oldu ve şu vaidde bulundum:

لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ **"Andolsun, cehennemi cinlerden ve insanlardan dolduracağım."**

Bu, onların iman etmediklerini açıktan bildirmektir. Çünkü Allah ezelde

---

5 Yani, "ah onları bu halde iken bir görsen..."

böyle takdir etmiş, bir kısım insanların cehennem ehli olacaklarını söylemiştir.[6]

14- فَذُوقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا ۚ "O hâlde, bu gününüze kavuşmayı unutmanıza karşılık, tadın azabı!"

Onların **"unuttuk"** demeleri ve ahiret hakkında tefekkür etmemeleri, kendilerinden azabı kaldırmaz. Çünkü böyle bir unutmak da azabı gerektiren vasıta ve sebeplerdendir.

إِنَّا نَسِينَاكُمْ "Biz de sizi unuttuk."

Biz de sizi rahmetimizden uzak kılarak unuttuk.

Veya bundan murat, unutulmuş kimse muamelesi yapılması tarzında, onların azaba terk edilmeleridir.

وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ "Yapmış olduklarınıza karşılık tadın ebedî azabı!"

"Tadın azabı" kısmının tekrar edilmesi, te'kid içindir. Öncekinde ahireti unutmalarından dolayı azabı tatmaları nazara verilmişti. Burada da yalanlama ve günahlar gibi kötü fiillerinden dolayı azaba maruz kalmalarına dikkat çekilmiştir. Bunda, hem unutmalarının, hem de kötü amellerinin bu azabı gerektirdiğine bir delâlet vardır.

15- إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ "Ayetlerimize ancak, kendilerine bunlarla öğüt verildiği zaman secdeye kapanan, Rablerine hamd ile tesbih edenler inanırlar."

Ayetlerimize ancak o kimseler inanır ki, ayetlerle kendilerine öğüt verildiğinde Allahın azabından korkar, secdeye kapanırlar.

Öldükten sonra diriltmekten aciz kalmak gibi, şanına layık olmayan şeylerden O'nu tenzih ederler.

Kendilerini İslama muvaffak kıldığı ve hidayet verdiği için şükrederek O'na hamdederler.

---

[6] Şüphesiz bu durum, Allahtan bir cebri değil, insanların kesblerine terettüp eden bir neticeyi gösterir. Yani, Allah dilese her insana hidayet ederdi. Ama o zaman insanlar melekler gibi olurdu. İşte Allah, insanlık âleminde renklilik olması için onları imtihan etmeyi takdir buyurmuş, imtihanı kaybedenleri cehennemde cezalandıracağını bildirmiştir.

وَهُمْ لاَيَسْتَكْبِرُونَ **"Onlar kibirlenmeksizin böyle yaparlar."**

Israrla büyüklenen kimselerin iman ve taatten geri durması gibi hareket etmezler, büyüklük taslamazlar.

16- تَتَجَافٰى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ **"Onlar yataklarından kalkarlar."** يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا **"Korkarak ve ümid ederek Rablerine dua ederler."**

Allahın gadabından korkar ve rahmetini umar bir şekilde Rablerine dua etmek için yataklarından doğrularlar.

Hz. Peygamber, ayetin tefsiri sadedinde şöyle der: "Bundan murat, abdin gece ibadetidir."

Yine O'ndan şöyle nakledilir: "Allah öncekileri ve sonrakileri bir tepede topladığında bir münâdi gelir, bütün mahlukatın duyacağı şekilde şöyle nida eder: "Bugün burada toplananlar en itibarlı olanları bilecekler!" Sonra sözüne şöyle devam eder: "Gece ibadeti için yataklarından doğrulanlar ayağa kalksınlar!" Bu kimseler ayağa kalkarlar, sayılarının çok az olduğu görülür.

Sonra döner, şöyle nida eder: "Hem bolluk hem de darlık vaktinde Allaha hamdedenler kalksınlar!" Onlar da kalkar, bunların da sayılarının çok az olduğu görülür. Bu iki grup insan, toplu hâlde cennete alınırlar, sonra diğer insanların muhasebesi başlar."

Denildi ki: Sahabeden bazıları akşamdan yatsıya kadar namaz kılarlardı, ayet onlar hakkında indi.

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ **"Ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden** (Allah yolunda) **infak ederler."**

Kendilerine rızık olarak verdiklerimizden hayır yolunda harcarlar.

17- فَلاَ تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ اَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ **"Şimdi hiç kimse kendileri için, yaptıklarına karşılık göz aydınlığı olacak şeylerden neler gizlenmiş olduğunu bilemez."**

"Hiçbir nefis" ifadesine mukarreb melekler ve önde gelen peygamberler de dâhildir.

Hz. Peygamberden şöyle rivayet edilir: "Allah şöyle buyurur: Salih kul-

larım için öyle şeyler hazırladım ki, ne göz görmüş, ne kulak işitmiş ve ne de insanın hatırına öyle bir şey gelmiştir."

Hz. Peygamber, devamında şöyle der:

"Şu ayeti okuyunuz: **"Şimdi hiç kimse kendileri için, yaptıklarına karşılık göz aydınlığı olacak şeylerden neler gizlenmiş olduğunu bilemez."**

Onlar için gizli nimetler hazırlanması, onların şanının yüceliğine işaret eder.

Denildi ki: Bu ayette anlatılan kimseler, kimsenin görmediği ve bilmediği ameller yaptılar, Allah da onlara amellerinin karşılığını gizledi.

284. DERS

Fasıl Günü

18- اَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا **"Hiç mü'min olan kimse, fasık olan gibi midir?"**

لاَيَسْتَوُۥنَ **"Bunlar eşit olmazlar."**

Bunlar, şerefte – sevapta bir değillerdir. **"Bunlar eşit olmazlar"** kısmı, ayetin başında soru üslûbuyla anlatılan manayı hem bir te'kid, hem de tasrihtir.[7]

Ayette fasıktan murat, imandan hariç olan kimsedir.

19- اَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَاْوٰى ۖ نُزُلاً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ **"İman edip salih amel işleyenlere gelince, yapmakta olduklarına karşılık bir ikram olarak onlar için Me'vâ cennetleri vardır."**

Çünkü cennet, hakiki yerleşim yeridir, dünya ise gelip konulacak ve sonra terk edilecek bir menzildir.

Denildi ki: **Me'vâ**, cennetlerden birinin adıdır.[8]

"Yapmakta olduklarına karşılık bir ikram olarak"

Onlara verilecek bu mükâfat, amelleri sebebiyledir veya amellerine bir karşılıktır.

20- وَاَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَاْوٰيهُمُ النَّارُ **"Fasıklık edenlere gelince, onların me'va'sı** (barınağı) **ateştir."**

Mü'minlere me'va cenneti olmasına bedel, bunlara da ateş barınakları vardır.

كُلَّمَا اَرَادُوا اَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا اُعِيدُوا فِيهَا **"Oradan her çıkmak istediklerinde, oraya döndürülürler."**

---

7 Yani, aslında **"Hiç mü'min olan kimse, fasık olan gibi midir?"** derken bunların bir tutulmayacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca **"Bunlar eşit olmazlar"** denilmesi, hem bu manayı daha da kuvvetlendirir, hem de açıktan ifade eder.

8 Bkz. Necm, 15

Ayet, onların cehennemde ebedi kalmalarını anlatmaktadır.

وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِى كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ **"Ve onlara, "tadın yalanlamakta olduğunuz ateş azabını!" denilir."**

Onlara böyle denilmesi, onları zelil kılmak ve öfkelerini ziyade yapmak içindir.

21- وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْاَدْنٰى دُونَ الْعَذَابِ الْاَكْبَرِ **"Andolsun, onlara o en büyük azaptan önce yakın azaptan tattıracağız."**

Bundan murat, şu dünya hayatında maruz kaldıkları sıkıntılı durumlardır. Mesela, Mekke müşrikleri yedi sene kıtlık çektiler, Bedir gibi savaşlarda katle ve esarete maruz kaldılar.

"En büyük azab", ise ahiret azabıdır.

لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ **"Ola ki, dönerler."**

Olur ki geride kalanlar akıllarını başlarına alır da küfürden dönerler.

22- وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيَاتِ رَبِّهٖ ثُمَّ اَعْرَضَ عَنْهَا **"Rabbinin âyetleriyle kendisine öğüt verilip de, sonra onlardan yüz çeviren kimseden daha zalim kim olabilir?"**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Velid Bin Ukbe, Bedir savaşının başında Hz. Ali ile müfaharede bulundu, bu ayetler nazil oldu.[9]

Ayetteki **"sonra"** ifadesi, o ayetlerden yüz çevirmenin ne kadar akıldan uzak olduğunu anlatmak içindir. Çünkü Allahın ayetleri son derece açıktır ve mutluluk sebeplerine irşad etmektedir. Bu kadar açık ve makul olan ayetlere muhatap olup da onlar hakkında düşünmemek, onlardan yararlanmamak doğrusu akıl kârı değildir.

اِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ **"Gerçekten biz, mücrimlerden intikam alırız."**

Biz mücrimlerden intikam alırken, her zâlimden daha zâlim olanların hâli nice olur? Hiç onları ihmal eder miyiz?

---

9 Arablarda savaş öncesi yiğitler meydana çıkar, teke tek dövüşürler, dövüşmezden önce de her biri kendini över, karşıyı yerin dibine geçirmeye çalışırdı.

23- وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ **"Andolsun Musa'ya kitabı verdik."**

Sana verdiğimiz gibi, Musa'ya da kitap verdik.

فَلاَ تَكُنْ فِى مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ **"Şimdi ona kavuşmaktan şüphe içinde olma."**

Öyleyse Kitaba ulaşmandan sakın bir şüphe içinde olma.

Bu ayet, **"Şüphesiz bu Kur'an sana Hakîm – Alîm** (hikmet sahibi ve hakkıyla bilen Allah) **tarafından verilmektedir."** (Neml, 6) ayeti gibidir. Yani, "Biz Sana Musaya verdiğimiz kitabın bir mislini, benzerini verdik. Dolayısıyla böyle İlâhî Kitap verilmesi ilk defa olan bir şey değil ki, bundan dolayı şüpheye düşesin.

Veya mana şöyle olabilir: "Ey Musa! Kitaba kavuşacağından şüphe etme" dedik."

Veya şöyle de denilebilir: "Ey Peygamber! Musaya kavuşacağından şüphe etme!" Nitekim Hz. Peygamber (asm) mi'raç gecesinde Hz. Musa ile de görüşmüştür. Onun uzun boylu, esmer, saçları dalgalı olduğunu ümmetine tasvir etmiştir.

وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِى اِسْرَائِيلَ ۚ **"Ve onu İsrailoğullarına bir rehber kıldık."**

24- وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ اَئِمَّةً يَهْدُونَ بِاَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا ۖ **"Onlardan bir kısmını, sabrettikleri zaman emrimizle doğru yola ileten önderler kıldık."**

İsrailoğullarından bir kısmı önder kimseler oldu, insanları kendisinde hikmet ve hüküm olan şeylere sevk ediyorlardı.

Bunu, bizim onlara emretmemizle veya buna muvaffak kılmamızla yapıyorlardı.

وَكَانُوا بِاٰيَاتِنَا يُوقِنُونَ **"Ve onlar, âyetlerimize kesin bir şekilde inanıyorlardı."**

Onlar, ayetlerimize dikkatle bakıyorlar, anlamaya çalışıyorlardı. Bundan dolayı yakîn sahibi oldular.

25- اِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ **"Şüphesiz ki Rabbin, ihtilafa düştükleri şeylerde kıyamet günü aralarında ayırıcı hükmü verecektir."**

Allah kıyamet günü onlar arasında hüküm verir, haklıyı haksızdan ayır-

mak suretiyle hakkı batıldan temyiz eder, din konusunda ihtilafa düştükleri meselelerde aralarında hüküm verir.

26- اَوَ لَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِى مَسَاكِنِهِمْ **"Diyarlarında gezip dolaştıkları nice nesilleri helâk etmiş olmamız, onları doğru yola sevk etmedi mi?"**

Mekke ahalisi, ticaret için onların diyarlarına gittiklerinde o helâk olanların meskenlerine uğruyorlardı.

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ **"Şüphesiz bunda ayetler vardır."**

اَفَلاَ يَسْمَعُونَ **"Hâlâ duymazlar mı?"**

Düşünüp öğüt alacak şekilde bunlara kulak vermezler mi?

27- اَوَ لَمْ يَرَوْا اَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ اِلَى الْاَرْضِ الْجُرُزِ **"Görmediler mi, biz kupkuru yere suyu sevk ediyoruz."**

Görmediler mi, bitkileri kalmamış, çorak bir yere biz suyu sevkediyoruz.

فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَاْكُلُ مِنْهُ اَنْعَامُهُمْ وَاَنْفُسُهُمْ **"Derken onunla hem hayvanlarının hem de kendilerinin yediği bir mahsul çıkarıyoruz."**

Oradan hem hayvanlarının yiyecekleri ot ve yaprak gibi şeyleri, hem de kendilerinin yiyecekleri hububat ve meyveleri çıkarıyoruz.

اَفَلاَ يُبْصِرُونَ **"Hâlâ görmezler mi?"**

Bunları görmüyorlar mı, ta ki bunlarla Allahın kudretinin ve lütfunun kemâline istidlâlde bulunsunlar.

28- وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْفَتْحُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ **"Eğer doğru söyleyenler iseniz, şu fetih ne zaman?" diyorlar."**

Fetihten murat yardımdır veya şu ayette olduğu gibi Allahın onlarla Müslümanlar arasında hükmetmesidir:

"Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasını hak ile aç." (A'raf, 89)

29- قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لاَيَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا اِيمَانُهُمْ **"De ki: İnkâr edenlere o fetih günü iman etmeleri fayda vermez."**

وَلاَ هُمْ يُنْظَرُونَ **"Onlara mühlet de verilmez."**

Bundan murat, kıyamet günüdür. Çünkü kıyamet günü, Allahın kâfirlere karşı mü'minlere yardım ettiği ve aralarını ayırdığı gündür.

Denildi ki: Bundan murat Bedir günü veya Mekkenin fethi de olabilir. Bu durumda ayette imanın kendilerine fayda vermeyeceği kimseler de, savaşta öldürülen inkârcılardır. Çünkü öldürülme esnasında iman onlara bir fayda vermez, kendilerine mühlet de verilmez.

Onların **"Eğer doğru söyleyenler iseniz, şu fetih ne zaman?"** demelerine cevap olarak bunun uygunluğu şu cihetledir: Onlar azabın hemen gelmesini isterlerken aslında o azabı yalanlayarak ve onunla dalga geçerek istediler. Verilen cevapta da, onların maksadına cevap verildi, "acele etmeyin, cezanız geliyor" manası hatırlatıldı.

30- فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ "Şimdi sen onlardan yüz çevir."

Ve onların yalanlamalarına aldırma!

Denildi ki: Bu ayet, seyf ayetiyle neshedilmiştir.[10]

وَانْتَظِرْ "Ve bekle."

Onlara karşı yardımı bekle.

إِنَّهُمْ مُنْتَظِرُونَ "Şüphesiz onlar da bekliyorlar."

Onlar da Sana galip gelmeyi bekliyorlar.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

Her kim Secde ve Tebareke sûrelerini okursa, Kadir gecesini ihya etmiş gibi kendisine mükâfat verilir."

Yine şöyle buyurur:

"Her kim evinde Secde sûresini okusa, şeytan üç gün onun evine giremez."

---

10 İslâm'ın Mekke dönemiyle, Medine dönemi arasında farklılıklar olduğundan, dinin bazı hükümlerinde de farklılıklar olmuştur. Mesela, Mekke'de savaşa izin verilmezken, Medine'de verilmiştir.

AHZAB SÛRESİ

Ahzab Sûresi Medenî'dir.
Yetmiş üç ayettir.

285. DERS

Evlât Edinmek

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- يَا اَيُّهَا النَّبِىُّ اتَّقِ اللّٰهَ **"Ey peygamber! Allah'tan kork!"**

Cenab-ı Hak bu ifadeyle Peygambere nida etti. Böyle nida etmesinde,

-Hem peygambere bir tazim,

-Hem de takvanın şanını büyütmek vardır.

Bu emirden murat, takva üzere sebat etmektir. Ta ki devamında gelen yasağa uymayı netice versin.

وَلاَ تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ **"Kâfirlere ve münafıklara itaat etme."**

Dinde taviz vererek kâfirlere ve münafıklara itaat etme!

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Ebu Süfyan, İkrime Bin Ebi Cehl ve Ebu A'ver Hudeybiye sonrasındaki barış döneminde Hz. Peygamberin yanına geldiler ve onlarla beraber İbnu Übey ve Muattib Bin Kuşeyr ve Cedd Bin Kays da bulundu. Bunlar Hz. Peygambere "Bizim ilahlarımızın aleyhinde konuşma ve "onların şefaati olacak" de, biz de Seni Rabbinle baş başa bırakalım" dediler. Ayet, bu vesileyle nazil oldu.

اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا **"Muhakkak ki Allah Alîm – Hakîm'dir."**

Şüphesiz Allah faydanıza ve zararınıza olan durumları bilir.

Ancak ve ancak hikmetli bir şekilde hükmeder.

2- وَاتَّبِعْ مَا يُوحَى اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ **"Rabbinden sana vahyedilene uy."**

Rabbinden vahiyle Sana gelen "onlara itaat etme" gibi emirlere tâbi ol.

اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا **"Muhakkak ki Allah ne yaparsanız haberdardır."**

Yaptıklarınızdan haberdar olduğu içindir ki faydalı olan ve kâfirleri dinlemekten Seni müstağni kılan şeyleri Sana vahyetmektedir.

3- وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ "Allah'a tevekkül et!"

İşini O'nun tedbirine bırak.

وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلاً "Vekil olarak Allah yeter."

Bütün işlere Vekîl olarak O yeter.

4- مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِى جَوْفِهٖ "Allah bir adamın içine iki kalp koymamıştır."

Allah, insanın içinde iki kalp bırakmadı. Çünkü kalp, insanî nefisle (ruhla) alakalı olmak üzere hayvanî ruhun kaynağıdır ve bütün kuvvelerin menbaıdır. Bu ise, birden fazla olmaya manidir.[1]

وَمَا جَعَلَ اَزْوَاجَكُمُ الّٰٓئِ تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ اُمَّهَاتِكُمْ "Kendilerine zıhar yaptığınız eşlerinizi analarınız kılmamıştır."

وَمَا جَعَلَ اَدْعِيَاءَكُمْ اَبْنَاءَكُمْ "Evlatlıklarınızı da oğullarınız kılmamıştır."

Ve Allah bir kadında eş olmak ve anne olmayı cem etmedi. Adamda da evlatlık olmakla gerçek oğul olmayı bir arada bulundurmadı.

Bundan murat, Arabların çok zeki kimsede iki kalp olduğu iddialarını reddetmektir. Ebu Muammer veya Cemil Bin Esed hakkında "çift kalpli" denilmekteydi.

Yine Arablarda, evlatlık kimse doğrudan o kişinin çocuğu gibi telakki edilirdi. Bundan dolayı Hz. Peygamberin azatlı kölesi Zeyd Bin Harise'ye "Muhammedin oğlu" demekteydiler.

Ayetten murat, zıhar yapılan kadının gerçekte o kişinin annesi olmadığını, evlatlığın da gerçek oğul olmadığını anlatmaktır. Evvelinde insanda iki kalp olduğunu reddetmek, bu ikisinin hamledildiği bir asla hazırlık olmasıdır. Yani, Allah tenakuza yol açacağı için insanın içinde iki kalp yaratmadığı gibi, bir insanda da hem annelik hem de eş olmayı, hem evlatlık hem de oğul olmayı bir arada bulundurmamıştır.

Zıharın manası, kişinin hanımına "Sen bana anam gibisin" demesidir.

---

[1] Ayet, Kur'ân'ın evrensellik özelliğinden hareketle bir irsal-i mesel olarak da yorumlanabilir. Mesela bu ifade, "iman ile inkâr bir gönülde birleşmez" manasını te'kiden kullanılabilir. Zira, bir kalpte birbirine mugayir iki inanç bir arada bulunamaz.

Zıhar, cahiliye döneminde (İslâm öncesinde) bir boşama şekliydi. İslâmda da boşanmayı gerektirir. Ama kefaret ödemek suretiyle evlilik devam eder.[2]

ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ **"İşte bu, ağızlarınızla söylediğiniz** (ama gerçek olmayan) **sözünüzdür."**

"İşte bu" ifadesi, bütün zikrolunanlara veya son zikrolunan duruma işaret eder.

Bu, ağzınızla söylediğiniz bir söz olup, saçmalayan kimsede olduğu gibi, bizâtihi bir hakikatı yoktur.[3]

وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقَّ **"Allah ise hakkı söyler."**

Allahın söylemiş olduğu ise, bizâtihi gerçektir, hakka mutabıktır.

وَهُوَ يَهْدِى السَّبِيلَ **"Ve doğru yola iletir."**

Ve O, hak yola sevkeder.

5- اُدْعُوهُمْ لِاٰبَائِهِمْ **"Onları babalarına nisbet ederek çağırın."**

Evlâtlıklarınızı kendi öz babalarına nisbetle çağırın.

هُوَ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ **"O, Allah yanında çok daha adildir."**

Çünkü Onları babalarına nisbetle çağırmanız Allah nezdinde çok daha âdildir. **"Çok daha adildir"** ifadesinden murat, "işin doğru olanı budur" manasını anlatmaktır.[4]

فَاِنْ لَمْ تَعْلَمُوا اٰبَاءَ هُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِى الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ **"Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin dinde kardeşleriniz ve dostlarınızdır."**

Şayet kendilerini nisbet edeceğiniz gerçek babalarını bilmiyorsanız, onlar dinde sizin kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Dolayısıyla onlardan bahsederken "bu kardeşim, bu dostum" gibi ifadeler kullanın.

---

2 Mücadile suresinin başında bu konuda açıklama yapılmaktadır.

3 Saçmalayan bir kimse, söz gelimi "ben bu ülkenin kralıyım" diyebilir. Böyle demekle gerçek kral olmayacağı gibi, hanımlarınıza "anam gibisin" demenizle onlar anneniz gibi olmaz, evlatlıklarınıza da "oğlum" demenizle gerçek oğlunuz olmaz.

4 Yani, "çok daha âdildir" denildiğinde, "evlatlık edinenlere nisbetle çağrıldıklarında bir mahzur yok" manası anlaşılmamalıdır.

وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ **"Bununla beraber hata ettiklerinizde üzerinize bir günah yoktur."**

Bu nehiyden önce onlara "oğlum", demenizde size bir günah yoktur.

Veya unutarak veya sürç-ü lisanla "oğlum" demenizde de bir günah yazılmaz.[5]

وَلَٰكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ **"Fakat kalblerinizin kasdettiğinde vardır."**

Lakin kalplerinizin bizzat yönelerek kasten "oğlum" demenizde günah vardır.

وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا **"Allah, Ğafur – Rahîm'dir."**

Allah, hata ile böyle diyeni affetmesiyle, Ğafur'dur, Rahîm'dir.

Bil ki: Şâfii mezhebine göre, evlatlık edinmek yoktur. Hanefi mezhebine göre ise, kölesini evlâtlık edinse, onu azat etmesi gerekir.

6- اَلنَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ **"Peygamber, mü'minlere kendi nefislerinden önce gelir."**

Peygamber, bütün durumlarda mü'minlere kendi nefislerinden daha evlâdır. Çünkü nefislerinin hilafına onlara emrettiği ve onlar için razı olduğu şeylerde hep onların faydasını ve başarısını düşünür. Bundan dolayı ayette "şu açıdan daha evlâdır" denilmeyip mutlak ifade edildi. Bu sebeple, O'nun kendilerine kendi nefislerinden daha sevgili, Ondan gelen bir emrin daha etkili ve Ona olan şefkatlerinin kendilerine olan şefkatten daha ileri olması gerekir.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Hz. Peygamber Tebük seferine niyetlendi ve insanlara bu sefere katılmalarını emretti. Bunun üzerine insanlardan bir kısmı "babalarımızdan ve analarımızdan izin alalım" deyince, ayet nâzil oldu.

---

[5] **"Kanun, makabline şâmil değildir"** denilir. Yani kanun, çıkmazdan öncesini içine almaz. Öte yandan bu meselede, kasten söylememek şartıyla hataen söylenen "oğlum-kızım" gibi ifadelerde bir vebâl söz konusu değildir. Burada ülkemizde sıkça görülen bir duruma açıklık getirmekte yarar vardır: Günlük hayatta, sözgelimi bir idareci çalışanlarına, bir öğretmen öğrencilerine "oğlum-kızım" tabirini sıkça kullanabilmektedir. Bu durumla, evlatlıklara "oğlum-kızım" denilmesini birbirine karıştırmamak gerekir.

Hz. Peygamber din hususunda ümmetin babasıdır. Her peygamber de kendi ümmetine bir nevi babadır. Çünkü, ebedî hayatla ilgili hususta, işin başında peygamber yer almaktadır. Bundan dolayı da mü'minler birbiriyle kardeş sayılmışlardır.

وَاَزْوَاجُهٗٓ اُمَّهٰتُهُمْ **"O'nun hanımları da onların anneleridir."**

Hz. Peygamberin hanımlarının mü'minlerin anneleri olmaları,

-Kendileriyle evlenilmeleri yasak olması,

-Ve anne gibi saygıya layık olmaları yönündendir. Bunun dışındaki hâllerde, diğer yabancı kadınlar gibidirler.[6]

Bundan dolayı Hz. Aişe şöyle demiştir: "Biz kadınların anneleri değiliz."

وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِىْ كِتٰبِ اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُهٰجِرِيْنَ **"Akraba olanlar da Allah'ın kitabında birbirlerine, diğer mü'minlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar."**

Akraba olanlar miras hususunda birbirlerine daha yakındırlar.

Ayet, İslâmın ilk döneminde hicretten ve din kardeşliğinden meydana gelen birbirine varis olmayı yürürlükten kaldırmaktadır.

"Allah'ın kitabında"

Bundan murat

-Levh-i mahfuz

-Veya nazil olan bu ayet veya diğer miras ayetleridir.

Yani, akrabalık hakkı, miras noktasında din hakkından ve hicret hakkından önce gelir.

اِلَّآ اَنْ تَفْعَلُوْٓا اِلٰٓى اَوْلِيٰٓئِكُمْ مَّعْرُوْفًا **"Ancak dostlarınıza marûf bir fiilde bulunmanız müstesna."**

Marûf fiilden murat, mü'min kardeşlerine ve hicretten dolayı mağdur olanlara mirastan vasiyette bulunmaktır.

كَانَ ذٰلِكَ فِى الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا **"Bu, Kitapta yazılıdır."**

Bu iki ayette zikrolunan durum, Kitapta yazılıdır.

Kitaptan murat,

---

6 Mesela, onlara varis olunmaz, annesinin evine girer gibi serbestçe yanlarına varılmaz.

-Levh-i Mahfuz,

-Kur'an-ı Kerîmdir.

-Tevrat olduğu da söylenmiştir.

7- وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيّٖنَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَاِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ **"Hani biz peygamberlerden misak** (sağlam söz) **almıştık; Senden, Nûh'tan, İbrahim, Mûsâ ve Meryem oğlu İsa'dan."**

Peygamberlerden alınan misak, yüklendikleri risalet mesajlarını tebliğ etmeleri ve doğru dine insanları çağırmalarıyla ilgili kendilerinden söz alınmasıdır.

Bu beş peygamberin ismen belirtilmeleri, şeriat sahibi peygamberler içinde meşhur oldukları cihetledir.

Hz. Peygamberin başta zikredilmesi, O'na bir tazim ve şanına saygıdan dolayıdır.

وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا **"Ve onlardan bir mîsak-ı ğaliz almıştık."**

Misak-ı ğaliz, alınan sözün büyüklüğünü ifade eder.

Veya yeminle bir söz alındığını anlatır.

Ayetin evvelinde misak alındığı ifade edilmişken ayetin sonunda bunun tekrarlanması, bu vasfa tazim olarak gelmiştir.

8- لِيَسْـَٔلَ الصّٰدِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ ۚ "(Allah bunu), **sadıklara sadakatlerinden sormak için yaptı.**

Ayetin başında **"onlardan misak aldık"** denildikten sonra, ayetin sonunda bunun tekrarlanması, doğrulara sadakatlerinden sormak içindir.

Sadıklara sadakatlerinin sorulması,

-Allahın kıyamet günü peygamberlere kavimlerine ne söylediklerini sorması,

-Veya Allahın onları tasdik edip kavimlerini susturması,

-Veya o peygamberleri tasdik edenlerin tasdikinden sorulması olabilir. Çünkü sadık olanı tasdik eden de sadıktır.

-Veya bundan murat, Allah **"ben Rabbiniz değil miyim?"** diye insanların kendilerini kendilerine şahit yaptığında **"evet, Rabbimizsin"** diye

şehadet eden ve bunda da sadık olan mü'minlere, doğruluklarından ve ahitlerinden sormasıdır.[7]

وَاَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا اَلِيمًا ع **"Kâfirler için ise elem verici bir azab hazırladı."**

Demek ki, peygamberlerin gönderilmesi ve onlardan misak alınması mü'minleri mükâfatlandırmak içindir. Kâfirlere gelince, Allah onlar için çok elîm bir azap hazırlamıştır.

Veya şöyle bir münasebet olabilir: Allah, sadık olan mü'minlere mükâfat verecektir. Kâfirlere ise, elim bir azap hazırlamıştır.

---

7 Bkz. A'raf, 172.

286. DERS

Hendek Savaşı

9- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ **"Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini anın."**

اِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا **"Hani size ordular gelmişti de üzerlerine bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik."**

Gelen ordulardan murat, sayıları oniki bin kadar olan küfür ordusudur. Bunlar Kureyş, Ğatafan kabileleriyle, Kurayza ve Nadîr Yahudileridir.

"O ordular size gelmişti de biz de onlara saba rüzgarını ve bir de görmediğiniz melekler ordusunu göndermiştik."

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Hz. Peygamber (asm) onların Medineye doğru yola çıktığını haber alınca şehrin etrafına hendekler kazdırdı, sonra da üç bin kişi ile onların karşısına çıktı. Aralarında hendek vardı. Doğrudan bir meydan savaşı olmadan bir ay kadar bir süre geçti. Ancak birbirlerine ok ve taş atıyorlardı. Derken Allah bir gece onların üzerine soğuk bir rüzgâr gönderdi. Rüzgâr her taraftan onları kuşattı, soğuğuyla üşüttürdü, yüzlerini toprakla doldurdu, ateşlerini söndürdü, çadırlarını söktü. Atları birbirine girdi, melekler askerlerin olduğu yerde tekbîr getirdi. Bunun üzerine Tuleyha Bin Huveylid "Muhammed size sihir yapmaya başladı, kaçın, kaçın!" diye bağırdı. Böylece, savaş olmadan hezimete uğradılar, dönmek zorunda kaldılar.

وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا **"Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir."**

10- اِذْ جَاؤُكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ اَسْفَلَ مِنْكُمْ **"O zaman onlar, hem üstünüzden gelmişlerdi, hem aşağı tarafınızdan."**

Ğatafan kabilesi, doğu tarafından vadinin üst kısmından gelmişti.

Batı tarafından da, vadinin aşağı kısmından Kureyş kabilesi gelmişti.

وَاِذْ زَاغَتِ الْاَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ **"Ve o vakit gözler kaymış, yürekler gırtlaklara dayanmıştı."**

Gözler, şaşkınlık ve dehşetten yılmış korku yüzünden yürekler ağza gelmişti.

وَتَظُنُّونَ بِاللّٰهِ الظُّنُونَا **"Ve Allah hakkında türlü türlü zanlarda bulunuyordunuz."**

Muhlis olanların ise kalbi sebat üzere idi. Dinini yüceltme hususundaki Allahın vaadine güveniyorlardı. Veya bunun bir imtihan olduğunu bildiklerinden, ayakların kaymasından ve yükü tam kaldıramamak, kalplerinin zayıf düşmesi ve imtihanın hakkını verememekten korkuyorlardı. Münafıklar ise, ayetlerin devamında hikaye edildiği şekilde idiler.

11- هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ **"İşte burada mü'minler imtihan edildi."**

İşte o sırada mü'minler çetin bir sınavdan geçirildiler, böylece muhlis olan münafıktan, sebat eden ise sarsılandan ayrıldı.

وَزُلْزِلُوا زِلْزَالاً شَدِيدًا **"Ve şiddetli bir sarsıntı ile sarsıldılar."**

Korkunun şiddetinden dolayı, çok şiddetli bir şekilde sarsıldılar.

12- وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ إِلاَّ غُرُورًا **"O vakit münâfıklar ve kalplerinde bir hastalık bulunanlar, 'Allah ve Rasûlü bize bir aldanıştan başka bir vaat yapmadı' diyorlardı."**

"Kalpteki hastalık"tan murat, inanç za'fiyetidir.

Bunlar, Allah ve Rasûlünün kendilerine vaat ettiği zaferi ve dinin galip gelmesini, ancak batıl bir vaat olarak görüyorlardı.

Denildi ki: Bunu söyleyen Mu'tib Bin Kuşeyr'dir. Şöyle demişti: Muhammed bize Fars ve Rum diyarlarını fethedeceğimizi vaat ediyor. Hâlbuki şimdi bizden biri bu fırkaların karşısına çıkamıyor. Bu, aldatıcı vaatten başka bir şey değil!"

13- وَإِذْ قَالَتْ طَّائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لاَ مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا **"O vakit bunlardan bir grup: Ey Yesrib halkı! Sizin için duracak yer yok, hemen dönün, diyorlardı."**

Böyle diyenler, Evs Bin Kayzî ve etbaı idi.

Yesrib, Medinedir.

Şöyle de denilmiştir: **Yesrib**, bir bölge ismi olup, Medine o bölge içinde bir kısımda yer alır.

"Sizin için duracak yer yok, hemen dönün" demelerinden murat, şunlar olabilir:

-"Ey Medine halkı! Burada size yer yok. Kaçın, evlerinize dönün."

-Denildi ki: Mana şöyledir: "Muhammedin dini üzere olmak size uygun değil. Şirke dönün, Muhammedi de onlara teslim edin, selâmette kalın."

-Veya "Yesrib'de size yer yok, küfre dönün, o zaman burada kalabilirsiniz."

وَيَسْتَاْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ اِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ **"Ve onlardan bir kısmı da Peygamberden izin istiyor, açık olmadığı halde "evlerimiz gerçekten açıktır" diyorlardı."**

Onlardan bir fırka da dönmek için peygamberden izin istiyordu. "Evlerimiz açık, korumalı değil" diyorlardı. Hâlbuki onlar açık değil, korumalı idi.

اِنْ يُرِيدُونَ اِلاَّ فِرَارًا **"Onlar sadece kaçmak istiyorlardı."**

Onlar böyle demekle, ancak savaştan kaçmayı planlıyorlardı.

14- وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ اَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَاٰتَوْهَا **"Eğer etraftan üzerlerine varılsa ve sonra da dinden dönmeleri istense onu yapacaklardı."**

Şayet Medine'ye veya evlerine etraftan girilseydi. Sonra da kendilerinden dinden dönmeleri ve Müslümanlarla savaşmaları istenseydi, bunu yaparlardı.

وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا اِلاَّ يَسِيرًا **"Ve bu konuda çok az bir tereddüt göstereceklerdi."**

Denildi ki: Bundan murat şu da olabilir: "Şayet böyle yapsalar dinden dönselerdi, artık Medinede çok az kalabilirlerdi."

Ayette, **"üzerlerine varılsa"** denilip kimin varacağının zikredilmemesinde şöyle bir incelik vardır: Onları kuşatan bu orduya karşı böyle bir teslimiyet gösterecekleri gibi, şayet bir başka ordu olsa ona da benzeri bir tavır sergilerlerdi.

15- وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ لَايُوَلُّونَ الْاَدْبَارَ **"Hâlbuki bundan önce arkalarını dönmeyecekleri hususunda Allah'a söz vermişlerdi."**

Bunlar Benî Harîse'dir. Uhud savaşında korkup gevşediklerinde Hz.

Peygambere söz vermişler, bir daha böyle yapmayacakları hususunda tevbe etmişlerdi.

وَكَانَ عَهْدُ اللّٰهِ مَسْؤُلاً **"Allah'a verilen söz ise, mesuliyetlidir."**

Allaha verilen söze vefa gösterilip gösterilmediği sorulacak, vefa gösterilmeme hâlinde ceza verilecektir.

16- قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ **"De ki: Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçıyorsanız, kaçmak size asla fayda vermez."**

وَاِذًا لاَ تُمَتَّعُونَ اِلاَّ قَلِيلاً **"O takdirde, ancak pek az faydalandırılırsınız."**

Çünkü her şahıs alâ külli hâl ya kendisi ölecek veya şayet takdir edilmişse ve kalem yazmışsa belli bir vakitte başkası tarafından öldürülecektir.

Şayet kaçmak bir fayda verse, bu da daimi olmayacak, çok az bir zaman işinize yarayacak.

17- قُلْ مَنْ ذَا الَّذِى يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُوءًا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً **"De ki: Eğer Allah size bir felâket diler veya bir rahmet dilerse, sizi Allah'a karşı kim koruyabilir?"**

وَلاَ يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلاَ نَصِيرًا **"Ve onlar kendilerine Allah'tan başka bir veli de bulamazlar, bir yardımcı da."**

Onlar, Allahın dışında (madûnunda) kendilerine fayda verecek bir velî ve de kendilerinden zararı def edebilecek bir yardımcı bulamazlar.

18- قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِاِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ اِلَيْنَا **"Şüphesiz Allah, içinizden o savaştan alıkoyanları ve kardeşlerine "bize gelin" diyenleri biliyor."**

"Allah, Medine sakini olan ihvanlarına **"bize gelin"** diyenleri bilmektedir."

Bunlar, münafıklardır, insanları Allah rasûlünden alıkoymaya çalışıyorlardı.

Helümme kelimesinin aslı ile ilgili açıklama, En'am sûresinde yapıldı.[8]

---

8 Bkz. En'am, 150.

وَلاَ يَأْتُونَ الْبَأْسَ اِلاَّ قَلِيلاً **"Ve onlar pek az zora gelen kimselerdir."**

Bu, birkaç şekilde anlaşılabilir:

-"Onlar, zora çok az gelen kimselerdir."

-"Onlar zorluğa çok az bir zaman dayanabilirler"

-"Onlar, ancak az bir zorluğa dayanabilirler." Çünkü özür beyan ederek geri dururlar, başkalarını da mümkün olduğunca alıkoymaya çalışırlar.

-Veya mü'minlerle beraber savaşa çıkarlar, lakin şu ayette nazara verildiği gibi, çok az savaşırlar:

"Onlar içinizde kalacak olsalar da pek az harb ederlerdi." (Ahzab, 20)

-Denildi ki: Bu ifade, onların sözünün devamı da olabilir. Yani, "Muhammedin ashabı gelen bu orduyla savaşamazlar. Savaşsalar bile çok az direnebilirler."

19- اَشِحَّةً عَلَيْكُمْ **"Size karşı cimrilik ediyorlardı."**

Onlar size karşı cimridirler. Onların cimrilikleri,

-Yardımda,

-Allah yolunda infak etmekte,

-Zaferde

-Veya ganimette olabilir.

Bu ibare, daha evvelinde geçen savaşa gelmelerini veya engel olmalarını tasvir eder.

Yani, "size karşı cimri bir halde gelirler."

"Cimri oldukları hâlde içinizden bir kısmına engel olmaya çalışırlar."

فَاِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَاَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ تَدُورُ اَعْيُنُهُمْ كَالَّذِى يُغْشٰى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ **"Korku geldiğinde, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş kimse gibi gözleri dönerek sana baktıklarını görürsün."**

Korku kendilerine geldiğinde, Sen onları ölüm sekeratı korkusundan baygınlık geçiren kimsenin bakması gibi Sana bakıyorlar görürsün.

فَاِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِاَلْسِنَةٍ حِدَادٍ **"Korku gidince ise, sizi keskin bir dille eleştirirler."**

Korku gidip de ganimet elde edildiğinde sivri bir dille Seni tenkid ile ganimetten pay isterler.

اَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ **"(Böyle yapmaları), mala karşı aşırı düşkünlüklerindendir."**

Onlar bunu, mala düşkün oldukları hâlde yaparlar.

اُولٰٓئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا **"İşte bunlar iman etmediler."**

İşte bunlar samimi iman etmiş değillerdir.

فَاَحْبَطَ اللّٰهُ اَعْمَالَهُمْ **"Allah da amellerini ibtal etti."**

Allah, bunların amellerinin batıl olduğunu ortaya koydu. Çünkü, kendileri için bir takım ameller sabit olmadı ki, boşa çıkarmış olsun.

Veya bundan murat, onların tasannu ve nifaklarını Allahın boşa çıkarmasıdır.

وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا **"Bu, Allah'a çok kolaydır."**

Onların yaptığını boşa çıkarmak Allaha çok kolaydır. Çünkü iradesinin taalluku yeterlidir ve buna engel olacak bir şey de yoktur.

20- يَحْسَبُونَ الْاَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا **"Onlar düşman birliklerinin gitmediğini sanıyorlar."**

Bunlar, korkaklıkları sebebiyle, gelen müşrik ordusunun hezimete uğramadığını sanıyorlar. Hâlbuki düşman birlikleri hezimete uğradılar, ta şehir içine kadar kaçtılar.

وَاِنْ يَاْتِ الْاَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ اَنَّهُمْ بَادُونَ فِى الْاَعْرَابِ يَسْئَلُونَ عَنْ اَنْبَائِكُمْ **"Eğer düşman birlikleri** (bir daha) **gelecek olursa, çölde bedevi Arablar içinde olup da, sizin haberlerinizden sormayı isterler."**

Şayet müşrik ordusu ikinci kere gelse, bunlar sahraya çıkıp orada bedevilerin arasında olmayı temennî ederler. İsterler ki çölde olsunlar da, Medine tarafından gelenlere sizin başınızdan geçenleri sorsunlar.

وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا اِلَّا قَلِيلًا **"Şayet içinizde olsalardı pek az savaşırlardı."**

Bunlar bu defa da şayet Medineye dönmeyip içinizde olsalardı ve savaş çıksaydı, ancak gösteriş için ve ayıplanma korkusuyla çok az savaşırlardı.

21- لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثِيرًا **"Andolsun ki, Allah Rasûlünde sizin için; Allah'a ve**

ahiret gününe kavuşmayı uman ve Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır."

Şüphesiz sizler için Allah rasûlünde,

-Harpte sebat etmek,

-Zorluklara göğüs germek gibi güzel hasletler vardır. Bunların hakkı, örnek alınmalarıdır.

Veya "O, zâtında model insandır, O'na uymak lazımdır."

"Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman ve Allah'ı çok zikreden kimseler için"

O'nun model insan olması Allahın sevabını veya O'nu ve ahiret nimetlerini uman kimse içindir.

Allaha kavuşmayı ummaktan maksat, "Allahın günlerini ummak"[9] ve özellikle de bunlar içinde yer alan "ahiret gününü" ümit etmek olabilir.

Denildi ki, "Allahın günleri ve ahiret günü" ifadesi, "Zeydi ve lütfunu umuyorum" demen gibidir.

Çünkü lütuf Zeyde dâhil olduğu gibi, ahiret günü de hüküm hasebiyle Allahın günlerine dâhildir.

Ayetteki **reca** (ummak) hem ümit hem de korkuya ihtimali vardır.

"Allah'ı çok zikreden kimseler için"

Allah rasûlünde olan güzel örnek, Allahı ve ahiret gününü uman ve sırf ummakla kalmayıp Allahı çokça anan kimse içindir. Çokça zikir ise, insanı Allaha itâate sevkeder. Çünkü peygamberi örnek alan kimse, O'nun gibi olan kimsedir.

22- وَلَمَّا رَاَ الْمُؤْمِنُونَ ٱلْاَحْزَابَ ۙ قَالُوا هٰذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُۥ **"Mü'minler, ahzabı** (düşman birliklerini) **gördükleri zaman: 'İşte bu, Allah ve Rasûlü'nün bize vaad ettiği şeydir. Allah ve Rasûlü doğru söyledi' dediler."**

Çünkü Allahu Teâlâ daha öncesinde **"Yoksa siz, kendinizden önceki hali başınıza gelmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onlara öyle darlıklar, öyle sıkıntılar dokundu ve öyle sarsıldılar ki, peygamber ve beraberinde iman edenler, "Allah'ın yardımı ne zaman?"**

---

[9] Bu ifade, İbrahim, 5 ve Casiye 14 ayetlerinde geçer. İlgili ayetlerde açıklama yapılmıştır.

diyecek hale geldiler." (Bakara, 214) diyerek çetin imtihanlara maruz kalacaklarını haber vermişti.

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştu:

"Müşrik orduları (Ahzab) toplanıp üzerinize gelecekler. Ama akıbet (galibiyet) sizin olacak."

Keza, şöyle haber vermişti: "Onlar dokuz on gün sonra size gelecekler."

"Allah ve Rasûlü doğru söyledi."

"Allah ve Rasûlünün verdiği haberin doğruluğu ortaya çıktı."

Veya "Musibet geleceğini haber vermede doğru oldukları gibi, galibiyet ve sevapta da doğru söylediler."

Ayetin evvelinde "Allah ve Rasûlü" denildiği için burada zamirle yetinilebilecek iken açık isim olarak yine "Allah ve Rasûlü" denilmesi, tazim içindir.

وَمَا زَادَهُمْ اِلاَّ اِيمَانًا وَتَسْلِيمًا **"Bu, ancak onların iman ve teslimiyetini artırdı."**

Onların düşman ordusunu görmeleri, ancak Allaha ve vaatlerine olan imanlarını ve ayrıca emir ve mukadderatına olan teslimiyetlerini artırdı.

23- مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ **"Mü'minlerden öyle o erler vardır ki, Allah'a verdikleri söze sadakat gösterdiler."**

Allaha vermiş oldukları söz,

-Hz. Peygamberle beraber sebat etmek,

-Dinin yüceltilmesi (i'lay-ı kelimetullah) için savaşmak gibi durumlardır.

فَمِنْهُمْ مَنْ قَضٰى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ **"Kimi adağını ödedi** (canını verdi)**, kimi de beklemektedir."**

Onlardan bir kısmı, Hz. Hamza, Hz. Musab Bin Ümeyr ve Hz. Enes Bin Nadr gibi, Allah yolunda savaştı, sonunda şehit oldu.

Bir kısmı da Hz. Osman ve Hz. Talha gibi, şehit olmayı bekliyor.

وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلاً **"Onlar,** (ahidlerini) **hiç değiştirmediler."**

Verdikleri sözden dönmediler, en küçük bir değişiklikte bulunmadılar.

Rivayete göre Hz. Talha Uhud günü Hz. Peygamberin yanında sebat

edip kalanlardandı, kolundan yaralandı. Hz. Peygamber şöyle dedi: "Talha ya cennet vacib oldu!"

Ayette sözünden dönen nifak ehline (münafıklara) ve inancı zayıf olanlara bir tariz vardır.

24- لِيَجْزِيَ اللّٰهُ الصّٰدِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِينَ اِنْ شَآءَ اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ **"Çünkü Allah sadıklara sadakatleriyle mükâfat verecek, dilerse münafıklara da azab edecek veya tevbe nasib edecektir."**

Ayetin bu kısmı, üstte doğrudan bildirilen ve tariz yoluyla anlatılan durumun sebebini beyan eder. Sanki münafıklar sözlerinden dönmekle kötü akıbeti murat ettiler, samimi mü'minler de sebat ve vefa ile en güzel akıbeti istemiş oldular.

Üstte nazara verilen onları bağışlamak, yapacakları tevbeye bağlıdır.

Veya bundan murat, onları tevbeye muvaffak kılmaktır.

اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا **"Şüphe yok ki Allah Ğafur'dur – Rahîm'dir."**

Şüphesiz Allah tevbe eden kimse için çok affedici ve çok merhamet sahibidir.

25- وَرَدَّ اللّٰهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا **"Ve Allah inkâr edenleri, hiçbir hayra ulaşmaksızın kin ve öfkeleriyle geri çevirdi."**

وَكَفَى اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ **"Ve Allah, mü'minlere savaşta kâfi geldi."**

Allah, o küfür ordusunu hiçbir şey elde etmeden öfkeleriyle geri çevirdi.

Allah, bu savaşta mü'minlere rüzgârla ve meleklerle yardım ederek onlara yetti.

وَكَانَ اللّٰهُ قَوِيًّا عَزِيزًا **"Ve Allah Kavi'dir – Aziz'dir."**

Allah **Kavî'dir**, dilediğini meydana getirir. **Azîz'dir**, her şey üzerine galiptir.

26- وَاَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ **"Hem de kitap ehlinden onlara yardım edenleri kalelerinden indirdi."**

Bu küfür ordusuna yardım eden ehl-i kitaptan Kurayza Yahudilerini kalelerinden indirdi.

وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ **"Ve onların kalplerine korku düşürdü."**

فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا **"Siz onların bir kısmını katlediyordunuz, bir kısmını da esir alıyordunuz."**

Rivayete göre Hz. Cebrail, küfür ordusunun hezimete uğradığı gecenin sabahında Hz. Peygambere gelip şöyle dedi: "Ümmetini evlerine mi gönderiyorsun? Hâlbuki melekler silahlarını bırakmadılar! Allah Sana Benî Kurayza'ya yürümeni emrediyor. Ben de onlara gidiyorum. İnsanlara bildir ki, ikindiyi Benî Kurayza'da kılsınlar."

Bunun üzerine Hz. Peygamber onları yirmibir veya yirmibeş gün kuşattı. Takatleri kesilince onlara "benim vereceğim hükme razı mısınız?" diye sordu, kabul etmediler. "Sa'd Bin Muazın vereceği hükme razı mısınız?" diye sordu, O'nu kabul ettiler. Bunun üzerine Sa'd Bin Muaz onların savaşanlarının öldürülmesine, çoluk çocuklarının ise sürgüne gönderilmesine hükmetti. Hz. Peygamber "Allahu ekber" deyip şöyle değerlendirdi: "Ey Sa'd! Yedi semanın fevkinde olan Allahın hükmüyle hükmettin!"

Böylece Kurayza Yahudilerinden altı yüz veya biraz daha fazlası öldürüldü, yedi yüz kişi de esir edilip sürgüne gönderildi.

27- وَاَوْرَثَكُمْ اَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ **"Allah onların arazilerini, yurtlarını ve mallarını size miras kıldı."**

Ve sizi onların arazilerine, kalelerine, para, hayvan ve ev eşyalarına varis kıldı.

Rivayete göre Hz. Peygamber (asm) onların evlerini muhacirlere verdi. Ensardan bazıları bundan hoşlanmadı, söylenenler oldu. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Sizlerin evi var, ama onların yok." Hz. Ömer, "Ya Rasûlllah, Bedirde yaptığın gibi taksim etsen olmaz mı?" diye sordu. Hz. Peygamber "Hayır, dedi. Bu benim için askere bir bağış olarak ikram edildi."

وَاَرْضًا لَمْ تَطَئُوهَا **"Bir de henüz ayak basmadığınız bir yeri..."**

Ve Allah henüz ayak basmadığınız Fars ve Rum diyarları gibi yerleri de size nasip edecek.

Denildi ki: Bundan murat, Hayberdir.

Denildi ki: Bundan murat, kıyamete kadar fetholunacak her yerdir.

وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرًا **"Allah, her şeye kâdirdir."**

Dolayısıyla buna da gücü yeter.

287. DERS

Hz. Peygamberin Aile Hayatı

28- يَا اَيُّهَا النَّبِىُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلاً **"Ey peygamber! Hanımlarına de ki: Eğer dünya hayatını ve zînetini istiyorsanız, haydi gelin, sizi donatayım ve güzellikle bırakıp salıvereyim."**

Eğer dünya hayatında genişlik ve bolca nimete kavuşmak ve onun yaldızlı ziynetini istiyorsanız, gelin sizin boşanma bedellerinizi vereyim.

Ve sizi, size bir zarar vermeden güzellikle salıvereyim.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Hz. Peygamberin hanımları güzel elbiseler ve fazla nafaka istediler, bunun üzerine ayet nazil oldu. Hz. Peygamber, Hz. Aişeden başlayarak kararlarını sordu. Hz. Aişe, Allah ve Rasûlünü seçti. Diğerleri de O'nun gibi tercihte bulundu. Hz. Peygamber, onların bu tercihinden dolayı Allaha şükretti. Bunun üzerine **"Güzellikleri hoşuna gitse de, bunları başka eşlerle değiştirmek olmaz."** (Ahzab, 52) ayeti indi.

Ayette, boşamanın onların dünyayı istemelerine bağlanması ve bunun Peygamberi seçmelerine alternatif yapılması gösteriyor ki, "Ya şunu seç, ya da seni boşayayım" şeklinde muhayyer bırakılan kadın, kocasını seçtiğinde boşanmış sayılmaz. Ancak bu konuda Zeyd, Hasan-ı Basri ve İmam Malikten farklı görüş nakledilir. Hz. Aliden de her iki şekilde rivayet yapılmaktadır. Hz. Aişenin şu sözü de bizim görüşümüzü te'yid eder: "Rasûlullah bizi muhayyer bıraktı. Biz de O'nu seçtik."[10]

Hz. Aişenin bu sözünde boşama geçmemektedir.

Ayette, boşama ifadesinden önce boşamaya terettüp eden bedelinin ifade edilmesi bir kerem ve güzel ahlak göstergesidir.

Denildi ki: Bu olayda boşamak onların iradesine bırakıldı.[11] Şayet onu

---

[10] Muhayyer bırakmak "ya şu ya bu" şeklinde tercih sunup bunlardan birini seçmesini istemektir.

[11] Yani, dünyayı istemiş olsalar, aynı zamanda boşanmayı da tercih etmiş olacaklardı.

seçmiş olsalardı Şafiî mezhebine göre ric'î talak, Hanefî mezhebine göre ise bain talak olurdu.[12]

29- وَاِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْاٰخِرَةَ فَاِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ اَجْرًا عَظِيمًا **"Eğer Allah ve Rasûlünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, haberiniz olsun ki, Allah sizden iyi işler yapanlara pek büyük bir ecir hazırladı."**

Öyle ki, Allahın vereceği bu çok büyük mükâfat yanında, dünya ve dünyanın zîneti çok hakîr kalır.

Ayette geçen مِن "min" ifadesi beyân içindir. Çünkü onların hepsi iyi işler yapan kimselerdi.

30- يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَاْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ **"Ey peygamber hanımları! Sizden her kim açık bir terbiyesizlik ederse ona azab iki kat katlanır."**

Sizden herhangi biri açıkça büyük bir günah yaparsa, başkasına verilen azabın iki katı ona verilir.

Çünkü peygamber hanımının yaptığı bir hata, çok daha çirkin düşer. Günahın çirkinliğinin ziyade olması, onu işleyenin derecesine ve ona yapılan nimete göre farklılık arzeder. Bundan dolayı, mesela hür bir insana verilen had cezası, köleye verilen cezanın iki katıdır ve Peygamberlere yapılan itap, başkasına yapılmamıştır.[13]

وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا **"Bu, Allah'a göre çok kolaydır."**

Onların peygamber hanımı olmaları, azabın kat kat olmasına engel olmaz. Nasıl olsun ki, zaten azabın böyle olması, Peygamber hanımı olarak yaptıkları hatadan dolayıdır.

---

[12] **Ric'î talak**, yeni bir nikâh akdi yapılmadan erkeğin eşiyle normal aile hayatına dönmesine imkân veren boşama şekline denir. **Bain talak** ise, yeni bir nikâh akdedilmeden erkeğin normal evlilik hayatına dönüşüne imkân vermeyen boşama şeklidir.

[13] Mesela, Hz. Peygamberin Bedir savaşı esirlerinden fidye almasıyla ilgili olarak şu ayetler gelmiştir: **"Hiçbir peygamber için, arzda ağır basmadıkça esirleri olması uygun değildir. Siz dünya malını istiyorsunuz. Oysa Allah ahireti diliyor. Şayet önceden Allah'tan bir hüküm bulunmasa idi, aldığınızdan dolayı size mutlaka büyük bir azab dokunurdu."** (Enfal, 67-68)

31- وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَا اَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ **"Ama sizden her kim Allah ve Rasûlü için boyun eğer, salih bir amel işlerse, ona da mükâfatını iki kat veririz."**

Ayette **"Allah için"** ifadesinin zikri, tazim için gelmiş olabilir.

Veya ayetin devamında gelen salih amelden dolayı böyle gelmiştir.

"İki kat veririz."

Bunlardan biri, Allaha taatten dolayı, diğeri de kanaat ve güzel geçim ile Hz. Peygamberin rızasını talep etmelerinden dolayıdır.

وَاَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا **"Hem onun için hoş bir rızık hazırladık."**

Cennette mükâfatına ilâve olarak, biz ona hoş bir rızık hazırladık.

32- يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَاَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ **"Ey peygamber hanımları! Siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz."**

Siz fazilette diğer kadınlar gibi değilsiniz.

اِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِى فِى قَلْبِهٖ مَرَضٌ **"Eğer takva ile korunacaksanız, konuşurken cilveli bir şekilde konuşmayın ki, kalbinde bir hastalık bulunan kimse ümide kapılmasın."**

Şayet Allahın hükmüne ve Rasûlünün rızasına muhalefetten korkuyorsanız, yabancı erkeklerle konuştuğunuzda hafif meşrep kadınların konuştuğu gibi cilveli konuşmayın ki, kalbinde bir hastalık bulunan kimse kötü bir beklentiye girmesin.[14]

وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا **"Güzel ve doğru söz söyleyin."**

Şüpheden uzak, yanlış anlaşılmaya meydan vermeyecek şekilde güzel söz söyleyin.

33- وَقَرْنَ فِى بُيُوتِكُنَّ **"Ve evlerinizde durun."**

وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْاُولٰى **"İlk cahiliyede kadınların açılıp saçılması gibi açılıp saçılmayın."**

Eski cahiliye günlerinde kadınların açılıp saçılarak ve süslenerek dışarıya çıkmaları tarzında dışarıya çıkmayın.

---

[14] Ayette peygamber hanımlarına yönelik bu ilâhî beyan, aslında "kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla" kabilinden bütün kadınlara yöneliktir.

Ayette geçen **"cahiliye-i ûlâ"**, **"ilk cahiliye"** demektir. Bununla alakalı şöyle görüşler söylenmiştir:

-Bu, Hz. Âdemle Hz. Nûh dönemi arasıdır.

-Hz. İbrahimin dünyaya geldiği dönemdir. O dönemde kadın ince ve süslü elbise giyer, yolda bununla yürür, kendini erkeklerin bakışlarına arzederdi.

-Bundan murat, İslâm öncesi küfrün cahiliyesidir.

"İlk cahiliye" ifadesi "son cahiliyeyi" çağrıştırır. Bu da:

-Hz. İsa ile Hz. Peygamber arasındaki dönemdir.

-Veya İslâm dönemindeki fasık kimselerin ortaya koyduğu cahiliyedir. Bunu, Hz. Peygamberin Ebu Derda'ya söylediği şu söz de te'yit eder: "Sende cahiliyeden bir eser var!"

Ebu Derda "Küfür cahiliyesi mi, İslam cahiliyesi mi?" diye sorar. Hz. Peygamber "küfür cahiliyesi" buyurur.

وَاَقِمْنَ الصَّلٰوةَ وَاٰتِينَ الزَّكٰوةَ وَاَطِعْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهٗ **"Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin, Allah ve Rasûlü'ne itaat edin."**

Namaz ve zekâtın dışında size emrettikleri ve yasakladıkları şeylerde Allah ve Rasûlüne itaat edin.

اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا **"Ey ehl-i beyt! Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor."**

Yani, size emredilenler ve yasaklananlar, sizi lekedâr edecek günahları Allahın sizden gidermesi ve masiyetlerden sizi tertemiz kılması içindir.

Ayetin metninde geçen **"rics"** kelimesi "kir-pislik" gibi manalar taşır, masiyet için istiare yoluyla kullanılmıştır. Devamında gelen "**tertemiz yapmak**" ifadesi ise, masiyetten nefret ettirmek için gelmiştir.[15]

Şöyle rivayet edilir: "Bir sabah Hz. Peygamber (asm) üzerinde, hayvan kılından yapılmış siyah bir aba olduğu hâlde dışarı çıktı, oturdu. Hz. Fatıma yanına geldi, onu abası altına aldı. Sonra Hz. Ali geldi, onu da abası altına aldı. Sonra da Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin geldi, onları da abasının altına aldı, ardından **"Ey ehl-i beyt! Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor"** ayetini okudu."

---

[15] Çünkü günahlar insanı kirletir. İnsan, pislikten nefret ettiği gibi, günahlardan da nefret etmeli, tertemiz bir hayat yaşamayı prensip edinmelidir.

Şîa, bu rivayete dayanarak ehl-i beytin Hz. Fatıma, Hz. Ali ve bunların iki oğlundan ibaret olduğunu söylerler, bununla onların ismetine (masum olmalarına) ve bunların icmaının delil olmasına istidlâlde bulunurlar. Ancak bu rivayetten bunları çıkarmak zayıftır. Çünkü ehl-i beyti hadiste mezkur olanlara tahsis etmek, ayetin öncesine ve sonrasına münasip değildir. Hadis, onların ehl-i beytten olmalarını iktiza eder, ama ehl-i beytin onlardan ibaret olmasına bir delâleti yoktur.

34- وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلٰى فِى بُيُوتِكُنَّ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ وَالْحِكْمَةِ **"Ve evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti anın."**

Allahın kitabı, hem ayetleri, hem de hikmeti cem etmektedir.

Ayet, Allahın ehl-i beyte olan nimetlerini hatırlatmaktadır. Peygamber hanımları, nübüvvet evinin ve vahyin iniş yerinin sakinleri olmuşlardır. Kendilerinde imanı kuvvetlendirecek ve onları taate sevkedecek şekilde vahyin feyizlerini müşahede etmektedirler.

Cenab-ı Hakkın bu hatırlatmasında akıbetlerinin de iyi olmasına ve mükellef oldukları şeyleri yapmalarına bir teşvik vardır.

اِنَّ اللّٰهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا **"Şüphe yok ki Allah Latîf - Habîrdir.** (Lütuf sahibidir ve her şeyden haberdardır.)"

Dinde maslahat olanı bilir ve tedbirde bulunur. Bunun içindir ki –ey peygamber hanımları- sizi peygamberi seçmek veya dünyayı seçmekte serbest bıraktı ve bu şekilde nasihatte bulundu.

Veya şöyle mana verilebilir: O, nübüvvetine kimin uygun olduğunu ve kimlerin peygamberin ehl-i beyti olmaya liyakati bulunduğunu bilir.

35- اِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ **"Şüphe yok ki müslüman erkeklerle müslüman kadınlar"**

Yani, Allahın hükmüne boyun eğerek selâmete erenler,

وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ **"Mü'min erkeklerle mü'min kadınlar"**

Tasdik edilmesi gerekenleri tasdik edenler,

وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ **"İtaat eden erkeklerle itaat eden kadınlar"**

Allaha tâate devam edenler,

وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ **"Sadık erkeklerle sadık kadınlar"**

Söz ve amelde doğru olanlar,

وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ **"Sabreden erkeklerle sabreden kadınlar"**

Taat hususunda ve günahlardan korunmada sabredenler.

وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ **"Allah'a derinden saygı duyan erkeklerle Allah'a derinden saygı duyan kadınlar"**

Kalpleriyle ve azalarıyla Allah için tevazu gösterenler,

وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ **"Sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar"**

Mallarından vermeleri zorunlu olanı tasadduk edenler,

وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ **"Oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar"**

Farz olan orucu tutanlar,

وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ **"Irzlarını koruyan erkeklerle ırzlarını koruyan kadınlar"**

Irzlarını haramdan muhafaza edenler,

وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ **"Allah'ı çok zikreden erkeklerle Allah'ı çok zikreden kadınlar var ya"**

Kalpleriyle ve dilleriyle Allahı çokça zikredenler,

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا **"İşte Allah onlar için bir mağfiret ve çok büyük bir mükâfat hazırlamıştır."**

Allah, onlardan sadır olan küçük günahları bağışlar. Çünkü sayılan bu özellikleri, günahlara kefaret olur.

Ayet, hem Hz. Peygamberin hanımlarına, hem de emsallerine; tâatleri ve üstte sayılan hasletleri taşımaları sebebiyle mağfiret ve çok büyük bir mükâfatı vaat etmektedir.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Hz. Peygamberin hanımları "Ya Rasûlallah, Allah Kur'anda erkekleri hayırla zikretti, bizim için kendisiyle yâd edileceğimiz hayır yok mu?" deyince, üstteki ayet nazil oldu.

Denildi ki: Hz. Peygamberin hanımlarıyla ilgili ayetler inince, Müslü-

manların kadınları "bizim için bir şey yok mu?" dediler. Bunun üzerine üstteki ayet indi.

Ayette bu özelliklerin tek tek sayılıp en sonunda, **"bunlara mağfiret ve çok büyük bir mükâfat hazırlandığını"** bildirmek, yapılan vaadin bu özellikleri cem edenler için olduğunu anlatır.

288. DERS

Hz. Zeyd ve Hz. Zeyneb Olayı

36- وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلاَ مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَمْرًا اَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ **"Allah ve Rasûlü bir işe hükmettiği zaman, gerek mü'min bir erkek ve gerekse mü'min bir kadın için, o işlerinde başka bir tercih hakkı yoktur."**

Ayette Allahın da zikri, O'nun emrini tazim ve peygamberin hükmünün O'nun hükmü olduğunu hissettirmek içindir. Çünkü ayet, Zeyneb Binti Cahş hakkında indi.

Sebeb-i Nüzûl

Hz. Zeyneb, Hz. Peygamberin halasının kızıydı. Hz. Peygamber Zeynebi Zeyd Bin Harise için istedi. Hem Zeyneb, hem de kardeşi Abdullah kabul etmemişti.

Allah ve Rasûlü bir mesele hakkında hüküm verdiğinde, erkek ve kadın bir mü'minin kendi meselelerinde bir tercih hakları yoktur. Kendi iradelerini Allah ve Rasûlünün seçtiği şeye tâbi kılmaları gerekir.[16]

وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً مُبِينًا **"Her kim Allah ve Rasûlüne âsi olursa açıkça yoldan çıkmış olur."**

Ayet metnindeki **"dalâl-i mübîn"**, "doğruluktan sapması apaçık olan" demektir.

37- وَاِذْ تَقُولُ لِلَّذِى اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاَنْعَمْتَ عَلَيْهِ اَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللّٰهَ **"Hani, kendisine Allah'ın nimet verdiği ve senin de iyilikte bulunduğun kimseye 'Hanımını kendine sıkı tut ve Allah'tan kork' diyordun."**

Allah, O'na İslâma tevfik vermiş, Seni de onu azat etmeye ve yanında tutmaya muvaffak kılmıştı.

Allahın O'nunla ilgili Seni muvaffak kıldığı şeyi yapmakla, Sen de kendisine nimette bulunmuştun.

---

16 Ayet indikten sonra, Zeyneb bu evliliği kabul etti.

Ayette bahsedilen, Zeyd Bin Harise'dir.

Zeydin hanımı, Zeynebdir. Ayetin anlattığı durum şöyledir:

Hz. Peygamber, Zeynebi Zeyd'le evlendirdikten sonra bir defasında gördü, güzelliği dikkatini çekti, "Sübhanallah, ey kalpleri çeviren" dedi. Zeyneb, bunu duydu, kocası Zeyd'e söyledi. Zeyd düşüncelere daldı, aile hayatlarında imtizaçsızlık sebebiyle hanımıyla beraberlikten hoşlanmıyordu. Hz. Peygambere gelip "Hanımımı boşamak istiyorum" dedi. Hz. Peygamber "ne oldu, seni şüphelendiren bir şey mi var?" diye sordu. Zeyd, "Vallahi hayır, ben onda hayırdan başka bir şey görmedim. Lakin asaleti sebebiyle bana büyükleniyor" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber **'Hanımını kendine sıkı tut ve Allah'tan kork'** diye tavsiyede bulundu. Yani, "Onunla ilgili olarak Allahtan kork da, kibirli olduğu gerekçesiyle misilleme yaparak O'nu boşama!"[17]

وَتُخْفِى فِى نَفْسِكَ مَا اللّٰهُ مُبْدِيهِ "Ve nefsinde, Allah'ın açacağı şeyi gizliyordun."

Hz. Peygamberin gizlediği, Zeydin boşaması hâlinde Zeyneble evlenmek veya boşamasını murat etmek olabilir.

---

[17] Hz. Peygamberin (asm) Hz. Zeyneb'le evlenmesi olayında bazı esasları bilmek, konuyu değerlendirme açısından son derece önem arz eder:

1. Hz. Peygamber, Hz. Zeyneb'i çocukluğundan beri tanımaktadır. Zira, halasının kızıdır.

2. O'nunla evliliği -haşa- nefsanî ve şehevanî olmayıp, risalet göreviyle alakalıdır. "**Biz O'nu Sana eş yaptık.**" (Ahzab, 37) ayetinin delalet ettiği üzere, bu ilâhî bir takdirdir.

3. Bu olayla, toplumda devam edegelen bir yanlış uygulamaya son verilmiştir. O günün toplumunda, kişi kendi oğlunun boşadığı hanımıyla evlenememesi gibi, evlatlığının boşadığı hanımla da evlenemiyordu. Bu evlilikle bu yanlış örf toplumdan kaldırılmıştır.

4. Hz. Peygamber (asm) yirmibeş yaşında iken kırk yaşında dul bir bayan olan Hz. Hatice (r.anha) ile evlenmiş ve O'nun vefatına kadar da yirmisekiz yıl tek hanımla evli olmuştur. Dolayısıyla elliüç yaşından sonraki çok evliliği, dinî hikmetlere mebnîdir.

5. Sahabeler, Hz. Peygamberden dini öğrenmekte idiler. Ama aile hayatıyla ilgili esaslar, bizzat Peygamber Efendimizin aile ortamındaki uygulamalarıyla gösterilmiş ve bu, çeşitli özellik ve kabiliyetteki hanımları tarafından diğer insanlara anlatılmıştır.

وَتَخْشَى النَّاسَ ۖ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ **"Ve insanlardan çekiniyordun, hâlbuki Allah kendisinden çekinmene daha lâyıktı."**

Bundan dolayı da insanların Seni kınamasından çekiniyordun.

Hâlbuki onda çekinilecek bir şey varsa, Allahtan çekinmen uygun olurdu.

Ayetteki itab (kınama), sadece gizlemeden dolayı değildir. Çünkü aslında böyle şeyleri gizlemek güzeldir. İtab, insanların dedikodusundan çekinmek ve içinden geçenden farklı şeyi izhar etmekten dolayı olmuştur. Çünkü böyle şeylerde evlâ olan ya susmak veya işi Allaha havale etmektir.

فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا **"Sonra Zeyd o kadından ilişiğini kestiği zaman, biz onu sana eş yaptık ki, evlatlıklarının ilişkilerini kestikleri hanımlarını nikâhlamada mü'minlere bir darlık olmasın."**

Zeyd, Ondan usanıp boşadığında ve Zeynebin iddet müddeti bittiğinde, onu sana eş yaptık.

Bundan murat, Cenab-ı Hakkın Hz. Peygambere Zeyneb'le evlenmesini emretmesi veya nikah akdi olmadan O'nu kendisine zevce yapmasıdır. Şu rivayet de bu son manayı teyid eder: Hz. Zeyneb, Hz. Peygamberin diğer hanımlarına şöyle diyordu: "Benim nikâhımı Allah üstlendi, sizleri ise velileriniz evlendirdi."

Denildi ki: Zeyd, Zeynebi Hz. Peygambere istemede elçilik görevi yaptı.

Böyle bir hâl, hiç şüphesiz büyük bir imtihan ve O'nun imanının kuvvetine açık bir şahiddir.

Ayetin **"...evlatlıklarının ilişkilerini kestikleri hanımlarını nikâhlamada mü'minlere bir darlık olmasın"** kısmı, bu evliliğin illetini beyan eder.

Ayette, hükmün has olduğuna bir delil bulunmadıkça, Hz. Peygamberin ve ümmetinin aynı hükme tâbi olduklarına bir delil vardır.

وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا **"Ve Allah'ın emri yerine getirilmiştir."**

Hz. Zeynebin Hz. Peygamberle evlendirilmesi olayında olduğu gibi, Allahın dilemiş olduğu şey, şüphesiz meydana gelmektedir.

38- مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللّٰهُ لَهُ **"Allah'ın farz kıldığı şeyler hususunda peygambere bir darlık yoktur."**

سُنَّةَ اللّٰهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ **"Bundan önce gelip geçenler hakkında Allah'ın sünneti** (kanunu) **böyledir."**

Allah, bunu önceki peygamberlerde de bir prensip edinmiştir. Yani, onlara mubah kıldığı şeylerde kendilerine bir darlık vermemiştir.

وَكَانَ أَمْرُ اللّٰهِ قَدَرًا مَقْدُورًا **"Allah'ın emri ise, kesinleşmiş bir kaderdir."**

Allahın emri, kaçınılmaz bir takdir ve mutlaka gerçekleşen bir hükümdür.[18]

39- الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللّٰهِ **"Onlar, Allah'ın mesajlarını tebliğ ederler."**

وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللّٰهَ **"Ve O'ndan korkarlar, Allah'tan başka kimseden korkmazlar."**

Ayette, tasrihden sonra tariz vardır.[19]

وَكَفَى بِاللّٰهِ حَسِيبًا **"Hesap görücü olarak Allah yeter."**

Korkulan şeyler için Allah yeter.

Veya hesaba çekici olarak Allah yeter. Öyleyse sadece ve sadece O'ndan çekinmek gerekir.

40- مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ **"Muhammed, sizin adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir."**

Hakîkat olarak Peygamber sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir ki, bu münasebetle baba ile oğul arasında meydana gelen hürmet-i musahere ve başka bir haramlık olsun. Hz. Peygamberin Tahir, Kasım ve İbrahimin babası olması ayete ters düşmez. Çünkü onlar, küçükken ölmüşler "rical" yaşına gelmemişlerdir. Velev gelmiş olsalardı, yine ayete ters düşmezdi. Hz. Peygamberin ricali olurlardı, onların ricali değil.

---

18 Yani, Allahın hükmünden kaçılmaz. O mutlaka meydana gelir.

19 Otuz yedinci ayette anlatılan duruma işaret edilmektedir.

وَلٰكِنْ رَسُولَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ **"Lakin Allah'ın Rasûlü ve peygamberlerin sonuncusudur."**

Hz. Peygamber ümmetinin babasıdır. Ama bu, onlara şefkatli olması, onlar için hayırhâh olması yönündendir. Onların da peygambere saygı duymaları, itaat etmeleri gerekir. Zeyd de onlardan biridir. Onunla Hz. Peygamber arasında gerçek bir baba-oğul durumu söz konusu değildir. Hz. Peygamberin, oğlu İbrahim vefat ettiğinde "şayet yaşasaydı bir peygamber olurdu" dediği gibi, Hz. Peygamberin bülûğa ermiş oğlu olsa, mansıb itibariyle bir peygamber olması layık olurdu.

Hz. İsanın nüzûlü Hz. Peygamberin **"son peygamber"** olmasına zarar vermez. Çünkü, Hz. İsa indiğinde Hz. Peygamberin dîni üzere olacaktır.

Ayrıca, ayetten murat kendisine nübüvvet verilen son kimse olmasıdır.

وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا **"Allah her şeyi hakkıyla bilendir."**

Her şeyi bildiği için nübüvveti kiminle sona erdireceğini ve şanına nasıl uyduğunu da bilir.

289. DERS

Peygamberin Görevleri

41- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيرًا **"Ey iman edenler! Allah'ı çokça zikredin."**

Her zaman takdis, tahmîd, tehlîl ve temcîd gibi her çeşit zikirle Allahı layık olduğu şekilde anın.

42- وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَاَصِيلاً **"Günün evveli ve sonunda O'nu tesbih edin."**

Ve özellikle de günün evvelinde ve âhirinde O'nu tesbih edin.

Bu iki vaktin tahsisi, diğer vakitlere üstün olmalarındandır. Sabah ve ikindi vakitlerinde gündüz ve gece meleklerinin devir teslim yaptıklarına dair rivayetler vardır. Aslında tesbih de üstte ayette emredilen "Allahı zikretmeye" dâhildir. Ayrıca emredilmesi, zikirde umde (esas) olmasındandır.

Denildi ki: Ayette emredilen tesbihten murat, namazdır.

43- هُوَ الَّذِى يُصَلِّى عَلَيْكُمْ وَمَلٰٓئِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ **"O Allah ki, zulümattan nura** (karanlıklardan aydınlığa) **çıkarmak için melekleri ile birlikte size salât eder."**

Allah sizi rahmetle, melekler de size istiğfarla ve faydanıza olan şeye ihtimamla yâd ederler.

Ayetin metninde geçen ve hem Allah hem de melekler için kullanılan **"salât"** kelimesi, "onların faydasına ve şereflerinin zuhuruna olan şeye özen göstermek, inayette bulunmak" manasını ifade eder.

Denildi ki, bunun manası "manevî merhamet ve şefkattir."

Meleklerin mü'minlere istiğfarı ve duası, onlara bir merhamettir. Özellikle de onlar duaları makbul varlıklar olduğu cihetle, rahmete bir sebeptirler.

Allah ve meleklerin size olan özel inayeti, küfür ve günah karanlıklarından iman ve tâat nuruna sizi çıkarmak içindir.

وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا **"Ve O, mü'minlere çok merhametlidir."**

Çünkü,

-Onların maslahatı olan şeye itina göstermiş,

-Kadr u kıymetlerini yükseltmiş,

-Ve bunun için mukarreb meleklerini kullanmıştır.

44- تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ **"O'na kavuşacakları gün, mü'minlere esenlik dileği selâmdır."**

"O'na, kavuşacakları gün"den murat,

-Ölüm anı,

-Kabirlerden çıkış zamanı,

-Veya cennete girdikleri zaman olabilir. O günde, her türlü nahoş şeylerden ve afetlerden selâmete erdikleri onlara haber verilir.

وَاَعَدَّ لَهُمْ اَجْرًا كَرِيمًا **"Allah onlar için hoş bir mükafat hazırlamıştır."**

"Hoş bir mükâfattan" murat, cennettir.

45- يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّا اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا **"Ey peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik."**

Hz. Peygamberin **"bir şahit"** olarak gönderilmesi, ümmetinin tasdik ve tekzibine, kurtulmalarına ve yoldan sapmalarına şehadette bulunmasıdır.

46- وَدَاعِيًا اِلَى اللّٰهِ بِاِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا **"Ve Onun izniyle, Allah'a bir davetçi ve aydınlatan bir kandil** (olarak gönderdik)**.**

"Allaha davetçi" olması, O'nun varlığını ve birliğini ikrar ettirmesi ve iman edilmesi gereken sıfatlarını anlatmasıdır.

Cenab-ı Hak, Hz. Peygamberin "Allaha davetçi" olmasını mutlak ifade etti, sonra da **"O'nun izniyle"** diyerek kayıtladı. Çünkü Allaha davet, zor bir iştir. O'ndan bir yardım olmadan yapılamaz.

"Aydınlatan bir kandil..."

Cehalet karanlıkları O'nun ziyasıyla aydınlanır ve basîret nurları O'nun nurundan alınır.

47- وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِاَنَّ لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ فَضْلاً كَبِيرًا **"Mü'minlere müjdele! Onlara Allah'tan büyük bir lütuf vardır."**

Mü'minlere verilen **"büyük lütuf"** müjdesi, onların diğer ümmetlere daha üstün olmaları veya yaptıkları amellere verilecek olan mükâfattır.

48- وَلاَ تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ **"Kâfirlere ve münafıklara itaat etme."**

Hz. Peygamber zâten onlara itaat etmiyorken böyle bir emrin gelmesi, O'nu tehyiçtir, (heyecana getirmek, teşvikte bulunmaktır.)

وَدَعْ اَذٰيهُمْ **"Onların ezalarını bırak."**

Onların Sana verdikleri ezaya önem verme.

Veya, karşılık olmak üzere, onlara ezada bulunma.

Veya, küfürlerinden dolayı cezalandırma. Bu son mana yönünden "mensuhtur" yani "hükmü kaldırılmıştır" diyenler de olmuştur.

وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ **"Ve Allah'a tevekkül et."**

Çünkü O, onlara karşı Sana kâfidir.

وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلاً **"Vekil olarak Allah yeter."**

Bütün işlerde vekîl olarak O yeter.

Allahu Teâlâ Hz. Peygamberi beş vasıfla anlattı, ardından da bunlara uygun olan hitapla mukabelede bulundu.

"Murakebede bulunmak" anlamındaki "Şahid" olarak gönderilmesine mukabil bir şey söylemedi. Çünkü, "Şahid" olduğunu ifadeden sonrakiler, bunun bir tafsili gibidir. Diğerleri ise şöyledir:

"Müjdeleyici" olmasına mukabil, **"Mü'minlere müjdele! Onlara Allah'tan büyük bir lütuf vardır."**

"Uyarıcı" olmasına mukabil **"Kâfirlere ve münafıklara itaat etme."**

"Allaha davetçi" olmasına mukabil **"Onların ezalarını bırak."**

"Sirac-ı Münîr" (nur saçan bir lamba) olmasına mukabil **"Ve Allah'a tevekkül et"** buyurdu.

Çünkü, bütün mahlukata karşı bir delil olmak üzere Allahın nurlandırdığı kimsenin, başkasına yönelmeyip sadece O'nunla iktifa etmesi layık olur.

49- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا **"Ey iman edenler! Mü'min kadınları nikâh edip de sonra onlara dokunmadan boşadığınız zaman, sizin için üzerlerinde sayacağınız bir iddet yoktur."**

İddet, boşanmış kadının yeni bir evlilik için beklemesi gereken süre-

dir. İfadenin erkeklere isnadı, bu iddetin erkeklerin hakkı olduğuna delâlet eder. Nitekim **"sizin için..."** ifadesi de bunu hissettirmektedir.

Ayetin zâhiri, mücerred halvetle kadın için iddet beklemesi gerekmediğini anlatır.

Hüküm genel olduğu halde, **"mü'min kadınlar"** şeklinde hususî ifade edilmesi, mü'min erkeğin gelecek nesli için ancak bir mü'min hanımı seçmesine tenbihte bulunmak içindir.

فَمَتِّعُوهُنَّ **"Öyleyse mut'alarını verin."**

Şayet, mehir belirlenmemişse, ona hediye kabilinden yardım edin. Çünkü mehir belirlenmişse, böyle bir durumda mehrin yarısı verilir, ayrıca bir hediye gerekmez.

Ancak, ayette nazara verilen durumu, genel anlamda (her hâl u kârda) kadının faydasına olmak üzere bir şeyler vermek olarak te'vil etmek caizdir.

Veya bu emir, vücub ile mendub arasında müşterek bir emirdir. Çünkü mehri belli olanın faydasına olmak üzere bir şeyler vermek, bir sünnettir.

وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلاً **"Ve onları güzel bir şekilde salıverin."**

Onları evlerinizden çıkarın. Çünkü sizin için onların beklemesi gereken bir iddet yoktur. Onları evden çıkarırken zarar vermeden ve herhangi bir hakkı men etmeden çıkarın.

50- يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ **"Ey peygamber! Biz sana şunları helâl kıldık: Mehirlerini vermiş olduğun eşlerini"**

Hanımlarının helâl kılınmasının onlara mehirlerini hemen vermekle kayıtlanması **(mehr-i muaccel)** onların helalliğinin buna bağlı olmasından olmayıp, efdal olanı Peygamberine bildirmektir.

Ayetin devamında **"ganimet"** ibaresinde de benzeri bir durum vardır. Cariyenin helâl olması için esirlerden olması gerekmez. Çünkü satın alınan bir cariye ile de evlenmek caizdir.

وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ **"Allah'ın sana ganimet olarak verdiklerinden sahip olduğun cariyeleri"**

Sonraki ayette nazara verilen Hz. Peygamberin evlenebileceği akraba kızlarının hicret edenlerden olması da, belli bir kayıt değildir.

وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالاَتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ

"Amcalarının kızları, halalarının kızları, dayılarının kızları, teyzelerinin kızları ve seninle beraber hicret etmiş olanları"

Ancak, Hz. Peygambere bunların helâl olmasının hicretle kayıtlı olması O'na has bir durum da olabilir. Ebu Talibin kızı Ümmü Hani'nin şu sözü bunu kuvvetlendirir: "Hz. Peygamber evlenmek üzere beni istedi, ben de mazeret ileri sürdüm. O da beni mazur gördü. Sonra Allah bu ayeti indirdi, Onunla hicret edenlerden olmadığım için kendisine helal olmadım. Ben Mekke'nin fethinde "haydi, hepiniz azat edilenlersiniz" denilenlerdenim."[20]

وَامْرَاَةً مُؤْمِنَةً اِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ اِنْ اَرَادَ النَّبِيُّ اَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ **"Bir de mü'min bir kadın kendini peygambere** (mehirsiz olarak) **hibe ederse, peygamber nikâh etmek istediği takdirde, onu başka mü'minlere değil de sadece sana özel olmak üzere helâl kıldık."**

Burada da **"eğer kendini mehirsiz olarak peygambere hibe ederse"** ifadesi bir kayıt değildir.

Çünkü burada mana, böyle vâkiî bu durumun helâlliğini bildirmektir. Bu konuda dört kadının mehir istemeden Hz. Peygambere eş olmak istedikleri zikredilir. Bunlar; Meymune Binti Haris, Zeyneb Binti Huzeyme, Ümmü Şerik Binti Cabir ve Havle Binti Hakîm'dir.

"Peygamber nikâh etmek istediği takdirde"

Bu, helâlliğin meydana gelmesi için ayetin evvelinde zikrolunan şartın şartıdır. Çünkü kadının kendini mehirsiz olarak Peygambere vermesi yetmez, peygamberin onu nikâhlamak istemesi hazımdır. Peygamberin istemesi ise, kabul yerine geçer.

Ayette önce peygambere hitap ile başlandı. Sonra üçüncü şahıs olarak O'ndan "nebî" (peygamber) olarak söz edildi. Devamında **"sana özel olmak üzere"** denilerek yine kendisine hitap edildi. Bunda, bu hükümlerin O'na nübüvvetinin şerefine özel olarak verildiğini ve kendisinin böyle bir ikrama layık olduğunu bildirmek vardır.

قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي اَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ **"Onlara eşleri ve cariyeleri hakkında neyi farz kıldığımızı biliyoruz."**

Evlilikle ilgili,

---

[20] Hz. Peygamber (asm) Mekke'yi fethettiğinde, istese Mekke ahalisini esir edebilirdi. Ama "haydi gidin, hepiniz serbestsiniz" dedi.

-Nikah akdinin şartları,

-Eşler arasında adalet ölçüleri içinde beraberlik,

-Nikah sonrası beraberliğe terettüp eden önceden belirlenmemiş olan mehrin belirlenmesi gibi ölçüleri bildirdik.

Cariyelerle evlenme hususunda da nelere dikkat edilmesi gerektiğini anlattık.

لِكَيْلاَ يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ **"Bunlar sana hiçbir darlık olmaması içindir."**

Evlilik hususunda Hz. Peygamberle mü'minler arasında bir fark olması, sadece O'na bir genişlik kasdıyla olmayıp, aynı zamanda bazan O'na genişliği ve mü'minlere sınırlamayı, bazan da aksini gerektiren manalar içindir.

وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا **"Allah, Ğafur'dur – Rahîm'dir."**

Allah, sakınılması zor durumlar için bağışlayıcıdır, sıkıntı olabilecek durumlarda genişlik vermek suretiyle de merhamet sahibidir.

51- تُرْجِى مَنْ تَشَآءُ مِنْهُنَّ وَتُئْوِى اِلَيْكَ مَنْ تَشَآءُ **"Onlardan dilediğini geri bırakır, dilediğini yanına alırsın."**

Onlardan dilediğini te'hir eder, ailevî beraberliği terk edersin.

Dilediğini de yanına alır, kendisiyle beraber olursun.

Veya bundan şu manadır: Dilediğini boşar, dilediğini yanında tutarsın.

وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكَ **"Uzak durduklarından dilediğini yanına almanda da Sana bir günah yoktur."**

Ric'î talakla boşadığına dönmende Sana bir günah yoktur.[21]

ذٰلِكَ اَدْنٰى اَنْ تَقَرَّ اَعْيُنُهُنَّ وَلاَ يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَآ اٰتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ **"Onların gözleri aydın olup üzülmemelerine ve kendilerine verdiğin ile hepsinin hoşnut olmalarına en elverişli olan budur."**

Bunun Senin dilemene havale edilmesi,

-Onların gözlerinin aydın olmasına,

-Üzüntülerinin azlığına

-Ve hepsinin razı olmasına daha uygundur.

Çünkü bu konuda hepsi eşit statüdedir. Sonra, aralarında eşit muame-

---

[21] Yeni bir nikâh akdi yapılmadan erkeğin eşiyle normal aile hayatına dönmesine imkân veren boşama şekline **ric'î talâk** denir.

le yaptığında, bunu Senden bir lütuf olarak bulurlar. Şayet bazılarına ayrıcalıklı davransan, bunun Allahın hükmüyle olduğunu bilirler, bundan dolayı nefisleri mutmain olur.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِى قُلُوبِكُمْ **"Allah kalplerinizde ne olduğunu bilir."**

Öyleyse o kalbinizdekileri güzel yapmaya çalışın.

وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَلِيمًا **"Allah Alîm'dir – Halîm'dir."**

Allah, **Alîm'dir**, kalplerde olanı bilir. **Halîm'dir**, ceza vermede acele etmez.

Böyle olunca, kendisinden sakınılması, emirlerine muhalefet edilmemesi gerekir.

52- لاَيَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ **"Bundan başka kadınlar sana helâl olmaz."**

Bundan, yani bu dokuz adetten sonrası Sana helal olmaz.

Hz. Peygamber için olan bu adet, mü'minler için dörde kadar izin verilmesi kabilindendir.

Veya mana şöyledir: Bu günden sonra bir başkası Ona helâl değildir. Hatta hanımlarından biri vefat ettiğinde, Onun yerine bir başkasını alması caiz olmaz.

وَلاَ اَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ اَزْوَاجٍ وَلَوْ اَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ **"Güzellikleri hoşuna gitse de, bunları başka eşlerle değiştirmen helâl olmaz."**

Veya onlardan birini boşayıp yerine bir başkasını alman da helâl olmaz.

اِلاَّ مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ **"Ancak sahip olduğun cariyeler müstesna."**

Ayetin bu kısmı, üstte geçen **"kadınlar"** ifadesinden istisnadır. Çünkü "kadınlar" ifadesi cariyeleri de içine alır.[22]

وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ رَقِيبًا **"Ve Allah her şeyi gözetleyendir."**

Öyleyse kendinize çeki düzen verin, size çizilen sınırları aşmayın.

---

[22] Yani, hür kadınlarla evlilikte sınır getirilmiş olmakla beraber, cariyeler buna dâhil değildir. Onlarla evlilikte genişlik vardır.

290. DERS

Adab-ı Muaşeret Ve Tesettür

53- يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ اِلاَّ اَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ اِلٰى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ اِنٰيهُ **"Ey iman edenler! Yemek için izin verilmesi dışında, Peygamberin evlerine girmeyin,** (erken gelip) **yemeğin hazırlanmasını beklemeyin."**

وَلٰكِنْ اِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا **"Fakat çağırıldığınız vakit girin."**

فَاِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا **"Yemeği yediğinizde de dağılın."**

Ayet, Hz. Peygamberin evinde yemek vakitlerini gözleyen ve yemek vakti geldiğinde girip oturan bazı kimseler ve emsaline hitap etmektedir. Hüküm olarak da onlara özel bir hüküm getirir. Yoksa hiç kimse için yemeğe çağrılmadan Hz. Peygamberin evine gitmesi ve yemekten sonra da orada kalması caiz olmazdı.

وَلاَ مُسْتَاْنِسِينَ لِحَدِيثٍ **"Sohbet etmek için de izinsiz girmeyin."**

Aranızda konuşmak veya Hz. Peygamberin hane halkıyla konuşmak için de girmeyin.

اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِى النَّبِىَّ فَيَسْتَحْيِ مِنْكُمْ **"Çünkü bu haliniz peygambere eziyet veriyor, ama o sizden haya ediyordu."**

Bu şekilde olur olmaz vakitte evine girilmesi ve lüzumsuz şeylerle meşgul edilmesi, vahyin nazil olduğu Hz. Peygambere ve O'nun hane halkına sıkıntı verir. Sizi sözüyle dışarı çıkarmaktan utanır.

وَاللّٰهُ لاَيَسْتَحْيِ مِنَ الْحَقِّ **"Fakat Allah gerçeği söylemekten haya etmez."**

Yani, sizin üstte belirtilen durumlarda Peygamberin evinden çıkartılmanız haktır, dolayısı ile haya sebebiyle bunun terk edilmemesi gerekir. Nitekim Allah da terk etmemiş, çıkmanızı size emretmiştir.

وَاِذَا سَاَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْئَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ **"Hem O'nun hanımlarına bir ihtiyaç soracağınız vakit de perde arkasından sorun."**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Hz. Ömer Hz. Peygambere "Ya rasûlallah, sizin yanınıza iyi insan da, kötü insan da girip çıkıyor. Keşke **"mü'minlerin anneleri"** olan eşlerinize hicabı emretseniz" demişti. Bunun üzerine ayet nazil oldu.

Denildi ki: Hz. Peygamber (asm) bazı ashabıyla yemek yerken, adamın birinin eli Hz. Aişenin eline değmişti. Hz. Peygamber bundan hoşlanmadı, bu münasebetle ayet nazil oldu.

ذٰلِكُمْ اَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ **"Böyle yapmanız, hem sizin kalpleriniz ve hem de onların kalpleri için daha temizdir."**

Nefsanî ve şeytanî hatıra gelebilen şeylere karşı böyle yapmanız, hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri için daha hayırlıdır.

وَمَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللّٰهِ **"Hem sizin Rasûlullah'a eziyet etmeye hakkınız yoktur."**

وَلَآ اَنْ تَنْكِحُوا اَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ اَبَدًا **"Ondan sonra ebediyyen hanımlarını nikâh etmeye de** (hakkınız yoktur)**."**

O'nun vefatından veya boşamasından sonra, O'nun hanımlarından biriyle evlenmeniz ebedi olarak size haramdır.

Ayetin hükmü, Hz. Peygamberin evlenip ilişkiye girdiği hanımlarıyla ilgilidir. Rivayete göre Eş'as Bin Kays, Hz. Peygamberin kendisiyle evlendiği, ama isteği üzere boşadığı kadınla Hz. Ömer devrinde evlendi. Hz. Ömer recm hükmü uygulamak istedi. Hz. Peygamberin cinsel beraberlik olmadan kadını boşadığı bildirilince evliliklerine engel olmadı.

اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيمًا **"Çünkü bu, Allah katında sizin için çok büyüktür."**

Yani, O'na ezâ etmeniz ve hanımlarıyla evlenmeniz, Allah katında çok büyük bir günahtır.

Bunda, Allah tarafından rasûlüne bir tazim, ayrıca hayatında ve vefat hâlinde hürmetine bir icap vardır. Bundan dolayı, bu konuda şiddetli vaîdde bulunup şöyle buyurdu:

54- اِنْ تُبْدُوا شَيْئًا اَوْ تُخْفُوهُ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا **"Siz bir şeyi açıklasanız da gizleseniz de, şüphe yok ki Allah her şeyi bilmektedir."**

Onları nikâhınız altına almak gibi bir şeyi dilinizle söylerseniz veya

bunu kalbinizden geçirirseniz, her şeyi bilen Allah bunu da bilir ve bunun karşılığını size verir.

Asıl maksada delalet etmekle beraber, bu şekilde genel ifade edilmesinde ziyadesiyle korkutmak ve vaîdde mübalağada bulunmak vardır.

55- لاَ جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِى اٰبَائِهِنَّ وَلآَ اَبْنَائِهِنَّ وَلآَ اِخْوَانِهِنَّ وَلآَ اَبْنَاءِ اِخْوَانِهِنَّ وَلآَ اَبْنَاءِ اَخَوَاتِهِنَّ وَلاَ نِسَائِهِنَّ وَلاَ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ ۚ **"Peygamber hanımları için babaları, oğulları, kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları** (kadın dostları) **ve sahip oldukları köleleri hakkında bir günah yoktur."**

Bunlar, Hz. Peygamberin hanımlarına emredilen hicap hususunda istisna edilenlerdir.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre hicap ayeti indiğinde Hz. Peygamberin hanımlarının babaları ve akrabaları "bizde mi hicap arkasından onlarla konuşacağız?" demeleri üzerine ayet nazil oldu.

Ayette amca ve dayının geçmemesi, bunların bir nevi baba yerinden de olmasındandır. Nitekim şu ayette böyle olduğunu görürüz: **"Onlar da şöyle dediler: Senin ilâhına ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan bir tek ilâha ibadet edeceğiz."** (Bakara, 133)[23]

Ayette geçen **"kendi kadınları"** ifadesinden murat, "mü'min kadınlardır."

"Sahip oldukları köleler" ifadesinden murat, erkek ve kadın kölelerdir.

Denildi ki: Sadece kadın kölelerdir.

Bunun açıklaması Nur sûresinde geçmişti.

وَاتَّقِينَ اللّٰهَ "(Ey Peygamber hanımları) **Allah'tan korkun."**

Size emrettiğim şeylerde Allahtan korkun.

اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدًا **"Çünkü Allah her şeye şahittir."**

Hiçbir şey O'na gizli değildir.

---

[23] Hz. Yakub, vefatına yakın oğullarına "**benden sonra neye ibadet edeceksiniz?**" diye sorduğunda böyle cevap vermişler, Hz. İsmail aslında amcaları iken, Onu da ataları arasında saymışlardı

56- إِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ **"Şüphesiz Allah ve melekleri Peygambere salât ederler."**

O'nun şerefinin izharına ve şanının tazimine özen gösterirler.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا **"Ey iman edenler! Siz de ona salât ve selâm edin."**

Siz de aynı şekilde buna özen gösterin. Çünkü böyle yapmaya siz çok daha evlâsınız. Ve "Allahümme salli alâ Muhammed" ("Allahım, Muhammede rahmet et") deyin.

Ve O'na "Esselâmü aleyke eyyühen –nebî" (Ey Peygamber, Allahın selâmı üzerine olsun) deyin.

Denildi ki: Selâmdan murat, O'nun emirlerine boyun eğmektir.

Ayet, Hz. Peygambere salât u selâm etmenin vücubuna delâlet eder.

Denildi ki: Her ne zaman Hz. Peygamberin zikri geçse, O'na salâvat getirmek vacibtir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Yanında benim adım anıldığı hâlde bana salâvat getirmeyenin burnu yere sürtülsün."

"Yanında benim adım anıldığı hâlde bana salâvat getirmeyen ateşe girsin. Allah onu rahmetinden uzak kılsın"

Başkasına da salâvat getirmek, Hz. Peygambere tebaiyetle caiz olur.[24] Müstakil olarak ise, mekruhtur.[25] Çünkü, örfte salât u selâm Hz. Peygambere için bir şiar olmuştur. Bundan dolayıdır ki, Hz. Peygamberin adı geçtikten sonra "azze ve celle" denilmez. Her ne kadar Hz. Peygamber azîz ve celil ise de...[26]

57- إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ **"Şüphesiz ki Allah, Allah ve Rasûlü'ne eziyet verenlere, dünya ve ahirette lânet etmiştir."**

Lanetlenen bu kimseler, Allah ve Rasûlünün hoşlanmayacağı küfür ve günahları işleyenlerdir.

---

24 Mesela, "Hz. Muhammed ve Ebubekir" denildikten sonra "Allah ikisine de salât etsin" denilebilir.

25 Mesela, "Ebubekir" dedikten sonra "Allah O'na salât etsin" denilmez

26 "Azze ve celle", "Azizdir, celildir" anlamında olup Allah lafza-ı celâlinden sonra söylenir. Allahın şiarını Peygamberi için kullanmak uygun olmadığı gibi, Peygamberin şiarı olan salât u selamı başkaları için kullanmak da uygun değildir.

Veya bundan murat "Uhud harbinde Hz. Peygamberin dişini kırarak ve O'nun hakkında "şair, mecnun" gibi iftiralar ederek O'nu üzenler" manasıdır. Bu durumda "Allah" lafzının zikri, tazim içindir.

Lafzın iki manaya ıtlakını caiz görenler, ayeti iki mana ile de tefsir etmişlerdir.

Allahın lanet etmesi, onları rahmetinden uzak kılmasıdır.

وَاَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا **"Onlara aşağılayıcı bir azab hazırlamıştır."**

58- وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَااكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا **"Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler, bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir."**

"Eziyet edenler" ifadesinden murat, "eza vermeyi gerektiren bir cürüm olmadan, haksız yere erkek ve kadın mü'minlere eza verenler" manasıdır.

Sebeb-i Nüzûl

Denildi ki, ayet Hz. Aliye eza eden münafıklar hakkında indi.

Denildi ki: Hz. Aiyeşe iftira edenler hakkında indi.

Denildi ki: Ayet, namuslu kadınların peşinden giden zinakâr erkekler hakkında nazil oldu.

59- يَا اَيُّهَا النَّبِىُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلاَبِيبِهِنَّ **"Ey peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına söyle, cilbablarını** (dış elbiselerini) **üzerlerine örtsünler."**

Onlara söyle, bir ihtiyaç için dışarı çıktıklarında başlarını ve bedenlerini dış örtüleriyle örtsünler.

ذٰلِكَ اَدْنٰى اَنْ يُعْرَفْنَ فَلاَ يُؤْذَيْنَ **"Bu, onların tanınıp da eziyet edilmemelerine en elverişli olandır."**

Bu şekilde örtünmeleri, kendilerinin cariyelerden ve hafif meşrep kadınlardan ayrılması için daha uygundur.

O zaman, kendilerine şüpheyle bakılmaz, ezaya maruz kalmazlar.

وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا **"Bununla beraber Allah Ğafur'dur – Rahîm'dir."**

Allah, onların daha önceki hâllerini affeder. O, kullarına merhamet eder.

Öyle ki, en ince maslahatlarına varıncaya kadar, onların yararına olan şeyleri gözetir.

60- لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِى الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ **"Andolsun ki, eğer münafıklar ve kalplerinde bir hastalık olanlar ve Medine'de dedikodu yapanlar, bu yaptıklarına son vermezlerse, mutlaka seni onlara musallat ederiz."**

Ayette bahsedilenler,

-Münafıklar,

-Kalbinde iman za'fiyeti ve bu konuda sebatsızlık olanlar,

-Veya dinde sarsıntı geçirmelerinden dolayı kalbinde kötü duygular besleyenler, Müslümanların seriyyeleri hakkında haber yaymak gibi kötü ve yalan haber yayanlardır.

İşte bunlar bu yaptıklarına son vermezlerse, Sana onlarla savaşmanı ve sürgüne göndermeni veya onları sürgün talebine mecbur kılacak şeyler yapmanı emrederiz.

ثُمَّ لاَ يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا اِلاَّ قَلِيلاً **"Sonra seninle orada az bir zamandan fazla komşu kalamazlar."**

Ayetteki **"sonra"** ifadesi, onların sürgüne gönderilmesi ve Hz. Peygamberin komşuluğundan ayrı kalmalarının, başlarına gelen musibetten daha büyük olduğuna delâlet etmek içindir.

"Az bir zamandan fazla komşu kalamazlar."

Bundan murat, onların ancak çok az bir zaman Medinede veya komşuluğunda kalabilmeleridir.

61- مَلْعُونِينَ ۚ **"Melun olarak."**

اَيْنَ مَاثُقِّفُوا اُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلاً **"Nerede bulunurlarsa yakalanırlar ve öldürülürler."**

Yani, Senin komşuluğunda ancak lanetli bir şekilde kalırlar ve nerede görülürlerse öldürülürler.

62- سُنَّةَ اللّٰهِ فِى الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ ۚ **"Allah'ın bundan önce geçenler hakkındaki kanunu budur."**

Yani, Allah geçmiş ümmetlerde böyle ceza vermeyi bir prensip edin-

miştir: Peygambere karşı münafikane hareket eden ve kötü ve yalan haberlerle O'nu zayıflatmaya çalışanlar öldürülecektir.

وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلاً **"Ve sen Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın."**

Çünkü Allah kendisi değiştirmez, başkasının da değiştirmeye gücü yetmez.

291. DERS

Büyük Emanet

63- يَسْئَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ **"İnsanlar sana kıyameti soruyorlar."**

İnsanlar, kıyametin ne zaman kopacağını,

-Dalga geçerek,
-İşi yokuşa sürerek,
-Veya imtihan yollu soruyorlar.

قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ **"De ki: Onun ilmi ancak Allah'ın nezdindedir."**

Onu ne bir meleğe, ne de bir peygambere bildirdi.

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا **"Ne bilirsin, belki kıyamet yakında olur."**

Ayette, kıyameti acele isteyenlere bir tehdît ve işi yokuşa sürenleri de ilzam etmek vardır.

64- اِنَّ اللّٰهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ **"Şüphesiz ki, Allah kâfirleri lânetledi."**

وَاَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا **"Ve onlara dehşetli bir ateş hazırladı."**

65- خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا **"(Onlar) orada ebedî kalırlar."**

لاَيَجِدُونَ وَلِيًّا وَلاَ نَصِيرًا **"Ne bir dost bulabilirler, ne de bir yardımcı."**

Onları koruyacak bir veli ve azabı kendilerinden kaldıracak bir yardımcı bulamazlar.

66- يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِى النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا اَطَعْنَا اللّٰهَ وَاَطَعْنَا الرَّسُولاَ **"O gün yüzleri ateş içinde çevrilirken, "Ah keşke Allah'a itaat etseydik, peygambere itaat etseydik!" derler."**

Ateşte kızartılan etin çevrilmesi gibi, onların yüzleri cehennem ateşinde bir o tarafa bir bu tarafa çevrilir.

Veya bir hâlden başka hâle çevrilir.

O zaman, "Keşke Allaha ve peygambere itaat etseydik de, bu azapla mübtelâ kılınmasaydık" derler.

67- وَقَالُوا رَبَّنَا اِنَّا اَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَاَضَلُّونَا السَّبِيلاَ **"Ve şöyle dediler:**

Ey Rabbimiz! Biz efendilerimize ve büyüklerimize itaat ettik, onlar da bizi yanlış yola götürdüler."

Efendiler ve büyükler, onlara küfrü telkin eden önderleridir. Yani "onlar, zînetli gösterdikleri şeylerle bizi yoldan çıkardılar."

68- رَبَّنَآ اٰتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ **"Ey Rabbimiz! Onlara azabı iki kat ver."**

وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا **"Ve onları büyük bir lânet ile lânetle."**

Çünkü onlar hem kendileri yoldan çıktılar, hem de başkalarını yoldan çıkardılar.

69- يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَكُونُوا كَالَّذِينَ اٰذَوْا مُوسٰى **"Ey iman edenler! Sizler Musa'ya eziyet edenler gibi olmayın."**

فَبَرَّاَهُ اللّٰهُ مِمَّا قَالُوا **"(Eziyet ettiler de) Allah onu, onların söylediklerinden temize çıkardı."**

Bundan murat, Kasas sûresinin tefsiri esnasında anlatıldığı üzere, şöyle bir olaydır: Karun, bir kadını Hz. Musanın kendisiyle ilişkiye girdiğini söylemeye teşvik eder. Allah, Hz. Musa'yı iftiradan korur, kadın gerçeği söyler.

Veya şu olaydır: Hz. Musa hayasından dolayı tesettüre çok dikkat ederdi. İsrailoğulları, bunu bedeninde cüzzam olduğu veya tenasûl uzuvlarında bir problem olduğu şeklinde yorumlayıp iftirada bulundular. Allah da onları hâle muttali kıldı, Hz. Musayı ithamlarından kurtardı.

وَكَانَ عِنْدَ اللّٰهِ وَجِيهًا **"O, Allah yanında itibarlı idi."**

70- يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ **"Ey iman edenler! Allah'tan korkun."**

Değil rasûlünü incitecek şeyler yapmak, hoşlanmayacağı şeyleri bile irtikap etmekten sakının.

وَقُولُوا قَوْلاً سَدِيدًا **"Ve doğru söz söyleyin."**

Bundan murat, bunun zıddından nehiydir. Yani Hz. Zeyneb meselesinde olduğu gibi, velev kasıtlı olmasa da, yalan sözden kaçının.

71- يُصْلِحْ لَكُمْ اَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ **"Ki** (Allah) **işlerinizi yoluna koysun ve günahlarınızı bağışlasın."**

Sizi salih amellere muvaffak kılsın.

Veya onları kabul ederek ve sevap vererek faydalı kılsın.

Söz ve amelde istikametli olmanızla, bunları günahlara kefaret yapsın.

وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا **"Ve her kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse, o gerçekten büyük kurtuluşa ermiştir."**

Her kim emirlerde ve yasaklarda Allah ve Rasûlüne itaat ederse, dünyada hâli güzel ve ahirette de ebedi mesut olur.

72- إِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالْجِبَالِ **"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik."**

فَاَبَيْنَ اَنْ يَحْمِلْنَهَا **"Onlar, onu yüklenmeye yanaşmadılar."**

وَاَشْفَقْنَ مِنْهَا **"Ve ondan korktular."**

وَحَمَلَهَا الْاِنْسَانُ **"İnsan ise onu yüklendi."**

Ayet, tâatin büyüklüğünü anlatarak üstteki ayetteki vaadi takrir etmektedir. Bunu **"emanet"** olarak isimlendirmesi, edasının zorunlu olmasındandır. Ayetin manası şöyledir:

Bu emanet o kadar büyüktür ki, şayet onlar şuur ve idrak sahibi olsa ve bu emanet onlara teklif edilseydi, onu yüklenmekten kaçınırlardı, ondan korkarlardı. İnsan ise, bünyesinin zayıflığı ve kuvvetinin gevşekliğine rağmen onu yüklendi. Böyle olunca, hiç şüphesiz emanete riayet eden ve hakkını veren kimse için, dünya ve ahiretin hayırları vardır.

إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولاً **"O gerçekten çok zalim ve çok cahildir."**

İnsan, emaneti yerine getirmemek ve hakkını vermemekle çok zalimdir.

Akıbetinin künhünü bilmemekle de çok cahildir.

İnsanın çok zalim ve çok cahil olması, burada insan cinsinin ekserisinin bir özelliği olarak ifade edilmiştir.

Denildi ki:

Emanetten murat, fıtrî ve iradeye bağlı olan tâattir.[27]

Emanetin arzedilmesi, irade sahibi olandan fiilin yapılmasını istemektir. İradesi olmayandan ise sudurunu istemektir.[28]

---

[27] Bu yoruma göre, bütün varlıklara yapacakları görev emanet olarak verilmiş, güneş ve ağaç gibi irade sahibi olmayan varlıklar fıtrî olarak görevlerini yapmış, insan ise görevinde ihmal ile hıyanet içinde bulunmuştur.

[28] Mesela, güneşin hareketi ve ağacın meyve vermesi gibi fiiller, onların iradesiyle

İnsanın emaneti yüklenmesi, onda hıyanette bulunması ve edasından kaçınmasıdır. Nitekim Arab dilinde "emanetin hamili ve taşıyıcısı" ifadesi, onun hakkını vermeyen ve boynunda borç olarak kalan kimse için kullanılır.

Emanetten çekinmek, yapılması gerekeni yapmaktır.

Zulüm ve cehalet ise, emanete hıyanet etmek ve kusurda bulunmak, görevini tam yapmamaktır.

Denildi ki: Allahu Teâlâ bu eşyayı yarattığında onlarda anlama özelliği yarattı, kendilerine şöyle dedi: "Ben bir görev belirledim ve bu görevde bana itaat edene cennet yarattım, isyan edene de cehennem hazırladım."

Onlar şöyle dediler: "Bizler, bizi hangi şey için yarattınsa, ona musahhar ız, ama bu görevi yüklenemeyiz. Ne sevap isteriz ne de ceza."

Allah Âdemi yarattığında, bu görevi O'na teklif etti, o da yüklendi. Kendisine çok zor gelecek bir yükü yüklenmekle nefsine zulmetmiş oldu, akıbetinin vehameti noktasında da çok cahil oldu.

Belki de emanetten murat, akıl veya mükellef olmaktır.

Emanetin göklere, yere ve dağlara arzı, onların kabiliyetini nazara almaktır. Onların çekinmesi ise, fıtrî cekinmek olup, liyakat ve kabiliyetlerinin olmamasını ifade eder.

İnsanın yüklenmesi, buna kabiliyet ve istidadının olmasıdır.

Çok zalim ve çok cahil olması ise, gadap ve şehvet kuvvelerinin galip gelmesidir. Buna göre, insana emanetin yüklenmesi akıl itibarıyla olması güzel bir manadır. Çünkü aklın faydalarından biri, hem gadap hem de şehvet kuvvelerini muhafaza etmesi ve onları haddi aşmaktan korumasıdır. İnsanların mükellef kılındıkları şeylerin çoğu, bu iki kuvvenin dengeli kullanılması (tadili) ve taşkınlıklarının kırılmasına bakar.

73- لِيُعَذِّبَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ **"Çünkü Allah münafık erkeklerle münafık kadınlara, müşrik erkeklerle müşrik kadınlara azab edecek, mü'min erkeklerle mü'min kadınların da tevbelerini kabul edecektir."** Ayetin bu kısmı, emaneti yüklenmenin neticesini anlatır.

---

olan fiiller değildir. Allah tarafından bunlara ve emsaline ne görev verilmişse, hepsi görevini eksiksiz yapmaktadır. Misal olarak şu ayete bakalım: **"Ona** (semaya) **ve arza: "İsteyerek veya istemeyerek gelin" dedi. Her ikisi de: "İsteyerek geldik" dediler."** (Fussılet, 11)

Ayette, Allahın mü'minlere tevbesinden bahsedilmesinde, onların tabiatlerinde zulüm ve cehalet olduğundan bir takım hata ve kusurlardan kurtulamayacaklarını hissettirmek vardır.

وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا **"Allah Ğafur'dur –Rahîm'dir."**

Allah, onların hata ve kusurlarını affetmek cihetiyle ve tâatlerine sevap vermesiyle çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.

Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Kim Ahzab sûresini okusa ve ailesine ve idaresi altında olanlara öğretse, kendisine kabir azabından emân verilir."

SEBE SÛRESİ

Sebe Sûresi Mekkî'dir.
Elli dört ayettir.

292. DERS

İlâhî İcraat ve Yeniden Diriliş

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ **"Hamd, o Allah'a mahsustur ki göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi O'nundur."**

Yaratma ve nimet olarak göklerde ve yerde ne varsa, hepsi O'nundur. Bu durumda kudretinin kemâli ve nimetinin tam oluşundan dolayı, dünyada hamd O'nadır.

وَلَهُ الْحَمْدُ فِى الْاٰخِرَةِ **"Ve ahirette de hamd O'na mahsustur."**

Ahirette de yine kudretinin kemâli ve nimetinin tam oluşundan dolayı hamd O'nadır.

Bu, mukayyed bir şeyin mutlak olana atfı şeklinde değildir. Çünkü, O'nun dünyevî nimetlerle nimet verici olduğunu gösteren şeyle vasfedilmesi, hamdi de bunlarla kayıtlamış oldu.

"Ve ahirette de hamd O'na mahsustur" denilirken, orada bir başkasına hamd olmayacağını gösterir. Çünkü, dünyevî nimetlerin bir kısmı, bazan bazı kimseler vasıtasıyla verilmekte ve onlar da bu yüzden hamde müstehak olabilmektedir. Ama ahiret nimetleri böyle olmayacaktır.[1]

وَهُوَ الْحَكِيْمُ الْخَبِيْرُ **"Ve O, Hakîm'dir – Habîr'dir."**

O **Hakîmdir**, dünya ve ahiretin işlerini muhkem kılmış, hükümlerini bildirmiştir.

Habîrdir, eşyanın iç yüzlerini de bilir.

2- يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِى الْاَرْضِ **"O, yere gireni bilir."**

Mesela,

---

[1] Yani, şu dünyada nimetlerin bir kısmı bazı insanlar vasıtasıyla gelir ve insanlar bu vasıtalara minnettar olurlar, layık olduklarından çok daha fazla medih ve muhabbette bulunurlar. Ama ahirette vasıtalar ortadan kalkacak, herkes bütün nimetlerin doğrudan Allahtan geldiğini bilecek ve O'na hamdedeceklerdir.

-Yağmurun toprağın nerelerine nüfuz ettiğini ve nerelerde menba hâline geldiğini,

-Yerin içindeki hazineleri ve defineleri,

-Oraya bırakılmış ölüleri bilir.

وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا **"Ve ondan çıkanı da."**

Mesela,

-Yerden çıkan hayvan ve bitkileri,
-Demir gibi madenleri,
-Menba sularını bilir.

وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ **"Gökten ineni."**

Mesela,

-Melekleri,
-Semavî kitapları,
-Belirlenen miktarları (mukadderatı),
-Gönderilen rızıkları,
-Çiğ şeklinde gönderilenleri,
-Yıldırımları bilir.

وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا **"Ve ona yükseleni de** (hepsini bilir.)"

Mesela,

-Melekleri,
-Kulların amellerini,
-Buharları,
-Dumanları bilir.

وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ **"O, Rahîmdir - Ğafurdur."**

O, sayısız nimetlerine mukabil şükürde kusur edenlere merhametlidir, bağışlayıcıdır.

Veya bundan murat şu olabilir: O, dünyadaki sayılamayacak kadar bu nimetleriyle beraber, ahirette de kullarına rahmet ve mağfiretle muamele eder.

3- وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لاَ تَأْتِينَا السَّاعَةُ **"İnkâr edenler, "bize o kıyamet saati gelmez" dediler."**

Böyle diyerek kıyameti inkâr etiler.

Veya, onun vaat edilmesiyle dalga geçerek "niye gelmiyor" dediler.

قُلْ بَلٰى وَرَبِّى لَتَاْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ ۚ **"De ki: Hayır, öyle değil! Gaybı bilen Rabbime yemin ederim ki, o mutlaka size gelecektir."**

Ayet, onların kelâmını reddir ve inkâr ettikleri şeyin isbatıdır.

لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِى السَّمٰوَاتِ وَلَا فِى الْاَرْضِ **"Göklerde ve yerde zerre kadar bir şey O'nun ilminden kaçmaz."**

وَلَآ اَصْغَرُ مِنْ ذٰلِكَ وَلَآ اَكْبَرُ اِلَّا فِى كِتَابٍ مُبِينٍ ۙ **"Bundan daha küçük ve daha büyük ne varsa, hepsi bir kitab-ı mübindedir."**

Bu kısım, yeminle kıyametin geleceğini ifade eder. Bu şekilde yeminle ve Allahın vasıflarıyla geleceğini söylemek, kıyametin imkânını ortaya koyar ve pek çok kereler geçtiği üzere, onun akıldan uzak görülmesini reddeder.

Bu kısım, hiçbir şeyin Allaha gizli kalmayacağını bildiren üstteki cümleyi te'kid eder.

4- لِيَجْزِىَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۚ **"Çünkü Allah iman edip salih ameller işleyenlere mükafat verecektir."**

Ayetin bu kısmı, kıyametin gelmesine bir illet ve onun olmasını gerektiren şey için bir açıklamadır.

اُولٰٓئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ **"İşte onlar için büyük bir mağfiret ve çok hoş bir rızık vardır."**

Bu rızık için yorulmayacaklar ve kendilerine bir minnette de bulunulmayacaktır.

5- وَالَّذِينَ سَعَوْ فِى اٰيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ اَلِيمٌ ۖ **"Âyetlerimizi hükümsüz bırakmak için çalışanlara gelince, onlar için elem dolu çok kötü bir azab vardır."**

Ayetlerimizi iptal etmek ve insanları onlardan uzaklaştırmak için çalışan, bizden kurtulmak için âdeta yarışanlar var ya, onlar için en çirkin bir azap vardır.

6- وَيَرَى الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِىٓ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقَّ ۙ **"Ve kendilerine ilim verilenler görürler ki, Rabbinden sana indirilen Kur'ân, hakkın kendisidir."**

"İlim verilenler"den murat

-Sahabeden ilim ehli olanlar,

-Ümmetten onların peşinden gidenler,

-Veya ehl-i kitaptan İslâma girenlerdir.

Ehl-i ilim olanlar, Rabbinden Sana indirilen Kur'anın hak olduğunu bilirler.

Ayet, ilâhî ayetleri inkâr için çalışan cahil kimselere karşı, ilim ehli olanları şahit getirmektir.

Şöyle de mana verilmiştir:

Kendilerine ilim verilenler, kıyamet geldiğinde şimdi delil yoluyla bilmiş oldukları şeyi gözle görerek bileceklerdir.

وَيَهْدِىٓ اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ **"Ve o, Azîz – Hamîd'in yolunu gösterir."**

Ve Hz. Peygambere indirilen kitabın, Azîz- Hamîd olan Allahın tevhid ve takva elbisesini giyme yoluna sevk ettiğini göreceklerdir.

7- وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا **"Böyle iken inkâr edenler şöyle dediler:"**

O inkârcılar, kendi aralarında şöyle dediler:

هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ اِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ ۙ اِنَّكُمْ لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ ۚ **"Siz un ufak olup dağıldığınızda, yeni bir yaratılış içinde bulunacaksınız" diyen bir adamı size gösterelim mi?"**

"Bir adam" dedikleri Hz. Peygamberdir.

Bu adam en hayret verici bir şeyi söylüyor. Cesetleriniz un ufak olup dağıldığında, yaratılacakmışsınız.

"Un ufak olup dağıldığınızda" ifadesinin öne alınmasında bunu akıldan uzak görmelerine ve abartılı anlatımlarına bir delâlet vardır.

8- اَفْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَمْ بِهٖ جِنَّةٌ ۢ **"O, Allah'a karşı bir yalan mı uydurdu, yoksa kendisinde bir delilik mi var?"**

Yoksa O'nda bunu kendisine vehmettiren, diline ilka eden bir cünun (delilik) mi var?

بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ فِى الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ **"Doğrusu âhirete inanmayanlar, azap ve uzak bir dalalet içindedirler."**

Ayet, Allah tarafından onların bu iftiralarını reddir. Ayrıca Hz. Peygamberle alakalı "şöyle mi, yoksa böyle mi?" diye iki kötü ihtimal söylemelerine mukabil, kendileri için en çirkin durumu, yani, kurtuluş ümidi olmayacak bir şekilde doğru olandan uzak olmalarını bildirmek ve bunun sonucu olan azabı haber vermektir.

Önce azabın nazara verilmesi, onların bu azaba layık olduklarını daha etkili anlatmak içindir.

9- اَفَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ **"Gökten ve yerden önlerinde ve arkalarında olanları görmediler mi?"**

Ayette, Allahın kudretinin kemâline ve akıllarına sığdıramayıp, alay ederek inkâra yeltendikleri yeniden hayat vermesine delâlet eden gözle gördükleri bir durum kendilerine hatırlatılmaktadır.

Mana şöyledir: Kör mü oldular da kendilerini her taraftan kuşatan sema ve arza bakmıyorlar, tefekkür etmiyorlar?! Yaratılma noktasında onlar mı daha kuvvetli yoksa sema mı?

اِنْ نَشَاْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْاَرْضَ اَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ **"Dilersek kendilerini yere geçiriveririz veya gökten üzerlerine parçalar düşüruveririz."**

Biz eğer dilersek, bu kadar apaçık ayetlerle uyarılmalarından sonra yine de yalanladıkları için, onları yerin dibine geçiririz veya gökten üzerlerine bir parça düşürürüz.

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ **"Şüphesiz bunda Allah'a yönelen her kul için bir ayet vardır."**

İşte göklere ve yere bakmak, bu ikisinde ve bunların delâlet ettiği şeylerde tefekkür etmek hususunda Rabbine dönen her kul için bir delâlet vardır. Çünkü, Rabbine dönen kimse, Rabbinin tasarruflarında çokça tefekkürde bulunur.

293. DERS

Hz. Davud

10- وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ مِنَّا فَضْلاً "Andolsun ki, biz Davud'a tarafımızdan bir lütufta bulunduk."

Bu lütuf, Hz. Davudu diğer peygamberlere üstün kılan bir durum olup, birazdan ne olduğu anlatılacaktır.

Veya bundan murat, O'nun diğer insanlara üstün kılınmasıdır. Peygamberlik verilmesi, kitap sahibi olması, hükümdarlık ve güzel ses, bunlardan bazılarıdır.

يَا جِبَالُ اَوِّبِى مَعَهٗ وَالطَّيْرَ "Ey dağlar! Kuşlar eşliğinde Onunla beraber tesbih edin."

Ey dağlar! Onunla beraber tesbih edin!

Veya günaha karşı feryad u figanda bulunun.

Dağlara bunun emredilmesi,

-Ya onlarda Hz. Davudun sesi gibi bir ses yaratmak suretiyle,

-Veya Hz. Davud o dağlara bakıp tefekkür ettiğinde, onların Hz. Davudu tesbih etmeye sevketmeleri yönündendir.

Ayette kuşların da Hz. Davudun tesbihatına iştiraklerinin anlatılması, Ona verilen ilâhî lütfu beyan eder. Bu özellik, O'nun haşmetini, şanının büyüklüğünü ve saltanatının azametini gösterir. Öyle ki, o koca dağlar ve kuşlar akıllı birer varlık gibi O'nun emirlerini yapmakta, iradesine râm olmaktadırlar.

وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ "Ve ona demiri yumuşattık."

Demiri O'nun elinde bal mumu gibi yumuşak hâle getirdik, ateşe gerek kalmadan dilediği şekle sokmaktaydı.

11- اَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِى السَّرْدِ "Geniş zırhlar yap ve ölçüyü gözet" dedik."

O'na "geniş zırhlar yap ve halkalar birbiriyle tenasüp içinde olacak şekilde ölçüye dikkat et" diye emrettik.

وَاعْمَلُوا صَالِحًا **"Ve salih ameller yapın."**

Zâmir, Hz. Davud ve hanedanınadır.

إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ **"Çünkü ben yaptıklarınızı görenim."**

Ne yaptığınızı gördüğüm için, ona göre amellerinizin karşılığını veririm.

12- وَلِسُلَيْمَٰنَ الرِّيحَ **"Süleyman'a da rüzgârı** (musahhar kıldık)**."**

غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ **"Sabah gidişi bir aylık, akşam dönüşü bir aylık yola gider gelirdi."**

Gidişi bir ay, dönüşü bir ay olan mesafeye sabah gidiyor, akşam dönüyordu.

وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ **"Erimiş bakır menbaını da ona sel gibi akıttık."**

Bakır eriyiğini kaynaktan çıkan su misali O'na akıtmıştık. Ayette **"ayne'l-kıtr"** denilmesi bu yüzdendir. Bu, Yemende olmuştu.

وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ **"Hem Rabbi'nin izniyle elinin altında cinlerden çalışan vardı."**

وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ **"Onlardan kim emrimizden dışarı çıkarsa, ona ateş azabından tattırırız."**

Onlara Süleymana itaat etmeleriyle ilgili emrimizden kim sapsa, ona ahiret azabından tattırırız.

13- يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ **"Onlar, Ona bir kısım meharîb, temasîl, havuz gibi çanaklar ve sâbit kazanlardan her ne isterse yaparlardı."**

Mehârîb'den murat, sağlam kaleler, güzel meskenlerdir. Bunlara böyle isim verilmesi, başkalarının bunlara yaklaştırılmaması ve bunlar için harpler yapılmasındandır.

Temasîl'den murat, bir takım suretler, heykellerdir. Denildiğine göre, bunlar meleklerin ve peygamberlerin timsalleri idi. Bu timsaller onların ibadet şekillerini gösteriyordu. **"İnsanlar bunları böyle görsün, onlar gibi ibadet etsinler"** diye düşünülmüştü.

Timsallerin haram kılınması, yeni bir hükümdür.[2]

Rivayete göre cinler Hz. Süleyman'ın kürsüsünün alt kısmına iki arslan ve üst kısmına da iki kartal yapmışlardı. Tahta çıkmak istediğinde arslan heykelleri ayaklarını yayıp merdiven gibi çıkmasına yardımcı oluyorlardı. Tahta oturduğunda ise iki kartal, kanatlarıyla O'na gölgelik yapıyorlardı.

Ayette anlatılan kazanların sabitliği, büyüklüğünden dolayı yerinde kaldırılamaz olmasındandır.

اِعْمَلُوا اٰلَ دَاوٗدَ شُكْرًا **"Ey Davud hanedanı! Şükür olarak çalışın!"**

Bu ifade, onlara denileni hikâye eder. Yani, "Allah için işleyin ve O'na bir şükür olmak üzere ibadet edin."

Veya ayetteki şükür, masdar olarak gelmiştir. Yani, size verilenlere bir şükür olması için amelde bulunun.

وَقَلِيْلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُوْرُ **"Ama kullarım içinde çok şükredenler, çok azdır."**

Şekûr, ekser vakitlerde kalbiyle, diliyle ve azalarıyla şükrü edaya çalışan kimseye denir. Böyle yapmakla beraber yine de şükrün hakkını tam veremez. Çünkü, şükre muvaffak olması da bir nimet olduğundan, o da başka bir şükür ister. O da başka bir şükür ister ve hakeza.. Bundan dolayı şöyle denilmiştir. **Şekûr**, şükürden aciz olduğunu gören kimsedir.

14- فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلٰى مَوْتِهٖٓ اِلَّا دَآبَّةُ الْاَرْضِ تَاْكُلُ مِنْسَاَتَهٗ

"O'nun ölümüne hükmettiğimiz zaman, ölümünü onlara ancak değneğini yemekte olan bir ağaç kurdu gösterdi."

Süleymanın ölümüne hükmettiğimizde, cinlere O'nun ölümünü ancak değneğini yiyen ağaç kurdu (dâbbetu'l- arz) gösterdi. Ölüp ölmediği konusunda tereddüt hâlindeler iken bu şekilde O'nun öldüğünü anladılar.

فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ اَنْ لَّوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوْا فِى الْعَذَابِ الْمُهِيْنِ

"O yere yıkılınca cinler anladılar ki, eğer gaybı bilmiş olsalardı zillet verici azap içinde kalmazlardı."

Şayet cinler gaybı bilmiş olsalardı, Hz Süleyman vefat ettiğinde ölümünü bilirler, böyle vefat etmiş birinin emrinde uzun süre beklemezlerdi.

---

[2] Yani, eskiden değil haram kılınması, iyi niyetle yapılmaları ve çoğaltılmaları söz konusuydu. Ama zamanla bunlar vesilelikten gaye hâline getirilip Allah yerine tapılır olunca, İslâm dininde yasaklandı.

Bu konuda şöyle rivayet edilir: Hz. Davud, Hz. Musa'nın çadır kurduğu yerde Beyt-i Makdisin temelini attı, ama tamamlayamadan öldü. Oğlu, Süleyman'a burayı tamamlamasını vasiyet etti. Hz. Süleyman da orada cinleri kullandı. Eceli yaklaştığında Beytin yapımı henüz bitmemişti. Hz. Süleymana ecelinin yakın olduğu bildirildi. O da bir hile ile ölümünü onlara hissettirmemeyi planladı. Onları çağırdı, kendisinin üzerine camdan ve kapısı olmayan bir kule yaptırdı. Asasına dayanarak ibadet yapıyordu, o hâlde iken ruhu kabzedildi. Bu şekilde uzun süre kaldı, ta ki ağaç kurdu O'nun asasını kemire kemire kırınca, yere düştü. Sonra üzerine yapılan camdan kuleyi açtılar, ölüm vaktini öğrenmek istediler. Bir ağaç kurdunun önüne bir değnek koyup, bir günde ne kadar yiyebildiğini ölçtüler. Buradan yola çıkarak, bir senedir vefat etmiş olduğunu anladılar.

Hz. Süleyman, vefatında elli üç yaşındaydı. Onüç yaşında iken hükümdarlık tahtına oturmuştu.

294. DERS

Sebe Halkı

15- لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِى مَسْكَنِهِمْ اٰيَةٌ **"Andolsun ki Sebe' kavmi için oturdukları yerde bir ibret vardı:"**

Onların meskenlerinden murat, oturdukları yerlerdir. Burası Yemen'de olup **"Me'rib"** olarak bilinen bölgedir. Burayla San'a arasında üç günlük mesafe vardır.

Onların yaşadıkları bu yerlerde, bir Sani-i Muhtarın varlığına ve dilediği hayret verici şeyleri yapmaya kâdir olduğuna, iyilik yapanlara ve kötülük yapanlara karşılık verdiğine delâlet eden bir alâmet vardır.

Sebe halkının bu kıssası, hemen öncesinde anlatılan Hz. Davud ve Hz. Süleymanın kıssalarının zıddı bir durumu anlatır.[3]

جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ **"Sağ ve soldan iki bahçe!"**

Bunların beldelerinin sağında solunda cennet gibi bahçeler bulunmaktaydı.

Veya bundan murat, bu beldede yaşayan herkesin evinin sağının ve solunun birer bahçe olmasıdır.

كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ **"Rabbinizin rızkından yiyin ve O'na şükredin!"**

Peygamberleri, onlara böyle demişti.

Veya hâl diliyle onlara böyle denilmişti.

Veya bundan murat, onlara böyle denilmesine layık olduklarına delâlettir.

بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ **"Çok hoş bir belde ve çok bağışlayıcı bir Rab!** (denildi)."

Ayetin bu kısmı, şükrü gerektiren bir duruma delâlet etmektedir.

Sizi rızıklandıran ve şükretmenizi isteyen Rabbiniz, şükredenlerin hata ve noksanlarını bağışlayan affedici bir Rab'dir.

---

[3] Onların nimete mazhar olup şükretmeleri anlatılmıştı. Sebe halkı ise, nimete nankörlük yaptılar.

Denildi ki: Beldeleri en verimli ve en hoş bir beldeydi. Ne bir hastalık vardı ne de bir uğursuzluk.

16- فَاَعْرَضُوا "Fakat onlar yüz çevirdiler."

Bunun sonucu olarak şükretmediler.

فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ "Biz de üzerlerine Arim selini salıverdik."

Arim seli, isim olabileceği gibi, çok çetin bir sel olmasını da ifade edebilir.

Veya bundan murat, şiddetli yağmurdur.

Veya fare istilasıdır.

Rivayete göre, Belkıs burada bir baraj yaptırmış, bununla yağmur sularını toplamış, barajdan ihtiyacı olan suyu almaları için de bir delik bırakmıştı.

Denildi ki: Arim selinin onları cezalandırmak için gönderilmesi, Hz. İsa ile Peygamber Efendimiz arasında bir dönemde gerçekleşti.

وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَىْ اُكُلٍ خَمْطٍ وَاَثْلٍ وَشَىْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ "Ve o güzelim bahçelerini ekşi meyveli ağaçlar, acı ılgın ve biraz da sedir ağacı bulunan iki harap bahçeye çevirdik."

Ayette, sel sularının her tarafı istilasından sonra meydana gelen duruma da yine "iki bahçe" anlamında "cenneteyn" denilmesi, müşakele içindir ve tehekküm manası taşır.

17- ذٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا "Bunu, küfürlerine (nankörlüklerine) **ceza olarak yaptık."**

Küfürlerinden murat, küfran-ı nimette yani nankörlükte bulunmalarıdır veya peygamberleri inkâr etmeleri de olabilir. Rivayete göre kendilerine onüç peygamber gönderilmiş, ama onlar hepsini yalanlamışlardı.

وَهَلْ نُجَازِىٓ اِلَّا الْكَفُورَ "Ve biz ancak böyle çok nankör olanları cezalandırırız."

Biz ancak bu şekilde küfür ve küfranda aşırı gidenleri cezalandırırız.

18- وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِى بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً "Biz onlar ve o mübarek kıldığımız beldeler arasında, sırt sırta şehirler meydana getirmiştik."

"Mübarek kılınan beldelerden" murat, Şam bölgesinin beldeleridir. Allah, buralarda yaşayanlara bolca nimetler vermişti.

وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ **"Ve onlarda gidiş gelişi düzenli kıldık."**

Bu beldeler birbirini görecek şekilde ard arda sıralanmıştı. Öyle ki, sabah yola çıkan biri, kuşluk vakti bunlardan birinde istirahat edebiliyor, akşam üzeri çıkan biri de geceyi bir beldede geçirebiliyor, böylece ta Şama kadar rahatça gidiyorlardı.

سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ "(Onlara dedik): **Buralarda gecelerde ve gündüzlerde emniyet içinde gidip gelin."**

Biz onlara verdiğimiz bu nimetlerin hâl diliyle veya doğrudan peygamber aracılığıyla böyle dedik: **"**Oralarda gece veya gündüz her ne zaman isterseniz emin bir şekilde yol alın.**"** Çünkü gündüz veya gece yol almanız, emniyet açısından farklılık arzetmez.

19- فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا **"Derken, onlar şöyle dediler: Ey Rabbimiz! Seferlerimizin arasını uzaklaştır."**

Böylece bunlar İsrailoğulları gibi nimetten sıkıldılar, âfiyetten usandılar, kendi beldeleriyle Şam arasında böyle beldeler değil, çöl olmasını istediler. Ta ki bu uzun yolda kendileri bineklerine binerek ve azıklarının bol olmasıyla, fakir olanlara üstünlüklerini göstersinler. Allah da, seferleri esnasında uğrak yeri olan beldeleri harap ederek onların duasına icabet etti.

وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ **"Ve nefislerine zulmettiler."**

Nimetle şımararak ve ona önem vermeyerek nefislerine zulmettiler.

فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ **"Biz de onları aleme ibret yaptık."**

İnsanlar hayretle onlardan söz ettiler. "Sebe halkının dağılıp gitmesi gibi dağılıp gittiler" şeklinde dillere destan oldular.

وَمَزَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ **"Ve onları un ufak hale getirdik."**

Onları darmadağın yaptık. Gassan kabilesi Şam'a, Enmar kabilesi Medine'ye, Cezzam kabilesi Tihame'ye ve Ezd kabilesi de Ammana gelip yerleştiler.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ **"Şüphesiz ki bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için elbette ayetler vardır."**

Bu zikrolunan olayda günahlara karşı çok sabreden ve nimetlere de bolca şükreden kimselere ayetler, ibretler vardır.

20- وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ اِبْلِيسُ ظَنَّهُ "Ve andolsun ki, İblis onlar hakkındaki zannını doğru çıkardı."

Buradaki zamir Sebe halkına gidebilir. İblis, onların şehevî şeylere daldıklarını görünce "ben bunları yoldan çıkarırım" diye düşünmüştü, zannında isabet etti.

Veya zamir Âdemoğullarına racidir. İblis, insanlığın babası olan Âdem peygamberde azim yönüyle za'fiyet görünce "ben bunun evlatlarını yoldan çıkarırım" diye hesapladı.

Veya İblisi böyle bir zanna sevkeden durum, insanda bulunan şehvet ve gadap kuvveleridir.

Veya meleklerin **"Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi** (halife) **kılacaksın?"** (Bakara, 30) sözünü duyunca, **"Elbette senin kullarından belirli bir pay alacağım. Onları mutlaka saptıracağım. Onları boş kuruntulara sokacağım."** (Nisa, 119) ve **"Ya Rabbi! Beni azdırmana yemin ederim ki, mutlaka ben de yeryüzünde onlara günahları süsleyeceğim..."** (Hicr, 39) ayetlerinde nazara verildiği üzere insanı yoldan çıkaracağını, çeşitli hilelerle onu günahlara kışkırtacağını ilan etti.

فَاتَّبَعُوهُ اِلاَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ "Böylece, mü'minlerden az bir grup dışında ona uydular."

Onların az olması, kâfirlere nisbetledir.

Veya bu ifade, mü'minler içinde az bir fırkanın şeytana uymadığını anlatır. Onlar da muhlis (ihlâslı, dinde samimi) olanlardır.

21- وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ "Hâlbuki İblis'in onlar üzerinde hiçbir hakimiyeti yoktu."

İblis, vesvesesi ve aldatmak istemesiyle onlar üzerinde bir hâkimiyete sahip değildi.

اِلاَّ لِنَعْلَمَ مَنْ يُؤْمِنُ بِالْاٰخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِى شَكٍّ "Fakat biz ahirete inananı, ondan bir şüphe içinde bulunandan bilelim diye (ona fırsat verdik)**."**

Ona vesvese özelliği vermemiz ahirete inananla, ondan bir tereddüt içinde olanı ortaya koymamız içindi.

Ayette bunun **"bilelim diye"** şeklinde ifade edilmesi, ilâhî ilmin buna taalluk edip ona göre bir ceza verilmesini anlatmak içindir.

İlmin husulünden murat, ilmin taalluk ettiği şeyin husulüdür.

İblise böyle bir özellik verilmekle mü'min olan kimse, tereddütler içinde bocalayandan ayrılmakta, iman etmesi mukadder olanlar inanırken, dalâleti mukadder olanlar şek içinde kalmaktadır.

وَرَبُّكَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ حَفِيظٌ **"Ve Rabb'in her şeyi muhafaza edendir."**

295. DERS

Şirkin Mahiyeti

22- قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ **"De ki: Allah'ı bırakıp da ilah saydıklarınızı çağırın bakalım."**

Ayette durumu anlatılanlar müşriklerdir. Yani, "kendilerini ilah olarak gördüklerinize dua edin, onları çağırın."

Yani, şayet davanız doğruysa, bir faydayı celp veya bir zararı def gibi herhangi bir ihtiyacınız için onlara yalvarın, olur ki size icabet ederler.

Sonra tartışmayı kabul etmeyecek ve cevabı belirlemeyi hissettirecek şekilde şöyle buyurdu:

لاَيَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِى السَّمٰوَاتِ وَلاَ فِى الْاَرْضِ **"Onlar, göklerde de yerde de zerre kadar bir şeye sahip değillerdir."**

Bu ikisinin zikri, örfen göklerden ve yerden başka bir âlemin olmamasındandır.

Veya şundan da olabilir: Onların ilah zannettiklerinin bir kısmı melekler ve yıldızlar gibi semavîdir, bir kısmı da putlar gibi arzîdir.

Veya şer ve hayır için yakın sebeplerin semavî ve arzî olmasından, gökler ve yer nazara verilmiştir.

وَمَالَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شِرْكٍ **"Ve onların, bu ikisinde bir ortaklığı yoktur."**

O ilah zannedilenler için göklerde ve yerde hem yaratma hem de tasarrufta bulunma yönüyle Allaha bir ortaklıkları yoktur.

وَمَالَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ **"Ve O'nun onlardan bir yardımcısı da yoktur."**

Ve Allahın, göklerin ve yerin idaresinde onlardan bir yardımcısı olması söz konusu değildir.

23- وَلاَ تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ اِلاَّ لِمَنْ اَذِنَ لَهُ **"İzin verdiği dışında, Onun huzurunda şefaat fayda vermez."**

Allahın şefaat etmeye veya kendisine şefaat edilmeye izin verdiği kimseden başka, O'nun nezdinde şefaat bir fayda vermez.

حَتّٰٓى اِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ **"Nihayet kalplerinden dehşet giderildiği zaman "Rabbiniz ne buyurdu?" derler."**

İzinle alakalı korku içinde beklerler. Şefaat edecek ve şefaat edilecekler in kalplerinden korku gittiğinde, birbirilerine "şefaat hakkında Rabbiniz ne buyurdu?" derler.

Denildi ki: Biraz önce açıktan değilse bile zımnî olarak meleklerin zikri geçmişti, zamir onlara râci olabilir. Yani "meleklerin kalplerinden korku gittiğinde böyle sorarlar."

قَالُوا الْحَقَّ **"Hakkı söyledi" derler."**

Derler ki: Hak sözü söyledi. O da razı olduğu kimselere yani mü'minlere şefaat edilmesine izin verdi.

وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ **"O, Aliyy – Kebîr'dir."**

O, yücelik ve kibriya sahibidir.

O günde bir melek veya bir peygamber için Allahın izni olmadan konuşma yetkisi yoktur.

24- قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"De ki: Göklerden ve yerden size rızık veren kimdir?"**

Bundan murat, biraz önce geçen **"Onlar, ne göklerde ne yerde zerre kadar bir şeye sahip değillerdir"** manasını takrir buyurmaktır.

قُلِ اللّٰهُ **"De ki: "Allah'tır."**

Çünkü başka cevap yoktur.

Bunda, sussalar veya ilzam olmak korkusuyla cevap için kem-küm etseler bile, kalpleriyle rızkı verenin Allah olduğunu ikrar ettiklerini hissettirmek vardır.

وَاِنَّآ اَوْ اِيَّاكُمْ لَعَلٰى هُدًى اَوْ فِى ضَلٰلٍ مُبِينٍ **"Herhalde ya biz, ya da siz mutlak bir hidayet üzereyiz veya açık bir dalalet içindeyiz."**

Bir tarafta, rızkı gönderenin Allah olduğunu söyleyen ve zâtî kudret sahibi olan Allaha ibadet eden muvahhidler (tek Allaha inananlar) var. Öte tarafta ise, imkân derecelerinin en aşağısında bulunan cansız şeyleri O'na ortak kılan müşrikler var. Bu durumda elbette gayet açık bir şekilde bir taraf hidayette, diğer taraf da dalalette olacaktır.

Aslında ayetin evvelinde olan takrir ile kimin hidayet üzere, kimin de

dalâlet üzere olduğu belli iken, açıktan bunun söylenmemesi, açıktan söylenmesinden çok daha beliğ ve etkilidir. Çünkü, böylesi bir insaf üslûbu, demogoji yapan hasmı susturucu bir özellik taşır.

Denildi ki: "Ayette leff ü neşr sanatı vardır." Ama bu, zayıf bir görüştür.

Hidayet üzere olanlar için عَلٰى harf-i cerrinin kullanılmasında şöyle bir işaret vardır: Hidayet üzere olan minareye yükselen kimse gibi eşyaya üstten bakar ve onlara muttali olur. Veya ata binip de dilediği yere koşturan kimse gibidir.

Dalâlette olan ise, yoğun karanlıklar içindeki kimseye benzer, bir şey göremez. Veya bir zindanda mahbus olan kimse gibidir, oradan çıkamaz.

25- قُلْ لاَتُسْئَلُونَ عَمَّا اَجْرَمْنَا "De ki: Siz bizim yaptığımız cürümlerden sorumlu tutulmazsınız."

وَلاَ نُسْئَلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ "Biz de sizin yaptıklarınızdan sorumlu tutulmayız."

Ayet, onları insafa getirmede ve yaptıkları fiillerin kötülüğünü anlatmada en etkili ve en beliğ bir üslûbla gelmiştir. Çünkü cürüm işlemeyi Müslümanlara, amel işlemeyi ise müşriklere nispet etmiştir.

26- قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا "De ki: Rabbimiz hepimizi bir araya toplayacak."

Rabbimiz kıyamet günü bizi bir araya getirecek.

ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ "Sonra da aramızda hak ile hüküm verecektir."

Hak üzere olanları cennete, batıl yolda olanları ise cehenneme alarak aramızda adaletle hükmedecek.

وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ "O, Fettah'dır – Alîm'dir."

O, kapalı, müşkil meselelerde hüküm veren, ayırandır. Ne hüküm verilmesi gerektiğini çok iyi bilendir.

27- قُلْ اَرُونِىَ الَّذِينَ اَلْحَقْتُمْ بِهِ شُرَكَآءَ "De ki: O'na ortak tuttuklarınızı bana gösterin bakayım!"

Ta ki, ibadet edilmeye layık olmada hangi sıfatta onları Allaha şerik yaptığınızı göreyim.

Bu, onları daha ziyadesiyle susturmak için, kendilerini ilzamdan sonra şüphelerini sorgulamaktır.

كَلاَّ **"Hayır, asla!"**

Mukayeseyi iptalden sonra, onların şerik olmalarını reddetmek içindir.

بَلْ هُوَ اللّٰهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ **"Doğrusu O, Azîz'dir – Hakîm'dir."**

Allah, galip olmak, tam bir kudret ve hikmete sahip olmak gibi kemâl sıfatlarına sahiptir. Ama Allaha ortak zannettiğiniz batıl ilahlar ise, zelildirler, doğrudan ilim ve kudreti kabule müsait değillerdir.

28- وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلاَّ كَآفَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا **"Biz Seni bütün insanlara ancak bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik."**

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لاَيَعْلَمُونَ **"Fakat insanların çoğu bilmezler."**

Onları Sana muhalefete sevk eden şey, onların cehaletleridir.

29- وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ **"Ve "eğer doğru söylüyorsanız bu vaad ne zaman olacak?" diyorlar."**

Vaadden murat

-Kendisiyle müjdelenen ve azabı ile uyarılan ahirettir

-Veya bu sûrede biraz önce geçen **"De ki: "Rabbimiz hepimizi bir araya toplayacak"** (Sebe, 26) sözüyle vaad edilen durumdur.

Onların bu hitabı, Hz. Peygambere ve mü'minleredir.

30- قُلْ لَكُمْ مِيعَادُ يَوْمٍ لاَ تَسْتَاْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلاَ تَسْتَقْدِمُونَ **"De ki: Size vaad edilen öyle bir gündür ki, ondan ne bir an geri kalabilirsiniz, ne de ileri geçebilirsiniz."**

O gün ansızın size geldiğinde kurtulamayacaksınız.

Onlar, üstteki sualleriyle işi yokuşa sürmelerini ve inkârlarını ortaya koymuşlardı. Gelen cevap, onların durumuna uygun bir tehdit üslûbuyla geldi.

296. DERS

Mü'minler ve Kâfirler

31- وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَلاَ بِالَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ **"Kâfirler: Biz ne bu Kur'ân'a inanırız, ne de önünde olana" dediler."**

"Kur'ana da, daha evvelinde gelen ve O'na işaret eden kitaplara da inanmıyoruz" dediler.

Sebeb-i Nüzûl

Denildi ki: Mekke kâfirleri Hz. Peygamberle alakalı olarak Ehl-i kitaba sordular, onlar da kendi kitaplarında O'nun özelliklerini bulduklarını söylediler. Bunun üzerine, Mekke kâfirleri kızdılar ve ayette nakledilen sözü söylediler.

Denildi ki: Ayette geçen "**önünde olan**" ifadesinden murat önceki kitaplar olmayıp, Kur'anın haber verdiği kıyamet günüdür.

وَلَوْ تَرٰى اِذِ الظّٰلِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ ِالْقَوْلَ ۚ **"O zalimler Rablerinin huzurunda durduruldukları zaman, birbirlerine söz atarken onları bir görsen!"**

Bundan murat, hesaba çekilmeleridir.

يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلاَ اَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ **"O vakit, zayıf tebea, büyüklük taslayanlara şöyle derler: Siz olmasaydınız biz mü'min kimseler olurduk."**

Tebea durumunda olanlar, reis durumunda olanlara derler: Siz bizi saptırıp imandan alıkoymasaydınız, bizler peygambere uyanlardan olurduk.

32- قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا اَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ عَنِ الْهُدٰى بَعْدَ اِذْ جَاءَكُمْ **"Büyüklük taslayanlar, zayıf tebeaya derler: Size hidayet geldikten sonra, sizi ondan biz mi çevirdik?"**

بَلْ كُنْتُمْ مُجْرِمِينَ **"Doğrusu, siz kendiniz suçluydunuz."**

Reisler ise, onları imandan alıkoymalarını inkâr ettiler ve onların,

-Hidayetten yüz çevirerek,

-Ve taklidi tercih ederek kendi kendilerine engel olduklarını söylediler.

33- وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا **"O zayıf tebe o büyüklük taslayanlara dediler:"**

بَلْ مَكْرُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ **"Hayır, gece gündüz kurduğunuz tuzaklar** (bizi hidayetten saptırdı)**."**

Onların kendilerini suçsuz göstermelerinin doğru olmadığını ifade ettiler.

Yani, "Bizim günah işlememiz bizi alıkoymadı. Bilakis sizin gece-gündüz aldatıcı sözleriniz bizi buna sevketti, böyle propaganda ile bizleri tek gözlü hâle getirdiniz."[4]

إِذْ تَأْمُرُونَنَآ اَنْ نَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَنَجْعَلَ لَهٗ اَنْدَادًا **"Çünkü siz Allah'ı inkâr etmemizi ve O'na şerikler koşmamızı emrediyordunuz."**

وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ **"Azabı gördüklerinde içten içe pişmanlık duydular."**

Her iki fırka azabı görünce, yoldan sapma ve saptırmadan dolayı pişmanlıklarını gizlediler ve ayıplanma korkusuyla arkadaşına bir şey demediler.

وَجَعَلْنَا الْاَغْلَالَ فِىٓ اَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا **"Biz de o inkar edenlerin boyunlarına demir halkalar geçirdik."**

"Onların" yerine **"inkâr edenlerin"** denilmesi hem onları kınamak, hem de niçin bu şekilde cezalandırıldıklarını hissettirmek içindir.

هَلْ يُجْزَوْنَ اِلَّا مَاكَانُوا يَعْمَلُونَ **"Onlar ancak yapmakta olduklarının cezasını göreceklerdir."**

34- وَمَآ اَرْسَلْنَا فِى قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ اِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَآ اِنَّا بِمَآ اُرْسِلْتُمْ بِهٖ كَافِرُونَ **"Biz, hangi beldeye bir uyarıcı göndermişsek oranın şımarık zenginleri, "Biz, sizin gönderildiğiniz şeyleri inkâr ediyoruz" dedi."**

Ayet, kavminden önde gelen kimselerin Hz. Peygambere minnette bu-

---

4 Yani, gece-gündüz devamlı yaptığınız menfi işler ve aldatıcı sözlerle beynimizi yıkadınız, bizi de kendiniz gibi yaptınız.

lunmasına mukabil bir tesellidir. Geniş imkân içinde olanların dini yalanlamalarının nazara verilmesi, insanı inkâra sevkeden şeylerin

-Tekebbür,

-Dünya malıyla gururlanmak,

-Şehvete düşkünlük

-Ve imkân sahibi olmayan kimseleri küçük görmek gibi sebepler olmasındandır. Böyle olduğundan dolayı, onlar peygamberlere verdikleri cevapta, onları kabul etmemeye ilâve olarak dalga geçmeyi ve gururlanmayı da ilâve ettiler.[5]

35- وَقَالُوا نَحْنُ اَكْثَرُ اَمْوَالاً وَاَوْلاَدًا "Ve dediler: Bizim mallarımız ve çocuklarımız daha çoktur."

Davet ettiğiniz şey, eğer olması mümkün bir şeyse, biz buna daha evlâyız.[6]

وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ "Ve biz azap görecek değiliz."

Böyle demeleri,

-"Azap diye bir şey yok" diye inanmalarından,

-Veya "dünyada bize bunları veren Allah, azap ile bizi zelil etmez" diye düşünmelerindendir.

36- قُلْ "De ki:"

Onların böyle zannetmelerine red olarak kendilerine de ki:

اِنَّ رَبِّى يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ وَيَقْدِرُ "Rabbim rızkı dilediğine genişletir ve daraltır."

Bunun için özellikleri ve sıfatlarında emsal olan şahıslar, rızık noktasında farklı farklı olabilmektedirler. Şayet bu, böyle olmayı icab ettiren itibarlı veya zelil olmaktan dolayı olsaydı, Allahın iradesiyle meydana gelmezdi.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لاَيَعْلَمُونَ "Fakat insanların çoğu bilmezler."

Mal ve evladın çok olmasını şeref ve itibardan zannederler. Hâlbuki

---

5 **"Biz"** demelerinde gurur hissedildiği gibi **"sizin gönderildiğiniz şeyleri"** ifadesinde de dalga geçme manası sezinlenmektedir.

6 Faraza peygamberlik diye bir şey varsa, bizim peygamber olmamız gerekir.

çoğu kere bu, istidraç içindir. Nitekim ayetin devamında buna dikkat çekilir:

37- وَمَا اَمْوَالُكُمْ وَلاَ اَوْلاَدُكُمْ بِالَّتِى تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفَى اِلاَّ مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا **"Hâlbuki iman edip de salih amel işleyenler dışında, mallarınız ve evlatlarınız sizi huzurumuza yaklaştıracak değildir."**

Yani, mal ve evlat, ancak malını Allah yolunda infak eden, evladına hayır öğreten ve salih olarak yetiştiren kimseyi Allaha yaklaştırır.

فَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ جَزَآءُ الضِّعْفِ بِمَا عَمِلُوا **"İşte onların amellerine karşı kendilerine kat kat mükafat vardır."**

İşte bunlara bire on, hatta çok daha fazlasıyla mükâfatı verilir.

وَهُمْ فِى الْغُرُفَاتِ اٰمِنُونَ **"Ve onlar cennet köşklerinde emniyet içindedirler."**

38- وَالَّذِينَ يَسْعَوْنَ فِٓى اٰيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ اُولٰٓئِكَ فِى الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ **"Âyetlerimizi geçersiz kılmak için yarışanlar var ya, işte onlar azap için hazır bulundurulacaklar."**

Ayetlerimizi red veya onları tenkid için koşup çalışanlar var ya... Onlar, peygamberle ters düşerler, yarış halinde olurlar, veya Allahtan kaçıp kurtulacaklarını zannederler. Ama azaptan kurtulamayacaklardır.

39- قُلْ اِنَّ رَبِّى يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ لَهٗ **"De ki: Gerçekten Rabbim kullarından dilediği kimseye rızkı hem genişletir, hem daraltır."**

Kullarından dilediğine rızkı bazan genişletir, bazan da daraltır.

Bu mana, aynı şahısta iki ayrı vakitte görülen iki farklı durumu anlatır. Üstteki otuzaltıncı ayette anlatılan ise, iki farklı şahısla alakalıdır. Böyle olunca ayette tekrar yoktur.[7]

وَمَٓا اَنْفَقْتُمْ مِنْ شَىْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهٗ **"Her neyi hayra harcarsanız O, onun yerini doldurur."**

Allah, infak ettiğiniz şeyin yerini şimdi veya gelecekte mutlaka doldurur.

وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ **"O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."**

---

[7] Yani Allah kullarından dilediğine bol, dilediğine az verir. Aynı şahsa da bazan bol, bazan az verdiği olur.

Ondan başka görünüşte rızık verir görülenler, O'nun rızkını ulaştırmaya vasıtalardır, yoksa Allahın Rezzâk olmasında O'na ortak değillerdir.

40- وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا "O gün Allah, onların hepsini toplar."

Allah, o gün hem küfrün kibirli önderlerini, hem de onlara uyan zavallıları mahşere toplar.

ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ "Sonra meleklere der: Şunlar size mi tapıyorlardı?"

Ayetin üslûbunda,

-Müşriklerin başına vurmak,

-Onları ilzam edip susturmak,

-Ve şefaat ümitlerini kesmek vardır.

Ayette özellikle meleklere hitap edilmesi,

-Müşriklerin şerik kabul ettikleri şeyler içinde en şerefli bunlar olmasından,

-Ve hitaba uygun bulunmalarındandır.

-Ayrıca, onlara yapılan ibadetin şirkin başlangıcı ve aslı olmasındandır.

41- قَالُوا سُبْحَانَكَ "Onlar derler: Seni tenzih ederiz."

أَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ دُونِهِمْ ۖ "Onlar değil, sen bizim velimizsin."

"Bizim velimiz ancak Sensin. Bizimle onlar arasında bir dostluk yok**"**

Melekler, sanki böyle demekle onların kendilerine ibadet etmelerine razı olmadıklarını beyan etmiş oldular. Ardından da, aslında onların kendilerine değil, cinlere ibadet ettiklerini söylediler:

بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ ۖ "Hayır, onlar cinlere tapıyorlardı."

Onlar, Allahtan gayrisine ibadet etmekle, şeytanlara tapmış oldular.

Denildi ki: Şeytanlar, insanlara temessül edip kendilerini melekler olarak takdim ediyorlar, insanlar da onlara tapıyorlardı.

أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ "Onların çoğu onlara inanmışlardı."

Ayette birinci **"**Onlar**"** zamiri insanlara veya müşriklere racidir. Müşriklere râci olduğunda **"**çoğu**"** kelimesi **"**hepsi**"** manasını ifade eder.

Ayetteki ikinci **"**onlar**"** zamiri ise, cinlere racidir.

42- فَالْيَوْمَ لاَيَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلاَ ضَرًّا **"İşte o gün birbirinize ne bir menfaat, ne de bir zarara sahip olabilirsiniz."**

Çünkü o günde bütün emir Allahındır. Ayrıca, ahiret âlemi tümüyle amellerin karşılığının görüleceği âlemdir. Allah ise, amellerin karşılığını verecek Zâttır.

وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِى كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ **"Ve biz o zulmedenlere: "Tadın bakalım yalanladığınız ateş azabını!" deriz."**

Ayetin başında o hesap gününde birbirlerine fayda veya zarar veremeyecekleri nazara verilmişti. Burada da, o hesap gününden asıl maksat olan onların cezalandırmaları anlatıldı.

43- وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هٰذَآ اِلاَّ رَجُلٌ يُرِيدُ اَنْ يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَاؤُكُمْ **"Âyetlerimiz apaçık bir şekilde onlara okunduğunda, "Bu sadece, atalarınızın tapmakta olduğu şeylerden sizi alıkoymak isteyen bir adamdır" dediler."**

"Bu" diye bahsettikleri Hz. Peygamberdir (asm). **"Bu adam, ecdadınızın ibadet ettiği şeylerden sizi alıkoyup kendi dinine sevketmek istiyor."**

وَقَالُوا مَا هٰذَآ اِلاَّ اِفْكٌ مُفْتَرًى **"Bir de, "Bu,** (Kur'an) **uydurulmuş bir yalandır" dediler."**

"Bu Kur'an, vâkiye mutabık olmadığı cihetle ancak bir iftiradır" dediler.

Böyle diyenler, Hz. Peygamberin kendi sözünü iftira yoluyla Allaha nisbet ettiğini söylediler.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ اِنْ هٰذَآ اِلاَّ سِحْرٌ مُبِينٌ **"O inkarcılar, hak kendilerine geldiği zaman: "Bu apaçık sihirden başka bir şey değil" dediler."**

Burada **"hak"**tan murat

-Peygamberlik meselesi,
-İslâm dini
-Veya Kur'an-ı Kerimdir.

Kur'anın hak olması, lafzı ve i'cazı (mu'cizeliği) itibarıyladır.

Ayette **"onlar şöyle dediler"** şeklindeki fiilin üç defa tekrar edilmesinde, kâfirlerden sadece "onlar" şeklinde değil de **"o inkârcılar"** şeklinde bahsedilmesinde, söyleyenlere ve söylediklerine yer verilmesinde hem onları son derece yadırgamak ve hem de hâllerinden dolayı insanları beliğ bir şekilde hayrete sevketmek vardır.

44- وَمَا اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا **"Hâlbuki biz onlara ders alacakları kitaplar vermedik."**

Biz onlara Allaha şirk koşmanın doğru bir şey olduğuna dair herhangi bir kitap indirmedik.

وَمَا اَرْسَلْنَا اِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ **"Ve kendilerine Senden önce bir uyarıcı da göndermedik."**

Senden önce, kendilerini şirke çağıran ve şirki terke karşı onları uyaran bir uyarıcı da göndermedik.[8]

Böyle olunca, onların bu şirkinin bir asla dayanmadığı gözler önündedir. Öyleyse, nereden böyle bir şüpheye düştüler?!

Ayetin üslûbunda onların son derece cahil olduklarını göstermek ve kıt akıllı olduklarını nazara vermek vardır.

45- وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Onlardan öncekiler de yalanlamışlardı."**

Cenab-ı Hak ardından onları tehdîd ile şöyle buyurdu:

Onlardan öncekiler de, bunlar gibi yalanlamışlardı.

وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَا اٰتَيْنَاهُمْ **"Hem bunlar, onlara verdiklerimizin onda birine eremediler."**

Bunlar, öncekilere verdiğimiz kuvvet, uzun ömür ve mal çokluğunun onda birine bile ulaşmadılar.

Veya, öncekiler bunlara verdiğimiz apaçık deliller ve hidayetin onda birine ulaşamadılar.

فَكَذَّبُوا رُسُلِي **"Böylece elçilerimi yalanladılar."**

فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ **"Görün bakalım, benim onları inkârım nasıl oldu!?"**

Onlar elçilerimi yalanladıklarında, ben onları helâk ile karşılık verdim. Dolayısıyla, bunlar da kendilerine tavrımın nasıl olacağını düşünsünler, benzeri yanlışa düşmekten sakınsınlar.

Ayette iki defa **"yalanladılar"** ifadesi geçmektedir. Bunlardan birincisi genel anlamda dini yalanlamalarını ifade ederken, ikincisi peygamberleri yalanlamakla alakalıdır. Dolayısıyla tekrar söz konusu değildir.

---

8 Yani, onların şirki kitapta yer almadığı gibi, hiçbir peygamber tarafından telkin edilen bir şey de değildir.

297. DERS

Dalalet Nefisten, Hidayet Allah'tan

46- قُلْ اِنَّمَا اَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ ۚ **"De ki: Size sadece bir tek nasihat edeceğim."**

Tek bir haslete sizi irşad ediyor ve nasihatte bulunuyorum:

اَنْ تَقُومُوا لِلّٰهِ مَثْنٰى وَفُرَادٰى ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا ۗ **"Şöyle ki: Allah için ikişer ikişer ve birer birer kalkarsınız, sonra da iyice düşünürsünüz:"**

Bundan murat,

-Hz. Peygamberin meclisinden kalkmaları,

-Veya tartışma ve taklidden yüz çevirip sırf Allah rızası için iş yapmalarıdır.

"İkişer ikişer veya birer birer kalkarsınız" denilmesi şundandır: Çünkü kalabalık, insanın kalbini dağıtır ve sözü karıştırır.

Ayette **iyice düşünülmesi istenen durum**, Hz. Peygamber ve O'nun getirmiş olduğu şeylerdir.

مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ ۚ **"Arkadaşınızda** (peygamberde) **delilikten eser yoktur."**

O zaman, arkadaşınızda böyle şeyler söylemeye O'nu sevkeden herhangi bir cünun (delilik) olmadığını bilirsiniz.

Ayetin **"Arkadaşınızda** (peygamberde) **delilikten eser yoktur"** ifadesi müstakil cümle de olabilir. O zaman bu cümle, O'nun aklının üstünlüğünü görmenin, O'nun doğru olduğunu anlamada yeterli olduğuna tenbihte bulunur. Çünkü böyle bir akıl, O'nu tahkîk etmeden ve delile dayanmadan tehlikeli bir şeye ve haddini aşan şeyler söylemeye sevk edip de insanların içinde mahcup düşürmez, kendini helâke terk etmez. Kaldı ki, O'nun aklının kemâli yanında pek çok mu'cizeler de O'nun doğruluğunu göstermektedir.

Denildi ki: ayetteki "**ma**" ifadesi soru manası da ifade edebilir. O zaman mana şöyle olur: "...Sonra da delilik eseri olarak O'nda ne olduğunu tefekkür edin..."

اِنْ هُوَ اِلاَّ نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَىْ عَذَابٍ شَدِيدٍ **"O, yalnız şiddetli bir azabın önünde, sizin için bir uyarıcıdır."**

Çünkü Hz. Peygamber kıyamete en yakın peygamberdir.

47- قُلْ مَا سَاَلْتُكُمْ مِنْ اَجْرٍ **"De ki: Ben sizden herhangi bir ücret istemedim."**

De ki: Risalete mukabil ücret olarak ben sizden ne istedim?

فَهُوَ لَكُمْ **"O sizin olsun."**

Ayetten murat, herhangi bir ücret talebi olmadığını bildirmektir.

Bir insan gaybtan bir şeyler söylüyorsa,

-Ya delidir, böyle şeyler saçmalıyordur.

-Ya böyle şeyler söyleyerek dünyevî bir menfaat elde etmeye çalışıyordur.

Hz. Peygamberde ikisi de olmadığına göre, O Allahın elçisidir.

Denildi ki: Ayetteki مَا "**ma**" harfi nefiy için olmayıp mevsul olarak gelmiştir. Yani, **"Ben, buna karşı sizden bir ücret değil, ancak Rabbine doğru bir yol tutmayı dileyen kimse istiyorum."** (Furkan, 57) ve **"Ben buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Ancak akrabalıktan gelen sevgi istiyorum."** (Şûra, 23) denilmesi misali, "benim mükâfat olarak istediğim, aslında sizin faydanıza olan şeylerdir. Allaha bir yol bulmanız size fayda verdiği gibi, bu yakınlık da yine size fayda vermektedir."

اِنْ اَجْرِىَ اِلاَّ عَلَى اللّٰهِ **"Benim ecrim ancak Allah'a aittir."**

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ **"Ve O, her şeye şahittir."**

O, her şeye muttalidir, doğruluğunu ve niyetimin hâlis olduğunu bilir.

48- قُلْ اِنَّ رَبِّى يَقْذِفُ بِالْحَقِّ **"De ki: Şüphesiz Rabbim gerçeği ortaya koyar."**

O, kullarından seçmiş olduğu kimselere hakkı ilka eder, indirir.

Veya hakkı batıla atar, batılın işini bitirir.

Veya hakkı afâk-ı âleme neşreder.

Bu mana esas alındığında, ayet-i kerime İslâmın galebesi ve intişarı için bir vaat hükmünde olur.

عَلَّامُ الْغُيُوبِ **"O, gaypları hakkıyla bilendir."**

49- قُلْ جَاءَ الْحَقُّ **"De ki: Hak geldi."**

وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ **"Artık batıl ne bir şey ortaya çıkarabilir, ne de geri getirebilir."**

Haktan murat, İslâmdır. Hakkın gelmesiyle batıl yani şirk zâil olur, kendisinden bir eser kalmaz.[9]

Denildi ki: Batıldan murat İblis'tir veya puttur. Yani, İblis veya put ne bir şeyi yoktan yaratabilir, ne de tekrar iâde edebilir.

Veya, **"İblis veya put kendine uyanlara ne başında bir hayır getirir, ne de sonunda."**

Denildi ki: Ayetteki **"ma"** soru manası da ifade edebilir: Yani, **"Batıl, neyi baştan yaratmış, neyi yeniden diriltmiştir?"**

50- قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَى نَفْسِي **"De ki: Eğer ben yanılırsam, yalnız kendi adıma yanılırım."**

De ki: Şayet ben haktan saparsam kendi aleyhimde sapmış olurum. Çünkü sapmamın vebâli, kendime aittir, nefsim buna sebebiyet vermiştir. Zira nefis, hadd-i zâtında cahildir ve kötülüğü emredicidir.

وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِي إِلَيَّ رَبِّي **"Ve eğer hidayeti bulmuşsam, bilinmeli ki Rabbimin bana vahyetmesiyledir."**

Çünkü doğruyu bulmak, Onun yol göstermesi ve muvaffak kılmasıyladır.

إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ **"Çünkü O, Semi' – Karîb'tir** (işitir, yakındır)**."**

O, velev gizli de yapsa, her yoldan çıkanın ve doğru yolu bulanın sözünü ve fiilini idrak eder.

51- وَلَوْ تَرَى إِذْ فَزِعُوا **"Dehşete kapıldıklarında onları bir görsen..."**

-Ölüm anında,
-Kıyamette diriltildiklerinde,

---

9 Bu, karanlığın ömrünün ışık yanıncaya kadar olmasına benzer. Işığın olmaması, karanlığı her tarafa hükmetmiş gösterir. Ama güneş doğduğunda, o karanlıktan bir eser kalmaz.

-Veya Bedir günü mağlup olduklarında onları bir görsen...

"Bir görsen" ifadesinin cevabı hazfedilmiştir. Şöyle takdir edilebilir: "O zamanlarda onları bir görsen, elbette çok dehşetli bir durum görmüş olurdun!"

فَلَا فَوْتَ **"Artık kaçmak yoktur."**

O zaman kaçmakla veya bir yere sığınmakla kurtulamazlar.

وَأُخِذُوا مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ **"Yakın bir yerden yakalanmışlardır."**

O zaman arzın üstünden altına alınırlar.

Veya mahşer meydanından cehennem ateşine alınırlar.

Veya Bedir sahrasından, leşlerinin bırakıldığı çukura alınırlar.

52- وَقَالُوا آمَنَّا بِهِ "(Azabı görünce), **"ona inandık" derler."**

Bu sûrenin kırkaltıncı ayetinde **"O, yalnız şiddetli bir azabın önünde, sizin için bir uyarıcıdır"** denilerek Hz. Peygamberin bahsi geçmişti. **"Ona inandık"** derken, bundan murat Hz. Peygamberdir. (asm)

وَأَنَّىٰ لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ **"Ama onlar için, artık uzak bir yerden** (dünyadan) **iman elde etmek nasıl mümkün olur?"**

Onlar nereden böyle kolay bir şekilde imanı elde edecekler?!

Çünkü iman, mükellef oldukları dünyada onlardan istenmişti. Şimdi ise dünya onların çok uzağında.

Ayet, iman konusunda fırsatın ellerinden kaçtığını ve artık iman etmelerinin bir anlam ifade etmediğini anlatan bir temsildir.[10]

53- وَقَدْ كَفَرُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ **"Hâlbuki daha önce onu inkâr etmişlerdi."**

Hâlbuki onlar ahiretten önce, dünyada mükellef oldukları zamanda Hz. Peygamberi veya azabı inkâr etmişlerdi.

وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ **"Ve uzak bir yerden gayba taş atıyorlardı."**

---

10 Yani, dünyada iken iman etmeleri gerekirdi, o zaman iman onları kurtarırdı. Ama artık imtihan bitmiş, ölüm ve kıyametle gaybî gerçekler açığa çıkmış. Böyle bir hâlde "iman ettim" demek bir fayda vermeyecektir.

Hz. Peygamberin izhar etmediği meselelerde, zanna dayalı bir şekilde ileri geri konuşuyor, O'nu tenkid ediyorlardı.

Veya azap konusunda atıp tutuyorlardı.

Hz. Peygamber hakkında, O'nunla alakası olmayan hakikatten uzak şeyler söylüyorlar, O'nun dini hakkında şüphe uyandırıyorlardı.

Veya ahiret hâlleri hakkında rastgele konuşuyorlardı.

Ayet, onların hâlini çok uzakta olan bir şeye görmeden taş atan kimsenin misaliyle anlatan bir temsildir. Temsildeki adam atmakla vuramayacağı gibi, bunlar da atıp tuttukları bu meselelerde isabet etmekten çok çok uzaktırlar.

54- وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَايَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِمْ مِنْ قَبْلُ **"Tıpkı bundan önce benzerlerine yapıldığı gibi, artık kendileriyle arzularının arasına set çekilmiştir."**

Onlarla, ulaşmak istedikleri

-İmanın fayda vermesi

-Cehennem ateşinden kurtulmak gibi arzuladıkları şeyler arasına girilmiştir.

Daha önceki ümmetlerden onların emsali olanlara da böyle muamele edildi.

إِنَّهُمْ كَانُوا فِى شَكٍّ مُرِيبٍ **"Çünkü onlar derin bir şüphe içinde idiler."**

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Kim Sebe sûresini okusa, bütün Nebi ve Rasûller kıyamet günü O'na arkadaş olur, musafaha ederler."

FÂTIR SÛRESİ

Fâtır Sûresi Mekkî'dir.
Kırk beş ayettir.

298. DERS

Kanatlı Melekler

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Her türlü hamd, gökleri ve yeri yaratan Allah'a mahsustur."**

Fâtır kelimesi "yarmak" anlamından gelir. Allahu Teâlâ yokluk karanlığını yarmış, gökleri ve yeri oradan çıkarmıştır.

جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلاً اُولِىٓ اَجْنِحَةٍ مَّثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ **"O, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler kılandır."**

Allah, melekleri kendisiyle peygamberleri ve salih kulları arasında aracı kıldı. Melekler bunlara vahiy, ilham ve sadık rüya ile tebliğde bulunurlar.

Meleklerin aracı kılınması, Allah ile mahlûkat arasında da söz konusudur. Melekler, mahlûkata Allahın sun'unun eserlerini ulaştırırlar.

Melekler, mertebelerine göre değişen müteaddit ve farklı farklı kanatlara sahiptirler, bunlarla nazil olurlar ve bunlarla yükselirler.

Veya bu kanatlarla Allahın görevlendirdiği şeyi yapmaya koşarlar, O'nun emrine göre tasarrufta bulunurlar.

Ayette ifade edilen kanat rakamları, tahsis için ve daha ziyade olmasını nefiy için olmayabilir. Nitekim Hz. Peygamber (asm), Cebraili (as) miraçta altıyüz kanatlı olarak görmüştür.

يَزِيْدُ فِى الْخَلْقِ مَايَشَآءُ **"O, yaratılışta dilediğini ziyade kılar."**

Ayetin bu kısmı, şu manaya delalet eder: Meleklerin bu şekilde farklı farklı olması Allahın meşieti gereği ve hikmetinin muktezasıdır, onların zâtlarının bir lâzımı değildir. Çünkü sınıfların ve nevilerin özellikler ve fasılalarla farklı farklı olması müşterek cevherlerinden dolayı olsa, ittifak hâlindeki şeylerin levazımının birbirlerini nefyetmeleri gerekirdi, bu ise imkânsızdır.

-Yüz güzelliği,

-Ses güzelliği,

-Aklın kalitesi,

-Nefisteki hoşgörü gibi şeylerde ve emsalinde görülen şekil ve manadaki ziyadelikler, ayetin şümûlüne dâhildir.

إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ **"Şüphesiz Allah, her şeye kâdirdir."**

Ve bazı şeylerin meydana gelmesi, bazılarının ise olmaması, ancak ilâhî bir tercihledir.

2- مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلاَ مُمْسِكَ لَهَا **"Allah insanlara rahmet olarak neyi açarsa, artık onu** (rahmeti) **tutacak biri yoktur."**

İnsanlara Allahın açmış olduğu emniyet içinde yaşamak, sıhhat, ilim ve peygamberlik gibi ne kadar nimet varsa, bunlara engel olacak kimse yoktur.

وَمَا يُمْسِكْ فَلاَ مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ **"Neyi de tutarsa, ondan sonra onu gönderecek yoktur."**

Ayette لَهَا "lehe" ve لَهُ "lehü" zamirlerindeki farklılık, birincinin rahmete râci olması, ikincisinin ise mutlak olup hem rahmete, hem de başkasına raci olabilmesindendir. Bunda, Allahın rahmetinin gadabını geçtiğini hissettirmek vardır.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ **"O, Azîz'dir – Hakîm'dir."**

O, her yaptığını ilimle ve mükemmel bir şekilde yapar.

Allahu Teâlâ mülk ve melekûtun yaratıcısı ve kayıtsız – şartsız onlarda tasarrufta bulunanı olduğunu beyan ettikten sonra, insanları nimetlerine mukabil şükretmeye davet etti ve şöyle buyurdu:

3- يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ **"Ey insanlar! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın."**

Yani,

-Hakkını, kadr-u kıymetini bilerek,

-Allahtan olduğunu itiraf ederek,

-Gönderene itaatte bulunarak bu nimetleri muhafaza edin.

Cenab-ı Hak, ardından bu nimetlerde bir başkasının medhali, müdahalesi olup da, kendisine şerik olmaya layık bulunmasını inkâr ile şöyle buyurdu:

هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللّٰهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ **"Gökten ve yerden size rızık veren Allah'tan başka her hangi bir yaratıcı mı var?"**

لَآ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ **"O'ndan başka ilâh yoktur."**

فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ **"O halde nasıl çevrilirsiniz?"**

Durum böyleyken nereden tevhidi bırakıp Allaha başka şeyleri şerik kılmaya dönüyorsunuz?!

Ayette **"...Allah'tan başka her hangi bir yaratıcı mı var?"** denilmesi, öğrenmek için olmayıp nefiy içindir. Yani, Allahtan başka gökten ve yerden size rızık yaratan biri yoktur.

4- وَاِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ **"Eğer onlar Seni yalanlıyorlarsa, Senden önce nice peygamberler de yalanlandı."**

Dolayısıyla, onların yalanlamalarına karşı, önceki peygamberler gibi Sen de sabret, onların yolundan git.

Ayette "rusül" yani **"nice peygamberler"** ifadesinin elif-lâmsız gelmesi, ziyade teselliyi ve sabır yarışına girmeyi gerektiren tazim içindir.

وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ **"Ve bütün işler Allah'a döndürülür."**

İşler O'na döndürüldüğü için, Sana sabrından dolayı mükâfat verir, onları da yalanlamaları sebebiyle cezalandırır.

5- يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ **"Ey insanlar! Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır."**

Allahın haşir ve amellerin karşılığı ile ilgili vaadi haktır, asla bir hilaf söz konusu değildir.

فَلاَ تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا **"Öyleyse sakın sakın dünya hayatı sizi aldatmasın!"**

Ta ki dünya hayatına dalmak ve lezzetlerinden faydalanmak, sizi ahireti talep etmekten ve orası için çalışmaktan alıkoymasın.

وَلاَ يَغُرَّنَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ **"Ve sakın sakın o aldatıcı şeytan, Allah hakkında sizi aldatmasın.**

Şeytan da "günahlara devam etseniz bile Allah sizi bağışlar" şeklinde hülyalarla sizi aldatmasın. Gerçi, Allahın o kadar çok günah içinde olan insanları affetmesi mümkündür. Ama bundan yola çıkarak günahlara devam etmek, "bünyem kuvvetlidir" diyerek zehir içmeye benzer.

6- إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ **"Çünkü şeytan size bir düşmandır."**

Onun düşman olması, ta Hz. Âdeme dayanan kadîm ve genel bir düşmanlıktır.

فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا **"Öyleyse siz de onu düşman edinin."**

Siz de inançlarınızda ve fiillerinizde onu düşman edinin. Bütün hâllerinizde ona karşı ihtiyatlı davranın.

إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ **"O, kendi taraftarlarını ancak alevli ateşe girenlerden olmaya çağırır."**

Ayetin bu kısmı onun düşmanlığını takrîrdir ve kendi taraftarlarını hevâya tabi kılmaktan ve dünyaya meylettirmekten maksadının ne olduğunu beyandır.

7- الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ **"İnkâr edenler için, çok şiddetli bir azap vardır."**

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ **"İman edip salih amel işleyenler için ise, büyük bir mağfiret ve çok büyük bir mükafat vardır."**

Ayet, şeytanın davetine icabet edenlere bir vaîd ve ona muhalefet edenlere de bir vaattir. Aynı zamanda onun boş hülyalarını keser, bütün işin imana ve salih amele dayandığını gösterir.

8- أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا **"Artık kötü ameli kendisine süslü gösterilip de onu güzel gören kimse** (ameli iyi olan kimse gibi midir?)**"**

Ayet, üstteki manayı takrirdir. Yani:

Vehim ve hevâsı aklına galip gelen ve bunun sonucu olarak düzgün karar veremeyip batılı hak, çirkini güzel gören kimse, hiç böyle olmayıp muvaffak kılınan ve hakkı hak olarak bilen, böylece amelleri gerçek mahiyetlerine uygun bir şekilde güzel ve çirkin olarak gören kimse gibi midir?

فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ **"Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, dilediğini hidayete erdirir."**

فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ **"Öyleyse, onlar için duyduğun üzüntüler yüzünden kendini helâk etme!"**

Yani, "onların sapmalarına ve yalanlamada ısrarlarına karşılık kendini yiyip bitirme!"

Ayette üç defa geçen فَ "fe" harfleri sebebiyet bildirir. Ancak ilk iki "fe", sebebe dâhil olurken üçüncü "fe", neticeye dâhil oldu.

"Haserat" (üzüntüler) kelimesinin çoğul gelmesi, Hz. Peygamberin onların hâllerine karşı çok üzüldüğüne veya onların üzülmeyi gerektiren nice kötü fiiller yaptıklarına delalet içindir.

إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ **"Şüphesiz ki Allah, onların yaptıklarını hakkıyla bilendir."**

Merak etme, Allah onların neler yaptıklarını bilir, ona göre karşılıklarını verir.

9- وَاللّٰهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا **"Ve Allah rüzgârları gönderdi, derken rüzgârlar bir bulutu harekete geçirir."**

Ayette, mazi fiil ile başlanmışken **"derken rüzgârlar bir bulutu harekete geçirir"** diye geniş zaman ile devam etmesi, Allahın hikmetinin kemâline delâlet eden bu harika durumu zihinde canlandırmak, ayrıca, rüzgarlar sebebiyle bulutların harekete geçtiğini beyan etmek içindir. Bundan dolayı bulutun hareketi, rüzgârlara isnat edilmiştir.

Her iki fiilin farklılığının, işin sürekliliğine delâlet etmek için olması da caizdir.[1]

فَسُقْنَاهُ إِلَىٰ بَلَدٍ مَيِّتٍ **"Derken onu** (bulutu) **ölü bir beldeye sevk ettik."**

فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا **"Böylece ölümünden sonra onunla arzı hayatlandırdık."**

Buluttan inen yağmurla yeryüzünü ihya ettik, canlandırdık.

Ayette bulutun zikri, yağmurun zikri gibidir.

Veya şöyle mana verilebilir: "O bulutla arzı ihya ettik." Çünkü bulut yerin dirilmesine sebep olan yağmurun sebebidir veya o bulut olarak gördüğümüz, neticede yağmur olmaktadır.

Allahu Teâlâ, önce rüzgârları gönderdiğini anlattı. Ardından **"Derken onu** (bulutu) **ölü bir beldeye sevk ettik... Onunla arzı hayatlandır-**

---

[1] Yani, rüzgârın ve bulutların hareketliliğinde süreklilik vardır. Devamlı rüzgârlar eser ve buna bağlı olarak da bulutlar daima hareket hâlinde olurlar.

dık" şeklinde **"biz"** diyerek devam etti. Bunda, ölü beldeye bulutu sevketmenin ve ondan indirilen yağmurla yeri diriltmenin, ziyadesiyle ilâhî sanatla meydana gelmesine işaret vardır.

كَذٰلِكَ النُّشُورُ **"İşte ölümden sonra diriliş de böyledir."**

Ölü yerden canlıların çıkarılması gibi, ölüler de böyle diriltileceklerdir. Ona kâdir olan, buna da kâdirdir.

Çünkü her iki diriltme arasında sadece maddelerinde bir farklılık vardır. Bunun ise, sonuca bir tesiri söz konusu değildir.

Denildi ki: "**İşte ölümden sonra diriliş de böyledir**" derken, bundan murat, yeniden hayat vermenin keyfiyetidir. Çünkü Allahu Teâlâ arşın altından bir su gönderir, mahlûkatın cesetleri bununla büyür.

299. DERS

Bütün İzzet Allah'ın

10- مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا **"Her kim izzet istiyorsa, bilsin ki bütün izzet Allah'ındır."**

Öyleyse izzet arayan Allahtan istesin. Çünkü bütün izzet Onundur.

Ayette, **"bütün izzet Allahındır"** denilerek bunun medlulü ayrıca zikredilmedi.[2]

إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ **"Kelim-i tayyib** (hoş kelimeler) **O'na yükselir."**

وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ **"Salih amel onu yükseltir."**

Ayetin bu kısmı izzetin niçin talep edilmesi gerektiğini beyan eder. O da, tevhid ve salih ameldir.

Güzel söz ve salih amelin Allaha yükselmesinden murat, Allahın onları kabulüdür. Veya insanın amelini yazan meleklerin, bunları Allaha arz etmeleridir.

"Salih amel onu yükseltir" derken "onun" zamiri ile kastedilen, temiz sözdür. Çünkü amel, ancak tek Allahı kabulle (tevhid ile) kabul edilir.

Veya bundan murat, ameldir. Çünkü amel, imanı tahkîke yükseltir ve onu takviye eder.

Veya şu mana verilebilir: "Allah, salih ameli yükseltir." Amele bu şerefin verilmesi, onda olan külfetten dolayıdır.

Denildi ki: **"Kelim-i tayyib"**, zikir, dua ve Kur'an okumayı da içine alır.

Hz. Peygamberden şöyle nakledilir: "Bundan murat, "Subhanallahi velhamdûlillahi ve la ilâhe illallahu vallahu ekber"dir." Kul bunları söylediğinde melek bunlarla semaya yükselir, bunları Rahmâna takdim eder. Ama bunları söyleyenin salih ameli yoksa, kendisinden bunlar kabul edilmez."

---

[2] Dinî meselelerde soruları olan birine "falan âlime sor" denilebileceği gibi, "falan zât büyük bir âlimdir" şeklinde de söylenebilir. Bu ikinci cümlede, her ne kadar zikredilmese bile "git ondan sor" manası vardır. Ayette **"bütün izzet Allahındır"** denilmesinde de, "öyleyse" izzet isteyen O'ndan talep etsin" manası bulunmaktadır.

وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ **"Kötülükler kuranlara gelince, onlara çok şiddetli bir azab vardır."**

Bundan murat, Kureyşin Hz. Peygamber hakkında,

-Hapsetmek,

-Öldürmek,

-Veya sürgüne göndermek şeklinde Dârun-Nedvede kendi aralarında görüş alış-verişinde bulunmalarıdır.[3]

وَمَكْرُ أُولَٰئِكَ هُوَ يَبُورُ **"Onların tuzakları hep boşa gider."**

Bunların mekri (hilesi) fasittir, gerçekleşmeyecektir. Çünkü bütün işler mukadder olup hile ile değişmez. Ayetin devamı ilâhî takdire delâlet etmektedir:

11- وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ **"Allah sizi bir topraktan yarattı."**

Allah Âdemi topraktan yaratmak suretiyle sizi de topraktan yarattı.

ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ **"Sonra bir nutfeden..."**

Sonra da O'nun neslini nutfeden meydana getirdi.

ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا **"Sonra sizi çiftler kıldı."**

Sonra sizleri erkekli dişili yaptı.

وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ **"O'nun bilgisi olmadan ne bir dişi hamile olur, ne de doğurur."**

Bunların hepsi, Allah nezdinde malumdur.

وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ **"Kendisine ömür verilenin ömrünün uzatılması ve ömründen kısaltılması mutlaka bir kitapta yazılıdır."**

Yaşlılık hâline varan kimsenin ömrünün uzunluğu, ömrü az olanların böyle takdir edilmesi mutlaka kitapta yazılıdır.

Veya bundan murat, aynı kişinin ömrünün levhi mahfuzda sabit olan çeşitli sebeplerle çok veya az olması da olabilir. Mesela "Amr, şayet hacca giderse ömrü altmış sene olacak, yoksa kırk yıl yaşayacak."

---

3 Bu durum, Enfal suresi 30. ayette anlatılmaktadır.

Denildi ki: Ömürden noksanlıktan murat, şu ana kadar geçen ömrüdür. Çünkü şu ana kadarki geçen kısım, gün be gün amel defterine yazılmaktadır.

Kitap'tan murat,

-Allahın ilmi,
-Levh-i mahfuz,
-Veya amel defteridir.[4]

إِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ **"Şüphe yok ki bu, Allah'a çok kolaydır."**

"Bu" ifadesi ile kastedilen,

-Bunların hıfzı,
-Ömrün ziyade veya noksan kılınmasıdır.

12- وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ **"Hem iki deniz aynı olmaz."**

هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ **"Şu tatlı, hararet keser, içimi kolaydır."**

وَهٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ **"Şu da tuzlu, yakar kavurur."**

Ayet mü'min ve kâfir için bir darb-ı meseldir.

Furat, susuzluğu gideren, **sâiğ** ise kolayca boğazdan geçen, "**ücac**" ise, tuzluluğuyla yakan demektir.[5]

وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا **"Bununla beraber her birinden taze bir et yersiniz ve bir ziynet çıkarır, giyinirsiniz."**

Ayetin bu kısmı, iki denizin sıfatı ve onlarda olan nimetleri beyan etmede tebeî olarak zikredilmiştir.

Veya bunlar da temsilin devamıdır. Şöyle ki: "Bunlar her ne kadar bazı faidelerde müşterek olsalar da, sudan bizzat maksut olan şeylerde eşit olmadıkları cihetle eşit sayılmazlar. Çünkü bunlardan biri, kendini bozacak ve fıtratının kemâlini değiştirecek şeyleri karıştırmıştır.

Benzeri bir şekilde her ne kadar cesaret ve cömertlik gibi bazı sıfatlarda müşterek olsalar da, mü'min ve kâfir bir olmazlar. Çünkü en büyük özellikte farklıdırlar. Mü'min aslî fıtratı üzere kalmış, kâfir ise bunu bozmuştur.

---

[4] Aslında bunlardan biri, diğerini reddeden şeyler değildir. Çünkü bunların hepsi Allahın ilminde bulunduğu gibi, O'nun ilminin tecelligâhı olan levh-i mahfuzda da yer alır, her şahsın amel defterinde de bulunur.

[5] Yani, mü'min susuzluğu gideren tatlı, hoş bir su gibidir. Kâfir ise, tuzlu acı suya benzer.

Denizden çıkarılan süslerden murat, inciler ve yakutlardır.

وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ **"Onun lütfundan istemeniz için gemilerin orada suyu yara yara gittiğini görürsün."**

وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ **"Ve ola ki şükredersiniz."**

Ayette **"ola ki..."** denilmesi, zâhir hâlin bunu gerektirmesi yönündendir.

13- يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ **"O, geceyi gündüze sokuyor, gündüzü de geceye sokuyor."**

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ **"Güneşi ve ayı emrine âmâde kılmıştır."**

كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى **"Bunların her biri bir ecel-i müsemmaya akıp gidiyor."**

"Ecel-i müsemma", "belli bir ecel" demektir. Bundan murat,

-Dönme müddeti,

-Veya dönmesinin nihayet bulacağı yer veya zaman,

-Veya kıyamet günüdür.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ **"İşte bunları yapan Allah, sizin Rabbinizdir."**

Ayette **"işte bu"** ile, bu şeylerin faili olan Allaha işaret edilmektedir. Bunda, bu işleri yapmanın, benzerlerini yapmanın sübutunu da gerektirdiğini hissettirmek vardır.

لَهُ الْمُلْكُ **"Mülk** (hükümranlık) **O'nundur."**

"Mülk O'nundur" kısmı, yeni bir cümle de olabilir.

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ **"O'ndan başka taptıklarınız ise, bir çekirdek zarına bile malik değillerdir."**

Çünkü Allah, ulûhiyette ve rububiyette tektir.[6]

14- إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ **"Kendilerine dua ederseniz duanızı işitmezler."**

Çünkü cansızdırlar.

---

6 Böyle olunca, Allahın mülkünde Allahtan başkası için en küçük bir tasarruf yetkisi yoktur.

وَلَوْ سَمِعُوا مَااسْتَجَابُوا لَكُمْ **"İşitseler bile size cevap veremezler."**

Faraza işitseler, size icabet edemezler. Çünkü fayda vermeye güçleri yoktur.

Veya sizin onlara duanızdan teberri etmeleri yönüyle, size icabet etmezler.

وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ **"Kıyamet günü de kendilerini Allah'a ortak koşmanızı inkâr ederler."**

Kıyamet günü onları Allaha şerik kılmanızı inkâr edecekler, batıl olduğunu söyleyecekler veya başka ayette geçtiği üzere **"Siz bize tapmıyordunuz"** diyecekler. (Yunus, 28)

وَلاَ يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ع **"Sana Habîr gibi haber veren olmaz."**

Habîr (Her şeyden haberdar) olanın Sana durumu söylemesi gibi, kimse Sana haber veremez.

Habîr'den murat, Cenab-ı Haktır. Çünkü her şeyin hakikatini bilen O'dur, O'ndan başkası tam bir vukufiyetle bilemez.

Bundan murat, onların ilâhlarıyla ilgili söylenenlerin tahkik edilmesi ve onların dua ettikleri şeylerin nefyidir.

300. DERS

Herkes Fakir

15- يَا اَيُّهَا النَّاسُ اَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ اِلَى اللّٰهِ ۚ **"Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız."**

Sizler, hadd-i zâtında ve sizinle alakalı şeylerde fakirlersiniz.

Ayette **"fukara"** kelimesinin elif-lâmlı gelmesi, insanların fakirliğini beliğ bir şekilde ifade etmek içindir. Sanki fakirliklerinin şiddeti ve ihtiyaçlarının çok olması sebebiyle, fakir kimselerin ta kendileri olmuşlardır. İnsanların fakirliğine nisbetle diğer varlıkların muhtaç olması, o kadar da kayda değer bir durum değildir. Bundan dolayı taraf-ı İlâhiden şöyle denilmiştir:

"Ve insan çok zayıf yaratılmıştır." (Nisa, 28)

وَاللّٰهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ **"Allah ise Ğanî - Hamîddir."**

Allah, mutlak manada müstağnidir. (Hiçbir şeye ihtiyacı yoktur.) Diğer bütün varlıklara nimet veren O'dur. Bundan dolayı da hamde layık olmuştur.

16- اِنْ يَشَاْ يُذْهِبْكُمْ وَيَاْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ۚ **"Eğer O dilerse sizi yok eder ve yerinize yeni bir halk getirir."**

O, dilerse sizi ortadan kaldırır, sizden daha itaatkâr başka kavimler yaratır.

Veya sizin bilemeyeceğiniz başka bir âlem yaratır.

17- وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ بِعَزِيزٍ **"Ve bu, Allah'a göre zor bir şey değildir."**

Bu, Allaha zor değildir, bunu yapmakta çekineceği bir şey yoktur.

18- وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى ۖ **"Ve hiç bir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez."**

"Andolsun, onlar mutlaka kendi yüklerini ve kendi yükleriyle beraber nice ağır yükleri yükleneceklerdir." (Ankebut, 13) ayetinde anlatılan durum ise, sapan ve saptıran kimselerle alâkalıdır. Çünkü onlar, kendi dalâletlerinin günah ağırlıklarıyla beraber, dalâletine sebep olduklarının gü-

nah yüklerini de taşıyacaklardır. Ama bu yine de kendi günahlarını taşımak demektir, başkasının günahlarından almak söz konusu değildir.

وَاِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ اِلٰى حِمْلِهَا لاَيُحْمَلْ مِنْهُ شَىْءٌ **"Günah yükü ağır basan, günahının yüklenilmesine çağırsa, ondan bir şey yüklenilmez."**

وَلَوْ كَانَ ذَاقُرْبٰى **"İsterse bir yakını olsun."**

اِنَّمَا تُنْذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ **"Sen ancak gıyaben Rablerinden ürperen ve namazı dosdoğru kılanları sakındırırsın."**

"Gıyaben Rablerinden ürperen"

-Onlar, Rablerini görmedikleri halde O'nun azabından korkarlar.

-İnsanlardan uzak, tek başlarına olduklarında Allah korkusu ile yine günahlardan uzak kalırlar.

-Azabı görmedikleri hâlde, yine Rablerinden korkarlar.

Peygamberin uyarması bunlara fayda vermiş olduğu için, bunlar namazı dosdoğru kılarlar.

Ayette Rab'lerinden korkmalarının geniş zamanla, namazı kılmalarının ise geçmiş zamanla ifade edilmesi, daha önce de nazara verildiği sebeple, devamlılık bildirmek içindir.

وَمَنْ تَزَكّٰى فَاِنَّمَا يَتَزَكّٰى لِنَفْسِهٖ **"Temizlenen sırf kendisi için temizlenir."**

Her kim günah kirlerinden arınsa, kendisi için arınmış olur. Çünkü faydası kendinedir.

وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ **"Ve dönüş Allah'adır."**

Allah, onların arınmalarına göre karşılıklarını verir.

19- وَمَا يَسْتَوِى الْاَعْمٰى وَالْبَصِيرُ **"Âma ile** (görmeyenle) **gören bir olmaz."**

Âma ve görenden murat, kâfir ve mü'mindir.

Denildi ki: Bu ikisi, put ve Allah için bir meseldir.

20- وَلاَ الظُّلُمَاتُ وَلاَ النُّورُ **"Karanlıklar ile aydınlık da."**

Yani, batıl ve hak da aynı değildir.

21- وَلاَ الظِّلُّ وَلاَ الْحَرُورُ **"Gölge ile sıcaklık da..."**

Sevap ve ceza da bir değildir. Ayette لَا "lâ" kelimesinin tekrarı, ziyadesiyle te'kid içindir.

Ayette geçen **"harûr"** kelimesi, "sıcak esen rüzgâr" demektir.

Denildi ki: Gündüz esen sıcak rüzgâra "semûm", gece esene ise "harûr" denilir.

22- وَمَا يَسْتَوِى ٱلْاَحْيَاءُ وَلَا ٱلْاَمْوَاتُ **"Ölüler ve diriler de bir değildir."**

Mü'min ve kâfirler için başka bir temsildir. Bu; birincisinden daha beliğdir, bundan dolayı **"bir değildir"** fiili burada tekrar edildi.

Denildi ki: Ayet, âlimler ve cahiller için bir temsildir.

إِنَّ اللّٰهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَآءُ **"Şüphesiz Allah, dilediğine işittirir."**

Allah, hidayetini dilediğine işittirir, böylece onu ayetlerini anlamaya ve verilen öğütlerden ders almaya muvaffak kılar.

وَمَآ اَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِى الْقُبُورِ **"Ama Sen, kabirlerdekilere işittirecek değilsin."**

Ayetin bu kısmı, küfürde ısrar edenlerin ölülere benzetilmesine bir terşihtir ve onlardan ümidi kesmede etkin bir anlatımdır.[7]

23- إِنْ اَنْتَ اِلَّا نَذِيرٌ **"Sen ancak bir uyarıcısın."**

Sana düşen ancak uyarmaktır. Onlara duyurmak ise, Senin vazifen değildir. Kalbi mühürlü olanlara Senin yapabileceğin bir şey yoktur.

24- إِنَّآ اَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا **"Şüphesiz biz seni hak ile hem bir müjdeci, hem bir uyarıcı olarak gönderdik."**

"Hak ile"

Ayet, şu şekillerde anlaşılabilir:

-Seni haklı olduğumuz hâlde gönderdik.

-Seni haklı olduğun hâlde gönderdik.

-Seni, hak Seninle olduğu hâlde gönderdik.

"Hem bir müjdeci, hem bir uyarıcı olarak"

---

[7] **Terşih**, mecazî anlatım esnasında, o mecaza bağlı yeni ifadeler kullanma san'atıdır. Ayette kâfirler önce ölü kimselere benzetilmiş, ardından da **"Sen, kabirdekilere işittirecek değilsin"** denilerek terşihte bulunulmuştur.

Önceki **"hak"** kelimesi burayla alâkalı olarak da düşünülebilir: Yani, "Seni hak bir vaatle müjdeleyici ve hak bir vaîdle uyarıcı olarak gönderdik."

وَاِنْ مِنْ اُمَّةٍ اِلاَّ خَلاَ فِيهَا نَذِيرٌ **"Hiçbir ümmet de yoktur ki, içlerinde bir uyarıcı geçmiş olmasın."**

Burada **"uyarıcı"**dan murat peygamber olabildiği gibi, peygamberin yerine uyarıda bulunan âlim de olabilir.

Ayette sadece **nezîr**, yani uyarıcının zikredilmesi, bunun zikrinin diğerine lüzum hissettirmemesindendir. Kaldı ki, hemen yukarıda ikisi müstakil olarak geçmişti.

Veya peygamberlerin gönderilmesinde en önemli maksadın uyarmak olmasından, burada özellikle o gelmiştir.

25- وَاِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ **"Ve eğer Seni yalanlıyorlarsa, onlardan öncekiler de yalanlamışlardı."**

جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ **"Peygamberleri onlara mu'cizelerle, sahifelerle ve aydınlatıcı kitapla gelmişlerdi."**

Peygamberleri onlara nübüvvetlerine şahit olan mu'cizelerle, ayrıca, Hz. İbrahimin sahifeleri gibi sahifeler ve Tevrat ve İncil gibi aydınlatıcı kitaplar getirmişlerdi.

Zübür ve Kitab-ı Münir'den murat aynı olması caizdir. Bunların birbirine atfedilmesi, her ikisinin vasfı farklı olmasındandır.

26- ثُمَّ اَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا **"Sonra ben o inkâr edenleri tutup yakaladım."**

فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ۚ **"Benim onları inkârım nasıl oldu?"**

Benim ceza vermekle onları kabul etmeyişim nasıl oldu?!

301. DERS

Kitab'ın Vârisleri

27- اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاۤءً **"Görmedin mi Allah gökten bir su indirdi."**

فَاَخْرَجْنَا بِهٖ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا اَلْوَانُهَا **"Derken biz onunla renkleri başka başka meyveler çıkardık."**

Bunların her birinin cinsleri ve sınıfları farklı farklıdır. Ayrıca her birinin de kendi arasında çeşitli sınıfları vardır.

Veya bundan murat, renklerinin sarı, yeşil ve diğer renkler ile farklı farklı olmasıdır.

وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ اَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ **"Dağlarda da yollar, beyazlı kırmızılı çeşitli renklerde ve kapkara topraklar var."**

Bunların da rengi şiddet ve zaafta (koyu ve açıklıkta) farklı farklıdır.

28- وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَآبِّ وَالْاَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهٗ كَذٰلِكَ **"Ve insanlardan, hayvanlardan ve davarlardan da böyle muhtelif renkliler var."**

İnsanlar, hayvanlar ve davarlardan da, meyvelerin ve dağların farklı renkte olmaları gibi çeşitli renklerde yarattık.

اِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا **"Kulları içinde Allah'tan ancak âlimler haşyet duyar."**

Çünkü haşyetin (ürpermenin) şartı, kendinden korkulanı tanımak ve onun sıfatlarını ve fiillerini bilmektir. Kim daha çok bilse, daha çok korkar. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Allahtan en çok korkanınız benim, O'ndan en çok sakınanız da benim."

Bundan dolayı bu ayetin devamında Allahın kudretinin kemâline delâlet eden fiillerinin zikri yer aldı.

Ayete mecazen "Allah ancak âlim kullarından korkar, yani saygı duyar" manası da verilmiştir.

اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ **"Şüphe yok ki Allah Azîz'dir – Ğafur'dur."**

Allahın **Azîz** olması, tuğyanında ısrar eden kimseyi cezalandıracağına delâlet etmesiyle, O'ndan korkmanın gerekli oluşunun illetini gösterir.

Allah Azîz olmakla beraber, isyanından tevbe eden kimse için ise **Ğafur**'dur, bağışlayıcıdır.

29- إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَوٰةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ **"Allah'ın kitabını okuyan, namazı dosdoğru kılan ve kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık olarak verenler, asla zarar ihtimali olmayan bir ticaret umarlar."**

Allahın kitabını okumaktan murat,

-Onu okumaya devam etmek,

-Ona tâbi olmayı prensip edinmektir.

"Allahın kitabı"ndan murat, Kur'andır veya Allahın indirdiği bütün kitaplardır. Bu son manaya göre ayet, Allahın ayetlerini yalanlayanları anlattıktan sonra, diğer ümmetlerden tasdik edenleri medih yoluyla anlatmaktadır.

"Gizli ve açık" denilmesi, onların bunlardan herhangi birinde infakı özel olarak kastetmeksizin vermelerini anlatır.

Denildi ki: Farz olmayan infakları gizliden, farz olanları ise açıktan verirler.

İşte bu özellikleri taşıyanlar, hiç kesada uğramayacak ve asla zarar etmeyecek bir ticaret umarlar.

30- لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ **"Çünkü O, mükâfatlarını kendilerine eksiksiz ödeyecek."**

Ayetin bu kısmı, evveliyle bağlı olarak şu manaları ifade edebilir:

-Onlar bu yaptıklarını Allahın onlara mükafatlarını eksiksiz vermesi için yaptılar.

-Onlar hiç zarar etmez bir ticaret umuyorlardı. Allah da onlara mükafatlarını eksiksiz verdi.

وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ **"Ayrıca lütfundan onlara fazlasını da verecektir."**

Allah, onların amellerine mukabil olana, lütfuyla daha ziyadesini verecektir.

إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ **"Çünkü O, Ğafur'dur – Şekur'dur."**

Şüphesiz O, kullarının hatalarına karşı çokça bağışlayandır. Taatlerine karşı ise, çokça karşılık verendir.

Cenab-ı Hakkın **Ğafur** ve **Şekûr** olması, amellerin karşılığını eksiksiz vermesi ve lütfuyla fazlasıyla mukabelede bulunmasının sebebini beyan eder.

31- وَالَّذِىٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ **"Kitaptan Sana vahyettiğimiz hakkın ta kendisidir."**

Kitaptan murat, Kur'an'dır. Bu durumda ayetteki مِنْ "min" ifadesi beyan manası taşır. Yani, "kitap olarak Sana indirdiğimiz."

Veya kitaptan murat, cinstir. Bu durumda "min", baziyet bildirir. Yani, "kitaptan Sana indirdiğimiz..."

مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ **"Kendinden öncekileri tasdik edici olarak gönderilmiştir."**

Sana indirilen, daha önceki semavî kitapları tasdik edici olarak gelmiş olup, hakkın ta kendisidir.

Kur'anın hak oluşu, akaid ve temel hükümlerde onlara muvafık olmasını gerekli kılar.

اِنَّ اللّٰهَ بِعِبَادِهٖ لَخَبِيْرٌ بَصِيْرٌ **"Şüphe yok ki Allah, kullarına Habîr – Basîr'dir."**

Allah, kullarının hem içlerini, hem de dışlarını bilir. Dolayısıyla Senin hâllerinde nübüvvete aykırı bir durum olsaydı, diğer kitapların miyarı olan böyle mu'ciz bir kitabı sana vahyetmezdi.

Ayette, Cenab-ı Hakkın **Habîr**, yani her şeyden haberdar olmasının önce gelmesi, böyle meselelerde esas olanın ruhanî durumlar olması yönündendir.[8]

32- ثُمَّ اَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِيْنَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا **"Sonra biz kullarımızdan seçtiklerimizi Kitab'a mirasçı yaptık."**

-Senden miras olarak kalmasına hükmettik.

-Veya bundan murat "kitaba varis kılacağız" demektir. Bu mananın geçmiş zaman ile ifade edilmesi, mutlaka tahakkuk edeceği içindir.

---

8 Haberdar olacak ki, kimin risalete ehil olduğunu bilsin, ona göre görevlendirsin.

-Veya kitabı önceki milletlerden miras olarak intikal ettirdik.

Bu ayet, yirmidokuzuncu ayete atıfla gelmiştir. Otuzbirinci ayet ise, kitaba mirasçı olmanın keyfiyetini beyan için ara cümle olarak gelmiştir.

"Kullarımızdan seçtiklerimizi Kitab'a mirasçı yaptık" denilmesinden murat, sahabeden ve sonraki devirlerde gelen kimselerden âlim olanlardır.

Veya genel anlamda bütün ümmettir. Çünkü Allah, ümmet-i Muhammedi diğer ümmetler üzerine seçkin kılmıştır.

فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ **"Onlardan bir kısmı nefsine zulmeder."**

Onlardan bir kısmı, o Kur'anla amelde kusur ederek nefsine zulmeder.

وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ **"Bir kısmı orta bir yol tutar."**

Bir kısmı da çoğu vakitte o Kur'anla amel eder, orta bir yolda gider.

وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ **"Bir kısmı da Allah'ın izniyle hayırlarda yarışır."**

Bir kısmı da Allahın izniyle kendileri Kur'anla amel etmelerinin yanında, talim ve irşadda bulunur.

Ayetin manasıyla ilgili şu manalara da dikkat çekilmiştir:

Nefsine zulmeden, cahildir. Orta halli olan ilim öğrenendir. Hayırda yarışan ise, âlimdir.

Nefsine zulmeden günahlara dalar. Orta halli günahla salih ameli karışık yapar. Hayırda yarışan ise, hasenatı seyyielerinden fazladır. Öyle ki, seyyieleri örtülür. Bu, Hz. Peygamberin şu sözünün manasıdır: "Hayırda yarışanlar, işte onlar cennete girerler, orada hesapsız bir şekilde rızıklandırılırlar. Orta hâlli olanlar kolay bir muhasebe ile hesaba çekilirler. Nefislerine zulmedenler ise, onlar mahşer süresince tutulurlar, sonra Allah onlara rahmetiyle muamele eder."

Denildi ki: Zalimden murat, kâfirdir. Diğer iki gruptan önce zalim olanların nazara verilmesi, zâlimlerin çokluğu sebebiyledir. Ayrıca zulüm, cehil ve hevâya uyma manasıyla, fıtratın bir gereği gibidir. Orta halli olmak ve hayırda yarışmak ise, arızî birer durumdur.

ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ **"İşte bu, büyük lütuftur."**

"İşte bu" ifadesinden murat

-Kitaba varis kılmak,

-Allahın bir kısım kullarını seçmesi,

-Veya hayırda yarışmak olabilir.

33- جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا "Onlara Adn cennetleri vardır, oraya girecekler dir."

Cennete girecek olanlar hakkında şu cihetler nazara verilmektedir:

-Bunlar, ayetin üst kısmında anlatılan üç gruptur. Yani, nefsine zulmeden, orta halli ve hayırda yarışanlar.

-Allahın seçmiş olduğunu beyan ettiği kullar,

-Orta halli olanlar ve hayırda yarışanlardır. Çünkü bu iki gruptan murat, cinstir.[9]

يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا "Orada altın bilezikler ve incilerle süsleneceklerdir."

وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ "Ve orada elbiseleri ipektir."

34- وَقَالُواالْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ "Ve şöyle derler: Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun."

"Üzüntü"den murat,

-Akıbet korkusudur.

-Veya geçim ve buna arız olan hâllerle ilgili endişedir.

-Veya İblisin vesvesesinden ve başka durumlardan endişe içinde olmaktır.

اِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ "Gerçekten Rabbimiz Ğafur – Şekûr'dur."

Şüphesiz bizim Rabbimiz, günahkârlar için çokça bağışlayıcı ve itâat edenler için de karşılığını ziyadesiyle verendir.

35- اَلَّذِى اَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهٖ "Ki O, lütfundan bizi beka yurduna yerleştirdi."

Allahın böyle nimet vermesi ve ikramda bulunması, tamamen O'nun lütfundandır. Çünkü O'na vacip bir şey yoktur.

---

9 Yani, bu üç grup içinde bu ikisi, cennete girme yönüyle bir grup gibidir.

لاَيَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ **"Bize orada bir yorgunluk dokunmaz."**

وَلاَ يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ **"Ve bize orada bir usanç da gelmez."**

Çünkü ahirette insanlar mükellef olmayacaklardır. Orası meşakkat yeri değildir.

Ayette, orada yorgunluk olmayacağını ifadeden sonra, yorgunluğa teretttüp eden usancın da olmayacağını peşinden söylemek, etkili bir anlatımdır.

36- وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ ۚ **"İnkâr edenlere gelince, onlar için cehennem ateşi vardır."**

لاَيُقْضَى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا **"Onlar öldürülmez ki ölsünler."**

Orada kendileri için ölüm yoktur ki istirahata kavuşsunlar.

وَلاَ يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا **"Ve kendilerine cehennem azabından hafifletilmez."**

Bilakis, ne zaman onlara azap veren ateş sönse, yeniden tutuşturulur.

كَذَٰلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ ۚ **"İşte biz her nankörü böyle cezalandırırız."**

İşte küfür ve küfranda ileri giden herkesi, bu ceza gibi bir cezayla cezalandırırız.

37- وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا ۚ **"Onlar, orada şöyle feryat ederler:"**

رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ۖ **"Ey Rabbimiz! Bizleri çıkar, yapa geldiklerimizden farklı salih bir amel yapalım."**

Onların "salih amel yapalım" demek yerine **"yapa geldiklerimizden farklı salih bir amel yapalım"** demeleri, hem şu dünyada yaptıkları salih olmayan amelleri için pişmanlıklarını gösterir, hem de amellerinin salih olmağını itiraf etmeleridir.

Ayrıca bu isteklerinde, cehennemden çıkmak isteyişlerinin bunları telâfi etmek için olduğunu ve kendilerinin dünyada o amellerini salih zannettiklerini, ama şimdi bunun tersinin tahakkuk ettiğini hissettirmek vardır.

أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ **"(Onlara denir): "Size düşünecek olanın düşüneceği kadar bir ömür vermedik mi?"**

Ayetin bu kısmı, Allahtan onlara bir cevap ve kendilerini kınamaktır.

Ayette verildiği bildirilen ömür, mükellefe tefekkür ve tezekkürü mümkün kılan her ömrü içine alır. Bununla beraber bazıları yirmi ile altmış yıl arasını nazara vermişlerdir. Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Altmış yıl yaşamış bir kimse için Allah nezdinde bir mazeret olamaz."

وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ **"Hem size uyarıcı da gelmişti."**

Ayette geldiği bildirilen **"nezîr"** yani uyarıcı hakkında değişik cihetler nazara verilmiştir. Mesela,

-Bundan murat Hz. Peygamberdir (asm)

-Veya Kitap'tır.

-Akıl,

-Yaşlılık,

-Yakınların ölümü de birer uyarıcıdır.

فَذُوقُوا **"O halde tadın** (azabı)**."**

فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ **"Artık zalimler için hiçbir yardımcı yoktur."**

O zalimler için kendilerinden azabı def edecek bir yardımcı yoktur.

302. DERS

Sünnetullah

38- إِنَّ اللّٰهَ عَالِمُ غَيْبِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Şüphe yok ki Allah, göklerin ve yerin gaybını bilendir."**

Hiçbir şey O'na gizli kalamaz. Dolayısıyla onların hâlleri de O'na gizli değildir.

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ **"Elbette O, sinelerde olanları hakkıyla bilendir."**

Ayetin bu kısmı, üstteki hükmün illetini gösterir. Çünkü en gizli şey olan kalplerden geçenleri bilince, diğer şeyleri elbette bilir.

39- هُوَ الَّذِى جَعَلَكُمْ خَلآٰئِفَ فِى الْاَرْضِ **"O, sizi yeryüzünde halifeler kıldı."**

O, size yeryüzünde tasarruf yetkisi verdi.

Denildi ki: İnsanların yeryüzüne halife olmaları, birbirlerine halef olmalarını, yani ardı ardına gelmelerini ifade eder.

فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ **"Artık kim inkar ederse, küfrü kendi aleyhinedir."**

Böyle olunca, artık kim küfrederse, küfür ve küfranının cezası kendinedir.

وَلاَ يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ اِلاَّ مَقْتًا **"Kâfirlerin küfürleri, Rableri katında kendilerine buğzdan başka bir şey artırmaz"**

وَلاَ يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ اِلاَّ خَسَارًا **"Kâfirlerin küfürleri kendilerine zarardan başka bir şey artırmaz."**

Ayetin bu kısmı, önceki cümlede bildirilen hükmün açıklamasıdır.

Ayette, herkes için küfrün iki sonucuna dikkat çekilmiştir:

-Allahın gadabını celbetmek,

-Ahirette hüsran.[10]

---

10 Dünyada iman ve İslâm nimetlerinden ve bunların kazandırdığı manevî lez-

40- قُلْ اَرَاَيْتُمْ شُرَكَآءَكُمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ **"De ki: Allah'ı bırakıp da çağırmakta olduğunuz şeriklerinizi gördünüz mü?!"**

Ayette şeriklerin onlara nispetle **"şerikleriniz"** şeklinde ifade edilmesi, gerçekte olmayan bu ilahların kendileri tarafından kendilerine musallat kılındıklarına dikkat çeker.[11]

Keza **"şerikleriniz"** ifadesi, putlar gibi aslında malik oldukları şeyleri ilâh mevkiine getirmelerini de ifade eder.

اَرُونِى مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْاَرْضِ **"Gösterin bana, onlar yeryüzünden neyi yaratmışlardır?"**

اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِى السَّمٰوَاتِ ۚ **"Yoksa onlar için gökyüzünde bir ortaklık mı var?"**

Yoksa onlar için göklerin yaratılışında Allah ile bir ortaklıkları mı var ki, uluhiyette Allaha şerik olmaya layık oldular?!

اَمْ اٰتَيْنَاهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلٰى بَيِّنَتٍ مِنْهُ ۚ **"Yoksa biz onlara bir kitap vermişiz de ondan bir delil üzere mi bulunuyorlar?"**

Veya Biz onlara bir kitap verdik de, o kitap putları şerik yaptığımızı mı söylüyor?! Böylece onlar Kitaba dayanarak kendilerinin Allaha şerik olduğunu iddia ediyorlar?!

Ayetteki **"onlar"** zamiri müşriklere de raci olabilir. O zaman şu ayetteki gibi bir manayı ifade eder:

"Yoksa biz onlara bir delil indirdik de O'na ortak koşmalarını o mu söylüyor?" (Rum, 35)

بَلْ اِنْ يَعِدُ الظّٰلِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا اِلَّا غُرُورًا **"Hayır, doğrusu o zalimler, birbirlerini aldatmadan başka bir vaadde bulunmuyorlar."**

Allahu Teâlâ, kendisi için asla bir şerik olmadığını çeşitli delillerle nazara verdikten sonra, müşrikleri şirke sevkeden durumu anlattı. O da, öncekilerin sonrakileri aldatması veya reislerin etbalarını "bunlar Allah katında şefaatçilerdir, onlara şefaatçi olacaklardır" şeklinde kandırmalarıdır.

---

zetlerden, ahirette de cennet ve nimetlerinden mahrum kalmak elbette en büyük bir hüsrandır.

11 Yani, gerçekte onlar birer ilah değildir. Ama müşrikler bunları Allaha şerik zannetmişler, bu zannın sonucu olarak Allah yerine bunlara tapmışlardır.

41- إِنَّ اللّٰهَ يُمْسِكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ اَنْ تَزُولاَ **"Şüphesiz Allah gökleri ve yeri zeval bulmaktan tutuyor."**

Çünkü, imkân dairesinde olan bir şeyin bulunduğu hâl üzere kalması, ancak onu muhafaza edenle mümkündür.

وَلَئِنْ زَالَتَا اِنْ اَمْسَكَهُمَا مِنْ اَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ **"Andolsun ki eğer zeval bulurlarsa, onları O'ndan başka kimse tutamaz."**

اِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا **"Gerçekten O, Halîm'dir – Ğafur'dur."**

"Neredeyse, söyledikleri sözden gökler çatlayacak, arz yarılacak ve dağlar parçalanıp dağılacak." (Meryem, 90) ayetinde nazara verildiği üzere, göklerin ve yerin zeval bulmasını netice verecek nice günahlar olmakla beraber Allahu Teâlânın yine de bunları devam ettirmesi, son derece hilim sahibi ve çokça bağışlayıcı olmasındandır.

42- وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ **"Olanca güçleriyle Allah'a şöyle yemin ettiler:"**

لَئِنْ جَاءَ هُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ اَهْدٰى مِنْ اِحْدَى الْاُمَمِ **"Şayet kendilerine bir uyarıcı gelirse, ümmetlerin herhangi birinden çok daha doğru yolda olacaklar!"**

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Kureyş kavmi Hz. Peygamber daha Peygamber olarak gönderilmezden önce ehl-i kitabın kendilerine gelen peygamberleri yalanladıklarını duyunca şöyle demişlerdi: "Allah Yahudi ve Hristiyanlara lanet etsin! Şayet bize bir peygamber gelirse, onlardan çok daha hidayet üzere olacağız!"

فَلَمَّا جَاءَ هُمْ نَذِيرٌ مَازَادَهُمْ اِلاَّ نُفُورًا **"Fakat kendilerine bir uyarıcı geldiği zaman, bu onların sırf ürkmelerini artırdı."**

Uyarıcı olarak Hz. Peygamber onlara geldiğinde, O uyarıcı veya O'nun gelmesi, ancak onları hakdan uzaklaşmaya itti.

43- اِسْتِكْبَارًا فِى الْاَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ **"Yeryüzünde bir kibirlenme ve kötü bir tuzak için** (böyle yaptılar)**."**

وَلاَ يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ اِلاَّ بِاَهْلِهِ **"Hâlbuki kötü tuzak ancak sahibinin başına geçer."**

Kötü tuzak, ancak tuzağı kuranın başına geçer. Nitekim bunlar Bedir savaşında cezalarını buldular.

فَهَلْ يَنْظُرُونَ اِلاَّ سُنَّتَ الْاَوَّلِينَ ۚ **"Artık onlar öncekilerin kanunundan başka ne gözetiyorlar?"**

Allahın öncekilerde prensibi, peygamberi yalanlayanları cezalandırmaktır.

فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَبْدِيلاً ۚ **"Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişme bulamazsın."**

وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَحْوِيلاً **"Ve Sen Allah'ın sünnetinde asla bir başkalaşma da bulamazsın."**

Çünkü ceza vermek yerine başka bir uygulama yapmaz. Peygamberi yalanlayanları cezalandırmak yerine başkalarına ceza vermek gibi başka bir prensip de edinmez.

44- اَوَلَمْ يَسِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin akıbeti nasıl olduğuna bakmadılar mı?"**

وَكَانُوا اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۖ **"Hâlbuki onlar, bunlardan daha kuvvetliydiler."**

O Mekke müşrikleri Şam, Yemen ve Irak gibi yerlere gittiklerinde önceki milletlerden kalan harabelere bakıp öncekilerin akıbetini görmediler mi?[12]

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَىْءٍ فِى السَّمٰوَاتِ وَلاَفِى الْاَرْضِ ۖ **"Göklerde ve yerde hiçbir şey Allah'ı aciz bırakamaz."**

اِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا **"Çünkü O, Alîm'dir – Kadîr'dir."**

O, bütün her şeyi bilir ve her şeye de gücü yeter.

45- وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ دَآبَّةٍ **"Bununla**

---

12 Burada söz konusu olan durum, o harabelerden intikalle ve onların nasıl helâk edildikleriyle ilgili haberlerden yola çıkarak ilmen bir kanaate sahip olmalarıdır.

beraber Allah, insanları kazandıkları günahlar yüzünden hemen yakalayıverseydi, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı."

Şayet Allah işledikleri günahlar yüzünden insanları hemen cezalandırsa, onların günahlarının şeametinden yeryüzünde hareket eden bir canlı bile kalmazdı.

Denildi ki: Ayette geçen "**canlı**"dan murat, insandır. Ayetin devamı da buna işaret eder.

وَلٰكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ **"Fakat onları belli bir süreye kadar erteler."**

فَاِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ **"Nihayet ecelleri gelince** (gereğini yapar)**."**

Bundan murat, kıyamet günüdür.

فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِعِبَادِهٖ بَصِيرًا **"Şüphe yok ki Allah, kullarını görendir."**

Onların ne yaptıklarını gördüğü için, onların amellerine göre karşılıklarını verir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

Fatır sûresini kim okusa, sekiz cennet kapısı o kimseyi davet eder, "istediğin kapıdan gir" derler.

YASİN SÛRESİ

Yasin Sûresi Mekkî olup
seksen üç ayettir.

303. DERS

İmam-ı Mübîn

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Yasin sûresine "muimma" denir, okuyana dünya ve ahiretin hayrını kazandırır. Ayrıca ona "dâfia" ve "kâdıye" denir, okuyandan her türlü kötülüğü def eder ve onun bütün ihtiyaçlarını karşılar."

1- يٰسٓ "Yâ-sîn."

"Yasîn" ifadesi, manada ve i'rabda elif-lâm-mîm gibidir.

Denildi ki: Yasîn, Tay kabilesinin dilinde "ey insan" anlamına gelir.

2- وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيمِ "Hikmetli Kur'ân'a andolsun ki."

3- اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ "Şüphesiz Sen gönderilen rasûllerdensin."

4- عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ "Sırat-ı müstakim (dosdoğru bir yol) **üzeresin."**

Sırat-ı müstakim üzere olmaktan murat, tevhîd ve bütün işlerde istikamettir.

Hz. Peygamberin Allahın gönderdiği elçilerden olması her ne kadar istikamet üzere olmasını iltizam ederse de, bu şekilde açık bir ifadeyle de belirtilmiştir.

5- تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ "(Kur'an), **Azîz – Rahîm (**mutlak güç sahibi, çok merhametli olan Allah) **tarafından indirilmiştir."**

6- لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّا اُنْذِرَ اٰبَاؤُهُمْ "Ataları uyarılmamış bir kavmi uyarman için."

Uzun bir fetret dönemi yaşanmış, o zamanki Arabların ecdadı peygamber uyarısından uzak kalmışlardı. Bu ifade, onların peygambere ne derece şiddetle muhtaç olduğunu anlatır.

Veya şöyle de mana verilebilir: "Eski zamanda ecdatlarının uyarıldığı şeyle onları uyarman için biz seni onlara gönderdik."

فَهُمْ غَافِلُونَ "(Bu yüzden) **onlar gafil kimselerdir."**

Üstteki ilk açıklamaya göre manası şöyle olur:

"Onlar, uyarılmadıkları için gaflette kalmışlardır."

İkinci cihetle ise şu manayı ifade eder: "Biz seni onları uyarman için gönderdik. Çünkü onlar gafil kimselerdir."

7- لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَى اَكْثَرِهِمْ **"Andolsun ki onların çoğunun üzerine azab sözü hak olmuştur."**

فَهُمْ لاَيُؤْمِنُونَ **"Artık onlar iman etmezler."**

Bundan murat, **"Rabbinin, 'Andolsun ki cinlerden ve insanlardan cehennemi dolduracağım' sözü tamam oldu"** ayetinin manasıdır (Hûd, 119). Çünkü onlar, Allahın **"onlar iman etmezler"** diye bildiği kimselerdendir.

8- اِنَّا جَعَلْنَا فِى اَعْنَاقِهِمْ اَغْلاَلاً فَهِىَ اِلَى الْاَذْقَانِ **"Onların boyunlarına demir halkalar geçirdik, o halkalar çenelerine dayanmıştır."**

Ayet, onların küfür üzere ısrarlarını ve kalplerinin mühürlü olmasını ifade eder. Bundan dolayı ayetler ve uyarılar onlara fayda vermemektedir. Bu mana ayette bir temsil olarak boynu kelepçeli insanlarla anlatılmıştır. Bu kelepçeler çenelerine kadar dayanmış, bundan dolayı başlarını eğememektedirler.

فَهُمْ مُقْمَحُونَ **"Artık onlar başlarını eğemezler."**

Başlarını kaldırmışlar, gözlerini yummuşlardır. Artık bunlar hakka yönelemezler, boyunlarını oraya çeviremezler, hakka mukabil baş eğemezler.

9- وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَاَغْشَيْنَاهُمْ **"Hem önlerinden bir sed, hem de arkalarından bir sed çekmişiz, kendilerini sarmışızdır."**

فَهُمْ لاَيُبْصِرُونَ **"Artık onlar görmezler."**

Bu da onların cehalet çukurunda hapiste olduklarını, ayetler ve delillere bakmaktan alıkonulduklarını anlatan bir başka temsildir. Önlerinden ve arkalarından iki sed onları kuşatmıştır. Bu sedler, onların gözlerini kapatmış, artık önlerini ve arkalarını göremez olmuşlardır.

Sebeb-i Nüzûl

Denildi ki: Bu iki ayet Benî Mahzûm hakkında indi. Ebu Cehil, Hz. Pey-

gamber secdede iken başını yere sürteceğine dair yemin etti. Elinde bir taş olduğu hâlde Hz. Peygamberin yanına vardı. Hz. Peygamber namaz kılıyordu. Ebu Cehil elini kaldırdığında, eli boynuna kenetlendi, taş da eline yapıştı. Daha sonra güçlükle taşı elinden alabildiler. Ebu Cehil, kavmine döndü, olanları anlattı.

Aynı kabileden bir başkası "Ben Muhammedi bu taşla öldüreceğim" diyerek Hz. Peygamberin yanına geldi. Allah da onun gözünü kör etti.

10- وَسَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَايُؤْمِنُونَ **"Onları uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir, iman etmezler."**

Bakara sûresinde bunun tefsiri geçmişti.[1]

11- اِنَّمَا تُنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ ۚ **"Sen ancak Zikr'e** (Kur'an'a) **uyan ve Rahmân'dan gıyabî olarak korkan kimseyi uyarırsın."**

Senin uyarıların ancak bir öğüt olan Kur'ana dikkatle muhatap olan, onunla amel eden, Rahmânın cezalandırması daha gelmeden ve o dehşetli haller gözle görülür bir şekil almadan O'ndan korkan kimseye fayda verir.

"Rahmândan gıyabî olarak korkmak", kalbinin derinliklerinde O'ndan ürperti duymak ve O'nun rahmetine aldanmamak manasında da olabilir. Çünkü O, Rahmân olduğu gibi aynı zamanda Müntakimdir, Kahhardır.

فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَاَجْرٍ كَرِيمٍ **"İşte onu bir mağfiret ve güzel bir mükâfatla müjdele."**

12- اِنَّا نَحْنُ نُحْيِ الْمَوْتٰى **"Gerçekten, ölüleri biz diriltiriz."**

Allahın ölüleri diriltmesi, ölmüş olanları haşrederek ve cahillere de hidayet vererek olur.

وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَاٰثَارَهُمْ ۚ **"Ve onların önceden yapıp gönderdiklerini ve geride bıraktıklarını yazarız."**

Onların, önceden yapmış oldukları iyi ve kötü bütün amelleri yazarız.

Ölümlerinden sonra geride bıraktıkları eserlerini de yazarız.

Bu geride bıraktıkları, öğrettikleri bir ilim ve vakfettikleri bir eser gibi

---

1 Bkz. Bakara, 6.

şeyler olabildiği gibi, batıl bir şeyi yaymak ve bir zulmü tesis etmek gibi kötü şeyler de olabilir.

وَكُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْنَاهُ فِى اِمَامٍ مُبِينٍ ع **"Ve biz her şeyi bir "imam-ı mübin"de sayıp tesbit etmişizdir."**

İmam-ı Mübin'den murat, levh-i mahfuzdur.

304. DERS

Ashab-ı Karye

13- وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلاً اَصْحَابَ الْقَرْيَةِ **"Onlara, ashab-ı karye'yi misal ver."**

Bahsi geçen ashab-ı karye, Antakya halkıdır.

اِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ **"Hani oraya elçiler gelmişti."**

Bu elçiler, Hz. İsa'nın oraya gönderdiği kimselerdi.

14- اِذْ اَرْسَلْنَا اِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ **"Hani biz onlara iki kişi göndermiştik."**

فَكَذَّبُوهُمَا **"Fakat onlar ikisini de yalanlamışlardı."**

Cenab-ı Hakkın **"biz göndermiştik"** demesi, rasûlü ve halifesinin fiili olmasındandır.[2]

فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ **"Biz de bir üçüncü ile destek verdik."**

Üçüncü elçinin adı Şem'un'dur.

فَقَالُوا اِنَّا اِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ **"Onlara: 'Biz size gönderilmiş elçileriz' dediler."**

Antakya halkı putlara tapıyordu. Hz. İsa, bunlara iki elçisini gönderdi. Bu iki elçi şehre yaklaştıklarında Habib-i Neccar'ı gördüler. Habib-i Neccar, koyun güdüyordu. Onlara nereden gelip nereye gittiklerini sordu, onlar da anlattılar. Habib-i Neccar, "bu anlattıklarınıza bir delil var mı?" dedi. Onlar da "hastayı tedavi eder, anadan doğma körün gözünü açarız, cüzzamlıları iyileştiririz" dediler. Habib-i Neccarın hasta bir çocuğu vardı, onu gösterdi. Onlar da elleriyle meshettiler, çocuk iyileşti. Habib-i Neccar, bu olay karşısında iman etti, haber şehirde yayıldı. Pek çok insan, onların elleriyle şifa buldu. Onların haberi hükümdara kadar ulaştı. Hz. İsanın elçilerini yanına getirip "ilahlarımızdan başka bizim için başka bir ilah mı var?" diye sordu. Dediler: "Evet, seni ve ilahlarını yaratan!"

---

[2] Yani, gönderen Hz. İsa da olsa, Hz. İsa kendi şahsı için değil, Allahın davasını anlatmak üzere göndermiştir.

Bunun üzerine hükümdar onları hapsettirdi. Hz. İsa da Şem'unu oraya gönderdi. Şem'un, gerçek kimliğini gizleyerek hükümdarın adamlarıyla dostluk kurdu. Onlar da kendisine alıştılar, onu hükümdara götürdüler böylece hükümdarın yakın çevresinde yer aldı. Bir gün hükümdara "duyduğuma göre sen iki adamı hapsetmişsin, ne dediklerini dinledin mi?" diye sordu. Hükümdar "hayır" dedi. Şem'unun talebi doğrultusunda onları yanına getirtti. Şem'unla onlar arasında şöyle bir muhavere cereyan etti:

-Sizi kim gönderdi?

-Herşeyi yaratan ve şeriki olmayan Zât bizi gönderdi.

-Öz olarak bize O'nu anlatın.

-O, ne dilerse yapar, ne isterse ona hükmeder.

-Deliliniz var mı?

-Hükümdar ne dilerse talep etsin.

Bunun üzerine hükümdar yüzünde göz yeri bile olmayan bir çocuk getirtti, iki elçi Allaha dua ettiler, çocuğun yüzünde göz için yarılma meydana geldi. İki fındık alıp o boşluklara yerleştirdiler. Bunlar birer göz haline geldiler. Çocuk bunlarla görmeye başladı.

Bunun üzerine Şem'un, hükümdara "Ne dersin, sen de ilahlarından istesen de böyle bir şey yapsalar! Böylece hem sana hem de onlara bir itibar olur" dedi.

Hükümdar "benim sana karşı bir sırrım yok. Bizim ilahlarımız işitmez görmez, zarar ve fayda veremez" diye cevap verdi. Ardından da "şayet sizin ilahınızın bir ölüyü diriltmeye gücü yeterse, O'na iman ederiz" dedi. Bunun üzerine yedi gün önce ölmüş bir genci getirdiler. Hz. İsanın iki elçisi dua ettiler, ölü doğrulup kalktı ve şöyle dedi: Ben, ateş dolu yedi vadiye alındım. İçinde bulunduğunuz inançtan dolayı sizi uyarıyorum, imana gelin!"

Ayrıca şöyle devam etti: "Sema kapıları açıldı, gördüm ki güzel bir genç bu üçüne şefaatçi oluyor."

Hükümdar "Üçü dediğin kimler?" diye sordu. Genç, "Şem'un ve şu ikisi" dedi.

Şem'un, gencin sözünün hükümdara tesir ettiğini görünce ona nasihatte bulundu, o da kalabalık içinde iman etti. İman etmeyenlere ise, Hz. Cebrail sayha (yüksek bir ses) ile bağırdı, helâk olup gittiler.

15- قَالُوا مَا اَنْتُمْ اِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُنَا **"Dediler: Siz ancak bizim gibi insansınız."**

Bizi davet ettiğiniz şeye sizi yetkili kılan bir meziyet sizde görmüyoruz.

وَمَا اَنْزَلَ الرَّحْمٰنُ مِنْ شَيْءٍ **"Ve Rahmân, hiçbir şey indirmedi."**

Rahmân, size vahiy ve risaletten bir şey indirmedi.

اِنْ اَنْتُمْ اِلاَّ تَكْذِبُونَ **"Siz ancak yalan söylüyorsunuz."**

Siz, **"biz elçileriz"** iddianızda başka değil, ancak yalan söylüyorsunuz.

16- قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ اِنَّا اِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ **"(Elçiler) dediler: Rabbimiz biliyor ki, biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz."**

Allahın bilmesini şahit olarak söylediler.

Bu, yemin yerine geçmektedir.[3]

İlk defa **"biz size gönderilmiş elçileriz"** dediklerinde te'kidde bulunmamışlardı. İnkârla karşılaşınca "lâm" harfiyle te'kidde bulundular.[4]

17- وَمَا عَلَيْنَا اِلاَّ الْبَلاَغُ الْمُبِينُ **"Ve bize düşen ancak apaçık tebliğdir."**

Bize düşen, onun sıhhatine şahit olan delillerle apaçık bir şekilde tebliğde bulunmaktır. Tebliğin bu şekilde delilli yapılması güzeldir. Çünkü tebliği güzel yapan şey, delil getirmektir.[5]

18- قَالُوا اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ **"(Ahali ise) dediler: Şüphesiz biz sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık."**

Böyle demeleri,

-Onların davetini garip bulmaları,

-O davetten hoşlanmamaları,

-Ve çağrıldıkları şeyden ürkmelerinden dolayıdır.

لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذَابٌ اَلِيمٌ **"Eğer vazgeçmez-**

---

3 Yani, **"Rabbimiz biliyor ki..."** ifadesi, "Vallahi" manasını ifade eder.

4 Türkçede bunu şöyle görebiliriz: Sözgelimi "ben cumhurbaşkanı ile görüştüm" diyen birisi inkârla karşılaşınca şöyle devam eder: "Ben gerçekten cumhurbaşkanı ile görüştüm." Ayetteki te'kide bu cihetle bakabiliriz.

5 Yoksa mücerret bir iddiadan ibaret kalır.

seniz, mutlaka sizi taşlarız ve bizim tarafımızdan size çok elîm bir azap dokunur."

19- قَالُوا طَآئِرُكُمْ مَعَكُمْ **"Dediler: Uğursuzluğunuz kendinizdendir."**

اَئِنْ ذُكِّرْتُمْ **"Size öğüt verildi diye mi** (uğursuzluğa uğradınız)**?"**

بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ **"Doğrusu siz, müsrif bir kavimsiniz."**

"Uğursuzluğunuza sebep kendinizdir, kötü inancınız ve kötü amellerinizdir. Size öğüt verildi diye mi başınıza uğursuzluk geldi? Sizler, isyanda aşırı gitmeyi âdet edinmiş bir topluluksunuz. İşte, uğursuzluk buradan size geldi."

Veya "sizler dalâlette aşırı gitmeyi âdet edinmiş bir topluluksunuz. Bunun için kendileriyle şeref duymanız ve teberrükte bulunmanız gereken kimseleri uğursuzluk vesilesi saydınız."

20- وَجَآءَ مِنْ اَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعٰى **"Ve şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi."**

Bu adam, Habib-i Neccardır. Gelen elçilere icabetten önce, kavminin putlarını yapan bir kimse idi. Aralarında altıyüz sene olmakla beraber, Hz. Peygambere gıyabında iman edenlerdendir.

قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ **"Dedi: Ey kavmim! Uyun elçilere!"**

21- اِتَّبِعُوا مَنْ لاَ يَسْئَلُكُمْ اَجْرًا **"Uyun sizden hiçbir ücret istemeyenlere."**

Yaptığı nasihate ve icra ettiği risalet görevini tebliğe mukabil sizden bir ücret istemeyen kimselere tabi olun.

وَهُمْ مُهْتَدُونَ **"Ve onlar hidayete ermişlerdir."**

Ve onlar, dünya ve ahiretin hayrına kavuşacak olan kimselerdir.

22- وَمَا لِىَ لآ اَعْبُدُ الَّذِى فَطَرَنِى **"Bana ne oluyor ki beni yaratana ibadet etmeyeyim?"**

Habib-i Neccar, böyle diyerek irşad hususunda onlara lütufta bulundu, kendini onlara söylediği şeylerden hariç tutmadı. Kendisi için istediğini onlar için de istediğini gösterdi. Böyle demekle, Allaha ibadeti terk edip başkasına ibadet etmelerinden dolayı onları kınadı. Bunun için, sözünün devamında şöyle dedi:

وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ **"Hâlbuki O'na döndürüleceksiniz."**

Bu ifadede, onlara şiddetli bir tehdit vardır.

Sonra, önceki üslûba dönerek şöyle devam etti:

23- ءَاَتَّخِذُ مِنْ دُونِهٖٓ اٰلِهَةً **"Hiç ben O'ndan başka ilâhlar edinir miyim?"**
اِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمٰنُ بِضُرٍّ لاَ تُغْنِ عَنِّى شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا وَلاَ يُنْقِذُونِ **"Eğer Rahmân, bana bir zarar dileyecek olsa, onların şefaati bana bir fayda vermez ve onlar beni kurtaramazlar."**

Böyle yaparsam, onların şefaati bana bir fayda vermez, yardım ve destekle beni kurtaramazlar.

24- اِنِّى اِذًا لَفِى ضَلاَلٍ مُبِينٍ **"O takdirde ben gerçekten apaçık bir dalalette olurum."**

Çünkü hiçbir şekilde fayda vermeyen ve bir zararı da def etmeyen şeyleri fayda ve zarara tam muktedir olan Yaratıcıya tercih etmek ve O'na şerik kılmak, aklı başında olanlara hiç de gizli kalmayacak apaçık bir dalâlettir.

25- اِنِّى اٰمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ **"Şüphesiz ki ben, Rabbinize iman ettim, gelin beni dinleyin."**

Denildi ki: Hitap Hz. İsa'nın elçilerinedir. Çünkü nasihate başlayınca, kavmi onu taşlamaya başladılar. O da, kavmi kendisini öldürmeden önce onlara doğru koştu.

26- قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ **"Ona, "haydi gir cennete!" denildi."**

Kavmi onu öldürdüğünde, cennet ehlinden olduğu kendisine bir müjde olmak üzere söylendi.

Veya diğer şehitlerde olduğu gibi, cennete gireceğine dair bir ikram ve izin olarak söylenmiş de olabilir.

Veya Hasan-ı Basri'nin dediğine göre, kavmi Onu öldürmeye niyetlendiğinde Allah O'nu cennete yükseltti.

Ayetin bu kısmı, dinine yardım hususunda salâbeti anlatıldıktan sonra, Rabbine kavuşma anında durumunun ne olduğu sorusuna bir cevap gibidir. Devamı da aynı şekilde değerlendirilebilir.

قَالَ يَالَيْتَ قَوْمِى يَعْلَمُونَ **"O da dedi: Keşke kavmim bilseydi!"**

27- بِمَا غَفَرَلِى رَبِّى وَجَعَلَنِى مِنَ الْمُكْرَمِينَ **"Rabbimin beni bağışladığını ve beni kendilerine ikram edilen kullarından kıldığını..."**

Yani, **"cennete gir"** denildiğinde "acaba o ne dedi?" sualine bir cevaptır.

Habib-i Neccarın **"keşke kavmim bilseydi"** diye temennide bulunması,

-Küfürden tevbe etmeye,

-Ve iman ve taate girmek suretiyle kendisine açılan cenneti elde etmeye onları sevk etmesi içindir. Allah dostlarının hâli böyledir, öfkelerini yutarlar, düşmanlara bile merhamet gösterirler.

Veya **"keşke kavmim bilseydi"** demesi, "keşke kendisiyle ilgili olarak çok büyük bir hata üzere olduklarını, O'nun ise hak üzere olduğunu bilselerdi" manasını da ifade edebilir.

Ayetteki بِمَا ifadesindeki مَا soru için de olabilir. O cihetten bakılırsa mana şöyle olur: "Keşke kavmim bilseydi, Rabbim ne ile beni bağışladı ve ikrama mazhar kıldı." Bu da, onların dinini terk etmesi ve eziyetlerine sabretmesidir.

28- وَمَا اَنْزَلْنَا عَلٰى قَوْمِهٖ مِنْ بَعْدِهٖ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ **"Biz arkasından kavminin üzerine semadan bir ordu indirmedik."**

Onun öldürülmesinden sonra biz O'nun kavmine, Bedirde ve Hendekte yaptığımız tarzda gökten bir ordu göndermedik. Meleğin bir tek sayhası, onları helâk etmeye yetti.

Bu üslûbta, onların öldürülmelerini küçük görmek ve helâkleri için gönderilen meleği ise tazim vardır.

وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ **"İndirecek de değildik."**

Onun kavmini helâk etmek için bir ordu indirmemiz hikmetimize de uygun düşmezdi. Çünkü biz her şey için bir sebep takdir ettik. Bunu, kavmine karşı galebesi için bir sebep kıldık.

Denildi ki: Ayetteki ikinci مَا mevsul de olabilir. Bu durumda mana şöyledir: "Onun öldürülmesinden sonra Biz semadan ordu göndermedik. Önceki kavimlerde gönderdiğimiz taş, rüzgâr ve şiddetli yağmur gibi şeyler de göndermedik... Sadece bir tek sayha ile onları helâk ettik."

29- اِنْ كَانَتْ اِلاَّ صَيْحَةً وَاحِدَةً **"Sadece bir tek sayha onlara yetti."**

Cebrailin bir tek sayhası (kuvvetli sesi), onların helâki için kâfi geldi.

فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ **"Bir anda sönüp gittiler."**

Ayette, onların hâli, sönen ateşe benzetilmiştir. Yani, canlı kimse parlak ateşe benzer. Ölen ise, o ateşin külü gibidir.

30- يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ ۚ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ **"Yazıklar olsun o kullara ki, kendilerine gelen her elçiyle mutlaka alay ediyorlardı."**

Gönderilen bu elçiler gibi ihlaslı zatlar, nasihatleriyle dünya ve ahiret saadetinin anahtarları gibidirler. Böyle alay edenler, pişman olmaya ve kendilerine de **"yazıklar olsun!"** denilmeye layıktırlar. Onların hâline hem melekler, hem de ins ve cinden ehl-i iman olanlar "vah vah" demişlerdir.

Ayette ifade edilen tahassürün, (onlara **"yazıklar olsun"** demenin) onların kendi aleyhlerine işledikleri cinayetin büyüklüğünü göstermek için istiare yoluyla Allahtan bir tahassür olması da caizdir.[6]

31- أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ **"Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi, onların artık kendilerine dönmeyeceklerini görmediler mi?"**

32- وَإِنْ كُلٌّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ **"Elbette onların hepsi toplanıp, bizim huzurumuza getirilecektir."**

Onların hepsi kıyamet günü amellerinin karşılığını almak üzere huzurumuza getirileceklerdir.

---

6 Allahu Teâlâ, gerçek anlamda böyle bir teessürden mukaddes ve münezzehtir. Ama, onların ne derece zavallı bir hâle düştüklerini ifade noktasında, mecazen bunun Allaha nisbet edilmesi söz konusu olabilir.

305. DERS

Ölü Arz'dan Yaşayan Gezegene

33- وَاٰيَةٌ لَّهُمُ الْاَرْضُ الْمَيْتَةُ **"Ölü arz onlar için bir delildir."**

اَحْيَيْنَاهَا **"Ona hayat verdik."**

وَاَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا **"Ve ondan taneler çıkardık."**

فَمِنْهُ يَاْكُلُونَ **"Ondan yiyorlar."**

"Ondan yiyorlar" derken "ondan" kısmının önce gelmesi, hububatın en fazla yenmesi ve kendisiyle geçim sağlanmasına delâlet içindir.

34- وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ **"Biz orada hurmalıklar, üzüm bağları var ettik."**

Ayette "kuru hurma" anlamında "temr" yerine, **"hurmalıklar"** denilmesi, bahçe hâlindeki hurmanın daha ziyade fayda ve san'at eserleri ihtiva etmesindendir.

وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ **"Ve orada pınarlar fışkırttık."**

35- لِيَاْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهٖ **"Onun meyvesinden yesinler diye** (böyle yaptık)**."**

"Onun meyvesinden yesinler diye..." ifadesinde, **"O"** zamiri, "bahsi geçen bahçelerden" manasına bakar.

Denildi ki: **"O"** zamiri Allaha râcidir. Yani "O'nun ikram ettiği meyvelerden yesinler diye..." Meyvenin Allaha nisbeti, O'nun yaratmasından dolayıdır.

وَمَا عَمِلَتْهُ اَيْدِيهِمْ **"Ve kendi ellerinin yaptıklarından da."**

Bu kısım, ağaçlardan elde edilen meyvelere ilâve olarak, insanların kendi elleriyle yapmış oldukları, meyve suyu ve pekmez gibi yiyeceklere işaret eder.

Denildi ki: Cümlenin başındaki مَا "ma" harfi, nefiy manasınadır. O zaman mana şöyle olur: **"Bunları, onların elleri yapmış değildir."**

Yani, bu meyveler Allahın yaratmasıyladır, yoksa onların kendi fiilleriyle meydana gelmiş değildir.

اَفَلاَ يَشْكُرُونَ **"Hâlâ şükretmezler mi?"**

Bu ifade, şükrün terk edilmesini reddetmesi cihetiyle şükrü emretmektedir.

36- سُبْحَانَ الَّذِى خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْاَرْضُ وَمِنْ اَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لاَيَعْلَمُونَ **"Yerin bitirdiklerinden, kendilerinden ve bilmedikleri şeylerden her şeyi çift yaratanın şanı ne yücedir."**

Allah, bütün türleri ve bunların sınıflarını, yerden biten bitki ve ağaçları, ayrıca insanları erkek ve dişi şeklinde eşeyli olarak yaratmıştır.

Bir de insanların henüz bilmediği, Allahın insanları muttali kılmadığı ve bilinmesine bir yol açmadığı çift olan başka şeyler vardır.

37- وَاٰيَةٌ لَهُمُ الَّيْلُ ۚ **"Gece de onlara bir ayettir."**

نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ **"Biz ondan gündüzü sıyırır çıkarırız."**

Hayvanın derisi yüzülüp bir bütün olarak çıkarılması gibi, geceyi ortadan kaldırır, onun yerine gündüzü koyarız.

فَاِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ ۙ **"Bir de bakarlar ki, karanlıkta kalmışlardır."**

38- وَالشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا **"Güneş de kendi yörüngesinde akıp gider."**

Güneşin de devrinin kendisinde nihayet bulacağı belirli bir haddi vardır.

Ayette güneş bir yolcuya benzetilmiş, bu yolcunun varacağı nihaî bir menzil olduğu nazara verilmiştir.

Ayrıca, şu manalar da düşünülebilir:

Güneşin bu cereyanı (akıp gitmesi) özel bir tarzda istikrar (denge) meydana getirmek içindir.

Güneşin senelik devrinde üçyüz altmış doğuş ve batış yeri vardır. Her gün bunlardan birinde doğması ve batması için belirlenmiş bir seyahati söz konusudur. Hergün bunlardan birinden doğar, batış yerlerinden birinde de batar. Diğer yıla kadar aynı yerden bir daha doğup batmaz.

Güneşin hareketi âlemin harabına (kıyamet kopmasına) kadar bu şekilde sürüp gidecektir.)

Bir kıraat özelliği olarak şu manaya da dikkat çekilmiştir: Güneş için bir durak yoktur, o daima hareket hâlindedir.

ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ **"İşte bu, Azîz-Alîm'in takdiridir."**

"İşte bu" yani akıllı kimsenin saymaktan aciz kalacağı kadar hikmetleri tazammun eden güneşin bu hareketi, Azîz-Alîm olan Allahın bir takdiridir.

O, **Azîz** olmasıyla, kudretiyle her türlü şeye hâkimdir. **Alîm** olmasıyla, ilmi her şeyi kuşatır.

39- وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ **"Ay için de menziller** (konak yerleri) **takdir ettik."**

Ay için de seyri esnasında menziller takdir ettik. Bunlar yirmisekiz menzildir. Ay, her gece bu menzillerden birinde bulunur, ne ileri gider, ne de geri kalır.

حَتّٰى عَادَكَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ **"Nihayet o, eğrilmiş kuru hurma dalı gibi olur."**

Bu menzillerin sonuna geldiğinde incelir, hilâl şeklini alır.

Denildi ki: Bundan murat, üzerinden bir yıl veya daha fazla geçen hurma dalıdır.

40- لاَالشَّمْسُ يَنْبَغِى لَهَا اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ **"Ne güneş aya yetişebilir."**

Güneş için ay gibi bir süratle gitmek uygun değildir. Çünkü bu, bitkilerin meydana gelmesini ve hayvanların maişetini ihlâl eder.

Veya, güneş için ayın eserlerini ve menfaatlerini vermesi veya onun yerine geçmesi uygun değildir.

Veya aya hükmedip onun nurunu silmesi söz konusu değildir.

"Ne güneş aya yetişebilir" denilmesi şunu gösterir: Güneş, musahhar bir memurdur, kendisine ne emredilse onu yapar.

وَلاَ الَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ **"Ne de gece gündüzü geçebilir."**

Gece için de gündüzün önüne geçip onu ortadan kaldırması söz konusu değildir. Lakin o, gündüzü takip eder.

Denildi ki: Güneş ve aydan murat, bunların alâmeti oldukları gündüz

ve gecedir. "Gecenin gündüzün önüne geçmesinden" de murat, öncekinin aksine olarak ayın güneşin hâkimiyetine son vermesi cihetidir.[7]

Güneş için **"yetişmek"** kelimesi kullanılırken, gece için **"öne geçmek"** tabirinin kullanılması, onun seyir süratine daha uygun olduğundandır.

وَكُلٌّ فِى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ **"Her biri bir yörüngede yüzerler."**

Hiçbiri diğerine çarpmadan, yörüngesine girmeden kendine çizilen yolda seyran eder, yüzercesine akıp gider.

"Her biri."

Bunların hepsi, yani güneşler ve aylar.... Çünkü, hâllerindeki farklılık, zâtta da bir çeşit farklılığı meydana getirir.

Veya **"her biri"** ifadesine yıldızlar da dâhildir. Çünkü güneş ve ayın zikri, yıldızları da hissettirir.

41- وَاٰيَةٌ لَهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ **"Onların nesillerini dolu gemide taşımamız da onlar için bir delildir."**

Bundan murat şöyle durumlardır:

-Ticarete gönderdikleri evlâtları,

-Beraber oldukları çocukları ve kadınları. Zira, "zürriyet" kelimesi kadınlar hakkında kullanılır. Çünkü onlar, nesillerin bir nevi tarlalarıdır.

Ayette **"nesillerini"** şeklinde özel olarak ifade edilmesi, onların gemide yerleşmelerinin daha meşakkatli ve orada tutunmalarının daha hayret verici olmasındandır.

Denildi ki: **"Dolu gemi"**den murat, Hz. Nûh'un gemisidir. Buna göre, Allahın onları gemide taşıması, önceki atalarını taşıması manasına gelir. O ataların sulblerinde olanlar da, onların zürriyetleri, yani nesilleridir.[8]

Ayette **"zürriyetlerini"** kelimesinin tahsîsen zikri, nimet olarak nazara

---

7 Yani, güneş ve ay birbirinin saltanatına son veremez, biri diğerinin yerine gee çemez. Her birinin kendine göre bir saltanatı ve menfaati vardır. Bunlar ve bunların alâmet oldukları gündüz ve gece, birbirini takip ederek kıyamete kadar devam edip gideceklerdir.

8 Yani, Hz. Nûhun gemisinde taşınanlar her ne kadar şimdiki insanlar değilse de, şimdiki insanlar orada bulunanlara dayandığından, kendileri de o gemide taşınmış gibidirler.

verilmesinin daha etkili ve daha ziyade hayret verici olması yönündendir. Ayrıca, bir vecizlik de söz konusudur.

42- وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ **"Ve onlar için, o gemi gibi binecek şeyler yarattık."**

"Mesela, deve gibi binekler yarattık." Nitekim deveye "kara gemisi" denilir.

Veya bundan murat, diğer gemi ve kayık çeşitleri de olabilir.[9]

43- وَإِنْ نَشَأْ نُغْرِقْهُمْ **"Eğer dilesek onları suda boğarız."**

فَلاَ صَرِيخَ لَهُمْ **"Artık o zaman ne onların feryadına yetişen bulunur."**

وَلاَ هُمْ يُنْقَذُونَ **"Ve ne de onlar kurtarılır."**

44- إِلاَّ رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا إِلَى حِينٍ **"Ancak tarafımızdan bir rahmet ve bir zamana kadar yaşatmak başka."**

Ancak bir rahmet ve hayat ile faydalandırmak için, ecellerine kadar kendilerine bir süre verilir.

---

9 Ayet, günümüzdeki tren, otomobil ve uçak gibi diğer bineklere de işaret eder.

306. DERS

Kıyamet Sayhası

45- وَاِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ اَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ **"Onlara: "Önünüzdekinden ve arkanızdakinden sakının ki size rahmet edilsin" denildiği zaman..."**

"Önünüzdeki" derken daha önce meydana gelmiş olaylar, **"arkanızdaki"** derken de ahirette hazırlanan azaba dikkat çekilmektedir.

Veya **"Gökten ve yerden önlerinde ve arkalarında olanları görmediler mi?"** (Sebe, 9) ayetinde olduğu gibi, sema ve arzdan gelen felâketler olabilir.

Veya dünya ve ahiret azabı olabilir. Bunun aksi de düşünülebilir.[10]

Veya bundan murat, önceden yapılan günahlar ve sonradan yapılacak olan günahlardır.

46- وَمَا تَاْتِيهِمْ مِنْ اٰيَةٍ مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِمْ اِلاَّ كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ **"Ve kendilerine Rablerinin âyetlerinden bir âyet gelmez ki, ondan yüz çevirir olmasınlar."**

Sanki şöyle demiş oldu: Onlara **"azaptan sakının"** denildiğinde yüz çevirdiler. Çünkü günahlı bir hayata alışmışlar, böylesine bir hayatı benimsemişlerdi.

47- وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا **"Onlara, "Allah'ın sizi rızıklandırdığı şeylerden infak edin" denildiğinde, inkâr edenler iman edenlere şöyle dediler:"**

Mekke kâfirlerine böyle denildiğinde, onlar Allaha inanan ve işleri O'nun dilemesine bırakıp "Allah dilerse" diye konuşan mü'minlere şöyle dediler:

اَنُطْعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللّٰهُ اَطْعَمَهُ **"Şayet Allah dileseydi doyuracağı kimseyi biz mi doyuracağız?"**

---

[10] Yani "önünüzdeki dünya azabı ve arkanızdaki ahiret azabından sakının" denildiği gibi başka açıdan bakıldığında "önünüzdeki ahiret azabından ve arkanızdaki dünya azabından sakının" da denilebilir.

Sizin iddianıza göre "Allahın dilerse doyuracağı" kimseleri biz mi doyuracağız?

Denildi ki: Bu sözü söyleyenler Mekke müşrikleridir. Fakir Müslümanlar onlardan yiyecek isteyince şu manayı hissettirmeye çalıştılar: "Allah onlara vermeye kâdir iken vermediğine göre, bizim vermeyişimiz yadırganmamalı!"[11]

Bu, onların ileri derecede olan cehaletlerindendir. Çünkü Allah insanları sebeplerle doyurur. Zenginleri fakirlere yedirmeye teşvik etmesi ve buna muvaffak kılması da bu sebeplerden biridir.

اِنْ اَنْتُمْ اِلاَّ فِى ضَلاَلٍ مُبِينٍ **"Siz ancak apaçık bir dalalet içindesiniz."**

Siz Allahın meşietine (dilemesine) zıt bir şeyi bizden istemekle apaçık bir dalâlet içindesiniz.

Bu ifadenin Allahtan onlara bir cevap olması da caizdir.

Veya, mü'minlerden onlara verilen cevabın bir hikâyesi de olabilir.

48- وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ **"Eğer doğru söyleyenlerseniz, bu vaat ne zaman gerçekleşecek?" diyorlar."**

Bundan murat, öldükten sonra diriltilme vaadidir.

49- مَا يَنْظُرُونَ اِلاَّ صَيْحَةً وَاحِدَةً تَاْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ **"Onların beklediği, çekişip dururlarken kendilerini yakalayacak bir sayhadan başkası değildir."**

Sayha, şiddetli ses demektir. Bundan murat, sûra birinci üfürülüştür.

Onlar ticarethanelerinde ve günlük işlerinde birbirleriyle çekişirlerken **"Yoksa onlar Allah'ın azabından hepsini saracak bir felaket gelmesinden veya farkında değillerken ansızın kıyametin kopmasından emin mi oldular?"** (Yusuf, 107) ayetinde anlatıldığı üzere, hatırlarına hiç gelmez bir hâlde iken kıyamet kopuverir.

50- فَلاَ يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً **"Artık ne bir vasiyette bulunabilirler."**

Hiçbir işleri için bir vasiyette bulunamazlar.

وَلاَ اِلٰى اَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ **"Ne de ailelerine dönebilirler."**

---

11 Yani, tersinden mantık yürüterek cerbezeli bir şekilde "Allahın vermediğine biz mi vereceğiz?" dediler.

Evlerine de dönüp onların hâllerini göremezler. Ani bir şekilde, bulundukları yerlerde ölüme yakalanırlar.

وَنُفِخَ فِى الصُّورِ **"Ve sûr'a üfürülmüştür."**

51- فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ **"Bir de bakarsın kabirlerinden Rablerine doğru akın akın gidiyorlar."**

Bundan murat, ikinci defa sûra üfürülmesidir. Bunun tefsiri Mü'minun sûresinde geçti.[12]

52- قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا **"Şöyle derler: Vay başımıza gelene! Yattığımız yerden bizi kim uyandırdı?"**

"Yattığımız yerden bizi kim uyandırdı?" demelerinde, onların akılları karıştığından dolayı kendilerini uykudan uyanmış sanmalarına dair bir terşîh, bir remz ve bir hissettirmek vardır.

Hafs kıraatinde, **"merkadina"** kelimesinde latîf bir sekte yapılır. Diğer kıraatlerde de burada sekte yapılması güzeldir.

هَٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ **"İşte bu, Rahmân'ın vaad ettiği şeydir."**

وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ **"Ve gelen elçiler doğru söylemişlerdir."**

Bu ayet, okuyuş ve duruş yerine göre farklı farklı manaları ifade eder. Mesela:

"İşte bu Rahmânın vaat ettiği şeydir. Ve gelen elçiler doğru söylemişlerdir" ayeti, onların cümlesini naklediyor olabilir.[13]

Veya bu ayet onların **"Vay başımıza gelene! "Yattığımız yerden bizi kim uyandırdı?"** demelerine mukabil, melekler veya mü'minler tarafından bir cevaptır.

Bu cevapta,

-Onların inkârlarını hatırlatmak,

-Küfürlerinden dolayı kendilerini kınamak,

-Asıl onları ilgilendirmesi gereken durumun **"Yattığımız yerden bizi**

---

12 Bkz. Mü'minun, 101.

13 Yani, öldükten sonra dirilmeyi görünce, mecburen ahireti ve peygamberlerin haber verdiği şeyleri kabullenmişlerdir. Zaten başka bir tercihleri de yoktur. Kıyameti görmüş, kabrinden uyandırılmış birinin "kıyamet olmayacaktır, öldükten sonra kimse diriltilmeyecektir" demesi düşünülemez.

kim uyandırdı?" demek yerine bu uyandırmanın ne olduğunu bilmeleri olduğuna tenbihte bulunmak vardır. Sanki şöyle cevap vermiş oldular: "Öldükten sonra diriltmeyi vaat eden ve size elçiler gönderen Rahmân sizi diriltti. O elçiler size doğruyu söylediler. İş, sizin zannettiğiniz gibi olmadı. Çünkü şimdi uyandırılmanız, uyuyan kimsenin uyandırılması türünden değildir ki "kim uyandırdı?" diye merak edesiniz. Şu anda yaşamış olduğunuz olay, dehşetli durumlarla dolu olan yeniden diriltilme olayıdır."

53- إِنْ كَانَتْ إِلاَّ صَيْحَةً وَاحِدَةً "Bu, başka değil sadece bir tek sayhadır."

Bundan murat, sûra son üfürülüştür.

فَإِذَاهُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ "Bakarsın hepsi toplanmış, huzurumuza getirilmişlerdir."

Sadece bir tek sayha ile hepsi huzurumuzda bir araya getirilmiştir.

Bu üslûbta öldükten sonra diriltmenin ve insanları bir araya toplamanın Allaha çok kolay olduğunu ve bu diriltme ve toplama için insanların gözlemledikleri şeyler türünden sebeplere ihtiyaç olmadığını anlatmak vardır.

54- فَالْيَوْمَ لاَ تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا "Artık bugün hiç kimseye zerre kadar zulmedilmez."

وَلاَ تُجْزَوْنَ إِلاَّ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ "Ve siz ancak yaptıklarınızın cezasını çekersiniz."

Ayet, bu diriltilmede onlara ne söyleneceğini anlatır.

Bunda, vaat edilen şeyler için hem bir tasvir, hem de nefislerde bunun kolayca yerleşmesini sağlayacak sonsuz bir kudreti nazara vermek vardır.

307. DERS

Cennet ve Cehennem Ehli

55- اِنَّ اَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِى شُغُلٍ فَاكِهُونَ ۚ **"Şüphesiz cennet ashabı, bugün safa sürdükleri bir meşguliyet içindedirler."**

Bugün cennet ehli nimetler içinde keyiflerine bakarlar.

Ayet metninde **"şuğul"** kelimesinin elif-lâmsız gelmesi ve bunun nasıl bir meşguliyet olduğunun müphem (belirsiz) bırakılmasında, onların içinde bulundukları sürûr ve lezzetin ne derece büyük olduğunu göstermek vardır.[14]

Keza bunda, cennet ehlinin meşguliyetinin fehimlerin kuşatmasından ve mahiyetini kelimelerin anlatmasından çok çok yüksek olduğuna tenbihte bulunmak vardır.

56- هُمْ وَاَزْوَاجُهُمْ فِى ظِلَالٍ عَلَى الْاَرَآئِكِ مُتَّكِؤُنَ ۘ **"Onlar ve eşleri gölgelerde koltuklara kurulurlar."**

57- لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ **"Orada onlar için meyveler vardır."**

وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ ۚ **"Ve onlar için diledikleri her şey vardır."**

Onlar için cennette her çeşit meyve ve istedikleri her şey var.

58- سَلَامٌ قَوْلاً مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ **"**(Onlara) **Rahîm bir Rab'den söz olarak "selâm" vardır."**

Bu selamı Allah onlara söyler.

Veya O'nun cihetinden olmak üzere kendilerine selam ulaştırılır.

Mana şöyledir: Allah onlara melekler vasıtasıyla veya hiç vasıta olmadan, şanlarına bir tazim olmak üzere selâm verir. Bu ise, onların isteği ve temennî ettikleri şeydir.

59- وَامْتَازُوا الْيَوْمَ اَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ **"Ayrılın bu gün ey mücrimler!"**

Ey mücrimler: Bugün mü'minlerden ayrılın.

---

[14] Gittiği sergiyi anlatan biri "neler vardı neler!" dediğinde, aslında neler olduğunu henüz anlatmamıştır. Ama bunu belirsiz bırakmakla o sergide çok muhteşem şeyler olduğuna dikkat çekmiştir.

Bu, **"Kıyamet koptuğu günde, o gün insanlar ayrılırlar."** (Rum, 14) ayetinde olduğu gibi, mü'minlerin cennete doğru sevkedildiği vakit mücrimlere söylenir.[15]

Denildi ki: "Her türlü hayırdan ayrı kalın."

Veya "Cehennem ateşinde birbirinizden ayrılın." Çünkü her kâfir için tek başına hücre hapsi söz konusudur, başkalarını görmez ve onlar tarafından da görülmez.

60- أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَابَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ **"Ey Âdemoğulları! Ben, sizden "şeytana ibadet etmeyin" diye ahit** (söz) **almadım mı?"**

Bu da, onları kınamak ve aleyhlerine bir delil olmak üzere kendilerine söylenecek şeyler arasındadır.

Allahın almış olduğu ahit (söz), onlara nasbettiği (diktiği) aklî ve naklî delillerdir. Bunlar, Allaha ibadeti emredici ve O'ndan başkasına ibadetten de sakındırıcıdırlar.

Allahtan başkasına yapılan ibadetin şeytana ibadet gibi ifade edilmesi, böyle yapılmasını şeytanın emretmesi ve böyle günahları onun süslü kılmasındandır.

إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ **"Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır."**

Ayetin bu kısmı, şeytanın sevkiyle ona uymaktan ve böylece ona tapmaktan yasaklamanın illetini beyan eder.

61- وَأَنِ اعْبُدُونِي **"Bana ibadet edin."**

هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ **"İşte bu, sırat-ı müstakimdir** (dosdoğru bir yoldur)**."**

"İşte bu" ifadesi, insanlardan alınan ahde veya Allaha ibadete işarettir. Bu cümle, Allahın ahdinin her iki şıkkını veya diğer şıkkını gerektiren durumu beyan etmek içindir.[16]

---

[15] Ayetin devamında, mü'minlerin ve kâfirlerin durumu tafsil edilmektedir:

-"İman edip salih ameller yapmış olanlara gelince, onlar cennet bahçesinde neşelenirler."

-"İnkâr edip âyetlerimizi ve ahirete kavuşmayı yalanlayanlara gelince, işte onlar azapta kalmak üzere getirilmişlerdir."(Rûm, 15-16)

[16] Yani, Allahın aldığı ahdin iki şıkkı vardır:

-Şeytana ibadet etmeyin.

"Sırat-ı müstakim" ifadesinin elif-lâmsız gelmesi, daha etkin anlatmak ve büyüklüğünü göstermek içindir.

Veya böyle gelmesi, Allaha ibadetin o doğru yolun bir parçası olduğunu göstermek içindir.[17]

62- وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا **"Andolsun, o sizden pek çok nesilleri saptırdı."**

أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ **"Hiç aklınızı kullanmıyor muydunuz?"**

Ayet, en ednâ akıl ve görüş sahibi kimseye bile görüleceği üzere, şeytanın düşmanlığının gözler önünde ve yoldan saptırmasının da gayet açık olduğunu beyandan sonra, şeytana düşmanlık konusuna döndü.

63- هٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ **"İşte bu, size vaad edilen cehennemdir."**

64- اِصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ **"İnkârınızdan dolayı bugün girin oraya!"**

Dünyada küfrünüze mukabil, bugün o cehennemin hararetini tadın bakalım!

65- اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا اَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ **"Bugün onların ağızlarını mühürleriz de, neler yaptıklarını elleri bize söyler ve ayakları şahitlik eder."**

Bugün onların ağızlarını mühürler, o ağızları konuşmaktan men ederiz. Onların el ve ayaklarında günahların izleri ve fiillerine delaletleri olmasıyla, ağızlarına bedel el ve ayakları neler yaptıklarını söylerler.

Veya el ve ayaklar, Allahın konuşturmasıyla gerçekten konuşurlar, neler yaptıklarını söylerler.

Hadiste şöyle bildirilmiştir: "Onlar, neler yaptıklarını inkâr ederler ve aralarında hasımlaşırlar. Bunun üzerine ağızları mühürlenir, elleri ve ayakları konuşur."

-Bana ibadet edin.

"İşte bu, sırat-ı müstakimdir." cümlesi her iki şıkkı veya iki şıktan ikincisini iktiza etmektedir.

17 Yani, **"es-sıratu'l-müstakim"** çok geniş bir yoldur. İbadette tevhid, o yolun bir kısmını teşkil eder. O yolda, daha nice esaslar vardır.

66- وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَىٰ أَعْيُنِهِمْ **"Şayet dilesek gözlerini büsbütün kör ederdik."**

Şayet dilersek gözlerini mesheder, dümdüz yaparız.

فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ **"O zaman yola koşuşurlardı."**

O zaman, mutad olarak çıktıkları yola koşuşurlardı.

فَأَنَّىٰ يُبْصِرُونَ **"Fakat nereden görecekler?"**

Ama o hâlde iken yolu ve gitme cihetini nereden görecekler? Mutad gittikleri yolu göremezlerse başka yolları nasıl görebilsinler?

67- وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ **"Şayet dilesek, onları oldukları yerde başka şekle dönüştürürdük."**

Şayet dilersek oldukları yerde onların suretlerini değiştirmek ve kuvvelerini iptal etmek suretiyle kılıklarını başka şekle çevirirdik.

فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ **"O zaman ne gidebilirler, ne geri dönebilirlerdi."**

Denildi ki: "Yalanlamalarından yine de dönmezlerdi."

Son iki ayet şunu anlatır: Onlar küfürleri ve kendilerinden alınan ahdi (sözü) bozmaları sebebiyle kendilerine böyle muamele etmemizi hak etmişlerdir. Lakin biz onları da içine alan rahmetten ve onlara mühlet verilmesini gerektiren hikmetten dolayı böyle yapmayız.

68- وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ **"Ve kime uzun ömür verirsek, yaratılışta onu tersine çevririz."**

Ömür arttıkça, hayatın ilk döneminin aksine olarak insanın zafiyeti, bünyesinin ve kuvvelerinin çökmesi de gittikçe ilerler.

أَفَلَا يَعْقِلُونَ **"Hâlâ akletmezler mi?"**

Buna kâdir olanın, insanın gözünü silme kör etmeye ve onu başka bir kılığa çevirmeye kâdir olduğunu akletmiyorlar mı?

Çünkü son ayette nazara verilen durum, her ikisini, hatta daha ziyadesini içine almaktadır. Ancak bu birden değil, tedricen gösterilmektedir.[18]

---

[18] İnsanın aza ve kuvveleri önce güçlüdür, gittikçe kuvvetten düşerler. Öyle ki, siması zamanla hayli değişir, gören gözleri görmez hale gelebilir. İnsanda bu de-

69- وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ "Biz ona şiir öğretmedik."

Müşrikler "Muhammed bir şairdir" diyorlardı. Ayet, onlara bir reddir. Yani, "biz O'na Kur'anı talim etmekle kendisine şiir öğretmedik. Çünkü Kur'an, ne lafız olarak şiire benzer, ne de mana olarak. Zira Kur'anda kâfiye yoktur, vezin ile de yazılmamıştır. O, hayale dayalı bir şekilde rağbet uyandırmak ve nefret ettirmek gibi gayelerle şairlerin dizdikleri cinsten değildir.

وَمَا يَنْبَغِي لَهُ "Bu ona yakışmaz da."

Peygambere şiir yakışmaz, öyle bir şeye asla meyletmez. Kırk yıl kadar sürede O'nun tabiatını tanıdınız, böyle bir şeye rastlamadınız.

Hz. Peygamberin şiire benzer birkaç sözü rivayet edilmişse de, bunlar tekellüfsüz söylenmiş ve şiir kasdı olmadan meydana gelmiş cümlelerdir. Böyle cümleler düz yazılarda da kat kat görülebilir. Ama işin ehli olan zâtlar, böyle ifadeleri şiirden saymazlar.

"Ona yakışmaz da" ifadesindeki zamirin Kur'ana raci olduğu da söylendi. Yani, "Kur'anın bir şiir olması uygun değildir."

إِنْ هُوَ إِلاَّ ذِكْرٌ وَقُرْاٰنٌ مُبِينٌ "O, ancak bir zikir ve apaçık bir Kur'ân'dır.

O, ancak Allahtan bir öğüt ve irşaddır.

Ve mabedlerde okunan semâvî bir kitaptır.

Kendisindeki mu'cizelik sebebiyle Kur'anın bir insan sözü olmadığı gayet açıktır.

70- لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا "(Bu), diri olanları uyarmak içindir."

Uyarmayı yapan Kur'andır veya Hz. Peygamberdir.

Uyarmak anlayışlı, akıllı kimse içindir. Çünkü gâfil kimse, ölü gibidir.

"Diri" olandan murat, Allahın ilminde mü'min kimse de olabilir. Çünkü ebedî hayat, iman ile kazanılır.

Uyarmak aslında mü'min – kâfir herkesi içine aldığı hâlde, ayette tahsisen mü'minin nazara verilmesi, uyarıdan faydalananın mü'min kimse olmasındandır.

وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ "Bir de kâfirlere azap sözünün hak olması için."

ğişiklikleri tedricen yapan Zât, bir anda değişiklik yapmaya da elbette kâdirdir.

Ve azap kelimesi de küfürde ısrar edenlere hak olsun diye Kur'an gönderilmiştir.

Ayetin bu kısmının **"diri olanları uyarmak için"** ifadesine mukabil gelmesinde, o kâfirlerin,

-Küfürleri,

-Delillerinin düşmesi,

-Ve düşünmemeleri nedeniyle gerçekte ölüler gibi olduklarını hissettirmek vardır.

71- اَوَ لَمْ يَرَوْا اَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ اَيْدِيْنَآ اَنْعَامًا **"Görmediler mi, biz onlar için ellerimizin yaptığı davarlar yarattık."**

"Ellerimizin yaptığı" ifadesi "icad ettiğimiz, bizden başkasının onu yapmaya güç yetiremediği" demektir.

"Ellerimiz" denilmesi ve yapmanın o ellere isnad edilmesi, bir istiare olup özel bir itinayı anlatır.

Aslında her şey ilâhî kudret ile yaratılmışken burada koyun, keçi, sığır ve devenin nazara verilmesi, onlarda nice yaratılış harikaları ve pek çok menfaatler olmasındandır.

فَهُمْ لَهَا مَالِكُوْنَ **"Onlar bu hayvanlara sahip oluyorlar."**

Bu özel yaratılışın sonucu olarak, insanlar, Allahın malik kılmalarıyla bu hayvanlara sahiptirler.

Veya bizim itaat ettirmemizle, bunları zabtetmeye ve bunlarda tasarrufta bulunmaya güç yetirirler.

72- وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ **"Onları, kendilerinin hizmetine verdik."**

فَمِنْهَا رَكُوْبُهُمْ وَمِنْهَا يَاْكُلُوْنَ **"Böylece hem onlardan binekleri var, hem de onlardan yiyorlar."**

Biz bu hayvanları onlara boyun eğdirdik. Bunun sonucu olarak bir kısmının sırtına biniyorlar, bir kısmının da etinden yiyorlar.

73- وَلَهُمْ فِيْهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ **"Onlar için bunlarda birçok menfaatler ve türlü içecekler var."**

İnsanlar için bu hayvanların deri, yün ve kıllarında nice faydalar vardır.

اَفَلَا يَشْكُرُوْنَ **"Hâlâ şükretmezler mi?"**

Allahın bu nimetlerine şükretmezler mi? Çünkü Allah bunları yaratıp insanlara hizmetkâr kılmasa, bu mühim faydalara nasıl ulaşacaklardı?

74- وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اٰلِهَةً **"Onlar, Allah'tan başka bir takım ilâhlar edindiler."**

Bu muhteşem kudreti ve ortaya çıkan nimetleri gördükten ve bunları verenin sadece Allah olduğunu bildikten sonra, tuttular ibadette O'na şerikler edindiler.

لَعَلَّهُمْ يُنْصَرُونَ **"Ola ki yardım görürler diye."**

Bunu, zor işlerinde yardım ederler umuduyla yapıyorlar. Hâlbuki durum bunun tersidir. Çünkü:

75- لاَ يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ **"O ilâhlar onlara yardım edemezler."**

وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُحْضَرُونَ **"Ve onlar, ilâhları için hazır askerdirler."**

Üstelik kendileri ilahlarına yardım ederler, onları korurlar, onlara gelen sinek gibi şeyleri uzaklaştırırlar.

Veya bundan murat, batıl mabutlarının peşinde cehennem ateşine sevk edilmeleridir.

76- فَلاَ يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ **"O halde** (Ey Peygamber)**, onların sözü seni üzmesin."**

- Onların Allah hakkında inkâr etmek ve şirk koşmak,

-Senin hakkında yalanlamak ve kaba konuşmak tarzındaki sözleri Seni üzmesin.

اِنَّا نَعْلَمُ مَايُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ **"Çünkü biz, onların gizlediklerini de biliriz, açığa vurduklarını da."**

Bu bilgimize göre de onları cezalandırırız. Teselli bulman için bu Sana kâfidir.

Ayetin bu kısmı, üstteki **"Artık onların sözü seni üzmesin"** nehyinin illetini gösterir.

308. DERS

Ölüler Diriliyor

77- اَوَ لَمْ يَرَ الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ **"İnsan, kendisini bir nutfeden yarattığımızı görmedi mi, şimdi hasım-ı mübîn** (apaçık bir hasım) **kesildi?"**

Ayet, Onların söyledikleri şeylerin haşri inkârlarına nispetle az bir şey olduğunu göstermekle, Hz. Peygambere ikinci bir tesellidir.

Ayette, insanın öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmesine karşı çok beliğ bir kınama vardır. Şöyle ki:

-İnsanın bu inkârının hayret edilecek bir şey olduğu bildirildi.

-İnkârcı kişinin Allaha karşı çok açık bir husumet içinde olduğu anlatıldı.

-Yoktan yaratan kudrete karşı, daha kolayını yapmasını akıldan uzak görmenin ne kadar akıl dışı olduğu gözler önüne serildi.

-En hasis ve değersiz bir şeyden en şerefli ve kıymetli insanı yaratan kudretin sonsuz nimetlerine mukabil, inkâr ve yalanlamakla karşılık vermenin çirkinliği gösterildi.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Übey Bin Halef, bir parça kemikle Hz. Peygamberin yanına geldi, o kemiği elinde ufaladı "ne dersin, bu kemik çürümüş hâle geldikten sonra Allah bunu diriltebilir mi?" diye sordu. Hz. Peygamber "evet, diriltir ve seni de cehennemine koyar!" diye cevap verdi. Bu münasebetle bu ayetler nazil oldu.

Denildi ki: Ayetteki **"hasım-ı mübîn"** şu manayı da ifade edebilir: O, bir zamanlar basit bir su parçası iken bir de bakarsın zamanla etrafta olup bitenleri ayırabilen, muhakeme edebilen, söz ile mücadele yapabilen bir duruma gelir, içindeki manaları düzgün cümlelerle ifade edebilir.

78- وَضَرَبَ لَنَا مَثَلاً وَنَسِيَ خَلْقَهُ **"Ve kendi yaratılışını unutarak bize bir örnek getirdi."**

قَالَ مَنْ يُحْيِ الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ **"Çürümüş kemikleri kim diriltecek?" dedi."**

Getirmiş olduğu örnek, Allahın ölüleri diriltmeye kudretini inkâra yöneliktir.

Veya insanların aciz kaldığı şeyden Allahın da aciz olacağını düşünüp, O'nu mahlûkata benzetmesidir.

"Çürümüş kemikleri kim diriltecek?"

Böyle sorması, öğrenmek için olmayıp inkârından ve akıldan uzak görmesindendir.

Ayette kemiğin de canlı olduğuna, diğer azalarda olduğu gibi, ölümün onda da tesir ettiğine bir delil vardır.

79- قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ **"De ki: İlk defa yaratan onları diriltecek."**

Çünkü O'nun kudretinde bir değişme yoktur. İlk yaratılışta nasılsa yine öyledir. Madde de, zâtının bir lazımı olarak, kudretten gelen tesiri almaya müheyyadır.

وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ **"Ve O, her türlü yaratmayı bilendir."**

İlmiyle, mahlûkatın ayrıntılarını ve yaratılış keyfiyetini bilir. Böyle olunca darmadağın olmuş, un ufak hâle gelmiş kimselerin eczalarını (parçalarını), parçaların asıllarını, fasıllarını ve birbirinden ayrılma yolunu, önceki tarzda bunların birbirine birleştirilmesini, onlarda bulunan arızî özelliklerin ve kuvvetlerin yeniden verilmesini veya mislini yapmasını bilir.

80- الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا **"O ki, yeşil ağaçtan size bir ateş meydana getirdi."**

Merh ve afar denilen iki ağaç, su damlayacak şekilde yeşil iken, merh afara sürtülünce bunlardan ateş çıkar, yanmaya başlar.

فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ **"Şimdi siz ondan tutuşturmaktasınız."**

O ateşin o ağaçtan çıktığından şüphe etmiyorsunuz. Aralarında bulunan zıd tabiata rağmen yeşil ağaçtan ateşi meydana getirmeye kâdir olan elbette ve elbette taze iken kuruyan ve çürüyen bir bedeni yeniden iade etmeye çok daha ziyâdesiyle kâdirdir.

81- اَوَ لَيْسَ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِقَادِرٍ عَلٰٓى اَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ **"Gökleri ve yeri yaratan, onlar gibisini yaratmaya kâdir değil midir?"**

Gökler ve yer o kadar büyük iken onları yaratan, onlara nisbetle daha küçük ve daha hakir olanı yapmaya kâdir değil midir?

Burada misliyet, onların zât ve sıfatlarında da olabilir. Bu da ikinci yaratılıştır.

بَلٰى **"Elbette kâdirdir."**

Bu, nefiy sonrası Allahtan bir cevaptır. Böyle denilmesinde, bundan başka cevap olmadığını hissettirmek vardır.

وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ **"Ve O, Hallak- Alîm'dir."**

O'nun mahlûkatı ve malumatı çoktur.

82- اِنَّمَا اَمْرُهٗٓ اِذَآ اَرَادَ شَيْئًا اَنْ يَقُولَ لَهٗ كُنْ فَيَكُونُ **"Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye sadece "Ol!" demektir. O da hemen oluverir."**

Ayet, Allahın murat ettiği şeyde kudretinin tesirini anlatan bir temsildir. Kendisine itaat edilen biri, itaatkâr hizmetkârına bir şeyi emrettiğinde, geri durma ve bekleme olmadan o şeyin meydana gelmesi gibi, Allahın dilemesiyle de, üzerinde çalışmaya ve bir âlet kullanmaya ihtiyaç olmadan dilediği şey meydana gelir.

Getirilen bu temsil, Allahın kudretini mahlûkatın kudretine kıyas etmekten meydana gelen şüpheyi kesmek içindir.[19]

83- فَسُبْحَانَ الَّذِى بِيَدِهٖ مَلَكُوتُ كُلِّ شَىْءٍ **"Her şeyin melekûtu** (hükümranlığı) **elinde bulunan Allah'ın şanı ne yücedir."**

Ayet, Allah hakkında söylenen **"çürümüş kemikleri kim diriltecek?"** iddiasına karşı onu bir tenzih ve onların sözlerine karşı bir hayret ettirmedir. Çünkü bütün her şeyin mülkü O'nundur, dilediği her şeye de kâdirdir.

وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ **"Ve siz O'na döndürüleceksiniz."**

Ayet, öldükten sonraki hayata inananlara bir vaat ve inanmayanlara da bir vaîddir.

---

19 Yani, Allahın kudreti, mahlûkatın kudretine kıyas edilmez, bu çok yanlış bir kıyas olur. O, öyle bir kâdirdir ki, bir şeyi meydana getirmek istediğinde sadece dilemesi kâfidir. Dilemiş olduğu şey, dilediği şekilde meydana gelir.

İbnu Abbas'tan şöyle rivayet edilir: "Yasin sûresinin fazileti hakkında anlatılan rivayetlere bakıp, nasıl bunlara mazhar olduğunu bilmiyordum. Bir de ne göreyim, bu son ayet sebebiyle imiş."

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her şeyin bir kalbi vardır. Kur'anın kalbi de Yasîn'dir. Allahın rızasını murat ederek hangi Müslüman onu okusa, Allah onu bağışlar ve sanki yirmi iki defa Kur'an hatmetmiş gibi sevap verir. Hangi Müslümana da ölüm meleği geldiği sekerat zamanında Yasin sûresi okunsa, onun her bir harfi için on melek iner. Bu melekler o kimsenin önünde saf olurlar, ona rahmet ve mağfiret duası ederler. Onun cenazesinin yıkanmasında bulunurlar, onun cenaze namazını kılarlar, teşyi eder ve defninde hazır olurlar.

Hangi Müslüman ölüm anında Yasin Sûresini okusa, Rıdvan isimli melek ona gelip de cennetten getirdiği şerbeti yatağında içmeden, ölüm meleği onun ruhunu kabzetmez. Ruhu kabzedilirken o kimsenin kokusu hoştur. Kabrinde dururken kokusu hoştur. Kirlerden temizlenmek için peygamberlerin havuzlarından bir havuzda yıkanmaya muhtaç değildir, çünkü orada da kokusu hoştur."

SAFFAT SÛRESİ

Saffat Sûresi Mekkî'dir.
Yüz seksen iki ayettir.

309. DERS

Mele-i Âlâ Sâkinleri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

1- وَالصَّافَّاتِ صَفًّا **"Andolsun o saf bağlayıp duranlara."**

2- فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا **"Zecredip sakındıranlara."**

3- فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا **"Bir zikir okuyanlara."**

Allahu Teâlâ, ubudiyet makamında saf tutmuş meleklere yemin etti.

Bu melekler ilâhî nurlara mazhar olmalarına göre çeşitli mertebelerdedirler, O'nun emirlerine muntazırdırlar.

-Ulvî ve süfli ecramı, bunlarla ilgili emredilen tedbirleri, idarî maksatları yerine getirerek sevk u idare ederler veya ilham yoluyla insanları günahlardan sakındırırlar, şeytanların insanlara taarruzuna engel olurlar.

-Allahın ayetlerini ve ilâhî ilhamları O'nun enbiya ve evliyasına getirirler.

Bu yeminler, başka açılardan da ele alınabilir.

Şöyle ki:

"Andolsun o saf bağlayıp duranlara" ifadesi, kurşunla bağlanmış gibi saf tutmuş tertip üzere olan yıldız taifelerine,

"Zecredip sakındıranlara" ifadesi, bunların tedbirini gören, idare eden ruhlara,

"Bir zikir okuyanlara" ifadesi, **"Gece gündüz tesbih ederler, usanmazlar."** (Enbiya, 20) ayetinde nazara verildiği üzere, Cenab-ı Hakkın vahdet deryasında müsteğrak olan kudsî cevherlere işaret eder.

Veya,

-İbadette saf saf olan,

-Delil ve nasihatlarla küfür ve günahlardan sakındıran,

-Allahın ayetlerini ve hükümlerini okuyan âlimlere bakar.

Veya,

-Saf tutup cihada katılan,

-Atları veya düşmanları dizginleyip kontrol eden,

-"Allah Allah" diyerek cihad esnasında Allahı anan, düşmanla döğüşmek kendilerini Allahı zikirden alıkoymayan mücahitlere işaret eder.

Ayette bunların atıfla gelmesi zât veya sıfatlarının ihtilafını gösterir. Bunun فَ (fe) harfiyle olması, vücut tertibi içindir. Çünkü, saf hâlinde olmak bir kemâldir, zecredip sakındırmak, kötü şeyden alıkoyması veya hayrı kabule sevk etmesi itibarıyla bir tekmildir. Zikir okumak ise, hayrı ifaza etmektir.

Veya فَ (fe) harfi Hz. Peygamberin "Allah saçını traş ettirenlere, bir de kısalttıranlara rahmet etsin" sözünde olduğu gibi, derecelendirme ifade eder. Ancak Hz. Peygamberin sözünde önce ifade edilenin sonra ifade edilene üstünlüğü vardır. Burada ise, hiyerarşik bir şekilde rütbelerin gittikçe ileri olması söz konusudur.

4- إِنَّ إِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ "(Bunlara yemin ederim ki) **ilâhınız gerçekten bir tek ilâhtır."**

Ayetin bu kısmı, yeminin cevabıdır.

Bu şekilde yemin edilmesinde, kendisiyle yemin edilen şeylerin tazimi, büyüklüğünün nazara verilmesi ve yemin edilen hususu te'kid etmek, kuvvetli bir şekilde anlatmak vardır. Yemin, Arabların kelâmında aşina oldukları bir üslûbtur.

Yeminle nazara verilen tevhidin tahkiki ise, gelen ayetlerde yapılmaktadır. Şöyle ki:

5- رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا **"O, göklerin, yerin ve ve bu ikisi arasında olanların Rabbidir."**

Çünkü daha evvelinde de pek çok kereler nazara verildiği gibi, göklerin, yerin ve bu ikisi arasında olanların başka şekillerde olması imkân dâhilinde iken en mükemmel bir şekilde vücuda gelmeleri ve intizamları, Sani-i Hakîmin varlığına ve birliğine bir delildir.

Ayette geçen **"ve bu ikisi arasında olanlar..."** ifadesi, kulların fiillerini de içine alır. Böyle olunca, onların fiillerinin de Allahın yaratmasıyla olduğuna delâlet eder.

وَرَبُّ الْمَشَارِقِ **"Ve bütün doğuların da Rabbidir."**

"Meşarik" maşrıklar demektir. Bundan murat, yıldızların doğduğu yerlerdir. Veya güneşin sene boyunca hergün ayrı bir yerden doğmasını anla-

tır. Bu da üçyüz altmış ayrı doğuş yeri demektir. Güneş hergün birinden doğar. Bu açıdan bakıldığında, güneşin hergün farklı bir yerden batışı da söz konusudur. Bundan dolayı ayette sadece **"meşarık"** ifadesinin zikriyle yetinildi.

Öte yandan, güneşin doğuşu kudrete daha ziyade delalet eder ve nimet yönüyle de çok daha büyük bir nimettir.

6- إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ **"Gerçekten biz dünya semasını** (yakın göğü) **bir zînetle, yıldızlarla süsledik."**

"Dünya sema"sından murat, insanlara en yakın olan sema tabakasıdır.

Gökyüzündeki yıldızlar, gerçekte farklı sema tabakalarında olsalar bile, yeryüzünde yaşayanlar onların tamamını muhtelif şekillerde mavi bir satıh üzerinde parlayan, ışık saçan mücevherler gibi gördüklerinden **"yakın sema"** tabirine bir zarar vermez.

7- وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ **"Onu itaatten çıkan her şeytandan koruduk."**

Taatten çıkmış olan her bir şeytan, kendilerine atılan şihaplarla tardedilir.

8- لَايَسَّمَّعُونَ اِلَى الْمَلَاِ الْاَعْلٰى **"Onlar mele-i âlâ'yı dinleyemezler."**

Ayet, semanın şeytanlardan korunmasını ifade ettikten sonra, onların hâlini beyan eder. Semanın korunmuş olması sebebiyle, şeytanlar oradan kulak hırsızlığı yapamazlar.

Mele-i Âlâ, melekler ve özellikle de onların önde gelenlerinin bulunduğu topluluktur.

وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ **"Ve her taraftan taşlanırlar."**

Semaya yükselmek istediklerinde, onun her canibinden taşlanırlar.

دُحُورًا **"Kovulup atılırlar."**

Atılan semavî mancınıklar, onları kovmak içindir.

9- وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ **"Onlara ardı arkası kesilmez bir azab vardır."**

Onlar için bu kovulmadan başka daimi bir azap, yani ahiret azabı vardır.

10- اِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ **"Ancak kulak hırsızlığı yapanlar olur."**

Ancak meleklerin kelâmından bir söz kapan olabilir.

فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ **"Onu da yakıcı bir şihab takip eder."**

Şihab, parçalanmış yıldız gibi görülen şeydir. Şihab'la alâkalı olarak "esir tabakasına doğru yükselip alev alan buhardır" denilmesi bir tahmindir. Şayet doğru ise, buna aykırı olmaz. Ayrıca, **"Andolsun biz, yakın semayı lambalarla donattık."** (Mülk, 5) ayetine de aykırı olmaz. Çünkü, yukarı âlemde meydana gelen her parlaklık, dünya ehline bir lamba ve sema için de bir zînettir.

Kulak hırsızlığı yapmak üzere semaya yükselmiş bazı şeytanlara bu şekilde taşlama yapılması, akıldan uzak bir şey değildir. Şayet sahihse, Hz. Peygamberin doğumu zamanında bunun olduğu ile ilgili rivayetlerden murat, o zaman çokça vuku bulması olabilir.

Veya kovmak için olması söz konusudur.

Bu semavî mancınıklarla kovulan şeytanların bununla eza görüp dönmeleri veya tamamen yanmaları konusu ise, ihtilaflıdır. Ama en azından gemide olanlara dalganın bazan isabet etmesi, bazan ise isabet etmemesi gibi bir durum vardır. Bundan dolayı, şeytanlar semadan kulak hırsızlığını bütün bütün bırakmamaktadırlar.

"Şeytan ateştendir, dolayısıyla böyle bir şihabla yanmaz" denilemez. Çünkü, insan hâlis topraktan olmadığı gibi, şeytan da sırf ateşten değildir. Bununla beraber, kuvvetli ateş zayıf ateşe saldırdığında onu ortadan kaldırdığı da bilinen bir gerçektir.

Bu şihabın **"sakıb"** olması, ışığıyla karanlığı delip geçmesi itibarıyladır.

11- فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا **"Şimdi sor bakalım onlara: Onları yaratmak mı daha çetin, yoksa yarattığımız diğer şeyler mi?"**

Zamir Mekke müşrikleri veya Âdemoğullarına râcidir.

"Yarattığımız diğer şeyler mi?"

Bundan murat, önceki ayetlerde bahsi geçen melekler, sema, arz ve bu ikisi arasında olanlar, güneşin doğduğu yerler, yıldızlar ve karanlığı delip geçen şihaplardır.

Ayette kullanılan مَنْ **"men"** akıllı varlıklar için kullanılır. Burada sema ve arz gibi cirimler için de kullanılması, tağlip yoluyladır.

إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ **"Şüphesiz biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık."**

Yapışkan bir çamurdan yaratılmak, insanla bahsi geçen varlıklar arasında bir ayırımdır.

Yoksa bundan murat, onlardan önce gelen Âd ve Semud gibi kavimler değildir.[1]

Keza, ayetten murat öldükten sonra diriltmenin isbatıdır ve bunu muhal, yani imkânsız görmelerini reddetmektir. Öldükten sonra diriltilme hususunda, onlarla öncekiler arasında fark olmadığı ortadadır.

Ayetin ifade ettiği yeniden diriltmeyi şöyle açıklayabiliriz:

Öldükten sonra yeni bir hayatın imkânsız olması iki cihetle olabilir:

1-**Ya, maddenin buna kabiliyeti yoktur.**

İnsanların aslî maddesi yapışkan bir çamurdur. Bu, su ile toprağın karışımından meydana gelir. Bu ikisi, yeniden aynı şekilde bir karışım meydana getirilmesine müsait ve kabiliyetlidirler.

Haşri inkâr edenler,

-Ya âlemin sonradan yaratıldığını (hudusu) itiraf etmeleriyle,

-Ya da Hz. Âdemin kıssası ve nice canlıların topraktan yaratıldığını gözleriyle görmeleriyle insanın böyle bir karışımdan meydana geldiğini bilmektedirler. Böyle olunca yeniden diriltilmelerinin de imkân dairesinde olduğunu kabul etmeleri gerekir.

2-**Veya yeniden diriltecek Zâtın kudreti böyle bir şeye yetmez.**

Hâlbuki bu şeyleri yaratmaya gücü yetenin, onlara nisbetle o kadar da zor olmayan bir şeyi, hem de başlangıçta yarattığı bir şeyi iâde etmeye de elbette gücü yeter. Ve O'nun kudreti zâtiyyedir, asla değişmez.[2]

12- بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ **"Hayır, sen** (onların hâline) **şaştın, onlar ise alay ediyorlar."**

Doğrusu Sen, Allahın kudreti ve onların da diriltilmeyi inkârı karşısında hayret içinde kaldın.

---

[1] Bazıları ayete "bizim önceden yarattığımız kavimler mi daha çetin, yoksa onlar mı?" şeklinde mana vermek istemişlerse de, ibare buna uygun değildir. Çünkü önceki devirlerde yaratılan güçlü kuvvetli kavimler de yapışkan bir çamurdan yaratılmışlardır. Böyle olunca, ayetten murat, insanla diğer varlıkları kıyas etmektir.

[2] Yani, O'nun kudreti azalıp çoğalan bir kudret olmayıp kendi zâtındandır. Bu kudretin karşısında hiçbir şey zor değildir. Her şey Allaha nisbetle kolaydır.

Onlar ise, Senin hayretin ve diriltilmeyi kabulün karşısında alay ediyorlar.

Veya, bu fiilleri yapan Zata "ölüleri diriltemez" denilmesine ve tasdik edenlerle de dalga geçilmesine şaşırıp kaldın.

13- وَإِذَا ذُكِّرُوا لاَ يَذْكُرُونَ "Kendilerine hatırlatıldığında da düşünmüyorlar."

Kendilerine bir öğüt verildiğinde, ondan öğüt almıyorlar.

Veya, haşrin (yeniden dirilişin) sahîh olduğuna delâlet eden bir şey zikredildiğinde, kıt akıllı ve az düşünür olmalarından dolayı, bundan faydalanmıyorlar.

14- وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ "Bir ayet gördükleri zaman da eğlenceye alıyorlar."

Öldükten sonra dirilmeyi söyleyen kimsenin sözüne delâlet eden bir mu'cize gördüklerinde, aşırı bir şekilde alay ediyorlar ve "o bir sihirdir" diyorlar.

Veya bu mu'cizeyle dalga geçmek için birbirlerini çağırıyorlar.

15- وَقَالُوا إِنْ هَٰذَا إِلاَّ سِحْرٌ مُبِينٌ "Ve dediler ki: Bu apaçık sihirden başka bir şey değildir."

16- أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ "Öldüğümüz ve bir toprak ve bir yığın kemik olduğumuz zaman mı biz tekrar diriltilecekmişiz?"

Böyle söylemelerinde "yeniden dirilme kendi zâtında kabulü güç bir şey. Hele bir de insan, toprak ve kemik hâline gelince kabulü çok daha zor" manasını hissettirmek vardır.

17- أَوَ آبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ "Önceki atalarımız da mı?..."

"Onlar da mı?" demeleri, onların üzerinden çok zaman geçtiği cihetle, onların diriltilmelerini kabul etmeyi daha ziyade akıldan uzak gördüklerini anlatır.

18- قُلْ نَعَمْ وَأَنْتُمْ دَاخِرُونَ "De ki: Evet, hem de siz aşağılanmış kimseler olarak (diriltileceksiniz)**."**

Sadece **"evet"** demekle yetinilmesi, daha evvelinde yeniden diriltilme-

nin imkân dairesinde olmasına ve vukuundan haber verenin doğru söylediğine ait delil ve mu'cize olmasındandır.

19- فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ **"O ancak şiddetli bir sesten ibarettir."**

Böyle olunca, yeniden yaratılış tek bir sayha ile gerçekleşecektir. Bu da, sura ikinci üfürülüştür.

"Zecr" kelimesi, çobanın koyunlarını sevk ü idaresinde kullanılır.[3]

فَإِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ **"Bir de bakarsın ki onlar** (diriltilmiş etrafa) **bakmaktadırlar."**

O sayhanın neticesi olarak görürsün ki bütün ölüler kabirlerinden kalkarlar, etraflarına şaşkın şaşkın bakarlar.

Veya bundan murat, kendilerine ne yapılacağını beklemeleridir.

20- وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا **"Ve derler: Vay başımıza gelene!"**

هَٰذَا يَوْمُ الدِّينِ **"İşte bu, din** (ceza) **günüdür."**

"İşte bu, amellerimizin karşılığını göreceğimiz gündür."

Diriltilenlerin sözü burada bitmiştir. Ayetin devamı meleklerin onlara cevabıdır:

21- هَٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ **"İşte bu, sizin yalanlamakta olduğunuz fasıl günüdür."**

Denildi ki: Bu da onların birbirlerine söyledikleri kelâma dâhildir.

"Fasıl günü"nden murat, aralarında hüküm verilmesi veya iyi ve kötünün ayrılmasını ifade eder.

---

[3] Yani, nasıl ki çoban bir sayha ile koyunlarını bir araya toplarsa, her şeyi yoktan var eden Allahın bir tek sayha ile bütün insanları mahşer meydanına toplaması akıldan uzak görülmemeli.

310. DERS

Cehennem ve Cennetten Birer Tablo

22- اُحْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ **"Toplayın** (mahşere) **o zulmedenleri, eşlerini ve taptıkları şeyleri."**

23- مِنْ دُونِ اللَّهِ **"Allah'tan başka."**

"Toplayın", emri Allahtan meleklere bir emirdir.

Veya, zalim olanları oradan hesaba çekilme yerine sevk hususunda, bazı meleklerin diğer meleklere emri de olabilir.

Denildi ki: Hesaba çekilme yerinden cehenneme sevk edilmeleri için bir emir de olabilir.

"Eşlerini"

Bundan murat, puta tapanın diğer puta tapanlarla, yıldıza tapanın diğer yıldıza tapan kimselerle götürülmesi tarzında emsâl olanlarla eşleştirilmeleridir. **"Ve sizler üç sınıf olduğunuz zaman."** (Vakıa, 7) ayetinde de böyle bir eşleştirme anlatılır.

Veya bundan murat, kendileriyle aynı inancı taşıyan hanımları veya şeytanlardan yakınlarıdır.

"Allah'tan başka (taptıkları şeyleri)**."**

Allahtan başka tapmış oldukları putlar gibi batıl mabutların da kendileriyle beraber sevk edilmesi, onları ziyadesiyle pişman etmek ve utandırmak içindir.

"Şüphesiz kendileri için tarafımızdan güzellik takdir edilenler ise, işte onlar oradan (cehennemden) **uzak tutulanlardır."** (Enbiya, 101) ayetinde nazara verilen durum da değerlendirilince, ayetteki "zalimler" ifadesinin belli kayıtlarla anlaşılması gerekir.[4]

Bunlar nazara alındığında, ayette anlatılan "zalimlerin", müşrikler olduğu anlaşılır.

فَاهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ **"Sonra da hidayet edin** (sevk edin) **onları cehennem sıratına."**

---

[4] Yani, "her zulmeden mutlaka böyle bir akıbete maruz kalacaktır" denilemez. Zulmünden tevbe edenler ilâhî affa nail olacak ve kurtulacaklardır.

Ardından onları cehenneme gidecek yola sevk edin.

24- وَقِفُوهُمْ "Ve tutuklayın onları."

اِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ "Çünkü onlar sorguya çekileceklerdir."

Onları hesap mahallinde tutuklayın. Çünkü onlar, inançlarından ve amellerinden sorgulanacaklar.

"Ve tutuklayın onları" ifadesinde bulunan و "vav" harfi, tertibi gerektirmez.

Bununla beraber, onların tutuklanmalarının ve hesaba çekilmelerinin birden fazla yerde olması da caizdir.[5]

25- مَالَكُمْ لاَتَنَاصَرُونَ "Size ne oldu da yardımlaşmıyorsunuz?"

"Niye kurtulmak için birbirinize yardım etmiyorsunuz?"

Ayetin ifadesi, onları kınamak ve başlarına vurmak içindir.

26- بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ "Doğrusu, bugün onlar teslim olmuşlardır."

Doğrusu bugün onlar hilelerinin kendi aleyhlerine dönmesi ve aczleri sebebiyle boyun eğmiş durumdadırlar.

27- وَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ "Ve birbirlerine yönelip sormaya başlarlar."

Bunlar reislerle onlara uyanlar veya kâfirlerle onlara yakın arkadaş olanlardır.

Bunlar, birbirlerine sormaya başlarlar. Bu sorma, birbirlerini kınamak içindir. Bundan dolayı ayet "Birbirleriyle hasımlaşırlar" şeklinde tefsir edilmiştir.

28- قَالُوا اِنَّكُمْ كُنْتُمْ تَاْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ "Dediler: Siz bize sağdan gelirdiniz."

---

5 **"Vav"** harfi bir tertip ve sıra ifadesi olarak kullanılabildiği gibi, bazan belli bir sırayı göstermeyebilir. **"Ve tutuklayın onları..."** denilmesinde, buradaki "ve" ifadesinin tertip ve sıra ifade etmediğini görüyoruz. Çünkü onların tutuklanmaları ve sorgulanmaları daha öncesinde zâten olmuştu. Bununla beraber, Beydâvî'nin de dikkat çektiği üzere, tutuklanmalarının ve hesaba çekilmelerinin birden fazla yerde olması da mümkündür.

"Sağdan gelmekten" murat,

-En kuvvetli ve sağlam yönlerle gelmek,

-Din hakkında gelmek,

-Veya hayrımızı istiyor gibi gelmek manalarını ifade eder.

Yani, "siz hayrımızı ister gibi bir gelişle bize geldiniz, biz de size uyduk, ama helâk olduk."

"Sağdan gelmek" ifadesi, insanın iki yanından en kuvvetli, en şerefli ve en faydalı olanından istiare yoluyla kullanılır.

Veya kuvvet ve kahırdan istiare yoluyla kullanılır. Yani, "bizi dalâlete sevk ediyordunuz."

Veya doğrudan "yemin" manasını da ifade ediyor olabilir. Yani, "kendinizin hak yol üzere olduğu hususunda bize yemin ediyordunuz."

29- قَالُوا بَلْ لَمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ **"Diğerleri de onlara şöyle dediler: Doğrusu, siz mü'min kimseler değildiniz."**

Küfrün önderleri kendilerini önce şöyle savundular:

"Hayır, biz sizi yoldan çıkarmadık, siz kendiniz yoldan çıkmış kimselerdiniz."

30- وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ **"Bizim, sizin üzerinizde hiçbir hâkimiyetimiz yoktu."**

بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ **"Doğrusu siz taşkın bir kavimdiniz"**

Ardından da şöyle değerlendirme yaptılar: "Biz sizi küfre zorlamadık, çünkü sizin üzerinizde bir hâkimiyetimiz yoktu. Siz küfre meylettiniz. Bu meyliniz de, tuğyanı (taşkınlığı) seçen kimseler olmanızdan dolayıdır."

31- فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا **"Böylece üzerimize Rabbimizin** (azap) **sözü hak oldu."**

إِنَّا لَذَائِقُونَ **"Şüphesiz** (azabımızı) **tadacağız."**

32- فَأَغْوَيْنَاكُمْ **"Böylece biz sizi günaha kışkırttık."**

إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ **"Çünkü biz sapmış kimselerdik."**

Sonra her iki fırkanın da yoldan çıkmasının ve azaba düşmelerinin, kendisinden kaçış imkânı olmayan bir hüküm olduğunu ve kendilerinin onları

ancak ve ancak kendi işlemiş oldukları günahlara çağırdıklarını, onların da kendileri gibi olmaktan hoşlanıp tâbi olduklarını beyan ettiler.

Ayetin üslûbunda onların haddi aşıp günaha girmelerinin gerçekte daha öncekilerden olmadığına gizli bir işaret vardır. Çünkü her haddi aşmak bunu kışkırtan birisi aracılığıyla olsa, öncekileri kim günaha sevk etmiştir?

33- فَاِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِى الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ **"Artık onlar o gün azapta ortaktırlar."**

Böylece hem etbâ, hem de reisler azgınlıkta ortak oldukları gibi, azapta da beraberdirler.

34- اِنَّا كَذٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ **"İşte biz mücrimlere böyle yaparız."**

"Mücrimler"den murat, müşriklerdir. Ayetin devamı buna delâlet eder:

35- اِنَّهُمْ كَانُوا اِذَا قِيلَ لَهُمْ لَآ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ يَسْتَكْبِرُونَ ۙ **"Çünkü onlar, kendilerine, "La ilahe illallah"** (Allah'tan başka bir ilâh yoktur) **denildiği zaman, büyüklük taslıyorlardı."**

Onlar, kelime-i tevhide karşı kibir gösteriyorlardı.

Veya onlar, tevhide davet edenlere karşı kibirleniyorlardı.

36- وَيَقُولُونَ اَئِنَّا لَتَارِكُوا اٰلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍ ۜ **"Biz, mecnun bir şair için mi ilâhlarımızı terk edeceğiz?" diyorlardı."**

Bununla –haşa- Hz. Peygamberi kastediyorlardı. (asm)

37- بَلْ جَآءَ بِالْحَقِّ **"Hayır, doğrusu O, hak ile geldi."**

وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ **"Ve peygamberleri tasdik etti."**

Ayet, onlara bir reddir. Çünkü Hz. Peygamberin getirmiş olduğu tevhid, delile dayalı bir şekilde haktır ve bu konuda peygamberler tam bir ittifak hâlindedirler.

38- اِنَّكُمْ لَذَآئِقُوا الْعَذَابِ الْاَلِيمِ ۚ **"Elbette siz o elîm azabı tadacaksınız."**

Allaha şirk koşmanız ve peygamberleri yalanlamanız sebebiyle, elem verici azabı tadacaksınız.

39- وَمَا تُجْزَوْنَ اِلاَّ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۙ **"Ve ancak yaptıklarınızın karşılığını alacaksınız."**

40- إِلاَّ عِبَادَ اللهِ الْمُخْلَصِينَ "Ancak Allah'ın halis kulları başka."

Buradaki istisna munkatıdır. Yani, "siz böylesiniz. Ama Allahın muhlis kulları böyle değillerdir."

Ancak bir önceki ayette "siz..." ifadesiyle bütün mükellefler kastedilirse, o zaman istisna muttasıldır. O zaman bunlardan azabın istisna edilmesi, mümaselet itibarıyla olur. Çünkü bunlara verilecek sevap kat kat olacaktır. Bu itibarla düşünülürse, yapılan istisna yine munkatı sayılır.[6]

41- أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ "İşte onlar için belli bir rızık vardır."

Bu malumiyet, rızkın devamlılığı veya tamamen lezzetten ibaret olmasıdır. Nitekim ayetin devamı bu ikinci manayı te'yid eder:

42- فَوَاكِهُ "Meyveler vardır."

Çünkü meyve, beslenmek için değil, lezzet maksadıyla yenir. Kût ise, bunun aksine beslenmek için yenene verilen isimdir. Cennet ehli dağılmaktan korunmuş gayet sağlam bir yaratılışla yeni hayata mazhar kılındıklarından, rızıkları halis meyve olur, lezzet için yerler.

وَهُمْ مُكْرَمُونَ "Onlar ikram gören kimselerdir."

Dünyadakinden farklı bir şekilde, bir yorulma ve çalışma olmadan rızıkları kendilerine ulaştırılır, ikram edilir.

43- فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ "Naîm cennetlerinde."

Her şeyiyle nimet olan cennetlerde kendilerine ikram yapılır.

44- عَلَىٰ سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ "Koltuklar üzerinde karşılıklı otururlar."

45- يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ "Onların etrafında kaynaktan doldurulmuş kadehler dolaştırılır."

---

6 Yani, **"Ve siz ancak yaptıklarınızın karşılığını alacaksınız"** ifadesi, bir yönüyle bütün mükellefleri içine alır, çünkü herkes kendi amelinin karşılığını görecektir. Ama burada da müşriklerle Allahın muhlis kulları arasında önemli bir fark vardır. Çünkü Allahu Teâlâ, lütuf ve keremiyle, muhlis kullarına en azından bire on karşılık verecek, hatta dilediğine hesapsız ikramda bulunacaktır. Böyle olunca, bu açıdan bakıldığında amellerin karşılığı meselesinde müşriklerle muhlislerin aynı durumda olmadıkları anlaşılır. Bu durumda da, yapılan istisna, üsttekinden ayrı bir istisna olur.

Cennet içeceğinin bu şekilde vasfedilmesi, su gibi akması (bol olması) sebebiyledir.

Veya onlara yapılacak ikramın, lezzetinin kemâlinden dolayı bütün içeceklerden talep edilen özellikleri kendinde toplayan bir içecek gibi olduğunu hissettirmek içindir.

Diğer ayet de böyle bir manayı anlatır:

46- بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ ۚ "Parlak ve içenlere lezzet verir."

Bu, bardağın iki özelliğini anlatır.

47- لَا فِيهَا غَوْلٌ "Onda baş döndürme özelliği yoktur."

وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ "Ve onlar, onu içmekle sarhoş da olmazlar."

Bu içecek, dünya içkileri gibi sersemletmez, çarpmaz. Bundan dolayı akılları da başlarından gitmez.

48- وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ "Ve yanlarında iri gözlü, bakışlarını kocalarından başkalarına çevirmeyen dilberler vardır."

49- كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ "Sanki onlar, gün yüzü görmemiş yumurtalardır."

Ayette, cennet kadınları bembeyaz olma noktasında toz ve benzeri şeylerden korunmuş devekuşu yumurtasına benzetilmiştir. Bu beyazlıkta, ona karışmış en edna bir alacalık yoktur. Böyle bir benzetme, kadının güzelliği yönündendir.

50- فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ "Derken birbirlerinin hallerinden sormaya başladılar."

Onlar, bir yandan cennet şarabından içerken, öte yandan kendi aralarında sohbet ederler. Ayette bunun geçmiş zaman sığasıyla anlatılması, te'kid içindir. Çünkü böyle bir sohbet, bu lezzetler içerisinde akıl için en lezzetli olanıdır.

Birbirlerine sormaları,

-Marifetle ilgili şeyler,

-Fazilete dair meseleler,

-Dünyada başlarından geçen maceralardır.

51- قَالَ قَآئِلٌ مِنْهُمْ اِنِّى كَانَ لِى قَرِينٌ **"İçlerinden biri dedi ki: Benim bir arkadaşım vardı."**

52- يَقُولُ اَئِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ **"Diyordu: Sen** (tekrar dirilmeyi) **tasdik edenlerden misin?"**

53- ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَدِينُونَ **"Gerçekten biz, ölüp bir toprak ve kemik yığını hâline geldikten sonra hesaba mı çekileceğiz?"**

Böyle diyor ve öldükten sonra dirilmeye iman etmemi kınıyordu.

54- قَالَ هَلْ اَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ **"Dedi: Haline bakar mısınız?"**

"Siz, cehennem ehlinin hâline muttali misiniz, ta ki bu arkadaşımı size göstereyim."

Denildi ki: Bunu söyleyen Allahu Teâlâdır veya meleklerden biridir. Onlara şöyle der: "Cehennem ehlinin hâline muttali olmaya ister misiniz? Ta ki bu kimseyi size göstereyim. Böylece onların durumuna bakıp kendi konumunuzu bilesiniz."

55- فَاطَّلَعَ فَرَاٰهُ فِى سَوَآءِ الْجَحِيمِ **"Derken baktı ve onu cehennemin ortasında gördü."**

56- قَالَ تَاللّٰهِ اِنْ كِدْتَ لَتُرْدِينِ **"Ona dedi: Vallahi, neredeyse beni de helâk edecektin."**

Neredeyse, aldatarak beni de helak ediyordun.

57- وَلَوْلاَ نِعْمَةُ رَبِّى لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ **"Şayet Rabbimin nimeti olmasaydı, ben de celb edilenlerden olurdum."**

Şayet Rabbimin bana hidayet ve koruma nimeti olmasaydı, seninle beraber oraya sevk edilenlerden olurdum.

58- اَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ **"Nasıl, bak biz ölüler değiliz!"**

59- اِلاَّ مَوْتَتَنَا الْاُولٰى **"İlk ölümümüzden başka."**

İlk ölüm, dünyadaki ölümdür. Sual için hayat verilmesinden sonraki kabirdeki hayatı da içine alır.

وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ **"Ve biz azap da görmeyeceğiz!"**

Ve biz kâfirler gibi azap görecek de değiliz.

Bu ifadeler, cennetteki kişinin arkadaşını kınamak için söylediği sözlerdendir.

Veya aynı kişinin, etrafındaki diğer cennet ehline yönelip onlarla sohbete devam etmesi ve Allahın bir nimetinden daha söz etmesidir.

Veya bunu söylemesi böyle bir nimet karşısında sevinme ve hayret etme, ayrıca o arkadaşına da tariz yollu bir kınama olabilir.

60- إِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ "İşte bu, büyük kurtuluştur."

Bu, onların sözü olabileceği gibi, Allahın kelâmı da olabilir. Allahın sözü olarak değerlendirilirse,

-Onların içinde bulundukları nimete bir işaret,

-Cennette ebediliği bildirmek,

-Ve azaptan emin olduklarını ilan etmek olur.

61- لِمِثْلِ هٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ "Çalışanlar işte böyle bir kurtuluş için çalışsınlar."

Amel işleyenlerin böyle bir şeye nâil olabilmek için, gelip geçici ve elemlerle âlude (karışık) dünyevî lezzetlere değil, buna çalışmaları gerekir.

Bunun da bir üstteki ayet gibi, hem onların hem de Allahın sözü olması muhtemeldir.

62- أَذٰلِكَ خَيْرٌ نُزُلاً أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ "Nasıl, ikram olarak bu mu daha hayırlı, yoksa zakkum ağacı mı?"

Ayette geçen **"nüzül"** kelimesi, misafire ilk ikram edilen yemeğe verilen isimdir. Böyle olunca, ayette şöyle bir mana vardır: Bütün bu zikredilen nimetler, cennet ehli için misafire ilk geldiğinde verilen ikram kabilindendir. Onlar için bu nimetlerin ötesinde, fehimlerin anlamakta noksan kalacakları nimetler vardır.

Benzeri bir durum, cehennem ehline verilen zakkum için de söz konusudur.

Zakkum, çölde yetişen küçük yapraklı ve acı meyveli bir ağaçtır.

63- إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ "Gerçekten biz onu zalimler için bir fitne yaptık."

Zakkum ağacını, ahirette onlar için bir mihnet ve azap kıldık.

Veya dünyada bununla imtihan edildiler. Çünkü rivayet edildiğine göre onun cehennemde olduğunu işittiklerinde "Ateş ağacı yaktığı hâlde bu nasıl olur?" dediler. Bilmediler ki ateşte yaşayan ve bundan lezzet alan hayvanları yaratan Allah, cehennem ateşinde ağaç yaratmaya ve bunu yanmaktan korumaya kâdirdir.

64- اِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِىٓ اَصْلِ الْجَحِيمِ **"O, cehennemin dibinde biten bir ağaçtır."**

Bunun bittiği yer, cehennemin dibidir. Dalları, onun katmanlarına doğru yükselir.

65- طَلْعُهَا كَاَنَّهُ رُؤُسُ الشَّيَاطِينِ **"Tomurcukları şeytanların başları gibidir."**

Şeytanların başlarına benzetilmesi, son derece çirkin ve korkutucu olmasındandır. Çok güzel birine "melek" denilmesi gibi, burada da hayale dayalı bir benzetme (teşbih-i muhayyel) söz konusudur.

Denildi ki: **"Şeyatîn"** ifadesinden murat; korkunç görünümlü, boynuzlu dehşetli yılanlardır. Belki de şeytana "şeytan" denilmesi de bu yüzdendir.

66- فَاِنَّهُمْ لَاٰكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِـُٔونَ مِنْهَاالْبُطُونَ **"Onlar mutlaka bundan yiyecekler ve karınlarını bundan dolduracaklardır."**

Bundan karınlarını doldurmaları,

-Ya çok acıkmalarından,

-Ya da yemeye zorlanmalarındandır.

67- ثُمَّ اِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ **"Sonra onlar için üzerine kaynar sudan bir içecek vardır."**

Zakkum ağacından doyup da iyice susadıklarında, kendilerine kaynar sudan bir içecek var.

Veya kaynar suyla karışık bir şekilde irin var.

Bu su, onların bağırsaklarını paramparça edecektir.

Ayetteki **"Sonra"** ifadesi, içeceklerindeki son derece nahoşluk ve çirkinliği anlatmak için "ayrıca" anlamında kullanılmış da olabilir.

68- ثُمَّ اِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَاِلَى الْجَحِيمِ **"Sonra da dönecekleri yer, şüphesiz cehennem ateşidir."**

Sonra onların akıbeti, cehennem veya onun dereceleri olur. Çünkü zakkum ve irin, oraya girmeden önce kendilerine takdim edilen şeylerdir.

Denildi ki: Hamîm (kaynar su), cehennemden hariçtedir. **"İşte bu, mücrimlerin** (suçluların) **yalanladığı cehennemdir." "Onlar, cehennem ateşi ile kaynar su arasında gider gelirler."** (Rahmân, 42-44) Cehennem ehli irinli o kaynar suya develerin suya sevk edilmesi gibi sevk edilirler, sonra cehenneme döndürülürler.

69- اِنَّهُمْ اَلْفَوْا اٰبَاۤءَهُمْ ضَاۤلِّيْنَ **"Çünkü onlar, atalarını dalalet üzere buldular."**

70- فَهُمْ عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ يُهْرَعُوْنَ **"Kendileri de onların izinden koşa koşa gittiler."**

Onların böyle çetin bir azaba layık olmalarının sebebi, atalarını dalalette taklit etmektir.

Ayette, onların hiç düşünmeden ve araştırmadan körü körüne ecdatlarının yolundan gittiklerini hissettirmek vardır.

71- وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ اَكْثَرُ الْاَوَّلِيْنَ **"Andolsun ki, onlardan öncekilerin çoğu yoldan sapmıştı."**

Ey Peygamber! Senin kavminden önce de, insanların çoğu yoldan çıkmıştı.

72- وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا فِيْهِمْ مُّنْذِرِيْنَ **"Andolsun ki, biz içlerinden uyarıcılar göndermiştik."**

Onlara uyarıcı peygamberler göndermiştik. Bu peygamberler, kavimlerini kötü akıbetten uyarıyorlardı.

73- فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِيْنَ **"Bak, uyarılanların sonu nasıl oldu!."**

O uyarılanların akıbeti nasıl da çetin ve çok korkunç oldu!

74- اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِيْنَ **"Ancak Allah'ın ihlâslı kulları başka."**

Ancak, o peygamberlerin uyarılarından ders alan ve dinde samimi olanlar müstesna.

Ayette **"Bak!"** ifadesiyle hitap edilen Hz. Peygamberdir. (asm) Maksud ise, kavmidir. Çünkü onlar da önceki kavimlerin haberlerini işittiler, onlardan geriye kalanları gördüler.

311. DERS

Kurbanlık Peygamber

75- وَلَقَدْ نَادٰينَا نُوحٌ **"Andolsun ki Nûh bize seslenip dua etmişti."**

Önceki devirlerin kıssalarına, önceki ayetlerde mücmel bir işaret yapıldıktan sonra, burada tafsile geçilmiştir.

Yani, "Nûh, kavminden ümidini kestikten sonra bize dua etmişti."

فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ ۚ **"Biz de ne güzel kabul etmiştik."**

Biz de O'na en güzel bir şekilde icabette bulunduk.

Biz ne güzel icabet ediciyiz.

76- وَنَجَّيْنَاهُ وَاَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ۖ **"Biz hem onu, hem ehlini o büyük sıkıntıdan kurtardık."**

O'nu ve ehli olan ehl-i imanı boğulmaktan veya kavminin ezasından kurtardık.

77- وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ۖ **"Onun neslini yeryüzünde kalanlar kıldık."**

Çünkü, onlardan başkaları hep helâk oldu, kıyamete kadar nesilleri devam edenler ise gemiye binenler oldu.

78- وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِى الْاٰخِرِينَ ۖ **"Ve sonradan gelenler içinde ona güzel bir nam bıraktık."**

79- سَلَامٌ عَلٰى نُوحٍ فِى الْعَالَمِينَ **"Alemler içinde Nûh'a selâm olsun!"**

Yani, sonra gelenler O'na selam ederler, Âlemler içinde "Nûha selâm olsun" derler.

Denildi ki: Bu, Allahu Teâlâdan Hz. Nûha bir selâmdır.

80- اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ **"İşte biz muhsin olanları böyle mükafatlandırırız."**

Ayet, Hz. Nûha yapılan ikramın illetini açıklar. Bu Ona, iyi hâline bir mükafat olarak verilmiştir.

81- إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ **"Çünkü O, bizim mü'min kullarımızdandı."**

Bu da, O'nun kadrini ve hâlinin asaletini ortaya koymak üzere, iyi işler yapmasının imanından kaynaklandığını anlatır.

82- ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ **"Sonra diğerlerini suda boğduk."**

Yani, kavminin inkârcılarını suda boğduk.

83- وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ **"Şüphesiz İbrahim de O'nun taraftarlarından idi."**

İmanda ve dinin asıllarında Hz. Nûhun yolundan gidenlerdendi. Dinin fürüatında da dinlerinin aynı olması veya genelde beraber olması da uzak bir şey değildir. Hz. İbrahimle Hz. Nûh arasında ikibin altıyüz kırk sene vardı. İkisi arasında peygamber olarak Hz. Hûd ve Hz. Salih gelmişti.[7]

84- إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ **"O, Rabbine kalb-i selim ile gelmişti."**

Kalb-i selimden murat, Hz. İbrahimin kalbinin kalbe ârız olan afetlerden ve alâkalardan uzak, sırf Allah için olmasıdır. Rabbine böyle bir kalple gelmesi, sanki bu kalbi hediye olarak Allaha sunmasını anlatır. Bundan murat, O'nun ihlâsıdır.

85- إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ **"O, babasına ve kavmine şöyle demişti: Siz nelere tapıyorsunuz?"**

86- أَئِفْكًا آلِهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ **"Allah'ı bırakıp da birtakım uydurma ilâhlar mı istiyorsunuz?"**

Ayetin üslûbunda, bu yaptıkları şeyin Allaha iftira olduğu vurgulanmaktadır. Böylece onların batıl yolda oldukları ve bu hâllerinin iftiraya dayandığı nazara verilmiştir.

87- فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ **"Siz âlemlerin Rabbini ne zannediyorsunuz?"**

O, âlemleri terbiye etmesiyle ibadete layık olmakla beraber, Siz O'nu ne zannettiniz de O'na ibadeti terk ettiniz veya başkasını O'na ibadette şerik kıldınız, azabından emin oldunuz!?"

---

7 Bu ikisi, bilinen peygamber olarak nazara verilmiştir. Yoksa başkaları da gelmiş olabilir.

Ayet, O'na ibadetten alıkoyan katî bir inançta bulunmaktan veya O'na şirk koşmayı caiz görmekten veya cezasından emin olmayı gerektiren bir durumdan men etmenin çok ötesinde, böyle bir zannı netice veren şeyi bile ilzam yoluyla inkâr etmektedir.

Ayet, önceki cümleye bir delil gibidir.

88- فَنَظَرَ نَظْرَةً فِى النُّجُومِ "Derken yıldızlara bir baktı."

Onların bulundukları mevkilere, bir araya gelmelerine baktı.

Veya yıldızlarla ilgili ilme veya kitaba baktı. Kavmi, Hz. İbrahim'i kendileriyle beraber ibadet etmesi için törene çağırmışlardı. Yıldızlara bakması, onları iknaya yönelik de olabilir.[8]

89- فَقَالَ إِنِّى سَقِيمٌ "Sonra da, "Ben gerçekten hastayım" dedi."

Onlar kâhinlik yapan kimseler olduğundan, kendisini yıldızlardan istidlâlde bulunmuş gibi yapıp, mabetlerine götürmesinler diye yakında hasta olacak gibi gösterdi. O zamanda en yaygın hastalık taun idi ve bunun bulaşmasından korkuyorlardı.

Hz. İbrahimin böyle demekten maksadı "sizin küfrünüzden dolayı kalben hastayım" manası olabilir.

Veya sıhhatinin tam yerinde olmadığını kastetmiş de olabilir. Çünkü, bütün sağlık ölçüleri tam dengede olan az kişi bulunur.[9]

Veya bununla ölümü kastetmiş olabilir.[10]

Meselde şöyle denilir: "Selamet olarak dert yeter."

Lebîd, şiirinde şöyle söyler:

"Dua ettim Rabbime, bana sıhhat versin diye.

Bir de ne göreyim, derman bana derdim imiş."

90- فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ "Bunun üzerine arkalarını dönüp ondan uzaklaştılar."

Hastalık bulaşmasın diye O'nun yanından uzaklaştılar.

---

8 Kavmi, yıldızlara bakar, onlarla kâhinlik yapardı. Mazeretinin inandırıcı olması için onların anlayacağı şekilde böyle yapması muhtemeldir.

9 Yani, hemen hemen bütün insanlar şöyle veya böyle bir şekilde hasta sayılırlar.

10 Çünkü, diğer hastalıklara göre en amansız dert, ölümdür. Nitekim hadiste "ölüm dışında her derde deva olduğu" bildirilir.

91- فَرَاغَ اِلٰى اٰلِهَتِهِمْ فَقَالَ اَلَا تَاْكُلُوْنَ ۚ "Gizlice onların putlarına doğru gidip, "yemez misiniz?" dedi"

Gizlice onların putlarının olduğu yere vardı. Onlarla alay ederek: "Önünüzdeki yemeklerden niye yemiyorsunuz?" dedi.

92- مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُوْنَ "Ne diye konuşmuyorsunuz?"

93- فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِيْنِ "Derken üzerlerine varıp onlara sağ eliyle bir darbe indirdi."

"Sağ el" ile kayıtlanması, kuvvetlice vurduğunu ifade eder.

Denildi ki: **"Ve Allah'a yemin ederim ki, siz arkanızı dönüp gittikten sonra, ben putlarınıza elbette bir tuzak kuracağım."** (Enbiya, 57) ayetinde nazara verildiği üzere, yeminini tahakkuk ettirmek için böyle yaptı.

94- فَاَقْبَلُوْٓا اِلَيْهِ يَزِفُّوْنَ "Kavmi (telaş içinde) **koşarak ona doğru geldi."**

Döndüklerinde putlarını kırılmış buldular, kimin kırdığını araştırmaya başladılar. (Enbiya, 59) da açıklandığı üzere, Hz. İbrahim'in yaptığı kanaatine vardılar.

95- قَالَ اَتَعْبُدُوْنَ مَا تَنْحِتُوْنَ ۙ "İbrahim dedi: Yonttuğunuz putlara mı tapıyorsunuz?"

96- وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُوْنَ "Oysa Allah sizi de, yaptığınız şeyleri de yaratmıştır."

Çünkü her ne kadar şekil vermek sizden olsa da, yaptığınız şeylerin maddesi O'nun yaratmasıyladır. Bu açıdan, amel onlara nisbet edilmiştir.

İnsanların amelleri,

-Allahın onlara bu konuda güç vermesi,

-Fiilleri için gerekli olan sebep ve âletleri yaratmasıyladır.

Onların fiili Allahın yaratmasıyla olunca, fiillerine bağlı olan durumların Allahın yaratmasıyla olduğu evleviyetle sabit olur.

Ehl-i sünnet, bu manada fiilleri yaratanın Allah olduğuna delil getirdiler.[11]

---

[11] Mu'tezile mezhebi ise, kötü fiilleri Allaha isnad etmekten sakınmak için "insan, kendi fiillerinin yaratıcısıdır" dediler. Hayrın da şerrin de Allahtan olmasını

97- قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحِيمِ **"Dediler: Onun için bir bina yapın,** (içinde ateş yakın) **da, Onu ateşe atın."**

98- فَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا **"Böylece Ona bir tuzak kurmak istediler."**

Hz. İbrahim, delil yoluyla onlara galip gelince, herkes nezdinde aciz kaldıkları açığa çıkmasın diye onu cezalandırmak istediler.

فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ **"Biz de onları en zelil kimseler kıldık."**

Hilelerini boşa çıkardık. Hatta yaktıkları ateşi Hz. İbrahime soğuk ve selâmetli kılarak, O'nun şanının yüceliğine parlak bir delil kıldık, böylece onları zelil kimseler yaptık.

99- وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي **"İbrahim dedi: "Ben Rabbime gideceğim."**

"Ben, Rabbimin emrettiği yere, yani Şama gideceğim" dedi.

Veya bundan murat şudur: "Ben, kendimi tümüyle O'na ibadete vereceğim yere gideceğim."

سَيَهْدِينِ **"O, bana yol gösterecektir."**

O, dinim için maslahat olan şeye ve ulaşmak istediğim maksada beni sevk edecektir.

Hz. İbrahimin bu konuda çok net konuşması,

-Ya Allahtan gelen bir vaat sebebiyledir.

-Veya O'na tam tevekkül etmesindender.

-Veya bu konuda müsbet sonucu ifade etmeyi âdet hâline getirmesindendir.

Hz. Musa ise, benzeri bir durumda **"Umarım Rabbim beni doğru yola iletir."** (Kasas, 22) dedi, kesin ifade kullanmaktan kaçınarak **"umarım"** demeyi tercih etti.

100- رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ **"Ya Rabbi! Bana salihlerden bir çocuk bağışla."**

İnsanları hakka davette bana yardım etsin, gurbette enisim olsun.

Bundan murat, Cenab-ı Haktan çocuk vermesini istemektir. Ayet met-

---

te'vil cihetine gittiler.

nindeki **"hibe"** lafzı genelde bu anlamda kullanılır. Ayetin devamı da, bununla salih bir çocuk istediğini gösterir:

101- فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ "Biz de kendisine halîm bir oğul müjdeledik."

Cenab-ı Hak bu ifadeyle

-Erkek çocuğu olacağını,

-Delikanlılık dönemine ulaşacağını müjdeledi. Çünkü çocuk için "hilm" özelliği kullanılmaz.

-Kendisi gibi hilim sahibi olacağını haber verdi. Mesela Hz. İbrahim, oğluna daha büluğa ermeden Allah için onu kurban edeceğini söyleyince **"Babacığım, sana ne emrolunuyorsa yap"** dedi. (Saffat, 102)

Denildi ki: Allahu Teâlâ Hz. İbrahim ve oğlu dışında hiçbir peygamberi hilim özelliğiyle vasfetmedi. Onların burada zikrolunan hâlleri, bu özelliğe sahip olmalarına şehadet eder:

102- فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْىَ قَالَ "Oğlu, yanında koşacak çağa gelince şöyle dedi:"

Ayette babanın da zikri, babanın rıfk yönüyle daha mükemmel olması ve çocuğunun hayrını istemesi, dolayısıyla vakti gelmeden koşmasını istememesi yüzündendir.

Veya babasının böyle yürüyüşü, beraber gezmek için Allahtan talep etmesindendir.

Aşağıda anlatılan olay olduğunda, Hz. İsmail on üç yaşındaydı.

يَا بُنَىَّ اِنِّى اَرٰى فِى الْمَنَامِ اَنِّى اَذْبَحُكَ "Yavrum! Rüyamda seni boğazladığımı görüyorum."

Rüyada aynen boğazladığını görmüş olabileceği gibi, rüyanın tabirinin böyle olması da muhtemeldir.

Denildi ki: Zilhiccenin 8. günü gecesinde (terviye günü) rüyada birisinin kendisine şöyle dediğini duydu: "Şüphesiz Allah, oğlunu boğazlamanı Sana emrediyor."

Sabah olduğunda bu rüyanın Allahtan mı yoksa şeytandan mı olduğu konusunda tereddütte kaldı. Akşamında yine aynı rüyayı görünce, bunun Allahtan olduğunu anladı. Üçüncü gecede de aynı rüyayı görünce, oğlunu kurban etmeye niyetlendi ve üstteki ayette bildirilen sözleri ona söyledi.

Bundan dolayı bu üç gün "terviye, arafe ve kurban günleri" olarak isimlendirildi.

Ayette bahsi geçen çocuk, Hz. İsmaildir. Çünkü,

- Cenab-ı Hak Hz. İbrahimin hicretinin peşinde onu ihsan etmişti.

-Daha sonraki ayetlerde bu olaya atıfla Hz. İshak'ın müjdelenmesi söz konusudur.

-Keza Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Ben iki kurbanlığın çocuğuyum."

Bunlardan biri, atası İsmail, diğeri de babası Abdullah'tır. Çünkü Hz. Peygamberin dedesi Abdülmuttalib, Zemzem suyunu bulursa veya on erkek evlat sahibi olursa bir çocuğunu kurban edeceğini nezretmişti. Allah kendisine isteğini nasip edince evlâtları arasında kur'a çekti, kur'a Abdullaha çıktı. Ona bedel olmak üzere yüz deve fidye olarak verdi. Kısas olayında diyet olarak yüz deve alınması buna dayanır.

-Hz. İbrahimin oğlunu kurban etme olayı Mekkede olmuştu. Hatta, oğluna bedel gönderilen koçun iki boynuzu İbnu Zübeyr olayında yanıncaya kadar Ka'beye asılıydı. Hz. İshak ise, bu kurban olayında Mekkede değildi.

-Ayrıca ayette Hz. İshakın müjdelendiği yerde, onun peşinden oğlu Yakub da müjdelenmektedir. Böyle olunca, çocukken kurban edilmesi durumu münasip düşmez.

Ancak Hz. Peygambere "hangi nesep daha şerefli?" diye sorulunca şöyle cevap verdiği rivayet edilir:

"Allahın Halili olan İbrahim, Allahın kurbanlığı olan oğlu İshak, Allahın İsraili (kulu) olan oğlu Yakub, Allahın Sıddıki olan oğlu Yusuf."

Burada, bu silsilede yer alan lakaplar râvinin ilavesidir. Hadisin asıl metninde bunlar yoktur. Rivayette şöyle geçmektedir: Yusuf İbnu Yakub İbnu İshak İbnu İbrahim.

فَانْظُرْ مَاذَا تَرٰى "Artık bak, ne düşünürsün?"

Hz. İbrahim oğlunu kurban etmede kararlı olduğu halde ona görüşünü sorması,

-Allahtan gelen bu çetin imtihan karşısında fikrini öğrenmek,

-Feryat etmesi hâlinde ayağını sabit kılmak,

-Serbest bıraksa, kendisinden emin olmak,

-Nefsini buna alıştırıp teslimiyetini sağlamak,

-Olay gerçekleşmeden önce boyun eğmek suretiyle sevap kazanmasını temin etmek içindir.

قَالَ يٰٓاَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ **"Dedi: Babacığım, sana ne emrolunuyorsa yap."**

Hz. İsmailin **"Sana ne emrolunuyorsa yap"** demesi, babasının sözünden bunu yapmakla emrolunduğunu anlamasından veya Peygamberlerin rüyasının hak olduğunu ve böyle bir şeyin ancak Allahtan bir emirle olacağını bilmesindendir.

Belki de Hz. İbrahime böyle bir emrin uyanıkken değil de rüyada verilmesi, bunun gereğini yerine getirmenin her ikisi için de hakka boyun eğmeye ve ihlâsın kemâline daha ziyade delâlet etmesi içindir.

Ayette geçmiş zaman sığasıyla "Sana ne emredildiyse" yerine geniş zaman sığasıyla **"Sana ne emrolunuyorsa yap"** denilmesi, rüyanın tekerrürü sebebiyledir.

سَتَجِدُنِيٓ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰبِرِينَ **"İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın."**

Kurban etmene veya Allahın hükmüne karşı, inşallah beni sabredenlerden bulacaksın.

103- فَلَمَّآ اَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ۚ **"İkisi de bu şekilde Allah'a teslim olduklarında ve oğlunu alnı üzerine yatırdığında."**

Denildi ki: Hz. İbrahim, oğlunun yüzünde bir değişiklik görüp rikkate gelerek kurban etmekten vazgeçme endişesiyle çocuğu yüz üstü yere yatırdı.

Bu, Minada veya Mina mescidine yakın bir yerde veya bugün kurban kesimi için kullanılan alanda gerçekleşti.

104- وَنَادَيْنَاهُ اَنْ يٰٓاِبْرٰهِيمُ ۙ **"Ve Biz ona şöyle seslendik: Ey İbrahim!"**

105- قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَا ۚ **"Rüyayı tasdik ettin."**

Tam bir azimle ve kesim öncesi yapılması gerekenleri yerine getirmek suretiyle rüyayı tasdik ettin.

Rivayete göre, defalarca bıçağı oğlunun boğazına dayadığı hâlde, bıçak kesmedi.

Üstteki ayette "**İkisi de bu şekilde Allah'a teslim olduklarında ve**

oğlunu alnı üzerine yatırdığında" denilip, cümlenin tamamlanmayışında şöyle bir mana vardır:

İşte onlar bu şekilde teslimiyet gösterince, halin konuştuğu ve sözün anlatamadığı şeyler oldu.

-Her ikisi de bu çetin imtihandaki belânın defiyle Allahın onlara nimette bulunmasına,

-Daha önce kimseye muvaffak kılmadığı bir şeye kendilerini muvaffak kılmasına,

-Âlemlere üstünlüklerini bu olayla izhar etmesine,

-Çok büyük bir sevap kazanmalarını sağlamasına ve bunun gibi hâllere sevindiler, şükrettiler.

إِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ **"Muhsin olanları işte biz böyle mükâfatlandırırız."**

Ayet, iyi işler yapmaları sebebiyle Allahın onlara genişlik verdiğini, sıkıntıdan kurtardığını anlatır. Vukuundan evvel neshin caiz olduğunu söyleyenler, bu kıssa ile delil getirdiler. Çünkü Hz. İbrahim **"Yavrum! Rüyamda seni boğazladığımı görüyorum."** (Saffet, 102) ayetinin delâletiyle oğlunu kurban etmekle mükellefti, ama bu meydana gelmedi.[12]

106- إِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْبَلٰٓؤُا الْمُبِينُ **"Şüphesiz bu apaçık bir imtihandır."**

Öyle çetin bir imtihan ki, böylesi imtihanda muhlis olan ve olmayan birbirinden ayrılır.

Veya bundan murat, bu imtihanın daha zoru olamaz bir şekilde zor olmasıdır.

107- وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ **"Biz, büyük bir kurbanlık fidyesi ile onu** (İsmail'i) **kurtardık."**

Bu kurbanın **"büyük"** olması, cüsse itibarıyla olabileceği gibi, kadrinin büyük olması manasında da olabilir. Çünkü Allahu Teâlâ böyle bir kurbanı peygamber oğlu peygambere fidye olarak göndermiştir. Ve O'nun neslinden peygamberlerin efendisi olan Hz. Muhammed gelmiştir (asm).

Denildi ki: Gönderilen bu kurbanlık cennetten bir koç idi.

Rivayete göre, gelen koç Cemre denilen yerde Hz. İbrahimden kaçtı. O

---

[12] Bazıları, nesih konusunu ele alırken, bir hüküm uygulanmadan yürürlükten kaldırılabileceğine bunu misal verdiler.

da koça doğru yedi küçük taş attı, sonra yakaladı. Bu da, haccın sünnetlerinden biri oldu.

Gerçekte fidyeyi veren Hz. İbrahim'dir. Ayette, Cenab-ı Hakkın bunu kendine isnad etmesi, verenin ve bunu emredenin O olmasından mecazdır.

108- وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِى ٱلْاٰخِرِينَ **"Ve sonradan gelenler arasında Ona güzel bir nam bıraktık."**

109- سَلَامٌ عَلَىٰٓ اِبْرٰهِيمَ **"Selam olsun İbrahim'e."**

Bunun açıklaması, bu sûrenin yetmiş dokuzuncu ayetinde geçti.

110- كَذٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ **"Muhsin olanları işte biz böyle mükâfatlandırırız."**

111- اِنَّهُۥ مِنْ عِبَادِنَا ٱلْمُؤْمِنِينَ **"Çünkü o bizim mü'min kullarımızdandı."**

112- وَبَشَّرْنَاهُ بِاِسْحٰقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ **"Ve Ona salihlerden bir peygamber olmak üzere İshak'ı müjdeledik."**

Oğlu İshakın nebilerden olacağına hükmedilmiş, salihlerden olması takdir olunmuştu.

Bu itibarla nebî ve salihlerden olması, cümle içinde hâl olarak gelmiştir. Böyle olunca, bu müjdenin verildiği anda nebi ve salih olması gerekmez.

Bu, **"Onlara şöyle denir: İçinde ebedî kalmak üzere girin cehennem kapılarından!"** (Zümer, 72) ayeti gibi değerlendirilmemesi gerekir. Çünkü o ayette anlatılan kimselerin cehenneme girmeleri vaktinde ebedî kalmaları mukadderdir, belirlenmiştir. Hz. İshak ise, dünyaya gönderildiğinde kendisinin nebi ve salih olması belirlenmiş değildi.[13]

Hz. İbrahimin kurbanlık oğlu olarak Hz. İshakı söyleyenler, ayetteki müjdeyi O'nun doğumu olarak değil, peygamberlik müjdesi olarak açıkladılar.

---

[13] Yani, üstte medar-ı bahs olan ayette, cehennem ehli cehenneme girerlerken ebedi kalmaları takdir edilmiş olarak girdiler. Ama Hz. İshak dünyaya geldiğinde nebî ve salih olması belirli değildi. Çeşitli imtihanların neticesinde salih bir nebi olmaya liyakat kazandı, o payeler kendisine verildi. Cenab-ı Hak, gelecek şeylerin nasıl geleceğini bilir. Ama insanlarla ilgili şu dünya hayatında tam bir imtihan söz konusudur. Allahın kimin ne yapacağını, hangi makama geleceğini, akıbetini... bilmesi insanları sorumlu olmaktan kurtarmaz.

Nübüvvetten sonra salahın zikredilmesinde, salih olmanın önemini göstermek ve nübüvvetten gayenin de salahat olduğuna bir ima vardır. Çünkü salih olmak, mutlak manada kemâl ve tekmîl manasını tazammun eder.[14]

113- وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَىٰ إِسْحَٰقَ "Hem ona hem İshak'a bereketler verdik."

Biz İbrahime evlatları hususunda bereket ihsan ettik. İshakı da mübarek kıldık, neslinden İsrailoğullarının peygamberlerini ve ayrıca İsrailoğulları dışında Eyyûb ve Şuayb gibi peygamberleri gönderdik.

Veya ayetin manası şöyle olabilir: Din ve dünyanın bereketlerini kendilerine ihsan ettik, feyiz olarak verdik.

وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِهِ مُبِينٌ "Her ikisinin neslinden hem muhsin olanlar, hem de açıkça kendi nefsine zulmedenler var."

Muhsin olmak, güzel amel işlemek manasında olabilir veya "iman ve tâatle nefsine faydası olan" anlamına gelir.

Nesillerinden küfür ve isyanla nefsine gayet açık bir şekilde zulmedenler de var.

Bunda, hidayet ve dalâlette nesebin tesiri olmadığına ve nesillerinde meydana gelen zulümden, atalarına bir noksanlık ve ayıp gelmeyeceğine bir tenbih vardır.

---

[14] Yani, salih olan biri kendisi kemâl vasıfları taşıdığı gibi, başkalarını kemâle erdirecek çalışmalar da yapar.

312. DERS

Selâm Olsun Enbiyaya

114- وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلٰى مُوسٰى وَهٰرُونَ ۚ **"Andolsun, biz Mûsâ'ya ve Hârûn'a da lütufta bulunduk."**

Her ikisine de nübüvvet ve daha başka dînî ve dünyevî menfaatlerle nimet verdik.

115- وَنَجَّيْنَاهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ۚ **"Kendilerini ve kavimlerini o büyük sıkıntıdan kurtardık."**

Onları, Firavunun zorbalığından, suda boğulmaktan kurtardık.

116- وَنَصَرْنَاهُمْ فَكَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ۚ **"Onlara yardım ettik de galip gelenler onlar oldu."**

İlahi yardım ile Firavun ve kavmine karşı galip geldiler.

117- وَآتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَبِينَ ۚ **"Ve onlara Kitab-ı müstebini verdik."**

O ikisine, beyanında beliğ olan Tevratı verdik.

118- وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۚ **"Ve onları sırat-ı müstakime ilettik."**

O ikisini, hakka ve doğru olana ulaştıran yola sevkettik.

119- وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْآخِرِينَ **"Ve sonradan gelenler arasında onlara güzel bir nam bıraktık."**

120- سَلَامٌ عَلٰى مُوسٰى وَهٰرُونَ **"Selam olsun Musa ve Harun'a."**

121- إِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ **"İşte biz muhsin olanları böyle mükafatlandırırız."**

122- إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ **"Çünkü o ikisi bizim mü'min kullarımızdandı."**

Bunların misli daha önce geçmişti.

123- وَاِنَّ اِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ **"Şüphesiz İlyas da gönderilen peygamberlerdendi."**

Hz. İlyas, Hz. Harunun neslinden olup peygamber olarak gönderilmişti.

124- اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اَلَا تَتَّقُونَ **"Hani kavmine şöyle demişti: "Allah'tan korkmaz mısınız?"**

Kavmine, "Allahın azabından korkmuyor musunuz?" demişti.

125- اَتَدْعُونَ بَعْلاً وَتَذَرُونَ اَحْسَنَ الْخَالِقِينَ **"Yaratıcıların en güzelini bırakarak Ba'l'e mi tapıyorsunuz?"**

Ba'l, Şam bölgesinde Bekk ahalisinin putunun adıdır. Şimdi o beldeye "Ba'lebekk" denilmektedir.

Yani, siz ona mı ibadet ediyor veya ondan mı bir hayır bekliyorsunuz?!

Böyle sormasında, onların yaptığının doğru olmadığını hissettirmek vardır. Zaten sözünün devamında açıktan bunu ifade etmektedir:

126- اَللّٰهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِينَ **"Ki O, sizin ve geçmiş atalarınızın Rabbi olan Allahtır."**

127- فَكَذَّبُوهُ **"Onu yalanladılar."**

فَاِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ **"Bu sebeple onlar** (azaba) **getirileceklerdir."**

Onlar, azaba getirileceklerdir. Ayette sadece getirileceklerinin söylenip azabın zikredilmemesi, karine ile bunun anlaşılmış olmasındandır.[15]

Veya azabın zikredilmemesi, mutlak söylenen **"ihzar"** kelimesinin örfen kötü bir şekilde getirilme manasını çağrıştırmasındandır.[16]

128- اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِينَ **"Ancak Allah'ın ihlaslı kulları müstesna."**

129- وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِى الْاٰخِرِينَ **"Ve sonradan gelenler arasında ona güzel bir nam bıraktık."**

130- سَلَامٌ عَلٰٓى اِلْ يَاسِينَ **"Selam olsun İlyâsa."**

---

15 Yani, peygamberi ve dini yalanlayan bir topluluğun iyi bir yere götürülmeyeceği ortadadır.

16 Bu kelime, kayıtlı-kelepçeli bir şekilde celb edilmeyi çağrıştırır.

131- إِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ **"İşte biz muhsin olanları** (iyilik yapanları) **böyle mükâfatlandırırız."**

132- إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ **"Çünkü o bizim mü'min kullarımızdandı."**

133- وَإِنَّ لُوطًا لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ **"Şüphesiz Lût da gönderilen peygamberlerdendi."**

134- إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ **"Hani biz onu ve ehlinin tamamını kurtarmıştık."**

135- إِلَّا عَجُوزًا فِى الْغَابِرِينَ **"Geride kalanlar arasındaki yaşlı bir kadın dışında."**

136- ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ **"Sonra diğerlerini helak etmiştik."**

137- وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَ **"Şüphesiz sizler** (yolculuklarınız sırasında) **sabah onların yurtlarına uğruyorsunuz."**

138- وَبِاللَّيْلِ **"Ve akşam vaktinde de."**

Ve siz ey Mekke ahalisi!

Şama ticarete giderken sabah-akşam onların yaşadıkları yerlere uğruyorsunuz. Çünkü Sedom, Şam yolu üzerindedir.

أَفَلَا تَعْقِلُونَ **"Hâlâ düşünmez misiniz?"**

Aklınız yok mu, ta ki onların harabelerinden ibret alasınız.

139- وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ **"Şüphesiz Yunus da gönderilen peygamberlerdendi."**

140- إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ **"Hani O, kaçıp yüklü gemiye binmişti."**

Ayetteki **"kaçtı"** ifadesi, efendisinden kaçan köle için kullanılır. Hz. Yunus da Rabbinden izin gelmeden kavmini terk ettiğinden O'nun hakkında kullanılması güzel olmuştur.

141- فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ **"**(Gemidekilerle) **kur'a çekti ve kaybedenlerden oldu."**

Kur'ada mağluplardan oldu.

Rivayete göre Hz. Yunus kavmine azabı vaat ettikten sonra, Allahın emri gelmeden onların içinden ayrıldı. Bir gemiye bindi, gemi hareket etmedi. Bunun üzerine, "burada efendisinden kaçmış bir köle var, kur'a ile onu belirleyin" dediler. Kur'a, Hz. Yunusa çıktı. Bunun üzerine "efendisinden kaçan köle benim" dedi, kendini denize attı.

142- فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ **"Böylece, Yûnus kendini kınayıp dururken balık onu yuttu."**

143- فَلَوْلَآ اَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ **"Şayet tesbih edenlerden olmasaydı."**

144- لَلَبِثَ فِى بَطْنِهٖٓ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ **"İnsanların diriltileceği güne kadar onun karnında kalırdı."**

Hz. Yunusun **"tesbih edenlerden olması"**

-Ömrü boyunca Allahı çokça zikretmesi,

-Balığın karnında **"Senden başka ilâh yoktur. Sen Sübhansın** (münezzehsin)**. Ben gerçekten zalimlerden oldum."** (Enbiya, 87) demesi,

-Veya namaz kılanlardan olmasını anlatır.

Ayette, çokça zikretmeye ve Allahın şanına tazimde bulunmaya teşvik vardır. Genişlik zamanında kim Allaha yönelse, darlık anında Allah onun elinden tutar.

145- فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَآءِ وَهُوَ سَقِيمٌ **"Derken biz onu hasta bir hâlde sahile attık."**

İçinde bulunduğu balığı, Onu dışarı atmaya sevk ettik. Onu, kendisini örtecek bir ağaç ve bir ot olmayan boş bir alana attık.

Rivayete göre, balık gemi ile beraber yol aldı. Başını yukarı kaldırıyordu, Hz. Yunus da o şekilde nefes alıyor, Allaha tesbih ediyordu. Karaya vardıklarında, balık Hz. Yunusu karnından dışarı attı.

Hz. Yunusun balığın karnında ne kadar kaldığı hakkında ihtilaf vardır. "Bir günün bir kısmı" diyenler olduğu gibi, üç gün, yedi gün, yirmi gün, hatta kırk gün diyen de olmuştur.

Denildiğine göre, bedeni yeni dünyaya gelmiş bebeğin bedeni gibi nazik bir hâle gelmişti.

146- وَاَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ **"Üzerine geniş yapraklı bir ağaç bitirdik."**

Ekseriyetin yorumuna göre, bu bir kabak bitkisiydi, yapraklarıyla Hz.

Yunusu örttü, sineklerden onu korudu. Çünkü kabak bitkisine sinek konmaz.

Hz. Peygambere "ya Rasûlallah, kabağı sevdiğini görüyoruz" denildiğinde "evet, seviyorum. O, kardeşim Yunusun ağacıdır" şeklinde cevap vermesi de bu görüşü teyid eder.

Bununla beraber, incir veya muz olduğunu söyleyenler de olmuştur. Hz. Yunus, ağacın yaprağıyla örtünmüş, altında gölgelenmiş, meyvesinden de yemiştir.

147- وَاَرْسَلْنَاهُ اِلٰى مِاءَةِ اَلْفٍ "Biz onu yüz bin insana peygamber olarak gönderdik."

"Yüzbin"den murat, terk etmiş olduğu kendi kavmi, yani Ninova halkıdır.

Bu göndermeden murat,

-Önceden onlara gönderilmesi,

-Veya bu olay sonrası ikinci defa yine gönderilmesi,

-Veya başka bir topluluğa gönderilmesi olabilir.

اَوْ يَزِيدُونَ "Veya daha fazlasına."

Bunları gören kişi "bunlar yüzbin kişi vardır" dediği gibi "hatta daha da fazla" şeklinde de ilâve edebilir. Ayetin bu üslûbundan murat, çok olduklarını anlatmaktır.

148- فَاٰمَنُوا "O zaman ona iman ettiler."

O'nu tasdîk ettiler.

Veya O'nun yeniden gelmesiyle imanlarını tazelediler.

فَمَتَّعْنَاهُمْ اِلٰى حِينٍ "Biz de onları bir zamana kadar yaşattık."

Biz de onları ecel-i müsemmalarına (mukadder olan ecellerine) kadar faydalandırdık.

Bu sûrede Hz. Nûh, Hz. İbrahim ve Hz. Musa'nın kıssalarının sonuç kısmıyla Hz. Lût ve Hz. Yunusun kıssalarının sonuç kısmının aynı olmaması, bu iki Peygamberle büyük şeriat sahibi ulu'l-azm peygamberler arasında bir ayrım olması içindir.

Veya sûrenin sonunda bütün peygamberlere selamın zikredilmesiyle yetinilerek bu ikisinde selâm kısmına yer verilmemiştir.

313. DERS

Allah'ın Orduları

149- فَاسْتَفْتِهِمْ اَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ ۟ "Şimdi onlara sor bakalım: Kız çocukları Rabbinin de, erkek çocukları onların mı?"

Bu ayet, sûrenin başındaki onbirinci ayete atfedilmiştir. Orada Cenab-ı Hak rasûlüne Kureyşe haşri niçin inkâr ettiklerini sormasını emretmişti. Bununla alakalı olarak anlatımı devam ettirip birbiriyle alakalı bir şekilde birbirine uygun kıssaları anlattı. Burada da rasûlüne müşriklerin "Melekler Allahın kızlarıdır" demek suretiyle Allaha kız nispet etmeleri, erkek çocukları ise kendilerine ayırmaları hususunda sormasını emretti. Bunlar böyle demekle şirke yeni dalâletler ilâve ettiler:

-Allahı bir cisim gibi hayal ettiler.

-O'nun fâni olabilmesini caiz gördüler. Çünkü çocuk sahibi olmak, yaratılmış ve faniliğe mahkûm cisimlerin özelliğidir.

-Kendi beğenmedikleri kızları Allaha, beğendikleri erkek çocukları ise kendilerine vererek kendilerini daha üst bir mevkiye çıkarmak istediler.

-Melekleri dişi kabul etmekle, onları tahkir ettiler.

Bundan dolayı Allahu Teâlâ onların bu tarz görüşlerini kitabında defalarca red ve ibtal etti. Böyle bir inancı, "neredeyse göklerin parçalanacağı, yerin yarılacağı ve dağların darmadağın olacağı" menfur bir görüş olarak nazara verdi.[17]

150- اَمْ خَلَقْنَا الْمَلٰٓئِكَةَ اِنَاثًا وَهُمْ شَاهِدُونَ "Yoksa biz melekleri dişi olarak yarattık da onlar şahid mi oldular?"

Çünkü, böyle bir meselede hüküm vermek, müşahedeyi (gözle görmeyi) gerektirir, başka türlü bilinemez. Çünkü dişi olmak meleklerin zâtlarının bir lâzımı değildir ki mücerret akılla bilinebilsin.

Ayette onlarla bir istihza da kendini hissettirmektedir.[18]

---

17 Mesela, bkz. Meryem, 91.

18 Yani, melekleri görmedikleri gayet açık olduğundan, böyle bir hüküm vermeleri onların seviyesizliğini gösterir.

Bahsi geçenler, aşırı cehaletlerinden dolayı, sanki onların yaratılışını görmüş gibi kesin hüküm vermektedirler.

151- اَلآ اِنَّهُمْ مِنْ اِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ **"İyi bilin ki iftira olarak onlar şöyle diyorlar:"**

152- وَلَدَ اللّٰهُ **"Allah çocuk sahibi oldu!?"**

Buna iftira denilmesi,

-Bunu gerektirecek bir şey olmaması,

-Ve bunu nefyedecek her türlü delilin bulunmasındandır.

وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ **"Onlar elbette yalan söylüyorlar."**

153- اَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ **"Yoksa Allah kızları erkeklere tercih mi etti?"**

Buradaki soru, inkâr ve istib'ad içindir.[19]

Ayet metnindeki **ıstıfa** kelimesi, bir şeyin özünü almak demektir.

154- مَا لَكُمْ **"Size ne oldu?"**

كَيْفَ تَحْكُمُونَ **"Nasıl böyle hükmediyorsunuz?"**

Hiçbir aklın razı olmayacağı bir şeye nasıl hükmedebiliyorsunuz?

155- اَفَلاَ تَذَكَّرُونَ **"Hiç düşünmez misiniz?"**

O'nun böyle şeylerden münezzeh olduğunu düşünmüyor musunuz?

156- اَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُبِينٌ **"Yoksa sizin apaçık bir deliliniz mi var?"**

Yoksa meleklerin Allahın kızları olduğu hakkında semadan size inmiş apaçık bir delil mi var?

157- فَاْتُوا بِكِتَابِكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ **"O halde, eğer doğru söylüyorsanız getirin kitabınızı!"**

Davanızda sadık iseniz, o size indirilen fermanı getirin bakalım!

158- وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا **"Allah ile cinler arasında nesep bağı kurdular."**

---

19 Yani, böyle bir şey yoktur ve olamaz.

Cinlerden murat meleklerdir. Çünkü aynı cinstendirler.

"Allahın cinlerle akrabalığı oldu, melekler ordan meydana geldi."

"Allah ve şeytanlar kardeştir" gibi küfür ifadeleri kullandılar.

وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ اِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ **"Oysa cinler onların hesap yerine getirileceklerini bilmektedirler."**

Ayetteki **"onlar"**dan murat,

-Kâfirler,

-İns ve cindir.

Cinlerin buna dâhil edilmesi, meleklerden ayrı değerlendirilmelerine göredir.[20]

159- سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَ **"Allah, onların nitelendirdiği şeylerden münezzehtir."**

Allah, onların söyledikleri çocuk ve nesep sahibi olmaktan yüce ve münezzehtir.

160- اِلاَّ عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِينَ **"Ancak Allah'ın ihlâslı kulları başka."**

Ayet, önceki ayetlerle bağlı olarak şu şekillerde değerlendirilebilir:

-İns ve cin hesap mahalline sevk edilecek, ancak Allahın muhlis kulları bundan müstesna kalacaklardır.

-Allah, müşriklerin vasfettiği şeylerden münezzehtir. Muhlis kullarının vasfettiği şeylerle ise, muttasıftır.

161- فَاِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ **"Çünkü siz ve taptıklarınız..."**

Cenab-ı Hak, bu ifadeyle onlara hitaba yöneldi.

162- مَا اَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ **"Allah'ın yolundan saptıramazsınız."**

Sizler, desiselerle insanları ifsat edemezsiniz.

---

[20] Melekler ve cinler ruhanî olmakta müşterek olmakla beraber, mahiyet olarak farklıdırlar. Melekler nurdan varlıklardır, imtihana tâbi değillerdir, ne emredilirse onu yaparlar. Cinler ise ateşten yaratılmışlardır. İnsanlar gibi onlar da mükellef olduklarından imtihan edilmektedirler. Kendilerine emredileni yapabildikleri gibi, yapmayabilirler de...

163- إِلاَّ مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ "Ancak cehenneme girecek kimse başka."

Ancak Allahın ilminde cehennem ehlinden olduğu belirlenen ve şüphesiz oraya girecek olanı ifsat edebilirsiniz.[21]

164- وَمَا مِنَّا إِلاَّ لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ "Bizden her birimizin belli bir makamı vardır."

Ayet, kendilerine ibadet edenlere red olmak üzere meleklerin ubudiyet hâlini itiraflarını hikâye etmektedir. Yani, bizden her biri için marifette, ibadette, âlemin tedbirinde Allahın emrine bağlı olmak üzere belli bir makam vardır.

Bu ve 159. ayetteki "Subhanallah"dan itibaren bundan önceki ifadelerin cinlerin kelamından olması da muhtemeldir. O zaman, biraz önce geçen **"Allah ile cinler arasında nesep bağı kurdular"** ayetiyle mana olarak bütünlük arzeder. Sanki şöyle demiştir:

Melekler bu sözlerinden dolayı müşriklerin azap göreceklerini bildiler ve "Sübhanallah, Allahı bundan tenzih ederiz" dediler. Sonra Allahın muhlis kullarını böyle demekten müberra kıldılar. Ardından müşriklere hitap ederek bununla imtihan edilmenin mukadder bir şekâvet için olduğunu söylediler. Sonra kendilerinin abd (kul) olduklarını ve ubudiyette asla aşamayacakları farklı mertebeleri olduğunu itiraf ettiler.

165- وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ "Biz gerçekten saf tutup duranlarız."

Tâati edâ etmede ve hizmet menzillerinde bizler grup grubuz.

166- وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ "Biz gerçekten tesbih edenleriz."

Ve bizler Allahı O'na layık olmayan şeylerden tenzih etmekteyiz.

---

[21] Burada şöyle bir incelik söz konusu olabilir: Siz ve sizin taptığınız batıl mabutlar, Allahın mülkünde hiçbir tasarrufa güç yetiremezsiniz. Allaha rağmen, O'nun dilemesine aykırı olarak bir şey yapamazsınız. Fitneye düşürdüğüz, şirk ve küfür inancına sevk ettiğiniz kimseler ise, Allaha rağmen sizin kuvvetinizden değil, Allah tarafından buna izin verilmesinden dolayı yoldan çıkmışlardır. Bu da imtihanın bir gereğidir. Her şeyin dizgini elinde olan Allah, şeytan ve şeytan fikirli kimseler sebebiyle ins ve cinden nice kimselerin cehennem ehli olmasını takdir etmiştir. Böyle bir takdir Allahtan olmakla beraber, cehenneme girmenin sorumluluğu girenlere aittir. Çünkü kendi iradeleriyle küfür ve küfranı seçmişlerdir.

Birinci **"Biz"** ifadesinin onların tâatteki derecelerine, bu ikincisinin ise, marifetteki derecelerine bir işaret olması muhtemeldir.

"Biz gerçekten saf tutup duranlarız."

"Biz gerçekten tesbih edenleriz" ifadelerinde yer alan "inne" ve "te'kid lâmı" ve ayrıca "biz" ifadesinin söylenmesi, te'kid ve ihtisas bildirir.[22]

Çünkü bunlar devamlı böyle bir hâldedirler. Başkaları için ise böyle fütursuz bir şekilde tesbihte bulunmak söz konusu değildir.

Denildi ki: Bu son iki ayet Hz. Peygamberin ve mü'minlerin sözünü naklediyor da olabilir. Yani "bizden her biri için cennette veya kıyamet günü Allahın huzurunda belli bir makam vardır. Bizler namazda O'nun huzurunda saf saf oluruz, her türlü kusurdan O'nu tenzih ederiz."

167- وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ **"(Müşrikler) şunu söylüyorlardı:"**

168- لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْأَوَّلِينَ **"Eğer yanımızda öncekilere verilenlerden bir zikir olsaydı."**

169- لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ **"Elbette biz Allahın ihlâslı kulları olurduk."**

Mekke müşrikleri şöyle diyorlardı: "Öncekilere inen kitaplardan bir kitap bize inseydi, Allahın seçkin kullarından olurduk. Onlar gibi ihtilafa düşmezdik."

170- فَكَفَرُوا بِهِ ۚ **"Fakat onu inkâr ettiler."**

Ama kendilerine zikirlerin en eşrefi ve diğer kitaplara da müheymin (koruyucu) olan Kur'an geldiğinde, inkâr ettiler.

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ **"Yakında bilecekler."**

Küfürlerinin akıbetini sonra bilecekler.

171- وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ۚ **"Andolsun, peygamber kullarımız hakkında şu sözümüz geçmiştir:"**

Onlara yardım ve galibiyet vaat ettik. O da şu ayettir:

---

22 Yani, bunlar saf saf olan ve tesbih edenlerin özellikle kendileri olduğunu kuvvetli bir şekilde ifade etmişlerdir.

172- إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ "Onlar var ya, elbette onlar muzaffer olacaklardır."

173- وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ "Ve elbette bizim ordularımız mutlaka galip geleceklerdir."

Allahın ordularının galip olması, ilâhî nusrete mazhar olanların galip gelmesi ve bizzat esas olanın galip gelmeleri olması yönündendir.[23]

174- فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ "Onun için sen, bir süreye kadar onlardan yüz çevir."

Onlara galeben için bir süre onlardan yüz çevir.

Bundan murat, Bedir günü veya Mekkenin fethidir.

175- وَأَبْصِرْهُمْ "Onları gör."

O zaman onların başına ne geleceğini gör.

Bundan murat, yakında bunun meydana gelmesine delâlettir. Öyle ki, neredeyse gözünün hemen önündedir.

فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ "Sonra onlar da görecekler."

Onlar da, bizim sana takdir ettiğimiz,

-Te'yid (destek),

-Nusret (yardım ve galebe),

-Ve ahirette sevabın neler olduğunu görecekler.

Ayetteki **"sonra"** ifadesi vaîd içindir, uzak bir zaman bildirmek için değildir.

176- أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ "Yoksa onlar azabımızı hemen mi istiyorlar?"

Rivayete göre üstteki ayet nazil olunca "ne zaman?" demeye başladılar, bu ayet nazil oldu.

177- فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ "Fakat azabımız onların sahasına indiğinde, o uyarılmış olanların sabahı ne kötü olur!"

---

[23] Kainatın çarkları Allahın ordularının galebesi için döner. Her ne kadar zaman zaman mağlubiyet de olsa, neticesi mutlaka galibiyettir.

Ayette azap, onların beldesini ansızın kuşatan ve kendilerini çepeçevre saran bir orduya benzetildi.

Sabah uyandıklarında böyle karşı koyulmaz bir orduyla karşılaşanların sabahı, çok kötü bir sabahtır.

Ayette bunun sabah vakti ile ifadesi, genelde hücum ve yağmaların sabah vakti yapılmasındandır.

178- وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِينٍ **"Onun için sen, bir süreye kadar onlardan yüz çevir."**

179- وَاَبْصِرْ **"Gör!"**

فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ **"Sonra onlar da görecekler."**

Daha önceki te'kid, bunlarla daha da kuvvetli olarak yapılmıştır. Öncesinde **"onları gör"** denilirken burada mutlak bırakılıp sadece **"gör"** denilmiştir. Bunda gerek Hz. Peygamberin gerekse onların zikre sığmayacak kadar çok şeyler göreceklerini hissettirmek vardır. Her Peygamber nice sürur veren şeyleri görürken, onlar ise çeşit çeşit sıkıntılar göreceklerdir.

Veya birinci **"onlar da görecekler"** ifadesi dünya azabına, ikinci **"onlar da görecekler"** ifadesi ise ahiret azabına bakar.

180- سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ **"Senin Rabbin; kudret ve şeref sahibi olan Rab, onların nitelendirdiği şeylerden münezzehtir."**

Sûrede anlatıldığı üzere, Allahu Teâlâ müşriklerin söyledikleri uygunsuz sözlerden yücedir, münezzehtir.

"Rabbi'l- izzeti" (izzetin Rabbi) denilmesi, izzetin Allaha mahsus olmasındandır. Çünkü her türlü izzet ancak Onundur ve O'nun izzet verdiği kimselerindir.

Cenab-ı Hak bu ifadede tevhidi hissettirecek şekilde bütün selbî ve sübûtî sıfatlarını dercetmiştir.[24]

---

[24] Allahın zat ve sübutî sıfatları vardır. **Zati sıfatlara** aynı zamanda "aynî ve tenzihi sıfatlar" da denilir. Bunlar Allah'ın zatından ayrılması mümkün olmayan ve zatına lâzım ve vâcib olan sıfatlardır. "Vücud, kıdem, beka, vahdaniyet, kıyam binefsihi, muhalefetün- lilhavâdis" sıfatları Allahın zatî sıfatlarıdır. Bu sıfatların mânalarında nefiy olduğu için **"Selbî sıfatlar"** da denir. Meselâ, vahdaniyet, birden fazla ilah olmasını nefyeder. Beka, fâniliği nefyeder.

Hayat, ilim, irade, kudret, sem', basar, kelâm sıfatlarına **sübutî sıfatlar** denir.

181- وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ **"Peygamberlere selâm olsun."**

Daha evvelinde bu sûrede bazı peygamberlere selâm zikredilmişti, burada hepsine birden selâm zikredildi.

182- وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ **"Ve hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."**

Hem o peygamberlere, hem de onlara tâbi olanlara verdiği nimetler ve güzel akıbetten dolayı her türlü hamd, âlemlerin Rabbi olan Allaha hasdır. Burada hamdin Peygamberlere selâmdan sonra yer alması bu sebepledir.

Ayetten murat mü'minlere nasıl hamdedeceklerini ve peygamberlerine nasıl selâm göndereceklerini öğretmektir.

Hz. Ali şöyle der: "Her kim kıyamet günü mizanının dopdolu olmasını istiyorsa, bir meclisten kalkarken son sözü bu üç ayet olsun."

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Kim Saffat sûresini okursa, kendisine cinler ve şeytanlar sayısınca haseneler verilir. Ayrıca cinlerin kötü kısmı ve şeytanlar kendisinden uzaklaşır, şirkten berî olur. Sağındaki ve solundaki melekler kıyamet gününde O'nun Peygamberlere inanan biri olduğuna şehâdet ederler."

Bunlara "sıfat-ı seb'a" adı verilir. İmam Matüridi bu yedi sıfata "tekvin" sıfatını da ilave eder. İmam Eş'ari ise, tekvin sıfatını Allahın kudretinin taalluku olarak görür.

SÂD SÛRESİ

Sâd Sûresi Mekkî'dir.
Seksen sekiz ayettir.

314. DERS

Kâfirlerin Küfürde İnadı

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- صٓ "Sâd."[1]

Denildi ki: Okunuşuna göre "karşılıklı sadâ vermek" anlamı ifade eder. Yani, "Kur'anın sadâsına amelinle mukabelede bulun!"[2]

وَالْقُرْاٰنِ ذِى الذِّكْرِ "Zikir sahibi Kur'an'a andolsun (ki o, Allah sözüdür)**."**

Sâd, huruf-u mukattaadan bir harf olduğunda, devamındaki و vav harfi yemin içindir, Yani, "zikirle dolu olan Kur'ana yemin ederim."

Sâd harfi meydan okuma manası ifâde edebilir.

Veya "Muhammed doğru söyledi" şeklindeki bir kelâma remiz olabilir.[3]

2- بَلِ الَّذِيْنَ كَفَرُوا فِى عِزَّةٍ وَّشِقَاقٍ "Doğrusu o inkâr edenler bir büyüklenme ve muhalefet içindeler."

Doğrusu o Kur'anı inkâr eden, onda bulduğu bir noksandan dolayı inkâr etmiş değildir. Onu inkâr edenler ancak hakka karşı kibirlenmiş, Allah ve rasûlüne muhalefeti esas almışlar, bundan dolayı inkâr etmişlerdir.

"Kur'anın zikir sahibi olması", öğütler ihtiva etmesi, şerefli olması veya şöhreti olabilir.

Veya dinde ihtiyaç olan inanç, amel ve vaat edilen şeylerle ilgili meseleleri zikretmesindendir.

Ayette onların küfürlerine sebep olarak nazara verilen "izzet" ve "şikâk" kelimelerinin elif-lâmsız gelmesi bunların şiddetine delâlet etmek içindir.

---

1 Mukattaat harflerindendir. Tükçede de kısaltmalar kullanırız. Mesela TC, TRT, TCDD gibi.

2 Kur'anın sadâsı Sende yankı bulsun, ondaki emir ve yasaklar hayatına yansısın.

3 "Sadeqa Muhammed" ifadesi صٓ sad harfiyle başladığından, böyle bir manaya remiz olarak kullanılabilir.

Yani, onlar hakka karşı çok büyük bir kibir ve çok çetin bir muhalefet içindedirler.

3- كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ "Kendilerinden önce nice nesilleri helak ettik."

Onların sırf bir kibir ve muhalefete dayalı inkârına karşı, Cenab-ı Haktan onlara bir vaîddir.

فَنَادَوْا "Onlar çağrıştılar."

Onları helâk ettiğimizde yardım için veya tevbe istiğfar için nida edip seslendiler.

وَلاَتَ حِينَ مَنَاصٍ "Ama artık kurtuluş vakti değildi."

Ama iş işten geçmişti, zaman kurtulma zamanı değildi.

4- وَعَجِبُوا اَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ "Kendilerine içlerinden bir uyarıcının gelmesine şaştılar."

Onlar gibi bir insan veya kendileri gibi ümmî birinin peygamber olarak gelmesine şaştılar.

وَقَالَ الْكَافِرُونَ هٰذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ "Ve o kâfirler şöyle dedi: Bu, yalancı bir sihirbazdır."

"Onlar dediler" yerine **"o kâfirler dedi..."** denilmesi, kendilerine bir gadap ve onları kınamak içindir. Ayrıca bunda, onları aleyhte konuşmaya cesaretlendiren şeyin küfürleri olduğunu hissettirmek vardır.

"Bu, gösterdiği mu'cizelerde bir sihirbazdır. Allaha nisbet ederek söylediği şeylerde ise yalancıdır" dediler.

5- اَجَعَلَ الْاٰلِهَةَ اِلٰهًا وَاحِدًا "İlâhları bir tek ilâh mı yaptı?"

إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ "Bu, gerçekten çok tuhaf bir şey!"

"Doğrusu bu, çok tuhaf bir şey. Çünkü, ecdadımız bunun hilafında ittifak ettiler. Öte yandan bir tek ilahın ilmi ve kudreti bu kadar şeylere yetmez" dediler.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre, Hz. Ömerin Müslüman olması Kureyş'e çok ağır geldi. Ebu Talib'e varıp "Sen bizim pirimiz ve büyüğümüzsün. Bu akılsızların ne-

ler yaptıklarını sen de bilmektesin. Yanına gelişimiz kardeşinin oğluyla bizim aramızda hükmetmen içindir" dediler. Bunun üzerine Ebu Talip Hz. Peygamberi oraya çağırdı ve şöyle dedi: "Bak, bu kavmin seninle eşit şartlarda bir barış talep ediyor. Artık bundan sonra onlara yüklenme!"

Hz. Peygamber "peki, benden talepleri nedir?" diye sordu. Kureyş "Bizim ve ilahlarımızın aleyhinde konuşmayı bırak. Biz de Seni ilâhınla baş başa bırakılım." dedi. Hz. Peygamber onlara dedi:

"Ne dersiniz, talebinizi yerine getirsem istediğim bir sözü söyler misiniz? Şayet bunu söylerseniz Arab'a hükmeder, diğer milletleri de dininize alırsınız."

"Evet, söyleriz" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber "La ilâhe illallah deyiniz" buyurdu. Bunu duyunca kalktılar **"İlâhları bir tek ilâh mı yaptı? Bu, gerçekten çok tuhaf bir şey!"** dediler.

6- وَانْطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ "İçlerinden ileri gelenler fırladılar:"

Kureyşin önde gelenleri, Hz. Peygamberin onları ilzamından sonra Ebu Talibin yanından kalktılar, birbirlerine şöyle dediler:

اَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلٰٓى اٰلِهَتِكُمْ ۚ "Yürüyün ve ilâhlarınız üzerinde sabredin."

"Haydi, yürüyün, ilahlarınıza ibadette sebat edin. Onunla konuşmakta size bir fayda yok."

Denildi ki: Ayetin başında **"intılak"** kelimesinden murat, söz söylemede ileri atılmaktır. Yani, Hz. Peygamberin bu makul teklifi karşısında ileri fırlayıp, ayette belirtilen sözü söylediler.

اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ يُّرَادُ ۚ "İşte bu, istenen şeydir."

Yapmamız gereken ancak budur. Bundan dönüş olamaz.

Veya "bu iddia etmiş olduğu tevhid veya riyaset davası, yani Arab ve Aceme hükmetmek, temenniden başka bir şey değil."[4]

Veya, "haydi yürüyün, yoksa dininiz elinizden alınmak isteniyor."

7- مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِى الْمِلَّةِ الْاٰخِرَةِ ۚ "Biz bunu son dinde duymadık."

"Son dinde" ifadesinden murat,

---

4 Acem, özellikle İranlılar için kullanılmakla beraber, Arab olmayanlar için kullanılan bir kelimedir.

-"Ecdadımızdan böyle bir şey duymadık" manası olabilir.

-Veya "Son din olan İsanın dininde de böyle bir şey yok" manası da kastedilebilir. Hristiyanlar, teslis inancına sahip idiler.

-Veya "ehl-i kitaptan ve kâhinlerden, beklenen son dinde tevhid inancı olacağını duymadık" manası da düşünülebilir.

إِنْ هٰذَآ إِلاَّ اخْتِلاَقٌ **"Bu ancak bir uydurmadır."**

8- ءَأُنْزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا **"O zikir** (Kur'an) **içimizden ona mı indirildi?"**

Bu ayet, **"Bu Kur'an, iki şehrin birinden bir büyük adama indirilseydi ya!"** (Zuhruf, 31) demeleri gibi, kendileri gibi, hatta (kendi nazarlarında) şeref ve riyasette daha aşağı birine vahyin gelmesini inkâr etmelerini anlatır.

Bu ve benzeri yaklaşımları, onların Hz. Peygamberi yalanlamalarının,

-O'nu çekememekten

-Ve dünya menfaatlerini ellerinden kaçırmak istemeyişlerinden kaynaklandığına bir delildir.

بَلْ هُمْ فِى شَكٍّ مِنْ ذِكْرِى **"Hayır, onlar benim zikrimden şüphe içindeler."**

"Zikir"den murat,

-Kur'an-ı Kerim,

-Veya vahiydir.

Onların bundan tereddüt içinde olmaları,

-Taklîde meyillerinden,

-Ve delilden yüz çevirmelerindendir. **"Bu ancak bir uydurmadır."**, **"O ancak bir sihirbazdır."** derken kesin bir inanca sahip değillerdir.

بَلْ لَمَّا يَذُوقُوا عَذَابِ **"Doğrusu onlar henüz azabımı tatmadılar."**

Bunlar henüz azabımı tatmadılar. Onu tattıklarında şüphe ortadan kalkar.

Yani, onlar kendilerine azap gelip de tasdikine zorlanmadıkça, benim zikrimi (Kur'anı) tasdik etmezler.

9- أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَآئِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ **"Yoksa Azîz – Vehhab olan Rabbinin rahmet hazineleri onların yanında mı?"**

Onun rahmet hazineleri bunların tasarrufunda mı ki, dilediklerine veriyorlar, dilediklerinden ise men ediyorlar, nübüvveti de kendi reislerinin bazısına layık görüyorlar?!

Ayet şu manayı bildirmektedir: Nübüvvet, Allahtan bir ihsandır, lütuf olarak kullarından dilediğine verir, kimse de bunu ondan men edemez. Çünkü o **Azîz'dir**, asla mağlup olmaz. **Vehhab'tır**, dilediğini dilediği kimseye nasip eder.

Sonra, Cenab-ı Hak bunu biraz daha açarak şöyle bildirdi:

10- أَمْ لَهُمْ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا **"Yoksa göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin hükümranlığı onların mı?"**

Cenab-ı Hak, önceki ayette sonsuz rahmet hazinelerinin onların elinde olmadığını söyleyerek, nübüvvet hususunda onların bir tasarrufu olmasını reddetti. Bununla da, O'nun hazinelerinden küçük bir parça olan şu cismanî âlemde de herhangi bir müdahaleleri olmadığını bildirdi. Bir müdahaleleri olmayınca, nereden onlar için bir tasarruf söz konusu olsun?!

فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ **"Öyle ise sebeplere yapışarak yükselsinler** (bakalım!)**."**

Şayet bir müdahaleleri olduğunu düşünüyorlarsa, arşa kadar uzansınlar, oraya yükselip Rahmânın arşına onlar otursunlar, âlemi onlar idare etsinler. Böylece vahyi de uygun gördükleri kimseye versinler!

Ayet, onlarla en ileri derecede bir tehekkümdür.

Denildi ki: Ayet metninde geçen **"esbab"** yani sebepler kelimesinden murat, semavattır. Çünkü semavat, (gökler) şu dünyada meydana gelen olayların sebepleridir.

11- جُنْدٌ مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ **"Onlar, çeşitli gruplardan oluşmuş ve şurada bozguna uğrayacak derme çatma bir ordudur."**

Onlar, Peygambere karşı hizip olarak bir araya gelmiş çok yakında hezimete uğrayacak, kuvveti kırılacak derme çatma bir ordudur. Böyle olunca, onlar kim, ilâhî tedbîrlerde bulunmak, Rabbani tasarruflarda bulunmak kim?! Öyleyse, onların sözlerine aldırma!

12- كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ **"Onlardan önce Nûh kavmi, Âd kavmi ve kazıklar sahibi Firavun da yalanlamışlardı."**

Firavunun **"kazıklar sahibi"** olması,

-Bitmez gibi görülen bir saltanat sahibi olmasını,

-Veya binaya çakılan kazıkların onu muhkem kılması gibi, saltanatını kuvvetlendiren pek çok topluluklara sahip olmasını anlatır.

-Bir de şöyle denilmiştir: Haç şeklinde direkler dikip, insanları el ve ayaklarından çivilerle bunlara asıyor, ölünceye kadar bu şekilde bırakıyordu.

13- وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَاَصْحَابُ لْئَيْكَةِ "Semûd, Lût kavmi ve Ashab-ı Eyke de."

Ashab-ı Eyke, ormanlık bir alanda yaşayan Hz. Şuaybın kavmidir.

اُولٰٓئِكَ الْاَحْزَابُ "İşte bunlar (böyle) **gruplardı."**

İşte bunlar da peygamberlere karşı birlikler oluşturan, ama sonunda hezimete maruz kalan topluluklardan bazıları idi.

14- اِنْ كُلٌّ اِلاَّ كَذَّبَ الرُّسُلَ "Hepsi de peygamberleri yalanladılar."

فَحَقَّ عِقَابِ "Böylece azabım hak oldu."

Onikinci ayette müphem bir şekilde bunların yalanlamasından söz edilmişti. Bu ifadeyle de peygamberleri yalanladıkları çok cihetlerle te'kidli bir şekilde beyan edildi. Böylece, onların azaba müstehak oldukları tescillendi. Bundan dolayı, ayetin devamında ilâhî ceza nazara verildi:

"Bunların her biri kendilerine gönderilen peygamberi yalanladı" demek yerine **"peygamberleri yalanladılar"** denilmesi,

-Ya çoğula çoğulla mukabele şeklindedir.[5]

-Veya onlardan birini yalanlamak, hepsini yalanlamak hükmünde olduğundan böyle kullanılmıştır.

15- وَمَا يَنْظُرُ هٰٓؤُلَآءِ اِلاَّ صَيْحَةً وَاحِدَةً "Şunların bekledikleri ancak bir tek sayhadır."

Gerek Senin kavmin, gerekse bahsi geçen kavimlerin beklemiş olduğu şey, helâk olmalarına yetecek bir tek sayhadan ibarettir. Bu da, sur'a ilk üfürülüşle kıyametin kopmasıdır.

Helâk olmuş kavimler için de **"şunların bekledikleri..."** denilmesi,

---

5 Yani, ardı ardına nazara verilen kavimler olunca, pek çok peygamberin gönderildiği anlaşılmaktadır. Peygamberler çoğul olunca, ifade de öyle gelmiştir.

Kur'anda zikredilmeleri sebebiyle şimdi onların da hazır olmaları tarzında ele alınmasındandır.

مَالَهَا مِنْ فَوَاقٍ **"Onun gecikmesi yoktur."**

Bu sayha için asla bir tehir söz konusu değildir.

Veya, bundan geriye dönüş yoktur.

16- وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ **"Dediler: Ey Rabbimiz! Hesap gününden önce payımızı hemen ver!"**

Kendisiyle korkuttuğun azaptan nasibimiz ne ise, onu bize bir an önce ver.

Veya "mü'minlere vaat etmiş olduğun cenneti bize peşin olarak ver."

Şöyle de mana verildi: "Bize amel defterlerimizi bir an önce ver de, neler yaptığımıza bir bakalım!"

Hesap gününden önce bunu acele ile istemeleri, dalga geçmek içindir.[6]

---

6 Yani, bunlar hesab gününü, cehennemi inkâr eden kimseler olduğundan "hesabımız ne ise bizi bekletme de, bir an önce hesabımızı görüver" demeleri işi alaya almaktan ibarettir.

315. DERS

Maddî ve Manevî Saltanat

17- اِصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ **"Onların söylediklerine karşı sabret."**
وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الْاَيْدِ **"Güçlü kulumuz Dâvûd'u hatırla."**

Sen onların sözlerine karşı sabret ve kulumuz Davud'un kıssasını, onların gözünde günahın azametini göstermek için zikret. Çünkü Hz. Davud, şanının yüceliği, nice nimetlere ve ikramlara mazhar olmasıyla beraber, küçük bir hatası olduğunda, itibarı zedelendi ve melekler O'nu bir temsil ve tarizle kınadılar. Öyle ki bununla kendisinin kastedildiğini anlayınca Rabbine istiğfar etti ve O'na yöneldi. O küçük bir hatadan dolayı böyle bir hâlle karşılaşırsa, en büyük hata olan küfrü ve her türlü tuğyanı, günahları işleyenlerin hâli ne olur?

Veya şöyle bir münasebet de düşünülebilir: (Ey Peygamber ve ey muhatap!) Hz. Davudun kıssasını hatırla ve nefsini böyle zellelere (ayak sürçmelerine) maruz kalmaktan koru. Yoksa nefsini dizginlemede en küçük bir ihmali sebebiyle Davudun maruz kaldığı kınamaya Sen de maruz kalırsın.

اِنَّهٗ اَوَّابٌ **"Çünkü O, Allah'a çok yönelen bir kimse idi."**

O, Rabbinin rızasına müteveccih olanlardan idi.

Bu ibare, Hz. Davudun niçin kuvvet sahibi olduğunun illetini gösterir. Bu kuvvetten muradın, dini yaşamadaki kuvvet olduğuna da bir delildir. O, bir gün oruç tutar, diğer gün tutmazdı. Gecenin yarısını ibadetle geçirirdi.

18- اِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهٗ **"Biz, dağları onun emrine vermiştik."**
يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِشْرَاقِ **"Akşam-sabah onunla birlikte tesbih ederlerdi."**

Bunun tefsiri daha önce geçmişti.[7]

Ayette dağların tesbihinin geniş zaman ile ifade edilmesi, tesbihlerinin teceddüdüne, bir hâlden başka hâle yenilenmesine işaret eder. Ayrıca, onların tesbihini muhatabın gözü önüne getirir.

---

7 Bkz. Sebe', 10.

İşrak vakti, kuşluk vaktidir. Bu vakitte güneş parlar, ışığı daha belirgin hâle gelir. Şuruk ise, güneşin doğmasıdır.

Ümmü Hânîden şöyle rivayet edilir: Hz. Peygamber (asm) kuşluk vaktinde namaz kıldı ve şöyle buyurdu: "Bu, işrak namazıdır."

İbnu Abbas da şöyle der: "Ben kuşluk namazını sadece bu ayetle biliyorum."

19- وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً "Kuşları da toplu olarak onun emrine vermiştik."

Kuşlar da her taraftan O'na gelip toplanıyorlardı.

كُلٌّ لَهُ اَوَّابٌ "Hepsi ona yönelirlerdi."

Dağların ve kuşların her biri, O'nun tesbihi dolayısıyla Davuda müteveccih oluyorlar, beraber tesbih ediyorlardı.

Bununla öncesi arasındaki fark birinin tesbihte muvafakata, diğerinin ise devama delâlet etmesidir.[8]

Veya son ibareden murat şu olabilir: Hem dağlar ve kuşlar, hem de Hz. Davud Allaha müteveccih olarak tesbih ediyorlardı.

20- وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ "Biz onun mülkünü (saltanatını) **kuvvetlendirdik."**

وَاٰتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ "Kendisine hikmet ve fasl-ı hitab verdik."

Biz O'nun saltanatını heybet vererek, yardım ederek ve askerlerinin çok olmasıyla kuvvetlendirdik.

Denildi ki: Adamın biri masum olduğu hâlde bir ineği çalmakla suçlanmıştı. Bu kişi, masum olduğunu isbatta aciz kalınca, Hz. Davuda taraf-ı ilâhîden şöyle bildirildi: "Onu mahkemeye vereni öldür."

Hz. Davud, kendisine böyle vahyedildiğini söyleyince iddiada bulunan kimse: "Doğrudur, ben onun babasını öldürdüm, ineği de çaldım" dedi. Bu olayla, Hz. Davudun heybeti daha da arttı.

Hikmetten murat,

-Nübüvvet,

-İlimde kemâl,

---

8 Yani, Hz. Davudun tesbihine dağların ve kuşların da katılması, muhteşem bir koro meydana getirmişti. Her biri ayrı tellerden çalmıyor, beraberce tesbihte bulunuyorlardı.

-Veya amelde mükemmelliktir.

Fasl-ı hitab'tan murat

-Hakkı batıldan ayırmak suretiyle düşmanlıkları hall u fasl etmektir.

-Veya yanlış anlamaya sevk etmeyecek şekilde muhataba net beyanda bulunmaktır. Böyle bir hitapta; fasl, vasl, atıf, istinaf, zamir kullanımı hazf ve tekrar gibi hususlara dikkat edilir.[9]

Buna **"fasl-ı hitap"** denilmesi, mesele halledilmeden önce mukaddime olarak hamd ve salâtte bulunulduğu içindir.

Denildi ki: **Fasl-ı hitab**'tan murat, kendisinde manayı ihlal eden vecizlik ve usanç veren uzun anlatım olmayan hitabtır. Hz. Peygamberin kelâmının vasfında geldiği gibi: "Onun kelamı gayet nettir, onda ne kapalılık vardır, ne de laf kalabalığı."

21- وَهَلْ اَتٰيكَ نَبَؤُا الْخَصْمِ **"Sana davacıların haberi geldi mi?"**

Soru şeklinde gelmesi, onların hâline hayret ettirmek ve muhatabı dinlemeye sevk etmek içindir.

Bu hasımlar, odanın balkonuna çıkmışlardı.

اِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ **"Hani onlar duvarı aşarak mabede girmişlerdi."**

22- اِذْ دَخَلُوا عَلٰى دَاوٗدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ **"Dâvud'un yanına girmişlerdi de, onlardan korkmuştu."**

Bunlar, kapıda nöbetçiler olduğu halde balkondan Hz. Davudun yanına inmişlerdi. Hz. Davud, günlerini,

-Bir gün ibadet,
-Bir gün insanların davalarına bakmak,
-Bir gün vaaz etmek,
-Bir gün özel işleri için tanzim etmişti.

Melekler insan suretinde, o ibadetle meşgul iken odasına girdiler, O da kendilerinden korktu.

---

9 Buna Türkçede kısaca "noktasına, virgülüne, cümle kuruluşlarına dikkat etmek gibi hususlar" diyebiliriz. Bazı insanlar konuştuklarında net bir ifade-i meramda bulunmazlar. Konuşmaları farklı şekillerde anlaşılmaya müsait anlatım bozukluklarıyla doludur. Bazı kimseler ise, çok net bir şekilde maksatlarını anlatır. Muhatap olan kimseler, "acaba bununla ne demek istedi?" gibi tereddütlerde kalmazlar. Mesela, "Hırsız, çocuğu kovaladı" cümlesinde virgül olmazsa, mana farklı hâle gelmektedir.

قَالُوا لَا تَخَفْ **"Dediler: Korkma!"**

خَصْمَانِ بَغَى بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ **"Birimiz diğerine haksızlık etmiş iki davacıyız."**

Böyle demeleri, farazi bir senaryo şeklinde olup Hz. Davuda tarizde bulunmak içindir. Çünkü meşhur görüşe göre, gelenler melek idiler.

فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ **"Şimdi sen aramızda adaletle hükmet."**

وَلَا تُشْطِطْ **"Zulmetme."**

Aramızda hak ile hükmet, hükümde zulmetme.

وَاهْدِنَا إِلَى سَوَاءِ الصِّرَاطِ **"Ve bizi hak yola ilet"**

23- إِنَّ هَٰذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ **"İşte bu, benim kardeşim, onun doksan dokuz dişi koyunu var, benim ise bir tek dişi koyunum var."**

Bu kardeşlik, din kardeşliğidir veya beraberlik noktasındandır.

Ayetteki "na'ce" kelimesi "dişi koyun" anlamındadır, kadından kinaye olarak da kullanılır. Tarizde bulunurken kinaye yoluyla ve temsille anlatmak, maksadı ifade için çok daha etkilidir.

فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا **"Böyle iken, "Onu da bana ver" dedi."**

وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ **"Ve tartışmada beni yendi."**

Öyle deliller de getirdi ki, tartışmada bana üstün geldi, karşısında bir şey diyemedim.

24- قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَى نِعَاجِهِ **"Davud dedi: Andolsun, senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemek suretiyle sana zulmetmiştir."**

Hz. Davud, bunu kendi hatasını itiraftan dolayı söylemiş olabilir.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ **"Gerçekten ortakların çoğu birbirine haksızlık eder."**

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ **"Ancak iman edip salih ameller işleyenler başka."**

وَقَلِيلٌ مَاهُمْ **"Onlar da pek azdır."**

وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ **"Dâvud, bizim kendisini imtihan ettiğimizi anladı."**

Davud, intibaha gelip gelmeyeceğini ortaya koymamız için böyle bir dava ile kendisini imtihan ettiğimizi anladı.

فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ **"Hemen Rabbinden bağışlanma diledi."**

Günahı için Rabbine istiğfar etti.

وَخَرَّ رَاكِعًا **"Ve iki büklüm oldu."**

وَأَنَابَ **"Ve Allah'a yöneldi."**

Ve tevbe ile Allaha döndü.

Bu olayda Hz. Davuda verilen mesaj, kendisinde pek çok şey varken, başkasına ait olanı da kendisine istemenin uygun olmadığını hissettirmektir. Allah bu kıssa ile O'na tenbihte bulundu, O da istiğfar etti ve hatasından döndü.

Bu konuda şöyle rivayet edilir: (Kendisinin pek çok hanımı varken) bir kadını gördü ve ona gönlünü kaptırdı. Bir gayretin sonunda onunla evlendi, Hz. Süleyman bu evlilikten dünyaya geldi.

Şayet bu rivayetler doğruysa, o kadını başka isteyen varken istemesi veya kocasına "hanımını boşa" demesi söz konusu olabilir. Böyle bir şey onlar arasında mutad idi. Bu manada Medineli Müslümanlar (Ensar) Mekkeden hicret ile gelen Müslüman kardeşlerine genişlik gösterdiler.[10]

Ama Hz. Davudla alakalı olarak "güzel bir kadına aşık oldu, kocasını defalarca savaşa gönderip savaşta öldürülünce hanımını aldı" şeklindeki anlatım, ciddiyetten uzaktır ve O'na bir iftiradır. Hatta Hz. Ali (r.a.) bu konuda şöyle demiştir: "Her kim kıssa anlatanların rivayet ettiği şekilde Hz. Davud olayını anlatırsa, ona yüz altmış sopa cezası veririm."[11]

Şöyle de denildi: Bir topluluk Hz. Davudu öldürmek istediler, evinin

---

10 Hanımını boşayıp muhacir Müslümanlarla evlendirenler oldu.

11 Namuslu bir kimseye iftira cezası, **"Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getirmeyenlere seksen değnek vurun."** (Nur, 4) ayeti hükmünce seksen sopadır. Ama iftira edilen bir peygamber olunca, Hz. Ali'nin içtihadına göre ceza katlanır ve kendisine yüz altmış sopa vurulur.

balkonundan çıkıp yanına girdiler. Onun yanında başkaları olduğunu görünce böyle bir senaryo uydurdular. O ise, maksatlarını anladı, kendilerinden intikam almak istedi. Bunu Allahtan bir imtihan zannetti, onların hallerinden dolayı Rabbine istiğfar etti, O'na döndü.

25- فَغَفَرْنَا لَهُ ذٰلِكَ **"Biz de o konuda kendisini bağışladık."**

Biz de istiğfar ettiği şeyden dolayı kendisini bağışladık.

وَاِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ **"Şüphesiz katımızda onun için bir yakınlık ve güzel bir dönüş yeri vardır."**

Bu bağışlamadan sonra bizim nezdimizde onun bir yakınlığı vardır.

Ve cennette de güzel bir akıbet O'nu beklemektedir.

26- يَا دَاوُدُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِى الْاَرْضِ **"Ey Davud! Gerçekten biz seni yeryüzünde bir halife yaptık."**

Arzda Seni hükümran kıldık. Veya, Senden önce hakkı ikâme eden peygamberlere Seni bir halef yaptık.

فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ **"Artık insanlar arasında hak ile hüküm ver."**

Allahın hükmüyle onlar arasında hükmet.

وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ **"Hevâ'ya uyma ki, seni Allah yolundan saptırmasın."**

Bu ibare, "Hz. Davudun günahı, iddiada bulunan adamı tasdikte acele etmesi ve diğerini dinlemeden hüküm vererek haksızlık yapmasıdır" diyen görüşü te'yid eder.

Nefsin arzusuna uyma ki, Allahın hak üzere koyduğu delillerden Seni saptırmasın.

اِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ **"Çünkü Allah yolundan sapanlar için, hesap gününü unutmaları sebebiyle kendilerine çok şiddetli bir azab vardır."**

Hesap gününü unutmak, onları yoldan çıkarmıştır. Çünkü o günü hatırlamak,

-Hakka sarılmayı,

-Ve hevâ'ya muhalefeti netice verir.

27- وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا **"Göğü, yeri ve aralarındakileri boşuna yaratmadık."**

"Biz göğü, yeri ve aralarındakileri oyun olsun diye yaratmadık." (Enbiya, 16) ayetinde nazara verildiği üzere, gökler ve yer abes ve hikmetsiz olarak değil, ciddi gayelerle yaratılmıştır.

Veya şöyle mana verilebilir: **"Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."** (Zâriyat, 56) ayetinde nazara verildiği gibi, insanlar ve cinler hevâlarına uysunlar diye batıl şeyler için değil, aksine delilin gerektirdiği tevhide ve Allahın dinine sarılmaları için yaratılmıştır.

ذٰلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا **"Bu, inkar edenlerin zannıdır."**

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ **"Artık vay ateşe girecek olan kâfirlerin haline!"**

Bu zân sebebiyle düçâr olacakları cehennem ateşinden vay o kâfirlere!

28- أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ **"Yoksa biz iman edip salih ameller işleyenleri, yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi tutacağız?"**

Ayet, soru üslûbuyla, iman eden ve salih amel işleyenlerle, arzda fesat çıkaranların bir olmayacağını anlatır. Onları bir tutmak, âlemin boşa yaratılmasını gerektirir. Ayetin devamı da aynı manayı takviye eder:

أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ **"Yoksa müttaki olanları facirler gibi mi tutacağız?"**

Sanki Cenab-ı Hak önce mü'minlerle kâfirlerin bir olmayacağını anlattı. Bu ifade ile de, mü'minlerden müttakî olanlarla yine mü'minlerden mücrim olanların aynı olmayacağını bildirdi.

Bu ikinci ibâre, başka iki vasıf itibarıyla (yani takva ve fücur yönüyle) bakıldığında Hakîm ve Rahîm olan Allahın onları bir kılmayacağını nazara veriyor da olabilir. Böyle bakınca, birinci ibareyi teyid eden bir ibâre olur.

Ayet, öldükten sonra diriltilmenin vukuuna bir delildir. Çünkü bunların aynı tutulmayacağı gerçeği ya şu dünyaya bakar. Hâlbuki dünyadaki durum genelde ayette nazara verilenin aksidir. Veya ahirete bakar. Bu da ahirette her iki tarafa yaptıklarının karşılığını vermek, yani müttaki mü'minleri mükâfatlandırmak, kâfir ve facirleri de cezalandırmak şeklinde olacaktır.

29- كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا اٰيَاتِهٖ وَلِيَتَذَكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ **"Bu, insanlar onun âyetlerini düşünsünler ve akıl sahipleri tezekkür etsinler diye sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır."**

Ta ki onları tefekkür edip zâhirinin delâlet ettiği sahih te'villeri ve ondan çıkarılan manaları bilsinler.

Ve selim akıl sahipleri ondan öğüt alsınlar.

Veya, kendisinde nasbedilen delillerden hareketle ileri derecede bilgi imkanı bulmak sayesinde, akıllarında yerleştirilmiş gibi olan şeylere ulaşabilsinler.[12]

Çünkü ilâhî kitaplar, ancak din aracılığıyla bilinen şeyleri açıklar, sadece akılla bilinen meselelerde ise yol gösterir. Ayetin evvelinde geçen **tedebbür** birinci tür bilgiler için, sonrasında geçen **tezekkür** ise ikinci tür bilgiler için olabilir.[13]

30- وَوَهَبْنَا لِدَاوٗدَ سُلَيْمٰنَ **"Dâvûd'a Süleyman'ı bağışladık."**

نِعْمَ الْعَبْدُ **"O ne güzel kuldu!"**

اِنَّهٗ اَوَّابٌ **"Çünkü O, Allah'a çok yönelen bir kimse idi."**

Ayetin bu kısmı, bu ilâhî medhin sebebini beyan eder.

---

12 Ayette bununla alakalı **"tezekkür"** kelimesi kullanılmıştır. Bu kelime, esas itibarıyla hatırlamayı ifade eder. Bilgiyle ilgili olarak, bazı âlimler "aslında her türlü bilginin esasının insanın mahiyetinde olduğunu, ancak bu bilgiden istifade edebilmek için kuvvetli bir hatırlama gerektiğini" söylerler. Her bilgi için değilse bile, en azından "fıtrî" denilen meselelerin insan mahiyetinde öz olarak bulunduğu rahatlıkla söylenebilir. Böyle olunca, Cenab-ı Hakkın dikmiş olduğu delillerden istifadeyle ilimde kökleşmek ve aklımızın derinlerinde bulunan bu fıtrî bilgileri hareket geçirmek mümkündür. **Vicdanîyat** denilen vicdanen bilinen şeyler, **bedihîyat** denilen apaçık bilgiler, **zaruriyat** denilen zorunlu olarak bilinenler bu meyanda düşünülebilir.

13 Burada iki türlü bilgiye dikkat çekilmiştir:

1-Dinî bilgi.

2-Aklî bilgi.

Semavî kitaplar, dinî meselelerde ayrıntılarıyla açıklama yaparlar. Akılla ulaşılan fen ve teknoloji gibi meselelerde ise yol gösterirler. Mesela, bir uçağın nasıl yapılacağı Kur'anda geçmez, ama **"Üstlerinde kanat çırparak uçan kuşlara bakmadılar mı?"** (Mülk, 19) gibi ayetlerle insanların uçabileceğine işarette bulunur, yol gösterir.

-O, tevbe ile Allaha dönen,

-Veya çokça tesbih eden biri idi.

31- إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ **"Hani kendisine akşamüstü soylu ve rahvan atlar sunulmuştu."**

Burada kıssası anlatılan, ekser müfessirlere göre Hz. Süleymandır. Akşama doğru, üç ayağı üzerinde durup bir ayağını yere diken saf kan asil atlar kendisine arzedildi. Atlarda böyle bir özellik, neredeyse ancak halis Arab atlarında bulunan kıymetli bir vasıftır.

Rivayete göre Hz. Süleyman Şam ve Nusaybin tarafına sefer düzenledi, ganimet olarak bin ata sahip oldu.

Denildi ki: Bu atlara, babası Hz. Davud Amalika kavminden sahip olmuştu, bunlar miras olarak Hz. Süleymana kaldı. Bunların kendisine getirilmesini istemişti. Bunların kendine arzı devam ederken güneş battı, ikindi namazını veya devam ettiği virdini geçirdi. Kaçırdığı bu şeyden dolayı çok üzüldü. O atları tekrar isteyip Allah yolunda kurban etti.

32- فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي **"Süleyman, "Gerçekten ben hayrı** (malı)**, Rabbimi anmamı sağladığından dolayı çok severim" dedi."**

Ayette geçen "hayr" ifadesi "çok mal" anlamındadır. Burada bundan murat, kendisini meşgul eden atlardır.

Hz. Süleymanın atları "hayr" olarak nitelemesi, atların nice hayra vesile olmalarından da olabilir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"Kıyamete kadar atın nasıyesine (alnına) hayır düğümlenmiştir."

حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ **"Nihayet güneş perde arkasına çekildi."**

Ta ki güneş battı. Ayette bu, peçesiyle gizlenmiş kadına benzetilmiştir. Güneşten bahis olmadığı hâlde, zamirle güneşin batmasının anlatılması, daha önce geçen "**aşiy**" kelimesinin delâletinden dolayıdır.[14]

33- رُدُّوهَا عَلَيَّ **"Onları bana geri getirin."**

فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ **"**(Atlar gelince de) **bacaklarını ve boyunlarını okşamaya başladı."**

---

14 **"Aşiy"** kelimesi güneşin zirve noktadan zevâle doğru meyletmesinden itibaren olan öğle ile akşam arasını ifade eder.

Kılıçla onların bacaklarına ve boyunlarına vurmaya başladı.

Denildi ki: Ayette anlatılan durum onları kurban etmesi değil, muhabbetle bacaklarını ve boyunlarını sıvazlaması, okşamasıdır.

34- وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمٰنَ "Andolsun, biz Süleyman'ı imtihan ettik."

وَاَلْقَيْنَا عَلٰى كُرْسِيِّهٖ جَسَدًا "Tahtının üstüne bir ceset bıraktık."

ثُمَّ اَنَابَ "Sonra tevbe ile bize yöneldi."

Bu konuda denilenlerin en açığı, Hz. Peygamberden gelen şu rivayettir: "Hz. Süleyman, "Bu gece yetmiş hanımımla beraber olacağım. Her birisinden Allah yolunda cihad eden bir süvarim dünyaya gelecek" dedi, ama inşaallah'ı söylemedi. Hanımlarıyla beraber oldu, ancak bunlardan sadece biri hâmile kaldı, ondan da sakat bir çocuğu oldu. Muhammedin nefsi elinde olan Allaha yemin ederim ki "inşaallah" deseydi yetmiş çocuğu olur, Allah yolunda cihad ederlerdi."

Denildi ki: Hz. Süleymanın bir oğlu oldu. Şeytanlar onu öldürmek için toplandılar. Hz. Süleyman bunu bildi. Oğlunu sabah bulutla getiriyordu. Bulut, farkına varmadan çocuğunu ölü bir şekilde O'nun tahtına bıraktı. Hz. Süleyman, Allaha tevekkül etmeyip buluta güvenmekle hata ettiğini anladı, intibaha geldi.[15]

35- قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِىْ "Dedi: Ey Rabbim! Beni bağışla."

وَهَبْ لِىْ مُلْكًا لَّا يَنْۢبَغِىْ لِاَحَدٍ مِّنْۢ بَعْدِىْ ۚ "Bana öyle bir mülk (saltanat) **bahşet ki, benden sonra kimseye lâyık olmasın!"**

Ta ki, halime uygun bir mu'cize olsun.

Veya bu defa elimden çıktığı gibi, bir daha elimden almaya kimsenin gücü yetmesin.

Veya azametinden dolayı benden sonra kimseye böyle bir saltanat müyesser olmasın.

Bu mana, "falanda kimsede olmayan fazilet ve mal var" denilmesi gibi, ona verilecek saltanatın azametini anlatır.

Kendisi için istemiş olduğu saltanattan önce istiğfarda bulunması, dinî

---

15 Bazı yorumlara göre, âyette sözü edilen ceset, mecazî olarak; bir ara fizikî güü cünü ya da siyasal otoritesini kaybeden Süleyman peygamberi temsil etmektedir.

meseleye ziyadesiyle ihtimam göstermesinden ve duanın kabulüne vesile olacak şeyi önce yapmanın gerekli olmasındandır.

إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ **"Şüphesiz sen Vehhabsın!"**

Dilediğini dilediğine verensin.

36- فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ **"Biz de rüzgarı onun emrine verdik."**

Biz de duasına bir icabet olarak rüzgârı O'na itaat ettirdik.

تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ **"Onun emriyle istediği yere kolayca akardı."**

O rüzgâr, O'nun istediği yere itaatkâr bir memurun emre itaati gibi, iradesine muhalefet etmeden kolayca akar giderdi.

37- وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ **"Yapı ustası ve dalgıç şeytanları da."**

38- وَآخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ **"Ve zincirlerde bağlı olarak daha diğerlerini de** (Onun emrine verdik)**."**

Sanki ayette şeytanların iki kısma taksimi söz konusudur:

1-Bina yapımı ve dalgıçlık gibi zor işlerde çalıştırılan işçi sınıfı.

2-Şer yapamamaları için zincirlerle birbirine bağlanan mütecaviz, azgın olanlar. Bunların cisimleri katı şeffaf olduğundan gözle görülmezler, ama kayıt altına alınabilirler.

39- هَٰذَا عَطَاؤُنَا **"İşte bu, ihsanımızdır."**

Yani, sana vermiş olduğumuz saltanat, genişlik ve senden başkasına verilmeyen şeytanlara hâkimiyet, bizim sana olan ihsanımızdandır.

فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ **"Artık sen de sınırsız olarak ver yahut kendinde tut."**

Yani, bunda tasarruf yetkisi sana verildiğinden, vermenden veya tutmandan hesaba çekilmeyeceksin.

Veya mana şöyledir: "Bu sana olan ihsanımız, neredeyse sayılamayacak kadar çoktur..."

Bu durumda **"sınırsız olarak"** ifadesi **"işte bu ihsanımızdır"** kısmına bağlı olur. Arada geçen **"sen de ver yahut kendinde tut"** kısmı ise, ara cümle olarak değerlendirilir.

Denildi ki: **"İşte bu ihsanımız"** ifadesi, şeytanların musahhar kılınmasına işaret eder. **"Artık sen de sınırsız olarak ver yahut kendinde tut"** ifadesinden murat ise, onları serbest bırakmak veya kayıtlı olarak tutmaktır.

40- وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَى وَحُسْنَ مَآبٍ ۚ **"Şüphesiz katımızda onun için bir yakınlık ve güzel bir dönüş yeri vardır."**

Dünyada ona verilen bu büyük saltanat yanında, ahirette de O, bizim nezdimizde yüksek bir makam sahibidir.

"Güzel bir dönüş yeri" ifadesinden murat, cennettir.

316. DERS

Sabır Kahramanı

41- وَاذْكُرْ عَبْدَنَآ اَيُّوبَ **"Kulumuz Eyyûb'u da an."**

Hz. Eyyüb, Hz. İshakın torunlarındandır. Hanımı ise, Hz. Yakubun kızıdır.[16]

اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّى مَسَّنِىَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ **"Hani o, Rabbine "Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu" diye seslenmişti."**

Hz. Eyyûbun yorgunluk ve azabı şeytana nisbet etmesi şu gibi cihetlerledir:

-Ya şeytanın vesvesesi ile Allahtan böyle bir hâle maruz kamasındandır. Çünkü rivayet edildiğine göre, malının çok olmasıyla ucba girmiş, kendini beğenmişti.

-Veya bir mazlum O'ndan yardım istemiş, ama yardım etmemişti.

-Veya Hz. Eyyübün hayvanları kâfir bir hükümdarın yanında idi. Bu sebeple ona yumuşak davrandı, müdahenede bulundu (alttan aldı), kendisiyle savaşmadı.

-Veya şeytanın "Allah sana yorgunluk ve azap verse yine şükreder misin?" şeklindeki sualine "evet" demesiyle böyle bir imtihana maruz kalmasındandır.

-Veya böyle söylemesi edebe müraat etmek içindir.[17]

-Veya şeytan O'nun etbaına vesvese verdi, onlar da Hz. Eyyûbu inkâr ettiler ve diyarlarından çıkardılar.

-Veya yorgunluk ve azaptan murat şu da olabilir: Şeytan, Hz. Eyyûbun hastalığı hakkında belânın daha da artacağını vesvese yoluyla söylüyor, Allahın rahmetinden ümit kestirmeye çalışıyor, O'nu feryada kışkırtıyordu.

42- اُرْكُضْ بِرِجْلِكَ **"Ayağını yere vur!"**

هٰذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ **"İşte yıkanacak ve içecek soğuk bir su!"**

---

16 Hz. Yusufun torunu Rahime olduğu da söylenir.

17 Çünkü hayır ve şer her ikisi de Allahtan olmakla beraber, edeben şer Allaha nisbet edilmez.

O da ayağıyla yere vurdu, bir su fışkırdı. Kendine denildi ki: Bu, hem kendisiyle yıkanacağın, hem de içeceğin bir sudur. Böylece dışın da için de iyileşecektir.

Denildi ki: Yere vurunca iki ayrı su fışkırdı. Biri sıcak, diğeri soğuk. Sıcak olanla yıkandı, soğuk olandan ise içti.

43- وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اَهْلَهٗ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِّنَّا وَذِكْرٰى لِاُولِى الْاَلْبَابِ **"Tarafımızdan bir rahmet ve akıl sahiplerine bir öğüt olmak üzere, biz ona ailesini ve onlarla birlikte bir o kadarını bahşettik."**

Ayrılmalarından sonra ehlini O'nun yanına getirdik.

Veya, ölmelerinden sonra ehlini dirilttik.

Böylece, daha önce kendisine verilenlerin iki katına malik oldu.

Bu olayda akıl sahiplerine, başa gelen musibetlere sabırla ve Allaha sığınmakla mukabelede bulunanlar için, Allahın nasıl genişlik verdiğini gösteren bir hatırlatma vardır.

44- وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِّهٖ **"Ve** (Ona dedik:) **Eline bir demet sap al ve onunla vur."**

وَلَا تَحْنَثْ **"Yeminini bozma."**

Rivayete göre hanımı bir ihtiyaç için dışarı çıkmış geç gelmişti. Hz. Eyyûb, şayet iyileşirse ona yüz sopa vuracağına yemin etti. Allahu Teâlâ yemini hususunda böyle bir çözüm gösterdi. Bu, had cezalarında geçerli bir ruhsattır.

اِنَّا وَجَدْنٰهُ صَابِرًا **"Doğrusu biz onu sabırlı bulduk."**

Biz O'nu canı, ailesi ve malı hususunda isabet eden musibette sabırlı bulduk. Şeytandan Allaha şikâyetçi olması, bunu ihlâl etmez. Çünkü bu afiyeti temenni etmek ve şifa talep etmek gibi bir sızlanma değildir. Ayrıca, bunu söylemesi, şeytanın kendisini veya din hususunda kavmini fitneye düşürme korkusundan idi.[18]

نِعْمَ الْعَبْدُ **"O ne güzel kul!"**

اِنَّهٗٓ اَوَّابٌ **"Çünkü O, Allah'a çok yönelen bir kimse idi."**

O, her şeyiyle, bütün benliğiyle Allaha yöneliyordu.

---

[18] Yani şeytan, kavmine "Eyyûb şayet bir Peygamber olsa, hiç Allah peygambeerini böyle bir hâle düşürür mü?" gibi vesveseler verdirebilirdi.

45- وَاذْكُرْ عِبَادَنَآ اِبْرٰهِيمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ اُولِى الْاَيْدِى وَالْاَبْصَارِ **"Güçlü ve basiretli kullarımız İbrahim'i, İshak'ı ve Yakub'u da an."**

Bunlar tâat hususunda kuvvetli ve dinde basiret sahibi kimselerdi.

Veya bunlar büyük amelleri ve kıymetli ilimleri olan kimselerdi.

Ayette amel yönleri **"ulû'l-eyd"** (el sahibi) şeklinde ifade edildi. Çünkü amellerin çoğu el ile yapılır.

Bilgi yönleri ise **"ebsar"** (göz sahibi) olmakla anlatıldı. Çünkü bilginin en kuvvetli esası göz ile olur.

Ayette tembel ve cahil olanlara bir tariz vardır. Çünkü onlar kötürüm ve kör olanlar gibidirler.

46- اِنَّآ اَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ **"Şüphesiz biz onları, diyarı** (ahiret diyarını) **düşünme özelliği ile seçkin kimseler kıldık."**

Biz onları kendisinde asla bir şaibe olmayacak şekilde halis bir özellikle seçkin kıldık. O da, daima ahireti hatırlamalarıdır. Amelde halis olmalarının sebebi budur. Çünkü onların yaptıkları ve terk ettikleri şeylerde dikkat ettikleri ve bekledikleri şey, Allaha yakınlık ve O'na kavuşmayı elde etmektir. Bu ise, ahirettedir.

Ayette "ahiret diyarı" denilmesi yerine mutlak bir şekilde söylenmesi, hakîki diyarın ahiret olmasındandır. Dünya ise, ona geçmek için bir köprü gibidir.[19]

47- وَاِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْاَخْيَارِ **"Şüphesiz onlar, bizim katımızda seçilmiş, hayırlı kimselerdendi."**

48- وَاذْكُرْ اِسْمٰعِيلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ **"İsmail'i, Elyasa'yı, Zü'l-Kifl'i de an."**

وَكُلٌّ مِنَ الْاَخْيَارِ **"Onların her biri hayırlı kimselerdendi."**

Hz. İlyas, İsrailoğullarına Elyesa'yı kendi yerine halife olarak bıraktı, sonra Elyesa'ya peygamberlik görevi de verildi.

Zülkifl'in nübüvveti ihtilaflıdır. Kendisine Zülkifl yani "kefil olan, himaye eden" denilmesi, İsrailoğullarından kendisine kaçan yüz tane peygambere kefil olup ölümden kurtarmasından dolayı olduğu söylenir.

---

[19] Yani, gerçek anlamda kendisinde kalınmaya layık olan yer ahiret olduğundan, ayette ahiret kelimesine lüzum görülmemiştir. Çünkü dünya, ahirete nisbeten gelip geçilen bir han ve köprü mesabesindedir.

317. DERS

Cennet - Cehennem Mukayesesi

49- هٰذَا ذِكْرٌ "İşte bu bir zikirdir."

"İşte bu" ifadesi, onların bahsi geçen işlerine işaret eder.

Bu, onlar için bir şereftir.

Veya bu, zikirden bir nev olan Kur'andır.

وَاِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَاٰبٍ "Şüphesiz müttakiler için güzel bir dönüş yeri vardır."

Cenab-ı Hak sonra onlara ve emsaline ne hazırlandığını şöyle anlattı:

50- جَنَّاتِ عَدْنٍ مُفَتَّحَةً لَهُمُ الْاَبْوَابُ "Kapıları kendilerine açılmış olarak Adn cennetleri vardır."

"Adn cennetleri" ifadesi, **"Rahmânın kullarına gıyaben vadettiği Adn cennetlerine girecekler."** (Meryem, 61) ayetinden dolayı özel isim mesabesindedir.

51- مُتَّكِئِينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ "Onlar orada koltuklara yaslanmış olarak, pek çok meyveler ve içecekler isterler."

Ayette yiyecek olarak sadece meyvenin söylenmesi, oradaki yiyeceklerin tamamen lezzet için olduğunu hissettirmek içindir. Çünkü (dünyada) gıda almak, vücuttan eksilenleri tamamlamak içindir. Orada ise, bir eksilme yoktur.

52- وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ اَتْرَابٌ "Yanlarında gözlerini kendilerinden ayırmayan yaşıt eşler vardır."

Bunlar, eşlerinden başkasına bakmazlar.

Bunların yaşıt olması, akran olanlarda birbirine sevginin daha fazla olmasındandır.

Veya bu dilberler birbirine akran olacaklar, içlerinde yaşlı ve de çocuk yaşta kimse olmayacaktır.

Ayetteki "yaşıt" anlamındaki **"etrab"** kelimesi, "toprak" anlamındaki

"turab" kelimesinden gelir. Çünkü bunlar, aynı zamanda toprağa dokunmuşlardır.

53- هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ **"O hesap günü için size vaad edilen, işte budur."**

"Hesap günü için" denilmesi, bu nimetlere böyle bir hesaptan sonra ulaşılacağı içindir.

54- إِنَّ هٰذَا لَرِزْقُنَا **"İşte bu bizim verdiğimiz rızıktır."**

مَالَهُ مِنْ نَفَادٍ **"Ona asla tükenme yoktur."**

55- هٰذَا **"İşte böyle!"**

Yani, "durum işte böyle..."

Veya "işte bu, bahsedildiği gibi."

وَإِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ مَآبٍ **"Şüphesiz azgınlar için kötü bir dönüş yeri vardır."**

56- جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا **"Cehennem! Oraya girecekler."**

فَبِئْسَ الْمِهَادُ **"Orası ne kötü bir döşektir!"**

"Ne kötü bir döşektir" ifadesinde istiare vardır.[20]

57- هٰذَا **"İşte böyle!"**

فَلْيَذُوقُوهُ **"Artık onu tatsınlar!**

حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ **"O, kaynar su ve irindir."**

58- وَآخَرُ مِنْ شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ **"O azaba benzer çeşit çeşit başka azaplar da vardır."**

Bu, zikrolunanlara ilave olarak başka çeşit azaplar da vardır.

59- هٰذَا فَوْجٌ مُقْتَحِمٌ مَعَكُمْ **"İşte sizinle beraber cehenneme atılacak bir grup."**

Ayetin bu kısmı, cehenneme girdiklerinde küfrün azgın önderlerine söyleneni hikâye eder. Onlarla beraber bir grup insan da cehenneme atılmıştır. Bunlar, onlara dalâlette tâbi olan kimselerdir.

---

[20] Döşek, istirahat içindir. Ama, bunların ateşten döşekleri istirahat için değil, azap için olacaktır.

لاَمَرْحَبًا بِهِمْ **"Onlara rahat ve huzur olmasın!"**

Bu ifade, önder kimselerin kendilerine tâbi olanlara orada söyledikleri beddua olabilir. Yani, "rahat yüzü görmesinler!"

Veya "fevc" yani "bir grup" ifadesinin sıfatı olabilir. Yani, "size uymuş bu insanlar rahat yüzü görmesinler."

Veya cümle içinde hâl olabilir: Yani "sizinle beraber cehenneme atılan bu grup, rahat yüzü görmeyecek bir hâlde ateşe gireceklerdir."

اِنَّهُمْ صَالُوا النَّارِ **"Şüphesiz onlar cehenneme gireceklerdir."**

60- قَالُوا **"Dediler."**

Önderlere uyan tebea, şöyle dediler:

بَلْ اَنْتُمْ لاَمَرْحَبًا بِكُمْ **"Hayır, size rahat ve huzur olmasın."**

Doğrusu, bu söylemiş olduğunuz "rahat yüzü görmesinler" ifadesine siz çok daha fazlasıyla layıksınız. Çünkü hem yoldan çıktınız, hem de yoldan çıkardınız.

اَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا **"Bizi ona siz sevk ettiniz."**

Bizi aldatarak ve teşvikte bulunarak kendi yapmış olduğunuz yanlış inançlar ve çirkin amellere siz sevk ettiniz.

فَبِئْسَ الْقَرَارُ **"Orası ne kötü durak yeridir!"**

Cehennem ne kötü bir yerleşim yeridir.

61- قَالُوا **"Dediler:"**

Etba' durumunda olanlar şunu da söylediler:

رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِى النَّارِ **"Ey Rabbimiz! Buraya girmemize kim sebep olduysa, ateşte onun azabını bir kat daha artır."**

Bu, mevcut azabına bir kat daha azap verilmesini istemek olduğundan **"Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lanetle rahmetinden kov."** (Ahzab, 68) gibi olur.

62- وَقَالُوا مَا لَنَا لاَ نَرٰى رِجَالاً كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْاَشْرَارِ **"Ve dediler: Dünyada kendilerini kötü saydığımız adamları acaba neden göremiyoruz?"**

Bunu söyleyen, küfrün önderleridir. Dünyada iken kendilerini seviyesiz gördükleri ve dalga geçtikleri fakir Müslümanları cehennemde göremeyince böyle söylemişlerdir.

63- اَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا "Onlarla dalga geçerdik!"

اَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْاَبْصَارُ "Yoksa gözden mi kayboldular?"

Sanki şöyle demişlerdir: Onlar burada değiller mi, yoksa gözlerimiz onları görmedi mi?"

Ayette, küfrün liderlerinin gariban Müslümanları seviyesiz görmeleri ve onlarla dalga geçmelerinin, basar ve basiretlerinin azlığı sebebiyle kendi düşkünlüklerinden olduğuna bir delâlet vardır.

64- اِنَّ ذٰلِكَ لَحَقٌّ "Şüphesiz bu, kesin bir gerçektir."

Hikâyelerini anlattığımız kimselerin bu hâli, gerçeğin ta kendisidir, mutlaka bundan konuşulması gerekir.

Sonra da bundan muradın ne olduğunu şöyle açıkladı:

تَخَاصُمُ اَهْلِ النَّارِ "Cehennem ehlinin birbirleriyle çekişmesi."

65- قُلْ اِنَّمَا اَنَا مُنْذِرٌ "De ki: Ben ancak bir uyarıcıyım."

Ey Peygamber! De ki: Ben ancak Allahın azabıyla uyaran biriyim.

وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلاَّ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ "Vahid - Kahhar olan Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur."

O **Vâhid'dir**, zâtında ortağı ve kesreti (çokluğu) kabul etmez.

Kahhar'dır, kahrını dilediği her şeyi yapmaya kâdirdir.

66- رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ "O, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbidir. Azîz- Ğaffar'dır."

O, **Azîz'dir**, cezalandırdığında asla mağlup olmaz.

Ğaffar'dır, yani affedicidir, dilediğinin dilediği günahını bağışlar.

Bu vasıfları ifadede,

-Hem tevhidin anlatılması,

-Hem tevhid ehline vaat, hem de müşriklere tehdit vardır.

İki ayette geçen dört ilâhî isimden (Vahid, Kahhar, Azîz ve Ğaffar) üçünün ilâhî cezayı hatırlatan isimler olması, konunun özellikle müşrikleri uyarmak sadedinde olmasındandır.

318. DERS

İblis'in İnadı

67- قُلْ هُوَ نَبَؤٌا عَظِيمٌ "De ki: O, çok büyük bir haberdir."

Ayetteki **"o"** zamiri, daha evvelinde anlatılan dehşetli azaba bakar. Bundan sonra anlatılacak Hz. Âdemin haberine baktığını söyleyen de olmuştur.

68- اَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ "Siz ondan yüz çeviriyorsunuz."

Siz ise, devam edegelen gafletiniz sebebiyle bundan yüz çeviriyorsunuz. Çünkü akıllı bir kimse böyle bir şeyden yüz çevirmez. Nasıl çevirsin ki, apaçık deliller, onu göstermektedir.

Onların yüz çevirdiği şey,

-Ya bahsi geçen tevhiddir.

-Veya şimdi anlatılacak nübüvvet meselesidir.

69- مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْاَعْلٰى اِذْ يَخْتَصِمُونَ "Mele-i a'lânın tartışmaları hakkında benim hiçbir bilgim yoktu."

Hz. Peygamberin meleklerin kendi aralarındaki konuşmalarını ve aralarında cereyan eden şeyleri, başkasından duymadan ve herhangi bir kitap mütalaa etmeden önceki semavî kitaplarda geçtiği şekilde haber vermesi, ancak vahiyle açıklanabilir.

70- اِنْ يُوحٰى اِلَيَّ اِلَّآ اَنَّمَا اَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ "Bana ancak, benim sadece bir uyarıcı olduğum vahyediliyor."

Üstte altmışbeşinci ayette Hz. Peygamber ancak bir uyarıcı olduğunu ifade etmişti. Burada da, bunun vahiy yoluyla olduğunu nazara verdi.

71- اِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ "Hani, Rabbin meleklere şöyle demişti: Muhakkak ben çamurdan bir insan yaratacağım."

Ayet, iki ayet öncesinde kısaca nazara verilen meleklerin tartışmasını beyan sadedindedir. Çünkü Hz. Âdemin kıssasında, kendisinin yaratılması, meleklerin ve İblisin konuşmaları, kendisinin yeryüzüne halife olmaya

liyakati ve meleklerin secdesi anlatılmaktadır. Bunların bir kısmı Bakara sûresinde geçmişti.[21]

Burada ise önceki anlatımla yetinilerek kısa geçilmiş, buradaki maksada uygun olan miktarı zikredilmiştir. O da, böyle bir kıssayla müşriklere bir uyarıda bulunmaktır. Çünkü onların Hz. Peygamberi kabul etmemeleri, İblisin Hz. Âdemi kabul etmeyişine benzemektedir.

Cenab-ı Hakkın meleklerle konuşması bir melek aracılığıyla olabilir. Öte yandan **mele-i âlâ** ifadesi, Allahı ve melekleri içine alacak şekilde ele alınabilir.

72- فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ **"Onu şekillendirip içine ruhumdan üflediğim zaman onun için secdeye varın."**

Allahın Âdeme ruhundan üflemesinden murat, ona ruh vermek suretiyle hayattar kılmasıdır. **"Ruhumdan"** demesi, onun şerefini ve tertemiz oluşunu ifade eder.

Secdeden murat, Hz. Âdemin hilafetini kabul ve saygı secdesi olmasıdır. Bakara sûresinde bununla alâkalı açıklama yapılmıştı.[22]

73- فَسَجَدَ الْمَلَٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُونَ ۙ **"Bunun üzerine meleklerin hepsi topluca secde ettiler."**

74- اِلَّآ اِبْلِيسَ ۖ **"Yalnız İblis etmedi."**

اِسْتَكْبَرَ **"Büyüklük tasladı."**

وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ **"Ve kâfirlerden oldu."**

Allahın emrine karşı büyüklenmesi ve itaatten kaçınmasıyla kâfirlerden oldu.

Veya o, Allahın ilminde kâfirlerden idi.

75- قَالَ يَٰٓا اِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ اَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ ۖ **"Allah dedi: Ey İblis! İki elimle yarattığıma secde etmekten seni ne alıkoydu?"**

"İki elimle yarattım" ifadesinden murat, "anne-baba vasıtası olmadan bizzat yarattım" manasını ifade eder.

---

21 Bkz. Bakara, 34-36.

22 Bkz. Bakara, 34.

"İki elimle" denilmesi, Âdemin yaratılışında olan ziyadesiyle kudret tecellisi ve farklı fiiller sebebiyledir.

İblis, yerinde olmayan bir tavır sergilemiştir. Çünkü, efendi, kölelerinden bazısını bazısına hizmet ettirebilir. Özellikle, ziyadesiyle artıları olan birine diğerlerini hizmet ettirmesi, hiç de inkâr edilecek bir durum değildir.

اَسْتَكْبَرْتَ **"Büyüklük mü tasladın?"**

اَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ **"Yoksa üstünlerden mi oldun?"**

Haksız yere tekebbürde mi bulundun, yoksa yükselip de üstün olmaya hak mı kazandın?

Şöyle de mana verildi: "Şimdi mi tekebbürde bulundun, yoksa eskiden beri büyüklenenlerden misin?"

76- قَالَ اَنَا۠ خَيْرٌ مِنْهُ **"İblis dedi ki: Ben ondan hayırlıyım."**

İblis, böyle diyerek gerekçesini ortaya koydu. Sözünün devamında ise buna kendince bir delil getirdi.

خَلَقْتَنِى مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ **"Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın."**

77- قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا **"Allah, şöyle dedi: Haydi, çık oradan."**

"Çık oradan" ifadesi

-"Cennetten,

-Semadan,

-Melek suretinden çık" manalarından birine işaret edebilir.

فَاِنَّكَ رَجِيمٌ ۚ **"Çünkü sen kovuldun."**

Çünkü sen, rahmetten ve şerefli bir mahalde bulunmaktan kovuldun.

78- وَاِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِى اِلٰى يَوْمِ الدِّينِ **"Şüphesiz din** (hesap) **gününe kadar lânetim senin üzerinedir."**

79- قَالَ رَبِّ فَاَنْظِرْنِى اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ **"İblis dedi: Ya Rab! O halde insanların diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver."**

80- قَالَ فَاِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ۙ **"Allah dedi: Haydi mühlet verilenlerdensin."**

81- اِلٰى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ **"Belirli bir vakte kadar."**

82- قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَعِينَ **"İblis dedi: İzzetine yemin ederim ki, onların hepsini elbette azdıracağım."**

Senin saltanat ve kahrına yemin ederim ki, onların hepsini azdıracağım.

83- اِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ **"Ancak muhlas kulların müstesna"**

"Muhlas kulların" ifadesinden murat, Allahın kendisine taat için seçtiği ve dalâletten koruduğu kimselerdir.

Ayet **"Muhlis kulların"** şeklinde okunduğunda ise, "kalpleriyle sırf Allaha yönelenler" manası anlaşılır.

84- قَالَ فَالْحَقُّ **"Allah dedi: İşte bu gerçektir.**

وَالْحَقَّ اَقُولُ **"Ben de gerçeği söylüyorum:"**

85- لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ اَجْمَعِينَ **"Andolsun, senden ve onlardan sana tabi olanların hepsinden cehennemi dolduracağım."**

"Senden ve onlardan sana tâbi olanların hepsinden cehennemi dolduracağım" cümlesinde geçen "senden" ifadesi, İblise tâbi olan şeytanları da içine alır.

86- قُلْ مَا اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ **"De ki: Buna mukabil sizden hiçbir ücret istemiyorum."**

Kur'an veya vahyi tebliğe karşı ben sizden bir ücret talep etmiyorum.

وَمَا اَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ **"Ben tekellüfe girenlerden de değilim."**

Ben tekellüfe girip de yapmacık bir şekilde ehil olmadığı şeye ehilmiş gibi görünenlerden değilim. Dolayısıyla nebi olmadığım hâlde nebi imiş gibi görünmem veya Kur'an benim sözüm iken Allaha nisbet etmem söz konusu değildir.

87- اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ **"O, âlemler için ancak bir öğüttür."**

O ancak ins ve cinne bir öğüttür.

88- وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَاَهُ بَعْدَ حِينٍ **"Onun haberlerinin doğruluğunu bir zaman sonra mutlaka bileceksiniz!"**

O Kur'anda olan vaat ve vaîdî veya vaat ve vaîdin gerçekleşmesiyle o haberlerin doğruluğunu elbette ve elbette bileceksiniz.

"Bir zaman sonra" ifadesinden murat,

-Ölümden sonra,

-Kıyamet günü,

-Veya İslâm'ın galip gelmesiyle manaları olabilir.

"Bir zaman sonra mutlaka bileceksiniz!" ifadesinde bir tehdîd vardır.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

"Her kim Sad sûresini okusa, Allahın Davuda musahhar kıldığı dağlar ağırlığınca hasenesi olur ve Allah onu küçük veya büyük herhangi bir günahta ısrar etmekten korur."

ZÜMER SÛRESİ

Zümer Sûresi Mekkî'dir.
Yetmiş beş ayettir.

319. DERS

Putların Dostları

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

1- تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ **"Kitabın indirilişi, Azîz - Hakîm olan Allah'tandır."**

2- اِنَّا اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ **"Biz Kitab'ı sana hak olarak indirdik."**

Veya "Hakkı isbat etmek, üstün kılmak, fasıl fasıl anlatmak için kitabı Sana indirdik."

فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ **"Öyle ise dini Allah'a has kılarak O'na ibadet et."**

Şirk ve riyadan (gösterişten) uzak bir şekilde, dini Allaha has kılarak ibadet et.

3- اَلَا لِلّٰهِ الدِّينُ الْخَالِصُ **"İyi bilin ki, halis din yalnız Allah'ındır."**

Tâatin, sırf O'nun için yapılması gerekir. Çünkü O,

-Uluhiyet sıfatlarının yegane sahibidir.

-İnsanın sırlarına ve içinden geçenlere tümüyle muttalidir.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ اَوْلِيَاءَ **"O'nu bırakıp da başka dostlar edinenler** (şöyle demektedirler:)**"**

Onların tutunduğu bu dostlar, kâfirler olabileceği gibi, melekler, Hz. İsa veya putlar da olabilir.

مَانَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُونَا اِلَى اللّٰهِ زُلْفَى **"Biz onlara ancak bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz."**

اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِى مَاهُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ **"Şüphesiz Allah, ayrılığa düştükleri şeyler konusunda aralarında hüküm verecektir."**

Allah, hak yolda olanları cennete, batıl yolda olanları ise cehenneme koymak suretiyle dinde ihtilaf ettikleri meselelerde hükmünü verecektir.

"Aralarında" ifadesinden murat, kâfirler ve mukabili olan ehl-i imandır.

Denildi ki: Mana şöyle de olabilir: "Allah, bâtıl mabutlara tapanlarla onların taptıkları arasında hükmünü verecektir."

Çünkü o batıl mabutlara tapanlar, mabutlarının şefaatini umuyorlar. Mabutları ise onlara şefaat değil, lanet edecekler.

إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ **"Şüphesiz Allah, yalancı- inkarcı olanları doğru yola iletmez."**

Allah, yalancı ve inkârcı olanları, hakkı bulmaya muvaffak kılmaz. Çünkü böyleleri, basiretini kaybetmiş kimselerdir.

4- لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ اَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَاصْطَفٰى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ **"Eğer Allah bir çocuk edinmek isteseydi, yarattıklarından dilediğini seçerdi."**

Allah, şayet onların iddia ettikleri gibi bir çocuk edinseydi, elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi. Çünkü O'nun dışında mevcut olan her şey O'nun mahlûkudur. Aynı anda iki Vacibu'l-vücudun olması imkânsız olduğu gibi, her şeyin bir Vacibu'l-vücuda dayanması da kaçınılmazdır. Mahlûk Halıka denk olamayacağı için, yaratıcının herhangi bir mahlûka baba makamında olması düşünülemez.

Sonra Cenab-ı Hak bunu takrir ile şöyle buyurdu:

سُبْحَانَهٗ **"O, bundan münezzehtir."**

هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ **"O, Vahid - Kahhar olan Allah'tır."**

Çünkü gerçek ulûhiyet, zâtî birliği gerektiren vücuba (zorunlu varlık olmaya) bağlıdır. Zâtî birlik ise, değil baba – oğul gibi bir durumu kabul etmek, kendine denk bir şey olmasını da nefyeder. Çünkü birbirine emsal olan iki şey, müşterek bir hakikatten ve mahsus bir mahiyetten meydana gelir. Mutlak kahhariyet ise, bir çocuğa ihtiyaç hissettiren zevâli kabul etmeye aykırıdır.

Sonra buna delil olmak üzere Cenab-ı Hak şöyle buyurdu:

5- خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ **"Gökleri ve yeri hak ile yarattı."**

يُكَوِّرُ الَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى الَّيْلِ **"Geceyi gündüzün üzerine sarıyor, gündüzü de gecenin üzerine sarıyor."**

Bunların her biri diğerini bürür. Sanki elbisenin, o elbiseyi giyeni sarması gibi diğerini sarar.

Veya sargının, dolandığı şeyi kaplaması gibi diğerinin üzerini kaplar.

Veya sarık bezinin sarığın aynı yerlerinden gidip gelmesi gibi, bunlar birbirini takip eder.

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ **"Güneşi ve ayı musahhar kıldı."**

كُلٌّ يَجْرِى لِاَجَلٍ مُسَمًّى **"Bunların her biri belli bir süreye kadar akıp gider."**

Gece ve gündüzün belli bir ecel (ecel-i müsemma) ile cereyanı, devrinin sona ermesi veya hareketinin nihaî noktasını ifade eder.

اَلاَ هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ **"İyi bil ki, O Azîz – Ğaffar'dır."**

O **Azîz'dir**, imkân dâhilindeki her şeye kâdirdir, her şey üzere de galiptir.

O, **Ğaffar'dır**; affeder, ceza vermekte ve bu san'at harikası olan tasarruflardaki rahmet ve umumi menfaati kaldırmakta acele etmez.

6- خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ **"O, sizi bir nefisten yarattı."**

ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا **"Sonra ondan eşini var etti."**

Ayet, Allahın süflî âlemde icad ettiği şeylerle, varlığına ve birliğine başka bir delil getirmektir. Delil olarak insandan başlanmıştır. Çünkü o, Allaha delil olan eşya içinde en yakın bir delildir. Ayrıca delâleti en çok ve en hayret verici bir varlıktır.

Ayette zikredildiği üzere, insanın Allaha delil olması üç cihetledir:

1-Hz. Âdemin baba ve anne olmadan yaratılması.

2-Sonra Havva'nın O'na mukabil olarak yaratılması.

3-Sonra bu ikisinden, hasra gelmez bir şekilde nesillerin gelmesi.

وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْاَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ اَزْوَاجٍ **"Sizin için davarlardan** (erkekli ve dişili olarak) **sekiz tane indirdi** (yarattı)**."**

Bundan murat: Deve, sığır, koyun ve keçiden birer çift olmak üzere sekiz adet davardır. Ayetin metninde bunların nüzul ettirildiği (indirildiği) bildirilir. Bu ise "Allah, sizin için bunları yaratmaya hükmetti" Veya "Allah bunları

size kısmet olarak belirledi" manasına gelir. Çünkü Allahın hükümleri ve taksim ettiği şeyler levh-i mahfuzda yazıldığı cihetle **"nüzul"** ile vasfedilir.

Veya bundan murat şu olabilir: "Allah bunları yıldızların ışığı ve yağmurlar gibi nâzil olan sebeplerle meydana getirdi."

يَخْلُقُكُمْ فِى بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِى ظُلُمَاتٍ ثَلٰثٍ **"Sizi analarınızın karınlarında üç karanlık içinde bir yaratılıştan diğer yaratılışa yaratıp duruyor."**

Ayet, öncesinde geçen insanların ve hayvanların yaratılış keyfiyetini beyan ile bunlardaki kudret harikalarını ortaya koymaktadır. Ancak, akıl sahibi olanlar, tağlib yoluyla anlatılmıştır.

Veya özelilkle insanlara hitap ile anlatması, asıl muhatabın onlar olmasındandır.

"Bir yaratılıştan diğer yaratılışa" ifadesinden murat, nutfeden alakaya, alakadan mudğaya, mudğadan kemiklerin yaratılmasına, bu kemiklere et giydirilmesine ve düzgün bir canlı olarak yaratılmasına kadar geçen merhalelerdir.

Üç karanlık ise,

-Karın,
-Rahim,
-Ve meşime karanlıklarıdır.
Veya,
-Babanın sulbü,
-Ana rahmi,
-Ve ana karnıdır.

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ **"İşte Rabbiniz olan Allah."**

İşte, fiilleri bunlar olan Zat, sizi terbiye eden Allahtır. O, ibadetinize layıktır ve her şeyin sahibidir.

لَهُ الْمُلْكُ **"Mülk** (mutlak hâkimiyet) **yalnız O'nundur."**

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ **"O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."**

Çünkü, yaratmada O'ndan başkasının müdahalesi yoktur.

فَاَنّٰى تُصْرَفُونَ **"O hâlde, nasıl oluyor da haktan döndürülüyorsunuz?"**

Nasıl da O'na ibadet yerine Ona şirke udûl ediyor, dönüyorsunuz?

7- إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ **"Eğer nankörlük ederseniz, şüphesiz ki Allah'ın size ihtiyacı yoktur."**

وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ **"Ama kulları için inkâra razı olmaz."**

O'nun insanların imanına ihtiyacı yoktur. Ama onlara bir rahmet olarak, zarar görmeleri hasebiyle, küfre girmelerine rıza göstermez.

وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ **"Eğer şükrederseniz, sizin için buna razı olur."**

Çünkü şükür, sizin felahınıza sebeptir.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ **"Hiçbir günahkâr başka bir günahkârın yükünü yüklenmez."**

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ **"Sonra dönüşünüz ancak Rabbinizedir."**

فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ **"O da size yaptıklarınızı tek tek haber verir."**

Sizi hesaba çekerek ve amellerinizin karşılığını vererek size yaptıklarınızı tek tek haber verir.

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ **"Çünkü O, kalplerde olanı hakkıyla bilendir."**

Sizin hiçbir gizli ameliniz O'na gizli kalmaz.

8- وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ **"İnsana bir zarar dokunduğu zaman Rabbine yönelerek O'na yalvarır."**

ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ **"Sonra** (Rabbi) **kendi tarafından ona bir nimet verdiği zaman,** (insan) **daha önce yalvardığını unutur."**

Bundan murat,

-Açması için Allaha yalvardığı sıkıntılı hâli unutması

-Veya yalvardığı Rabbini unutması olabilir.

وَجَعَلَ لِلَّهِ أَنْدَادًا لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ **"Ve O'nun yolundan saptırmak için Allah'a eşler koşar."**

قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا **"De ki: Küfrünle biraz keyfet bakalım!"**

Buradaki emir, tehdit manası taşır. Bu üslûbda, küfrün mesnedi olma-

yan bir nevi arzu olduğunu hissettirmek vardır. Ayrıca, kâfirlerin ahirette eğlenmekten ümitlerini kesmek vardır. Bundan dolayı ayetin devamında bunun illetini nazara vermek için şöyle bildirdi:

اِنَّكَ مِنْ اَصْحَابِ النَّارِ **"Şüphesiz sen cehennem ashabındansın."**

9- اَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ اٰنَاءَ الَّيْلِ سَاجِدًا وَّقَآئِمًا يَحْذَرُ الْاٰخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهٖ

"(Böyle bir kimse mi Allah katında makbuldür,) **yoksa gece vakitlerinde, secde hâlinde ve kıyamda, ahiretten korkarak ve Rabbinin rahmetini umarak ibadet eden mi?"**

Burada kâfir olan bir kimseyle, gece saatlerinde tâat vazifelerini yapmak için gayret gösterenin aynı tutulmayacağı anlatılır.

Veya şöyle de mana verilebilir: Gece saatlerinde tâat vazifelerini yapan kimse, böyle olmayan gibi midir?

قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَايَعْلَمُونَ **"De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"**

Önce amel kuvveti cihetiyle bir olmadıkları nazara verilmişti. Bununla da ilim kuvveti itibarıyla iki fırkanın eşit olmadıkları anlatıldı, en beliğ bir şekilde ilmin üstünlüğü nazara verildi.

Denildi ki: Ayet, teşbih (benzetme) yoluyla birinci mukayesenin bir takriridir. Yani, âlimler ve cahiller eşit olmadıkları gibi, Allaha tâat hâlinde olanlarla Ona isyan edenler de eşit değillerdir.

اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوا الْاَلْبَابِ **"Ancak akıl sahipleri öğüt alırlar."**

Bu gibi apaçık delilleri, ancak akıl sahibi olanlar tezekkür ederler.

320. DERS

Sözün En Güzeline Uyanlar

10- قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ **"De ki: Ey iman eden kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının."**

Tâate sarılmak suretiyle Rabbinizden korkun.

لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا فِى هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ **"Bu dünyada iyilik yapanlar için bir iyilik vardır."**

Dünyada tâât ile güzel işler yapanlara, ahirette güzel bir sevap vardır.

Denildi ki: Mana şöyle de olabilir: Güzel işler yapanlara, şu dünyada sıhhat ve âfiyet gibi güzel şeyler vardır.[1]

وَاَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةٌ **"Ve Allah'ın arzı geniştir."**

Dolayısıyla vatanında güzel işler yapamayan bir insan, bunu yapabileceği yere gitsin.

اِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ **"Sabredenlere mükâfatları elbette hesapsız olarak verilir."**

Tâatin zorluklarına karşı belâları yüklenerek sabreden ve bunun için vatanını terk eden sabırlı kimseler, sayan kimsenin saymakla bitiremeyeceği bir mükâfata nâil olurlar. Hadis-i şerifte şöyle bildirilir:

"Kıyamet günü namaz kılan, sadaka veren ve hacca giden kimselerin sevabını tartmada teraziler kurulur ve mükâfatlarını eksiksiz alırlar. Belâ ehli olan musibetzedeler için ise teraziler kurulmaz, mükâfatları yağmur gibi yağdırılır. Dünyada iken musibetlerden uzak yaşayan afiyet ehli, belâ

---

[1] Türkçede "cömert ol baban gibi, cimri olma" ifadesinde şayet virgülü "ol" kelimesinin önüne getirirsek, farklı bir mana ifade edilmesi gibi, üstte nazara verilen iki mana, aslında virgülden kaynaklanmaktadır. Ayetin metninde bu bir virgülle sağlanabilirken, meâlde bunu aynı netlikte görememekteyiz. Bu durumda meâli iki şekilde vermek mümkündür:

-Şu dünyada güzel işler yapanlara bir hasene vardır.

-Güzel işler yapanlara, şu dünyada bir hasene vardır."

ehlinin alıp götürdükleri sevabı görünce "keşke cesetlerimiz demirden taraklarla taransaydı" diye temennide bulunurlar."

11- قُلْ اِنِّیْٓ اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّیْنَ "De ki: "Şüphesiz bana, dini Ona has kılarak Allah'a ibadet etmem emredildi."

12- وَاُمِرْتُ لِاَنْ اَكُوْنَ اَوَّلَ الْمُسْلِمِیْنَ "O'na teslim olanların ilki olmam için bana böyle emredildi."

Bana bunun emredilmesi, dünya ve ahirette onların önünde olmam içindir. Çünkü dinde önde olmanın ölçüsü, ihlâstır.

Veya şöyle de mana verilebilir: "O'na teslim olanların ilki olduğum için bana böyle emredildi." Çünkü Hz. Peygamber, Kureyş ve onların dinine giren herkes içinde, yüzünü Allaha teslim edenlerin ilkidir.

Bu ayetin üstteki ayetten farkı, dinde ihlâslı olmanın illetini beyan etmiş olmasıdır.[2]

Ayette şunu da hissettirmek vardır: İhlâsla yapılan ibadet, her ne kadar lizâtihi emredilmesi gereken bir durum ise de, dinde yarış da onun yapılmasını gerektirmektedir.[3]

Ancak şöyle de mana verilmesi caizdir: "İhlâsın emredilmesinden sonra, ihlâsta önde olmam, ihlâsa davet ederken önce kendimden başlamam bana emrolundu."

13- قُلْ اِنِّیْٓ اَخَافُ اِنْ عَصَیْتُ رَبِّیْ عَذَابَ یَوْمٍ عَظِیْمٍ "De ki: Eğer Rabbime isyan edersem, büyük bir günün azabından korkarım."

Eğer ben ihlâsı terk eder ve sizin içinde bulunduğunuz şirk ve riyaya meyledersem, o büyük günün azabından korkarım.

Bu güne **"büyük gün"** denilmesi, herhangi bir cihetle büyük olmasındandır.

14- قُلِ اللّٰهَ اَعْبُدُ مُخْلِصًا لَّهُ دِیْنِیْ "De ki: "Ben dinimi Allah'a has kılarak sadece O'na ibadet ediyorum."

---

2 Bu açıklama **"Şüphesiz bana, dini Ona has kılarak Allah'a ibadet etmem emredildi"** ifadesinden sonra, "bana böyle emredilmesi, Allaha teslim olanların ilki olmam içindir" manasını ifade etmesi esas alındığına göredir.

3 Yani, ihlâslı ibadet zâtında güzeldir. Bu, dindar olanla dindar olmayanı birbirinden ayırdığı gibi, dindar olanların da derecelerini ortaya koyar, daha ziyade ihlâslı olan, dinde daha önde olur.

Öncesinde Hz. Peygambere ibadet ve ihlâsın emredildiği geçmişti. Bununla da ihlâsını ve dinde samimi olduğunu bildirmesi emredildi. Yoksa kendi bildirdiği esaslara muhalefet ederse, ceza görecektir.

Hz. Peygamber tarafından bunun ilan edilmesinde, onların "acaba bir açığını bulabilir miyiz" şeklindeki ümitlerini kesmek vardır. Bunun için, devamında şöyle bildirildi:

15- فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ **"Artık Allah'tan başka dilediğinize ibadet edin!"**

Bunda, onlara hem bir tehdit, hem de başarıya ulaşamayacaklarını bildirmek vardır.

قُلْ اِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيمَةِ **"De ki: Şüphesiz hüsrana uğrayanlar, kıyamet gününde kendilerini ve beraber oldukları kimseleri hüsrana sokanlardır."**

De ki: Hüsranda (zararda) kemâlde olanlar hem yoldan çıkarak kendilerine, hem de yoldan çıkararak mensuplarına kıyamet günü yazık edenlerdir. Çünkü o gün geldiğinde, cennete bedel cehenneme gireceklerdir.

Bunların hüsranda kemâlde olması, bütün zarar cihetlerini kendilerinde cem etmelerindendir.

Bunların ehillerine yazık etmeleri şöyle de açıklanmıştır: Şayet beraber oldukları bu kimseler cehennem ehli olmuşlarsa, zâten kendilerine yazık ettikleri gibi bunlara da yazık etmişlerdir. Şayet bu kimseler cennet ehli olmuşlarsa, bir daha dönmeyecek şekilde onları kaybetmişlerdir.

اَلاَ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ **"İyi bilin ki bu, apaçık hüsranın ta kendisidir."**

Ayette çok cihetlerle te'kid yapılmış, mana kuvvetli bir şekilde gösterilmiştir:

-**"İyi bilin!"** ifadesiyle başlanılması,

-**"Ta kendisidir"** şeklinde yapılan vurgu,

-**"Hüsran"** kelimesinin elif-lâmlı gelmesi,

-Bu hüsranın **"mübîn"** yani gayet açık olduğunu ifade etmek...

16- لَهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ **"Onlar için üstlerinde ateşten katmanlar, altlarında** (ateşten) **katmanlar vardır."**

ذٰلِكَ يُخَوِّفُ اللّٰهُ بِهٖ عِبَادَهٗ **"İşte Allah, kullarını bununla korkutur."**

Ayet, onların hüsranını açıklamaktadır. Allahın böyle bir azapla kullarını korkutması, kendilerini bu azaba maruz bırakacak hâllerden korumaları içindir.

يٰعِبَادِ فَاتَّقُوْنِ **"Ey kullarım, bana karşı gelmekten sakının."**

Gadabımı celbedecek şeylere kalkışmayın!

17- وَالَّذِيْنَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوْتَ اَنْ يَّعْبُدُوْهَا وَاَنَابُوْٓا اِلَى اللّٰهِ لَهُمُ الْبُشْرٰى **"Tâğût'a kulluk etmekten kaçınan ve içtenlikle Allah'a yönelenler için müjde vardır."**

Tağut, son derece azgın ve taşkın anlamında olup, daha çok şeytan hakkında kullanılmaktadır.

فَبَشِّرْ عِبَادِ **"O hâlde, kullarımı müjdele!"**

Bu **müjde**, bunun karşılığının kendilerine verileceği müjdesi olup, Peygamberler diliyle söylenmiştir veya ölüm anında melekler aracılığıyla bildirilecektir.

18- اَلَّذِيْنَ يَسْتَمِعُوْنَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُوْنَ اَحْسَنَهٗ **"Onlar sözü dinlerler, sonra da en güzeline uyarlar."**

Ayetin bu kısmı, onların kaçındıkları şeylerin başlangıcını nazara verir. Ayrıca, bu kimselerin dinde seçici olduklarını, hak ile batılı ayırt edip en efdal olanı tercih ettiklerini bildirir.

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ هَدٰيهُمُ اللّٰهُ **"İşte onlar, Allah'ın kendilerine hidayet ettiği kimselerdir."**

İşte bunlar, Allahın dinine seçtiği kimselerdir.

وَاُولٰٓئِكَ هُمْ اُولُوا الْاَلْبَابِ **"Ve işte onlar akıl sahiplerinin ta kendileridir."**

Ve bunlar vehim ve âdet perdelerini aşabilmiş akl-ı selim sahibi kimselerdir.

Bunda, hidayetin Allahın fiili olup, nefsin de bunu kabulüyle meydana geldiğine bir dalâlet vardır.

19- أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ **"Hakkında azap sözü** (hükmü) **gerçekleşenler,** (hiç onlar gibi olur mu?)"

أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ **"Artık ateşte olanı sen mi kurtaracaksın?"**

Yani, "Sen onların maliki misin? Azabı hak edeni Sen mi kurtaracaksın?"

Bu soru üslûbunda "hayır, kurtaramazsın!" manası vardır. "onları Sen mi kurtaracaksın" şeklinde zamirle anlatılabileceği hâlde **"ateşte olanı Sen mi kurtaracaksın?"** denilmesi de bu manayı teyid etmektedir.

Ayrıca ayette hakkında azap hükmü verilmiş olan kimsenin ona düşmüş gibi olduğuna delâlet vardır. Çünkü Allahın vaadinde hilaf olamaz.

Yine ayette, peygamberlerin mücadelesinin imana davet ile insanları ateşten kurtarma gayreti olduğuna dikkat çekmek vardır.

20- لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ **"Fakat Rabbine karşı gelmekten sakınanlar için** (cennette) **üst üste yapılmış ve altlarından ırmaklar akan köşkler vardır."**

وَعْدَ اللَّهِ **"Allah, gerçek bir vaadde bulunmuştur."**

لَا يُخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ **"Allah, va'dinden dönmez."**

Va'dinde durmamak bir noksanlıktır. Böyle bir şey ise Allah hakkında imkansızdır.

321. DERS

Ürperen Kalpler

21- اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهٗ يَنَابِيعَ فِى الْاَرْضِ **"Görmedin mi, Allah gökten su indirdi de onu yeryüzündeki kaynaklara ulaştırdı."**

Bundan murat gözeler ve yeraltındaki suyun mecralarıdır. Veya yerden kaynayan pınarlardır.

ثُمَّ يُخْرِجُ بِهٖ زَرْعًا مُخْتَلِفًا اَلْوَانُهٗ **"Sonra onunla rengarenk mahsuller çıkarır."**

Muhtelif renklerden murat buğday, arpa gibi çeşitli sınıflar olabileceği gibi, yeşil, kırmızı gibi bunların keyfiyetlerinin farklı olması da olabilir.

ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرٰيهُ مُصْفَرًّا **"Sonra mahsuller kuruyor da onları sapsarı kesilmiş görürsün."**

Sonra bu ekin kurur. Bu hâle gelince, tarladan kaldırılma zamanı gelmiş demektir.

ثُمَّ يَجْعَلُهٗ حُطَامًا **"Sonra da onu bir çöpe çevirir."**

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِاُولِى الْاَلْبَابِ **"Şüphesiz ki bunda akıl sahipleri için bir öğüt vardır.**

Elbette bütün bu olanlar, bunların tedbirini gören bir Sani-i Hakimi hatırlatır.

Veya ayette çizilen tablo, dünya hayatına bir temsildir, "ona aldanma!" şeklinde bir mesaj sunmaktadır.

"Akıl sahipleri için bir öğüt"

Çünkü, akıl sahiplerinden başkası bunları düşünmez.

22- اَفَمَنْ شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرَهٗ لِلْاِسْلَامِ فَهُوَ عَلٰى نُورٍ مِنْ رَبِّهٖ **"Allah'ın, göğsünü İslâm'a açtığı, böylece Rabbinden bir nur üzere bulunan kimse,** (kalbi imana kapalı kimse gibi midir?)"

Allah sadra genişlik verince, İslâm o sadra kolaylıkla girer, yerleşir. Zor-

lanmadan kabulü sebebiyle, nefsini kuvvetli istidad sahibi kılar. Allahı o sadr ile ifade eder, tanır.

Şu cihetle ki:

Sadr, kalbin mahallidir. Kalp ise ruhun menbaıdır. Ruh ise, İslamı kabul eden nefis ile alakalıdır.

Ayette geçen nurdan murat, marifet ve hakka hidayettir. Hz. Peygamber bunu şöyle açıklar:

"Nur kalbe girdiğinde, o kalpte inşirah ve genişlik meydana gelir.

Denildi ki: Ya Rasûlallah, bunun alâmeti nedir?

Şöyle buyurdu: Bekâ yurduna ciddi yönelmek, şu aldanma yeri olan dünyadan uzaklaşmak, daha gelmeden ölüme hazırlanmak."

فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللّٰهِ **"Allah'ın zikrine karşı kalpleri katı olanların vay hâline!"**

Ayette sadrın (göğsün) İslâm'a açılması Allaha nisbet edilmiş, buna mukabil kalp katılığı onlara verilmiştir. Bu da birincilerin kabulünü, diğerlerinin ise kabulden kaçınmasını daha etkili bir şekilde ifade etmek içindir.

أُولٰٓئِكَ فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ **"İşte onlar apaçık bir dalalet içindedir."**

Onların dalâlette oldukları, en edna bir bakışta bile ortaya çıkar.

Ayet Hz. Ali ve Hz. Hamzayla, Ebu Leheb ve oğlu hakkında inmiştir.

23- اَللّٰهُ نَزَّلَ اَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِىَ **"Allah, sözün en güzelini müteşabih, mesani** (ahenkli) **bir kitap olarak indirdi."**

"En güzel söz"den murat, Kur'andır.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Hz. Peygamberin ashabı bir usanç hâli gösterdiklerinde "Bize bir şeyler anlat" demişlerdi. Bu münasebetle ayet nazil oldu.

Cümlenin "Allah" ile başlaması, "indirdi" fiilinin O'na isnad edilmesi, indirilen kitabın azametini gösterir ve o kitabın güzelliğine de şehadet eder.

İndirilen kitabın müteşabih olması, o kitabı meydana getiren kısımların,

-İ'caz,

-Nazmın birbirine cevap vermesi,

-Mananın sahih olması,

-Ve genel menfaatlere delâlette birbirine benzemesi yönündendir.

Ayet metnindeki **"mesani"** kelimesinin açıklaması Hicr sûresinde geçmişti.[4]

Burada **"kitap"** kelimesinin vasfı olması,

"Kur'an, sûre ve ayetlerdir", "İnsan; kemik, damar ve sinirlerdir" cümlelerinde olduğu gibi, tafsilatı itibarıyladır.

Veya "müteşabih" kelimesi için bir temyizdir.

تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ۚ **"Rablerinden korkanların derileri ondan dolayı ürperir."**

Onda olan tehdît ayetlerinin korkusundan ürperti duyarlar, tüyleri diken diken olur. Bu ifade, korkunun şiddetini ifade etmekte bir meseldir.

ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ **"Sonra derileri ve kalpleri Allah'ın zikrine karşı yumuşar."**

Sonra onların derileri ve kalpleri rahmetin genişliği ve mağfiretin umumî oluşuyla Allahın zikriyle sükûnet bulur, itminana erer.

"Allahın zikri" ifadesinin mutlak gelmesi, Allahın tasarrufunda asıl olanın rahmet olduğunu ve rahmetinin gadabına galip geldiğini hissettirmek içindir.[5]

Ayette önce ilâhî haşyetten derilerinin ürperdiği nazara verildi. Sonrasında ise sadece derilerinin sükûnetinden söz edilmeyip kalplerinin de sükûnetinden söz edildi. Öncesinde her ne kadar kalp geçmemişse de, haşyet kelimesi kalbi çağrıştırmaktadır. Çünkü haşyet duymak, kalbe arız olan hâllerden biridir.

ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ **"İşte bu, Allah'ın hidayet rehberidir, onunla dilediğini doğru yola iletir."**

"İşte bu", yani, Kitap veya kalpte meydana gelen haşyet ve ümit, Allahtan bir hidayettir. Allah onunla, hidayetini dilediği kimseye hidayet eder.

---

4 Bkz. Hicr, 87

5 **"Allahın zikri"** ifadesi "Allahı anmak, Allahı hatırlamak" anlamına gelir. Allahı "ceza verici, intikam alıcı, gadab sahibi..." şeklinde hatırlamak da bir hatırlamak olmakla beraber, ayette hangi cihetle hatırladıkları söylenmemiş, bu hatırlamanın neticesinde sükûnete kavuştukları, itminana erdikleri nazara verilmiştir. Bu da, O'nu rahmetiyle, affıyla hatırladıklarını gösterir.

وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَالَهُ مِنْ هَادٍ **"Ve Allah, kimi de saptırırsa artık onun için hiçbir yol gösterici yoktur."**

Allah kimi de yardımsız bırakarak yoldan çıkarırsa O kimseyi dalâletten çıkaracak bir rehber yoktur.

24- اَفَمَنْ يَّتَّقِى بِوَجْهِهٖ سُوْٓءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ **"Kıyamet günü kötü azaba karşı yüzüyle korunan kimse,** (o gün azaptan emin olan kimse gibi midir?)**"**

Kıyamet günü kötü azaba karşı elleri bağlı olduğu cihetle kendini koruyamayan, ancak yüzünü kalkan yapan kimseyle, böyle bir azaptan emniyette olan kimse hiç bir olur mu?

وَقِيْلَ لِلظّٰلِمِيْنَ ذُوْقُوْا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُوْنَ **"O zalimlere, "tadın bakalım kazandıklarınızı" denir."**

"Onlara" yerine **"o zâlimlere"** denilmesi, onların zulmünü tesciller ve maruz kaldıkları durumun sebebini hissettirir.

25- كَذَّبَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Onlardan öncekiler de yalanladı."**

فَاَتٰىهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُوْنَ **"Derken azap kendilerine farkına varmadıkları bir yerden geldi."**

26- فَاَذَاقَهُمُ اللّٰهُ الْخِزْيَ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا **"Böylece Allah dünya hayatında onlara zilleti tattırdı."**

Allah onlara şu dünya hayatında,

-Hayvan şekline sokmak. (Mesh)

-Yerin dibine geçirmek. (Hasf)

-Öldürülmek.

-Esaret hayatı yaşatmak.

-Sürgüne gönderilmek gibi zilletler tattırır.

وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ **"Ahiret azabı elbette daha büyüktür."**

Onlar için hazırlanan ahiret azabı ise, şiddeti ve devamından dolayı çok daha büyüktür.

لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ **"Keşke bilselerdi!"**

Şayet onlar ilim ve tefekkür ehli olsalardı bunu bilirler ve bundan ibret alırlardı.

27- وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِى هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ **"Andolsun, biz bu Kur'an'da insanlar için her türlü misali verdik."**

"Her türlü misal"den murat, Kur'ana bakan kişinin dinle ilgili meselelerde ihtiyaç duyduğu her türlü meseldir.

لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ **"Ola ki öğüt alırlar."**

Olur ki bununla öğüt alırlar.

28- قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِى عِوَجٍ **"Onu, hiçbir eğriliği bulunmayan Arabça bir Kur'an olarak indirdik."**

Onda hiçbir cihetle doğruluğa halel verecek bir şey yoktur.

لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ **"Ola ki sakınırlar."**

Kur'anda, ihtiyaç duyulan her meselin zikredilmesinin ikinci bir illetidir.[6]

Bu ikinci illet, birinciye terettüp eden bir neticedir.[7]

29- ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً رَجُلاً فِيهِ شُرَكَآءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلاً سَلَمًا لِرَجُلٍ **"Allah, birbiriyle çekişen sahipleri bulunan biri ile, yalnızca birine ait olan bir başkasını misal getirdi."**

Allah, müşrik ve muvahhid için şöyle misal getirdi:

Şirk yolunda giden kimsenin mesleği, mabutlarının her birinin ondan ibadet etmesini ve o kimse hakkında kendi aralarında çekişme hâlinde olmalarını gerektirir. O ise, bunların hangisinin isteğini yerine getireceği hususunda şaşırıp kalmış, ne yapacağını bilmez bir hâle gelmiştir. İşte müşrik böyle bir hâldedir.

Tevhid ehli olan kimse ise, sadece bir Allahı bilir, başkasının ona "bana kul ol" demesi söz konusu olamaz.[8]

هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلاً **"Bu ikisinin durumu hiç aynı olur mu?"**

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ **"Hamd, Allah'a mahsustur."**

---

6 Birincisi, insanların öğüt almasıydı.

7 Yani, Kur'andan öğüt alan biri günahlardan, ilâhî yasaklardan kaçınır. Öğüt almayan biri için böyle bir kaçınma düşünülemez.

8 Mesela, bir asker on komutanın emri altında olduğunda ne yapacağını, kimin emrine göre hareket edeceğini şaşırır. Ama on asker bir komutana bağlı olduğunda nizam ve intizamla emre itaat ederler.

Her türlü hamd O'na mahsustur. Gerçekte O'ndan başkası hamdde O'na şerik olamaz. Çünkü,

-Nimetlerin gerçek sahibi O'dur.

-Herşeyin mutlak mâliki Odur.

بَلْ اَكْثَرُهُمْ لاَيَعْلَمُونَ **"Hayır, onların çoğu bilmiyorlar."**

Aşırı cehaletlerinden, başkasını O'na şerik kılıyorlar.

30- اِنَّكَ مَيِّتٌ وَاِنَّهُمْ مَيِّتُونَ **"Şüphesiz sen ölüsün ve şüphesiz onlar da ölüler."**

Çünkü her biriniz ölüme mahkûmsunuz ve ölüler sınıfındasınız.

31- ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ **"Sonra şüphesiz siz kıyamet günü Rabbinizin huzurunda muhakeme edileceksiniz."**

Orada Sen ey Peygamber, tevhidde hak üzere olduğunu ve onların Allaha şirk koşmada batıl üzere olduklarını, irşat ve tebliğe çalıştığını, onların ise tekzib ve inatta ısrar ettiklerini isbat edip galip geleceksin. Onlar ise "biz büyüklerimize uyduk", "atalarımızı böyle bulduk" gibi batıl gerekçelerle mazeretlerini ileri sürecekler.

Denildi ki: Ayette nazara verilen hasımlaşmak geneldir. İnsanlar şu dünya hayatında aralarında geçen meseleler hakkında orada hasımlaşırlar, muhakeme olurlar.

322. DERS

Allah Kuluna Yeter

32- فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللّٰهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ اِذْ جَاءَهٗ **"Artık Allah'a karşı yalan uyduran ve kendisine geldiğinde doğruyu yalanlayandan daha zalim kim olabilir?"**

Çocuk ve ortak isnad ederek Allaha karşı yalan uyduran ve Hz. Peygamberin getirdiklerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir?

Bu kimse, doğru olan kendisine geldiğinde hiç beklemeden ve üzerinde düşünmeden yalanlama cihetine gitmiştir.

اَلَيْسَ فِى جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ **"Cehennemde kâfirler için kalacak bir yer mi yok!?"**

Böyle bir cehennem, amellerine bir karşılık olarak onlara kâfidir.

Burada **"kâfirler"** ifadesi belli kâfirleri ifade edebildiği gibi, cins için olup bütün kâfirleri içine alabilir.

Bu ayetle, doğru bir şeyi yalanlamış olmaları sebebiyle bid'a ehlinin kâfir olduğuna delil getirenler olmuşsa da, sağlam bir delil değildir. Çünkü ayet, peygamberin getirdiğini yalanlamak hususunda gelmiştir.[9]

33- وَالَّذِى جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهٖٓ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ **"Doğru olanı getiren ve onu tasdik eden var ya, işte onlar müttakilerdir."**

Ayet, devamında çoğul gelmesinin delâletiyle, bütün peygamberleri ve onlara inanan bütün mü'minleri içine alır.

Denildi ki: **"Andolsun, Musa'ya kitabı verdik. Ola ki hidayete ge-**

---

[9] Bid'a ehli olanlar ise, peygamberden geleni reddetmek değil, aslında doğru iken yanlış zannettikleri şeyleri reddediyorlar. Mesela, Mu'tezile mezhebinden olan biri, "kişi kendi fiillerinin yaratıcısı olmalı ki sorumlu olabilsin" diyor. Hâlbuki insanın elinde olan sadece kesbtir, yaratan ise Allah'tır. Allah, her şeyin yaratıcısıdır, insanın fiillerinin de yaratıcısıdır.

İşte, Mu'tezile mezhebi tarzında bir kabul, sahibini kâfir yapmaz, ama ehl-i bid'aya dâhil eder.

lirler." (Mü'minun, 49) ayetinde olduğu gibi, burada murat Hz. Peygamber ve O'na tâbi olan mü'minlerdir.[10]

Denildi ki: **Doğruyu getiren** Hz. Peygamber ve **o doğruyu tasdik eden** Ebubekir-i Sıddık'tır.

34- لَهُمْ مَا يَشَآؤُنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ "Onlar için Rableri nezdinde ne dilerlerse vardır."

"Rableri nezdinde" ifadesinden murat, cennettir.

ذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الْمُحْسِنِينَ "İşte bu, muhsin olanların mükafatıdır."

İşte bu, güzel işler yapmalarına bir karşılık olmak üzere, onların mükâfatıdır.

35- لِيُكَفِّرَ اللّٰهُ عَنْهُمْ اَسْوَاَ الَّذِى عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ الَّذِى كَانُوا يَعْمَلُونَ "Allah, işlediklerinin en kötüsünü örtmek ve yaptıklarının en güzeli ile karşılık vermek için (onları böyle mükâfatlandırdı)**."**

Ayette **"işlediklerinin en kötüsünü örtmek..."** denilmesi, "böylesi bile örtüldükten sonra, diğerleri evleviyetle örtülür" manasını ifade etmek içindir.

Veya şu manayı hissettirmek vardır: Günahları ciddiye almaları sebebiyle, kendilerini kusurlu, günahkâr görürler. Kendilerinden sadır olan küçük günahlar, onların en çirkin amelleridir.[11]

Yaptıklarının en güzeliyle karşılık verilmesi, ihlâsları sebebiyle kendilerine ziyadesiyle ve çok büyük mükâfat verileceğini anlatır.

36- اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ "Allah, kuluna yetmez mi?"

Buradaki soru, ziyadesiyle isbat içindir. Yani, "yeter mi yeter."

Burada "abd"den murat. Hz. Peygamberdir.

---

[10] Yani, önce Hz. Musa fert olarak zikredilip ardından **"ola ki hidayete gelirler"** denilerek çoğul getirilmesi gibi, konumuz olan ayette de her ne kadar zamir tekil olarak gelmişse de bununla ümmet-i Muhammedin kastedilmesi mümkündür.

[11] Yani, aslında bunlar büyük günah işlemezler. Ama günah konusunda o kadar hassastırlar ki, küçük günahlarını bile çok büyük telakki ederler. Günahın küçüklüğünü değil, kendisine karşı günah işlenen Zâtın büyüklüğünü düşünürler.

Ama cins ifade edip Allaha kul olan herkesi içine alması da muhtemeldir.

Bundan muradın peygamberler olduğu da söylenmiştir.

وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ **"Seni O'ndan başkalarıyla korkutmaya çalışıyorlar."**

Sebeb-i Nüzûl

Kureyşliler, Hz. Peygambere "Sen ilahlarımızı diline doluyorsun, korkarız sana bir zarar verirler" demişlerdi.

Denildi ki: Hz. Peygamber Uzza putunu kırmak üzere Halid Bin Velidi göndermişti. Puta görevli olan kişi Hz. Halide dedi: "Böyle bir şey yapmandan seni sakındırırım. Çünkü onun çok kuvveti var." Hz. Halid ise puta yüklendi, burnu üstüne yere yıktı.

Hz. Halidi korkutmalarının Hz. Peygamberi korkutma yerine konulması, onun korkutulduğu şeyi emredenin Hz. Peygamber olmasındandır.

وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَالَهُ مِنْ هَادٍ **"Allah, kimi saptırırsa artık onun için bir yol gösterici yoktur."**

Öyle ki, bu dalâletin neticesi olarak Allahın kuluna kâfi olmasından gaflet eden ve onu fayda ve zarar vermeye gücü yetmeyen putlarla korkutmaya çalışan kimseye gelince, artık onu doğru yola sevkedecek kimse yoktur.

Çünkü, ayetin devamının işaret ettiği üzere, O'nun fiilini kimse geri çeviremez.

37- وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَمَالَهُ مِنْ مُضِلٍّ **"Allah, kimi de doğru yola iletirse, artık onu saptıracak hiç kimse yoktur."**

اَلَيْسَ اللّٰهُ بِعَزِيزٍ ذِى انْتِقَامٍ **"Allah Azîz - intikam sahibi değil midir?"**

O, **Azîz** olmasıyla daima galiptir, dilediğini men etmeye de kâdirdir. Ayrıca O, **müntakimdir**, düşmanlarından intikam alır.

38- وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ **"Andolsun ki onlara, "gökleri ve yeri kim yarattı?" diye soracak olsan, elbette "Allah!" diyeceklerdir."**

Yaratıcının O olduğuna dair apaçık deliller olduğundan, ister istemez "Allah" derler.

قُلْ اَفَرَاَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ **"De ki: Söyleyin bakalım, Allah'ı bırakıp da ibadet ettikleriniz var ya!"**

اِنْ اَرَادَنِىَ اللّٰهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهٖٓ **"Eğer Allah bana bir zarar vermek isterse, onlar O'nun zararını giderebilirler mi?"**

Âlemi yaratanın Allah olduğu sizce de tahakkuk ettikten sonra, söyleyin bakalım, şayet Allah bana bir zarar vermeyi murat ederse, bu zararı ortadan kaldırabilirler mi?

اَوْ اَرَادَنِى بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهٖ **"Yahut bana bir rahmet dilerse, onlar O'nun rahmetini tutabilirler mi?"**

Veya bana bir fayda vermeyi murat etse, onu benden engelleyebilirler mi?

قُلْ حَسْبِىَ اللّٰهُ **"De ki: Allah, bana yeter."**

Hayrı vermekte ve zararı gidermekte Allah bana kâfidir. Çünkü, bu takrir ile anlaşıldı ki O, dilemiş olduğu hayır veya şerde hiçbir şeyin kendisine mani olamadığı mutlak kudret sahibidir.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Hz. Peygamber müşriklere ayette anlatılan durumu sordu, onlar sükût ile mukabelede bulundular. Bunun üzerine ayet nazil oldu.

Ayette onların ilahlarıyla alakalı olarak **"kâşifat ve mümsikat"** ifadelerinin, onların ilahlarını dişi olarak nitelemelerine uygun bir şekilde dişi sığasıyla gelmesi, o batıl ilahların zayıf olmasının kemâline tenbihte bulunmak içindir.[12]

عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ **"Tevekkül edenler ancak O'na tevekkül ederler."**

Tevekkül edenler, faydanın da zararın da O'ndan olduğunu bildiklerinden dolayı sadece O'na tevekkül ederler.

قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّى عَامِلٌ ۚ **39- "De ki: Ey kavmim! Elinizden geleni yapın, ben de yapacağım."**

---

[12] Müşrikler putlarını Lât, Uzza gibi dişi isimlerle isimlendiriyorlardı. Ayette bu batıl mabudların bir zararı açamayacakları ve bir hayra da engel olamayacakları **"kâşifat ve mümsikat"** ifadeleriyle, müennes sığa ile geldi.

De ki: "Ey kavmim, hâlinize göre yapacağınızı yapın, doğrusu ben de yapıyorum."

Ayette onlara bir tehdit vardır. Ayrıca Hz. Peygamberin hâlinin bu hâliyle kalmayıp gün be gün Allahın kuvvet vermesi ve yardım etmesiyle ileriye gideceğini hissettirmek vardır. Bunun için, O'nun müşriklere dünya ve ahirette galip geleceğini haber verip şöyle buyurdu:

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ۙ **"Sonra bileceksiniz!"**

40- مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ **"Kişiyi rezil edici azabın kime geleceğini ve daimî azabın kimin başına ineceğini."**

Çünkü düşmanlarının zillet içindeki hâli, Hz. Peygamberin galip gelmesine bir delildir. Nitekim Allahu Teâlâ Bedir savaşında onları zelil ve perişan etti.

"Daimî azabın"

Bu **daimî azap**tan murat, cehennem azabıdır.

41- إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ ۖ **"Biz sana Kitab'ı insanlar için hak olarak indirdik."**

Çünkü dünya ve ahiret maslahatları bu kitapta anlatılanlara bağlıdır.

فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِ ۖ **"Artık kim doğru yola girerse, kendisi için girmiş olur."**

Çünkü bunun faydası kendisinedir.

وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ **"Kim de yoldan saparsa, ancak kendi aleyhine sapar."**

Çünkü bunun vebali kendi boynunadır.

وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ۚ **"Sen onlara bir vekil değilsin."**

Sen onları zorla hidâyete sevkedecek değilsin. Sen ancak tebliğ ile emrolundun, onu da zaten yerine getirdin.

323. DERS

Küçük Ve Büyük Ölüm

42- اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِى لَمْ تَمُتْ فِى مَنَامِهَا **"Allah, insanların ruhlarını öldüklerinde, ölmeyenlerinkini de uykularında alır."**

Ruhlar, bedenlerle alakalıdır ve bedende tasarrufta bulunurlar. Allah ruhların bedenle olan bu alakalarını ve bedenlerde tasarrufta bulunmalarını ölüm anında hem zahir hem de batın olarak keser. Uyku anında ise sadece zâhiren keser.

فَيُمْسِكُ الَّتِى قَضٰى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْاُخْرٰى اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى **"Ölümüne hükmettiklerinin ruhlarını tutar, diğerlerini belli bir süreye kadar bırakır."**

Ölümüne hükmettiğinin ruhunu bedene geri döndürmez. Uykudakini ise, uyandığında bedenine gönderir.

"Belli bir süre" (ecel-i müsemma), o kişinin ölüm vaktidir.

İbnu Abbas'tan şöyle nakledilir:

"Âdemoğlundaki nefis ve ruh arasında, güneşle güneş şuaı gibi bir durum vardır. Nefiste akıl ve temyiz, ruhta nefes ve hayat bulunur. Bunların her ikisi ölümle vefat ederler. Uyku olayında ise sadece nefis vefat eder."

İbnu Abbas'ın bu ifadeleri, bizim söylediğimize yakın bir manadır.

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ **"Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır."**

Yani bu vefat ettirme, tutma ve göndermede Allahın kudret ve hikmetinin kemâline ve rahmetinin şümulüne delâlet eden alâmetler vardır.

Tefekkür ehli olan kimseler, bunları düşünerek,

-Ruhların bedenle alâkalarını,

-Ölüm anında ruhların bedenlerden bütünüyle alakalarının kesilmesini,

-Bedenlerin ölmesiyle ruhların ölmediğini,

-O ruhlara arız olan saadet ve şekâveti,

-Zahiren vefat etmelerinde ve ecelleri gelinceye kadar uyku sonrası bedenlere gönderilmelerindeki hikmeti anlarlar.

43- اَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُفَعَآءَ **"Yoksa Allah'tan başka bir kısım şefaatçiler mi edindiler?"**

Doğrusu Kureyş, kendileri için Allah nezdinde şefaatçi olacağını düşündükleri batıl ilahlar edindiler.

قُلْ اَوَلَوْ كَانُوا لاَ يَمْلِكُونَ شَيْئًا وَلاَ يَعْقِلُونَ **"De ki: Onlar hiçbir şeye güç yetiremezler ve akıl erdiremezlerse de mi** (böyle yapacaksınız)**?"**

Gördüğünüz gibi bunlar hiçbir şeye güç yetirmez ve hiçbir şeyi bilmez cansız şeyler ise, yine bunları şefaatçiler mi edineceksiniz?

44- قُلْ لِلّٰهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا **"De ki: Bütün şefaat Allah'ındır."**

Ayetin bu kısmı "ama bizim şefaatçilerimiz cansız şeyler değil, Allah nezdinde makbul kimselerdir. Putlar ise sadece bunların timsalleridir" diyenlere red gibidir. Yani, Allah bütün şefaatin malikidir. Hiçbir kimse ve hiçbir şey O'nun izni ve rızası olmadan şefaat edemez, kendi başına şefaatçi olamaz.

Cenab-ı Hak, ayetin devamında bunu şöyle takrir etti:

لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Göklerin ve yerin mülkü O'nundur."**

Çünkü O, bütün mülkün mâlikidir, hiçbir şey O'nun izni ve rızası olmadan O'nun emri hususunda bir şey söylemeye güç yetiremez.

ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ **"Sonra yalnız O'na döndürüleceksiniz."**

Sonra kıyamet günü O'na döndürüleceksiniz, orada da bütün mülk O'nun olacak.

45- وَاِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَحْدَهُ اشْمَاَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لاَيُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ **"Allah, bir tek** (ilâh) **olarak anıldığında ahirete inanmayanların kalpleri daralır."**

وَاِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهٖٓ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ **"Allah'tan başkaları** (ilâhları) **anıldığında ise, bakarsın sevinirler."**

Bu, putlara aşırı düşkünlükleri ve Allahın hakkını unutmaları sebebiyledir.

Ayette, bu müşriklerin her iki durumdaki hâlleri gayet etkili bir şekilde ifade edilmiştir. Çünkü, putlar anıldığında kalpleri sürurla dolmakta, Allah anıldığında ise kendilerini bir sıkıntı basmaktadır.

46- قُلِ اللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ **"De ki: Ey gökleri ve yeri yaratan, görüleni ve görülmeyeni bilen Allah'ım!"**

Onlara karşı ne yapacağını bilemediğin, inatlarından ve şiddetli tabiatlarından sızlandığında dua ile Allaha iltica et. Çünkü O, her şeye kâdirdir ve bütün hâlleri bilendir.

اَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ **"Kulların arasında, o ihtilaf edip durdukları şeyler hakkında sen hüküm vereceksin."**

Dolayısıyla, benimle onlar arasında hüküm vermeye ancak Sen kâdir olursun.

47- وَلَوْ اَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِنْ سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ **"Eğer yeryüzünde bulunan her şey tümüyle ve onlarla beraber bir o kadarı da zulmedenlerin olsa, kıyamet günü kötü azaptan kurtulmak için elbette onları fidye olarak verirlerdi."**

Ayet, hem onlara çok şiddetli bir vaîddir, hem de kurtuluş ümitlerini bütün bütün ortadan kaldırır.

وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مَالَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ **"Artık, hiç hesap etmedikleri şeyler Allah tarafından karşılarına çıkmıştır."**

"Şimdi hiç kimse kendileri için, yaptıklarına karşılık göz aydınlığı olacak şeylerden neler gizlenmiş olduğunu bilemez." (Secde 17) ayetinin ehl-i imana gayet kuvvetli bir vaat olması gibi, bu ayet de inkârcılara gayet etkili bir vaîddir.

48- وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَاكَسَبُوا **"(Dünyada) kazandıkları şeylerin kötülükleri karşılarına çıktı."**

Amel defterleri verildiğinde yaptıkları amellerinin kötülüğü kendilerine görülecektir.

وَحَاقَ بِهِمْ مَاكَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ **"Ve alay etmekte oldukları şeyler onları kuşattı."**

49- فَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا **"İnsana bir zarar dokunduğunda bize yalvardı."**

Burada "insan"dan murat, insan cinsi olup, genelde insanların durumu-

nu haber verir. Üstte kırkbeşinci ayete atfedilmiştir. Bu atfın فَ "fe" harfiyle yapılması, onların kendileriyle tenakuz hâlinde olduklarını, inançlarıyla çeliştiklerini beyan etmek içindir. Yani, tek Allah anılınca bundan sıkılmakta, ilahları anılınca ise sürur duymaktadırlar. Ama kendilerine bir musibet geldiğinde o batıl mabutlarına değil, Allaha yalvarmaktadırlar.

Kırkbeşinci ayetle bu ayet arasında yer alanlar, onların hâlini inkârı te'kid eden ara cümlelerdir.

ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ **"Sonra ona tarafımızdan bir nimet verdiğimizde, "Bu, bana ancak ilim üzere verildi" dedi."**

Sonra bir lütuf olarak kendisine bir nimet verdiğimizde kendi çalışmasıyla böyle bir nimete ulaştığını söyler.

"Bu bana ancak ilim üzere verildi."

-Yani, o nimete hangi yollarla ulaşılacağını ben iyi bilirim.

-Veya, bunun bana verilmesi, benim buna layık olmamdandır.

-Veya, Allah benim buna liyakatimi bilmiş, ona göre vermiştir.

Nimet kelimesi müennes olmakla beraber, zamirin müzekker gelmesi, o kimseye verilen nimetin, nimetin tamamı değil, o nimetten bir kısmı olmasındandır.

بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ **"Hayır, doğrusu o bir imtihandır."**

Doğrusu o nimet, o kimse hakkında bir imtihandır. Allah bununla o kimsenin şükür mü edeceğine, yoksa nankörlük mü yapacağına bakmaktadır.

Ayetin bu kısmı, o nankör insanın sözüne bir reddir. Zamirin müennes gelmesi, ya haberi itibarıyladır veya "nimet" lafzından dolayıdır.

وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ **"Fakat onların çoğu bilmezler."**

Ayette **"onların çoğu"** ifadesinin gelmesi, "insan" kelimesiyle "cins" kastedildiğine bir delildir.[13]

50- قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **"Bunu kendilerinden öncekiler de söylemişti."**

---

[13] Yani, ayette **"insana bir zarar dokunduğunda..."** denildiğinde, bununla bütün insanlar kastedilebilir. Ama bazı karinelerle bu ifadenin "insanların çoğu" manasına geldiği görülür. Çünkü insanlar içinde böyle olmayanlar da vardır.

Daha önce Karun böyle demişti ve kavmi de buna rıza göstererek iştirak etmişti.

فَمَا اَغْنٰى عَنْهُمْ مَاكَانُوا يَكْسِبُونَ **"Ama kazandıkları şeyler onlara hiçbir yarar sağlamadı."**

Dünya metaından elde ettikleri, kendilerine hiçbir fayda vermedi.

51- فَاَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَاكَسَبُوا **"Nihayet kazandıkları şeylerin kötülükleri onlara isabet etti."**

Bunda, bütün amellerinin seyyie türünden olduğuna bir remiz vardır.

وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هٰٓؤُلَآءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّئَاتُ مَاكَسَبُوا **"Şunlardan da zulmedenler var ya, kazandıkları şeylerin kötülükleri onlara da isabet edecektir."**

Önceki milletlerden olanlara yaptıkları kötü amellerin karşılığı verildiği gibi, bu zâlim Mekke müşriklerine de kötü amellerinin karşılığı verilecektir.

Nitekim yedi yıl süren bir kıtlığa maruz kaldılar, ayrıca önde gelen liderleri Bedir savaşında öldürüldü.

وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ **"Onlar** (Allah'ı) **âciz bırakacak değillerdir."**

52- اَوَ لَمْ يَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ وَيَقْدِرُ **"Bilmediler mi, Allah rızkı dilediğine bol bol verir ve kısar."**

Nitekim yedi yıl onlara rızkı daraltti, sonra da yedi yıl boyunca bolca verdi.

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ **"Şüphesiz bunda inanan bir toplum için elbette ayetler vardır."**

İşte bunda, bütün olayların ya bilvasıta veya doğrudan Allahtan olduğuna inanan kimseler için pek çok ibretler vardır.

324. DERS

Allah'ın Büyüklüğü

53- قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ اَسْرَفُوا عَلَى اَنْفُسِهِمْ **"De ki: Ey nefislerine zulmeden kullarım!"**

Nefsi günahlara maruz bırakmak, ona zulmetmektir.

Cenab-ı Hakkın **"kullarım"** deyişi, muhatabın mü'minler olmasındandır.

لاَتَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ **"Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin."**

Allahın bağışlamasından ve lütufta bulunmasından ümidini kesmeyin.

اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا **"Çünkü Allah, bütün günahları affeder."**

Velev bir süre sonra da olsa, Allah bütün günahları bağışlar.

Ayetin manasını "tevbe etmek şartıyla" şeklinde kayıtlamak, ayetin zâhirine aykırıdır. **"Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalanları ise, dilediği kimseler için bağışlar."** (Nisa, 48) ayetinin hükmünce, şirk dışında bütün günahları şümulüne alır.

اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ **"Çünkü O, Ğafur'dur – Rahîm'dir."**

Ayetin bu kısmı, önceki hükmün illetini bildirir.

Bunda,

-Hem Allahın affedici ve merhamet sahibi olduğunu kuvvetli bir şekilde bildirmek,

-Hem affetmek ve merhamet etmenin gerçek anlamda O'nu has olduğunu anlatmak,

-Hem de affından sonra rahmetine mazhar kılacağını haber vermek vardır.

Cenab-ı Hakkın **"kullarım"** demesinde merhameti gerektiren bir durum vardır.

Ayrıca, şu cihetlerle de mana çok etkin bir şekilde anlatılmıştır.

-Taşkınlıklarının zararının kendilerine has olduğunu bildirmesi,

-Değil sadece mağfiretten, daha da genel olan ilâhî rahmetten ümit kesmekten yasaklanması,

-Bunu ifade ederken her hangi bir kayıtla kayıtlamaması,

-**"Çünkü Allah bütün günahları affeder"** diye yasağın illetini beyan etmesi,

-Evvelinde **"Allah"** lafzı geçtiği için "O" zamiriyle ifade edebileceği hâlde **"Allah bütün günahları affeder"** demesi.

Bu anlatımda Allahın müstağni ve mutlak manada mün'im olduğuna dikkat çekmek vardır.[14]

Hz. Peygamber (asm) bu ayetle ilgili şöyle dedi: "Bu ayete mukabil, dünya ve içindeki her şeyin benim olması, benim için daha sevimli olamaz." Bunun üzerine adamın biri "Ya şirk koşmuşsa" diye sordu. Hz. Peygamber bir müddet sustu. Ardından üç kere "Dikkat edin! Şirk koşmuşsa da Allah affeder" buyurdu.

Sebeb-i Nüzûl

Rivayete göre Mekke ehli "Muhammed putlara tapan ve haksız yere cana kıyanın bağışlanmadığını söylüyor. Biz ise, Onunla beraber hicret etmedik, putlara taptık ve cana da kıydık. Allah bizi nasıl affetsin!?" demişlerdi. Ayet bunun üzerine nâzil oldu.

Ayetin Ayyaş ve Velîd bin Velîd veya Vahşi hakkında indiği de söylenir.[15] Bütün bu rivayetler, onun hükmünün genel olmasına engel değildir.

54- وَاَنِيبُوا اِلٰى رَبِّكُمْ وَاَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَكُمُ الْعَذَابُ **"Azap size gelmeden önce Rabbinize dönün ve O'na teslim olun."**

ثُمَّ لَاتُنْصَرُونَ **"Sonra size yardım edilmez."**

---

[14] Yani, Allahın ibadeti emretmesi kullara olan lütfundandır. Yoksa –haşa- bir ihtiyaçtan değildir. İnsanlar ibadet etmekle Allaha bir fayda veremedikleri gibi, isyan etmekle de bir zarar veremezler. Fayda ve zarar, ancak kendilerine racidir. Allah, dilerse kullarının bütün günahlarını affeder ve ayrıca onlara daha nice ikramlarda ve nimetlerde bulunur.

[15] Ayyaş Bin Rabia ve Velîd bin Velîd, ayrıca bir grup insan İslâma girdiler. Sonra savaş ve benzeri mükellefiyetleri görünce sabredemeyip dinden çıktılar.

Vahşi ise, Hz. Peygamberin amcası Hz. Hamza'yı şehit etmişti. Mekke'nin fethinden sonra müslüman oldu.

Ayet-i kerime, önceki ayette nazara verilen umumî mağfiretin tevbe ve ihlâsla alakasını nazara verir.[16]

55- وَاتَّبِعُوا اَحْسَنَ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَاَنْتُمْ لَاتَشْعُرُونَ **"Farkında olmadan azap size ansızın gelmeden önce, Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun."**

"Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun" ifadesinden murat,

-Kur'ana tâbi olmaktır.

-Veya nehyedilenleri terk etmekle yetinmeyip, emredilenleri de yapmaktır.

-Veya ruhsatla amel yerine azimetle hareket etmektir.

-Veya, mensuh yerine nasihle amel etmektir.

-Veya bundan murat Allaha tam yönelmek ve tâate tam devam etmek gibi en ziyade kurtarıcı ve selâmete sevkedici durumlardır.

56- اَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتٰى عَلٰى مَا فَرَّطْتُ فِى جَنْبِ اللّٰهِ **"Günahkar nefis şöyle diyecek: Allaha yönelik ihmallerimden dolayı vay hâlime!"** وَاِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ **"Gerçekten ben alay edenlerden idim."**

57- اَوْ تَقُولَ لَوْ اَنَّ اللّٰهَ هَدٰينِى لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ **"Yahut şöyle diyecek: Şayet Allah bana hidayet etseydi, elbette müttakilerden olurdum."**

"Şayet Allah hakka irşad ile bana hidayet etseydi, şirk ve günahlardan sakınan biri olurdum" diyecek.

58- اَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ اَنَّ لِى كَرَّةً فَاَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ **"Yahut azabı gördüğünde şöyle diyecek: Keşke benim için dünyaya bir dönüş olsa da iyilik yapanlardan olsam."**

"Keşke dönsem de inancı ve ameli güzel olanlardan biri olsam" diyecek.

---

16 Yani, "günahlarım çok, artık Allah beni affetmez" diye ümitsizliğe düşmeyin. Samimi bir şekilde Rabbinize yönelin ve O'na teslim olun. Yoksa, ilâhî azaba maruz kalır, hiçbir yerden de yardım göremezsiniz." Dolayısıyla, üstteki ayete bakıp "biz istediğimiz günahı serbestçe işleyelim, Allah nasılsa affeder" şeklindeki bir sonuca varmak uygun değildir. Şayet mana öyle olsaydı, ayetin hemen devamında azapla uyarmanın bir anlamı olmazdı.

Ayette iki defa geçen **"veya"** ifadesi, o günde insanların şaşkınlıklarını, böyle sözlerle faydasız bir şekilde **"keşke"** diyeceklerini anlatır.

59- بَلٰى قَدْ جَاءَتْكَ اٰيَاتِى فَكَذَّبْتَ بِهَا **"(Allah, şöyle diyecek:) Hayır, öyle değil! Âyetlerim sana geldi de sen onları yalanladın."**

وَاسْتَكْبَرْتَ **"Büyüklük tasladın."**

وَكُنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ **"Ve inkârcılardan oldun."**

Ayet, insanın **"şayet Allah bana hidayet etseydi müttakilerden olurdum"** demesine bir reddir. Çünkü durumu anlatılan kimse emredilen amelleri yapmamış olmaktan pişmanlık hâlindedir. Buna gerekçe olarak da ilâhî hidayetin olmayışını göstermekte, ardından da tekrar dünyaya döndürülüp amellerini düzgün yapmayı temennî etmektedir.[17]

Senin de bildiğin gibi, ayetin bu anlatımı kulun fiilinde Allahın kudretinin tesirine ve fiilin kula nisbet edilmesine mani değildir.

60- وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللّٰهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ **"Ve kıyamet günü, Allah'a karşı yalan söyleyenleri yüzleri kapkara kesilmiş görürsün."**

Allahın –haşa- çocuğu olduğunu iddia etmek gibi O'nun hakkında caiz olmayan vasıflarla vasfedenleri, kıyamet gününde yüzleri kapkara hâlde görürsün.

Bunların yüzlerinin kapkara olması,

-O günün şiddetinden,

-Veya içlerindeki cehalet karanlığının yüzlerine vurmasındandır.

اَلَيْسَ فِى جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْمُتَكَبِّرِينَ **"Büyüklük taslayanlar için cehennemde bir yer mi yok!?"**

İman ve tâatten tekebbür edenler için, elbette cehennemde bir barınak vardır. Ayet, durumun bundan ibaret olduğunu takrîr eder. Çünkü, cehennem ehli, böyle olduğunu görmektedirler.

---

17 Yani, bu kimse için haklı hiçbir mazeret söz konusu olamaz. Zira gönderilen ayetlerle ilâhî hidayet kendisine gelmiş, ama o bunları yalanlamış, kibirlenmiş ve kâfirlerden olmuştur.

61- وَيُنَجِّي اللّٰهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ **"Allah, kendisine karşı gelmekten sakınanları, felah bulmalarıyla kurtarır."**

Felah bulmak, ayette **"mefâze"** kelimesiyle ifade edilmiştir. Bu kelime "fevz" kökünden gelir. Bunun "kurtarır" şeklinde açıklanması, felahın en önemli kısımlarından biriyle açıklamak tarzındadır.

"Mefâze" kelimesi, "saadet ve salih amel" şeklinde de tefsir edilmiştir. Bu şekilde tefsirinde ise, sebep olma ciheti söz konusudur.[18]

لَا يَمَسُّهُمُ السُّوءُ **"Onlara kötülük dokunmaz."**

وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ **"Onlar üzülmezler de."**

62- اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ **"Allah, her şeyin yaratıcısıdır."**

Allah hayır ve şer, iman ve küfür gibi her şeyin yaratıcısıdır.

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ **"Ve O, her şeye vekildir."**

Her şeyde tasarrufta bulunan O'dur. Bunlarda O'ndan başkası bir şeye mâlik değildir, tasarrufta bulunamaz.

63- لَهُ مَقَالِيدُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **"Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur."**

"Göklerin ve yerin anahtarları" ifadesi, Allahın kudret ve hıfzından kinayedir. Bu anlatımda, bunların Allaha ait olduğunu ziyadesiyle beyan etmek vardır. Çünkü, hazinelerin olduğu yere, onların anahtarlarına sahip olandan başkası giremez ve tasarrufta bulunamaz.

Hz. Osman bu ayet hakkında Hz. Peygambere sorar. Hz. Peygamber şöyle cevap verir:

"Bunun tefsiri şu kelimelerdir: La ilâhe illallahu vallahu ekber ve sübhanallahi ve bihamdihi ve estağfirullah ve la havle ve la kuvvete illa billah. Hüve'l-evvelü ve'l-âhiru ve'z-zâhiru ve'l-bâtın. Biyedihi'l-hayr. Yuhyî ve yümîtü ve hüve ale küllî şeyin kadîr."

Bunun manası şudur: Bu kelimeler Allah içindir, bunlarla O'nun birliği ve şânı ilân edilir. Bu kelimeler, göklerin ve yerin hayırlarının anahtarlarıdır. Bunları okuyan kimse, göklerin ve yerin hayırlarına nail olur.

---

18 Yani, Allah onları salih amelleri sebebiyle kurtuluşa erdirir, saadete mazhar eder.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ **"Allah'ın âyetlerini inkâr edenler var ya, işte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir."**

Bu ifade, altmışbirinci ayetteki **"Allah, kendisine karşı gelmekten sakınanları, felah bulmalarıyla kurtarır."** ile muttasıldır. Arada geçen cümleler, ara cümlelerdir. (Cümle-i muteriza) Bunlarda Allahın kullarına müheymin olduğuna (yani onları kollayıp gözettiğine), fiillerine muttali olduğuna, onların amellerinin karşılığını verdiğine bir delâlet vardır.

Altmışbirinci ayette, müttaki kimseleri Allahın kurtardığı bildirilmişti. Burada ise Allahın ayetlerini inkâr edenlerin hüsranda olduğu nazara verildi. Anlatımda değişiklik olması şu manayı hissettirmek içindir: Mü'minlerin felahında temel umde Allahın lütfudur. Ama kâfirlerin helâki ise, kendilerinden kaynaklanmaktadır.

Ayrıca, müttaki olanlara mükâfatları açık bir şekilde ifade edilirken, inkârcılara olan azap tehdidinin o derece açıktan olmaması, Allahın kereminin bir tezahürüdür.

Allahın ayetlerinden murat, kudretinin delilleri ve ayrıca göklerin ve yerin O'nun emrinde olmasıdır. Veya O'nun tevhid ve şanını anlatan kelimelerdir.

Ayette **hüsrana düşmenin kâfirlere tahsis edilmesi**, onlardan başkalarının rahmet ve sevaptan hisselerini almalarındandır.

64- قُلْ أَفَغَيْرَ اللَّهِ تَأْمُرُونِّي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ **"De ki: Ey cahiller! Siz bana Allah'tan başkasına ibadet etmemi mi emrediyorsunuz?"**

Bu kadar deliller ve bu kadar tehditlerden sonra, şimdi ben tutup da Allahtan başkasına mı ibadet edeyim?

Sebeb-i Nüzûl

Onlar, akılsızlıklarından Hz. Peygambere "Sen bizim ilahlarımıza ibadet et, biz de Senin ilahına ibadet edelim" demişlerdi.

65- وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ **"Andolsun, sana ve senden öncekilere şöyle vahyedildi:"**

لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ **"Eğer Allah'a şirk koşarsan elbette amelin boşa gider ve elbette ziyana uğrayanlardan olursun."**

Ayet faraziye yoluyla Hz. Peygambere hitaptır. Yani, "faraza Allaha şirk koşsan, elbette amelin boşa gider..."

Bundan murat Hz. Peygamberi heyecana getirmek ve kâfirlerin de O'ndan ümidini kesmektir. Ayrıca, peygambere hitap ile ümmete bir ders vermektir.[19]

Ayrıca bu hitap, "ey muhatap!" şeklinde her bir ferde müteveccih bir kelâm olarak da anlaşılabilir.

Ayette **"amelin boşa gider"** ifadesinin mutlak gelmesi,

-Ya onlara has bir durumu nazara vermek içindir. Çünkü, onların şirki diğer milletlere göre daha çirkindir.

-Veya bundan murat "şirk üzere ölürsen amelin boşa gider" manasıdır. Nitekim bu mana **"Sizden her kim dininden döner ve kâfir olarak can verirse, artık onların bütün amelleri, dünyada ve ahirette boşa gitmiştir."** (Bakara, 217) ayetinde açıktan bildirilmiştir.

Amelin boşa gideceği ifade edildikten sonra, atıf yoluyla hüsranın nazara verilmesi, neticenin sebebe atfedilmesidir.[20]

66- بَلِ اللَّهَ فَاعْبُدْ "Hayır, yalnız Allah'a ibadet et!"

Ayet, onların "Sen bizim ilahlarımıza ibadet et, biz de Senin ilahına ibadet edelim" demelerine karşı bir reddir.

وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ "Ve şükredenlerden ol."

Ve O'nun sana olan nimetlerine şükredenlerden ol.

Ayetin bu kısmında, ibadetin sadece Allaha olmasını gerektiren duruma bir işaret vardır.[21]

67- وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ "Allah'ı hakkıyla takdir edemediler."

O'nun azametini kendi nefislerinde hakkıyla bilemediler, gereken tazi-

---

19 Türkçede "kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla" şeklindeki deyim bu manayı güzel açıklar. Zira, ayetteki hitap her ne kadar peygambere ise de, asıl muhatap olanlar ümmettir.

20 Yani, ameli boşa giden kimse, elbette bunun sonucu olarak hüsran hâli yaşayacaktır.

21 Çünkü nimetleri veren ancak O'dur, şükrün de sadece O'na yapılması gerekir. Bu ise, sadece ve sadece O'na ibadet etmekle gerçekleşir.

mi gösteremediler. Çünkü O'nun için şerikler uydurdular ve O'nun şanına uygun olmayan vasıflarla O'nu vasfettiler.

وَالْاَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ **"Hâlbuki yeryüzü kıyamet gününde bütünüyle O'nun kabzasındadır."**

وَالسَّمٰوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ **"Gökler de O'nun sağ eliyle dürülmüştür."**

Ayet, Allahın azametine bir tenbihtir. Ayrıca vehimlerin kendisinde hayrette kaldığı büyük fiillerin O'nun kudretine nisbetle küçük kaldığına bir tenbihtir.

Ayette geçen **"kabza ve sağ el"** ifadeleri ne hakikat, ne de mecaz olarak itibara alınmaksızın, temsîl ve tahyîl yoluyla âlemi harap etmenin O'na çok kolay olduğuna delâlet eder.

سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ **"O, onların ortak koştuklarından münezzeh ve çok yücedir."**

Kudret ve azameti böyle olan Allah, onların şerik saydıkları şeyleri kendine ortak kılmaktan çok uzak ve çok yücedir, kendisine nisbet edilen şeriklerden münezzehtir.

325. DERS

Cehennem ve Cennet Zümreleri

68- وَنُفِخَ فِى الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ **"Sûr'a üflenir ve göklerdeki herkes ve yerdeki herkes yere yıkılır."**

Sur'a ilk üfürüldüğünde göklerde ve yerde olanların hepsi ölü veya baygın olarak yere düşer.

اِلاَّ مَنْ شَآءَ اللّٰهُ **"Allah'ın dilediği kimseler hariç."**

Bundan muradın Cebrail, Mikail ve İsrafil olduğu söylendi. Çünkü bunlar sonra ölürler.

Denildi ki: Bundan murat hamele-i arştır.

ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ اُخْرٰى فَاِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ **"Sonra ona bir daha üflenir, bir de bakarsın onlar kalkmış etrafa bakıyorlar."**

Şaşkın vaziyetteki bir kimse gibi, gözlerini etrafa çevirirler.

Veya kendilerine ne yapılacağını beklerler.

69- وَاَشْرَقَتِ الْاَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا **"Arz, Rabbinin nuru ile nurlanmıştır."**

Arzın nurlanması, Allahın orada adaleti ikame etmesidir.

Adalete "nur" denilmesi,

Zulme "zulmet" yani "karanlık" denilmesi gibi, bulunduğu yeri zînetlendirmesi ve hukuku ortaya koyması sebebiyle, adalete de "nur" adı verilir. Nitekim hadiste şöyle buyrulur:

"Zulüm, kıyamet günü zulümattır."

Veya bu nurdan murat, Allahın ışık veren cisimler vasıta olmadan orada yarattığı bir nurdur. Bundan dolayı bu nur Allah'a nisbetle ifade edilmiştir.

وَوُضِعَ الْكِتَابُ **"Kitap ortaya konur."**

Kitaptan murat, insanların amel defterleridir.

Denildi ki: Bundan murat levh-i mahfuzdur. Bundaki kayıtlarla amel defterlerindeki kayıtlar mukabele edilir.

وَجِىءَ بِالنَّبِيّٖنَ وَالشُّهَدَآءِ **"Peygamberler ve şahitler getirilir."**

"Şüheda"dan murat, melekler ve mü'minlerden ümmetlerin leh ve aleyhinde şahitlik yapacak olanlardır.

Bundan muradın "şehitler" olduğu da söylenmiştir.

وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ **"Ve aralarında hak ile hüküm verilir."**

Kullar arasında adaletle hükmedilir.

وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ **"Ve onlara hiç haksızlık yapılmaz."**

Vaad edilen sevaptan daha azı veya kendisiyle tehdid edilen cezadan daha fazlası verilmek suretiyle onlara zulmedilmesi söz konusu değildir.

70- وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ **"Herkese yaptığının karşılığı tam olarak verilir."**

وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ **"O, onların yaptıklarını en iyi bilendir."**

Onların fiillerinden hiçbir şey Allaha gizli kalamaz. Cenab-ı Hak ayetin devamında amellerinin karşılığının eksiksiz alınmasını şöyle tafsil etti:

71- وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا **"İnkâr edenler grup grup cehenneme sevk edilirler."**

Bu bölükler hâlinde olma, dalalet ve şerde farklı farklı derecelerine göre olacaktır.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا **"Oraya vardıklarında oranın kapıları açılır."**

وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا **"Ve cehennem bekçileri onlara şöyle der:"**

Cehennem bekçilerinin onlarla konuşması, suçlarını başlarına vurmak ve kendilerini kınamak içindir.

أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا **"İçinizden, Rabbinizin âyetlerini size okuyan ve bu gününüze kavuşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?"**

Ayet, din gönderilmeden mükellefiyet olmayacağına bir delildir. Çünkü cehennem bekçileri bu kınamalarını peygamberlerin gelmesi ve kitapları tebliğ etmeleri üzerine bina ettiler.

قَالُوا بَلَىٰ **"Onlar da, "Evet geldi" derler."**

وَلٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ **"Fakat kafirler hakkında azap kelimesi gerçekleşmiştir."**

Bundan murat, kendileri hakkında şekavetle ve cehennem ehli olmakla hükmolunmasıdır.

Ayette "bize" demek yerine **"kâfirlere"** denilmesi, bu durumun kâfirlere has olduğuna delâlet etmesi içindir.

Denildi ki: **"Azap kelimesi"**nden murat, **"Rabbinin, 'Andolsun ki cinlerden ve insanlardan cehennemi dolduracağım' sözü tamam oldu."** (Hûd, 119) ayetidir.

72- قِيلَ ادْخُلُوا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا **"Onlara şöyle denir: İçinde ebedî kalmak üzere girin cehennem kapılarından!"**

فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ **"Büyüklük taslayanların kalacağı yer ne kötüdür!"**

Bu sözü söyleyenin kim olduğunun bildirilmemesi, onlara denilenin dehşetini daha ziyade kılmak içindir.

Ayetteki **"mütekebbir"** kelimesindeki elif-lâm cins ifade eder.[22]

Bu ifade, onların cehennemde olmalarının hakkı kabulden tekebbürde bulunmaları sebebiyle olduğunu hissettirmektedir. Böyle olunca gerek tekebbürleri, gerekse diğer çirkin hâlleri cehenneme gönderilmelerine, azap kelimesinin kendileri hakkında gerçekleşmesine birer sebep olmuştur. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurur.

"Allahu Teâlâ abdi cennet için yarattığında, ona cennet ehlinin amellerinden işlemeyi nasip eder. Öldüğünde de cennet ehlinin amellerinden bir amelle ölür, böylece cennete girer. Cehennem için yarattığında ise ona cehennem ehlinin amellerinden işletir. Öldüğünde cehennem ehlinin amellerinden bir amelle ölür, böylece cehenneme girer."

73- وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ اِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا **"Rablerine karşı gelmekten sakınanlar ise, grup grup cennete sevk edilirler."**

Bir an önce ikrâm yurdu olan cennete ulaşmaları için sevk edilirler. Bu

---

22 Yani, cehenneme gönderilen bu kâfirler, mütekebbir kimselerdir. Ama bundan hareketle, her mütekebbirin ebedi kalmak üzere cehenneme gönderilmesi lazım gelmez.

sevkin bineklerle olduğu söylenmiştir. Grup grup olmaları, şeref ve derecelerine göredir.

حَتّٰٓى اِذَا جَآؤُهَا وَفُتِحَتْ اَبْوَابُهَا **"Cennetin kapıları açılmış olduğu halde oraya varırlar."**

Ayette, onlara olan ikram ve tazimin vasfedilemez derecede olduğuna bir işaret vardır.

Onlar daha gelmeden cennet kapıları kendilerine açılmıştır, bundan dolayı geldiklerinde kapıların açılmasını beklemezler.

وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا **"Ve oranın görevlileri onlara şöyle der:"**

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ **"Selâm Size!"**

Bu selâm, artık onlara bundan sonra hoşlanmadıkları bir şeyin arız olmayacağını ifade eder.

طِبْتُمْ **"Tertemiz oldunuz."**

Dünyadaki günah kirlerinden tertemiz hâle geldiniz.

فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ **"Öyleyse ebedî kalmak üzere girin cennete!"**

Ayette فَ "fe" (öyleyse) harfinin bulunması, onların tertemiz hale gelmelerinin cennete girmelerine ve orada ebedi kalmalarına sebep olduğunu anlatır.

Bu durum, günahkâr mü'minin Allahın affıyla cennete girmesine mani değildir. Çünkü, af dahi insanı temizler.

74- وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى صَدَقَنَا وَعْدَهُ **"Onlar şöyle derler: O Allaha hamdolsun ki bize olan vaadini gerçekleştirdi."**

Öldükten sonra dirilme ve amellere sevap verme vaadinde sadık oldu, bunları yerine getirdi.

وَاَوْرَثَنَا الْاَرْضَ **"Ve bizi arza varis kıldı."**

Burada **"arz"** ifadesinden murat, cennette yerleştirildikleri yerdir. Allahın onları buraya varis kılması, amellerine karşılık burayı vermesidir.

Veya varis olan kimsenin varis olduğu şeyde tasarrufu gibi, burada tasarrufta bulunmaya yetkili kılmasıdır.

نَتَبَوَّاُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَآءُ **"Cennette istediğimiz yerde oturuyoruz."**

Bizden her biri, kendi geniş cenneti içinde dilediği makamda olabiliyor. Bununla beraber cennette manevî makamlar vardır, cennettekilerin buralara gelmesine bir engel bulunmamaktadır.[23]

فَنِعْمَ اَجْرُ الْعَامِلِينَ **"Çalışanların mükâfatı ne güzel oldu!"**

75- وَتَرَى الْمَلٰٓئِكَةَ حَآفِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ۚ **"Melekleri de, Rablerini hamd ile tesbih ederek Arş'ın etrafını kuşatmış hâlde görürsün."**

Bu melekler, celâl ve ikram vasıflarıyla Allahı zikrederler. Bunu, tam bir lezzet alarak yaparlar.

Bu ifadede, yüksek derecelerin en sonu ve orada bulunanların en âli lezzetlerinin Hakkın sıfatlarında istiğrak olduğunu hissettirmek vardır.

وَقُضِىَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ **"Artık onların arasında adaletle hüküm verilmiştir."**

Böylece mahlûkat arasında hak ile hükmedilmiş, bazısı cehenneme, bazısı da cennete alınmıştır.

Veya, birbirlerine üstünlüklerine göre melekler arasında hükmedilmiş, her biri makamına uygun menzillere yerleştirilmiştir.

وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ **"Ve "Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur" denilmiştir."**

Aramızda hak ile hükmedilmesinden dolayı, âlemlerin Rabbine hamdolsun.

Bunu söyleyen mü'minler veya meleklerdir. Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Zümer sûresini okuyan kıyamet günü Allahtan ümidini hiç kesmez ve Allah ona, kendisinden korkanların sevabını verir."

Hz. Aişe, Hz. Peygamberin her gece Zümer ve İsra sûrelerini okuduğunu rivayet eder.

Vallahu a'lem (Doğrusunu en iyi Allah bilir.)

---

[23] Yani, cennette hem herkese kendi makamına münasip özel bir cennet vardır, hem de herkesin istifadesine açık ortak alanlar bulunmaktadır.